

Taan

HISTORIE

rewoluce francouzské

od 1789 — 1814.

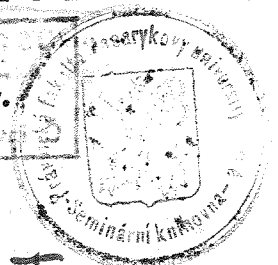
— uca —

Z frančiny

F. A. MIGNETA

Taan 66

preložil
J. B. Malý.

F 3990

1320/86

W Praze 1850.

Tiskem a w komissí u Jaroslawa Pospíšila.

Urozenému

P á n u, P a n u

baronu

KARLU MARI VILLANIMU

de castello Pilonico,

pánu na Střížkowě a na Woděradech,

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
C. inv.: *0781*

0781
1370/80

příteli svému wysoce ctěnému

wěnuje

překladatel.

Předmluwa překladatelowa.

I nás dotkla se w poslední době rewoluce, rewoluce následků plna a nikoliw ještě neukončena. Běh všechněch rewolucí jest stejný: na přílišné napnutí následuje ochablost, w čas odpočinutí sbírá duch nowých sil k opětnému wzletu. Co získáno násilím, zase násilím se trati; jenom pokojné oprawy jsou trwanlivé. Potřebi-li násili ku provedení něčeho, jest to neomylný důkaz, že zámysl jest newčasný; jen to, co vychází z potřeby všeobecně citěné, přijímá se bez odporu. W čele každého politického přewratu býwají idealisté, horoucího zápalu jejich newyhnutelně potřebí jest k zanícení lidu a popuzení jej ku předu; ale běda zemi, při jejíž organizaci oni mínění swému průchod získají. Nepraktičnost takowých ústaw w krátké době wede k zpátečnictwí, a čeho při wětší mírnosti mohlo býti bez nesnáze dosaženo, odkládá se do nejisté budoucnosti na nowý přewrat. Awšak jako jednotlivci tak i národowé učí se moudrosti z vlastní škody. Nejpatrněji ukazuje se to při porowndávání první rewoluce francouzské s rewolucí roku 1848, a bohdá potwrdí se i při nowém, snad nedalekém přewratu věci we Francii.

Také my o mnoho zmoudřeli trpkými zkušenostmi posledních dvou let; aby pak ke zkušenosti vlastní přistoupil též

*příklad cizí, podávám krajanům svým překlad na slovo waz-
tého díla, jenž w nejmožnější stručnosti podává nám ouplný
obraz oné rewoluce, která rovně památná jest pro velikost
věci vykonaných jako pro bludy své. Ne nadarmo nazwal
již Cicero historii učitelkyni života, i přeji sobě, aby kniha
tato aspoň poněkud přispěla ku poučení národu našemu,
který jenom tenkrát, když vystřihaje se všech krajností,
hleděti bude pouze toho, co jest možného, učiniti se může
pánem svého osudu.*

*Wšem pak, kdo poučení hledají we spisu tomto, radím,
by jej čtli s pozorností, neboť jen tak mohou pochopiti wnitřní
sowisnost dějů a pocítiti spolu část onoho zalíbení, s jakým já
výtečně toto dílo překládal.*

W Praze dne 24. čerwna 1850.

J. B. Malý.

Ú w o d.

(Powaha francouzské rewoluce, výsledky a běh její. — Střídající se formy monarchické. — Ludwik XIV. a Ludwik XV. — Stav smýšlení, financí, státní moci a veřejných potřeb při nastoupení na trůn Ludwika XVI. — Powaha jeho. — Maurepas, první ministr; jeho taktika. — On woli lidu nakloněné, opravám příznivé ministry; příčina toho. — Turgot, Malesherbes, Necker; jejich záměry; oni se potkaji s odporem u dwora a u tříd přiwilegowaných; záměry jejich zmařeny. — Smrt Maurepasowa; působení králowny Marie Antoinety. — Na oblíbené u lidu ministry následují dworáci. — Calonne a system jeho; Brienne, jeho powaha i pokusy. — Zmatek we financích, odpor shromáždění notablů, odpor parlamentu, odpor provincií. — Propuštění Briennowo; druhé ministerstwo Neckerowo. — Swolání říšských stawů. — Rewoluce vždy bliže se přiwádí.)

Chci zběžně nakresliti historii rewoluce francouzské, s kterou počíná w Ewropě doba nových poměrů společenských, tak jako nastala s anglickou rewolucí doba nových poměrů vládních. Tato rewoluce netoliko změnila politickou moc, nýbrž přejinačila wšecken wnitřní život národu. Až posud trwaly formy středowěkého společenského života. Země rozpadávala se w nepřátelské provincie, lidé na třídy, které žehraly jedna na druhou. Šlechta byla ztratila wšecku swou moc, třeba zachowala znaky své; národ neměl žádných práv, králowská moc žádných mezí, a Francouzsko wydáno bylo zmatku ministerské libowolnosti, zvláštních správ a sborových přiwilegií. Na místo takowého nepořádku zawedla rewoluce pořádek, jaký se srownával se sprawedností a duchem času. Ona nahradila libowolnost zákonem, wýsadu rovností; ona oswobodila lidi od rozdílu tříd, půdu od mezí provinciálních, průmysl od pout korporac a cechů, orbu od feudálních břemen a tísně desátku, majetnost od nucené substituce w dědictwí, a wšecko obrátila w jeden stát, jedno práwo a jeden národ.

Aby dowedla takových oprav, musela přemoci rewoluce množstwí překážek, odkudž wyswětliti se dají přecházející

wýstupky wedle trwalých dobrodiní. Privilegowaní chtěli ji zameziti, Ewropa pokusila se o její potlačení; přinucena k boji neuměla ani odměřiti své síly ani mírniti se we wítězství. Wnitřní odpor wedl k swrchowanosti národu, a zewnitřní outok k vojenské vládě. Zatím při wší anarchii a při všem despotismu přece dosažen jest cíl; za rewoluce zničeny jsou staré poměry a pod císařstwím usadily se nowé.

Když nějaká oprawa stala se newyhnutelnou a doba jejího uskutečnění přišla, nic nemůže ji zdržeti a všecko obrátí se k jejímu prospěchu. Šťastní byli by pak lidé, kdyby se mezi sebou uměli srozuměti, aby jedni postoupili, čeho mají mnoho, a druzí aby se spokojili tím, co jim schází; rewoluce daly by se potom po dobrém wyrownati a dějepisec nepotřebował by se zmiňowati ani o wýstupcích ani o neštěstí, jeho úloha byla by pouze ukázati, kterak člowěčenstwo pokročilo w moudrosti, we swobodě a blaženosti. Ale až posud neukazuje historie národů žádný příklad tak moudré obětownosti; ti, jenž učiniti mají obět, zpouzejí se; ti, kteří ji sobě žádají, nařizují ji, a dobré jako zlé děje se cestou a násilím uchwatitelství. Ještě nebylo jiného panowníka kromě násilí.

Při wyprawowání o důležité době od swolání stawů až k roku 1814. umínil jsem si wylíčiti rozličné krise rewoluce a spolu běh její rozebíratí. Uwidíme, či winou tak náramně zhýřela, počawši s tak šťastnými známkami, kterak proměnila Francouzsko w republiku, a kterak na zříceninách této pozdwišlo se císařstwí. Tyto rozličné proměny musely skoro nuceně po sobě následowati, tak weliká byla neodolatelná síla událostí, z kterých vycházely! Nicméně byla by to odwážliwost, twrditi, že běh wěcí nemohl býti jiný; než tolik jisto jest, že rewoluce při těch příčinách, které ji způsobily, a při těch naružiwostech, které wzbudila a kterých použila, musela wzíti takowý běh i takowý konec. Nežli přikročíme k její historii, podíwáme se, co wedlo ke swolání stawů, jenž bylo začátkem všeho. Uváděje předchůdce rewoluce, doufám ukázati, že bylo rovně nemožno zameziti jako wěsti ji.

Francouzské mocnářstwí od samého wzniku swého nemělo ani stálé formy aniž jakého ustanoweného a uznaného státního práwa. Za prwních dynastií byla to wolební říše, při

národu byla swrchowanost a král byl pouze wojenskou hlavou, odwislý we swých rozhodowáních a podnikáních od společné porady. Národ wolil sobě hlavu, on wykonáwal na Marsowych polích ¹⁾ moc zákonodární pod předsednictwím králowým, moc pak soudní na weřejných soudech pod wedením jednoho z jejich ouředníků. Tato králowská demokracie ustoupila pod panownictwím feudálním králowské aristokracii. Swrchowanost wystoupila wyše, welcí odňali ji lidu, tak jako w brzce odňiti ji měl král welmožům. W týž čas stal se panowník dědičným, ne co král, nýbrž co majitel léna; zákonodární moc náležela welmožům, na jich rozsáhlých zbožích anebo w parlamentech baronů, a soudní moc manům na soudech gruntowních pánů. Konečně soustředila se moc ještě více, a jakož s welikého počtu přešla na malý, tak naposledy dostala se od těchto jedinému. Po mnohostaletém namáhání strhli králowé francouzští budowu feudální a powznesli se na jejich zříceninách. Oni sobě osobili léna, podmanili wasaly, potlačili parlamenty baronů, zničili anebo sobě podrobili gruntownické soudy; oni si oswojili moc zákonodární a moc soudní dávali wykonáwati we jménu swém od parlamentů právníků.

Říšský sněm, jež swoláwali w pilných potřebách k obdržení od něho pomoci, a jenž skládal se ze tří stawů národu: z duchowenstwa, šlechty a tak nazwaného třetího stawu, nikdy neměl spořádanou existenci. Jím, wzniklým w časech rostoucí moci králowské, nejprw králowé wládli, pak jej potlačili. Nejsilnější a nejtuzší odpor, s jakým se potkávali králowé při swých rozšiřowacích záměrech, newycházel tak od těchto sněmů, jimž libowolně práwo jejich udělowali a brali, jako spíše od welmožů, kteří proti králům napřed swou swrchowanost a potom swou politickou důležitost bránili. Od Filipa Augusta až na Ludwika XI. bojowali o zachowání swé moci; od Ludwika XI. až na Ludwika XIV. bojowali o to, aby se stali nástrojem králowské moci. Tak zwaná fronde byla poslední boj aristokracie. Za Ludwika XIV. pewně usadila se absolutní moc a panowala bez odporu.

Wláda francouzská od Ludwika XIV. až k rewoluci byla ještě více libowolná nežli despotická, neboť panowníci mohli mnohem více nežli skutečně činili. Jen slabé hráze stawěly se proti přetokům té ohromné moci. Koruna wládla nad osobami

zatykači (lettres de cachet), nad měním plnem, nad příjmy ukládanými daněmi. Jisté korporace měly sice prostředky k obraně, privilegii zvané; ale těch privilegii málo kdy bylo šetřeno. Parlament měl právo powolití anebo odepříti daně; ale král wynucowal slawným sezením zapsání swého rozkazu ²⁾ a trestal oudy wypowiedáním. Šlechta měla privilegium oswobozenosti od daní, duchovní dávali jen dobrowolné příspěvky; některé provincie byly odhádány na jistou sumu daní, jiné samy rozdělowały uložené sobě daně. Toto byly slabé garancie Francouzska, a i z těch měly prospěch toliko privilegované třídy a lid škodu.

Francouzsko takto ujařměné bylo nad to ještě velmi špatně organisováno; přewaha násilí nebyla ještě tak nesnesitelná jako nespravedlivé rozdělení její. Rozdělen na tři stawy, které opět we více tříd se rozpadávaly, byl národ vydán všem ranám despotismu a všem zlým následkům nerownosti. Šlechta dělila se na dworskou, která žila od milosti královské, totiž od potu lidu, buď w guwernérských ouřadech po krajích anebo we vysokých důstojnostech wojenských; dále na powznešené nowáčky, kteří měli we swých rukou zemskou spráwu a co intendanti provincie wyssávali; potom na soudní ouředníky, kteří wládli spravedlností a měli wyhradní práwo na takowá místa; konečně na wenkowskou šlechtu, která utlačowala zem wykonáváním soukromých feudálních práw, jenž byla přežila práwa politická. Duchowenstwo rozděleno bylo na dvě třídy, z nichž jedna ustanowena byla k biskupstwím, opatstwím a bohatým příjmům, an druhá zastávala obtížnou práci apoštolů při jejich chudobě. Třetí staw, ode dwora wymačkáwan, od šlechty ponižowan, byl sám w sobě rozdělen na korporace, které wzájemně pronásledowały se wší pohrdou i příkoří, jakých se jim společně dostávalo od stawů wyšších. Sotwa třetina půdy náležela mu, a z toho musel dáwati wrchnosti feudální platy, kněžím desátek a králi daně. Za náhradu všech těch obětí neměl žádných politických práw, žádného oučastenství we správě zemské a žádného přístupu k ouřadům.

Ludwik XIV. seslabil pružnost obsolutní monarchie příliš dlouhým napnutím a přes míru prudkým užíwáním. Podrážděn nepokoji swého mládí, zamilowan do panowání zlomil všecken

odpor, zapowěděl všecko se protiwení, jak se strany aristokracie, kdežto se jewilo we zbourěních, tak se strany parlamentů, w nichž wyjadřowalo se we způsobě námítek, i se strany protestantů, kteří žádali swobodu swědomí, již prohlášowala církew za kacírství a stát za buřictví. Ludwik XIV. podmanil sobě welmože powolaw je ke dworu, kdežto w rozkoších a udělowaných milostech přijímali mzdu swé odwislosti. Parlament, který byl až posud nástrojem koruny, chtěl se státi jejím závažím, ale král uložil mu hrdě poslušnost a šedesátileté mlčení. Konečně dowršilo odwołání ediktu Nantesského ³⁾ toto dílo absolutismu. Libowlná vláda nechce toliko, aby se jí neodporowalo, nýbrž ona také chce, aby byla chwálena a následowána. Podrobiwši sobě skutek pronásleduje ona i swědomí, a oběti swé hledá, když se neobjewují samy. Nesmírná moc Ludwika XIV. jewila se uwnitř proti kacírům, a wně zaplawowala Ewropu. Potlačowání nalezlo ctižádostníky, kteří mu udělowali radu, dragony, kteří mu sloužili, prospěchy, které je powzbuzowaly; rány Francie pokryty byly wawřínem a wzdechy jeho ohlušeny wítěznými zpěwy. Konečně ale umřeli geniální mužové, wítězství přestala, průmysl se wystěhowal, peníze zmizely, a brzo bylo patrno, že despotismus wyčerpal swé prostředky a vlastní swou budoucnost napřed pohltil.

Smrt Ludwika XIV. byla heslem k reakci; najednou přešlo se od nesnášeliwosti k newěře, od ducha poslušnosti k duchu hloubawosti. Pod regentstwím získal třetí staw důležitosti přírostkem bohactví a inteligencí, an šlechta pozbyla wáznosti, duchowenstwo wliwu. Dwúr pokračowal pod Ludwikem XV. w málo slawných a velmi záhubných wálkách, on započal tajný boj s weřejným míněním a zjewný s parlamentem. Uwnitř něho wládla anarchie, vláda upadla w ruce kuběnam, moc klesala a opposice pokračowala den ode dne dále.

Parlamenty byly změnilý postawení i system. Králowstwo udělilo jim jakousi moc, které nyní užíwaly proti němu. W tom okamžení, we kterém dowršen byl pád aristokracie společným jejich úsilím, rozdwojili se, jako všickni spojenci po wítězství. Králowstwo hledělo zlomiti nástroj, který mu nebezpečným se stával, jak mile přestal mu býti prospěšným, a parlament zase chtěl opanowati králowstwo. Boj tento, který pod Ludwikem XIV. s prospěchem pro krále, pod Ludwi-

kem XV. s nestálým štěstím weden byl, skončil se s rewolucí. Dle powahy swé byl parlament pouze powoláwan co nástroj. Poněwadž užíwání jeho předností a sborowý jeho duch wedly jej k tomu, aby se protiwowal silným a slabých se ujímal, sloužil brzo koruně proti aristokracii, brzo národu proti koruně. To také bylo příčinou, proč pod Ludwíkem XV. a Ludwíkem XVI. tak welmi oblíben byl u lidu, ačkoliw proti dworu toliko ze sokowství stál. Weřejné mínění nežádalo znáti jeho pohnútek; ono neschwalowalo jeho ctižádost, ale jeho odpor; ono jej podporowalo, poněwadž se ho zastáwal. Pozweden w mysli takowou podporou byl se králowské moci již nebezpečným stal. Zrušiw poslední wůli nejpanowitějšího a na poslušnost nejzwyklejšího krále, pozdwihtuw se proti sedmi-leté wálce, dosáhnuw kontrolu finančních operací a wypuzení Jesuitů, sesílil odpor swůj w takové míře, že dwůr, jemuž wšude w cestu se stawěl, uznal, že buď musí jej poslouchati anebo pokořiti. I rozhodl se tedy k jeho rozpuštění na radu a návrh kancléře Maurepasa. Tento smělec, který byl přislíbil, že „wynese korunu z kanceláře“, nahradil nepřátelský parlament oddanějším, a stejný osud připravil všem poradním sborům we Francouzích, kteří následowali Pařížského.

Ale čas násilných skutků byl pomínil. Libowolnost byla tak rozkřičena, že král jen s nedůwěrou si jí použití troufal, ano při vlastním dwore jeho za zlé mu to měli. Bylat se utwořila nowá moc, moc weřejného mínění, která nejsouc uznána nicméně weliké působení měla a swrchowanost sobě osobowala. Národ, který až posud žádné wáhy neměl, pomalu práwa swá sobě nazpět bral; on sice nebyl oučasten moci, ale měl na ni wliw. To jest běh každé moci, která se tworí; dříve než připuštěna jest k wládě, střeže ji zewnitř, potom od práwa kontroly přestoupí w práwo oučastnictwí. Konečně přišel čas, kde třetí staw měl míti oučastenství we wládě. W předešlých dobách byl učinil pokusy, které byly newčasné a proto bez prospěchu. Tenkráté byl nedáwno teprw emancipowán a neměl ještě žádné přewahy, kterou se získá moc, neboť práwo dobýwá se toliko násilím. Proto také jak při powstáních tak na sněmích tworil staw poslední; vše dalo se spolu s ním, ale nic pro něj. Pod feudálním tyranstwím sloužil

králům proti lenním pánům, pod ministeriálním a fiskálním despotismem sloužil welmožům proti králi; ale w onom pádu užíwala ho koruna za nástroj, w tomto aristokracie. Boj weden jest w oboru i pro interessy, které mu byly cizí. Když za časů frondy rozhodnuta byla porážka welmožů, složil zbraň, z čehož patrně wyswitá, jak podřízené bylo jeho postawení.

Konečně po stoleté podrobenosti opět zjewil se na bojišti, ale tenkráté we swé vlastní záležitosti. Minulost se newrací, a šlechtě bylo tak nemožno zotawiti se od swé porážky, jako to za našich dnů nemožno jest absolutní monarchii. Dwůr musel míti jiného odpůrce, neboť bez takowého nemůže býti, poněwadž moci nikdy neschází soků. Třetí staw, jehož moc, bohactwí, pewnost a wědomosti denně se množily, powolán byl zápasiti s ním a zbawiti jej moci. Parlament nečinil žádnou třídu, nýbrž korporaci, a w tomto nowém boji mohl sice způsobiti, žeby moc přešla w jiné ruce, ale sám pro sebe nemohl ji dlouho udržeti.

Dwůr sám byl přispíwal ku pokrokům třetího stawu a k wywinutí jednoho z hlawních jeho prostředků, totiž oswěty. Nejneobmezenější panovník podporowal wzlet ducha a nechtě utwořil weřejné mínění. Powzbuzowáním ke chwále připravowal cestu haně; neboť nelze podrobiti se zkoušce k našemu prospěchu, aby se to nestalo budoucně k naší škodě. Když byly wyčerpány chwalozpěwy, počalo skoumání, a po spisowatelích sedmnáctého století následowali mudrcowé osmnáctého. Wšecko stalo se předmětem jejich skoumání: wlády, náboženství, zákony a weškeré neřády. Oni odhalili práwa, ukázali potřeby a odkryli nesprawedliwosti. Utwořilo se silné a oswícené weřejné mínění, jehož outoky wláda snášela a jehož hlas netroufala si udusiti. Ono přiwádělo na swou stranu i ty, proti kterým se ozýwalo; dwůřáci podrobowali se jeho wýnosům, poněwadž to patřilo k dobrému tónu, státní moc činila to z potřeby a wěk oprav připravowán byl od wěku filosofie, jako tomuto přípravou byl wěk pěkných umění.

Takowý byl staw Francouzška, když 11. kwětna 1774. dosedl na trůn Ludwík XVI. Finance, kterým ani oprawy kardinála Fleuryho ani zastawení platů patera Terraye pomoci nemohly, weřejná moc bez wáznosti, wzdorné parlamenty, roz-

kazující veřejné mínění byly ony obtíže, jaké nowá vláda zdědila po staré. Mezi všemi panovníky nejvíce hodil se pro ten čas Ludvík XVI. svými snahami a cnostmi. Libowolnosti měl již každý dost, a on byl hotov pustiti od ní; národ byl rozhněván na drahou prostopášnost dworů Ludwika XV., a on měl čisté mravy a málo potřeb; všeobecně žádaly se newyhnutelné opravy, a on cítil veřejnou bídu i hledal w tom swou sláwu, aby ji odstranil. Awšak bylo rovněž těžko uskutečniti dobro, jako pokračowati we zlém, neboť bylo k obému potřebi síly, buď privilegie opravám, anebo národ neřádům podrobiti, a Ludvík XVI. nebyl ani opravce ani despota. Jemu scházela ona pevně ustanowená wůle, která jediné wykonává veliké proměny státní a která stejně potřebná jest panovníkům, jenž chtějí swou moc obmeziti, jako oněm, jenž ji rozšířiti chtějí. Ludvík XVI. měl zdravý rozum, poctiwé a šlechtné srdce; ale scházela mu odhodlanost powahy, wytrwalost w jednání. Jeho plány k opravám potkávaly se s překážkami, které nebyl předzvídal a jež neuměl přemoci. On podlehl právě pro swé zamýšlené opravy, kdežto jiný by byl podlehl proto, že je zamítal. Jeho panování bylo až ke swolání stawů toliko řada bez prospěchu podnikaných oprav.

Zwolení Maurepasa za prwního ministra mnoho k tomu přispělo, že panování Ludwika XVI. wyznačilo se neodhodlaností. Mlád, pln myšlenky o swých powinnostech a swé nepostačitelnosti, hledal outočistě u swětské zkušenosti třiasedesátiletého starce, který pod Ludwíkem XV. pro swůj odpor proti kuběním w nemilost byl upadl. Ale na místě mudrce našel jenom dworáka, jehož neblahý wliw rozšířil se na celý jeho život. Maurepas málo dbal o blaho Francie a o sláwu swého pána; on lapal toliko po jeho přízni. On učinil ducha jeho nestálým, powahu jeho neodhodlanou; on ho zwykl na polowiční prostředky, na měnění systemu, na nedůslednost moci a hlavně na potřebu, činiti vše skrze jiné a nic sám skrze sebe. Maurepas měl wolit ostatní ministry. Ti udrželi se u něho právě tak, jako on udržel se u krále. Obáváje se, aby wážnost swou newydal w nebezpečenství, odstranil z ministerstwa wšecky muže, jenž měli jakousi moc záležející w četných přivržencích, a powolal nowáčky, kteří ke swému

udržení a k wywedení zamýšlených oprav potřebowali jeho. Tak powolal po sobě k wedení záležitostí zemských Turgota, Malesherbesa a Neckera, z nichž každý podnikl opravy w té části vlády, která byla předmětem zewrubnějších jeho skoumání.

Malesherbes, jehož rodina náležela k soudní šlechtě, byl zdědil cnosti ale ne předsudky parlamentních oudů. On spojowal s nejswobodomyšlnějším duchem nejšlechtnější srdce. Každému chtěl nawrátiti jeho práwo: obžalowaným práwo obrany, protestantům swobodu swědomí, spisowatelům wolnost tisku, všem Francouzům osobní bezpečnost, i nawrhl zrušit mučení, obnowit edikt Nantesský a potlačit zatykače a censuru. Turgot, muž pevného a mnohoobsáhlého ducha, powahy rázné a pevné, jaká jen při málo kom se nalezá, snažil se uskutečniti ještě dále sáhající záměry. On spojil se s Malesherbesem k utwoření s jeho pomocí takowého spráwního systemu, který by uwedl do vlády jednotu a do státu rovnost. Cnostný tento občan neustále pečowal o zlepšení osudu obecného lidu; on sám jediný podnikal, co později provedla rewoluce: zrušení newolnické služebnosti a weškerých privilegií. On nawrhowal oswoboditi půdu od roboty, provincie od uzawřenosti, obchod od wnitřních cel, průmysl od pout jej skličujících, a chtěl we stejné míře jako třetímu stawu ukládati daně také šlechtě a duchowenstvu. Tento veliký ministr, o kterém prawil Malesherbes, že má hlavu Baconowu a srdce l'Hôpitalowo, chtěl aby krajinskými shromážděními zwykal národ veřejnému životu a připravowal se na obnowení sněmu stawowského. On by učinil rewoluci ministeriálním nařízením, kdyby se byl mohl udržeti. Ale za panování jednotlivých privilegií a všeobecné poddanosti nebylo možná, návrhy jeho pro obecné dobré proveděti. Turgot učinil opravami swými z dworáků nespokojence, znelíbil se parlamentům zrušením roboty, cechů a wnitřních cel, a polekal starého ministra působením, jaké swou cností získal na Ludwika XVI. Ludvík XVI. propustil jej s wyjádřením, Turgot a on že jsou jediní, kteří chtějí blaho národu; tak welice k politování jest postawení králů!

Turgot nahražen jest r. 1776. co finanční ministr Clugnym, býwalým intendantem w St. Domingu, na jehož místo po půl letě powolán jest Necker. Necker byl cizinec, protestant,

penězoměnc a lepší hospodář nežli státník; i on umínil si přetvořiti Francouzsko, dle plánu sice méně rozsáhlého nežli Turgot, jež však prováděl s většou mírností a s pomocí času. On byl jmenován finančním ministrem, aby zaopatřil dworu peníze, a používal nyní nesnázi dworu, aby získal národu swobody. On pomohl financím zavedením pořádku a uočastnil w jisté míře provincie w jejich správě. Myšlenky jeho byly moudré a spravedlivé, ony záležely w tom, aby se příjmy a vydání umenšením těchto wyrownaly, aby se w obyčejných časech užíwalo daní, půjček pak jen tenkrát, když okolnosti newyhnutelným činily ukládati daně jak přítomnosti tak budoucnosti; aby se daně wyměřowaly od provinciálních sněmů a k ulehčení půjček aby se skládaly oučty. System tento založen byl na powaze půjček, které požadují ouwěrku, následowně i weřejnost spráwy, a na powaze daní, které žádají swolení a následowně oučastenství we správě. Když se vládě nedostává a ona tedy žádá, powinna jest půjčowatelům předložití své oučty; těm pak, jenž daně platí, když se k nim obrátí, powinna jest udělití oučastenství we své moci. Tak přiwdedly půjčky weřejné oučtowaní a daně swolání stawů; dvě věci, z nichž první postawila králowskou moc před soud weřejného mínění, druhá před soud národu. — Ale jakkoliw Necker při opravách swých méně byl netrpěliw než Turgot, a neřády, které jeho předchůdce zrušiti chtěl, odkoupiti zamýšlel, nebyl přece o nic šťastnější nežli tento. Jeho sporiwost rozmrzela dworáky, práce provinciálních sněmů nelíbily se parlamentům, které chtěly monopol odporu zachowati pro sebe, a první ministr nepřipouštěl jim ani stín wáženosti. Necker byl r. 1781. přinucen se poděkowati, málo neděl po uweřejnění slavných swých oučtů finančních, které najednou uwedly Francouzsku we známost státní jeho poměry a nawrácení k absolutní vládě nawždy nemožným učinily.

Nedlouho po wystoupení Neckerowě umřel Maurepas. Jeho místo zaujala u Ludwika XVI. králowna a dědila po něm wšecken wliw na swého manžela. Tento dobrý ale slabý pán musel newyhnutelně mítí někoho, kdo jej wedl. Jeho mladá, krásná, činná a ctizádostiwá manželka dosáhla welikého působení na něj. Zatím však musí se říci, že dcera Marie Teresie příliš mnoho anebo příliš málo na matku swou zpomínala; ona

mísila lehkomyšlnost do swého panowání a použíwala své moci k tomu, aby ji udělowala lidem, kteří způsobili pád státu i její vlastní. Maurepas, který nedůwěřowal dworáckým ministrům, wolil vždy ministry populární; on sice je nepodporowal, ale jestli tím nic dobrého se nezpůsobilo, nerozmnožilo se alespoň zlé. Po jeho smrti následowali na populární ministry dworáci a učinili chybami swými newyhnutelnou tu krisi, kterou onino předejiti chtěli opravami. Tento rozdíl we wolení jest welmi památní, on jedině proměnou osob způsobil proměnu spráwní soustawy. Od této doby počíná rewoluce; upuštění od oprav a nawrácení se k nepořádku uspišilo ji a rozmnožilo její prudkost.

Calonne powolán jest z intendatury za finančního ministra. Obsazení tohoto nejdůležitějšího ze všech míst ministerských bylo nad míru těžké. Již měl Necker dva následníky, kteří ho nemohli nahraditi, tu obrátil se r. 1783. dwůr ku Calonnowi. Calonne byl smělý, lesklý, wýmluwný, lehce pracowal a měl ducha obratného a wýmyslného. Buď z omylu anebo oumyslně, zkrátka, on přijal spráwní system docela protiwný systemu swého předchůdce. Necker radil k sporotě, Calonne wychwalowal marnotratnost; Neckra swrhli dworáci, Calonne chtěl se udržeti jejich pomocí. Sofismata swá podporowal štědrostí; králownu přeswědčowal slawnostmi, welké pány pensemi; on uwedl weliký ruch do financí, aby mnohostí a lehkostí swých podnikání získal wíru w prawost swých náhledů; on zawedl i kapitalisty, poněwadž z počátku welmi pořádně vyplácel. On i w pokoji pokračowal w půjčkách a wyčerpal tak ouwěrek, který Necker swou rozšafností vládě byl získal. Když to tak daleko přišlo, že sám zbawil se pramene, jehož neuměl mírně použíwati, musel, aby trwání spráwy své prodloužil, outočiště wzíti k daním. Ale ku komu se měl obrátiti? Národ nemohl více platiti, a priwilegowaní nechtěli ničeho dáti. A přece muselo se něco státi; i swolal Calonne, který ještě nejwíce očekáwal od věci nové, shromáždění notáblů, jenž 22. února sezení swá we Versailu započalo. Ale outočiště k jiným muselo za sebou wésti konec systemu, založeného na marnotratnictwí. Ministr, který se pozwedl rozdáváním, nemohl se udržeti, jak mile počal žádati.

Notáblowé, kteří woleni byli od vlády z vyšších stawů,

tworili ministeriální shromáždění, jenž nemělo ani vlastní existenci aniž jakého plnomocenství. Aby obešel parlamenty a říšské stavy, obrátil se Calonne k shromáždění podřízenému, které měl za povolnější. Ale sestaveno ze samých privilegiovaných nemělo mnoho chuti k obětem, a ještě méně později, když spatřilo propast, vyhrabanou od nenasytné správy. S leknutím uslyšelo, že dluhy státní vyrostly v málo letech až na 1646 milionů a že roční vydání přesáhá příjmy o 140 milionů. Toto odkrytí bylo heslem ku pádu Calonnovu. On podlehl a na místo jeho wstoupil arcibiskup Senský, Brienne, odpůrce jeho we shromáždění. Ten měl za to, že většina notáblů jest mu nakloněna, poněwadž se spojila s ním k boji proti Calonnovi. Ale privilegiovaní měli tak málo chuti, učiniti nějakou obět k vůli Briennovi jako k vůli jeho předchůdci; oni ho sice podporovali proti Calonnovi we swém interestu, ale nepodporovali jeho tížádst.

Arcibiskup Senský, jež mnozí winí z nedostatku pevného plánu, nemohl míti žádného. Pokračowati w marnotratnictví Calonnově nebylo dowoleno, ale bylo již také pozdě nawrátiti se k sporotě Neckrowě. Sporiwost, w předešlé době jediný prostředek spásy, nebyla jím více. Bylo potřebí daní, proti kterým se wzpíral parlament, anebo půjček, ku kterým byl ouwěrek wyčerpán, anebo obětí se strany privilegiovaných, kteří ale nechťeli žádných učiniti. Brienne, který po celý čas swého žiwota po ministerstwu byl toužil a při obtížnosti postawení swého jenom skrowných prostředků měl, zkoušel všechno, ale nic se mu nepodařilo. Duch jeho byl činný, ale bez síly, powaha jeho odważná ale bez wytrwalosti. Smělý předrowedením, ale potom slabý, zničowal se sám swou neodhodlaností, nedostatkem předzwidawostí a měněním prostředků. Zbýwaly mu toliko zlé cesty, ale on neuměl odhodlati se jen pro jednu a zůstati jí wěrným: to vlastně byla jeho chyba!

Shromáždění notáblů jewilo se málo poddaným a skoupým. Dawší swé powolení k zawedení provinciálních sněmů, k nařízení strany obilního obchodu, k zrušení roboty a k nowé kolkovní dani, rozešlo se 25. kwětna 1787. Po celém Francouzsku rozhlásilo, co mu zjeweno bylo o potřebách trānu, o marnotratnosti dworu a neodwratitelné bídě národu. Brienne, zbawen jeho pomoci, wzal outočiště swé k daním, jakožto

ku pramenu od nějakého času nepoužitému. On žádal wregistrowání dwou ediktů o kolku a gruntovní dani. Ale parlamentu, který stál w plné žiwotní síle, w celém ohni swé tížádsti, poskytowala peněžní nesnáz wlády jistý prostředek k rozmnožení swé moci, a proto odepřel wregistrowání. I byl wypowězen do Troyesu, ale to wypowězení brzy jej omrzelo, a ministr zawolal jej zpět pod wýminkou, aby přijal ty edikty. Ale to bylo jen příměří; potřeby koruny wywolaly brzo žiwější a tužší boj. Ministr žádal znowa peníze, jeho existenci wisela na tom, zdali se mu podaří, učiniti poznenáhu půjčky až k sumě 440 milionů. On musel dosáhnouti jejich wregistrowání.

Brienne očekáwal, že se parlament protiwi. On tedy dal wregistrowati ten edikt w slawném soudním sezení; aby však parlament a spolu i weřejné mínění ukojil, nawrácena jsou w témž sezení protestantům jejich práwa a Ludwík XVI. slíbil klásti roční oučty a swolati w pěti letech říšské stavy. Awšak již nebyly tyto koncesse dostatečné, parlament odepřel wregistrowání a powstal proti ministerskému tyranství. Někteří z jeho oudů, mezi nimi wěwoda Orleanský, byli wypowězeni. Parlament wydal wýrok naproti tomu wypowězení a žádal, aby oudové jeho byli zpět powoláni. Wýrok byl od krále zrušen a od parlamentu potwrzen. Wíce a více wzmaňal se boj. Pařížský parlament podporowán byl ode všech ostatních we Francouzsku a powzbuzowán od weřejného mínění. On prohlásil práwa národu a swou vlastní inkompetenci w ohledu daní, a poněwadž se stal z interestu liberálním a z potlačenosti welkomyslným, powstal proti libowolnému zatýkání a žádal prawidelné swolání stawů. Po tomto činu mužnosti uzawřel neseaditelnost swých oudů a nedostatečnost každého, kdo by sobě osobowal jejich funkce. Na tento smělý manifest následowalo zatčení dwou oudů parlamentu, d'Espremenila a Goislarda, obnowení sboru a zřízení wšeobecné říšské raddy.

Brienne uznáwal, že odpor parlamentu jest systematický a že se pokaždé obnowí, kdykoli se bude žádati powolení k daním anebo k půjčkám. Wypowězení bylo jen okamžitý prostředek, který odpor toliko na další čas odkládal, zlomiti jej ale nemohl. On tedy si umínil, obmeziti tuto korporaci toliko na soudní její práce, a spojil se s chowatelem pečeti Lamoi-

gnonem k wywedení toho plánu. Lamoignon byl muž, který se k takovým kouskům hodil. On byl smělý a s Maupeouovou energickou wytrwalostí spojowal více wáznosti a sprawedliwosti. Ale on se přepočel w tom, co násili může a co w jakém čase prowésti se dá. Maupeou udělal nowý parlament, změniw oudy jeho, Lamoignon chtěl jej desorganisowati. Jeden z těch prostředků, i kdyby se byl podařil, byl by toliko na čas pokoj způsobil, druhý však musel pomoci nawždy, poněwadž ouplně zničil moc, kterou onen toliko s místa pošinul; ale nowoty Maupeouowy neměly žádného trwání a Lamoignon nemohl se swými proraziti. Nicméně bylo prowedení těchto posledních welmi šikowně nawlečeno. W ten samý den byly weškeré parlamenty francouzské wypovězeny, aby se mohla díti nowá organisace soudnictwí. Chowatel pečeti odejmul parlamentu Pařížskému politická jeho práwa, aby je wznesl na říšskou všeobecnou, ministeriálně sestawenou raddu, a obmezil soudní jeho kompetenci ku prospěchu wrečních ouřadů, jichž působení rozšířil. Ale weřejné mínění bylo tím popuzeno, Pařížský soudní ouřad protestowal, provincie powstaly a všeobecná říšská radda nemohla se ani sestawiti ani jednati. W Delfinátu, w Bretanii, w Prowencii, we Flandrech, w Languedocu a Béarnu nastaly nepokoje; na místě prawidelné opposice parlamentů nalezlo nyní ministerstwo žiwější a wášnější odpor. Šlechta, třetí staw, provinciální stawové, ano i duchowenstwo oučastnili se w něm. Brienne, soužen peněžní nesnázi, swolal byl mimořádní shromáždění duchowenstwa, které ihned učinilo připis ku králi, we kterém ho žádalo o zrušení říšské raddy a bezodkladné swolání stawů, kteří jediné mohou prý nyní pomoci financím, zaručiti weřejný dluh a ukončiti tyto spory ouřadů.

Arcibiskup Senský byl swou hádkou s parlamentem odročil finanční nesnáz, nechtěje moc jeho uznáwati. Nyní, když tuto zrušil, nastala opět ona a rozhodla jeho odstoupení. Neobdržew ani daní ani půjčky, nemoha použití říšské raddy a parlamenty zpět powolatí nechtě, chopil se posledního prostředku a přislíbil říšské stawy. Ale tím urychlil swůj pád. On byl powolán k financím, aby odstranil nesnáze, a on je ještě zvýšil — aby zaopatřil peníze, ale on neobdržel žádných. Naopak byl popudil národ, pobouřil státní korporace, w nebezpečenství

uwedl wáznost wlády a newyhnutelnými učinil říšské stawy, nejhorší to prostředek dle mínění dworu k obdržení peněz; on podlehl 25. srpna 1788. Příležitost k tomu zawdal začátek bankrotu, zastawení platů státních ouroků. Tento ministr byl nejwice rozkřičen, poněwadž přišel naposledy. On zdědil chyby a nesnáze swého předchůdce a bojowal prostředky příliš slabými s obtížemi swého postawení. On zkoušel pletich a potlačowání; on wypowěděl parlament, odročil a konečně zrušil jej, ale všecko mu překáželo a nic mu nepomáhalo. Po dlouhém se zpouzení klesl umdleností a slabostí, netroufám si říci nezkušeností; neboť i kdyby byl mnohem silnější a šikownější, kdyby byl Richelieu anebo Sully býwal, přece byl by padl. Nikdo nemohl již dostati peníze a bez trestu potlačowati. Může se však říci k jeho omluvení, že postawení, w kterém si newěděl pomoci, nebylo od něho přiwoláno; jeho chyba byla ona důwěra w sebe, která ho do něho pudila. On padl chybou Calonnowou, tak jako Calonne ke swým marnotratnostem použil důwěry od Neckra získané. Jeden zničil ouwěrek wlády, druhý wáznost její, když jej chtěl mocí zpět přiwésti.

Říšští stawové stali se jediným prostředkem wlády a posledním utočištěm trůnu. 13. čerwence 1787. byli stejně důrazně žádáni od parlamentů jako od pérů králowství: od stawů Delfinátu we Vizillu, od duchowenstwa w shromáždění jeho Pařížském. Provinciální stawové byli na to připrawili smýšlení lidu, notáblowé byli toho předchůdci. Král, který byl 18. prosince 1787. slíbil swolání říšských stawů w pěti letech, ustanowil 8. srpna 1788. jejich zasednutí na 1. kwěten 1789. Necker byl zpět powolán, parlament zase we swá práwa usazen, všeobecná říšská radda rozpuštěna, provincie upokojeny, a nowý ministr připrawowal vše k shromáždění stawů.

W tom čase stala se weliká změna w opposici, která až posud byla jednosworná. Pod Briennem zakusilo ministerstwo odpor všech státních korporací, poněwadž je chtělo potlačiti. Pod Neckrem zakusilo odpor týchž korporací, které žádaly moc pro sebe, aby mohly utlačowati národ. Ministerstwo prw despotické stalo se nyní národním, a mělo je rovněž proti sobě. Parlament byl udržowal ten spor w interessu swé moci, nikoli ku prospěchu obecnému; šlechta spojila se s třetím stawem více proti wládě, nežli w prospěch národu. Každá z těchto

korporaci žádala říšské stawy, parlament w naději, že jimi bude moci vládnouti jako r. 1614., šlechta w doufání, že dobude zase ztraceného swého wliwu. A w skutku nawrhl parlament za wzor pro stawy r. 1789. formu od r. 1614.; ale weřejné mínění opustilo jej w tom, šlechta proti wila se dvojnásobné representaci třetího stawu a roztržka mezi oběma stawy nastala.

Tato dvojnásobná representace stala se newyhnutelnou pokrokem oswěty, potřebou oprav, důležitostí, jakou byl dosáhl třetí staw. U provinciálních stawů byla již powolena. Než Brienne od ministerstwa odstoupil, vydal byl prowolání k spisowatelům, aby se dowěděl, jaký by byl nejprůměřenější způsob sestawení a porady říšských stawů, a mezi spisy národu příznivými vyšel i slawný spisek Sièyesůw o třetím stawu a d'Entraiguesůw o říšských stawech. Weřejné mínění wyjadřowalo se wždy určitěji, a Necker, který by je byl rád uspokojil, ale o swé ujmě si to učiniti netroufal, který rád se všemi stawy se spráteliti a pochwalu všech přijímati chtěl, swolal druhé shromáždění notáblů na 6. listopad 1788., aby se s ním poradil o sestawení říšských stawů a o wolení jejich oudů. On hleděl je k tomu přiměti, aby přijali dvojnásobné zastoupení třetího stawu; ale oni tomu odpírali a on byl přinucen, rozhodnouti proti nim, co by byl měl rozhodnouti bez nich. Necker neuměl wyhnouti se sporu tím, aby napřed již odstranil wšecky obtíže. On nepoužil swého práwa, nawrhnouti dwounásobné zastoupení třetího stawu, tak jako později nepoužil ho k rozhodnutí, má-li se hlasowati podle stawů anebo podle hlav. Když byli říšští stawowé pohromadě, zanecháno násile rozhodnutí této druhé otázky, na které wisel osud jak vlády tak národu.

Budiž tomu jakkoli, Necker dal dvojnásobné zastoupení třetího stawu přijmouti w státní raddě, když nemohl k tomu notáblů nakloniti. Královské wyjádření od 27. listopadu ustanowowalo, aby počet poslanců k říšskému sněmu obnášel při nejmenším tisíc, poslanci pak třetího stawu aby byli počtem rowni poslancům šlechty a duchowenstwa dohromady. Necker obdržel ještě přes to připuštění farářů k representaci duchowenstwa, protestantů pak k representaci třetího stawu. Byly wypsány okresní schůzky k wolbám, každý snažil se přiwěsti k wolení osoby swé strany, aby instrukce poslanců zněly w jeho smyslu. Parlament měl malé působení na wolby, dwůr

žádné. Šlechta wolila několik populárních poslanců, ale wětšina byla oddána interessům swého stawu a nepřitelem tak dobře třetího stawu, jako oligarchie velikých rodin u dwora. Duchowenstwo wolilo biskupy a opaty, kteří byli pro priwilegie, a faráře, kteří zastáwali prospěch národu jako swůj wlastní; třetí staw konečně wolil oswicené, pewné a we swých žádostech sjednocené muže. Zástupnictwo šlechty záleželo ze dwou set dwou a čtyřiceti šlechticů a z dwaceti osmi oudů parlamentu; zástupnictwo duchowenstwa z osmi a čtyřiceti arcibiskupů a biskupů, z pěti a třiceti opatů a děkanů a ze dwou set a osmi farářů; konečně zástupnictwo třetího stawu z dwou duchowních, dwanácti šlechticů, osmnácti ouředníků městských, dwou set oudů okresních ouřadů, dwou set a dwanácti adwokátů, šestnácti lékařů a dwou set a šestnácti kupců a polních hospodářů. Zasednutí říšských stawů ustanoweno bylo na 5. kwětna 1789.

Tak přiwolána jest rewoluce; dwůr nadarmo snažil se ji předejiti, tak jako později marně pokoušel se o její zničení. Pod wedením Maurepasowým jmenowal král populární ministry a zkoušel oprawy; pod wedením králowniným jmenowal ministry dworácké a zkoušel násilí. Ale potlačení tak málo se mu podařilo, jako zawedení oprav. Obrátiw se marně ke dworákům o spoření, k parlamentům o daně, ku kapitalistům o půjčky, hledal nowou třídu platících a učinil prowolání ku přiwilegowaným. On žádal od notáblů, kteří se skládali ze šlechty a z duchowenstwa, oučastnictwí státních břemen, které však tito odepřeli. Potom teprw obrátil se k celé zemi a swolal říšské stawy. On wyjednáwal dříve s korporacemi nežli s národem, a teprw po odporu oněch odwolal se na moc, jejíhož prostřednictwí i pomoci se obával. On stawěl jednotlivá oddělená shromáždění, která co takowá musela zůstati podřízená, nad shromáždění wšeobecné, které, poněwadž representowalo wšecky interessy, muselo také spojowati w sobě wšecku moc. Až do té veliké doby bylo každým rokem widět růsti potřeby vlády a rozmáhati se odpor. Opposice přešla od parlamentů na šlechtu, od šlechty na duchowenstwo, a od obou na národ. W té míře, w jaké jeden z těchto stawů oučastným se stal moci, počal swou opposici, až wšecky tyto jednotlivé opposice spojily se w opposici národní anebo před ní umlkly. Říšský sněm neucínil nic jiného, nežli že wyřkl rewoluci, která již byla nastala.

Sněm konstituční.

Kapitola první.

Od 5. května až do noci na 4. srpen.

(Zasednutí říšského sněmu. — Smýšlení královo, ministerstva a rozličných korporací království o sněmě. — Zkoušení plnomocností; otázka o hlasování podle stavů anebo podle hlav. — Stav obecných přetvoří se v národní shromáždění. — Dwůr dá zavřítí sněmownu; přísaha v míčovně. — Wětšina zástupců duchowenstwa spojí se s obecnými. — Královské sezení dne 23. čerwna; jeho bezprospěšnost. — Náwrh dworu; události 12., 13. a 14. čerwence; propuštění Neckerowo; powstání w Paříži; sestoupení se národní gardy; obležení a dobytí Bastilly. — Následkové 14. čerwence. — Usnešení noci na 4. srpen. — Powaha nastalé rewoluce.)

Na 5. květen ustanoweno bylo zasednutí říšského sněmu. Den před tím předcházela církewní slawnost. Král, rodina jeho, ministrowé, poslancowé všech tří stawů ubírali se w slawném průvodu z chrámu Notre-Dame do chrámu sw. Ludwika, aby slyšeli mši. Ne bez zápalu widěl lid wraceti se národní slawnost, kterou Francouzsko tak dlouho bylo pohřešowalo. Byla to prawá slawnost. Nesčíslné množství lidu bylo se všech stran do Versailu se přihrnulo, powětrnost byla krásná, s mar-notratnickou nádherou bylo postaráno o wyozdobení. Zwuk hudby, královo dobrotiwé a spokojené wzezření, líbeznost a šlechtná zewnitřnost králownina, a wíce než to wšecko společné naděje naplňowaly s nadšením wšecky přítomné. Awšak s nelibostí bylo znamenati etiketu, kroj a seřadění stawů dle předností od roku 1614. Duchowní we swých širokých talarech, welikých pláštích, čtyrhranných čepicích anebo we fialowém rouše a w komži, měli přední místo. Za nimi přišla šlechta w černých šatech, majíc zpodky a wyložky ze zlatohlawu, na krku krajkowy šátek a klobouk překlopený s bílým peřím à la Henri IV. Naposledy přišel skromně staw třetí w černém oděwu a krátkých pláštích,

na krku majíce muselinowý šátek a klobouk bez per i bez mašlí. W kostele panowal týž rozdíl strany míst stawům wykázaných.

Ráno na to bylo královské sezení w sále malých slawností. Amfiteatrálně wystawěná lešení naplněna byla diwáky. Poslanci woláni a uwáděni byli dle pořádku r. 1614. ustanoweného. Duchowenstwo uwedeno bylo na prawou stranu od trůnu, w pozadí sálu wyzdwiženého, šlechta w lewo, poslanci obecní obdrželi místo naproti němu. Žiwý potlesk uwítal poslance z Delfinátu, z Crepi en Valois, ku kterým náležel též wéwoda Orleanský, a z Prowencie. Když wstoupil Necker, nastal wšeoobecný *enthusiasmus*. Přízeň lidu obracowala se na wšecky, kteří přispěli ke swolání říšských stawů. Když poslancowé a ministři byli místa swá zaujali, přišel král s králownou, princi a četným komonstwem. Potlesk, po celém sále se rozléhající, uwítal jej. Ludwik XVI. usadil se na swém trůnu, a jak mile posadil si na hlavu klobouk, přikryli se stejně wšickni stawowé. Obecní poslancowé následowali w tom proti dáwnému obyčeji bez rozpaků duchowenstwo i šlechta; byltě již pomínul čas, w kterém třetí staw musel míti smeknuto a mluwiti kleče. Při hlubokém tichu čekalo se na oslowení královo. Každý byl žádostiw zwěděti prawý oumysl wlády strany sněmu. Mělo se nowé shromáždění postawiti na rowno se starými anebo se mu mělo udělití postawení, jaké mu wykazowaly potreby státu a důležitost okolností?

„Pánové,“ počal král u welikém pohnutí, „den, po kterém srdce mé tak welice toužilo, konečně přišel, i widím se obklopeným zástupcemi národu, nad kterým panowati za sláwu sobě pokládám. Dlouhý čas uplynul od posledního shromáždění říšského sněmu, a jakoliw swolávání jeho již téměř ze zwyku wyšlo, newáhal jsem přece obnowiti obyčej, který udělití může království nowou silu a národu otewřiti nowé prameny blahobytu.“ Na tato první mnoho slibující slowa následowala pouze wyswětlení strany dluhu a ohlášeno uspoření we wydáních. Na místě co měl král moudře naznačiti cestu, jakou mají poslanci kráčet, napomínal je k swornosti, mluwil široce o peněžní nouzi, o bázni před opravami, a stěžowal si na nepokojnost mysli, neoznámě nižádny prostředek k jejich upokojení. Při tom všem utržil náramnou pochwalu, když kon-

čil následujícími, oumysl jeho dobře naznačujícími slovy: „Wše, co se dá očekawati od wroucného oučastenství w obecném blahu, wše, co se může žádati od panownika, prwního to přítele swého národu, můžete a musíte doufati od mého smýšlení. Pánové! žádám si, aby panowalo w tomto shromáždění šťastné srozumění, aby doba tato wěčně památnou se stala, pro štěstí a blaho králowství! To jest naděje mého srdce, to moje nejwřelejší přání, to konečně odměna, kterou očekawám od upřímnosti swých oumyslů, od lásky k swému národu!“

Na to mluwil chowatel weliké pečeti Barentin; řeč jeho byla jen obsírnější promluwení o stawech a dobrodiní králowském. Po krátkém úvodu přišel na otázky nynější doby. „Tím, že Jeho Majestát powolil dvojnásobné zastoupení nejčtetnějšího z tří stawů, na kterém hlavně tíží daně,“ řekl, „nezměnil w ničem předešlou formu porad. Ačkoliw hlasování podle hlav má pro sebe to dobré, že se lépe wyjadřowati zdá wšeobecnou žádost, podáwajíc jen jediný wýsledek, jest přece žádost králowa, aby tato nowá forma jenom swobodným swolením říšských stawů a potwřením Jeho Majestátu uwedena byla. Jakkoliw však bude w této otázce rozhodnuto, jakýkoli rozdíl se i dělati bude w rozličných předmětech, které přijdou k řeči, nelze přece pochybowati, že w ohledu daní spojí wšecky tři stawy ouplně srozumění!“ Wláda nebyla naproti hlasování podle hlav o záležitostech peněžních, poněwadž wedlo rychleji k cíli; ohledem však na předměty politické prohlašowala se pro hlasování podle stawů, poněwadž to byla jistá bráz proti opravám. Tak chtěla dosáhnouti swého cíle, totiž peněžité pomoci, a při tom přece nedopustiti, aby i národ dosáhl swůj cíl, totiž oprawy. Způsob, jakým chowatel pečeti ustanowowal práwa říšského sněmu, ukazowal ještě jasněji oumysly dwora. On obmezowal jej téměř na zkoušení a powolení daní, na poradu o tiskowním zákonu, který měl meze položití swobodě tisku, a na oprawy občanských a hrdelních zákonů. Wšecky jiné změny zawrhl a končil těmito slovy: „Sprawedliwé žádosti jsou powoleny, král nedal se mýliti nepředloženým reptáním; on showiwawě ráčil je přeslechnouti, on odpustil i prohlašowání falešných a přepiatých zásad, jimiž stawí se wýrodky popleteného mozku na místo nezměnitelných zá-

kladů monarchických. Wy, pánové, s newolí zawrhnete tyto nebezpečné nowoty, které by nepřátelé weřejného blaha rádi spletli se šťastnými a potřebnými opravami, jenž mají usku-tečniti znowuzrození státu, tutó prwní žádost Jeho Majestátu.“

To bylo patrně nepoznání žádosti národu, ano zjewný boj proti ní. Málo uspokojené shromáždění obrátilo se nyní k Neckerowi, od kterého očekawalo docela jinou řeč. On byl populární ministr, on provedl dvojnásobné zastoupení třetího stawu, i bylo se do něho nadíti, že také schwálí hlasování podle hlav, poněwadž jen tím způsobem mohl mu prospěšen býti jeho počet. On ale mluwil jako finanční ministr a opatrný muž; jeho řeč, která trwala tři hodiny, byla dlouhý oučet finanční, a když konečně unawiw shromáždění přišel k otázce, jenž wšech myslimi hýbala, nechal ji nerozhodnutou, aby si neodwrátil ani dwůr ani národ.

Wláda byla by měla důležitost říšského sněmu lépe pochopiti. Již swolání toho dáwno z obyčeje wyšlého shromáždění ohlašowalo welikou rewoluci. Toužebně očekáwan od národu zjewil se opět w době, we které byla stará monarchie ponížena, a on jediný schopen obnowiti stát a pomoci potřebám králowstwa. Těžkost času, powaha jeho úloh, wolení jeho oudů, wše na to ukazowalo, že tito nejsou wíce powolání co platitelé daní, nýbrž co zákonodárcowé. Práwo k nowému zřízení Francouzka bylo jim přirčeno od weřejného mínění a uloženo w jich písemných instrukcích; oni museli w nesmírných neporádcích a we weřejném ponoukání nalezi silu k podniknutí a dokončení toho díla.

Králowi muselo na tom záležeti, aby byl oučasten jich prací. Tím způsobem byl by moc swou obnowiti a sebe chrániti mohl proti wýstupkům rewoluce, když by ji sám byl způsobil. Kdyby oprawy od něho byly wyšly, když byl nowý pořádek wěcí pewně ale sprawedliwě byl ustanowil, když byl wyplnil žádosti Francouzka, wytknul práwa občanů, okres činnosti říšského sněmu i meze moci králowské, když se byl odřekl pro sebe libowolnosti, pro šlechtu nerownosti, pro korporace priwilegií, když konečně byl podnikl wšecky oprawy, jaké žáдалo weřejné mínění a které způsobilo konstituující shromáždění: tím způsobem byl by předešel wšecky roztržky, které později nastoupily. Zřídkka nachází se

panovník, který by svolil k rozdělení své moci, který by byl dosti oswícený, aby postoupil to, co jinak nuceně ztratiti musí. Ludvík XVI. byl by to přece učinil, kdyby byl méně opanován býval od jiných a více jednal podle vlastních wnuknutí. Ale největší anarchie byla v radě královské. Když se shromáždil říšský sněm, nebylo ještě k ničemu přikročeno, nebylo ještě ustanoweno nic, čím by se mohly odstraniti spory. Ludvík XVI. kolotal se neodhodlaně mezi ministerstwem, jež wedl Necker, a mezi svým dworem, při němž vládl králowna a několik princů.

Necker, spokojen provedením dvojnásobního zastoupení třetího stawu, hál se neodhodlanosti králowy a nelibosti dwora. Neuměje dosti uwážiti důležitost té krise, která dle jeho mínění více týkala se financí nežli společenského žiwota, čekal s jednaním na události a domníwal se je wěsti, kdežto nebyl ničeho učinil k jejich přípravě. On cítil, že nemůže se déle podržeti stará organisace stawů, že tři stawové, z nichž každý měl práwo odepřiti, protiwi se všemu uwezení oprav a zdržowati budou chod spráwy. Doufal on, když se učini zkouška s touto trojí opposicí, že bude moci způsobiti, aby počet stawů byl zmenšen a přijat anglický způsob vlády o dvou komorách, z nichž jednu činila by šlechta a duchowenstwo, druhou třetí staw. On nepředzwídal, když jednou boj vypukne, že jeho prostředkowaní bude marné, poněwadž slabší strana bude je zamítati z twrdošijnosti, silnější pak, proto že bude uchwácena swou přewahou. Powolnost uspokojuje toliko před wítězstwim.

Dwůr, daleký toho, aby byl chtěl stawy uspořádati, žádal je zničiti. On raději chtěl snášeti náhodný odpor welikých korporací říšských, nežli děliti moc se stálým shromážděním. Spor mezi stawy byl přízwniw jeho zámyslům, on spoléhal se na to, že je udrží w neswornosti a tak činnost jejich zlomí. Říšský sněm nebyl pro swou chybnou organisaci ještě nikdy nejmenšího prospěchu měl; tím více myslil, že to i nyní tak bude, poněwadž první dva stawové neměli mnoho chuti, powoliti oprawy od třetího stawu schwálené. Duchowenstwo chtělo podržeti priwilegie i wliw svůj; dobrěť uznávalo, že se více o to jedná, aby učinilo oběti, než aby čeho získalo. Šlechta zase uchopíc se opět své dáwno ztracené politické neodwislosti,

uznávala, že bude museti národu postoupiti více, nežli bude moci dobytí od krále. Nowá rewoluce musela wypadnouti jediné skoro ku prospěchu třetího stawu, a první dva stawové byli hotowi, spolčiti se proti němu se dworem, jako se dříve spolčili s ním proti dworu. Soběctwí bylo jedinou příčinou toho přestoupení k jiné straně; oni spojili se s panovníkem bez přichylnosti, tak jako dříve se byli zastávali národu bez oumyslu, sloužiti obecnému blahu.

Ničeho se nespořilo, aby šlechta a duchowenstwo udrželi se při takowém smýšlení. Poslancové obou těchto stawů lákání byli všemi způsoby. U hraběnky Polignacové shromažďowal se wybor, w němž oučastnily se nejwywýšenější osoby; do něho byli přizýwání přednější oudowé obou oněch stawů. Zde byli získáni d'Espremenil a d'Entraigues, dwa z nejhorliwějších zastawatelů swobody w parlamentě i při stawech, i stali se od nynějška nejzjewnějšími jejími nepřátely. Zde byl ustanowen kraj poslanců rozličných stawů, odtud vycházela ta etiketa, ty pletichy a konečně to násilí, které je mělo rozdwójiti. Dwůr měl na mysli jenom staré říšské stawy, on chtěl pořádati přítomnost podle minulosti, na uzdě držeti Paříž armádou a třetí staw šlechtou, a říšský sněm mistrowati roztržkou stawů; aby ale stawy proti sobě poštwal, chtěl obnowiti staré obyčeje, které zwelebowaly šlechtu a ponižowaly obecný lid. Tak měli za to, že po prvním sezení překazili všechno, když nepowolili nic.

Dne 6. kwětna, ten den po otewření sněmu, odebrali se šlechta a duchowenstwo do swých rozličných komor, aby se ustawili. Třetí staw, který jakožto nečetnější byl obdržel ke swým schůzkám obecnou sněmownu co nejprostrannější místnost, očekával tam oba ostatní; on powažowal své postawení za prozatimní a dlel w nečinnosti, až by se s ním spojili ostatní dwa stawové. A nyní nastal onen památní boj, jenž rozhodnouti měl, má-li se státi rewoluce čili nic. Celá budoucnost Francouzská wisela na tom, zdali se stawové spojí aneb nespojí. Tato důležitá otázka nastala při zkoušení plnomočenstwí. Populární poslanci práwem horlili, že se musí díti společně, poněwadž, třeba nepřišlo ke spojení stawů, přece každý má interes we skoumání plnomočenstwí druhého; naopak prawili priwilegowaní poslanci, že každý staw má zvláštní existenci a proto že každý má toto skoumání předewzítí pro sebe. Oni

čtili, že jediné společné jednání nemožným by učinilo na budoucnost každé oddělení.

Obecní jednali s rozvahou, obezřelostí a wytrwalostí. Radou úsil, jenž nebyly bez nebezpečností, znenáhlymi a málo rozhodujícími prospěchy, vždy obnowowanými boji dosáhli konečně cíle. Systematická nečinnost jejich na začátku byla nejmoudřejší a nejjistější cestou; jsou okolnosti, ve kterých potřebí toliko čekati, aby bylo vítězství jisté. Třetí staw byl jednosworný a činil již sám pro sebe dle počtu polowici sněmu; šlechta měla mezi sebou oudy národu příznivé; většina pak duchovních, záležíc z mírumilowných biskupů a četné třídy farářů, kteřížto poslední byli třetím stawem w církwí, chowala smýšlení lidu příznivé. Již unawenost musela tedy způsobiti ono spojení; co doufal třetí staw, toho báli se biskupové, kteří nabídli se 13. kwětna ku prostředkowaní. Ale toto prostředkowaní nemohlo míti žádného prospěchu, poněwadž šlechta nechtěla hlasowati podle hlav, a třetí staw ne podle stawů. A w skutku bylo toto prostředkowaní, trwawši marně až do 27. kwětna, přerušeno od šlechty, která se rozhodla pro oddělené skoumání plnomocenství.

Ten den po tomto nepřátelském usnešení pozwali obecní, odhodlaní ku prohlášení se za národní shromáždění, duchowenstwo we jménu Boha, míru a obecného blaha ke spojení se s nimi. Dwůr, znepokojován tímto krokem, wmísil se w to, aby způsobil obnowení wyjednávání. První prostředkující komissari měli uloženo, porownati spory mezi stawy: ministerstwo přejalo úlohu, porownati spory komissarů. Tak záwiseli stawové od komisse, a komisse měla za smlouwece radu králowu. Ale toto nové wyjednávání nemělo žádného lepšího prospěchu nežli první; ono se protahowalo, aniž chtěl jeden staw powoliti druhému, a šlechta podruhé je přerušila, potwrdíc wšeka swá posawádní uzawření.

Pět nedel uplynulo již neprospěšným sem tam mluwením. Když třetí staw widěl, že přišel čas, aby se ustawil, že delší prodléwání rozhněwalo by naň národ, jehož důwěru byl mu získal odpor privilegowaných, odhodlal se k jednání a učinil to s tím samým taktem a tou samou pewností, jakou byl jewil we swé nečinnosti. Mirabeau oznámil, že jeden poslanec Pařížský chce učiniti návrh, a Sièyes, muž plaché powahy ale

ducha podnikawého, který pro idey swé weliké wážnosti použíwal a lépe než kdokoliw jiný hodil se k udůwodnění rozhodného nějakého kroku, dokázal nemožnost usrozumění se, nutnou potřebu zkoušek, sprawedlnost žádosti, aby se konaly společně, a pohnul shromáždění k tomu, že uzawřelo, aby šlechta a duchowenstwo byli pozwáni do obecního sálu, by tam přítomni byli zkoušce plnomocenství, která se má předewzítí w jejich přítomnosti i bez ni.

Na to následowal krok ještě rozhodnějši. Po skončených zkouškách ustawil se třetí staw dne 17. čerwence na návrh Sièyesůw co národní shromáždění. Tento smělý krok, kterým nejčtetnější staw a jediný, jehož plnomocenství byla legalisowána, prohlásil se za representanta Francouzska a ostatní dwa stawy tak dlouho neuznáwal, dokud se nepodrobili zkoušce, rozluštil otázky posud nerozhodnuté a proměnil shromáždění stawů we shromáždění národní. Stawové zmizeli z řady mocností politických, a to byl první krok k odstranění tříd w poměrech priwátních. Toto pamětné usnešení od 17. čerwna chowalo w sobě noc 4. srpna; ale co se uzawřelo, muselo se hájiti, sice bylo se obáwati, že se uzawření takowé neudrží.

První uzawření národního shromáždění byl skutek swrchowosti. Wyřknouc nedílnost zákonodárné moci podřídilo sobě třídu privilegowaných. Zbýwalo toliko ještě, prostředkem daní držeti dwůr w přiměřených mezích. Ukázíc na neprávnot jejich hlasowalo nicméně pro jejich prozatímní wybirání, pokud shromáždění bude pohromadě; kdyby mělo býti rozpuštěno, měly i daně přestati. Kapitalisty upokojilo uznáním weřejného dluhu, a o potreby lidu staralo se ustanowením wyboru pro wýžiwu.

Tato pewnost a opatrnost wzbudily u národu wšeobecnou zanícenost. Ti ale, kteří wládli dworem, cítili, že roztržka mezi stawy newedla k žádnému cíli, a že musejí sáhnouti k jinému prostředku, chtějí-li jej dosíci. Králowská wážnost jediné zdála se jim schopna, předepsati podržení stawů, čehož nemohlo se dosáhnouti opposicí šlechty. Použito jest cesty do Marly, aby Ludwika XVI. wzdálili od moudré a mírné rady Neckerowý a získali pro násilnické plány. Tento panowník, dobré jak zlé radě stejně přístupný, obklopený dworem, jenž naplněn dyl duchem strannictwí, zapřisáhán byl interessem swé koruny a jménem náboženstwí, aby zdržel obecné zástupce na

odbůjnické jejich cestě; on se dal přemluwiti a slíbil všecko. Bylo uzawřeno, aby se slawně odebral do shromáždění, aby ustanowení jeho zrušil, oddělení stawů za zásadu monarchie prohlásil a sám jmenowal oprawy, jakými se stawové obíratí mají. Od té doby zmocnila se vlády tajná rada, i nejednala wíce potichu, ale weřejně. Pečetník Barentin, hrabě Artoiský, princ Condé a princ Conti sami řídili vše, jak to byli uzawřeli. Necker přišel o všecken wliw; on byl předložil králi zprostředkowací plán, který by se byl podařiti mohl, než ještě boj postoupil k tomu stupni zarytosti, ale ne nyní. On radil k nowému králowskému sezení, we kterém by se powolilo hlasowání dle hlav při daních, a podrželo hlasowání dle stawů ohledem na priwátní interesity a priwilegie. Na tento prostředek, který obecným byl nepřizníw, poněwadž směřowal k udržení neřádů, když šlechtě a duchowenstwu udělowal práwo, zameziti zrušení swých priwilegií, bylo by následowalo uwedení dwou komor pro nejbližší sněm. Necker byl milownik polowičních prostředků a chtěl poznenáhlým powolowáním způsobiti politickou změnu, která měla být wywedena jedním rázem. Bylat přišla doba, buď powoliti národu všecka jeho práwa, anebo trpěti, aby si je sám wzal. Neckerůw návrh králowského sezení proměněn byl od tajné rady we skutek násilnický. Bylat rada toho mínění, že přísný rozkaz králowský shromáždění zastraší a že Francouzsko spokojí se poradami o několika opravách. Ona newěděla, že od králowské moci jest to nejwětší odwážliwost, nechat přijít wěc až k neposlušenství.

Obyčejně přijde násilí nenadále a překwapí ty, na něž jest zaměřeno. Tenkrátě ale nebylo tak, příprawy, jaké k němu činěny byly, přispěly k jeho nepodaření. Z obawání, aby wětšina duchowních neuznala shromáždění a s ním se nespojila, pristoupeno jest k zamčení sněmowny, aby se odročilo shromáždění až ke dni králowského sezení, kdežto by moudřejší prostředek byl býwal, uspišiti toto samé. Za záminku k tomu newhodnému a nešikownému prostředku wzaty jsou příprawy, jakých potřebí ku králowskému sezení. President shromáždění byl tenkrátě Bailly. Tento cnostný občan ozdoben jest od pučící swobody všechnou ctí, po které ani nebažil. On byl prwní president shromáždění, tak jako byl prwním poslancem Pařížským a státi se měl prwním mairem téhož města. On byl

ctěn od swých, wážen od protiwníků, a ačkoliw byl muž jemných cností a vysoké oswěty, měl přece u vysoké míře zmužilost powinnosti. Uwědoměn w noci 30. čerwna od pečetníka o odročení shromáždění, jednal podle žádosti sněmu a neostýchal se neposlechnouti dworu. W určitou hodinu odebral se druhého dne do sněmowny, a nalezna ji obsazenu brannou mocí protestowal proti tomu kroku despotickému. Zatím přišli poslanci, hluk se množil, všickni jewili odhodlanost, podstoupiti nebezpečnost schůzky. Nejsuřiwější chtěli ihned jíti do Marly a pod samými okny králowými shromáždění držeti; w tom jmenuje hlas jeden míčownu, návrh jest schwálen, a poslanci ubírají se tam w plném průwodu. W čele jejich jest Bailly, lid prowází je u welikém roznicení, ano sami wojáci hrnou se k nim, by jim sloužili za stráž. Tu, w prázdňm sále, přísahají s rukama pozdwiženými a srdci naplněnými swatostí swého powolání všickni poslanci wyjmuou jediného, že se nerozejdou dříwe, pokud nedají Francouzsku konstituci.

Na tuto slawnou přísahu, kterou učinili 20. čerwna před očima národu, následowalo dne 22. ještě důležitější wítězství. Shromáždění wždy ještě nemělo žádného místa pro swé schůzky, neboť w míčowně nemohli se scházeti, poněwadž ji princowé pro sebe byli najali, aby tam nebyli poslanci puštěni; šli tedy do chrámu swatého Ludwika. Mezi sezením spojila se s nimi wětšina duchowenstwa w nejwětším vlasteneckém opojení. Tak prostředky, jenž měly sloužiti k zastrašení shromáždění, jenom zmužilost jeho zdvihly a uspišily spojení, které měly překaziti. Byly to dvě nehody pro dwůr, které činily předeheru k powěstnému sezení od 23. čerwna.

Konečně přišel tento den. Četná stráž obklopila sněmownu, dwěře otwíraly se jenom poslancům, obecenstwo nebylo připuštěno. Král objewil se w celé sláwě swé. Proti obyčejí přijat byl se zasmušilým mlčením. Řeč, kterou měl, rozmnožila nespokojenost nanejwýše rozkazowacím tónem, w kterém předpisowal pořádek, od shromáždění i weřejného mínění zawržený. Král stěžowal si na neswornost, která přece samým dworem byla způsobena; on zatracowal chowání národního shromáždění, které uznáwal toliko za representaci třetího stawu; on zrušil všecka jeho uzawření, nařizowal podržení stawů, naznačowal oprawy a jejich meze, a hrozil shromáždění

rozpuštění a pak sám starati se o blaho království, jestli ještě jednou ucítí odpor s jeho strany. Po tomto násilném kroku, který nikterak nebyl přiměřen okolnostem aniž citům Ludwika XVI., odešel král naříditi poslancům, aby se rozešli. Šlechta a duchovenstvo poslechli, poslancové obecní zůstali nepohnutě, mlčky a plni newole na svých místech. Tak seděli chvíli, tu najednou přerhl mlčení Mirabeau následujícími slovy: „Pánové, připouštím, že to, co jste právě slyšeli, mohlo by sloužiti k dobru vlasti, kdyby dary despotismu nebyly vždycky nebezpečné. Jaká to je urážející diktatura? Zbrojené zneuctění národního chrámu, aby vám mohlo býti nařízeno, býti šťastnými. A kdo to nařizuje? Váš plnomocník, který od vás, od nás, pánové, měl by dostávati rozkazy, kdežto jsme nadáni politickou nezrušitelnou důstojností; od nás, od kterých jediné 25 milionů lidí očekává jisté blaho, poněvadž ode všech musí býti připuštěno, dáno a přijato. Ale wolnost vašich porad jest upoutána, ozbrojená moc obklopuje shromáždění! Kde jsou nepřátelé národu? Jest Katilina před našimi branami? Žádám, abyste se zaštitili svým důstojenstvím, svou zákonárnou mocí, abyste byli pamětlivi swatosti své přísahy, která nám jenom tenkrát dowoluje se rozejíti, až bude udělena konstituce.“ Když obřadník widěl, že shromáždění se nerozchází, připomenul rozkaz králův. „Řekněte swému pánu,“ zahřměl naň Mirabeau, „že jsme zde na rozkaz národu, a že se dáme rozehnati jenom bodáky.“ — „Wy jste dnes tím, čím jste byli wčera,“ doložil pokojně Sièyes, „přikročme k rokování.“ A shromáždění začalo rokowati plno odhodlanosti a welebnosti. Na návrh Camusůw stwrdil sněm všecka swá předešlá uzawření, na návrh Mirabeauůw wyřkl nedotýkatelnost swých oudů.

Tento jediný den rozhodl pád královské moci. Inicitiwa zákonů a mravní moc přešla s krále na sněm. Ti, kteří radou swou odpor ten prowolali, netroufali si jej potrestati. Necker, jehož propuštění již ráno bylo u dwora uzawřeno, zapřisáhán jest wečer od králowny i od Ludwika XVI., aby zůstal. Tento ministr neschwalowal královské sezení, a nepřítomností swou při něm znova získal si důwěru sněmu, kterou otálením swým byl ztratil. Kdykoliw padl w nemilost u dwora, získal zase přízeň národu a stal se pak spojencem sněmu, který jej podporowal. Každá doba musí mít swého

muže, který platí za jejího wůdce a jehož jméno jest heslem jedné strany; pokud bojowal sněm se dworem, byl tímto mužem Necker.

W nejbližší schůzce ona část duchowenstwa, která se w chrámě swatého Ludwika s národním shromážděním byla spojila, opět swá místa w něm zaujala; málo dní na to spojilo se čtyřicet sedm oudů šlechty, mezi nimi též wéwoda Orleanský, s třetím stawem, a dwůr widěl se konečně nucena, sám wyzwati šlechtu a duchowenstvo, aby nečinili žádnou další překážku newyhnutelnému již spojení. Dne 27. čerwna stalo se již rokování wšeobecné, stawové přestali w právním smyslu existowati a brzo skutečně zmizeli. I w obecném sále byli podrželi zvláštní místa, což po smíšení přestalo; ješitné přednosti korporac musely zmizeti před mocí národní.

Dworu, který se byl marně wynasnažil o překazení národního shromáždění, nezbywalo více nic jiného, nežli spojití se s ním a řídití jeho práce. Ještě mohl rozšafností a poctiwostí naprawiti swé chyby a uwéstí w zapomenutí swé nepřátelství. Jsoutě doby, w kterých máme práwo, nawrhowati oběti, jsou však i jiné, kde nezbywá ničeho kromě zásluhy přijmutí jich. Při zahájení sněmu mohl král sám dáti konstituci. Nyní musel ji přijmouti od národního shromáždění; kdyby se byl hodil w to položení, byl by je zajisté k swému prospěchu polepšil. Ale sotwa že se rádcové Ludwika XVI. zotawili od prwního leknutí nad swou porážkou, uzawřeli použití bodáků, když widěli, že s autoritou ničeho nepořídí. I dali králi na srozuměnou, že pohrdání nařízeními jeho, bezpečnost trůnu, udržení zákonů království to požadují, aby přiwedl národní shromáždění ku poslušenství; že se to musí státi násilím, když obě města, jak shromážděště jeho Versailles, tak i sousední Paříž, prohlásila se pro ně; že musí tedy býti přesazeno na jiné místo anebo zhoła rozpuštěno; že potřebí jest brzkého se odhodlání w té věci, aby se další jednání sněmu zastawilo, a že k wywedení toho všeho we wší rychlosti musí se přiwolati wojsko, které by sněm zastrášilo a Versailles i Paříž na uzdě drželo.

An toto se pletlo, započali zástupci národu zákonárnou swé práce a připravowali tak netrpěliwě očekáwanou konstituci, která, jak za to měli, nemohla se na delší čas odložití. Z Paříže i z přednějších měst království docházely přípisy, jenž přály

národnímú shromáždění štěstí k jeho moudrosti, a k setrvání je powzbuzowaly w jeho práci obnowení Francouzská. Zatím přicházela wojska u welikém počtu, Versailles podobal se táboru, sněmowna byla obklopena strážemi, vstup do ní byl obecenstwu zamezen a Paříž byla celá obstoupena wojskem, jenž bylo hotowo, dle potřeby ji buď uzavřítí nebo dobýwati. Tyto náramné wojské příprawy, tyto řady těžké střelby, která přicházela od hranic, přítomnost cizích pluků, jejichž poslušnost neznala žádných mezí, vše to zwěstowalo nešťastné zámysly. Lid byl nepokojný a prudce pobouřený, národní shromáždění chtělo dáti králi wyjasnění a žádati od něho odstranění wojska. Na návrh Mirabeauůw učinilo 9. čerwence přepis ku králi, který byl držen w uctiwém ale w pewném tónu; ten však neměl žádného oučinku. Ludwik XVI. odpowěděl, že jemu samému přináleží úsudek o tom, zdali je potřebí přiwoláwati wojsko anebo je pryč poslati; též ubezpečowal, že armáda jen z opatrnosti jest stažena, aby se předešly nepokoje a sněm střežen byl; konečně nabízel se, přeložiti jej do Noyonu nebo Soissonu, jinými slowy, přiwésti jej mezi dvě armády a tak zbawiti podpory lidu.

Paříž nacházela se w největším jitření; toto nesmírné město bylo národnímú shromáždění jednosworně oddáno. Nebezpečenství, jaké hrozilo zástupcům národu, jaké i jim hrozilo, pak nedostatek potrawy dohnaly Pařížany k powstání. Všickni byli se horliwě uchopili rewoluce, kapitalisté pro swůj prospěch a z bázně bankrotu, oswícenci a celá střední třída z vlastenectwí, lid pak nouzí puzen, ze které winil priwilegované a dwůr, a ze žádosti po nepokojích a nowotách. Těžko jest předstawiti sobě ono hnutí, jakým bylo zachwáceno hlavní město Francouzská. Ono vycházelo z pokoje a tichosti otroctwí; zaleknuto takřka nowostí swého postawení opíjelo se swobodou a nadšením. Tisk rozněcował mysli, nowiny rozširowaly porady sněmu a činily čtenáře jaksí oučastníkem jeho sezení; pod širým nebem a na veřejných místech pojednáwalo se o otázkách, o kterých se rokowalo we sněmě. Hlavní schůzky byly w Palais Royalu. Zahrada byla denně naplněna množstwím lidu, které se zdálo býti stále a bez přestání se obnowowalo. Stůl sloužil za řečniště, nejprwňější měšťan byl řečníkem; mluwilo se o nebezpečenství vlasti a jeden

druhého powzbuzowal k odporu. Již byly na návrh, učiněný w Palais Royalu, násilně otwřeny žaláře w Opatstwí a s wítězosláwou oswobození granátníci francouzské gardy, kteří tam byli uwězněni, poněwadž se zdráhali stříteti na lid. Tento krawal neměl žádných následků, deputace žádala národní sněm, aby se ujal wyswobozených wěznů, a tento poručil je královske milosti; wěznové dostawili se zase do žaláře a pak bylo jim odpuštěno. Ale tento pluk, jeden z nejouplnějších a nejstatnějších, získán byl pro wěc národní.

Tak stály věci w Paříži, když dwůr, rozpostawiw dříve wojsko we Versailu, w Sèvresu, na Marsowě poli a w Swatém Diwiši, přikročil k wywedení swých záměrů. Dne 11. čerwence započal wypowězením Neckera a obnowením celého ministerstwa. Maršál de Broglie, la Galissonière, wévoda Vauguyonský, baron Breteuil a intendant Foulon stali se nástupci Puységura, Montmorina, la Luzerna, St. Priesty a Neckera. Tento poslední obdržel 11. čerwence wečer od krále listek, w kterém mu nařizowal, aby w tu chvíli opustil královwstí. Nedaje se másti pojedl, a nikomu ten rozkaz nesdělil sedl s manželkou swou do wozu, jakoby jeti chtěl do Saint Oueny, a ubíral se do Brusselu.

Den na to, w neděli dne 12. čerwence, dowěděla se Paříž okolo čtyř hodin odpoledne, že Necker upadl w nemilost a že přinucen jest odjeti ze země. Krok tento přičítal se pletichám, které obecenstwo již dáwno stopowalo. W několika okamžicích bylo město w největším ruchu, všude tworily se četné tlupy, přes deset tisíc lidu pospíchalo do Palais Royalu, jsouce zprávou tou popuzeni a ke všemu hotowi, ale newědouce co počítí. Mladík jeden, smělejší nad jiné, jeden z obyčejných národních řečníků, Camille Desmoulin, wystoupil tu na stůl a s pistolí w ruce zwolal: „Občané, nesmí se ztratiti žádné okamžení, propuštění Neckerowo jest znamením k Bartolomějské noci pro wšecky vlastence! Jestě dnes wečer přijdou Šwýcaři a němečtí wojáci z Marsowa pole, aby nás wšecky poškrtili! Jen w jediném jest spása pro nás, w uchopení se zbraně!“ Slowa jeho došla hlučné pochwalý. „Chcete zelenou harwu,“ pokračowal, „barwu naděje, anebo čerwenou, barwu swobodného řádu Cincinnatowa?“ — „Zelenou! zelenou!“ wolal lid. Řečník sestoupil se stolu a strčil si za klobouk zelenou ratolest,

wšickni následowali jeho příkladu; kaštany Palais Royalu byly skoro docela listů zbaveny, a nyní ubíral se lid s velikým hlukem k sochaři Curtiusowi.

Odtud vzali poprsí Neckerowo a wéwody Orleanského, neboť se byla rozšířila powěst, že i tento jest wypowězen, owěsili je florem a nosili je slavně po městě. Průvod šel ulicemi St. Martin, St. Denis, St. Honoré, a rostl každým krokem. Wšickni, kteří se s ním potkali, přinuceni jsou od lidu smeknouti. Jízdná policejní stráž, která jej též potkala, wzata jest s sebou k ochraně. Tak přišel průvod až k Vendôme-skému náměstí, kdežto nosili poprsí okolo sochy Ludwika XIV. Tu přitáhně oddělení pluku Royal Allemand, chtěje rozehnat lid, musí však ustoupiti před kamením naň házeným, a lid ubírá se dále až k náměstí Ludwika XV. Tu naň udeří dragoni prince Lambesca, kterým se chvíli brání, ale pak podlehne; jeden z nosičů poprsí a jeden woják francouzské gardy zůstanou mrtwi, lid se rozptýlí, částka utíká k nábřezím, částka couvá k boulevardům (místo, kde staré hradby Pařížské stály), ostatní kwapi přes most Tournantský do Tuilerii. Princ Lambesc stihá je s wytasenou šawlí w čele jezdců swých až do samé zahrady, a dá sekát do neozbrojeného lidu, který nenáleží ke wzbouřencům a pokojně se prochází. Při té příležitosti jest stařec jeden šawlí raněn, lid brání se stolicemi a leze na tarasy; rozhořčenost jest všeobecná, brzo ozývá se všude wolání: ke zbrani! w Tuilerii, w Palais Royalu, we městě i w předměstích.

Pluk francouzské gardy, jak již praweno, byl nakloněn lidu, pročež zawřeli jej w jeho kasárny. Nieméně princ Lambesc, obáváje se, aby přece k lidu se nepřidal, poslal šedesát dragonů, jenž se postavili w ulici d'Antin před jeho bydliště. Wojáci od gardy již na to rozmrzeli, že s nimi co s wězny se nakládá, počali se bouřiti při spatření těch cizinců, s kterými již před několika dny byli hádku měli. Mermomoci chtěli chopiti se zbraně, a důstojníci jejich měli co dělat, aby je dílem výhrůzkami, dílem prosbami na uzdě drželi. Jak mile však jim oznámena smrt jednoho kamaráda a outok w Tuilerii na lid učiněný, tu již nechtěli ničeho slyšeti. Uchopíce se zbraně wylámali mříže, a postavíce se před kasárnou w šik naproti dragonům zwolali na tyto: „Kdo jste?“ — „Royal-Allemand.“ — „Jste pro třetí staw?“ — „My jsme pro ty, kteří nám

poroučejí.“ — Na to wypálila garda, zabila dragonům dwa muže, tři poranila a ostatní zahнала. Nyni žene se garda s bodákem w pád ulicemi až na náměstí Ludwika XV., postaví se mezi Tuilerie a Elisejské pole, mezi lid a wojsko, a wytrvá w tom postavení celou noc. Ihned obdrží wojsko na Marsowě poli rozkaz ku postupu. Přijdouc k Elisejským polím uwítáno jest od francouzské gardy střelbou, komandowáno k outoku na tuto zpouzi se uposlechnouti; část Šwýcarů dala nejdříve ten příklad, ostatní pluky jej následowaly. W zoufalosti komandowali důstojníci k ústupu, wojsko couwalo až ke mříži Chaillotské, odkud se brzo zase na Marsowo pole wrátilo. Odpadnutím francouzské gardy a zpouzením se wojska, i cizího, táhnouti na Paříž, zmařeny jsou záměry dworu.

Téhož wečera odebral se lid do městského domu (na radnici) a žádal, aby se bilo na poplach, aby se spojily okrsky *) a měšťanstwo aby se ozbrojilo. Někteří woličowé shromáždili se we městském domě a uchopili se vlády. Oni w těchto bouřliwých dnech nejwětší službu prokázali jak spoluobčanům swým tak i swobodě zmužilostí, rozšafností i činností swou; ale w prvním zmatku zbouření nebylo jim možná získati si sluchu. Bouře byla wystoupila na nejwvyšší stupeň, každý byl poslušen toliko swé wázně. Wedle dobře smýšlejících měšťanů bylo i podezřelých lidí, kteří hledali we zbouření toliko prostředky k nepořádku a k drancowání. Tlupy dělníků, jichž použíwala vláda k weřejným stawbám, ponejwice bez obydlí a bez domowa, spálily celní šranky, činily ulice nebezpečné a drancowaly několik domů; i nazwány jsou loupežníky. Noc na 13. čerwence minula we hluku a powyku.

Odjetí Neckerowo, které pobouřilo hlawní město, i we Versailu a w národním shromáždění nemalý mělo oučinek. Překwapení a nespokojenost byla jedna tu i tam. Časně ráno odebrali se poslancowé do sněmowny, mysl jejich byla temně napnuta a truchliwost jejich pocházela wíce z rozhořčenosti nežli z ochablosti. „Při započeti sezení,“ prawí jeden z poslanců, „čteno bylo několik přípisů, jenž schwalowaly ustanowení sněmu, čteno při temném tichu, poněwadž každý wíce se obíral wlastními myšlénkami, nežli tím co se čtlo.“ Mounier wzal slowo, on zwěstowal sněmu propuštění oblíbených u národu ministrů a zwolení nowých, nawrhowal učiniti pří-

pis ku králi, w němž by se žádalo, aby nazpět powolal předešlé ministry, a ukázala králi nebezpečnost násilných prostředků i neštěstí, které by pojiti mohlo z přiblížování se wojska, spolu pak i wyslowil slavný protest sněmu proti nepoctiwému bankrotu. Při těchto slowech ulehčila sobě stísněná posud mysl shromáždění tleskotem i hlasitou pochwalou. Lally-Tollendal, přítel Neckerůw, wystoupil s twářf smutnou a požadaw o slowo měl dlouhou a wýmluwnou řeč ku pochwale wypovězeného ministra. Byltě wyslyšán s nejwětší pozorností, zármutek jeho souhlasil se zármutkem všeobecným, neboť Neckerowa záležitost byla záležitostí vlasti. I šlechta držela při třetím stawu, buď že považowala nebezpečenství za společné, buď že se obávala těch samých wýčitek co dwůr, kdyby nezawrhowala jeho jednání, buď snad že byla uchwácena všeobecným roznicením.

Jeden poslanec šlechtický, hrabě de Virieu, dal příklad řka: „Jsouce shromáždění k utvoření ústawy utvořme ji! Oužejí utužme swazek swůj; obnowme, potwrdme, poswětme slavná ustanowení od 17. čerwna; spojme se s proslulým rozhodnutím 20. téhož měsíce. Přisáhejme všickni, ano všickni, že wěrní zůstaneme těm ustanowením, které jediné ještě mohou spasiti králowství.“ — „Dejme ústawu,“ doložil wéwoda de la Rochefoucauld, „jinak jest po nás.“ Ale ještě všeobecnější byla shoda, když obdržel sněm zpráwu o powstání Pařížském a o wýstupcích, jaké na ně následowaly, o spálení celních šranků, o shromáždění woličů na radnici a o zmatku w hlawním městě, který byl tak daleko postoupil, že bylo jedno z dvojiho očekáwati, buď že udeří wojsko na Paříž, anebo že Pařížané sami mezi sebou se budou wražditi. Jednosworně wolalo se w sněmowně: „Wylazena budiž památka na okamžitou neshodu mezi námi! Spojme síly swé ku prospěchu vlasti!“ — Ihned poslána byla deputace osmdesáti oudů ku králi, mezi kterýmiž byli wěškeří poslanci Pařížští. W jich čele byl de Vienne, arcibiskup Pařížský a toho času president národního shromáždění. Ona měla předstawiti králi nebezpečenství, jaké hrozí hlawnímu městu i králowství, a newyhnutelnou potřebu, zawolati wojsko nazpět a swěřiti bezpečnost města milicem měšťanským. Jak mile by to na králi obdrželi, měla i hned odejiti

deputace do Paříže a zwěstowati tam tyto uspokojující zpráwy. Ale deputace wrátila se od krále s odpowědí jen málo přízniwou.

Nyní uznáwal sněm, že jenom sám na sebe se může spolehati a že dwůr neodwratně jde za swými záměry. Tím netoliko netratil mysli, nýbrž ještě wíce pewnosti nabýwal, i ustanowil w tu chwili jednohlasně odpowědnost nynějších ministrů a všech rad králowských, „budtež oni jakéhokoliw stawu i jakéhokoliw důstojnosti“; Neckerowi a ostatním w nemilost upadlým ministrům wyjádřil swé politowání, a spolu se pronesl, že nepřestane dolehati na odstranění wojska a zřízení měšťanských gard; konečně postawil wěřejný dluh pod ochranu francouzské poctiwosti a stwrdil wšecká swá předešlá ustanowení. Z obáwání pak, aby sněmowna w jejich nepřítomnosti nebyla wojensky obsazena a tak shromáždění rozehnáno, prohlásilo se toto za stálé a ustanowilo, aby částka poslanců w noci sezení držela a ráno od druhé části wystřídána byla. Aby se ctihodnému arcibiskupowi de Vienne uspořila obtíž neustálého presidowání, wýwolen jest místopresident, který ho w neobyčejných případech zastáwati měl. Hlasy připadly Lafayettowi, který držel noční sezení. Toto minulo bez rokowání, poslanci mlčky, ale tiše a wážně wytrwali na swých sedadlech. Těmito náwrhy, wěřejně wysloweným politowáním, těmi ustanowenými, tímto jednohlasným zápalem, touto pewností a tím neohroženým wýstupowáním sílil a powzbuzowal se národní sněm wždy wíce k boji s nastáwajícím nebezpečenstwím a prokázal se hodným swého powolání.

W Paříži wzalo dne 13. čerwnce powstání na sebe prawidelnější powahu. Již časně ráno dostawil se lid na radnici, bito na poplach w obecním domě i we všech kostelích, a bubenníci swoláwali w ulicích měšťanstwo. Wěřejná místa plnila se tlupami, i tworily se zástupy pod jménem dobrowolníků Palais-Royalských, Tuilerských, Bazochských i Arquebusských. Okresy spojily se, každý powolil dvě stě mužů k swé obraně. Toliko zbraň scházela, wšude bylo po ní hledáno, kdekoliw jenom domnění bylo, že by se našla; obchodníkům we zbrani a mečfřům i puškářům pobrány jejich zásoby a dány jim za ně recepisy. I na radnici žádáno

zbraň, a nadarmo odpovídali shromáždění tam woličowé, že tam není žádné; lid mermomocí chtěl mít zbraň. Tu zawolali woliči staršího kupcowstwa, pana de Flesselesa, který stál w čele městského ouřadu, poněwadž on jediný znal wojenský staw hlavního města, a wáznost jeho, které požíwal u lidu, mohla w tak těžkých okolnostech welmi býti prospěšnou. On přišel uwítán tleskotem lidstwa. „Prátelé,“ zwolal na toto, „já jsem váš otec, wy budete spokojeni!“ Ihned utwořil se na radnici stálý výbor, který se obíratí měl prostředky k obecnému blahu.

W ten samý čas přišla zpráva, že dům Lazaristů, w kterém bylo mnoho obilí nashromážděno, byl wytlučen, že se tam lid wloupal do komor, we kterých nábytek byl schowán, aby se zmocnil staré zbraně, a že drancují krámy zbrojírů. Bylo se obáwati největších výstupků od lidstwa, které bylo z uzdy puštěno, i zdálo se to těžkou úlohou, zmírniti jeho wztek. Měl však lid okamžení enthusiasmu a nezištnosti, on sám odzbrojowal podezřelé osoby; obilí u Lazaritů nalezené schowáno jest w bezpečném místě, žádný krám se wíce nedrancowal, wozy s potravou a náradím, u městských bran zastawené, přivezeny na Grèvské náměstí, které se proměnilo we weliké tržiště. Chvílemi shrnowal se tu lid, křiče neustále: „Zbraň sem!“ Byla bez mála jedna hodina. Starší kupectwa zwěstowal brzké příští 12.000 pušek z fabriky Charlevillské, za kterými w krátce následowati mělo dalších 30.000.

Toto ujištění utišilo na nějaký čas lid a výbor zanašel se pokojněji zřizowáním měšťanských gard. W méně nežli čtyrech hodinách byl plán nawržen, přijat, wtyštěn a na rozích přilepen. Uzawřelo se, aby Pařížská měšťanská garda až na další rozkaz záležela z 48.000 mužů. Všickni měšťané byli wybídnuti, aby se dali zapsati; každá čtvrt měla swůj prápor, každý prápor swého welitele, nejvyšší welení podáváno wéwodowi Aumontskému, který si wyžádal 24 hodin na rozmyšlenou. Zatím ustanowen byl markýz de la Salle druhým welitelem. Zelená kokarda změněna jest nyní na čerwenomodrou, což byly barwy městské. To vše stalo se w několika hodinách. Čtvrtě přiwolily ku prostředkům, jaké nařizowal výbor. Písari Chatelští a z palácu sprawedlnosti,

chowanci hojitelské akademie, wojáci policejní stráže, a co ještě důležitějšího bylo, francouzská garda nabízela se jemu k službám. Tu počaly se tworiti hlídky a procházely ulice.

Netrpěliwě očekáwal lid wyplnění slibů, jaké byl dal starší kupectwa; pušky nepřicházely, wečer se blížil a přes noc očekáwal se outok od wojska. Tu rozhlásilo se, že u bran zadrženo jest padesát centů prachu, které se tajně z Paříže wezly, a lid křičel že je zrazen. Brzo ale přivezeny jsou bedny s náním: „artillerie“. Lid poněkud se utišil, bedny odvezeny jsou na radnici a wúbec mysliło se, že w nich jsou očekávané z Charlevillu pušky; když však je otewřeli, našli je naplněné starými hadry a kusy dřewa. Tu znova křičel lid že je zrazen, i počal reptati proti staršímu kupectwa a vyhrožowati mu. Ten wymlouwal se, že je sám oklamán, a poslal lid, buď aby získal času, anebo aby se ho zbawil, ku Kartusianům, aby tam hledal zbraň. Ale ani tam nenalezlo se žádné a lid nawrátíl se ještě podezřiwější a wzteklejší. Tu widěl výbor, že není jiné pomoci, má-li se Paříž ozbrojiti a lidu nedůwěra odejmouti, nežli dát kowati piky, i poručil jich zhotowiti 50.000, k čemuž i hned jest přikročeno. Aby se předešly výstupky předešlé noci, oswětleno jest město a ponůcky do všech konců rozeslány.

Druhý den časně ráno žádal lid zbraň od výboru, když nebyl minulého dne žádnou obdržel, i stěžowal si hořce na wyhýbawé odpovědi a zklamání wčerejší. Nadarmo byl dal výbor pátrati po zbrani; ze Charlevillu nepřicházela žádná, u Kartusianů nebylo ničeho nalezeno, zbrojnice sama byla prázdna.

Lid, který tenkrátě žádnou wýmouwou uspokojiti se nedal a wždy pewněji we zradu wěřil, odebral se hlučně do inwalidowny, kde byla složena weliká zásoba zbraně. Beze strachu před wojskem na Marsowě poli stojícím wedral se proti všemu předstawowání guwernéra, pana de Sombreuil, do domu, našel we sklepích schowáno 80.000 ručnic, kterýchž se zmocnil a spolu se šawlemi, kordy a děly tam nalezenými u wítězném plesu wen wynesl. Děla tato rozestawila se na koncích předměstí, u zámku Tuilerského, na nábrežích i po mostech, aby tak hlavní město chráněno bylo před outokem wojska, který se každou chvíli očekáwal.

Téhož rána všeobecnou hrůzu způsobila zpráva, že pluky u sw. Diwiše stojící blíží se k městu, a že děla w Bastille zamířena jsou na ulici St. Antoine. Výbor i hned počal to wyzwidat, postavil měšťany k obraně té strany města a poslal ke guwernérowi Bastilly, aby schował děla a nepočínal žádné nepřátelství. Tento nenadálý powyk, bázeň, jakou rozšířowala twrz, nenáwist křiwď, jaké chránila, potřeba obsazení tak důležitého místa, jenž nemohlo se nechati w čas powstání w rukou nepřátelských, obracowaly pozornost lidu w tu stranu. Od dewíti hodin z rána až do druhé s poledne slyšeti bylo od jednoho konce Paříže až k druhému heslo: „Na Bastillu! na Bastillu!“ Měšťané táhli tam ze všech čtvrtí w řadách s ručnicemi, pikami a šawlemi. Již byl houf twrz obkličující znamenitě wzrostl, stráže w Bastille stály na swých místech a mosty byly jako w čas wálky zdwiženy.

Poslanec okrsku St. Louis de la Culture, jménem Thuriot de la Rosière, žádal mluwiti s guwernérem panem Delaunayem. Puštěn k němu žádal, aby změnil směr swých děl. Guwernér odpowěděl, děla že byla wždycky na wěžích a w jeho moci že není, dát je sundati; ostatně že zprawen o obáwáních Pařížanů dal je o několik kroků nazpět pošoupnouti a ze střelen wytáhnouti. Stěží jen obdržel Thuriot dowolení jíti dále a přeswědčiti se, že se město ničeho obáwati nemá od twrze. Nalezl tři děla zamířena na wchod do twrze, která hotowa byla porážeti wšecky, jenž by násilím chtěli se dráti do ní. Asi čtyřicet Šwýcarů a osmdesát inwalidů stálo we zbrani. Thuriot domlouwal jim tak jako i štábu twrze, aby se neukazowali co nepřátelé lidu; důstojníci i wojáci jednosworně přísáhali, že nebudou zbraně užíwati, nebudou-li napadeni. Na to wystoupil Thuriot na wěže a spatřil odtud nesmírné množství lidu se všech stran se hrnoucího, předewším ale z předměstí St. Antoine. Již počal se lid nepokojiti, když se dlouho newracel, a žádal jej s welikým křikem. Aby lid upokojil, ukázal se na hradbách a přiwítán jest ze zahrady arsenálské welikým potleskem. Potom opuštíw Bastillu wrátil se k swým, jimž sdělil wýsledek swého poselství, načež odebral se do wýboru.

Ale netrpělivý lid žádal odewzdání pewnosti. Chwílemi slyšeti bylo wolání: „Chceme Bastillu! Bastillu chceme!“

Najednou wystoupili dwa muži, wyšwihli se na jednu strážnickou budku a tloukli sekerami na řetězy welikého mostu. Wojáci wolají na ně, aby se wzdálili, sice že na ně wypálí, ale oni nepřestáwají sekati; brzo jsou řetězy přetaty, most spadne a oni spolu se zástupem lidu wyřítí se naň a postoupí až k druhému mostu, aby i ten spustili. Nyní spustí na ně posádka střelbu z ručnic a rozežene je. Nicméně wrátí se lid k outoku a pokouší se po několik hodin o druhý most, k němuž brání se přístup z twrze ustawičnou střelbou. U wzteku nad tím twrdým odporem chce lid sekerami wypáčiti bránu a zapáliti budku strážnickou, ale posádka spustí na ně kartáče, čímž mnoho osob pobito a poraněno. Tím wšak lid jenom ještě více se rozdráždil, a podporován odwážliwostí a wytrwalostí swých wůdců Elie a Hulina pokračowal w dobýwání.

Wýbor na radnici byl w nejwětší ouzkosti. Dobýwání Bastilly zdálo se mu činem nepředložené odvahy. Každým okamžením přicházely zpráwy o nowém neštěstí před twrzí. On byl w nebezpečenství jak od wojska, kdyby zwítězilo, tak od lidu, který žádal střeliwo k dobýwání. Když nemohl wýbor žádné střeliwo dáti, poněwadž žádného nebylo, křičeno o zradě. On poslal dvě deputace, aby nepřátelství zastawily a guwernéra požádaly, by chránění twrze měšťanům swěřil; ale w tom hluku a powyku a w té střelbě nemohly nalezti žádného wyslyšení. Nyní poslal třetí deputaci s bubenníkem a s praporcem, aby byla snadněji poznána, ale ani ta nebyla šťastnější; žádná strana nechtěla ničeho slyšeti. Wýbor byl při wší swé činnosti lidu podezřelým. Nejwětší nedůwěra byla k staršímu kupcowstwu. „On nás dnes již vícekrát sklamal,“ zwolal jeden. — „On nám radil,“ řekl druhý, „abychom Bastillu pořádně oblehali, on hledí jenom času získati, abychom jej my ztratili.“ — „Kamarádi!“ zwolal na to jeden stařec, „co máme učiniti těm zrádcům? Wzhůru za mnou, za dvě hodiny máte mít Bastillu!“

Již více než čtyry hodiny trwal outok na twrz, tu přišla francouzská garda s děly. Tím nabyla wěc jinou twárnost. Posádka nyní sama doléhala na guwernéra, aby se wzdal. Ale nešťastný Delaunay obáwal se osudu, jaký ho očekáwal, a chtěl wyhoditi pewnost do powětří, aby se pohřbil pod zříceninami jejými i nejbližšího předměstí. Pln zoufalosti běžel s hořícím

knotem w rukou do prachárny. Posádka ale zadržela ho, wystrčila bílý prapor a na znamení míru obrátila ručnice hlawní dolů. Ale dobywatele nepřestali rádití a s neustálým křikem: „Spustte mosty!“ hnali se ku předu. Skrže střilny nabízel se jeden šwýcarský důstojník ku kapitulaci, aby směli odejítí s wojenskou ctí. — „Nic, nic!“ wolal lid. Tyž důstojník nabízel se složití zbraně, pojistí-li se jim žiwobytí. — „Spustte mosty!“ odpowěděli mu nejpřednější z dobywatelů, „nestane se wám ničeho.“ Na to ubezpečení otewřeli bránu, spustili most a lid hrnul se dawem do Bastilly. Ti, jenž byli w čele zástupu, chtěli chrániti guwernéra, Šwýcary a inwalidy před wztekiem lidu, ale ten wolal jak posedlý: „Wydejte nám je! wydejte nám je! oni střileli na swé spoluobčany, oni zasluhují prowaz!“ Guwernér, několik Šwýcarů a inwalidů bylo wyrwáno z rukou swých ochranců a od neuprosného dawu zavražděno.

Wybor newěděl nic, jak boj wypadl. Shromážděště jeho naplněno bylo wzteklým množstwím, které hrozilo staršímu kupectwa i woličům. Flesseles počal se znepokojowati ze swého postawení, on byl bledý, polekaný; s wyčítkami a wzteklými pohrůzkami přinutili ho, odebrati se ze sálu wyboru do weliké síně, kde bylo shromážděno nesmírné množství měšťanů. — „Necht přijde! At jde s námi!“ woláno se wšech stran. — „To jest příliš,“ řekl Flesseles; „pojďme, poněwadž to chcete; já půjdu, kde mne očekawají!“ Sotwa ale přišli do weliké síně, byla odwrácena od něho pozornost tlupy woláním: „Wítězství! wítězství! swoboda!“ jenž se rozléhalo od náměstí Grèveského. Byli to wítězowé Bastillští, jichž příští se oznamowalo. Brzo přišli sami do sálu, obraz to prawého a nejhroznějšího wyuzdění lidu. Ti, jenž nad jiné byli wynikli, neseni byli od jiných u wítězosláwě a owěncení wawřínem. Je prowázal zástup wíce než patnácti set lidu, kteří s jiskřícíma se očima, diwě rozcuchanými wlasý, ozbrojeni wšelikou zbraní se hrnuli a tlačili, an půda pod jejich kroky duněla. Jeden nesl klíče a praporec Bastilly, jiný měl na bodáku swé ručnice nastrčený regulament; třetí — hrozno to! — wyzdwihowal krwawou rukou přesku od náhrdelníku guwernérowa. Tak wešel průwod wítězů Bastillských do sálu na radnici, za ním nesmírné množství, jenž za-

plawilo ulice i nábřeží, oni zwěstowali wyboru swé wítězství a chtěli rozhodnouti nad osudem zbýwajících ještě zajatých. Jedni chtěli ponechati wyrok wyboru; jiní zase křičeli: „Žádnou milost zajatým! žádnou milost těm, jenž střileli na swé spoluobčany.“ Zatím poštěstilo se komandantowi La Sallowi, woliči Moreau-owi ze St. Méry a neohroženému Eliowi upokojiti lid a obdržeti na něm wšeobecnou amnestii.

Ale nyní došlo na nešťastného Flesselesa. Twrdí se, že psaní u Delaunaye nalezené dokázalo zradu, kteréžto byl již podezřelým. „Já zdržuji Pařížany kokardami a sliby,“ tak prý znělo, „wyrťteje pewně až do wečera; obdržíte posilu!“ Lid se tlačil k písárně. Nejmírnější žádali, aby byl zatčen a uwržen do žaláře w Chateletu; jiní byli naproti tomu a chtěli, aby byl odweden do Palais Royalu a tam souzen. Toto poslední mínění zwítězilo. „Do Palais Royalu s ním! do Palais Royalu!“ woláno se wšech stran. „Budiz, pánowé,“ řekl Flesseles s twáří dosti pokojnou, „pojďme do Palais Royalu.“ Při těch slowech sešel se schodů, lid se před ním rozstoupil, on šel napřed, zástup za ním, neubližuje mu w ničem. Ale na konci nábřeží Pelletierského přistoupil k němu neznámý člověk a skolil ho ranou z pistole.

Po těchto scenách ozbrojení, zbowření, boje a pomsty chystali se Pařížané ku přijetí nepřitele, od něhož obáwali se nočního outoku dle zachycených listů. Weškeré obywatelstwo přiložilo ruce k upewnění města. Barrikády se stawěly, hradby se nasypáwalý, dláždění se wylamowalo, piky se kuly a koule se lily; ženy nosily kamení do nejwyšších poschodí, aby je odtud na wojáky házely, národní garda rozdělila mezi sebe stráže, Paříž podobala se nesmírné dílně a rozsáhlému táboru; celá noc minula w ozbrojenosti a očekawání boje.

A co se dalo we Versailu w ten čas, když zbowření Pařížské wzalo na se tuto wzteklou, wytrwalou a následků plnou twářnost? Dwůr chystal se k wywedení swých záměrů proti hlawnímu městu a národnímu shromáždění. Určena byla k tomu noc od 14. na 15. Hlawa ministerstwa, baron de Breteuil, slíbil za tři dni zase pewně ustawiti králowskou moc. Maršál de Broglie, wůdce armády okolo Paříže stažený, obdržel neobmezené plnomocenství ke wšemu. 15. mělo se opa-

kovati vyjádření od 23. čerwna a král měl rozpustiti sněm, přinutiv jej dříve ku přijetí toho vyjádření. Již bylo ho tištěno 40.000 exemplářů k rozeslání po celém království; aby pak se pomohlo státnímu pokladu z největší nouze, zhotoweno bylo za více než sto milionů státních papírů. Hnutí Pařížské netoliko že nebylo na překážku dworu, ono podporowalo jej spíše w oumyslech jeho. Až k poslednímu okamžení powažowal je dwůr za pomíjející pobouření, které snadno se dá udusiti; newěřil ani we wytrwalost ani w podaření jeho a zdálo se mu nemožným, aby město mohlo odolati armádě.

Národní shromáždění wědělo o všech těchto oukladech. Po dwa dni drželo nepřetržené sezení uprostřed nepokojů a hrůz. Dowědělot se jen o málo čem, co se w Paříži dalo. Brzo přišla zpráva, že zbowření jest všeobecné a že Paříž táhne na Versail; brzo zwěstowal se pochod wojska proti Paříži. Někteří domníwali se slyšet hrubou střelbu a kladli ucho na zem, aby se o tom přeswědčili. Dne 14. wečer bylo udáno, že král chce w noci odejeti a dáti národní shromáždění w moc cizím plukům. Toto poslední obáwání nebylo prázdne; pořáde stál pohotowě wůz, w nějž bylo zapraženo, a tělesná stráž nepřicházela již několik dní ani z bot. Nad to byly se w oranžerii přihodily skutečně znepokojující sceny, cizí wojáci byli wínem a domluwami připrawowání na swé podniknutí, a ze všeho dalo se soudit, že přišla rozhodující doba.

Při všem blížícím se a dvojnásobném nebezpečenství ukázal se sněm neohroženým a šel přímo za swými prwními uzawřeními. Mirabeau, který byl prwní, jenž žádal odstranění wojska, způsobil nowou deputaci. Práwě byla odešla, když přicházející z Paříže poslanec, vikomt de Noailles, zwěstowal sněmu pokroky zbowření, wydrancowání inwalidowny, ozbrojení lidu a dobywání Bastilly. Jiný poslanec, Wimpfen, wyprawowal ještě o nebezpečenství, w kterém vlastní osoba jeho se nacházela a jemuž jen stěží ušel, dokládaje, že wztek lidu rostl stejně s nebezpečím, jehož se obáwal. Sněm nawrhl wysílati kurýry, aby každé půl hodiny dostáwal zpráwy.

Zatím přišli i dwa woliči, wyslaní k národnímu shromáždění od stálého wyboru, Ganilh a Bancal des Issarts, a potwrdili wšecky tyto zpráwy. Oni sdělili sněmu usnešení wo-

ličů k udržení pořádku a obraně města, a wyprawowali o neštěstí u Bastilly, kterak wšecka poselství ke guwernérowi byla marná a jak střelba posádky posela okolí twrze mrtwými. Tu ozýwalo se we sněmě hněwivé wolání, i poslána jest hned ku králi druhá deputace, aby mu zwěstowala truchliwé ty zpráwy. Prwní deputace wrátila se s odpovědí jen málo uspokojující: bylo již deset hodin wečer. Když ale uslyšel král o těchto smutných událostech, které dáwaly očekáwati ještě mnohem horší, zdál se pohnutým. On sám s sebou zápasil proti předsewzetí jemu wnucenému. „Wy vždy více rozrýwáte srdce mé wyprawowáním o nešťastných událostech Pařížských,“ řekl k deputaci. „Nelze mi wěřiti, že by toho wínou byly rozkazy wojsku dané. Znáte odpověd, jakou jsem dal předešlé deputaci, nemám k ní ničeho co přidati.“ Odpowěd tato slibowala wzdáliti wojsko, na Marsowě poli ležící, od Paříže, a nařizowala několik generálům, postawiti se w čelo měšťanské ozbrojenosti, aby ji wedli a řídili. Tyto prostředky nepostačowaly k tomu, aby bylo pomozeno w tak nebezpečné době; národní shromáždění nebylo tím také ani w nejmenším upokojeno.

Brzo na to oznámili sněmu poslancowé d'Ormesson a Dupont wzetí Bastilly, smrt Flesselesowu a Delaunayowu. Nawrhowala se třetí deputace ku králi, aby znowa žádala odstranění wojska od Paříže. „Nikoli,“ řekl Clermont Tonnerre, „něchme jim noc ku poradě; králowé musí tak jako ostatní lidé zkušenosť koupiti.“ W takowém stawu stráwil sněm noc. Ráno wywolila se nowá deputace, aby Ludwíkwowi XVI. k myslí uwedla nebezpečenství, jenž by spojeno bylo s dalším odporem. Mirabeau zadržel odcházející deputaci a prawil kní: „Řekněte mu, že cizí ty hordy, jenž nás obkličují, obdržely wčera nawšťewu princů, princezen, milostníků a milostnic, kteří je zahrnowali lichocením, domluwami a dary; řekněte mu, že títo cizí, zlata a wína plní žoldnéři prorokowali w noci w bohaprázdnych swých zpěwích podmanění Francouzská a napřed již slawili rozehnání národního shromáždění; řekněte mu, že w jeho palácu i dworané při zwuku barbarské té hudby tancowali, slawíce tak předeheru nowé Bartolomějské noci! Řekněte mu, že onen Jindřich, jehož památku swět žehná, onen z předků jeho, kterého sobě chtěl za pří-

klad wzíti, dal přivésti potrawu do wzbouřené Paříže, kterou osobně obléhal, jeho pak ukrutní rádcové že nyní nazpět posílají obilí, jež obchod posílá věrné a wyhladowělé Paříži.

Ale w tom okamžení přišel král do sněmu. Wévoda Liancourský byl použil swobodného přístupu ku králi, který mu náležel co welmistru garderoby, a zprawil ho ještě w noci o odpadnutí francouzské gardy, o outoku a wzetí Bastilly. Při této zprávě, kterou králi rádcové jeho zamlčeli, zwolal tento w podiwení: „Tot je zbouření!“ — „Nikoli, Sire,“ odpowěděl Liancourt, „to je rewoluce!“ Tento wýborný občan uwedl mu na mysl nebezpečenství, do jakých jej uwádějí záměry dworu, obávání a rozhořčenost národu, newrlost wojska, i přiměl ho k tomu, že se odebral do sněmu, aby jej upokojil strany swých záměrů. Tato zpráva wzbudila nejprw nemalou radost. Ale Mirabeau napomínal swé kollegy, že není hodno před časem plesati. „Posečkejme,“ řekl, „až Jeho Majestátnost skutkem oswědčí ono dobré smýšlení, jaké se nám zwěstuje. Krew našich bratrů teče w Paříži. Némá úcta přiwítej ponejprw krále mezi zástupci nešťastného národu; mlčení národu jest naučením pro panowníky.“ Shromáždění opět wzalo na sebe onu zádumčiwost, kterou bylo jewilo po tři dni. Král objewil se beze stráží i beze wší jiné družiny, kromě swých bratrů. Z počátku uwitán byl hlubokým mlčením, když ale řekl, že jest jedno s národem a že w důvěře k lásce a wěrnosti swých poddaných dal wojsku rozkaz, aby se wzdálilo od Paříže a Versailu, když pohnutliwá ona slowa pronesl: „Nuže, já se wám swěřuji!“ zawzněla všeobecná pochwala; celé shromáždění zwedlo se dobrowolně a prowodilo krále do jeho zámku.

Tato zpráva způsobila radost we Versailu i w Paříži, kdežto upokojený lid najednou přešel od nejwětšího rozhořčení k wděčnosti. Ludwik XVI., opět sám sobě zústawen, cítil, jak potřebno jest, aby hlavní město osobně upokojil, důvěru jeho zase získal a tak opět moci nabyt nad národem. Wzkázal tedy sněmu, že powolá zpět Neckera a příštího rána že se odebere do Paříže. Již byl sněm ustanowil sto mužů k deputaci, která předešla krále do hlavního města. Byla přijata s jásotem. Bailly a Lafayette, jenž k ní náleželi, zwoleni byli onen za předstaweného (maira) Paříže, tento za we-

litele národní gardy. Tuto odměnu zasloužil Bailly swým dlouhým a obtížným předsednictwím we sněmě a Lafayette swým wěhlasným a vlasteneckým jednáním. On, přítel Washingtonůw a jeden z předních půwodců americké neodwislosti, po návratu swém do vlasti prwní wyslowil jméno říšského sněmu, spojil se s menšinou šlechty s národním shromážděním, a od těch dob wždy oswědčil se jedním z nejhoriwějších stoupenců rewoluce.

Tito dwa nowí ouředníci wyšli dne 27. w čele městské raddy a Pařížské národní gardy králi wstříc. — „Sire,“ oslowil jej Bailly, „přináším Waší Majestátnosti klíče počestného města Paříže; jsou to ty samé, jenž odewzdány byly Jindřichowi IV.; on tenkrát dobyl si zase swůj národ, nyní dobyl si národ zase swého krále.“ Od náměstí Ludwika XV. až k radnímu domu šel král skrze troj- i čtwerásobný špalír národní gardy, která byla ozbrojena ručnicemi, pikami, kopími, kosami a holemi. Ještě byly twáře lidu poněkud zasmušilé, a často bylo slyšeti toliko wolání: „Sláwa národu!“ Když ale Ludwik XVI. sestoupil s wozu a wzaw z rukou Baillyho trojbarewnou kokardu beze stráží, toliko zástupem lidu prowázen do radnice wešel, ozwal se wákol hlučný tleskot a všeobecné wolání: „Sláwa králi!“ Smíření bylo ouplné, Ludwik XVI. přijímal nejwětší důkazy lásky národu. Potwrdiw nowé ouředníky a schwáliw wolení lidu wrátil se do Versailu, kdežto pro nahodilé se nepořádky nebyli beze strachu o něj. Národní shromáždění očekáwalo ho na blízku Paříže a prowázelo jej až k zámku, kdežto králowna s dětmi swými do náručí jeho se wrhla.

Protirewoluční ministři a všickni půwodcowé zmařených práwě záměrů opustili nyní dwůr. Hrabě Artoisský, princ Condé a princ Conti, rodina Polignacowská opustili Francouzsko a započali prwní emigraci. Nejdříwe meškali w Turině, kdežto hrabě Artoisský a princ Condé brzo shledali se s Calonnem, který se jim propůjčil za jednatele. Wystěhowaní princové newáhali způsobiti měštanskou wálku w králowství a prowolati ewropskou koalici proti swé vlasti.

Necker wrátil se we wítězoslávě. Toto okamžení bylo nejkrásnější w jeho žiwobyťi, a málo jest lidí, kteří se podobným chlubití mohou. Tento ministr národu, k wůli němuž

upadl w nemilost a k vůli němuž zase nazpět byl powolán, dostával na cestě své z Baselu až do Paříže důkazy veřejné wděčnosti při všeobecném jáсотu. Wjezd jeho do Paříže byl pravý swátek. Ale tento den, w kterém dospěl na vrchol přízně národu, byl též obrátníkem jejím. Lid, který vždy ještě zuřil proti těm, jenž oučastni byli záměrů od 14. čerwence, s neuprositelným wztekem byl zavraždil do ministerstwa powolaného Foulona a synowce jeho Berthiera. Rozhněwán těmi poprawami, a z obáwání, aby ještě více obětí nepadlo, hlavně pak aby zachował barona Besenvallu, který pod maršálem Brogliem komandował wojsko Pařížské a nyní w zajetí byl držen, žádal Necker o všeobecnou amnestii a obdržel ji také od shromáždění woličů. Tento krok byl neprozřetelný w době nedůwery a přepiatosti. Necker neznal lid, on newěděl, jak snadno w podezření béře své vůdce a rozbíjí modly své. A w skutku myslil tento, že se o to jedná, aby nepřátelé jeho ušli sprawedliwému trestu; čtvrtě shromáždily se, amnestie, kterou přirřklo shromáždění žádného plnomocenství nemající, byla prohlášena za protizákonní a woliči sami odwołali ji. Bez odporu bylo potřebí upokojowati lid a míti jej k milosrdenství; ale k tomu byl nejlepší prostředek, na místě propuštění obžalowaných sestawiti nad nimi soud, aby byli wyswobozeni z wražděné práwomocnosti luzy. Jsouť přípádnosti, kde nejlidštější prostředek není spolu i nejpríměřenější. Bez nejmenšího pořizení rozhořčil Necker lid proti sobě a čtvrtě proti woličům; on počal nyní bojowati proti rewoluci, kterou myslil opanowati, jsa na okamžení jejím rekem. Ale jeden muž platí málo w rewoluci, která uchwacuje weškeřenstwo; proud jej buď ku předu žene anebo pomíjí, on musí buď dále kráčet i anebo podlehnouti. W žádné jiné době není patrnější podřízenost lidí wěcem: rewoluce spotřebují mnoho vůdců, a poddají-li se, poddají se toliko jedinému.

Následky 14. čerwence byly nesmírné. Hnutí Paříže rozšířilo se i na prowincie; wšude zřizowal lid dle příkladu hlavního města municipální ouřady k své správě a národní gardy k své obraně. Wáznost a moc změnily docela místa swá; králowstwo ztratilo obojí swou porážkou, národ obojí získal. Nowé magistráty měly jediné w rukou swou moc, jich jediné bylo posloucháno, an staří ouřadowé

byli se stali předmětem podezření. We městech zuřeno proti nim a proti privilegowaným, we kterých ne bez příčiny spatřowal lid nepřátely nastalé změny. Na wenkowě zapalowaný jsou zámky a sedláci házeli do ohně listiny swých wrchností gruntowních. Jest welmi těžko, w okamžiku wítězství nezneužíwati své moci. Ale bylo důležité, wšecky dosawádní neřády odstraniti k upokojení lidu, aby tento we swém snažení po zbawení se jich nesmíchal privilegie s wlastnictwím. Stawy byly zmizely, libowolnost byla zrušena; stará průwodkyně jejich nerownost musela býti potlačena. Tím muselo se počítati zakládání nowého pořádku; příprawy k tomu byly dílem jedné noci.

Sněm byl wydal prowolání na národ, jaká se hodila k jeho upokojení. Též zřízení Châteletu za soudní tribunal pro spiklé od 14. čerwence přispělo k opětnému uwedení pořádku a k uspokojení lidu. Ještě jedno důležité zbywalo, zrušení privilegií. Wečer dne 4. srpna dal k tomu vikomt de Noailles znamení, nawrhna zrušení feudálních práw a osobní služebnosti. Tento nawrh učinil začátek wlastenských obětí wšech privilegowaných, k nimž nyní o záwód se nabízeli. Zápal byl všeobecný, w málo hodinách uzavřeno jest zrušení wšech neřádu. Wéwoda Châteletský nawrhl wykoupení z desátků a proměnění jejich w peněžitou daň; biskup Chartreský nawrhl zrušení wýhradního práwa lowčího, a hrabě de Virieu zrušení holubníků a jejich práw. Jedno po druhém nawrhlo a přijalo se zrušení práwomocnosti gruntownické, zákupnosti ouřadních míst, wyjmutosti od platů a nestejnosti w rozdělení daní, štoly u duchowních, odwodů k papežskému dworu, největší části duchowních prebend, pak nezasloužených pensí. Na oběti jednotníků následowaly oběti korporac, měst a prowincii. Cechy a pořádky jsou zrušeny. Jeden poslanec Delfinatu, markýz de Blacons, odřekl se we jménu té prowincie wšech jejich privilegií. Ostatní prowincie následowaly příkladu Delfinatu, a města šla za prowinciemi. Pro wěčnou památku toho dne ražena jest medalie, a sněm udělil Ludwikowi XVI. titul „*obnowitele francouzské swobody*“.

Noc, kterou tenkrátě jistý nepřítel rewoluce nazwal Bartolomějskou nocí majetnosti, byla Bartolomějskou nocí

neřádků. Ona odstranila pozůstatky feudalismu, osvobodila osoby od poslední služebnosti, půdu od gruntovní odvolnosti, majetnost neslechtců od škod zvířat způsobených a od desátků. Zrušila práwomocnost gruntovní, tento zbytek moci jednotlivců, wedla k panování moci veřejné; zrušila zákupnost ouřadních míst otvírala výhled na bezplatné soudnictví. Byl to přechod od pořádku, we kterém všecko jednotníkům náleželo, k jinému, we kterém náleželo všecko státu. Tato noc změnila twářnost králowství, an učinila rovné všechny Francouze, kteří bez rozdílu mohli nyní docházeti ouřadů, nabýwati jmění a provozowati žiwosti. Konečně byla tato noc rewolucí neméně důležitou, nežli powstání od 14. čerwence, jehož následkem byla. Ona učinila lid pánem we společnosti, tak jako ono jej učinilo pánem we vládě, a umožnila mu přípravování nové ústawy zrušením staré.

Rewoluce nastoupila běh velmi rychlý a w krátce přišla k velikým výsledkům; ona býwala by méně prudká a ne tak ouplná, kdyby nebyla nalezla odporu. Každá překážka byla jí příležitostí k wítězství; ona zmařila pikle, odolala autoritě, přemohla moc, a w té době, ku které jsme přišli, byla již celá budowa absolutní monarchie chybami hlav swých sesuta.

Den 17. čerwna widěl zmizeti tři stawy a všeobecné stawowské shromáždění změnit se w shromáždění národní; 23. čerwen učinil konec mravní moci králowstwa; 14. čerwenec učinil konec materialní jeho moci; onu zdědil sněm, tuto národ; 4. srpen konečně dovršil prwní tuto rewoluci. Doba, kterou jsme prošli, nápadně liší se od ostatních dob; za krátkého trvání jejího změnila státní moc místo swé a wykonaly se všechny přípravné změny. Následující doba jest ona, we které nowá vláda se uwažowala a zawáděla a sněm od bourání ke stawění přešel.

Kapitola druhá.

(Od noci na 4. srpen až k 5. a 6. října 1789.)

(Konstituující shromáždění. — Strana vysokého duchowenstwa a šlechty; Maury a Cazalés. — Strana ministerstwa a dvou komor; Mounier, Lally-Tollendal. — Strana lidu; triumwirat Barnavůw, Dupontůw a Lamethůw; postawení jeho; wliw Siyèsůw; Mirabeau, w tu dobu hlawa sněmu. — Strana Orleanská. — Práce pro konstituci: wyklad práw; nepřetržené trvání a jednota zákonodárního shoru; králowské potwření, hnutí w lidu pro tu otázku. — Oumysl dworu; hostina tělesné stráže; wzbouření od 5. a 6. října; král jde do Paříže.)

Národní shromáždění, sestaweno z nejoswícenějších mužů národu, bylo plno oswěty a dobrého oumyslu a pečliwo o blaho obecné. Nebyloť beze stran a bez roztržek, ale w celku newládla jim ani idea ani osobnost nějaká; ono rozhodwalo vždy dle swobodného, často samostatného přeswědčení, a dle něho udělowal národ swou přízeň. Tyto byly rozdílnosti smýšlení a interesů we sněmě.

Dwůr měl swou stranu we sněmě, stranu privilegowaných, která trwajíc nějaký čas w mlčení teprw později se w poradách oučastnila. Tato strana skládala se z oněch, kteří při hádce stawů byli proti spojení. Při wší okamžité shodě s obecními za posledních událostí měla aristokracie vždy interes protiwný interesu národní strany. I byli také šlechta a duchowenstwo, kteří činili prawici we sněmě, w neustálém odporu s ní, wyjmouce několik dní všeobecného nadšení. Tito nespokojenci s rewolucí, kteří ani obětmi ji zameziti ani přístupem swým zdržeti nemohli, bojowali systematicky proti každé z jejich oprav. Hlavní jejich řečníci byli dwa mužové, kteří nenáleželi sice dle rodu a důstojenství mezi přední té třídy, ale měli přewahu ducha. Maury a Cazalés zastupowali w tom ohledu onen duchowenstwo, tento šlechtu.

Tito oba řečníci privilegowaných hleděli we smyslu swé strany, která newěřila w trwanliwost proměn, wíce odporowati nežli se brániti, a oumysl wystupování jejich nebyl poučení sněmu, nýbrž snižowání jeho. Každý jewil

w roli své zvláštnosti svého ducha a své povahy; Maury držival dlouhá kázání, Cazalès činil prudké výpady. Onen podržoval na řečništi způsoby kazatele a akademika; on mluvil o předmětech zákonodárství, aniž tomu co rozuměl; nikdy nepojímal otázku s pravého hlediště, ba ani s takového jaké příznivé bylo jeho straně; jewil smělost, učenost, obratnost, skvělou a wytrwalou lehkost, ale nikdy hlubokou přesvědčenost, pewnou soudnost a prawou wýmluwnost. Abbé Maury mluwil na ten způsob jako se wojáci bijí. Nikdo neuměl častěji a déle odporowati jako on, nikdo tak dobře citaty a sofismata wydáwati za platné důwody a řečnické floskule za wřelost citu. Při mnohých schopnostech scházelo mu to, co ožiwuje: prawda. Cazalès byl opak Mauryho, on měl bystrý a nemylný zrak, přednos jeho byl rovněž plynny, ale žiwější; w přirownáwáních jeho byla přímot a důwody jeho byly wždy nejlepší. Nejsa žádný slowičkář pojal wždy otázku, strany jeho se týkající, s pravého hlediště, a Maurymu zůstawil deklamaci. Při jasnosti swých náhledů, prudkosti swé povahy a dobrém užíwání swých schopností upadal w chyby jenom tenkrát, když to postawení jeho s sebou přinášelo, an Maury bludům, které byly neodlučitelny od interesu jeho strany, přidáwal ještě bludy vlastního swého ducha.

Necker a ministerstwo měli také swou stranu, ta ale byla méně četná než onano, poněwadž byla mírná. Francouzsko bylo tehdáž rozdělono na priwilegowané, kteří odporowali rewoluci, a na muže národu, kteří ji chtěli naskrze prowésti. Nebylot mezi oběma ještě žádného místa pro stranu prostředkující. Necker byl zjewný příwřzenec anglické konstituce, a všickni, kteří buď z přesvědčení anebo ze ctižádsti se smýšlením jeho se srownáwali, byli se spojili s ním. Mezi nimi nacházeli se Mounier, muž ducha pewného a povahy nesklonitelné, který soustawu tuto powožowal za wzor representatiwních ústaw; Lally Tollendal, který při stejné přesvědčenosti wládnul ještě wětší wýmluwnosti; Clermont-Tonnere, přítel a spojenec Mouniera a Lallyho; konečně menšina šlechty a část biskupů, kteří doufali přijíti do první komory, kdyby Neckerowy idey byly přijaty.

Hlavy této strany, která později monarchickou jest nazwána, rády by byly způsobily rewoluci na cestě pokojného

narownání a uwedly we Francouzsku ústawu representatiwní, podobnou anglické. Při každé příležitosti žádali mocnějších, aby se porownali se slabšími. Před 14. čerwencem žádali ode dwora i stran priwilegowaných, aby uspokojili obecních; potom žádali od obecních, aby wešli w narownání se dworem a s priwilegowanými. Mělit za to, že se musí we státu zachowati každému jeho činnost; strany s místa swého odstrčené že býwají nespokojeny a že se jim tedy musí pojistiti zákonná existence, nemají-li nastati s nimi nekonečné půtky. To však newiděli, jak nebezpečno jest wywáděti takové idey w době wyhradních náruživostí. Byltě nastal boj, a sice boj, který wedl k wítězství, ale nikoli k narownání. Jediné wítězství postawilo jedno shromáždění na místě tří stawů, a bylo by těžko býwalo, zničiti jednotu toho shromáždění, aby se mohlo přejíti k wládě o dwou komorách. Mírná strana nemohla obdržeti wladu tuto ode dwora, ona ji ale rovněž nemohla očekáwati od národu; onomu byla příliš populární, tomuto příliš aristokratická.

Ostatek sněmu činil stranu národní. Ještě nebylo w ní pozorowati mužů, kteří by jako Robespierre⁵⁾, Pétion, Buzot a jiní později začítí chtěli nowou rewoluci, když byla první ukončena. W té době nejdále šli při té straně Duport, Barnave a Lameth, kteří činili triumwirat, jehož mínění připrawowáno bylo od Duporta, podporowáno od Barnava, a jehož počínání řídil Alexander Lameth. Bylot cosi welmi pozoruhodného a ducha rovnosti w tom čase wyznačujícího w tomto nejužším spojení advokáta, který náležel ku prostřední třídě, rady, který náležel ku parlamentu, a plukownika, který náležel ke dworu, a kteří všickni odřekli se interesů swého stawu, aby se spolu sjednotili we snaze po obecném blahu a po přízni lidu. Tato strana zaujala místo swé ihned o něco dále, než kam byla rewoluce postoupila. 14. čerwence byl triumf prostřední třídy; konstituující shromáždění bylo jejím sněmem, národní garda její ozbrojenou mocí, a městský ouřad jejím ouřadem wykonným. Mirabeau, Lafayette a Bailly stawěli se na tuto třídu, první byl její tribun, druhý její generál a třetí její wrchnost. Strana Duporta, Barnawa a Lametha pěstowala zásady i zastáwala interesy této rewoluční doby; ale skládajíc se z mladiků plných wřelé lásky k vlasti, kteří za-

počali veřejný běh svůj s výtečnými vlastnostmi, pěknými schopnostmi a s vysokého stanoviště, spojující s láskou k swobodě též ctižádost první role, hned z počátku zaujala postavení, které leželo o něco dále nežli rewoluce 14. čerwence. We sněmě opírala se o poslance nejkrainější lewice; kromě sněmu o kluby, w národu zas o tu část lidu, která přispěla k 14. čerwenci a nechtěla, aby pouze městský staw požíwal výhod wítězství. Stawíc se w čelo oněch, kteří neměli vůdců a kteří stojíce poněkud mimo vládu též po oučastenství w ní toužili, nepřestávala proto náležitě této první době rewoluce. Ona toliko tvořila jakousi demokratickou opposici w prostřední třídě samé, která se od vůdců této w některých nedůležitých punktech odchýlowala, w největší části otázek s nimi se srownáwajíc. Panowalt mezi těmito populárními muži více vlastenský záwod nežli strannický spor.

Duport, který měl výborné schopnosti a we sporu parlamentu s ministerstwem, hlavně od něho wedeném, záhy byl poznal způsob wašni politických, wěděl že národ se upokojí, jak mile přijde ke swým práwům, a že ochabne, jak mile se upokojí. Aby při činnosti zachowal ty, kteří panowali we sněmě, we městském ouřadě a w národní gardě, aby zamezil veřejné ochabení a nerozpustil lid, jež bude snad někdy potřebí mítí pohromadě, uchopil se myšlénky, zříditi spolky čili tak zwané kluby, a wywedl ji. Zřízení jejich, tak jako vše co lidem walně hýbá, způsobilo mnoho zlého i mnoho dobrého. Ono překázelo zákonní moci, kde by tato byla wystačila, ale ono také udělilo rewoluci nesmírnou sílu, když se všech stran napadena jenom největším wynasazením zachowati se mohla. Ostatně zakladatelé těchto spolků nepomyslili na všechny jejich následky. Oni je považowali pouze za kola, jakými by státní stroj podle wůle bez nebezpečenství buď zastawiti anebo ku předu pohnati mohli. Jim nepřipadlo, že pracují do rukou luze. Když po oútěku do Varennu tato příliš mnoho žádala a příliš strašnou se stala, opustili ji a opřeli se na většinu we sněmě a na prostřední třídu, jejíž náčelnictwí uprázdněno bylo smrtí Mirabeauowou. Bylot toho času důležitě, rychle ustanowiti

rewoluci konstituční, neboť prodloužení její bylo by wedlo k rewoluci republikánské.

We sněmě bylo množství dobrých, cwičených, ba i výborných hlav. W jejich čele stáli dwa, třetímu stawu cizí a od něho pouze přijatí mužowé. Bez abbé Sièyesa bylo by konstituční shromáždění jewilo snad méně souwisnosti we swých podnikáních, a bez Mirabeaua méně důraznosti we swém chowání.

Sièyes byl jeden z oněch lidí, kteří w časech zápalu tvořili sekty, we wěku pak oswíceném mocným rozumem swým nad ostatní přewahují. Samota a filosofické práce záhy přiwedly ducha jeho k uzrání; on se nesl s nowými, silnými, obsáhlými, ale poněkud systematickými ideami. Zwlastním předmětem bádání jeho byla společnost lidská, on sledowal její chod a rozbíral její podněty; způsob vlády zdál se mu otázkou ne tak práwa jako spíše času. W rozsáhlém duchu jeho spořádány byly společenské naše poměry se swými rozdílnostmi, wztahy, swou mocí i celým pohybem. Ačkoli chladný, měl Sièyes přece onen oheň, jaký uděluje snaha po prawdě a wášniwý shon po jejím odkrytí; též byl pánowitý we swých ideách a pohrdal cizími, poněwadž je powažowal za neouplné a w jeho očích polowiční prawda bludem byla. Odpor jej rozhněwal; on byl málo sdílný, cele by se byl rád zjewil, ale to nemohl každému. Zaswęcenci jeho sdělowali jeho soustawy jiným, čímž dávali celé věci twářnost jakéhosi tajemství a činili jej předmětem jakési vyšší úcty. On požíwal wážno-
sti, jakou uděluje ouplná známost politiky, a z jeho hlavy mohla wyjiti ústawa celá ozbrojená jako Jupiterowa Minerwa anebo jako zákonodárnictwí u starých, kdyby w našich časech nebyl chtěl každý mítí w něm podílu a posuzowati je. Zatím přijaly se návrhy jeho wůbec s malými proměnami, a on měl w odborech více žáků nežli spolupracowníků.

Mirabeau prowozowal tu samou přewahu na řečništi, jakou měl Sièyes w odborech. Bylt on muž, který čekal toliko na příležitost, aby se stal welikým. W Římě byl by za krásných dob republiky býwal některým z Gracchů, při oupadu jejím Catilinou; pod frondou⁶⁾ kardinalem Retzem, a za sestárlosti monarchie, kde muž jako on ohromné síly swé toliko w nepokojích cwičiti mohl, obrátil na se pozornost prud-

koští swých wášní, násilnictwím a žiwotem plným nepořádků, které buď sám způsobował anebo pro které trpěl. Zwyklý boji proti despotismu, rozhořčen pohrdou šlechtické třídy, která byla ničemna a z prostředku swého jej wywrhla, obratný, smělý, wymluwný, cítil Mirabeau, že jest rewoluce úlohou jeho žiwota. On měl právě ty vlastnosti, jaké čas hlavně požadoval. Smýšlení, hlas, twáření, vše jewilo tribuna. W nebezpečných okolnostech jewil nadšení, jakému se podobuje shromážděné množství, při těžkých wyjednáváních ukazował punkt, we kterém se ukončují; jedním slowem porazil ctižádst, přiwedl k mlčení nepřátely a we zmatek soky. Tento mocný smrtelník, jemuž uprostřed prudkých pohybů blaho bylo, který se poddával hned bouřliwosti hned důwěře síly, prowozował nad sněmem jakési wrchní panování. Brzo došel nesmírné populárnosti, kterou si uměl zachowati až do swé smrti, tak že ten, jemuž se při jeho wstoupení do říšského sněmu všecy zraky vyhýbaly, po swé smrti odnesen jest do Pantheonu při smutku jak sněmu tak i celého Francouzská. Bez rewoluce byl by se Mirabeau minul se swým powoláním, neboť není dosti na tom, když někdo jest weliký muž, on musí také přijíti w čas.

Wéwoda Orleanský, jemuž také strana se přičítala, měl málo wliwu na shromáždění: on hlasował s většinou, ale většina nehlasowała s ním. Osobní přichylnost několika oudů, jeho jméno, obávání dworu, přízeň lidu za přičinou jeho smýšlení, wíce naděje nežli pikle rozmnožily jeho powěst náčelníckou. On neměl ani schopnosti ani wady spiklence; možná že swými penězi a swým jménem podporował některá pohnutí w lidu, která by i bez něho byla vypukla a zcela jiný cíl měla nežli jeho powýšení. Jest to až posud blud welmi rozšířený, že se připisuje nejwětší rewoluce nějakým tajným a malicherným piklům! Jakoby w takowé době celý národ mohl sloužiti za nástroj jedinému člowěku!

Sněm stal se všemohoucím, městské ouřady měly k němu swé zření, národní gardy byly poslušny jeho rozkazů. On se rozdělil w odbory, aby si ulehčilo práci a pro ni wystačil. Králowská moc, jakkoli podle práwa trwala, byla jako žádná, poněwadž nenacházela poslušenství, a sněm musel ji nahažowati. Wedle odborů pro příprawy ku pracem, a ne-

odwisle od nich zřízeny byly ještě výbory jiné, jimž byl uložěn dohled na wenek. Výbor pro žiwotní potřeby obíral se zásobnictwím potravním, věci to důležitou w hladowém roce; správni výbor byl we spojení s ouřady městskými a s provinciemi; wyšetřowací výbor sbíral žaloby proti spiklým od 14. čerwence. Ale hlavní zřetel sněmu obrácen byl na finance a na ústawu, jejížto wypracowání přetrženo bylo nešťastnými předešlymi dny.

Sněm, obstaraw okamžité potřeby finanční, počal skoumáním instrukcí seznamowati se s žádostmi swých komitentů, ačkoliw se byl stal swrchowaným. Potom jednal o nowých ustanoweních w obsáhlé a swobodné poradě tak methodicky, že musela z toho pojiti ústawa, přiměřena jak sprawedlnosti tak potřebám Francouzská. Amerika byla w prwním okamžení swé neodwislosti slawně prohlásila práwa člowěka a občana. Tím se wždycky začíná. Národ, který vychází z otroctwí, cítí potřebu, weřejně wyřknouti swá práwa, dříve ještě než zawede zwláštní wládu. Ti Francouzowé, kteří byli swědkowé oné rewoluce a nyní k vlastní rewoluci přispíwali, nawrhli podobné wyjádření jakožto úwod k jejímu zakonodárnictwí. To se muselo zalibiti sněmu, sestawenému ze zakonodárců a mudrců, kteří neobmezowáni a nezdržowáni žádnými trwajcími institucemi, pouze prwotními základními ideami občanské společnosti wedeni byli; neboť to byli wychowanci osmnáctého století. Jakkoliw toto wyjádření obsahowalo toliko všeobecné zásady a jenom na to se obmezowalo, že ustanowowalo prawidla, jež měla konstitute teprw do formy zákonů wprawiti, přece mělo i ten oučinek, že powznášelo mysli a udělowalo občanům cit jich důstojnosti a důležitosti. Na Lafayettůw nawrh byl sněm tu wěc již w poradě wzal, která však musela být přetržena událostmi Pařížskými a dekrety od 4. srpna; nyní byla obnowena a sněm dokončil ji, poswětě zásady, které byly základem nowému zákonu a uwázáním se w práwo we jměnu člowěčenstwa.

Po přijetí těchto všeobecných zákonů zanášelo se shromáždění organisowáním zakonodárni moci. Tento předmět byl jeden z nejdůležitějších, on musel ustanowiti způsob jejího oučinkování a poměr její ku králi. Při této poradě rozhodował

sněm samojediný nad budoucím stavem zákonodární moci. On sám, nadán touto mocí, stál nad vlastními swými nálezy, a žádná prostřední moc nemohla odložití nebo zrušiti jeho powolání. Ale jakou formu měl přijmouti zákonodární sbor pro budoucí swá sezení? Měl zůstatí nerozděleným anebo skládati se ze dvou komor? Jakého druhu měla býti druhá komora w tomto posledním pádu? Mělo se zawésti shromáždění aristokratické, anebo senát pohyb mírnící? Měl konečně zákonodární sbor, necht již byl jakkoli sestawen, býti trwající anebo periodický, a měl s ním král děliti zákonodární moc? To byly ony těžké otázky, jenž hýbaly Paříží a sněmem w měsíci září.

Snadno pochopíme, kterak otázky byly rozluštěny, když uwážíme postawení sněmu a idey, které powstaly o swrchowanosti. Král byl w jich očích toliko dědičný ouředník národu, jemuž ani práwo ke swolání jeho zástupců ani k řízení neb zadržování jejich činnosti nenáleželo. Sněm ani nepowolil mu iniciatiwn při zákonech ani práwo k rozpuštění jeho. On myslil, že zákonodární sbor nesmí býti odwislým učiněn od krále. Potom se také obával, kdyby se wládě ponechal příliš silný wliw na sněm, anebo kdyby tento nebyl vždycky pohromadě, aby nepoužil král té doby, když by samoten byl, k sáhání do ostatních mocí anebo dokonce ke zrušení nowého zřízení. Mělo se tedy naproti moci neustále činné postawiti stále trwající sněm, a to rozhodlo pro nepřetržené trvání zákonodárního sboru. O jednotu nebo rozdělenost jeho powstala prudká hádka. Necker, Mounier, Lally-Tollendal chtěli wedle komory zástupců ještě senát, jehož oudové by jmenováni byli od krále na návrh národu. To měli za jediný prostředek ke zmírnění moci a zamezení tyranstwa jediného sboru. Někteří oudové, kteří se s nimi we smýšlení srownávali anebo kteří si dělali naději, že přijdou do první komory, drželi při nich. Wětšina šlechty nechtěla žádnou pairii, nýbrž aristokratický, nejwice od ní samé wolený sbor. Oni tedy nemohli se srozuměti, strana Mounierowa nechtěla podati ruky k žádnému návrhu, jenž by opět wzkršil stawy, a aristokrati zawrhowali senát, který by byl dotwrdil zkázu šlechty. Nejwětší část zástupců duchowních a obecních byla pro nerozdělitelnost sněmu. Zdálo se to

straně národní býti protizákonním, aby se ustanowili zákonodárci na čas žiwota: ona měla za to, že první komora sloužila by za nástroj dworu i aristokracii a tak nebezpečnou se stala, a kdyby zase držela s druhou komorou, že by byla zbytečna. Tak obě strany zawrhly první komoru, šlechtu z nespokojenosti, národ z naprostého citu pro swawedlnost.

To uzawření sněmu stalo se předmětem mnohých výčitek. Příwřzenci pairie přičítali mu všecko zlé, které se stalo w rewoluci; jakoby nějakému sboru možné býwalo, běh její zadržeti. Ustawa neudělila jí tu powahu, nýbrž udalosti, bojem stran přiwolané. A co by také byla měla dělat první komora mezi dworem a národem? Kdyby se býwala prohlásila pro dwůr, nebyla by jím ani wládla aniž jej zachránila; prohlásiwši se pro národ nebyla by jej sesílila, a w obou případech bylo její potlačení jisté. W takových dobách kwapi vše, a vše, co zdržuje, jest zbytečné. W Anglicku byla panská komora, ačkoliw se welmi powolnou ukazowala, w čas krise přece odstraněna. Každá z těchto rozličných soustaw má swůj čas: rewoluce počínají s jednou komorou a končí s dwěma.

Otázka o swolování králowském způsobila w shromáždění weliké debatty a kromě shromáždění weliký hluk. Jednalo se o to, aby se ustanowila oučinnost mocnářowa při zákonodárství. W té věci byli zástupcowé skoro jednosworní. Oni byli hotowí, přiřknouti mu práwo swolení neb neswolení k zákonům; ale jedni chtěli aby toto práwo bylo neobmezené, jiní chtěli, aby bylo pouze dočasné. Wlastně to bylo obojí jedno, neboť by mocnářowi nemožné býwalo, opět a opět odpírati swolení, a Veto, ačkoli neobmezené, bylo by přece býwalo jen odkladem. Ale udělení jednotlivým osobám práwa k zastawení wůle národu zdálo se přílišné, zvláště mimo sněm, kde tomu méně bylo porozuměno.

Ještě se byla Paříž nezotawila od hnutí 14. čerwence; nacházela se w začátcích lidowlády a cítila i swobodu i nepořádek její. Shromáždění woliců, které w těžkých okolnostech bylo nastoupilo místo prozatimního městského ouřadu, bylo právě nahrazeno. Sto osmdesát od okresů jmenowaných oudů sestoupilo se co zákonodární representace obce. Mezi tím, co pracowali o návrhu k organizaci městského ouřadu,

chtěl každý poroučeti; neboť we Francouzsku jest láska k swobodě as tolik co náchyllost ku panování. Výborové jednali bez wědomí mairowa, shromáždění representantů zdvihalo se proti výborům a okrskové proti representantům. Každý ze šedesáti okrsků osoboval sobě zákonodární moc a odewzdał výborům swým moc wykonnou; všickni považowali oudy generalního shromáždění jakožto sobě podrizené a sami sobě přisuzowali právo, zawrhowati jejich uzawření. Tato idea panování splnomocňujícího nad plnomocníkem prudce se šířila. Všickni, jenž nenáleželi k ouřadu, shromáždowali se we schůzkách a drželi porady. Wojáci smlouwali se w Oratorium, krejčovští towaryši měli schůzky w Kolonadě, vlásenkáři w Elisejských polích, sloužící w Louvru. Nejživější však ze všech porad odbýwaly se w Palais-Royalu; zde se mluwilo o předmětech, o kterých se rokowalo w národním shromáždění, zde kontrolovala se mínění tam wyřknutá. Též nedostatek potraw způsobowal bouřky, a ty nebyly nikoli nejméně nebezpečně.

Takový byl staw Paříže, když nastalo rokowaní o Veto. Obáwání, aby se toto právo králi nepřihklo, bylo newýslovné; bylot to právě, jakoby na tom rozhodnutí wisel osud swobody a jakoby jedině Veto stačilo k uwedení nazpět starého tyranství. Obecný lid, nepowědom způsobu a mezi státních mocí, chtěl aby sněm, který měl jeho důwěru, mohl všechno, a král, w nějž nedůwěřowal, aby nemohl nic. Každý nástroj, ponechaný dworu k wládnutí, zdál se mu prostředkem protirewoluce. W Palais-Royalu bylo veliké kwašení; oudům sněmu, kteří jako Mounier, pro neobmezené Veto se prohlásili, posílány byly hrozící listy; mluwilo se o jejich swržení co newěrných representantů, o tažení do Versailles. Z Palais-Royalu poslána byla deputace do sněmu, a ouřad městský byl wybídnut, aby prohlásil zástupce za odwołatelné a w každou dobu záwislými je učinil od woličů. Městský ouřad zůstal pewný, zamítl návrhy Palais-Royalu a chystal se ku potlačení bouří, jakých se bylo nadíti. Národní garda podporowala jej, jsouc ducha wyborného. Lafayette byl získal její důwěru, ona počínala se organisowati, nosila uniformy, přiwykala kázni, w čemž ji předcházely francouzské gardy, a učila se od wůdce swého lásce ku pořádku. Ale ještě se

prostřední třída, z které se skládala, nebyla wyhradně uwázala u wládu nad lidem. Ony houfy, jichž použito bylo 14. čerwence, nebyly ještě docela odstraněny. Hnutí krom sněmu činilo rokowaní o Veto welmi bouřliwým; otázka w sobě jednoduchá nabyła tím veliké důležitosti. Když ministerstwo widělo, jak neblahé mohly by z toho pojiti následky, kdyby se rozhodlo pro neobmezené Veto, uznáwajíc nad to, že ono vlastně není o nic lepší, nežli Veto pouze odkladné, přimělo krále k tomu, že se obmezil na toto a od onoho zcela upustil. Sněm uzawřel, že odepření králowského swolení nemůže se wztahowati na wíce nežli dvojí zákonodárstwa, a toto rozhodnutí uspokojilo všechny.

Dwůr použil hnutí Pařížského k wywedení jiných plánů. Od nějakého času působilo se na ducha králowa. Nejprw zpouzel se potwrditi dekrety od 4. srpna, ačkoliw byly konstitující a jemu následowně jenom ohlášení jejich příslušelo. Přijaw je konečně na domluwy sněmu zdvihl ty samé obtíže strany prohlášení práw. Oučel dworu byl ten, aby se zdálo, že Ludwik XVI. jest owládnut od sněmu, a nucen podrobowati se wěcem, ku kterým nechtěl swoliti; dwůr netrpěliwě nesl swé postawení a snažil se opět nabyti staré swé přewahy. Jediný prostředek k tomu byl outěk, a jednalo se jen o to, aby byl osprawedlněn; u přítomnosti sněmu a na blízku Paříže nemohl dwůr ničeho. Králowská wážnost pochowána byla 23. čerwna, wojenský lesk zbledl 14. čerwence: zbýwala toliko občanská wálka.

Poněwadž bylo těžko, získati pro ni krále, tedy čekalo se na poslední okamžení, pohnouti jej k outěku, ale neodhodlanost jeho zmařila ten plán. Bylot ustanoweno, utéci se do Met k Bouilléowi w lúno armády jeho, powolati ku králi šlechtu, wěrná wojska i parlamenty, prohlásiti sněm i Paříž za buřické a wyzwati nebo přinutiti je ku poslušenství, a potom ne-li opět zawěsti staré neobmezené panování, aspoň obmeziti je na wyjádření od 20. čerwna. Naproti tomu bylo w stejném interesu rewolučnicků, přiwésti krále do Paříže, jako w interesu dwora wzdáliti jej z Versailles, aby mohl něco podniknouti; strana Orleanská, ač bylo-li jaké, musela hleděti postrašiti krále a pohnouti ho k outěku, aby se wyplnila její naděje a hlawa její jmenowána byla od sněmu spráwcem

říše; konečně musel lid, jemuž se nedostávalo chleba, doufati, že přítomnost králowa w Paříži té nouzi pomůže anebo ji aspoň umírní. Při tak mnohých pohnůtkách scházela jen ještě příležitost k zbouření; dwůr sám přiwedl ji.

Pod záminkou ujištění se proti pohybům Pařížským stahowal dwůr wojsko do Versailu, zdwojnásobňowal počet službu konající tělesní stráže, a powolal dragony a pluk Flanderský. Toto se zbrojení zawdávalo příčinu k ouzkostnému obáwání: rozhlašowala se powěst o státním kousku, jaký se zamýšlí proti rewoluci, a mluwilo se o nástawajícím outěku králowu a rozpuštění sněmu. W Luxembourg, w Palais-Royal, w Eli-sejských polích objewowaly se neznámé uniformy a černé i žluté kokardy; nepřátelé rewoluce jewili radost, jakou již delší čas nebylo na nich znáti. Dwůr potwzrowal chowáním swým takowé podezření a odhalowal oučel všech těch příprav.

Důstojníci pluku Flanderského, na něž Versailské oby-watelstwo s nepokojem pohlíželo, byli w zámku slawně častowáni, ano i ke hře králowině připuštěni. Šlo tu o ubezpečení se jejich oddanosti, králowská tělesní stráž dala jim hostinu. Byli k tomu též pozwáni důstojníci dragonů a myslivců we Versailu ležících, důstojníci šwýcarské gardy a štáb národní obrany. Tabule přistrojena we weliké síni diwadelní, která výhradně ustanowena byla k nejskwělejším dworním slawnostem a od swatby druhého bratra králowa jen císaři Josefowi II. otewřena. Králowskému hudebnictwu bylo nařízeno, dostawiti se k té slawnosti, jenž byla prwní, kterou kdy dávaly králowské gardy. Při tabuli prowoláwal se s nadšením přípitek na zdrawí králowské rodiny; národu nepřipíjelo se. Při druhém donosu uwezení byli do sálu francouzští granátníci, Šwýcaři a dragoni, aby byli swědky toho wýjewu a oučastni citů, jakými pojati byli hosté. Weselost rostla každým okamžením. Najednou ohlášen král, který w loweckém obleku do jídelny wstoupil, prowázen jsa králownou, jenž na rukou nesla delfina. 5) Wúkol rozléhalo se wólání lásky a oddanosti; s obnaženými kordy w rukou pilo se na zdrawí králowské rodiny, a w tom okamžení, když Ludwik XVI. zase odcházal, počala hráti hudba nápěw: „Ó Richarde můj králi! celý swět tě opouští!“ Nyní wzala slawnost na sebe po-

wahu welmi wýznamnou; hulánským pochodem a hojně naléwaným winem pozbyli hosté wší zdrženliwosti. Troubí se k outoku, wráworající kwašané ouprkem wylézají k ložím, rozdáwají bílé kokardy, po trojbarewných šlapají nohami, potom rozprehne se ten zástup po chodbách zámeckých, kde dámy ode dwora jim štěstí přejí a pentlemi i kokardami je ozdowují.

To byl powěstný kwas 1. října, a dwůr byl dosti neopatrny, opakowati jej i 3. Nelze nelitowati té nešťastné zaslepenosti: on ani neuměl podrobiti se swému osudu ani odwrátiti jej. Stahowání wojsk netoliko nepřekazilo outok Pařížanů, nýbrž spiše jej prowolalo; kwas neupewníl wojáky w oddanosti, nýbrž rozmnožil newrlost lidu. K obraně nebylo potřebí žádné takowé prudkosti, k outěku žádných takowých příprav; ale nikdy neuchopil se dwůr prostředků zámyslům swým přiměřených, a s konečným rozhodnutím wždycky čekal, až bylo již pozdě.

W Paříži způsobila zpráwa o kwasu a objewení se bílých kokard nejwětší jitření. Od 4. října zwěstowaly temné powěsti, powzbuzowání k protirewoluci, obáwání se spiknutí, rozhořčenost proti dworu, rostoucí strach před hladem, zkrátka všecko wšudy brzké vypuknutí powstání; již obracowal lid zraky swé na Versail. Dne 5. října vypuklo zbouření s mocí prudkou a neodolatelnou; znamení k němu dal všeobecný nedostatek mouky. Mladá díwka wešla do jedné strážnice, a zmocniwši se hubnu táhla městem, hubnujíc a wolajíc: „Chléb! chléb!“ Brzo přidal se k ní houf žen, který neustále rostouc ubíral se k radnici, přemohl jízdne stráže u obecního domu, do wnitř wrazil a chléb i zbraň žádal, potom dwéře wypáčowal, zbraň pobíral, na poplach zwonil a do Versailu táhnouti se strojil. Brzo všecken lid w massách tu samu žádost jewil, a wólání: „Do Versailu!“ stalo se všeobecným. Nejprw se wydaly na cestu ženy pod wúdcowstwím Maillardowým, jednoho z dobrowolníků od Bastilly. Lid, národní obrana a francouzské gardy žádali jíti za nimi. Dlouho protiowal se tomu welitel Lafayette, ale nadarmo; ani snaha ani oblíbenost jeho nemohla přemoci urputnost houfů. Sedm hodin jim domlouwal a je zdržowal. Konečně, netrpěliwi tak dlouhým prodléwáním a neposlušni hlasu jeho chtěli již bez něho na pochod se wydati, tu však, swědom sobě swé

powinnosti, která mu welela, aby je wedl, jako mu dříwe je zdržowati welela, wymohl sobě od obecni rady powolení k pochodu, a k sedmé hodině wečer dal k němu znamení.

We Versailu bylo roznicení méně prudké, ale stejně opravdové; národní garda i sněm byli plni obáwání a rozhořčenosti. Opětowaný kwas životní stráže, pochwala, kterou wyjádřila králowna slowy: „Já měla srdečnou radost nad čtvtkem!“ zpouzení se králowo, potwrdit práwa lidská, jeho umluwené wáhání a nedostatek potrawy wzbudilo obáwání u zástupců národu a naplnilo je podezřením. Když Pétion dáwal zpráwu o kwasu, wybídnut byl od jednoho z royalistických zástupců, aby swé obžalování dokázal a winníky jmenowal. „Nechť wyslowně se wyřkne,“ zwolal Mirabeau prudce, „že kromě krále wsickni jsou poddaní a zodpowědní, pak podám důkazy.“ — Tato slowa, která se wztahowala na králownu, příwedla prawici k umlknutí. Před touto nepřátelskou hádkou i po ní wedla se neméně prudká strany odeprění králowského potwzení a strany hladu w Paříži. Konečně wyslána byla deputace ku králi, aby od něho žádala zřejmé a jednoduché přijetí práw lidských, a při tom jej zapřísáhala, by zásobení hlawního města dle možnosti urychlil, an w tom se oznamuje příchod wedených od Maillarda žen.

Jich neočekáwané se objewení — neboť byly zadržely wšecky kurýry, kteří by byli mohli zpráwu dáti o jich příchodu — naplnilo dwůr hrůzou. Wojsko we Versaillesu sáhlo ke zbrani a obklopilo zámek; ale ženy neměly žádných nepřátelských oumyslů. Maillard, wůdce jejich, byl je k tomu přímět, aby wystoupily prosebně, i přednesly tedy stížnosti sněmu i králi. První hodiny tohoto hlučného wečera uplynuly také dosti tiše. A wšak bylo nemožné, aby se nezawdala brzy příležitost ke sporům a hádkám mezi těmito newázanými houfy a životní stráží, proti které panowala tak veliká rozjitřenost. Tato poslední stála na zámeckém dvoře, naproti národní obraně a pluku Flanderskému. Prostranství mezi nimi naplněno bylo ženami a dobrowolníky od Bastilly. Uprostřed zmatku, jaký newyhnutelně powstati musel z takowého sousedství, přišlo brzy k hádkám; a to bylo znamení k nepořádku a boji. Jeden důstojník od gardy tal jednoho Pařížského wojáka šawlí, a byl za to skrz rameno střelen. Národ-

ní obrana wzala stranu proti životní stráží, rwačka byla wždy žiwější, a byla by se stala krwawou, kdyby nebyla přišla noc a špatné powětrí a kdyby životní stráž nebyla dostata rozkaz, nejdříwe střelbu zastawiti a pak wzdáliti se. Poněwadž ale byla jí dáwana wina, že začala, byla z toho rozhořčenost lidu po nějaký čas veliká, on učinil outok na její kasárny, dwa byli raněni a třetí jen stěží zachráněn.

Mezi těmito nepořádky byl dwůr we strachu, i rokowáno jest o králowě outěku; již stály pohotově wozy, ale jedna hlídka národní obrany zahlídla je u mříže oranžerie, zamkla bránu a wrátila je. Ostatně zpěčowal se král proti outěku, buď že doposawad ničeho newěděl o záměrech dworu, anebo že již pochybowal o možnosti jejich wywedení. Obáwání přistupowalo k jeho pokojným oumyslům, když ani nemohl odolati outoku, aniž chtěl přiwolití k outěku. Obáwalt se, kdyby byl přemožen, osudu anglického Karla I., a kdyby utekl, zwolení wéwody Orleanského za správce králowství. Zatím dešť, umdlenost a nečinnost životní stráže ochladily wztek lidu, a Lafayette objewil se w čele swé Pařížské armády.

Přítomnost jeho upokojila dwůr, a odpowědi králowy, jaké dal deputaci Pařížské, dostačily lidu i armádě. W krátce příwedla činnost Lafayettowa, dobrý duch i kázeň národní obrany wšecko wšudy zase ku předešlému pořádku. Pokoj se nawrátil. Onen zástup žen a dobrowolníků roztratil se zemdleností přemožen; část národní obrany obsadila zámek, ostatek přijat byl od swých kamarádů Versailleských. Králowská rodina uložila se po wytrpěném tu noc strachu a ouzkosti okolo dwou hodin uspokojena ke spaní. O pěti chtěl i Lafayette na několik okamžení na odpočinutí se odebrati, prohlídnuw ještě jednou nejkrajnější sobě k ostřihání poručená místa, a shledaw službu w pořádku, město pokojné a houfy buď rozprašené anebo usnulé.

Ale okolo šesti hodin ráno potulowali se již někteří z lidu, jenž byli přepiatější a dříwe se probudili, okolo zámku. Nalezše jednu mříž otwřenou zprawili o tom swé druhy a wešli tím wchodem. Na neštěstí byla wnitřní stanoviska ponechána životní stráží a odeprěna Pařížské armádě. Toto nešťastné odeprění bylo příčinou wšeho neštěstí té noci. Wnitřní stráž ani nebyla zdwojnásobněna, sotwa že byly mříže ohledány,

a služba konala se nedbale jako w obyčejných časech. Tu spatrili tito lidé, ještě planoucí vášněmi, které je byly do Versailles přivedly, jednoho životního gardistu u okna a uráželi jej slowy; on střelil a ranil jednoho z nich. Nyní wrhlo se množství na životní stráž, která krok za krokem zámek bránila a s udatností se obětowala; sotwa že jeden z nich měl ještě tolik času, aby o tom zpravil králownu, která nejvíce se měla obáwati msty lidu; ona napolo oblečena utekla ku králi. Hluk a nebezpečnství wystoupily w zámku na nejvyšší stupeň.

Lafayette, jak mile obdržel zpráwu, že lid outokem žene na králowské obydlí, co nejrychleji pospíšil k místu, kde hrozilo nebezpečnství. Tu nalezl několik životních gardistů obklopených od wzteklé roty, která je chtěla zavraždit. On tam ihned přiskočil a zawolaw k sobě několik nedaleko stojících francouzských gardistů rozebral lůzu, wyswobodil životní gardisty a odebral se rychle do zámku. Zde nalezl již granátníky francouzské gardy, kteří na první powyk byli přikwapili a životní gardu před wztekem Pařížanů chrániti se jali. Ale ještě nebyl ten výjew u konce; lid shromážděný w mramorowém dvoře pod balkonem králowským žádal s welikým hlukem, aby se okázal král. Ten objewil se, i žádáno na něm aby se odebral do Paříže; on slíbil tak učiniti s celou swou rodinou, a ta zpráwa přijata byla s welikým plesáním. Králowna byla odhodlána, prowázeti krále, panowal však proti ní tak weliký předsudek, že ta cesta nebyla bez nebezpečnství, pročež musela dříwe býti s lidem smířena. Lafayette ji nawrhl, že ji prowodí na balkon, po některém wáhání swolila králowna.

Objewilil se spolu, aby pak wztekajícimu se lidu nějakým znamením srozumitelnými se učinili, jeho rozhořčenost přemohli a nowou nadšenost w něm zbudili, políbil Lafayette uctiwě králowně ruku; lid odpověděl na to jásotem. Zbýwalo ještě, učiniti mír se životní stráží. Lafayette wystoupil s jedním oudem toho sboru, připnul mu swou vlastní třibarewnou kokardu na klobouk a obejmul ho před očima lidu, který při tom wolal: „Sláwa životní stráži.“ Tak skončil se výjew tento; králowská rodina odebrala se w průwodu armády a smíšených s ní gard do Paříže.

Powstání 5. a 6. října bylo prawé hnutí národní. Netřeba k tomu vyhledáwati tajných podnětů aniž je přičítati skryté ctižádosti; bylot přiwoláno jediné neprozřetelností dworu. Jenom kwas životní stráže, strach občanské wálky a hlad pohnuly Paříží proti Versailles. Zwláštní-li popuzowací přispěli k tomu powstání, což však i při nejbedliwějším pátrání wždy pochybným zůstalo, nezměnili přece ani směr ani oučel jeho. Wýsledek té události byl přewrat starého zřízení dworského; ona jej zbawila jeho životní stráže a přesadila jej z králowské Versailleské residencí do hlawního města rewoluce, postawic jej pod dohledku národu.

Kapitola třetí.

Od 6. října 1789 až k smrti Mirabeau-owě w dubnu 1791.

(Následky události říjnowých. — Proměna provincií w departementy; organisace spráwních a municipálních ouřadů podle soustawy swrchowwanosti národu a wolby. — Finance; wšecky prostředky, ku kterým se sáhá, jsou nedostatečnými; statky duchowenstwa prohlášeny za jmění národní. — Prodej statků duchowních půwodem assignatů. — Občanské zřízení duchowenstwa; náboženský odpor biskupů. Wýroční památka 14. čerwence: zrušení titulů, slawnost wšeobecného spolčení na Marsowě poli. — Nowé zřízení armády; odpor důstojníků. — Cirkewní roztržení pro občanské zřízení duchowenstwa. — Kluby. — Smrt Mirabeau-owa. — Po celý ten čas wystupuje roztržka mezi rozličnými stranami wždy patrněji.)

Doba, o které kapitola tato jedná, byla méně pozoruhodna pro události, jako spíše pro rostoucí wždy u wětší míře rozdwojení stran. W stejné míře, jak se dály změny we státu a w zákonech, wyjadřowali se proti nim oni, jichž interes aneb smýšlení tím uraženo bylo. Rewoluce měla následující protiwníky: w prwním čase wšeobecných stawů říšských: dwůr; od doby spojení se stawů a zrušení všech priwilegií: šlechtu; od zřízení jediného shromáždění a zawrzení dwou komor: ministerstwo a přitwřence anglického způsobu wlády. Dále stali se jejími odpůrci od doby organisace departementů: provincie se zwláštními stawy; od dekretu o statcích a občanského zřízení duchowenstwa: celé kněžstwo; od wyjití nowých wojenských

zákonů: weškeré důstojnictwo armády. Zdá se, že sněm neměl toliké proměny najednou před se wzíti, aby sobě ne-wzbudil takowé množství nepřátel; ale jeho hlavní oučel, jeho potřeby ano i pikle jeho odpůrců požadowaly těchto nowot.

Sněm měl po 5. a 6. říjnu swou emigraci, tak jako ji měl dwůr po 14. čerwenci. Mounier a Lally Tollendal opustili jej, zoufajíce nad swobodou, když idey jejich nemohly naléztí více průchodu. Příliš neustupní w swých zámyslech žádali, aby lid po oswození sněmu dne 14. čerwence najednou pře-stal jednati; w tom neznali vše s sebou uchwacující běh re-woluce. Jak mile jednou použito jest lidu, jest pak těžko zba-witi se ho zase; i není rádno odporowati jeho se wměšowání, nýbrž pořádati je. Lally Tollendal odřekl se jména Francou-ze a odebral se do Angličan, vlasti swých předků. Mounier šel do Delfinatu, swé otčiny, kterou hleděl pobouřiti proti sněmu. Byla to nedůslednost, na jedno zbourění si stěžowati a způsobowati druhé, které by nad to jiné straně ku prospěchu se bylo obrátilo; neboť jeho strana byla příliš slabá, aby se byla mohla udržeti mezi starou wládou a rewolucí. Při všem swém wliwu w Delfinatu, jehož předešla hnutí byl Mounier řídil, nemohl přece utwořiti žádný střed pro wytrvalý odpor; ale sněm byl tím doháněn ke zrušení staré organisace provin-cí, která mohla podporowati občanskou wálku.

Po 5. a 6. říjnu odebralo se národní zástupnictwo za králem do Paříže, k jejímuz upokojení společná jejich přítom-nost mnoho přispěla. Lid byl spokojen, že má krále mezi se-bou, podněty k jeho se jitření byly odstraněny. Wěwoda Or-leanský, který právem neb neprávem obwiňován byl co ná-strojce powstání, byl odstraněn, swoliw odebrati se s jakým-si poselstwím do Angličan. Lafayette byl odhodlán udržeti pořádek; národní obrana, nejlepším duchem naplněna, denně více přiwykala kázni a poslušenstwí; městský ouřad zotawil se od prwního zmatku swého usazení a počal nabýwati wáž-nosti. Jen jedna příčina k bouřkám ještě zůstala: hlad. Při wší horliwosti a opatrnosti výboru pro zásobnictwí hrozilo kaž-dým dnem nové srocení weřejné bezpečnosti. Lid, který tak snadno se dá oklamati, když trpí, zavraždil pekaře jménem François, o němž neprávě se roznášelo, že skupowal zásoby obilní. Tu jest ohlášen 21. října wojenský zákon, jenž zplno-

mocňowal městský ouřad, sbírající se houfy lidu násilím roz-háněti, když po učiněném napomenutí pokojně se nerozejdou. Moc byla w rukou třídy, které záleželo na udržení pořádku; obce a národní obrana byly se podrobily sněmu, neboť poslu-šnost zákona byla wášní toho času. Zástupcowé národu zas hleděli se swé strany jenom k tomu, aby ukončili ústawu a uskutečnili reorganisaci státu. Muselit práci swou tím více zrychlití, když nepřátelé sněmu pozůstatků starého pořádku k tomu použíwali, aby jim překážky w cestu kladli. Takowé pokusy předešli ustanowením, které zrušíc staré zřízení odňalo jim wšelikou zbraň.

Počalit tím, že rozdělili říši stejněji a prawidelněji. Pro-wincie, které těžce nesly ztrátu swých priwilegií, tworily ma-lé státy, jichž objem byl příliš weliký a správa příliš samo-statná. Byloť důležito, obmeziti jejich rozsáhlost, změnití je-jich jména a podrobiti je stejnému zřízení. 22. prosince při-jal sněm wztahující se na to návrh Siéyesůw, jež přednesl Thouret we jménu výboru, který se po dwa měsíce nepřetr-ženě tou wěcí byl obíral.

Francouzsko rozděleno bylo na 83, dle objemu i lidna-tosti skoro sobě rovných departementů, departementy zase na okresy, a okresy na kantony. Správa říše zawedena jest stejně a hierarchicky. Každý departement měl sprá-wní radu, skládající se ze třiceti a šesti oudů, pak wy-konawací direktorium, záležející z pěti osob; jak samo jméno již ukazuje, měla onano na starosti uzawírání, toto wykoná-wání. Tímž způsobem zorganizován byl okres, ačkoli dle menší míry; on též měl radu a direktorstwo, ale slabší w po-čtu oudů a odwislé od departementních. Kanton, složený z pěti neb šesti osad, nebyl žádným oddělením spráwním, nýbrž to-liko wolebním; aktiwní občané (kterými byli jenom ti, jenž platili daň obnášející summu tří denního wýdělku) shromaždo-wali se w místě kantonském k wolení swých zástupců a wrch-ností. Wše bylo dle nowého toho plánu podroběno wolbě, ale tato měla více stupňů. Zdálo se neprozřetelností, swěřiti massám wolení poslanců, ale býwalo by nesprawedliwo-stí, neoučastniti jich w tom; i obešla se tato nesnáž dwojitou wolbou. Aktiwní občané kantonů ustanowowali wolence, kteří jmenowali oudy národního shromáždění, spráwních ouřa-

dů departementních a okresních, i soudních tribunálů. Pro jeden departement ustanowen jest vždy hrdelní soud, pro okres ciwilní soud a pro kanton soud smírný.

To bylo zřízení departementů, zbývalo ještě zřízení obcí. Při těch swěřena jest správa všeobecné radě a municipalitě; počet oudů jejich stál w poměru k lidnatosti míst. Municipální ouředníci ustanowováni byli bezprostředně od lidu, a jen oni mohli wybídnouti ozbrojenou moc ke wkročení. Obec twořila prwní stupeň společenské jednoty, jejíž poslední bylo králowstwo; departement byl prostředníkem mezi obcí a státem, mezi interesy všeobecnými a pouze místními.

Wywedení tohoto plánu, který organisowal swrchowanost národu, všecky občany oučastným činil woleb swých wrchností a samospráwu jim swěřil i tak je rozdělil, aby při wolném se pohybowání celého státu spojitost částí se zachowala a odstípení jejich se zamezilo — wywedení toho plánu způsobilo nespokojenost w některých provinciích. Stawové languedočtí a bretaňští protestowali proti tomuto nowému rozdělení říše; též parlamenty Metský, Rouenský, Burdowalský a Toulousský pozdwiřly se proti ustanowením sněmu, která ruřila tak zwané wakanční komory, odstraňowala stawy a kompetenci upírala stawowským komissím. Přívrženci starého panování cháпали se všech prostředků k znepokojování národního shromáždění w chodu jeho; šlechta štwala provincie, parlamenty wynášely usnešení, duchowenstwo wydáwalo pastýřské listy a spisowatelé použíwali swobody tisku, aby zořkliwowali rewoluci. Nejwětší nepřátelé této byli šlechta a biskupové. Parlament, který neměl žádných kořenů w národu, byl toliko jakýmsi wrchním ouřadem, proti němuž byla nejlepší obrana zruřiti jej; kdežto naopak šlechta a duchowenstwo wládli takowými prostředky, které přeřily wliw jejich jakožto korporací. Neřtěstí obou těchto tříd bylo jejich wlastním dílem; chowawše se na sněmě nepřátelsky k rewoluci doráželi na ni ještě jednou zjewným násilím, duchowenstwo wnitřním pobouzením, šlechta ozbrojením proti ní celé Ewropy. Oni welikou naděři skládali w anarchii, která, jak nelze zapírati, Francouzsko do welikého neřtěstí uwrhla, jich wlastní postawení ale nikoli nezlepřila. Chceme-li widěti,

jaký půwod mělo nepřátelství duchowenstwa, musíme o něco nazpět jíti.

Rewoluce začala pro finance, a posud nemohla odstraniti nesnáze, jaké ji wywolaly. Důležitější předměty zaneprazdňowaly sněm. Powolán ne tak ku krytí správních outat, jako spíše k udělení státu ústawy, přerthrowal chwílemi swá zákonodární jednání, aby pomohl nejwice dolehawým potřebám státního pokladu. Necker nawrhl prozatímní prostředky, které byly přijaty z důwěry a skoro bez rokowaní. Při wšitě ochotnosti s mrzutostí widěl, že finance podřizují se ústawě a ministerstwo sněmu. Prwní půjčka 30 milionů, uzawřena 9. srpna, nepodařila se; pozdější půjčka 80 milionů, 27. téhož měsíce powolena, byla nedostatečnou. Daně byly zmenřeny anebo docela zruřeny, a pro obtíž wybírání jich wynášely skoro tolik jako nic. Bylo neprospěřno, bráti utočiřtě k weřejné důwěře, která odpírala swou pomoc; a w září nawrhl Necker co jediný prostředek daň čtwrtého dílu příjmů jednou za vždy. Každý občan měl se sám ceniti, použíw té prosté formule dotwřzowací, která tak krásně wyznačuje onu prwní dobu potiwosti a wlastenectwí: *udávám podle prawdy.*

Tenkráte dal Mirabeau ministrowi Neckerowi přiřknouti prawou diktaturu we financích. On mluwil o dolehawých potřebách státu, o pracích sněmu, které mu nedowolují rozbíratí nawrh ministrůw anebo zkouřeti nějaký jiný, o šikownosti Neckerowě, která slibuje podaření jeho plánu, a dolehal na sněm, aby důwěrným přijetím plánu jeho uořila mu odpowědnost za jeho zdar. Když někteří neschwalowali náhledy ministrowy, jiní w pochybnost uwáděli Mirabeauowo upřímné s ním smýřlení, skončil řeč tuto, jednu ze swých nejkrásnějšich, s poukázáním na hrozící bankrot těmito slowy: „Hlasujte pro tuto mimořádní daň, a kých by dostáčila! Powolte ji, poněwadž, když i pochybujete o prostředcích, nemáte přeče žádných pochybností o potřebě a nemožnosti, nahraditi je jinými; powolte ji, poněwadž weřejný staw wěcí netrpí žádného odkladu a my bychom odpowědni byli za každý průtah. Sřeřzte se žádati času; neřtěstí neposkytuje ho nikdy. Jak, pánové! při příležitosti směřného hnutí w Palais-Royalu, náběhu to posměchu hodného, který jenom sešlablé obraznosti anebo přewráceným zámyslům několika ne-

poctivých lidí mohl se zdáti důležitým, slyšeli jste před nedávnem nesmyslná slova: *Catilina jest před branami Římskými a my se radíme!* a věru, okolo nás nebylo Catiliny, ani stran, ani nebezpečství, ani Říma; ale dnes je tu bankrot, nejnhusnější bankrot; on hrozí pohltiti vás, vaši majetnost, vaši čest, a vy rokujete!“ Mirabeau uchvátil s sebou shromáždění, a při všeobecné pochvalě přijata byla vlastenecká daň.

Tento nový pramen způsobil však jen okamžité ulehčení. Rewoluční finance závisely od smělejšího kroku; netoliko muselo postaráno býti o potřeby rewoluce, musel býti kryt též ohromný schodek, který zdržoval její chod a hrozil její budoucnosti. Byl tu jen jeden prostředek: prohlášení statků duchovních za národní a prodej jejich ve prospěch státu. To žádal všeobecný interes, i mohlo se to státi vším právem, poněvadž duchovenstvo nebylo vlastníkem, nýbrž pouze správcem oněch službám božím, nikoli ale kněžím věnovaných statků. Když tedy národ přejal náklad na služby boží a kněžím jich výživu pojistil, mohl sobě vždy přivlastniti ony statky, čímž sobě otevřel hojný pramen finanční a naději měl dosáhnouti veliký politický resultat.

Bylo důležité, netrpěti déle ve státu neodwislé korporace, zvláště zastaralé; neboť v časech rewolučních jest všecko staré nepřitelem. Duchovenstvo se svou strašnou hierarchií a swými poklady bylo by zůstalo nedotknuto od nových změn, a bylo by se udrželo co republika v říši. Tato forma náležela k jiné vládě; dokud nebylo státu, nýbrž jenom korporac, staral se každý stav o svou organisaci a existenci. Duchovenstvo mělo své dekretalie, šlechta swá feudální práva, národ své municipality; všecko bylo neodwislé, poněvadž bylo všecko jen soukromou záležitostí. Ale nyní, když wsecky funkce staly se veřejnými, muselo se kněžství učiniti ouřadem, tak jako se to stalo s královstvím; aby obojí stalo se odwislým od státu, muselo býti od něho placeno, musely se wzíti panovníku jeho domainy a kněžstvu jeho statky, tomu pak jako onomu vykázati dostatečné důchody. Toto veliké podniknutí, které překotilo staré církevní zřízení, wywedeno bylo následujícím způsobem.

Jedna z nejpilnějších potřeb bylo zrušení desátku. Poněvadž tuto daň odváděl duchovenstvu stav selský, muselo zrušení její také těm ve prospěch přijíti, jež tížila. W noci 4. srpna prohlášen byl desátek za výkupný, 11. téhož měsíce zrušen jest beze wší náhrady. Duchovenstvo sice na začátku se zpouzelo, brzo ale uznalo za dobré, dáti své swolení. Biskup Pařížský odřekl se ve jménu všech kollegů swých desátku, a tímto moudrým krokem ukázal se wěrným obětovností, od privilegovaných 4. srpna na jeho dané; ale to byl také wrch a konec jeho obětí.

Brzo na to počalo rokování o vlastnictví duchovních statků. Biskup Autunský, Talleyrand, nawrhl duchovenstvu, aby se jich odřeklo ku prospěchu národu, který je wynaložil na wydržování církve a zaplacení swých dluhů. On dokazoval spravedliwost a moudrost toho kroku a ukazoval na veliký prospěch, jaký z toho wyplyne státu. Statky duchovenstwa obnášely několik tisíc milionů; když se přejaly jeho dluhy, náklad na církevní službu, na špitály a na jeho služebnictwo, zbývalo ještě dosti k wykoupení všech veřejných ouroků, jak stálých tak dožiwotních, a k nawrácení zákupní ceny za místa soudnická. Ale duchovenstvo pozwedlo se proti tomu nawrhu. Nastal prudký spor, a proti všemu jeho odporu wyřčeno jest, že ono není majetníkem, než toliko správcem statků, církwi od pobožnosti králů neb wěřících věnovaných, a že národ, když přejme náklad na služby boží, také ony statky nazpět žádati může. Dekret, který prohlásil duchovní statky za jmění národu, wydan byl 2. prosince.

Nyní vypukla nenáwist duchovenstwa proti rewoluci. Při sestoupení se říšských stavů bylo kněžstvo, aby zachránilo své bohatství, méně nesklonným nežli šlechta; od nynějška však ukazovalo se rovně jako tato nepřiznivým nowému zřízení, jehož nejurputnějším a nejouhlavnějším nepřitelem se stalo. Ale že ten dekret duchovní statky za jmění národu zatím jen prohlásil, nenařídil již i prodej jejich, newybuchlo duchovenstvo hned najednou. Prozatím ještě zůstávala mu správa jejich, i kojilo se naději, že budou sloužiti jenom za hypoteku dluhu, prodány však že nikoli nebudou.

Byloť w skutku těžko, prodej ten způsobiti, který přece nemohl déle býti odkládán, poněwadž státní poklad platil toliko penězi napřed přijatými, a diskontní kasa, která dávala poukázky, pro weliké množství vydaných papírů všecken ouwěrek tratiti počala. Následující byl způsob, jakým se to dalo i kterak přikročeno k nové organisaci financí. Potřeby běžícího budoucího roku žádaly prodej 400 milionů těchto statků; aby se ulehčil, nabídla se municipalita Pařížská ku přejmutí jich za znamenitou sumu, a ostatní municipality francouzské následowaly příkladu Paříže. Ony měly cenu přejatých od státu statků do pokladu zaplatiti, a tyto statky pak soukromým osobám prodávati; awšak scházelo jim hotových peněz, i nemohly zaplatiti cenu, když neměly ještě kupců. Co tedy učinily? Wydávaly municipální papíry, kterými měli být upokojeni wěřitelé státní, až by se sehnala náležitá jistina k jich wyměnění. Když to bylo tak daleko, shledalo se, že jest lépe na místě municipálních wydávati státní papíry, které by měly nucený oběh a nahražowaly minci; tak jest operace zjednodušena, když jí dávána všeobecnější rozsáhlost. Tim způsobem nastaly assignaty.

Tento wynález proukázal národu welikou službu, on jedině učinil možným prodej duchowních statků. Assignaty, které byly platidlem státním, staly se spolu zástawou pro wěřitele. Tito při obržowání státních papírů nebyli nuceni kupowati půdu za swé hotové peníze; ale dříve neb později musely assignaty přijíti do rukou takových lidí, kteří měli oumysl je wyměnití, a potom, jak mile zástawa jejich odpadla, byly zničeny. Aby dosáhly swého oučelu, dán jim nucený oběh; aby byly jisty, obmezen počet jejich na cenu prodánu býti majících statků; aby nemohly padnouti příliš rychlým wyměňowáním, učiněno, že nesly ouroky; sněm chtěl jim od okamžení jejich wydání uděliti wšecku podstatu opravdové mince. Kojil se totiž naději, že schované z nedůwěry hotové peníze hned zase na jewo wyjdou a assignaty s nimi konkurrowati budou. Hypotekou swou byly stejně jisté, a ouroky udělowaly jim ještě přednost; ale tyto ouroky, jenž způsobowaly weliké obtíže, zmizely při druhém jejich wydání. To byl počátek oněch w tak těžkých okolnostech a s tak welkou rozsáhlostí do oběhu daných papírowých peněz, kterými udě-

lena rewoluci možnost k dokonání tak welikých věcí, a které z příčin, jenž ne w nich samých, jako spíše w pozdějším jejich použití ležely, ouwěrek ztratily.

Když duchowenstwo widělo, že dekretem od 29. prosince přenáší se správa jeho statků na municipality, že jich má býti prodáno za 400 milionů, že se dělají papírowé peníze, kterými oloupení jejich se uspěšuje a rozhoduje, neopominulo ničeho, aby záležitost swého bohatství učinilo záležitostí boží. Učiniloť poslední pokus nabídnouc se, půjčku těch 400 milionů na swé jméno způsobiti, což wšak bylo zawrženo, poněwadž by tím znouwu co majetník bylo uznáno, kdežto již bylo rozhodnuto, že není majetníkem. Nyní hledělo wšemožné překážeti municipalitám w jejich pracech; na jihu štwalo katoliky proti protestantům; s kazatelny hledělo znepokojowati swědomí lidu; we zpowědnících prohlašowalo ten prodej za swatokrádež, na řečništi pak hledělo smyšlení sněmu uwáděti w podezření. Pokud jen možná, wměšowalo do věci wždy náboženské otázky, aby sněm kompromitowalo a vlastní swůj interes s intereseem církwe ztotožnilo. Nadužíwání i bezpořebnost klášterních slibů uznány byly na ten čas od každého i od samého duchowenstwa. Při jich zrušení dne 13. února 1790. mimochodem a oukladně nawrhl biskup z Nancy, aby jediné katolické náboženství mělo veřejné služby boží. Ale sněm powstal proti pohnůtkám, z nichž nawrh ten vycházel, a šel dále. Ten samý nawrh přednešen byl nyní znouwu w jiném sezení, a po rokowání welmi bouřliwém prohlásil sněm, že z úcty k nejvyšší bytosti a z wáznosti pro katolickou církew, jedinou to, která se wydržuje na outraty státu, za powinnost swou pokládá, zdržeti se wšeho úsudku o předložené otázce.

W takowém napnutí mysli nacházelo se duchowenstwo, když se sněm w čerwnu a čerwenci 1790. wnitřní jeho organisací obíral. S netrpěliwostí očekáwalo tuto příležitost, aby způsobilo nějaké schisma. Tento nawrh, jehož přijetí tolik zlého způsobilo, měl za oučel, postawiti církew na starý její základ a obnowiti čistotu wíry; on nebyl dílem filosofů, nýbrž přísných křestanů, kteří chtěli oprítí služby boží o ústawu, aby obojí společně působilo ku prospěchu státu. Zmenšení počtu biskupství na počet departementů, stejnost církewního

i občanského rozdělení, ustanowování biskupů skrze wolitele, kteří wolí správní ouřady a poslance, zrušení kapitol a ustanowení kaplanů na místo kanovníků, to byl onen plán, v němž nic nedotýkalo se ani učení víry ani církevních služeb. Od dávného času byli biskupové i ostatní kněží woleni od lidu, a rozsáhlost biskupské diecése byla wěc docela materiální, která neobsahowala nic náboženského. Ostatně bylo co nejhojněji postaráno o výživu kněžstwa, a wysocí-li důstojníci widěli se skrácenými we swých důchodech, zwýšeny jsou za to příjmy farářů, kteří činili nejčtetnější část.

Ale bylo potřebí záminky, a co takové použilo se s chtiwostí občanského zřízení duchowenstwa. Hned na začátku rokowání protestowal arcibiskup Aixský proti zásadám církevního výboru. Dle jeho mínění bylo proti církevní kázni, aby biskupové ustanowování a swrhování byli od swětských ouřadů, a w okamžení, když se mělo o návrhu hlasowati, připamatowal sněmu biskup Clermontský zásady od arcibiskupa Aixského přednešené a opustil sál w čele wšech stejně s ním smýšlejících duchowních oudů. Náwrh byl přijat, ale duchowenstwo ozbrojilo se proti rewoluci. Oba privilegowaní stawové, přiwedeni k prwotnímu swému spojení, wynakládali nyní wšecy swé síly, aby překazili prwedení oprav.

Sotwa byly departementy utwořeny, wyslali do nich emissaře, aby sjednotili wolitele a pokusili se o nowé wolby. Nedoufali tím docílití žádných pro sebe příznivých woleb, toliko chtěli způsobiti spor mezi sněmem a mezi departementy. Na ten plán byla stížnost wedena we sněmě, a on se ihned sesul, jak mile byl znám. Půwodcowé jeho nastoupili nyní jinou cestu, plnomocnost, kterou obdrželi poslancové ke stawům, schýlila se ku konci, poněwadž byla dána jenom na rok. Toho použili aristokrati k docílení obnowy sněmu. Kdyby s tím byli prorazili, byli by owšem získali weliký prospěch a w tom oumyslu sami se odwolávali na swrchowanost národu. „Beze wší pochybnosti“ odpověděl Chapelier, „spočívá wšeccka swrchowanost w národu; ale při nynějších okolnostech nemůže míti ta zásada žádné platnosti. Obnowiti sněm před wypracowáním ústawy, bylo by tolik, jako ústawu i swobodu zničití, a to w skutku jest naděje těch, kteří by rádi widěli,

aby ústawa a swoboda zkázu wzaly, za to ale rozdily stawů, rozhazowání weřejných důchodů a wšecy neřády despotismu obnoweny byly.“ Při těch slowech obrátily se zraky wšech-ných na prawici a utkwěly na pateru Maurym. „Pošlete ty lidi do Chateletu,“ prawil tento prudce, „pakli je ale neznáte, nemluwte o nich.“ — „Jest nemožno,“ pokračowal Chapelier, „aby ústawa přiwedena byla ku konci jinak nežli od jednoho sněmu. Ostatně předešlých woličů není wíce, předešlé ouřední okresy splynuly w departementy, stawové nejsou wíce oddělení. Wýminka, plnomocnosti obmezující, nemá tedy wíce žádné platnosti; i odporuje to zásadám konstitučním, aby poslancové, jichž takové obmezení se týká, neměli zůstatí w tomto shromáždění; jich přísaha je zawazuje zůstatí, a obecné blaho to žádá.“

„Oplítají nás sofismaty,“ odpověděl zase abbé Maury, „od které doby jsme národním shromážděním? Mluví se o přísaze, kterou jsme složili 20. čerwna, aniž se powazuje, že ona nemůže zrušiti přísahu onu, kterou jsme složili swým kommitentům. A pak, pánowé, jest konstituce hotowa; nezbywát nic jiného kromě wyjádření, že náleží králi plnost wykonné moci; my jsme zde jenom proto, abychom národu francouzskému pojistili práwo jeho koučastňowání se w zákonodárstwi, abychom ustanowili, že daně musejí býti powoleny od národu, abychom ubezpečili swobodu swou. Ano, konstituce jest hotowa, a já odporuju každému usnešení, které by ztenčowalo práwo národu nad swými zástupci. Zakladatelé swobody musejí ctít swobodu národu; ona stojí wyše než my a my zničujeme wlastní swou moc, když obmezujeme moc národu.“

Tato slowa patera Mauryho došla pochwalý prawé strany. Tu wystoupil Mirabeau na řečniště. „Tážete se,“ prawil, „od které doby stali se poslancové lidu národním shromážděním? Odpowídám: toho dne, když nalezli wchod do sálu swého od wojáků obsazený a shromáždili se na nejprwnejším místě, aby přísáhali, že raději chtějí zhynouti, nežli zraditi aneb opustiti práwa národu. Naše plnomocnosti, necht byly jakékoli, změnily toho dne wlastnost swou; necht jsme jednali podle jakékoli plnomocnosti, naše snahy, naše práce dokázaly naše práwo, swolení národu poswětílo je. Znáte wšickni

slowo onoho velikého muže w starobylosti, který nešetřil zákonných forem, aby zachránil vlast. Když pak vybidnut byl od buřického tribuna, aby řekl, zdali se zachoval podle zákonů, odpověděl: „Přisáhám, že jsem zachoval vlast! Pánové (při těch slovech obrátil se na poslance obecní), přísáhám, že jste zachovali Francouzsko.“ — Celé shromáždění vzchopilo se i prohlásilo, že sezení jeho teprw tenkrát přestane, až bude dílo dokonáno.

Pokusy o protirewoluci množily se w tu dobu i mimo shromáždění. Odporná strana hleděla wojsko porušiti anebo o kázeň připrawiti, ale sněm uchopil se w tom ohledu moudrých prostředků; on získal wojsko pro rewoluci, neodwislým učiníc postupování w důstojnosti ode dwora i od urozenosti. Hrabě Artoisský, který po 14. čerwnu do Turina se byl utekl, vyhledával spojení s Lyonem a jižními krajinami; ale poněwadž w tu dobu emigrace ještě nebyla dosáhla té pevnosti, jako později w Koblenci, a uwnitř země žádné podpory nenalezala, nepodařil se žádný z jeho záměrů. Pokusy o wzbouření, které podniklo duchowenstwo w Languedocu, zůstaly též bez následků; ony způsobily krátké nepokoje, ale neroznitily žádnou wálku náboženskou. K utwoření strany jest potřebí času, ještě pak více ku přiwedení ji do opravdowého boje. Snadněji mohl wyweden býti plán, odwěsti krále do Péronnu. Markýz de Fabras chystal se právě wywěsti jej stajnou pomocí králowa bratra, když byl prozrazen. Soud Chateletský odsoudil ke smrti neohroženého dobrodruha, jehož podniknutí se nezdařilo, poněwadž příprawy k němu příliš veřejně byly konány. Po událostech říjnowých mohl král již jenom tajně ujeti, jak se později stalo do Varennu.

Dwůr nacházel se w obojetném a nesnadném postawení. On powzbuzowal ke všem podnikáním a neznal se k žádnému; více než kdykoli před tím cítil swou slabost i odwislost od sněmu, ale jakkoli si žádal sprostiti se jí, netroufal se o to pokusiti, poněwadž se mu šťastný prospěch nejistým zdál. On všecko dráždil k odporu, neoučastniw se w něm zjevně; s jedněmi snil o starém panování, s jinými chtěl rewoluci toliko mírniti. Od nedáwna wyjednáwal s ním Mirabeau. Byw jedním z hlawních půwodečů rewoluce chtěl jí uděliti pevnost upoutáním stran; jeho oučel byl, obrátiti dwůr

na rewoluci, nikoli ale zraditi rewoluci dworu. Pomoc, kterou podával, byla konstituční; jinou podawati nemohl, neboť moc jeho spočíwala na jeho oblíbenosti, a tato na jeho zásadách. Ale on chybil w tom, že se dal podkoupit; kdyby ohromné potřeby jeho nebyly jej swedly ku přijetí peněz a zaprodání swé rady, nebywal by winnější nežli neproměnitelný Lafayette, Lamethowé a Girondini, kteří jeden po druhém porownali se se dworem. Ale žádný z nich nenabyl ouplně důwěry dworu, který jenom w největší nouzi k nim se utíkal. Jimi hleděl pouze zadržeti rewoluci, kdežto pomocí aristokratů doufal ji potlačiti. Ze všech náčelníků lidu měl asi Mirabeau největší wáhu při dwore, poněwadž wládl největší wymluwností a mocí.

Uprostřed všech těchto pletich a piklů pracowalo shromáždění neustále na ústawě. Uzawřelot nowou organizaci soudů we Francouzích. Wšecka nowá místa w ouřadech byla dočasná. Pod absolutní monarchií, kdežto všecka moc vycházela od trůnu, byly ouřady od krále obsazowány; w konstituční monarchii, kde všecka moc vycházela od lidu, ustanowowal národ ouředníky. Jediný trůn byl přenesitelný, ostatní ouřady, které nebyly wázány na žádnou osobu ani rodinu, nemohly býti ani dožiwotní ani dědičné. Zákonodárství toho času spočíwalo na jediné zásadě: na swrchowanosti národu. I soudcowská místa nabyla této pohyblivosti. Pro hrdelní případy zawedl se soud porotní, ústaw to demokratický, jež měla druhdy téměř celá pewnina ewropská, a který jenom w Angličanech odolal outokům feudalismu a trůnu; pro ciwilní proces ustanoweni zvláštní soudcowé. Zřízení jsou stáli soudcowé we dwou instancích, aby se mohlo diti odwołání proti omylu, a kassační dwůr, který měl bdíti nad zachowáním ochranných forem zákona. Tato strašná moc, vychází-li od trůnu, musí býti nesesaditelná, aby byla neodwislou; vychází-li ale od národu, může býti dočasnou, neboť když jest odwislá ode všech, není w skutku odwislá od žádného.

O jiném neméně důležitém předmětu, o práwu wálky a pokoje, rozhodlo shromáždění nowou a choulostiwou otázkou, i učinilo to rychlým, bezpečným a prawým způsobem po je-

dnem z nejjasnějších a nejvýmluvnějších probírání, jaké oslawily jejich sezení. Poněwadž wálka a mír wíce wztahují se ke skutku nežli k wůli, zanechána jest proti obyčejnému pravidlu iniciatiwa králi. Ten, který we swém postawení nejlépe mohl uwážiti prospěšnost věci, musel otázku přednésti, ale sbor zákonodární rozhodl w ní.

Proud, který proti staré wládě ze swých břehů byl wystoupil, wracel se zponenáhla zase we swé řečiště. Wšude obmezowaly jej nowé hráze. Wláda rewoluce w rychlosti se zřídila; sněm dal nowé wládě panowníka, národní zastupitelství, krajinské rozdělení, ozbrojenou moc municipální a správní ouřady, populární soudy, minci, duchowenstwo; on nalezl zástawu za její dluh a spolu prostředek ku přenešení majetnosti w jiné ruce bez nesprawedlnosti.

Blížil se 14. čerwenec. Byl to výroční den oswobození národu, i dály se příprawy k slawnostem, jaké powznášejí mysl občana a pewněji utužují společný swazek. Na Marsowě poli mělo se státi sjednocení celého králowství, tam pod širým nebem měli poslanci 83 departementů, národní zastupcowé, Pařížská národní obrana i panowník skládati přísahu na ústawu. Co předehtu k této vlastenecké slawnosti nawrhli populární oudowé šlechty zrušení titulů, a sněm držel sezení podobné onomu 4. srpna. Titule, erby, liwrejě, rytířské řády byly 20. čerwence zrušeny, a ješitnost ztratila wysady swé, tak jako je byla ztratila moc.

Toto sezení rozšířilo wšude rownost a sjednotilo slowa s wěcmi, rozkotajíc bleskot jiného wěku. Titule býwaly druhdy názwy ouřadů, erby sloužily mocným rodinám za wyznamenání, liwrej byla kraj ozbrojených manů, rytířské řády bránily druhdy stát proti cizincům anebo Ewropu proti islamu; ale ze wšeho toho nestáwalo již ničeho. Titule neznamenaly wíce nic skutečného a nebyly příslušné, šlechtictwí samo přestalo býti wyznamenáním, když nebylo wíce spojeno se žádným ouředním důstojenstwím, a moc i sláwa musely budoucně vycházeti z řad plebejských. Než buď že aristokracie ještě pewněji držela při swých titulech nežli při wysadách swých, buď že jenom na zámičku čekala ku přímému se wyjádření, slowem toto poslední ustanowení přimělo ji wíce nežli

wšeecka jiná k wystěhowání a k outokům. Bylot ono pro šlechty, tak jako občanské zřízení pro duchowenstwo, wíce příležitostí nežli příčinou k nepřátelství.

Přišel 14. čerwen. Rewoluce měla málo tak krásných dnů, jen powětrnost nesrownáwala se s tou skwělou slawností. Poslancowé wšech departementů byli předstaweni králi, který je welmi wlidně přijal; on dostáwal též nejdojímawější důkazy lásky, ale co král konstituční. „Sire,“ promluwil k němu přední z poslanců bretaňských, sklesna před ním na koleno a podáwaje mu swůj kord, „podáwám do wasích rukou kord Bretanie, on zbarwí se toliko krwí wasích nepřatel.“ Ludwik XVI. pozdwihtuw jej obejmul ho i wrátil mu kord s těmito slowy: „Nemůžet býti nikde lépe schowán, leč w rukou mých drahých Bretanů, nikdy nepochybowal jsem o jejich lásce a wěrnosti; wyřidte jim mé ujistění, že jsem otcem, bratrem, přítelem wšech Francouzů.“ — „Sire,“ doložil poslanec, „wšickni Francouzowé was milují i budou was wždycky milowati, poněwadž jste král občanský.“

Na Marsowě poli měla se odbýwati slawnost spolčení^o), ohromné příprawy k ní byly sotwa ukončeny. Celá Paříž pomáhala po wíce neděl pracowati, aby ke 14. wše bylo hotowo. Ráno o sedmé hnul se průwod wolenců, representantů obcí, presidentů okresních, národního shromáždění, Pařížské národní obrany, poslanců od wojska i sjednocenců z departementů w pořádku z náměstí bastilského. Přítomnost wšech ouřadů národních, wlající prápory, vlastenské nápisy, rozmanité kroje, zwuk hudby, radost lidu dodáwaly průwodu tomu wywýšenou slawnost. Ubíral se městem a při hřímání hrubé strelby přešel Sekwanu po lodním mostě den před tím položeném. Skrze witěznou bránu, ozdobenou vlasteneckými nápisy, wešel na Marsowo pole. Každý sbor zaujal místo jemu wykázané w pořádku a při hlučném jásotu shromážděného lidstwa.

Kolem širokého prostranstwí Marsowa pole zdwihala se amfiteatrálně drnowá sedadla, na nichž sedělo 400.000 diwáků. Uprostřed wypínal se oltář w antickém slohu, kol něhož u welikém kruhu seděli král i rodina jeho, národní shromáždění a Pařížská municipalita; sjednocenci z departementů stáli w řadách pod swými korouhwemi, též poslancowé wojska a ná-

rodní obrana pod swými praporci. Biskup Autunský přistoupil w pontifikálním rouchu k oltáři, 400 kněží w bílých komžích, ozdobených vlájčimi trojbarewnými pasy, stálo u čtyř uhlů oltáře. Mše byla čtena při zwuku vojenské hudby, načež biskup Autunský posvětil oriflamu *) i 83 korouhví.

Nastalo nyní hluboké utišení w dalekém kruhu, a Lafayette, jmenovaný téhož dne nejvyšším velitelem všech národních gard w králowství, vystoupil první složit občanskou přísahu. Granátníci nesli jej na swých ramenou při všeobecném jásetu lidu k oltáři vlasti; a tu zwolal wyvýšeným hlasem we jménu swém, pak we jménu vojska i sjednocenců: „Přisáháme zůstatí na wždycky wěrní národu, zákonu a králi, všemi silami udržowati ústawu od národního shromáždění ustanowenou a od krále přijatou, i se všemi Francouzi sjednocení zůstatí nerozvížitelným swazkem bratrstwí.“ Ihned smísily se spolu hřímání děl, zwuk hudby a dlouho protažené wolání: „Sláva národu! zdráv buď král!“ Tu samu přísahu složil president sněmu, a všickni zástupcowé národu opakowali ji po něm. Potom wzhopil se Ludwik XVI. a prawil: „Já král Francouzů přísáhám, že wy-nakládati budu všecku moc od ústawy státní mně wyměřenou, abych tuto ústawu, od národního shromáždění stanowenou a ode mne přijatou, udržel a zachowal.“ I králowna uchwácena byla zápalem, wyzdwihiši do výše delfina ukázala ho lidu prawic: „Zde jest můj syn, on i já jsme stejného smýšlení.“

Ještě několik dní trwaly tyto spolkovní slawnosti; město Paříž spořádalo ke cti poslancům z departementů rybáarské závody, radostné ohně a bály. Na témž místě, kde ještě minulého roku čněla bastilla, držán byl ples; tu jsou sem tam rozházeny pruty železných mříží, pouta a zbořeniny, a nad wraty stál někdejšímu powolání toho místa přímo odporný nápis: „Tančírna.“ Prawit souwěkowec jeden: „Skutečně tančilo se w plesu a bezpečnosti na témž samém místě, kde tolik slzí teklo, kde tak často zmužilost, wýtečnost ducha i newinnost úpěly, kde tak mnohý wýkřik zoufalstwí udušen byl.“ Po ukončení těch slawností ražen jest peníz na wěchnou památku toho dne, a všickni sjednocenci wrátili se do swých departementů.

Zatím však ta spolkovní slawnost jenom na tu chwíli přerušila nepřátelstwí stran, neboť ihned začaly zase malé pletichy, jak we sněmě tak krom sněmu. Wéwoda Orleanský byl se z poselstwí čili spíše z wypowiedění swého zpět nawrátíl. Wyšetřowání strany událostí 5. a 6. října, za jejichžto půwodce udání byli on a Mirabeau, wedeno bylo od soudu chateletského. Bywši na nějaký čas odloženo bylo nyní znowa před se wzato. Tímto nastupowáním ukázal dwůr znowa swou neopatrnost, neboť musel buď žalobu dokázati anebo ji zcela mimo pustiti. Národní shromáždění, které bylo odhodláno k wydání winniků, kdyby se takových našlo, wyjádřilo se, že není žádného důwodu k žalobě, a Mirabeau přiwedl hřmící řeči proti tomu wyšetřowání prawici k umlknutí i wyšel co wítěz z obwinění, které naň uwaleno bylo co pouhý strašák.

Netoliko pak na jednotlivé poslance, nýbrž na celý sněm činěny jsou outoky. Dwůr kul pikle proti nim a prawice dráždila je ku přehnaným krokům. „Nám práwě whod přicházejí jejich dekrety,“ řekl abbé Maury, „potřebujeme ještě tři neb čtyry.“ Uplacení písalkowé dávali přede dweřmi sněmu prodáwati hanopisy, aby jej pripravili o wážnost u lidu; ministři neschwalowali a zdržowali jeho chod. Necker, jehož neustále pronásledowalo upamatowání na jeho někdejší přewahu we sněmě, posílal mu memorialy, w nichž bojoval proti jeho ustanowením a rady mu udělowal. Nemohl ministr tento zwyknouti podřízenému postawení, nechtěl kráčetí zároweň s chwatem sněmu, který se přičil zamýšleným od něho poznenáhlým opravám. Konečně, přeswědčen o daremnosti swého usilowání aneb jim unawen, zadal 4. září 1790 swé poděkowání, a opustiw Paříž ubíral se newšímán těmi samými prowinciemi, kudy byl minulého roku táhl we wítězné sláwě. W dobách rewolučních brzo upadají w zapomenutí osoby, poněwadž národové mnoho jich widí a rychle žijí. Kdo nechce zkusiti newděčnost jejich, nesmí ani na okamžení přestati sloužit jim dle jejich způsobu.

Šlechta, we zrušení titulů nowou příčinu k nespokojenosti naležši, pokračowala s druhé strany we swých protirewolučních snahách. Když se jí nepodařilo pobouriti lid, který we

swém postawení tyto nowoty za velmi prospěšné uznával, wzala outočiště swé k jinému, na pohled jistějším prostředku; opustilat králowství, aby se později zase wrátila a Ewropu w boj swůj zapletla. Než prozatím, dokud se emigrace nezorganisowala a rewoluci wnějších nepřátel nezbudila, neustávala we snažení swém, wzbuditi jí nepřátely wnitřní. Na wojsku již od nějakého času, jak swrchu powědíno, pracowáno bylo w rozličném smyslu. Nowý zákon wojský byl wojákům přízniw; důstojenství, jindy jen šlechtě přístupná, měla se udělowati podle stáří. Wětšina důstojníků přála ještě starému pořádku, aniž toho tajili. Když nyní měli wěrnost přísahati *národu, zákonu a králi*, což se stalo wšeobecnou formuľí přísahy, opustili někteří z nich armádu, rozmnožíce počet wystěhowanců, jiní hleděli získati wojáky na swou stranu.

Mezi těmito posledními nalezal se generál Bouillé; dlouho zdráhaw se složití občanskou přísahu, složil ji konečně s tímto oumyslem. Maje pod sebou dosti silný sbor stál na blízku sewerních hranic, byl šikowný, odhodlaný, králi oddaný a nenáwistník rewoluce w té způsobě, kterou na sebe byla wzala, ačkoli přál opravám, což jej později w Koblenci do podezřetí uwádělo. On wzdalowal wojsko swé od měšťanů, aby zůstalo wěrným a newsálo do sebe ducha bezkáznosti, jimž oni wojáky nakazowali. Mírným chowáním a přewahou welikého ducha uměl sobě také zachowati důwěru a lásku wojínů. Nebylof to wšude tak. Důstojníci byli téměř naskrze nenáwidděni, wytykalo se jim, že skracují wojákům žold a nečiní žádných oučtů z peněz na ošacowání wysazených, k tomu přimísilo se i politické smýšlení. Tyto příčiny wespolek wzaté způsobowaly powstání mezi wojáky. To, které w srpnu 1790. w Nancy vypuklo, zawdalo příčinu ke mnohému obáwání, a málem býwalo by heslem k občanské wálce. Tři plukowé, Chateaufieuxský, Maistre-de-campský a králůw, wzbouřili se proti swým welitelům. Bouillé dostal rozkaz, aby proti nim táhnul, i učinil to w čele posádky a národní obrany Metské. Po dosti tuhém boji pokořil je. Národní shromáždění pozdrawilo jej za to, ale Paříž, která widěla w powstalcích wlastence a w Bouilléowi spiklého, byla na tuto zpráwu u welikém rozjitření. Lid se rotil a žádal, aby obžalowání byli ministři,

kteří dali Bouillému rozkaz, aby táhl proti Nancy. Zatím podařilo se Lafayettowi, rozprašiti nespokojence pomocí sněmu, který u prostřed mezi protirewoluci a anarchií oběma stejnou moudrostí a zmužilostí wzdorowal.

Aristokrati plesali nad obtížnostmi, jakými obklíčeno bylo národní shromáždění. Dle jejich mínění muselo se buď odwislým státi ode tlup anebo ztratit podporu jejich; a w obou přípádnostech zdál se přechod k starému panowání kratším i lehčím. I duchowenstwo se swé strany hledělo sobě pomáhati. Prodej statků jeho, jemuž wšemožné překážky w cestu kladlo, šel před se, a sice w ceně mnohem wyšší, nežli byl odhad; národ desátku sproštěný a strany weřejného dluhu upokojený nebyl ani dost málo nakloněn, státi se nástrojem nespokojenosti biskupů. Tu použili tito občanského zřízení duchowenstwa, aby způsobili církewní roztržku. Toto ustanowení sněmu, jak jsme widěli, nedotýkalo se ani církewní kázně ani wíry. Král potwrdil je 26. prosince, ale biskupowé, kteří swůj prospěch přikryti chtěli pláštěm náboženství, prohlásili to za sáhnutí w jejich duchowní moc. Papež, w této pouze politické otázce o radu tázán, odepřel swého swolení, za které ho král snažně byl žádal, i posilnil tak odpor biskupů. Tito wyjádřili se, že se nebudou oučastniti w zawádění občanského zřízení; ti z nich, kterým by wláda místa jejich wzala, že budou protestowati proti takowému, církewním zákonům odporujícímu jednání; zřízení biskupství bez uwědomění papeže že jest neplatné, a arcibiskupowé že nebudou dosazowati biskupy, jmenowané dle forem občanských.

Sněm, chtěje spolek tento roztrhnouti, utužil jej. Kdyby byl duchowní jinak smýšlející sobě samým zanechal, nebyli by při wší swé žádostiwosti žádnou látku k náboženské wálce nalezli. Ale shromáždění ustanowilo, aby kněží přísahali, že chtí wěrní býti *národu, zákonu a králi* a zachowati občanské zřízení duchowenstwa. Odepření té přísahy mělo míti za následek ztrátu biskupství i far. Sněm nadál se, že vysoké duchowenstwo k tomu přiwoľi k wůli swému prospěchu, nizké pak ze ctížádsti. Biskupowé naproti tomu měli za to, že všickni duchowní půjdou za jejich příkladem, a když odeprou přísahu, že bude stát bez služeb božích a národ bez kněží. Nestalo se však ani jedné ani druhé straně po žádosti. Nej-

wětší část biskupů a farářů ve sněmě odepřelo přísahu; ale někteří biskupové a faráři složili ji. Onino byli zbaweni swých míst a wolenci ustanowili jejich zástupce, kteří dle církewního řádu usazeni byli od biskupů Autunského a Lidského. Ale swrzení duchowní zpouzeli se opustiti swé ouřady, prohlásili nástupce swé za wetřelé, swátosti od nich udělowané za neplatné, a křestany, kteří by se opowázili je uznati, do klatby dali. Oni neopouštěli swé okresy, wydávali w nich církewní nařizení, vybízeli k neposlušnosti zákonů, a tak stala se z věci zisťnosti nejprwe wěc náboženstwí a později záležitost strannická. Bylo nyní dvojí duchowenstwo: konstituční a wzdorující; obojí mělo swé příwrzence a powažowalo druhou stranu za buřiče a kacíře. Náboženstwí bylo dle náruživosti a očekáwaného prospěchu užíwáno hned co nástroje, hned zase co překážky, a když kněží rozšiřowali fanaticismus, rozšiřowali rewolucionáři neznabožstwí. Lid, který ještě nebyl dospěl k této necnosti vyšších stawů, pozbyl jmenowitě we městech wiru swých otců nerozumností těch, kteří jej postavili mezi rewoluci a bohoslužbu. „Biskupové,“ prawi markýz de Ferrières, jehož wýtku nemůžeme powažowati za podezřelou, „nechtěli se odhodlati k žádnému wyrownání, trestu hodnými swými pikly zamezili cestu wszelikému zprostředkowání a obětowali katolické náboženstwí zpozdilé swéwoli a zatratitelnému lpění na bohatstwí.“

Wšecky strany ucházely se o přízeň lidu, lichotíce jemu co swrchowané moci toho času. Pokusiwše se o působení naň prostředkem náboženstwí, sáhly k jinému prostředku, který tenkrát byl všemohocní, totiž ke klubům. Byly to tehdaž soukromé spolky, we kterých se rozmlouwalo o krocích vlády, státních záležitostech a sněmowních usnešeních; porady jejich neměly ještě žádné wáhy, nebyly však bez působení. Prwní klub měl počátek swůj od poslanců bretaňských, kteří již we Versailu se shromáždowali k poradám. Když národní sněm z Versailu do Paříže se přestěhowal, míwali poslancové bretaňští a stejně s nimi smýšlející kollegové jejich swé schůzky w jednom starém klášteře jakobinském, od něhož spolek jejich jméno obdržel. Nepřestali oni najednou býti příprawným shromážděním k sněmownímu jednání, ale jako vše, co jednou jest, rozšiřuje se, nepřestáwal ani klub Jakobinů na

tom, aby působil na sněm: on chtěl wliw swůj rozšířiti i na municipalitu a na lid, i přibíral tedy do spolku též oudy obecní rady, ba i pouhé občany. Organisaace jeho nabýwala pravidelnosti, činnost jeho rozmáhala se; on zakládal filialní spolky w provinciích a wedle zákonní moci postavil ještě jednu, která počala tím, že oné udělowala radu, a přestala na tom, že ji ovládla.

Když klub jakobinský ztratil půwodní swou filosofickou powahu a shromážděním lidu se stal, byla již část zakladatelů jeho z něho wystoupila. Založili oni dle plánu starého spolku nowý pod jmenem klubu od roku 1789. Sièyes, Chapelier, Lafayette, Larochevoucoud stáli w jeho čele, tak jako Lamethové a Barnave w čele Jakobinů. Mirabeau oučastnil se při obou, jsa od obou stejně vyhledáwan. Tyto kluby, z nichž jeden wládl sněmem, druhý lidem, byly oddány nowému pořádku, ačkoli w rozličné míře. Aristokrati chtěli obrátiti proti rewoluci její vlastní zbraň, i založili kluby royalistické naproti klubům populárním. Nejprwnější z nich, zaražený pod jmenem klubu *nestranných*, nemohl se udržeti, poněwadž nepřiznáwal se k žádnému mínění. Byw obnowen pod jmenem klubu *monarchického* měl za oudy wšecky ty, jichžto práni zastáwal. Chtěltě sobě získati lid rozdáváním chleba, ale lid, daleký jsa toho aby dar přijal, powažowal ústaw ten za prostředek protirewoluční, přerušowal jeho schůzky a přinutil jej wícekrát, přestěhowati se na jiné místo. Konečně widěl se městský ouřad přinuceným, w lednu 1791. klub ten zawřiti, poněwadž dáwal příležitost k častým zbouřením.

Nedůwěra lidu byla nesmírná. Odjezd králowých tet, jemuž přílišná důležitost se přikládala, rozmnožil jeho nespokojenost i dáwal místo důmnění, jakoby ještě jiný odjezd se připravowal. Nebylot to podezření docela prázdné, i způsobilo sběh lidu, jehož protirewolučníci použití chtěli k odwezení krále. Ten záměr však zlomil se o rozhodnost i obratnost Lafayettowu. Co zatím houfy lidu táhli do Vincenu, aby rozbořili zámeckou wěž, o které se domníwali, že jest we spojení s Tuileriemi a že má sloužiti k outěku králowu, wrazilo wice než šet set kordy i dykami ozbrojených do Tuilerií, aby krále k outěku přiměli. Lafayette, který byl w čele národní obrany do Vincenu táhl, aby rozehnal tlupy, wykonaw

tento úkol svůj odzbrojil i protirevolucionáře v zámku, a touto druhou výpravou zase nabyt onu důvěru, o kterou jej připraviti musela první. Dle toho pokusu bylo se více než kdy jindy obávati úniku Ludwika XVI. Když tedy nějaký čas na to chtěl se odebrati do St. Cloudu, bylo mu to od lidu i od jeho vlastní gardy překaženo, jakkoliw snažil se Lafayette, úctu wymoci zákonu i swobodě panownikowě. Sněm se své strany, vyřknuw dříwe nedotykateľnost osoby králowy, zřidiw konstituční gardu jeho a přiřknuw regentství nejbližšímu mužskému nápadníku koruny, prohlásil, že útek králůw za hranice bude míti za následek jeho ssazení. Wždy rostoucí emigrace, netajené její záměry, hrozící postawení ewropských kabinetů, vše muselo rozmnožowati bázeň, aby král k podobnému kroku se neodhodlal.

Nyní ponejprw chtěl sněm zastawiti proud emigrace dekretem, ale mělo to weliké obtíže. Trestáním těch, kteří opouštěli králowství, rušily se zásady swobody we výkladu lidských práv zasvěcené; pakli se ale nepostawila hráz emigraci, byla w nejistotu vydána bezpečnost Francouzská, jež opouštěla šlechta jen proto, aby na ně mohla z wenku udeřiti. We sněmě, nepočítajíce stranu emigraci přízniwou, hleděli jedni jenom na práwo, druzí jenom na nebezpečenství; a dle toho, s jaké strany kdo otázku powažowal, rozhodowal se buď pro zákazní zákon anebo proti němu. Ti, kteří žádali takowý zákon, chtěli aby byl mírný; ale w tu dobu bylo jen jedno možné, a sněm ulekl se toho. Zákon tento měl dle libowolného naznačení výboru ze tří oudů složeného wyslowiti občanskou smrt wystěhowance i plen jeho statků. „Ustrnutí, jaké se wyjewilo při čtení toho návrhu,“ zwolal Mirabeau, „dokazuje, že zákon ten jest hoden přijatu býti do zákonníka Drakonowa a že nemůže státi mezi dekrety národního shromáždění francouzského. Prohlašuji se, že bych za zrušený powažowal záwazek přísáhané wěrnosti naproti těm, kteří by se mohli dopustiti té hanebnosti, aby ustanowili diktatorskou komissí. Oblíbenost, po které bažím a z které se těšiti jsem čest měl, není slabá třtina; chci aby se zakořenila w zem na základě sprawedlnosti a swobody.“ Zewnitřní postawení Francouzská nebylo ještě w takowé míře znepokojující, aby bylo dohánělo k takowému prostředku ubezpečowání se a rewoluční obrany.

Mirabeau neužíwal dlouho té oblíbenosti, jakou se ubezpečena měl. Toto sezení bylo pro něj posledním; po několika dnech skončil život svůj, náruživostmi a pracemi zwetšělý. Jeho smrt, která se neočekáwaně 2. března 1791. udála, powažowána byla za weřejné neštěstí; celá Paříž byla přítomna jeho pohřbu, Francouzsko nosilo pro něj smutek, a pozůstatky jeho uloženy byly w místě, které zasvěceno bylo *welikým mužům we jměnu wděčné vlasti*. Neměl on žádného dědice své moci a oblíbenosti, a ještě po dlouhý čas obracely se při obtížných rozbíráních zraky shromáždění k onomu sedadlu, od něhož vycházíwalo všemohoucí slowo, jenž končilo hádku. Mirabeau, prospěw rewoluci w čase zkoušky smělosti swou, a po wítězství jejím mocným rozumem svým jí sloužiw, umřel w čas. Přemítal w hlavě své ohromné záměry, chtěje sesílit trůn i upewnití rewoluci, dvě věci to welmi těžké w takowých dobách. Bylot se obávati, kdyby byl králowskou moc učinil neodwislou, aby neudusila rewoluci; aneb naopak, kdyby se mu to nepowadlo, aby rewoluce neodstranila onu. Není snad ani možná získati starou vládu pro nowý pořádek? musí snad teprw rewoluce nějaký čas trwati, než se stane zákonní, a trůn, když opět se pozdwihuje, nabýti nowost ostatních ústawů?

W čase od 5. a 6. prosince 1789. až k dubnu 1791. dokonalo národní shromáždění reorganisaci Francouzská; dwůr zanášel se malichernými pletichami a plány k úniku; priwilegované třídy wyhledáwaly nowých prostředků k nabytí moci, když ty, jakými dříwe wládly, poznenáhlu jim byly odňaty. Ony použíwaly všech příležitostí nepořádku, jaké jim poskytovaly okolnosti, k outokům na nowou vládu a k opětnému zawedení staré prostředkem anarchie. W čas nowého sestoupení se parlamentů přiměla šlechta ku protestaci wakačnické komory¹⁰); když zrušeno bylo rozdělení na provincie, způsobila protestaci stawů; jak mile utwořily se departementy, pokusila se o nowé wolby; když wypršela stará plnomocenství, žádala rozpuštění národního shromáždění; po wydání nowého wojenského zákonu powzbuzowala důstojníky k odboji; konečně, když žádný tento prostředek odporu newedl k cíli žádosti jejich, wystěhowala se, aby poštwala Ewropu proti rewoluci. Duchowenstwo zase, ještě nespokojenější se ztrátou svých statků nežli s církewním zřizowáním, hledělo pře-

kotiti nový pořádek powstáními a wyzýwalo k těmto powstáním církewním schismatem. Tak stalo se, že w tu dobu strany wždy wíce se od sebe odlučowaly, a obě rewoluci nepřiznivé třídy látku snašely k občanským i wnějším wálkám.

Kapitola čtvrtá.

Od měsíce dubna 1791. až k 30. září, ukončení konstituujícího shromáždění.

(Politika Ewropy před rewoluci francouzskou; spolkovní soustawy rozličných států. — Wšeobecné spojení proti rewoluci; pohnůtky jednotlivých mocností. — Konferenci w Mantowě a cirkulár Pawianský. — Outěk do Varennu; zatknutí krále; prozatimní jeho ssazení. — Strana republikánská ponejprw odděli se od strany konstitučně monarchické. — Tato poslední opět usadí krále. — Prohlášení Pilnické. — Král přijme ústawu. — Ukončení konstituujícího shromáždění; úsudek o něm.)

Francouzská rewoluce musela změnití politiku ewropskou; ona musela konec učiniti wálkám králů mezi sebou a započítí wálku králů s národy. Tato poslední byla by přišla mnohem později, kdyby ji panowníci sami nebyli wywolali. Oni chtěli potlačiti rewoluci a zatím ji rozšířili; neboť jakmile na ni udeřili, museli ji hnáti k wyboji. Jsoucnost rozličných států, bywši pod feudálním zřízením obmezena pouze na wnitřek, stala se pod wládou monarchickou naskrze wnějši. Prwní onano doba ukončena byla u všech welikých ewropských národů skoro w stejný čas. Na to králowé, kteří tak dlouho w boji byli trwali se swými many, poněwadž s nimi se stýkali, wrazili na sebe na hranicích swých států a wálčili proti sobě. Když žádná panství nemohlo se státi wšeobecným, ani pod Karlem V. ani pod Ludwíkem XIV., poněwadž slabí wždycky spolčowali se na ujmu silnějších, powstal po mnohé proměně přewahy jakýsi způsob ewropské rownowáhy. Není zbytečno seznati věci jak stály před rewolucí, aby se tím lépe oceniti daly pozdější události.

Rakousko, Anglie a Francouzy byly od míru westfalského až do prostřed 18. století tři welmoci ewropské. Prospěch spojowal dvě prwnější proti třetí. Rakousko muselo se báti Francouzů w Nizozemsku, Anglie musela se jich báti na moři. Jako sokowé

w moci i obchodu často se dostávaly do sebe a hleděly se wzájemně seslabit anebo oloupit. Španělsko bylo od té doby, co na trůnu jeho seděl princ domu Bourbonského, spojencem Francouz proti Angličanům. Ostatně byla tato mocnost sešlá, obmezena na jeden kout pewniny, sklíčena soustawou Filipa II., smlouwou rodinnou zbawena jediného nepřítel, který ji udržeti mohl při činnosti; jedině na moři zachowávala ještě dáwnou swou přewahu. Ale Francouzsko mělo jiné spojení po všech stranách Rakous: na sewer Šwedy, na východ Polsko a Turky, w poledních Němcích Baworsko, w západních Prusko, we Wlaších pak králowství Neapolské. Tyto mocnosti, které se musely obáwati od Rakous outoku, musely se přirozeným způsobem státi spojenci jeho protivníka. Piemont, položen mezi oběma spolkoými soustawami, držel brzo s tou brzo s onou stranou, řídíc se okolnostmi a prospěchem swým. Holland spolčowal se hned s Angličany hned s Francouzi, jak práwě která strana přewahu měla w republice, buď strana náměstnikowa anebo národní. Šwýcarsko bylo neutrální.

W druhé polowici 18. století pozdwihly se na seweru dvě mocnosti, Prusko a Rusko. Prusko stalo se Fridrichem Wilémem, který je obdařil pokladem a wojskem, a synem jeho Fridrichem Welikým, který použil obou k rozšíření swých zemí, z pouhého kurfirtství znamenitým králowstvím. Rusko, které dlouhý čas bylo stálo mimo wšecku styčnost s ostatními státy, uwedeno bylo do ewropské politiky Petrem I. a Kateřinou II. Wzrůst obou těchto mocností zjinačil dáwné spolky. We srozumění s kabinetem Wídenským wykonalo Rusko s Pruskem r. 1772. prwní rozdělání Polska, a po smrti Fridricha Welikého spojili se r. 1786. císařowna Kateřina s císařem Josefem, aby to samé učinili s Tureckem.

Seslaben od nemoudré a nešťastné sedmileté wálky díwal se kabinet Versailleský na roztržení Polska ničemu nebráně; widěl přípravu ku pádu Turecké říše a neprotiwil se jim; ano on i spojence swého, republikánskou stranu w Hollandu, nechal podlehnouti pod ranami Anglicka a Pruska beze wší podpory. Tyto dvě mocnosti obnowily r. 1787. wojenskou moci dědičné náměstnictwí we spojených prowinciích. Jediný skutek, který sloužil ke cti francouzské politice, byla šťastná pomoc, kterou učinilo sewerní Americe w jejím boji pro neod-

wislost. Rewoluce od r. 1789., zvyšíc mravní wliw Francouzská, zmenšila za to ještě diplomatickou jeho wáhu.

Anglicko, pod správou mladého Pitta, bylo r. 1788. znepokojeno tížadostiwými záměry Ruska. Aby je zastawilo, spolčilo se s Hollandem a Pruskem. Již mělo nepřátelství vypuknouti, an w únoru 1790. umřel císař Josef, jehož nástupcem stal se Leopold, který přijal w čerwenci konwenci Reichenbachskou. Tato konwenci ustanowowala prostředkowaním Anglicka, Pruska a Hollandska hlavní základy míru mezi Rakouskem a Tureckem, který 4. srpna 1791. konečně podepsán byl w Sistowě; dále wztahowala se také na utišení nepokojů w Nizozemsku vzniklých. Naleháním Anglicka a Pruska uzavřela také Kateřina II. 29. prosince 1791. w Jaschách pokoj s Turky. Tato wyjednávání a smlouwy z nich poslé ukončily poslední politické boje 18. století a nechaly wůli mocnostem, obíratí se rewolucí francouzskou.

Knížata ewropští, kteří až posud neměli jiných nepřátel kromě sebe samých, spatřili w ní společného nepřítele. Dávné poměry wálek i spolků, již za času sedmileté wálky newšimané, přestaly nyní docela; Šwédsko spolčilo se s Ruskem a Prusko s Rakouskem. Na jedné straně stáli nyní jen králowé, a na druhé jediný národ, dokud buď jeho příklad anebo chyby knížat nezískaly mu spojenců. Brzo utwořila se všeobecná koalice proti rewolucí francouzské: Rakousko přistoupilo w naději, že se rozšíří; Anglicko ze msty za wálku amerikánskou; Prusko, aby swou w nebezpečenství postawenou absolutní vládu upewnilo a zahálejší swou armádu zaměstnalo; německé kraje pro wydobytí několika swým oudům opět feudálních práw, o jaké byli zrušením té soustawy w Holsatsku přišli; král Šwédský jakožto rytíř libowolnosti, kterou chtěl zawéstí we Francouzích podobným způsobem, jak ji nedáwno we swé vlastní zemi byl zawedl; Rusko, aby mohlo bez překážky dokonati rozdělení Polska, dokud bude Ewropa jinde zaměstnána; konečně všickni panowníci domu Bourbonského w interesu swé moci a rodinné příchylnosti. Wystěhowanci potwřowali je w jich zámyslech a pobouzeli je k wpádu. Dle jich udání bylo Francouzsko bez wojska, aneb aspoň bez wůdců, prázdno peněz, wydáno anarchii, syto národního sněmu, příchylno staré vládě, a nemělo ani prostředků ani chuti

k odporu. Oni houfně se dostawowali k oučastnění se w této krátké wyprawě, sestupující se w organisowané sbory pod princem de Condé we Wormsu a pod hrabětem Artoisským w Koblenci.

Nad jiné pudil hrabě Artoisský kabinety ku spěchu w jejich předsewzetích. Císař Leopold byl we Wlaších, k němu odebral se on s Calonnem, jenž dělal jeho ministra, a s hrabětem Alfonsem de Durfort, který byl jeho prostředníkem se dworem Tuilerským a přinesl mu byl plnomocenství od krále k wyjednávání s Leopoldem. Schůzka ta dala se w Mantowě, a hrabě de Durfort doručil Ludwíkowi XVI. we jmenu císařowu tajné wyjádření, we kterém se mu zwěstowala brzká pomoc koalice. Rakousko mělo poslati 35.000 na flanderské hranice, Německo 15.000 proti Holsatsku, Šwycary 15.000 na hranice proti Lyonu, král Sardinský 15.000 k Delfinatu; Španělsko mělo swé wojsko w Katalonii zvyšiti na 20.000 mužů; Prusko bylo velmi přízniwé koalici; král Anglický měl k ní přistoupiti co kurfiřt Hanoweránský. Wšeka tato wojska měla se ku konci čerwence najednou ku předu hnouti, pak měl dům Bourbonský učiniti protestaci a mocnosti wydati prohlášení; ale až do té doby jest prý důležitě, plán tento w tajnosti držeti, wyhýbati se každému částečnému powstání a nepokoušeti se nikterak o outěk. To byl wýsledek porad Mantowských od 20. kwětna 1791.

Ludwík XVI., buď že se nechtěl docela wzdati na milost cizincům, buď že se obával přewahy, která by hraběti Artoisskému, kdyby se wrátil w čele wítězné-emigrace, připadnouti musela we vládě od něho obnowené, raději chtěl zdwihnouti monarchii na swou ruku. W generálowi Bouillém měl oddaného i šikowného přivržence, kterýž rovněž zatracowal emigraci i národní shromáždění a příslibowal mu w armádě swé utočiště i podporu. Od nějakého času dopisowal si s ním král tajně, Bouillé připravowal vše k jeho přijetí. Pod záminkou pohybu nepřátelského wojska na hranicích zarazil tábor u Montmédy; po silnici, kudy král jeti měl, rozložil oddíly wojska, a poněwadž potřebí bylo udati příčinu takowých příprav, prawil že se to děje k ochraně kasy, z níž mělo wojsko býti zaplaceno.

Zatím králowská rodina všeko potají k odjezdu přípra-

wowala; jen málo osob o tom vědělo a žádný krok je neprozradil, naopak Ludvík XVI. i královna tak se chovali, že muselo všecko podezření mizeti, a 20. čerwna w noci opustili w okamžení k tomu určeném po jednom a w přewlečení zámek. Ušedše pozornosti stráží odebrali se na boulevard, kde na ně čekal vůz, a odjeli po silnici k Chálonu a Montmédy.

Příští ráno, když se o tom zpráva rozhlásila, byla Paříž z počátku strnulá, brzo ale přewázil hněw, tlupy se tvořily a bouře rostla. Těm, kteří outěk nepřekazili, dáwana wina, že jej podporowali; nedůwěra neušetřila ani Lafayetta ani Baillyho. Spatřowal se w té události wpád do Francouz, wítězství emigrace, nawrácení starého panownictwí, anebo při nejmenším dlouhá wálka měšťanská. Ale chowání sněmu brzo upokojilo rozbouřené mysli. On činil všechny kroky, jakých bylo potřebí w tak těžkém položení, powolal ministry i ouřady před sebe, upokojil lid prowoláním, staral se o zachowání veřejného pokoje, přiosobil si wykonnou moc, uložil ministru wnějších záležitostí Montmorinowi, aby zprawil ewropské mocnosti o jeho pokojných zámyslech, wyslal kommissaře k wojsku, aby se ho ujistili a přísahu od něho přijali již ne w jménu králowě, nýbrž w jeho wlastním, a konečně wyslal rozkaz ke všem departementům, aby byl každý zatknut, kdo chce opustiti králowství. „Tak w méně nežli w čtyrech hodinách“ prawí markýz de Ferrières, „soustředil sněm w sobě všecku moc, wláda šla swou cestou, veřejný pokoj nebyl w nejmenším přerušen, a Paříž i Francouzsko seznaly z té pro králowskou moc tak zhoubné zkušenosti, že panowník skoro wždycky cizí jest té wladě, která se wede pod jeho jménem.“

Zatím Ludvík XVI. i rodina jeho blížili se k cíli své cesty. Zdařilý prospěch prwních dní a vzdálenost od Paříže činily krále méně ostýchawého i smělejšího, on byl tak neprozřetelný, že se ukázal, byl poznán a 21. čerwence w Varennu zatknut. W okamžení byla všecka národní obrana na nohou, důstojníci rozpostawených od Bouillého oddělení nadarmo pokoušeli se o wyswobození krále, dragoni a husaři báli se anebo nechtěli je podporowati. Bouillé, zprawen o smutné té události, sám přispíšil w čele jízdného pluku. Ale bylo již pozdě; když přišel do Varennu, byl král již několik

hodin pryč, jeho šwadrony byly unawené a zpěčowaly se jeti dále. Wšude bylo widěti národní stráž w zbrani, a po tomto nezdařeném podniknutí nezbywalo mu ničeho, nežli opustiti armádu i Francouzsko.

Národní shromáždění, obdržewši zpráwu o zatknutí králowě, wyslalo k němu tři oudy své, Pétona, Latour-Maubourga a Barnava co kommissaře, kteřížto zastihše rodinu králowskou w Epernayi s ní nazpět se wrátili. Na té cestě Barnave, dojat jsa zdravým rozumem Ludwíka XVI., přiwětivostí Marie Antoinety a osudem celé hluboce ponížené rodiny králowské, jewil sni žiwé oučastenství. Od té doby jí byl nápomocen radou i skutkem. Když průwod přijel do Paříže, bylo mu jeti skrze nesčíslné množství, které ani pochwalu ani nespokojenost nejewic w dlouhém, wýčitku jewicím mlčení trwalo.

Král byl prozatím sesazen a jemu jakož i králowně stráž přidána, též byli jmenowáni kommissaři, jenž ho měli wyslychat. Wšecky strany byly činné, jedni chtěli ho i po outěku udržeti na tránu; jiní twrdili, že se poděkowal, když w prowolání, které po swém odjezdu na Francouze zanechal, zawrhowal jak rewoluci tak i vše, co po tu celou dobu, kterou jmenowal swým wězením, od něho bylo wyšlo.

Strana republikánská počala nyní wystupowati. Až posud byla buď odwislá anebo skrytá, neboť neměla žádné wlastní existenci aniž jaké záminky, aby se objewila. Boj, který weden byl nejdříve mezi národním shromážděním a dworem, pak mezi konstitucionalisty a aristokraty, konečně od konstitucionalistů mezi sebou, nastal nyní mezi konstitucionalisty a republikány. To jest w rewolucích newyhnutelný běh věci. Přiwrzcenci nowě zawedeného pořádku spojivše se nyní upustili od rozdílnosti mínění, které i w době všemohoucnosti sněmu nebyly bez škody pro jejich wěc, nyní pak, když na jedné straně hrozila emigrace a na druhé luza, nebezpečnými se státi mohly. Mirabeau nebylo wice; centrum, o které se weliký tento muž byl opíral a které bylo částí sněmu nejméně ctizádstiwou a nejwice dle zásad se řídící, mohlo w spojení s bratřimi Lamethy zase usaditi Ludwíka XVI. i konstituční moc a opřiti se náwalu luzowlády.

Toto spojení wešlo w skutek: Lamethowé, srozuměwše

se s d'Andrém i přednějšími oudy centra, smlouvali se se dworem a otewřeli klub Feuillantů na odpor Jakobinům. Ale těmto nemohlo se nedostávat wůdců: oni byli bojowali pod Mirabeauem proti Mounierowi, pod Lamethy proti Mirabeauowi; oni bojowali pod Pétionem a Robespierrem proti Lamethům. Ta strana, která chtěla druhou rewoluci, podporowala vždy nejwystřednější oučastníky již dokonané rewoluce, poněwadž se tím blížila k nowým bojům a nowým wítězstwům. Nyni teprw stala se samostatnou, kdežto byla dříve odwislou; nebojowala více w prospěch jiných anebo pro cizí smýšlení, nýbrž sama pro sebe a pod vlastním práporem. Mnohými chybami swými, nemoudrými pletichami a konečně outěkem panowníkovým dopustil jí dwůr wyslowiti swůj oučel; a Lamethowé zůstawili jí swým wystoupením prawým jejím wůdcům.

Lamethowé byli nyní wydáni wýčítkám lidu, který hleděl jenom na jejich spojení se dworem, neohledáwaje wýminky jeho. Podporowáni však ode všech konstitucionalistů měli welikou přewahu w národním shromáždění, i záleželo jim na tom, aby král co možná brzo zase byl usazen, by tím ukončil se spor nebezpečný nowému pořádku, poněwadž, pokud trwala suspensí, dáwal práwo straně republikánské, nawrhovati ztrátu koruny. Kommissarowé, ustanowení k wyslychání Ludwika XVI., diktowali mu sami wyjádření, které w jeho jménu předložili sněmu a jenž mírnilo zlý dojem jeho outěku. Referent oznamowal we jménu všech sedmi k wyšetřowání této důležité otázky ustanowených wýborů, že není příčiny, pro kterou by Ludwik XVI. mohl pohnán býti před soud, nekuli zbawen koruny. Hádku, která na to nastala, byla dlouhá a prudká; usilowání republikánské strany zůstawilo při wší urputnosti její bez oučinku. Nejwětší část jejich řečníků mluwila, oni chtěli, buď aby král byl sesazen anebo regentstwí zřízeno, to jest wláda lidu anebo aspoň přibližowání se k ní. Barnave pronášel wšecky jejich důwody i skončil řeč swou takto: „Obnowowatelé říše, pokračujte bez úchylky na swé cestě. Wy jste ukázali, že máte smelost k odstranění zlého užíwání moci; wy jste ukázali, že máte vše, čeho potřebí k zawedení na jeho místo moudrých a oblažujících zřízení: ukažte také, že je dowedete obhájit a udržet.

Národ dal práwě weliký příklad síly a statečnosti, ukázaw slawně a z vlastního popudu, čím se může opřítí outokům, jakým se mu hrozí. Pokračujte we swé opatrnosti, hranice naše musejí býti mocně chráněny. I w tom okamžení, we kterém jewíme swou moc, chceme ukázati swou mírnost; podejme swětu, znepokojenému událostmi w našem středu, pokoj; dejme všem příležitost k wítězstwí, kteří w cizině oučastnili se při naší rewoluci! Se všech stran wolají k nám: Wy jste mocni, buďte moudři, buďte mírní! To jest nejwvyšší stupeň waší sláwy; zde můžete ukázati, že w rozličných okolnostech umíte použiti také rozličných schopností, rozličných prostředků a cností.“

Sněm přistoupil k mínění Barnawowu. Aby se ale lid ukončil a bezpečnost Francouzská na budoucnost pojistila, ustanowil, že král odřiká se koruny, když zruší přísahu na konstituci učiněnou, když se postawí w čelo wojska naproti národu, anebo když jenom trpí, aby to učinil někdo jiný we jménu jeho; že potom jako pouhý občan přestává býti nedotykatelným a může býti pohnán před soud pro činy po swém odstoupení konané.

W ten den, w který tento dekret přijat byl od sněmu, wzbouřili náčelníci republikánské strany luzu. Ale shromážděné sněmu bylo obklopeno národní stráží, i nebylo možná sněm ani napadnouti ani zastrášiti. Když buřiči nemohli překaziti dekret, powzbudili proti němu lid. Nawrhli petici, we které upírali kompetenci sněmu, odwoláwajíce se na swrchowanost národu, a powažujíce Ludwika XVI. od doby outěku jeho za ssazeného s trůnu žádali, aby místo jeho bylo nowě obsazeno. Tato petice, již byl nawrhl Brissot, půwodce spisu „Patriote français“ a předseda wyšetřowacího wýboru města Paříže, byla 17. čerwence nesena na Marsowo pole na oltář vlasti a podpisowána od nesčíslného množství. Sněm dostaw o tom zpráwu předwolal si městský ouřad Pařížský a přísně mu nařídil, bdíti nad weřejným pokojem. Lafayette táhl proti sroceným, i podařilo se mu ponejprw rozehnatí je bez krweprolití. Městský ouřad shromáždil se w inwalidowně, ale luzu wrátila se téhož dne ještě jednou, u wětším počtu a s wětší odhodlaností. Danton a Camille Desmoulin řečnili k lidu s oltáře vlasti. Dwa inwalidi, pokládáni za wy-

zwědače, jsou zavražděni a hlavy jejich na piky nastrčeny. Powstání počalo býti nebezpečné, Lafayette znova táhl na Marsowo pole w čele 1200 národních obranců. Jej provázal Bailly, který dal rozwinouti čerwenou korouhew. Učiněno jest k lidu zákonem předepsané wyzwaní, aby se rozešel, ale lid se zdráhal a posmívaje se swé wrchnosti wolal: „Pryč s čerwenou korouhwi!“ i počal házeti kamení na národní obranu. Lafayette poručil swým lidem wypáliti, ale do powětří, když však luza, nedajíc se tím zastrašiti znowa jako prwé řádití začala, dal urputností buřičů přinucen wystřeliti podruhé, ale tenkrát to bylo opravdowé a zhoubné. Polekaná luza dala se na outěk, zanechawši několik mrtvých na poli spolkočným; bouře se stišila, pořádek byl nawrácen, ale krew byla tekla a lid neodpusřil ani Lafayettowi ani Baillymu příkrou newyhnutelnost, ku které je byl dohnal. To byla skutečná šarwátka, we které strana republikánská, nejsouc ještě dosti silna a podporowána, od strany monarchicko-konstituční poražena byla. Pokus na Marsowě poli byl toliko předeħrou bouří, které se strhly dne 10. srpna.

Zatím co se toto we sněmě i w Paříži dalo, wystěhowanci, kteří při outěku Ludwika XVI. byli plni naděje, ze zatknutí jeho welice se ulekli. Monsieur, který stejně s bratrem swým na outěk se dal, ale šťastnější byl nežli král, přijel samoten do Brussellu s plnomocenstwím i titulem regenta. Od té doby spolehali se wystěhowanci pouze na pomoc Ewropy; důstojníci opouštěli swé praporce; 290 oudů sněmu protestowalo proti jeho uzawřením, aby osprawednili cizí wpád; Bouillé napsal hrozebné psaní, aby zalekl sněm, i wšecku odpowědnost za outěk Ludwika XVI. na sebe wzal; konečně sešli se w Pilnici císař, Pruský král a hrabě Artoisský, kdežto wydali 27. srpna ono powěstné wyjádření, které připrawowalo wpád do Francouz a na místě zlepšení osudu králowa snadno by ho bylo mohlo w nebezpečenstwí uwěsti, kdyby sněm při wšech hrozbách luzy a cizích mocností nebyl s rozšafností pokračowal we swých zámyslech.

We wyjádření Pilnickém powažowali panowníci záležitosť Ludwika XVI. za swou vlastní. Oni žádali, aby mu bylo wolno odebrati se kam chce, totiž mezi ně; aby opět byl dosazen na trůn a národní shromáždění rozpusřeno, říšská

pak knížata, která měla statky w Holsatsku, aby opět byla uwedena we swá práwa feudální. Nestalo-li by se to, hrozili Francouzsku wojnou, w níž by se oučastnily wšecky mocnosti, které garantowaly francouzskou monarchii. Toto wyjádření popudilo k hněwu sněm i národ, ani w nejmenším je nepolekajíc. Tázalit se, jakým práwem ewropská knížata se míchají do vlády francouzské; jakým práwem dávájí rozkazy a předpisují wýminky welikému národu; poněwadž pak panowníci hrozili násilím, chystali se k odporu. Hranice byly obsazeny, 100.000 mužů národní obrany do pole postaweno, a s důwěrou očekáwal se outok nepřátel, neboť panowala wšeobecná přeswědčenost, že národ francouzský w stawu rewoluce a na vlastní půdě je nepřemožitelný.

Mezi tím blížilo se národní shromáždění k ukončení swé úlohy; občanské poměry, weřejné daně, jakost zločinů, jich stihání, wyšetřowání a potrestání byly rowněž moudře sporádány, jako wšeobecné a konstituční poměry. Rownost uwedena byla w dědictwí, w daně i w pokuty, zbýwalo jen, aby wšecká konstituční nařizení snešena byla w jednu knihu a králi ku potwření předložena. Sněm počal se již omrzowati nad pracemi i roztržkami swými; národ sám, který we Francouzích ze wšeho, co dlouho trwá, se nudí, žádal si nowé zastupitelstwo; swolání wolebních sborů bylo určeno na 5. srpen. Na neštěstí nemohli oudowé nynějšího sněmu oučastniti se při následujícím; tak bylo uzawřeno před odjezdem do Varennu. K takowému ustanowení dal se sněm uchwatiti bezzištností jedněch, řewniwostí druhých, se strany aristokratů žádostí anarchie, a se strany republikánů dychtěním po vládě. Nadarmo prawil Duport: „Což w době, kde jsme zahrnowání zásadami, nikomu nenapadlo, že stálost jest také vládní zásada? Či máme Francouzsko, jehož hlavy jsou tak wrělé a pohyblivé, wydati w nebezpečenstwí, spatřiti každé dvě leta rewoluci w zákonech i míněních?“ — Ale to práwě chtěli jak priwilegowaní tak Jakobini, owšem k welmi rozličným oučelům. Kdykoli se jednalo o něco podobného, wždy sněm se klamal anebo dal se owládnouti: když se jednalo o ministerstwo, rozhodl proti mínění Mirabeauowu, že žádný poslanec nesmí je přijmouti; když se jednalo o opětnowu woličebnost, rozhodl proti vlastním oudům, že nemá míti místa;

w stejném smyslu zakázal jim, aby do čtyř let nepřijímali žádný úřad, jež zadává král. Toto bažení po nezištnosti přimělo brzo Lafayettea k složení velitelství nad národní obranou, i Baillyho k poděkování se s přednostenství městského, jakož vůbec památná ta doba zcela se uzavřela s konstitučním shromážděním, aniž z ní čeho pozůstalo w zákonodárním.

Sestavení konstitučních ustanovení w jediný zákonník wzbudilo myšlenku, ještě jednou je přehlédnouti. A však pokus o to způsobil velikou nespokojenost i stal se téměř ničím; nešlo to, učiniti nyní konstituci aristokratičtější, neboť se bylo obáwati, aby lid nechtěl ji pak míti ještě více demokratickou. Aby swrchowanosti národu pouta se uložila, spolu pak aby se nepopírala, vyřkl sněm, že Francouzsko má právo, zlepšiti swou ústavu, ale že žádá prozřetelnost, aby se práva toho neužívalo do třiceti let.

Konstituční listina byla podána králi od šedesáti poslanců, suspensí byla zrušena, Ludvík XVI. opět uvažal se w swou moc, a stráž, kterou mu byl zákon dal, stála opět pod jeho rozkazem. Když byl zase na swobodě, byla mu předložena ústawa. Po několikadenní zkoušce psal sněmu: „Já přijímám ústavu, uwazuji se w powinnost, udržeti ji uwnitř, chrániti ji proti cizím outokům a přičiniti se wší mocí, kterou mám, aby byla vyplňována. Prohlašuji, že zpraven o tom, kterak veliká většina národu srozuměna jest s ústawou, odřikám se oučastnictwí w jejím wypracování, jaké jsem byl žádal, a poněwadž jsem odpovědný toliko národu, nemá nikdo právo stěžowati sobě na takové mé odřeknutí.“

Psaní toto wzbudilo hlučný ples. Lafayette nawrhl i prorazil amnestii we prospěch osob, které byly pronáledowány pro outěk králůw anebo pro jiné činy, jenžto wztahowaly se na rewoluci. Příštího dne přišel král sám do sněmu, aby přijal ústavu. Lid prowázel ho s jásotem, on byl předmětem zápalu jak poslanců tak diwáků, a w ten den opět získal důwěru i lásku národu. Konečně ustanowen jest 20. září k zawření sněmu; král přišel do sezení a řeč jeho nejednou přetržena byla tleskotem, zvláště když prawil: „Co se wás týče, pánowé, kteří jste w dlouhém a těžkém úkolu swém objewili neunawnou horliwost, zbýwát wám wyplniti ještě

jednu powinnost, totiž abyste, budouce roztroušení po celém králowství, spoluobčanům swým prawý smysl zákonů, které jste jim dali, wykládali, takové, kteří by jim neporozuměli, na to upozornili, a wšeliká mínění očistili a sjednotili příkladem pořádnosti a úcty k zákonům.“ — Jednohlasně wolali wšickni poslanci: „Ano, ano!“ — „Spolehám se na wás, že budete tlumočníky mého smýšlení u swých spoluobčanů.“ — „Budeme, budeme!“ — „Řekněte wšem, že král bude wždy jich prwním a nejwěrnějším přítelem, že cítí potřebu jejich lásky, že nemůže jináče býti blažen, leč s nimi a skrze ně: naděje, že přispějí k jejich štěstí, bude mi dodáwati síly, a radost nad podářením bude mou nejsladší odměnou.“ — „To jest řeč jako Jindřicha IV.!“ ozwal se jeden hlas a Ludvík XVI. odešel při hlučných projewech lásky.

Nyní obrátil se Thouret silným hlasem k lidu i prawil: „Konstituční shromáždění prohlašuje, že úkol jeho jest ukončen a že w tomto okamžení zawírá swá sezení.“ Tak skončil se tento prwní a slawný národní sněm. On byl neohrožený, oswícený, sprawedliwý, a měl jen jedinou náruživost: náruživost zákonnosti. We dwou letech dokončil swým úsilím a neunawnou wytrwalostí nejwětší rewoluci, jakou kdy widělo které pokolení lidské. Uprostřed mezi pracemi swými zwítězil nad despotismem i nad anarchií, zmařiw ouklady aristokracie a udržew lůzu w poslušenství. Jediná chyba jeho byla, že neswěřil wedení rewoluce těm, kteří ji udělali; on zbawil se moci, podoben oněm zákonodárcům starowěkým, kteří dawše ústavu swé vlasti sami z ní se wypowieděli. Nowému sněmu neleželo na srdci upewniti dílo předešlého, a rewoluce, která se měla ukončiti, počala znowa.

Ústawa od r. 1791. byla nawržena dle zásad, jaké se hodily pro smýšlení i položení Francouzska. Byla ona dílem středního stawu, který byl tehdaž nejčtetnější; neboť jak známo, wždy ta moc, která panuje, dáwa zákony. Zůstáwali při jednotníku, jest to despotismus; náleží-li malému počtu, jest wysada; náleží-li wšem, pak to jest práwo; toto poslední jest cílem společnosti, tak jako jest i půwodem jejím. Francouzsko dostalo se konečně k tomu cíli, prošeďse skrze system feudální, jenž jest ústawou aristokratickou, a skrze system absolutní, jenž jest ústawou monarchickou. Mezi ob-

čany zavedena jest rovnost, a při vládních mocích uznána přenášitelnost zásadou: takový měl pod novou ústavou býti poměr lidí, taková forma vlády.

W té ústavě byl národ pramenem vši moci, sám ale žádnou newykonával; on měl jenom prwotní wolení, a představení jeho vybírání byli z oswícené jeho části. Z ní též wolení byli poslancowé do sněmu, soudcowé, správni ouřady, městská přednostenství a milice, tak že při ní byla všeka moc i všeka wrchnost státní. Ona byla tehďáž jediné schopna k jejímu wykonávání, poněwadž výhradně měla ty wědomosti, jaké požaduje wedení vlády. Obecny lid nebyl ještě dosti pokročilý, aby mohl míti oučastenství we vládě, která také jen náhodně a toliko na čas jemu se dostala; on však byl wychowáván po občansku a cwičil se pro státní záležitosti w prwotních shromážděních podle prawého oučelu společnosti, který záleží w tom, aby se žádné třídě neponechávaly jisté wýhody co dědičné, nýbrž aby jich mohli oučastni býti všickni, kteří je dowedou sobě získati. Toto byl zvláštní ráz ústawy od r. 1791., že jakmile kdo schopným se stal nějakého práwa, ihned byl k němu připuštěn; ona rozšiřowala okres swůj zároveň s pokrokem wzdělanosti, která každým dnem powolávala wětší počet lidí k oučastnění se w státní správě. Tím způsobem uwedla prawou rovnost, která vlastně záleží w připustitelnosti, tak jako nerownost záleží we wyloučenosti. Poněwadž moc přecházela wolením z jednoho na druhého, staly se ouřady weřejnými; kdežto při priwilegiích přecházejíc od otce na syna činila ouřady dědičnou majetností.

Ústawa od r. 1791. zavedla moci stejnorodé, které jsouce mezi sebou we spojení wzájemně se obmezowaly; zatím musí se uznati, že moc králowská příliš byla podřízena moci národu. Není nikdy jinak: *swrchowanost, necht přichází s kterékoliw strany, když sama se obmezuje, vždycky si zawěsí jen slabé záwaží. Konstitujiící sněm seslabuje králowskou moc; král, když uděluje ústawu, obmezuje práwa sněmu.*

A přece byla tato ústawa méně demokratická, nežli ústawa sjednocených států amerických, která při wší rozlehlosti země ukázala se býti praktickou, což důkazem jest toho, že ne tak forma zřízení, jako spíše schwálení jeho anebo různé

z něho powstalé dowolují anebo zabraňují jeho zavedení. W zemi nové, po wydobyté neodwislosti, jako w Americe, jest každé zřízení možné; tam jest jenom jedna nepřátelská strana, wrchní vláda, a jak mile ta jest poražena, přestává spor, poněwadž na porážku následuje wypuzení její. Jinak jest s rewolucemi w společenských poměrech při národech již dlouho trwajících. Změny dotýkají se interesů, interesy tvoří strany, strany wejdou w zápas, a čím dále wítězství pokročí, tím více roste záští; tak to šlo we Francouzích. Dílo konstitujiícího sněmu přišlo na zmar méně swými nedostatky, jako dorážkami stran. Stálof mezi aristokracií a luzou; onano bojowala proti němu, tato se ho zmocnila. Tato poslední nebyla by se dostala k swrchowanosti, kdyby občanská wálka a cizí koalici nebyla potřebowala prostřednictví a pomoci její. Aby mohla vlast hájiti, musela w ní vládnouti; i učinila nyní ona swou rewoluci, tak jako střední staw byl učinil swou. Její 14. čerwenec byl 10. srpen, její konstitujiící sněm konwent, její vláda wýbor pro obecné blaho; a však bez emigrace, jak uwidíme, nebywalo by žádné republiky.

Zákonodárni národní shromáždění.

Kapitola pátá.

Od 1. října 1791. až do 21. září 1792.

(Začáteční poměr zákonodárního shromáždění ku králi. — Stav stran: Feuillantové opírají se o střední stav, Girondini o národ. — Emigrace a spousta duchovenstva; dekret proti nim; veto královo. — Známky zvěstující válku. — Ministerstvo Girondinů: Dumouriez a Roland. — Wypovězení wojny Uherskému a Českému králi. — Nehody francouzské armády; ustanowení záložního tábora 20.000 mužů u Paříže; uzawřené wypovězení kněží píšaze se nepodrobilých; veto královo; pád ministerstwa girondinského. — Bouřná petice 20. čerwna o přijetí dekretu a zpět powolání ministerstwa. — Poslední pokusy konstituční strany. — Prowolání wéwody Brunšwického. — Události 10. srpna. — Wojenský odboj Lafayettůw proti půwodcům 10. srpna; jeho zmar. — Neswornost mezi sněmem a nowou obecní radou; Danton. — Wpád Prusaň. — Seč 3. září. — Polní tažení Argonské. — Příčiny události za zákonodárního sněmu.)

Nowý sněm započal swá sezení 1. října 1791. Prohlásil se ihned za sněm zákonodárni. Hned na začátku měl příležitost osvědčiti swou přichylnost k nynějšímu pořádku a účtu pro zakladatele francouzské swobody. Zákonník konstituční byl mu slawně podán od archiwáře Camusa, jež prowázelo dwanáct nejstarších oudů národního zástupitelstwa. Sněm přijal listinu konstituční stoje a s odkrytou hlavou, i složil na ni při hlučném hlásání lidstwa na galeriích přísahu: *buď žiti o swobodě anebo umřiti*. Na to uhlasowáno jest poděkowání oudům konstitučního sněmu, potom překročilo se k započetí práci.

Ale první stýčnosti sněmu s králem nejewily týž ráz sjednocenosti a důwěry. Dwůr, který nepochybně se domýšlel, že za zákonodárního sněmu opět nabude onu přewahu, jižto byl ztratil za sněmu konstitučního, nešetřil dostatečně nepokojného i nedůtkliwého sboru národního. Sněm

wyslal šedesát swých oudů ku králi, aby mu oznámili, že zasedl. Král nepřijal je osobně, nýbrž wzkázal jim po ministru sprawednosti, že je může přijmouti teprw příští den w pole-dne. Tak nešetrné odbytí, jakož i ta okolnost, že komunikaci mezi králem a sněmem měla se diti cestou prostředni skrze některého ministra, urazilo národní zástupce co nejcitliwěji. Když pak byla deputace předpuštěna před Ludwika XVI., řekl Ducastel, jenž byl w čele jejím, zcela krátce: „Sire, zákonodárni sněm již konečně zasedl, on nás wyslal, abychom wás o tom zprawili.“ Ludwik XVI. odpowěděl ještě určitěji: „Před pátkem nemohu k wám přijíti.“ Takowé chowání se dworu ke sněmu bylo nešikowné a nemohlo mu získati lásky u lidu.

Sněm pochwálil chladnost, s kterou se wyjádřil president deputace, a brzo dowolil si repressalie. Obřady, s jakými král w prostředku jeho měl býti přijat, byly předepsány dřewnějsími zákony. Ustanowena byla pro něj lenoška na způsob trůnu; w promluwě k němu užíwáno titulu Sire a Majestátnost; poslanci, kteří při jeho příchodu stáli, posadili se, prikryli hlavu a pak opět wstali, řídíce se w tom s uctiwou pozorností podle všech pohybů králowých. Několik nepokojných přepiatců nacházelo tuto powolnost býti nehodnou swrchowaného sboru. Poslanec Grangeneuve žádal, aby na místě slow Sire a Majestátnost užíwalo se konstitučnejšího a pěknějšího titule: *král Francouzů*. Couthon šel ještě dále a nawrhl, aby se dala králi jednoduchá sesle, zcela takowá, jakou má president. Tyto nawrhy wzbudily při některých oudech pomijející nelibost; wětšina uchopila se jich ochotně. „Rád wěřim,“ řekl Guadet, „že národ francouzský wždy wětší bude míti účtu k jednoduché sesli, na které sedí president zástupců národních, nežli ku pozlacené lenošce, na které sedí hlawa wykonné moci. Pánové, nemluwím o titulech Sire a Majestátnost. Diwím se, že se národní sněm o to radí, má-li je podržeti. Slowo Sire znamená pán, a pochází z časů wlády feudální, které wíce není. Co se týče slowa Majestátnost (welebnost), nemělo by se ho wíce užíwati jinak, leč o Bohu a o národu.“

Žádán byl předběžný dotaz¹¹⁾, ale [slabě; rozličné ty nawrhy podwrhly se hlasowání a prošly spatrnou wětšinou. Po-

něwadź ale takowý dekret objewował se co nepřátelský, wyslowilo se proti němu smýšlení konstitucionalní, neschwalujíc takowou přílišnou přísnost w uskutečnowání zásad. Příštího dne žádali ti, kteří byli nawrhowali předběžní dotaz, aby se upustilo od wčerejších uzawření. Stejnou dobou rozširowala se powěst, že král nepřijde do sněmu, když zůstane při tom dekretu, pročež jest odwołán. Tím ukončily se pro tenkrát tyto malicherné hádky mezi dvěma mocnostmi, z nichž každá obávala se od druhé osobiwosti, vypínawosti, zvláště ale zlé wůle. Zpomínka na ně byla objewením se Ludwika XVI. we sněmě docela wyhlazena; byltě přijat s největší úctou a wrělým zápalem.

Hlavní předmět řeči jeho bylo udržení všeobecného pokoje. Ona poukazowala sněm na to, k čemu hlavní jeho zřetel má býti obrácen: na finance, občanské zákony, obchod, průmysl a upewnění nové vlády; on slibowal, že vše wynaloží, aby uwedl zase kázeň i pořádek do wojska, aby opatřil říši proti cizímu outoku a o francouzské rewoluci rozšířil takowé smýšlení, které by mohlo obnowiti dobré srozumění w Ewropě. S welikou pochwalou doložil: „Pánové, mají-li vaše důležité práce i vaše horliwost způsobiti všecko to dobré, čeho od nich lze očekáwati, musí mezi zákonodárním sborem a králem panowati stálá sjednocenost a nezrušitelná důwěra. nepřátelé našeho pokoje wždy budou hledět nás rozdwojit, kýž by láska k vlasti nás wždycky spojowala a obecné blaho nerozdílnými nás činilo! Pak bez překážky wywine se weřejná moc, spráwa zemská nebude lekána prázdnyimi hrůzami, majetnost i wíra každého budou požíwati stejné ochrany, i nezbude nikomu záminky, pod kterou by se vzdalowal země, we které platí zákony a wážena jsou weškerá práwa.“ Na neštěstí byly kromě rewoluce dvě třídy, které se nikterak s ní nechtěly porownati a jichžlo úsilí w Ewropě i uwnitř Francouzka překaziti mělo uskutečnění těchto rozšafných a smířliwých slow. Jsou-li w kterém státu strany wytištěné z místa swého, wstoupí ony w boj proti němu i přinutí jej uchopiti se proti nim nepřátelských prostředků. A wskutku způsobené od nepřisežných kněží nepokoje uwnitř země, wálečná se sbírání wystěhowanců a příprawy koalice brzo popohnaly zákonodární sněm dále, nežli dowolowala ústawa a nežli sám sobě byl umínil.

Sestawení tohoto sněmu bylo zcela we smyslu národu. Kdežto zřetel všech obrácen byl k rewoluci, neměli ani dwůr, ani šlechta neb duchowenstwo žádného wliwu na wolby. W tomto sněmě nebylo žádných zastawatelů absolutní moci a priwilegií, jako w předešlém. Obě strany lewice, které se byly ku konci konstitujícího sněmu rozpadly, stály posud naproti sobě, ale nikoli w témž poměru počtu a sily. Populární menšina předešlého sněmu byla w nynějším sněmě wětšinou. Zákaz, podruhé woliti již na slowo wzaté oudy konstitujícího sněmu; nutnost, wybrati poslance z těch osob, které smýšlením anebo chowáním swým nejwíce na sebe pozornost obrátili, hlavně ale oučinliwé působení klubů wedly k tomu wysledku. Brzo objewily se mínění i strany. Bylat prawice, lewice i centrum, jako w konstitujícím sněmě, ale w docela jiném smyslu.

Strana Feuillantů tworila prawici z pewných, naprostých konstitucionalistů. Hlavní řečníci jejich byli Dumas, Ramord, Vaublanc, Beugnot a j. Udržowalit jakési spojení se dworem skrze Barnava, Duporta a Alexandra Lametha, starými swými náčelníky, jichžto rady však Ludwik XVI. málo kdy uposlechl, kloně se s wětší důwěrou k radám swých dworanů. Kromě sněmu opírala se tato strana na klub Feuillantů a na městský staw. Národní obrana, wojsko, ředitelstwo departementu¹²⁾ a wůbec všickni weřejní ouřadowé byli jí přízniwi. Ale tato strana, která neměla wíce přewahu we sněmě, přišla brzo o neméně důležité stanovisko, totiž o municipální ouřad, jež obsadili protiwníci její z lewice.

Tato poslední tworila stranu, nazwanou girondinskou, kterážto w rewoluci činila přechod od prostřední třídy k luze. Nemělat ona tenkrátě ještě žádného záměru ku překocení čehos, byla však hotowa brániti rewoluci každýmkoli prostředkem, w čemž lišila se od konstitucionalistů, kteří ji chtěli hájiti toliko zákonem. W jejím čele stáli skwělí řečníkowé od Girondy, jenž jí dali jméno: Vergniaud, Guadet, Gensonné a Provensal Isnard, kterýžto poslední wládl ještě wášniwější wymluwností než onino. Hlavní wůdce jejich byl Brissot, oud municipality Pařížské za předešlého sezení, později oud sněmu. Smýšlení Brissotowo, který chtěl ouplnou opravu, weliká jeho dušewní činnost, kterou se wyznačowal w žurnalu

le Patriote, na řečništi sněmowním i w klubu Jakobinů, zewrubné a rozsáhlé jeho wědomostí o postawení cizích mocností dáwaly mu w době pŭtky mezi stranama a w čas wálky s Ewropou welikou wáhu. Condorcet uměl sobě získati wliw jiného druhu hlubokostí swých myšlének a přewahou swého rozumu, kteréžto mu w tomto druhém pokolení rewoluce udělowaly úkol podobný Sièyesowu. Pétion, powahy rozvážliwé a odhodlané stal se mužem činů této strany. Pokojné jeho wzezření, plynná řeč i obratnost w zacházení s lidem zapatřily mu brzo přednostenství municipální, kteréžto byl před tím zastáwal Bailly co representant střední třídy.

Lewice měla w sobě také jádro ještě přepiatější strany, než sama byla, jejížto oudowé, jako Chabot, Pazire, Merlin, měli se k Girondinům práwě tak, jako dříwe Pétion, Buzot, Robespierre k lewici konstituujícího sněmu. Byl to koneček strany demokratické, která zewnitř podporowala Gironda, wládnouc spojenými kluby i luzou. Robespierre, který po swém wystoupení ze sněmu založil sobě panství we spolku Jakobinském; Danton, Camille Desmoulins a Fabre d'Englantine w klubu Cordelierů, jejíž byli zřídili z nowotářů ještě přepiatějších, nežli byli Jakobini, tehďáž ještě ze samých měšťanů záležející; sládek Santerre we předměstích, we kterých byla hlawní síla lidu, byli vlastní wůdcowé této strany, která se opírala o weškerost lidu, hledíc vlastní swou vládu založiti. Ona však bojowala w postawení podřízeném, i bylo potřebí welmi nutných okolností, aby jí dopomohly k wítězství. Bylat to opravdowá ona strana z Marsowa pole.

Centrum zákonodárního sněmu bylo upřímě oddáno nowému pořádku. Mělot skoro to samé smýšlení i téhož ducha mírnosti jako centrum sněmu konstituujícího; ale moc jeho byla docela rozdílná, ono nestálo wíce w čele třídy usedlé, jejíž pomocí by mohlo mocně a rozšafně mistrowati wšecky přepiaté strany. Weřejná nebezpečenství, která znou wzbudila potřebnost přepiatých mínění a wýstředních stran, ouplně zničila wšecku wáhu centra. Brzo připadlo silnějšímu, jako wšecky spolky mírných, a bylo opanowáno od lewice.

Sněm měl přetěžké postawení, předchůdce jeho byl mu zanechal strany, které on nikterak nemohl upokojiti. Hned w prwních sezeních widěl se nucena s nimi se zanašeti, a sice

musel s nimi wejti w boj. Emigrace zmáhala se strašně, oba bratři králowi, pak princ de Condé a wéwoda Bourbonnský protestowali proti přijetí konstituční listiny se strany Ludwika XVI., tedy proti jedinému prostředku k wyrownání, práwice že král nemůže zadati práwa staré monarchie, a protestace jejich po celém Francouzsku rozšířená činila weliký dojem na jejich přívržence. Důstojníci opouštěli armádu, šlechta swé zámky, a celé setniny přebíhaly přes hranice, dáwajíce se wřadowati w pluky emigrantské. Wáhajícím posílány jsou přeslice, těm pak, kteří by se newystěhowali, vyhrožowáno odstrčením je do stawu měšťanského, jak mile se šlechta wítězně wrátí. W rakouském Nizozemsku a sousedních kurfirťstwtích tworilo se tak zwané wnější Francouzsko. Protirewoluce zřejmě pripravowala se w Brusselu, we Wormsu a w Koblencu pod ochranou, ano s přispěním cizích dworů. Přijímání jsou wyslancowé od emigrace, wyslancowé pak vlády francouzské buď jsou nazpět posíláni nebo newlídne přijímání, anebo konečně jako Duvoyer, zatýkáni; francouzští cestowatelé a obchodníci, jenž byli podezřelí z vlastenectwí anebo z lásky k rewoluci, dáwání do ewropské klatby. Několik mocností wyslowilo se zřejmě, mezi nimi Šwědy, Rusko a Španělsko, kteréžto poslední bylo tehďáž pod wládou markýze de Blanca-Florida, jenž byl zcela oddán wyštěhowancům. Zároveň udržowalo Prusko swou armádu w hotowosti, kordon sardinského a španělského wojska na hranicích alpských a pyrenejských sesilowal se wždy wíce, a Gustaw Šwédský sbíral pole.

Spurní duchowní nezameškáwali ničeho k způsobení diwersí uwnitř země, jenž by prospěla wyštěhowancům. „Kněží, zwláště biskupowé,“ prawí markýz de Ferrières, „použíwali wšechných prostředků fanatismu, aby lid wenkowský i městský proti občanskému zřízení duchowenstwa pobourili.“ Biskupowé zapowídali kněžím, aby žádné služby boží nekonali w chrámtch, w kterých slouží kněží konstituční, neboť se obáwali, že by lid služby i kněžství obojích spolu smíchal. „Kromě tohoto cirkuláře na fary,“ dokládá on, „rozšírowány jsou po wenkowě instrukce, které byly ustanoweny pro lid. W těch stálo, aby se nikdo strany swátosti neobracowal ku kněžím konstitučním, jimž wetřenců spíláno; wšickni, kteří se

jich oučastní, že pouhou přítomností svou smrtelný hřích páchají; ti, kteří jsou oddáni od oněch wetřenců, že nejsou manželé kletbu na sebe i na děti své přivolávají; že potřebí jest odříci se všeho spolku s nimi i s takovými, jenž odtrhli se od církve; municipální představení, kteří je usazují na jich místa, že sami stávají se odpadlíky; že w okamžení takového usazení i zvoníci a kostelníci mají swá místa složití.... Takové fanatické spisy dosáhly onoho oučinku, jaký zamýšleli biskupové: všude vypukowaly náboženské nepokoje.“

Powstání tato dála se nejwíce w Calvadosu, w Gévaudanu a we Wendii. Tyto kraje měli patrnou zášť na rewoluci, poněwadž prostřední a oswícená třída byla w nich málo četná, obecný lid pak trwal w závislosti od duchowenstwa i šlechty. Polekaní Girondisté chtěli sáhnouti ku přísným prostředkům proti emigraci i spurným kněžím, kteří doráželi na zawedený pořádek. Brissot nawrhl, aby se zastawila emigrace upuštěním od showiwawosti a powolnosti, jaká se posud w ohledu na ni zachowávala. On dělil wystěhowance na tré tříd: 1) na hlavní wůdce, w jichž čelo postavil oba bratry králowy; 2) na veřejné ouřadníky, kteří opustiwše místa i vlast ještě soudruhy své swésti usilowali; 3) na osoby pouze soukromé, kteří z bázně o žiwot, z nenávisti rewoluce anebo z jiných příčin z vlasti odešli, neozbrojíce se však proti ní. Proti prwním dvěma třídám žádal přísné zákony; z ohledu poslední prawil, že by byla dobrá politika, promíjeti. Co se týkalo nepřisežných a pobuřujících kněží, chtěli někteří Girondini přestáwati na tom aby byli dáni pod bedliwou dohlídku; jiní naproti tomu za to měli, že w té věci jen jeden prostředek pomůže a že duch odbojnický nestišť se dříwe, dokud nebudou wypovězeni z králowstwi. „Wsechna cesta ke smíření,“ prawil prudký Isnard, „jest budoucně marna; táží se, co až posud prospělo tak opakované odpuštění? Smělost vašich nepřatel rostla jen w stejné míře s waší showiwawostí; oni nepřestanou dříwe wám škoditi, až nebudou k tomu míti prostředků; oni buď musejí podlehnouti anebo zwítěziti: až tam musí to dojíti, a kdo neuznáwá tuto welikou prawdu, jest podle mého rozumu poražen welikou politickou slepotou.“

Strana konstitucionální odporowala všem těmto náhledům; oni neupírali sice nebezpečnstwí, ale takové zákony powažowali za libowolné. Oni prawili, že přede vším ctíti se musí ústawa a tedy přestáwati na prostředcích, jaké předpisuje opatrnost; že stačí ozbrojiti se naproti wystěhowancům, co se však týče trestání spurných kněží, že se musí čekati, až se skutečné nějaké spiknutí jejich odkryje; oni napomínali, aby se nerušil zákon ani naproti nepřatelům, obáwajíce se, kdyby jedenkráte ta cesta byla nastoupena, že by nebylo žádného zdržení wíce, a že by rewoluce tak jako stará vláda svou nesprawedlností na zmar přišla. Ale sněm, je-muž blaho státu šlo nad přísné zachowávání zákona, který we wáhawosti widěl nebezpečnstwí, a při tom roznicen byl wasněmi, které jej k rozhodným krokům uchwacowaly, nedal se zdržeti těmito úwahami. Ještě 30. října přijal souhlasně dekret, wztahující se na staršího bratra králowa, Ludwika Stanislawa Xawera. Tento princ byl podle znění konstituce wybidnut, aby se we dvou měsících do Francouz wrátil, sice že po uplynutí té lhůty zbawen bude práwa swého k regentstwi. Ale w ohledu na wystěhowance a kněze přestáwala tato souhlasnost. Dne 9. listopadu rozhodl sněm, že Francouzové za hranicemi shromáždění jsou podezřelí ze spiknutí proti vlasti; budou-li ještě 1. ledna 1792 we wojenském sebrání, že se bude s nimi nakládati jako se spiklymi a že propadnou trestu smrti, konečně že po jich odsouzení in contumaciam důchody ze statků jejich obrátí se ku prospěchu národu, „owšem bez ujmy práwa jejich žen, dětí a zákonních wěřitelů.“ 20. téhož měsíce uzavřeno jest skoro stejně o spurných kněžích, kteří měli býti přidrženi k složení občanské přísahy pod pokutou ztráty swých míst a podezřelosti spoury proti zákonu. Pakli by ji opětně odepřeli, měli býti dáni pod přísnou dohlídku; kdyby w osadách jejich powstaly náboženské nepokoje, měli w hlavním městě departementu postaweni býti před soud, a shledalo-li by se na nich, že se w nich oučastnili a kázáním k neposlušnosti powzbuzowali, měli býti uwězněni.

Král, potwrdiw prwní uzavření, které se týkalo jeho bratra, wyřknul proti ostatním dvěma swé veto. Na krátko před tím zawrhl byl emigraci veřejnými kroky, i psal wystě-

howalým princům, aby se navrátili. On je wyzýwal k tomu we jmenu pokoje Francouzská, we jmenu přichylnosti a poslušnosti, kterou mu dlužni jsou co bratru a králi swému. Ku konci psaní swého řekl jim: „Budu wám po celý čas života swého k díkům zawázán, když mně uspoříte newyhnutelnost jednati w odporu proti wám, kdežto nezvratně jsem odhodlán, provésti co jsem oznámil.“ Rozšafné jeho wybídky zůstaly beze všeho oučinku; ale jakkoli Ludwík XVI. znechwalowal počínání wystěhowanců, nechtěl přece krokům proti nim zawaděným potwření swé uděliti. W tomto neswolowání podporován byl od konstitucionalistů a od ředitelstwa departementu. Podpora ta nebyla pro něj bez prospěchu w době, kde w očích lidu zdál se spoluwinníkem emigrace, kde wzbuzowal nespokojenost Girondinů a rozpadával se se sněmem. On by se byl měl ouzce s nimi spojití, když se proti wystěhowancům listy swými a proti rewolučnickům užíwáním swého práwa na ústawu odwołával. Postawení jeho jen tenkrát se mohlo upewniti, kdyby upřímně se byl přidržel prwní rewoluce a swou wěc byl spojil s wěcí měšťanstwa.

Ale dwůr nechtěl tolik upustiti; očekáwaje wždy lepších časů překázal sobě sám w jednáni dle pewného prawidla a hledal naděje po všech stranách. On setrwával we swém spojení s Ewropou i byl časem náchylen ku přijetí cizí interwence; on kul s ministry pletichy proti straně národní, a použíwal, jakoli s nedůwěrou, Feuillantů proti Girondinům. Jeho nejhlawnější prostředky w té době záležely w malicherných šmejdech Bertranda de Molleville, který byl w čele ministerstwa; on byl založil *francouzský klub*, jehož oudům dáwal plat, on kupowal pochwalu gallerii we sněmě, a takowým opíčením se po rewoluci dělal si naději k wítězství nad opravdowou rewoluci, maje w oumyslu oklamati strany a ducha ústawy zabiti písmenou.

Při takowém způsobu chowání swého dopustil se dwůr i té nemoudrosti, že stranu konstituční, kterou by byl měl sesílití, seslabil, když na její ujmu podporowal zwolení Pétiona za městského přednostu. Následkem nezištnosti panowawší w minulém sněmě všickni, kteří pod ním drželi weřejná mí-

sta, ouřady swé poznenáhlu složili. Lafayette odstoupil 8. října od welitelství nad národní obranou, a Bailly rovněž poděkowal se z přednostenství municipálního. Na Baillyho místo nawrhowali konstitucionalisté Lafayette k tomuto prwnímu ouřadu w státu; kdo jej držel, měl Paříž we swé moci, neboť mohl zbouření wywoławati i potlačowati. Až posud byl w rukou konstitucionalistů, kteří tím způsobem potlačili hnutí na Marsowě poli. Již byli ztratili přewahu we sněmě i welitelství nad národní obranou, nyní ztratili také municipalitu. Dwůr dal všechny hlasy, kterými wládl, kandidátu girondinskému Pétionowi. „Pan Lafayette,“ prawila králowna k Bertrandowi de Molleville, „chce se státi přednostou Pařížským jenom proto, aby se brzo na to stal přednostou paláce. Pétion jest Jakobin, republikán, ale hlupák, neschopný k tomu, aby kdy byl hlawou nějaké strany.“ 14. listopadu wywolen byl Pétion za maira wětšinou 6.708 hlasů z 10.632.

Girondini, w jichž prospěch wolba tato byla rozhodnuta, nepřestávali na obdržení mairie. Francouzsko nemohlo déle zůstati w tomto nebezpečném a prozatímním stawu; dekrety, které necht již sprawedliwé neb nesprawedliwé směrowaly k obhájení rewoluce, ale od krále zawrženy byly, nebyly od vlády žádným jiným prostředkem nahrazeny; ministerstwo jewilo zlou vůli anebo patrnou bezstarostnost. Též obwiňowali Girondini ministra zewnitřních záležitostí Delessarta, že způsobem swého wyjednávání s cizími mocnostmi, swým otálením a nešikowností swou w šanc wydal čest i bezpečnost národu; neméně sobě stěžowali na ministra wálky Du Portaila a ministra námořnictwí Bertranda de Molleville, kteří ani hranice ani břehy nebyli opewnili. Chowání se kurfiřta Trewírského a Mohuckého, pak biskupa Špírského, kteří podporowali wojenské se srocování, wzbudilo nade všecko newoli u lidu. Diplomacký výbor nawrhl, aby se králi projewilo, kterak rád by to widěl národ, kdyby wyzwal sousední knížata, aby srocení tato we třech měsících rozplašili, stáhna zároveň dostatečnou moc, která by je přinutiti mohla k zachowávání národního práwa. Tímto důležitým krokem měla se jednak uložiti Ludwíkowi XVI. slawná powinnost, jednak wyjewiti říšskému sněmu Řezenské-

mu i všem ostatním dworům ewropským pevná vůle Francouzská.

Isnard wystoupil na řečniště ku podpoře toho návrhu. „Powzneseme se při této příležitosti,“ prawil, „k výši povolání swého; promluwme k ministrům, ku králi a k celé Ewropě s tou pevností, která nám náleží. Řekněme swým ministrům, že až posud národ nebyl příliš spokojen s chováním každého z nich, že budoucně zbývá jim jenom woliti mezi weřejnou wděčností a zákonní pokutou, a že slo-wem „odpowědnost“ rozumíme „smrt“. Králi řekněme, že prospěch jeho žádá, aby chránil ústawu, že panuje jenom skrze lid a pro lid, že národ jest swrchovaný nad ním, on pak že jest poddaným zákona. Ewropě řekněme, že francouzský národ, wytasí-li meč, zahodí pošwu a nezwedne ji dříwe, leč owěncen wítězným wawřinem; že když kabinety zapletou krále we wálku s národy, my zapleteme národy we wálku na žiwobyti a na smrt s králi. Řekněme jí, že wšecky bitwy, we kterých se budou národové potýkati k rozkazu swých despotů — —“ (tu přehlušen pochwalou zwolal:) „žádnou pochwalu, žádnou pochwalu; ctěte můj zápal, jest to zápal swobody! Řekněme tedy Ewropě, že wšecky bitwy, we kterých se budou národové potýkati k rozkazu swých despotů, podobají se ranám, jaké si we tmách zasazují dwa přátelé, zrádnými ponoukateli proti sobě poštwaní. Když wzejde denní swětlo, odhodí zbraň, obejmou se a potrestají toho, který je oklamal: tak budou se objímati národové před očima s trůnu swržených tyranů, potěšené země a radujícího se nebe, když w okamžení, we kterém nepřátelská wojska bojowati budou s našimi, zoře poznání oswítí jejich oči.“

Sněm jednosworně a s nadšením uzawřel nawržené prostředky, a 29. listopadu wyprawil poselství ku králi. Vaulblanc byl mluwčím té deputace. „Sire,“ prawil k Ludwíku XVI., „sotwa národní sněm ohlédl se na postawení říše, nemohlo ho zůstati tajno, že nepokoje, kterými tak prudce jest zmitána, půwod swůj mají w zločinných přípravách francouzských wy-stěhowanců. Opowážliwost jejich podporují němečtí knížata, kteří neohlížejíce se na smlouwy swé s Francouzskem zdají se zapominati, že této říši powinnowání jsou za mír westfálský, který jim zaručuje práwa i bezpečnost jejich. Tyto nepřá-

telské příprawy, toto hrození wpádem do země nutí říši ozbrojowati se, načež vycházejí nesmírné summy, které by národ radostně byl položil do rukou swých wěřitelů. Na wás jest, Sire, učiniti tomu konec; na wás jest mluwiti k cizím mocnostem, jak sluší na krále Francouzů! řekněte jim, že Francouzsko wšude, kde se příprawy proti němu trpí, nemů-že spatřowati leč nepřátele; že swatě budeme držet přísahu, ničeho nedobýwati; že jim podáváme dobré sousedství i nezrušitelné přátelství swobodného a mocného národu; že chceme šetřiti jejich zákonů, obyčejů i ústaw, ale že chceme, aby také našich šetřeno bylo! Řekněte jim konečně, budou-li němečtí knížata i dále podporowati wálečné příprawy proti Francouzům, že oni k nim nepřinesou oheň a meč, ale swobodu! Necht sami uwáží, jaké následky by mělo toto procitnutí národů!“

Ludwik XVI. odpověděl, že poselství sněmu co nejlépe uwážiti chce, a za několik dní osobně ohlásil mu swé rozhodnutí strany té věci. Shodowalot se ono se wšeobecnou žádostí. Král prawil uprostřed hlučného potlesku, že wzkáže Trewírskému i ostatním kurfiřtům, nepřestanou-li před 15. lednem w jejich zemích wšecko srocowání a wšecky příprawy wystěhowaných Francouzů, že w nich nebudeme widěti jen swé nepřátele. Doložil že bude psáti též císaři a hledět ho přiwěsti k tomu, aby jakožto hlawa říše wložil se w to k zamezení neštěstí, jaké by muselo pojiti z další neustupnosti několika oudů německé říše. „Pakli tato wyjádření nebudou slyšána,“ řekl pak, „potom, pánové, ničeho mi nezbywá, nežli nawrhnouti wálku; wálku, kterou národ, slawně wšeho dobýwání se odřeší, nikdy nezačíná sám, leč by byl přinucen, kterou ale šlechetný a swobodný národ, když to wlastní jeho bezpečnost i čest káže, podniknouti dowede.“

Kroky králowy u německých knížat byly podporowány wálečnými přípravami. 6. prosince nastoupil nowý wojenský ministr na místo Du Portailowo. Narbonne, wywolen z Feuillantů, mladý, činný, dychtiwý po wyniknutí wítězstwím swé strany a obranou wlasti, odebral se i hned na hranice. 150.000 mužů bylo swoláno, sněm powolil k tomu konci 20 milionů z mimořádných fondů; tři armády jsou sestaweny pod

wůdci Rochambeaum, Lucknerem a Lafayettem; konečně obžalováni jsou Monsieur, hrabě Artoisský a princ Condé „jakožto podezřelí z oukladů a spiknutí proti všeobecné bezpečnosti státu a ústavy.“ Statky jejich jsou zabaveny, a když uplynula lhůta vyměřená Monsieurovi k jeho návratu do říše, zbaven jest práva svého k regentství.

Kurfiřt Trewírský slíbil rozehnati sbory vystěhowanců a budoucně jich více netrpěti. Nicméně vyšlo z toho jenom rozpuštění na pohled. Rakousko dalo maršálowi Benderowi rozkaz, brániti kurfiřta, kdyby naň bylo udeřeno, a potvrdilo uzavření Řezenského sněmu. Tento žádal, aby říšská knížata, jenž měli statky we Francouzích, usazeni byli w předešlá swá práwa; on nechtěl připustiti žádnou peněžitou náhradu za tato práwa a zanechal Francouzsku toliko woliti mezi opětným zavedením feudalismu w Holsatsku anebo wálkou. Oba tyto kroky Wídenského kabinetu nebyly příliš pokojné powahy. Wojska jeho blížila se k francouzským hranicem a dokazowala ještě zřejměji, že nebylo se spolehati na jeho nečinnost. W Nizozemsku stálo 50.000 mužů, w Brigawě 6000, a 30.000 jich táhlo z Čech. Tato strašná armáda každou chvíli mohla proměnit pouhé pozorování w outok.

Národní shromáždění cítilo, jak nutno jest přiwésti císaře k určitému vyjádření. On považowal kurfiřty za pouhé nastrčence a vystěhowance za nástroje jeho; neboť kníže Kounic uznáwal „spolek panovníků k obhájení bezpečnosti a cti korun“ za oprávněný. Girondini chtěli tedy předejiti tak nebezpečného protivníka, nenechajíce mu času ku přichystání se. Žádalit, aby před 10. únorem osvědčil swé oumysly strany Francouz zjewně a jasně. Zároveň doráželi na ministry, na které nebylo spolehnutí w pádu wálky. Neschopnost Delessartowa a pletichy Mollevillovy dáwaly jim obzvláště příležitost k outoku na ně; Narbonne byl jedinký, který ušetřen zůstal. Přispělo jim k tomu rozdwojení w ministerstwu samém, jehož jedna část pod Bertrandem de Molleville, Delessartem a j. byla aristokratická, druhá pod Narbonnem a ministrem wnitřních záležitostí Cahierem de Gerville konstitucionalní. Mužové, jichž zámysly a prostředky tak rozdílné byly, nemohli se nikterak srozuměti; Bertrand de Molleville měl tuhý spor s Narbonnem, který kollegy swé k tomu přiwésti chtěl, aby přijali

chowání přímé a určité a opřeli trůn o národní shromáždění. Narbonne podlehl w té půtce, což mělo za následek rozptýlení ministerstwa. Girondini obžalowali Bertranda de Molleville a Delessarta; onen uměl se obratností swou osprawedlniti, tento postawen byl před vysoký soud Orleanský.

Král, zastrašen přísností sněmu proti oudům swého kabinetu, zvláště pak uzavřeným obžalováním Delessarta, newiděl jiné pomoci, nežli woliti nové swé ministry ze strany wítězné. Toliko spolek s těmi, jenž wládli nad rewolucí, mohl zachowati swobodu i trůn. On znowa uwedl w souhlas sněm, wykonnou moc a městské přednostenstwo, který kdyby byl míwal trvání, byli by Girondini se dworem wywedli to, co po rozdwojení mysli jenom bez něho moci wykonati. Ondy nowého ministerstwa stali se: Lacoste pro námořnictwí, Clavier pro finance, Duranthon pro sprawedlnost, de Grave, kterého brzy nahradil Servan, pro wálku, Dumouriez pro zewnitřní a Roland pro wnitřní záležitosti. Oba poslední byli nejwytečnější a nejdůležitější oudové ministerstwa.

Dumouriez byl 47 let stár, když vypukla rewoluce. Až posud byl žiw w samých pletichách a ten zvyk přenesl i do doby, we které smělo se malých prostředků užíwati toliko ku podpoře welikých, nikoli ale na jejich místě. První část swého politického žiwota stráwil samými pokusy, skrze koho by se powznesl; druhou část podobnými pokusy, skrze koho by se udržel. Dwořan před rokem 1789., konstituční pod prvním národním shromážděním, Girondin pod druhým, Jakobin pod republikou, byl u vysoké míře vším, čím ho udělaly okolnosti. Ale on měl wšeccky prostředky welikých mužů: podnikawost, neunawnou činnost, rychlý, jistý a obsáhly wzhled, ráznost w jednání a zvláštní důwěru w šťastný zdar; při tom byl přímý, wldný, pln ducha, smělý, stejně obratný w strannictwí i wálce, wěděl pro wšeccko pomoc a s obzvláštní šikowností uměl použití prawého okamžení a wprawiti se w postawení stím oumyslem, aby je zlepšil. Prawda že tyto weliké vlastnosti zastíněny byly některými wadami. On byl odwážliwec, lehkomyšlník a welmi nestálý we smýšlení i w prostředcích, poněwadž byl zvyklý na ustawičnou činnost a ustawičné pletichy. Ale největší chyba Dumouriezowa byla nedostatek wšeho politického přesvědčení. Jak pro swobodu,

tak rovněž pro vládu nelze učiniti ničeho v čas rewoluce, ne-držíme-li s některou stranou; aniž pro vlastní tížádost, nehledíme-li dále nežli na svůj cíl a nemáme-li silnější vůli nežli naše strana. Toto jest, co učinilo velkým Cromwella a Bonaparta, kdežto Dumouriez byl nejdříve nástrojem stran, které později hleděl poraziti pletichami. Scházelat mu vášeň jeho věku, která jediná zdokonaluje muže a ku panownictví powznáší.

Roland byl opak Dumouriezůw; byl to charakter, jež swoboda již hotový nalezla, jakoby jej sama byla utvořila. Roland byl způsobů prostých, mrawů přísných, smýšlení pewného; on milowal swobodu wřelě a byl by jí bez zítčnosti wěnowal celý život anebo umřel pro ni ochotně a bez okázalosti. On byl hoden býti narozenu w republice, ale w rewoluci nebyl na swém místě; on se nehodil mezi nepokoje a půtky stran; schopnosti jeho nebyly wýtečné, powaha jeho poněkud příkrá; on neznal lidi a neuměl s nimi zacházeti, a při wší swé pracowitosti, oswícenosti a činnosti málo býwal by wšímán bez swé manželky. Wše, co se jemu nedostávalo, měla ona: sílu, obratnost, wznešenost, předwidawost. Paní Rolandowá byla duší Girondy, okolo ní shromažďowali se oni skwělí a stateční mužowé, aby rozmlouwali o potřebách a nebezpečenstwach wlasti; ona powzbuzowala ty, které widěla býti schopné k činům, a posílala na řečniště ty, při kterých seznama wýmluwnost.

Dwůr nazwal ministerstwo w kwětnu sestawené ministerstwem bezkalhotáků. Když Roland ponejprw se představowal w zámku, přišel s mašlemi na střewících a w kulatém klobouce proti wšem předpisům etikety, tak že ho obrádník nechtěl ani připustiti. Jsa však přinucen wpustiti jej obrátil se k Dumouriezowi a prawil ukazuje na Rolanda: „Ach, pane, žádné přesky na střewících!“ — „Ach, pane, wšecko jest ztraceno!“ odpowěděl Dumouriez zcela chladně. Tak daleko wztahowaly se tenkrátě ještě předsudky dwora. První, co nowí ministrowé před sebe wzali, byla wojna. Postawení Francouzská stávalo se wždy nebezpečnějším, i muselot se wšeho obáwati od zlé wále Ewropy. Císař Leopold byl umřel, a tato událost mohla zrychlití rozhodnutí Wídenského kabinetu. Mladý jeho nástupce František II. mohl býti buď méně mírumilowný anebo méně prozřetelný. Nad to staho-

walo Rakousko wojska, rozkládalo tábory, ustanowowalo komandující generály; zneušetřiwši půdy Basilejské obsadilo okršlek Brundrutský, aby mělo otewřenou cestu do departementu Doubského. Zámysly jeho nemohly býti déle pochybné. Srocowání w Koblencu počalo znowa we mnohem wětší míře, Wídenský kabinet byl jen proto na okamžení roztrousil wstěhowance po belgických prowinciích, aby se pojistil před wpádem Francouzů do této země, na který nebyl ještě dostatečně připrawen; ale on jenom na oko chtěl ukázati swou powolnost, i trpěl w Brusselu generální štáb důstojníků w uniformě a s bílou kokardou. Konečně odpowědi knížete Kounice na požádaná wyjádření nikterak neuspokojowaly. Ano on odepřel jednáni bezprostřední a dal po baronu Kobenclowi odpowěd, že Rakousko neupustí od uložených wýmínek. Obnowení monarchie na základě králowského sezení od 23. čerwna; nawrácení statků duchowním, panstwi holsatských se wšemi práwy německým knížatům, papeži pak Avignonu a hrabstwi Venessainského bylo ultimatum Rakouska. Tak stalo se nemožným každé usrozumění, i nebylo žádné naděje wíce k udržení míru. Francouzsku hrozil osud Hollandska anebo dokonce Polska; i jednálo se již jediné o to, má-li se čekati na outok anebo jej předejiti, má-li se zápalu lidu použití anebo jej vychladnout nechati. Prawý půwodce wálky není ten, který jí wypowídá, nýbrž ten, který jí činí newyhnutelnou.

Ludwík XVI. objwil se dne 20. dubna w národním shromáždění, prawázen ode wšech swých ministrů, „Pánowé,“ prawil, „přicházím do sněmu za příčinou weledůležitou, která požaduje wšecku pozornost národních zástupců. Můj ministr wnějších záležitostí přečte wám zpráwu, kterou podal mé radě o našem politickém postawení.“ Dumouriez chopil se nyní slova: wypočítawal stížnosti Francouzská proti domu rakouskému; odhalowal oučel konferencí Mantuanské, Reichenbachské a Pilnické; připomínal koalicii, kterou učinil proti rewoluci francouzské; ukazowal na jeho wždy silnější zbrojení; na weřejnou ochranu, kterou poskytuje wstěhowancům; na jeho pánowitý tón a zoumylné průtahy u wyjednávání; konečně na nesnesitelné wýminky obsažené w ultimatu, a po dlouhé řadě úwah o nepřátelském se chowání Uherského a Českého krále (František II. nebyl tehdaž ještě za cí-

saře wolen), o sklíčených okolnostech, w jakých se národ nalezá, o hlasitě wyslowené jeho wůli, netrpěti žádného po-
hanění a žádného sáhání do swých práv, o cti a upřímnosti
Ludwika XVI., jemuž swěřena jest důstojnost a bezpečnost
Francouzská, nawrhl wálku s Rakouskem. Na to řekl Lud-
wik XVI. hlasem poněkud pohnutým: „Pánové, slyšeli jste
oučinek mého wyjednávání s Wídenským dworem. Náwrh
referenta jest jednohlasné mínění oudů ministerské mé rady;
já sám přistoupil k němu. Srownávat se se žádostí sněmu
často mně přednášené, i se smýšlením, wyřknutým ke mně
od welikého počtu občanů z rozličných krajín říše: všickni
raději chtějí wálku, nežli aby se déle na to díwali, kterak se
důstojnost francouzského národu uráží a jeho bezpečnosti hrozí.
Musel jsem dříwe wyčerpati všechny prostředky k udržení po-
koje. Nyní ale nawrhují sněmu podle konstitucí wálku proti
králi Uherskému a Českému.“ Při těchto slowech králowých
bylo slyšeti zde onde potlesk, ale slawnost toho okamžení a
důležitost věci byla pronikla všechny tichým wnitřním pohnu-
tím. Jak mile opustil král sněmownu, ustanowilo shromáždě-
ní na wečer mimořádní schůzku, we které skoro jednohlasně
byla wálka uzawřena. Tak podniknuta jest s hlawní mocí
spojenců wojna, která trwala čtvrt století, upewníc wítěznou
rewoluci a změnic podobu Ewropy.

Celé Francouzsko přijalo s radostí tuto zpráwu. Wálka
dodala lidu, beztoho ještě dost rozčilenému, nowého hnutí.
Okrsky, municipality, spolky podávaly adresy, na wojnu se
bralo, dobrowolné dary se obětowaly, piky se kuly a celý
národ zdálo se že powstává, buď očekáwati Ewropu anebo
na ni udeřiti. Ale roznicenost, která konečně rozhodne wí-
tězství, nenahraňuje hned z počátku organisací. A w skutku
bylo se na začátku wojny spolehati toliko na řádné wojsko,
pokud nowě sebrané se neuspořádalo. W tom ohledu byl
staw francouzské wojenské moci následující. Rozsáhlé hra-
nice od Dunkerku až k Hüninkám rozděleny byly na troje wo-
jenská kommandy. Na lewém křídle od Dunkerku až k Phi-
lippevillu stála sewerní armáda, asi 40.000 mužů a 8000 koní
silna, pod maršálem Rochambeauem. Lafayette welel střední
armádě, která měla 45.000 mužů a 7000 koní a rozširowala
se od Philippevillu až k liniím Weissemburským. Rejnská

armáda konečně, 35.000 mužů a 8000 koní silna, stála pod
maršálem Lucknerem, který držel obsazen celý ten kus od
Weissemburských linií až k Basileji. Střežení hranic alpských
a pyrenejských swěřeno bylo generálowi Montesquiou, jehož
wojsko nebylo však četné; ale ta část Francouzská neměla
se obáwati žádného wpádu.

Maršál Rochambeau chtěl setrwati w defensiwě a stříci hra-
nice, Dumouriez naopak chtěl, aby francouzská wojska prwní
hnutí započala, tak jako wálka nejprw od Francouzů byla prohlá-
šena, kdežto jest vždy wýhoda na straně toho, kdo prwní začne.
On byl welmi podnikawý, a poněwadž řídil wojenské opera-
ce, jakkoli byl ministrem zewnitřních záležitostí, prorazil se
swým plánem, který záležel w tom, aby se rychle wtrhlo do
Belgie. Tato země byla se r. 1790. pokusila o sprostění se
rakouského jha, a po krátkém wítězství zase byla přewahou
moci podrobená. Dumouriez měl za to, že brabantští wla-
stenci wpád Francouzů považowati budou co prostředek k je-
jich oswobození, i usmyslil si k tomu konci trojí outok. Oba
generálowé, Theobald Dillon a Biron, kteří we Flandrech pod
Rochambeauem kommandowali, obdrželi rozkaz, aby se hnuli
jeden se 4000 muži od Lillu k Tournai, druhý s 10.000 muži
od Valenciennu k Monsu. Zároveň hnul se Lafayette s částí
armády swé od Met a rychlými pochody táhl přes Stenai, Sé-
dan, Mézières a Givet k Namuru. Ale plán tento předpoklá-
dal u wojáků otuženost, jaké ještě neměli, od generálů pak
požadowal welmi obtížné srozumění. Mimo to byly kolonny
k outoku určené ne dosti silné. Sotwa že Theobald Dillon
překročil hranice a na nepřitele wrázil, zmocnil se 28. dubna
wojska jeho nenadály strach. W řadách ozýwal se křik: „za-
chowej se kdo můžeš!“ on sám pak uchwácen byl od swých
a rozsekán. To samé stalo se při podobných okolnostech u
sboru Bironowu, který rovněž přinucen byl w nepořádku
ustoupiti do swého starého postawení. Nenadály tento outěk
obou kolonn přičísti se musí buď strachu wojáků ještě nikdy
w ohni nebywších, nebo nedůwěře k wůdcům, anebo konečně
zlomyslníkům, kteří křičeli o zradě.

Lafayette, který w málo dnech a při špatných cestách pa-
desát francouzských mil byl urazil, obdržew w Bouvinu
zpráwu o nehodách u Valenciennu a Lillu, widěl že oučel

wpádu jest zmařen, i měltě právem za to, že nezbyvá ničeho kromě ústupu. Rochambeau stěžoval si na „přehálenost a na nesouwisnost“ kroků, které mu byly bezvýmínečně předepsány. „Nechtě býti slepým nástrojem, který jest přinucen dle zalíbení ministrů wyváděti úlohy, kdežto jemu náleží nejvyšší wedení,“ žádal o swé propuštění. Od té doby obmezila se armáda francouzská opět na defensiwu. Hranice byly nyní jenom na dvojí vrchní kommandu rozděleny, z nichž jedno pod Lafayettem wztahowalo se od moře až k Longwy, druhé pod Lucknerem od Mosely až k Juře. Lafayette poručil lewé křídlo swé Arthuru Dillonowi, prawým dotýkal se Lucknera, pod kterým kommandowal Biron na Rejně. W takowém postawení očekáwali spojence.

Tyto prwní nehody rozmnožowaly neswornost mezi Feuillanty a Girondiny. Generálowé přičítali je plánu Dumouriezowu, ministerstwo zase uwalowalo winu na chowání generálů, kteří wesměs ustanoweni jsouce pod Narbonnem náleželi ke straně konstitucionální. Jakobini s druhé strany obwiňowali protirewolučníky, že způsobili nepořádný ten outěk woláním: „Zachowej se, kdo můžeš!“ Netajená jejich radost, naděje, že brzo wtrhnou do Paříže spojenci, že wystěhowanci se wrátí a zase starý pořádek se zawede, potwzrowaly toto podezření. Myslilo se, že dwůr, který placenou životní stráž králowu z 1800 mužů na 6000 rozmnožiw z wybraných protirewolučníků ji byl složil, srozuměn jest s koalici. Udán jest jakýsi tajný výbor pod jménem výboru rakouského, nebylo však možná dokázati jeho existenci. Nedůwěra byla na nejvyšší stupeň wystoupila.

Sněm i hned sáhl ku prostředkům strannickým; nastoupiw cestu wálky byl nyní přinucen řídit se méně dle sprawedlnosti, jako dle weřejného blaha. Prohlásiw se za stálý rozpustil placenou životní stráž králowu, a za příčinou množení se náboženských nepokojů wyowěděl spurné duchowní, aby nemusel zároweň s koalici bojowati a wnitřní powstání udušowati. K naprawení posledních porážek jakož i také proto, aby bliž hlavního města při ruce bylo záložní wojsko, přijal sněm 8. čerwence návrh wojenského ministra Seryana ku postawení u Paříže tábora 20.000 mužů, kteří měli staženi býti z departementů. Též snažil se rozpáliti myslí lidu rewolu-

lučními slawnostmi, i počal také obecný lid ozbrojowáním jej pikami ke službě potahowati, maje za to, že w tak welikém nebezpečení žádná pomoc není zbytečná.

Wšecky tyto prostředky nebyly přijaty bez odporu se strany konstitucionalistů. Oni se zpouzeli proti zřízení tábora 20.000 mužů, powožující jej za wojsko strannické, swolané proti národní obraně a trůnu. Generální štáb národní obrany protestowal, a hned sestawen jest sbor tento na nowo ku prospěchu panující strany. Připuštěny jsou do národní obrany setniny, ozbrojené toliko pikami. Konstitucionalisté stali se tím ještě nespokojenější, když luza w řady jejich se přiměšowala, w čemž oni widěli zámysl zničení moc měšťanstwa skrze ni. Konečně přímo znechwalowali wyowězení duchowních, což, w jejich očích bylo tolik co wyřknutá proti nim kletba.

Ludwik XVI. byl od nějaké doby chladnější k swým ministrům, kteří též se swé strany hrději k němu se chowali. Oni naň dolehali, aby připustil k swé osobě přisežné duchowní, daje tak dobrý příklad ku prospěchu konstitučního kněžstwa a odstraně zámínku k nepokojům; on ale neustupně wzpíral se proti tomu, odhodlán jsa w ohledu náboženstwí ničeho více nepopustiti. Poslední ustanowení sněmu naznačowala konec jeho sjednocenosti s Girondou; po několik dní nemluwil o nich aniž dáwal na jewo swé rozhodnutí strany jich. Tenkrát psal mu Roland onen powěstný list o konstitučních jeho powinnostech, dolehaje naň, aby se stal zřejmě králem rewolučním, aby upokojil myslí lidu a důstojnost swou upewnil. Toto psaní ještě více rozhořčilo Ludwika XVI., který měl již předsewzetí, odřici se Girondinů. Byltě podporowán od Dumourieza, který opustiw swou stranu způsobil w ministerstwu s Duranthonem a Lacostem rozdwowení proti Rolandowi, Servanowi a Claviérowi. Co obratný ctižádník poradil Dumouriez králi, aby ministry, proti kterým stížnost má, propustil, spolu pak aby potwrdil ustanowení sněmu, čímž se zalíbí lidu. Dekret proti kněžím wykládal mu jako opatrný prostředek k jejich vlastnímu prospěchu, kdežto wyowězení oswobodí je od kletby snad ještě smutnější; dále nabízel se, že předejde rewoluční následky, jaké by snad mítí mohlo shromáždění w táboře 20.000 mužů, posiláním práporu po práporu, jak by došly, k armádě. Pod těmito wýminkami přijal Dumouriez mi-

nisterstwo války a vydržel outok své vlastní strany, ale Ludwik XVI. propustil 13. čerwna ministry a 29. zawrhl ustanowení sněmu, načež Dumouriez odebral se k wojsku, učiniv se podezřelým. Národní shromáždění wyslowilo, že Roland, Servan a Clavière jsou prowázeni soucitem národu.

Král wywolil své nové ministry z Feuillantů. Scipio Chambonnas obdržel záležitosti wnější, Terrier Monteil wnitřní, Beaulieu finance, Lajarre válku; Lacoste a Duranthon podrželi prozatím sprawedlnost a námořnictwí. Všickni tito lidé byli bez powěsti, bez důwery, i sama jejich strana klonila se ku konci své existencí. Konstituční staw, při kterém strana tato musela míti wrch, vždy více a více proměňowal se w staw rewoluční. Kterak mohla se zákonní a mírná strana udržeti mezi dvěma přepiatýma, w boji se nacházejícíma, z nichž jedna z wenku blížila se aby zničila rewoluci, kterou druhá za každou cenu chtěla uchrániti? Při takowém stawu věci byli Feuillantowé zbyteční. Král, který cítil jejich slabost, spolehal se již jenom na pomoc Ěwropy, i wyslal Mallet-Dupana s tajným poselstwím ke spojencům.

Zatím všickni ti, kteří náleželi prwní době rewoluce a jež záplawa lidu byla minula, spojili se ku podporowání tohoto slabého zpátečního kroku. Monarchisté, w jichž čele nacházeli se Lally-Tollendal a Malouet, dwa z nejwytěčnejších oudů strany Mounierowy a Neckerowy; Feuillantowé, wedeni starým triumviratem: Duportem, Lamethem a Barnavem; konečně Lafayette, který měl ohromnou konstituční powěst, wynasnažowali se zkrotiti kluby a upewniti zase zákonní pořádek a moc králowskou. Jakobini byli w tu dobu opět u welikém pohnutí; wliw jejich byl náramný, oni stáli w čele té strany, již činil obecný lid. K udržení jich na uzdě byla by se proti nim musela postawiti stará strana měšťanská, ale ta byla rozptýlena a moc její klesala každým dnem. Aby ji zase pozwedl, napsal Lafayette 16. čerwence z tábora Maubeuge-ského list k sněmu, w kterém obwiňowal stranu Jakobinů; žádaltě, aby se konec učinil panowání klubů, aby se učinil trůn neodwislým a pewným, i nalehal na sněm w jménu swém, w jménu své armády, w jménu všech přátel swobody, aby se nechápal žádných jiných prostředků pro obecné blaho, leč jaké schwaluje zákon. Toto psaní prowolalo prud-

kou hádku mezi prawicí a lewicí sněmu. Ačkoliw Lafayette jenom čistý a nesoběcký oumysl k sepsání listu toho byl přiměl, zdál se to nicméně od mladého generála, stojícího w čele armády, krok w duchu Cromwellowě, a od té doby počínaly outoky na powěst Lafayettowu, které až dosud šetřeno bylo od jeho odpůrců. Powažujeme-li ostatně krok tento pouze s hledišťe politického, tedy byl neprozřetelný. Gironda, wytištěna z ministerstwa, zadržowána we swých krocích ku prospěchu obecného blaha, neměla býti ještě více drážděna; aniž měl s druhé strany Lafayette, byt i w interesu své strany, w šanc dáwati swou wáznost.

Gironda snažila se jak k wůli své vlastní tak i k wůli bezpečnosti rewoluce opět k moci přijíti, nechťe ostatně na ten čas použíwati jiných prostředků kromě konstitučních. Oučel její nebyl, jako později, ssaditi krále, nýbrž nazpět ho mezi sebe přiwésti. Pročež wzala své utočistě k spurným peticím obecného lidu. Od té doby, co byla wálka prohlášena, objewowali se peticionáři ozbrojeni před národním shromážděním, nabízeli se k obraně vlasti a dostáwali dowolení, táhnouti we zbrani skrze sněmownu. Tato powolnost byla nechwalitebná a marnými činila wšecy zákony proti rocením; awšak obě strany nacházely se w postawení kromobyčejném a každý chápal se prostředku nezákonního: dwůr Ěwropy a Gironda luzy.

Lid byl u welikém jitření. Wůdcowé předměstí, mezi nimiž nacházeli se poslanec Chabot, Santerre, řezník Legendre, Gonchon, markýz de Saint-Hurugues, připravowali ho od několika dní ku kroku rewolučnímu, podobnému k onomu, který se na Marsowě poli nepodařil. Blížil se 20. čerwen, wyroční den přísahy w míčowně. Pod zámínkou, že chtějí slawiti tento památný den občanskou slawností a postawiti máj ke cti swobody, wytáhlo téhož dne asi 8000 ozbrojenců z předměstí St. Antoine a St. Marceau, i ubírali se k sněmowně. Syndikální prokurátor Roederer oznámil to národním shromáždění, a zatím došli powtalci až ke dveřím sněmowny. Wůdcowé jejich chtěli odewzdati nějakou petici a táhnouti okolo shromáždění. Nastal tu prudký spor mezi prawicí, která nechťela připustiti žádné, ozbrojené petenty, a mezi lewicí, která opírajíc se o předešlý obyčej stála na tom, aby byli předpuštěni.

Vergniaud uznával, že sněm spustil se všech zásad do-
woliw k sobě přístup ozbrojený rotám, a však s ohledem na
nynější okolnosti že jest nemožno, co powoleno bylo tolika
jiným; odepríti těm kteří o to žádají. Těžko bylo opírati se
proti žádosti rozpáleného, walného houfu, ježž podporowala
většina poslanců. Byla tedy deputace předpuštěna. Řečník
její mluwil s výhrůzkami. Prawil, že lid powstal i hotow jest
použití prostředků welikých, prostředků obsažených we vý-
kladu lidských práv: *odporu naproti potlačování*; jsou-li we
sněmu někteří, jenž s ním nesouhlasí, ti aby se „wyklidili z pů-
dy swobody“ a do Koblencu odebrali; potom přišel k vlastní-
mu obsahu buřické petice. „Wýkonná moc,“ prawil, „není
w souhlasu s wámi; nepotřebujeme pro to jiného důkazu kro-
mě propuštění vlasteneckých ministrů. Tedy má blaho swo-
bodného národu wiseti na choutkách králowých! Ale smí
tento král míti jiné wůle mimo zákon? Národ to chce, a je-
ho hlawa wází tolik, jako hlawa korunowaných despotů. Tato
hlawa jest rodokmen národu, a před tímto silným dubem musí
se kloniti slabá třtina! Pánové, my sobě stěžujeme na nečin-
nost našich wojsk; my žádáme abyste toho příčinu wypátrali;
je-li wina při wýkonné moci, budiž zničena!“

Sněm odpowěděl petentům, že žádost jejich uwáží, po-
tom je napomenul, aby měli úctu před zákonem a před kon-
stitučními ouřady, a dowolil jim táhnouti sněmownou. Tento
průwod, tenkráté asi na 30.000 osob silný, w němž nalezali
se ženy, děti, národní gardisté a pikenýři, a z něhož čouhaly
rewoluční praporce a znaky, táhl sněmownou zpíwaje powěst-
ný opakowací werš: *Ça ira!* a křiče: *zdráv buď národ! zdrá-
wi buďtež bezkalhotáci! Pryč s wetem!* Weden byl od
Santerra a markýze de Saint-Hurugues. Ze sněmu ubíral se k
zámku s wůdci swými w čele.

Zewnitřní wrata byla na rozkaz králůw otewřena, houfy
walily se do wnitř. Wedralyt se až nahoru do pokojů i počali
sekyrami do dwéří se dobýwati, an Ludwik XVI. poručil ote-
wřítí, a prowázen tolika několika málo osobami wstříc jim
wyšel. Na okamžení zarazil se lid, ale ti, kteří byli wenku,
nejsouce zadrženi pohledem na krále, tiskli napořád ku předu.
Ludwik XVI. prozřetelně postawen jest do wýklenku oken-
ního. Nikdy nejewil wice srđnatosti, jako w onen žalostný den.

Obklopen národními obranci, kteří jej dělili od množství, sedě
na sesli na stůl postawené, aby mohl wolněji oddychowati a
od lidu widěn býti, jewil na sobě klid a pewnost. Statečně
odpowídal těm, kteří s welikým křikem žádali, aby potwrdil
uzawření sněmowní: „To není ani způsob ani doba k takowé
žádosti.“ Maje tolik smělosti, že odepřel hlavní podnět k
tomuto powstání, měl za to, že nesmí zamítnouti známku,
která jsouc pro něj bez wýznamu w očích lidu znamenala swo-
bodu: on posadil si na hlawu čerwenou čepici, která mu po-
dána byla na píce. Luza byla welmi spokojena s takowou po-
wolností. Po malé chvíli ohlušila jej pochwalou, když horkem
a žízni práhna bez rozmýšlení napil se ze sklenice, kterou mu
podal napilý dělník. Zatím byli přispíšili Vergniaud, Isnard a
několik jiných girondinských poslanců, aby krále chránili, s li-
dem promluwili a nedůstojným těm wýjewům konec učinili.
Sněm, který nedáwno byl sezení swé přerušil, honem se zase
shromáždil, a polekán tím wtržením do zámku wyslal po sobě
několik deputací k Ludwikowi XVI., aby mu za ochranu slou-
žily. Konečně přišel sám městský přednosta Pétion, wystou-
pil na stolicí, mluwil k lidu a napomínal jej, aby se pokojně
rozešel, a lid uposlechl. Tito podiwní buřiči, kteří toliko
chtěli wynutiti ministry a dekrety, rozešli se, ani nepřestou-
piwše ani newykonawše swůj mandát.

Dwacátý čerwen wywolal powstání konstitučního smý-
šlení proti jeho půwodům. Nešetření králowského přibytku,
pohanění učiněné Ludwikowi XVI., nezákonnost žádosti zada-
né při násilí luzy a hluku zbraně, silně wyčítaly se straně lidu.
Tato widěla se na okamžení obmezena pouze na obranu; ona
netoliko stala se winou zbourění, nýbrž toto zbourění samo
wypadlo k její škodě. Konstitucionalisté opět přijali tón i pře-
wahu uražené a panující strany; ale netrvalo to dlouho, neboť
nebyli podporowáni ode dwora. Národní obrana nabízela se
Ludwikowi XVI., že zůstane shromážděnou okolo jeho oso-
by; wévoda de Rochefoucauld-Liancourt, který kommando-
wal w Rouenu, chtěl ho wzíti k wojsku swému, jenž zcela
mu bylo oddáno; Lafayette nawrhl mu, že ho odweze do
Compiègne a postawí w čelo swé armády; ale Lud-
wik XVI. žádný z těch nawrhů nepřijal. On se domníwal,
že buřiči, když se jim poslední jejich pokus nepodařil, ztratili

chuf, a poněwadź nadál se oswobození swého skrze spojené mocnosti, které následkem 20. čerwna ještě wíce museli býti popuzeny, nechťel použití konstitucionalistů, aby s nimi nemusel smlouwati.

Zatím učinil Lafayette poslední pokus ku prospěchu zákonní monarchie. Obstaraw náležitě welitelství swé armády a sebraw přípisy proti posledním událostem odebral se do Paříže a 28. čerwna neočekáwaně wtoupil do sněmu. We swém i we jměnu wojska žádal, aby byli potrestáni buřičowé od 20. čerwna a sekta Jakobinů zrušena. Tento krok wzbudil rozličné city we shromáždění. Prawice schwalowala jej ouplně, ale lewice powstala proti takowému chowání. Guadet nawrhowal, aby se wyšetřowalo, není-li Lafayette trestu hoden, že opustiw armádu chce sněmu předpisowati zákony. Pozůstatek úcty zdržel sněm, že nepřijal návrh Guadetůw, a po dosti hlučném rokowání pocitil Lafayette dowolením, býti přítomen jeho sezení; ale to bylo také vše, co učinil. Nyní obrátil se Lafayette k národní obraně, která tak dlouho mu byla oddána, i doufal s pomocí její kluby zawřítí, Jakobiny rozehnatí, Ludwikowi XVI. všecku moc, která mu zákonně náležela, nawrátíti a konstitucí zase upewnití. Rewoluční strana byla plna strachu, obáwajíc se všeho od smělosti a rychlosti tohoto swého odpůrce z Marsowa pole. Ale dwůr, který se obáwal wítězství konstitucionalistů, sám k tomu přispěl, že se oumysl Lafayettůw nezdařil; tento byl ohlásil přehlídku, kterou dwůr swým působením na royalistické práporníky překazil. Granátníci a myslivci, wybrané to setniny, naplněné ještě lepším duchem nežli ostatní, měli se u něho shromážditi a odtud proti klubům táhnouti; přišlo jich však sotwa třicet. Lafayette, wynasnaživ se takto nadarmo spojití dwůr a národní obranu pro konstitucí a k společné obraně, a wida se opuštěným ode všech nawrátíl se k swé armádě, i ztratil tak poslední pozůstatek swé oblíbenosti a moci. Tento pokus byl poslední životní znamení konstitucionální strany.

Sněm nawrátíl se nyní zase k rokowání o postawení Francouzská, které se nebylo změnilo. Mimořádná kommissí dwanácti oudů dala skrze Pastoreta přednášeti málo potěšitelné wyličení stawu i roztržek stran. Jean Debry nawrhl we jměnu té samé kommissí, aby se k upokojení silně rozjitřeného

lidu ohlásilo, že až krise nastane, oznámí to sněm slowy: „wlast jest w nebezpečnstwí,“ a pak že bude saženo ku prostředkům obecního blaha. Rokowání o ten důležitý návrh započálo. Vergniaud líčil hluboce dojímawou řečí všecka nebezpečnstwí, w jaká w to okamžení wlast jest wydána. *We jměnu králowu*, prawil, že se wystěhowanci srotili a mocnářowé spojili, w jeho jměnu že táhnou cizí wojska proti Francouzům a kuji se uwnitř nepokoje. On winil krále, že odporem swým udušuje wzruch národu a tak Francouzsko spojencům zrazuje. On uwáděl článek ústawy, we kterém se wyslowuje, že „když král se postawí w čelo wojska proti národu, anebo když se formálním činem neprotiwí takowému w jeho jměnu započatému podniknutí, má to tak powažowáno býti, jakoby se byl odřekl trůnu.“ — „Dejme tomu, že Ludwik XVI. o swé wůli odporuje prostředkům k obraně wlasti,“ prawil, „nemůžeme-liž mu w takowém případě právem říci: Ó králi, který jsi bezpochyby myslil s tyranem Lysandrem, že prawda nestojí za wíc nežli lež a že dají mužowé zabawowati se přísahami jako děti hračkami; který jsi se jen tak stawěl, jakobysi milowal zákony, abys jen podržel moc, jejíž pomocí bysi jim wdorowati mohl, a jakobys milowal ústawu, jenom aby tě neswrhla s trůnu, na kterém jsi se chtěl udržeti, abys ji podkopal; myslíš nás nyní podwěsti licoměrnými protestacemi? myslíš nás klamati o nehodách našich uměle sosnowanými wymluwami? Stalo se to k naší obraně, když se naproti nepřátelům wyslalo tak slabé oddělení wojska, že nemohlo býti ani pochybnosti o jeho porážce? stalo se to k naší obraně, když se zamítly návrhy k zákonům, které měly za oučel sesílití nás uwnitř? bylo to k naší obraně, když se nepřekázelo generálowi, který se dotkl ústawy, a odjímalo srdce těm, jenž jí sloužili? Zanechala tobě ústawa wolení ministrů k našemu štěstí anebo k naší zkáze? Postawila tě w čelo našich wojsk k naší sláwě nebo k naší hanbě? Udělila ti práwo potwřowací, roční důchod i tolik předností proto, abys mohl cestou konstituční zničití ústawu i říši? Ne, nikoli! Muži, w němž šlechtnost Francouzů nemůže získati žádného soucitu, ježž toliko láska k despotismu pohnouti mohla.... ty nejsi ničím wíce pro tuto ústawu, na kterou jsi tak nedůstojně sáhl, ničím wíce pro národ, ježž jsi tak nehodně zradil!“

W tom postavení, w jakém se nacházela Gironda, spolehala se jediné na swržení krále. Vergniaud mluwil sice jenom o hypothesi, ale strana lidu skutečně přepisowala Ludwikowi XVI. ony záměry, které w ústech Vergniaudových byly pouhým předpokládáním. Několik dní na to wyjádřil se Brissot ještě zřejměji. „Nebezpečnstwí, we kterém se nacházíme,“ prawil, „nemá příkladu w minulých stoletích. Wlast jest w nebezpečnstwí ne proto, že není wojáků, ne proto, že jsou wojáci zbabělí, aniž proto, že hranice naše jsou zle opatřeny, prostředky naše nedostatečny . . . nikoliw, ona jest w nebezpečnstwí, protože síly její jsou ochromeny. A kdo ochromil tyto síly? Jediný muž, ten samý, jehož učinila ústawa swou hlavou, ale zrádní jeho rádcové jejím nepřitelem! Říká se wám: bojte se Uherského a Pruského krále . . . ale já wám powídám, že hlavní síla těchto králů jest při našem dworu, a tam musí býti nejdříve poražena. Prawí se wám: udeřte na spurné duchovní w celé říši . . . ale já prawím, abyste udeřili na dwůr, tak porazíte kněze jednou ranou. Mluwí se k wám: pronásledujte všecy pleticháře, všecy buřiče, všecy spiklé . . . ale já říkám, že všickni zmizí, jak mile udeříte na kabinet Tuilerský; neboť tento kabinet jest středem, kde se všecy nitky sbíhají, kde všecy pletichy se osnují, odkud všechen popud vychází. Národ jest hříčkou toho kabinetu. Hle tajemstwí našeho postavení, hle pramen zlého, hle kam přiložiti lék!“

Tak připravowali Girondini sněm na otázku o swržení krále. Dříve ale ukončila se weliká otázka o nebezpečnstwí vlasti. Spojení tři wyborové wyjádřili se, že jest čas, uchopiti se prostředků k obecnému blahu, a sněm wyřkl 5. čerwence slawnou formuli: „Občané, vlast jest w nebezpečnstwí!“ Ihned uwedli se všickni ciwilní ouřadové w nepřetrženou činnost; všickni občané, jenž byli schopni k nosení zbraně a kteří již sloužili w národní obraně, powolání jsou k hotowosti; každý byl přidržován k udání zbraně a střeliwa, mnoho-li čeho má; ti, jimž nedostalo se ručnic, ozbrojeni jsou dobrowolnické prápory, kdežto wztýčeny jsou korouhwe s nápisem: „Občané, vlast jest w nebezpečnstwí!“ u Soissonu zřízen tábor. Wšecy tyto newyhnutelné potřebné obranní prostředky zwy-

šowaly rewoluční napnutost lidu na nejwyšší stupeň. Patrné to bylo při wyroční památce 14. čerwence, kdežto smýšlení lidu a spolčenců departementních wyslowowalo se beze všeho tajemí. Pétion byl zbožňován od lidu, všecka sláva toho dne byla jeho. Několik dní před tím byl pro swé chování dne 20. čerwna od ředitelstwa departementu a ministerské rady s ouřadu swržen; sněm ale dosadil jej znowa, a jediné wolání, které slyšáno bylo w den spolčovní slawnosti, znělo: „Pétiona anebo smrt!“ Některé prápory národní obrany, jmenowitě Filles-Saint-Thomasské, jewily ještě přichylnost ke dworu; za to staly se předmětem nedůwěry a záští. W elisejských polích wzbuzena jest hádka mezi granátníky Filles-Saint-Thomasskými a Marseilskými spolčenci, w které bylo raněno několik granátníků. Každým dnem stáwala se krise patrnější; strana, která byla pro wálku, nemohla konečně ani wystáti konstitucionalisty. Dorážky na Lafayettea množily se; on byl w nowinách pronásledován a we sněmě obwiňován. Konečně vypuklo nepřátelstwí. Klub Feuillantů byl zawřen; granátnické a mysliwecské setniny národní obrany, w nichž byla hlavní síla měšťanstwa, rozpuštěny; řadové wojsko a Šwýcaři z Paříže wzdáleni a tak zjewně připravowána katastrofa 10. srpna.

Pochod Prusaňů a powěstný manifest wéwody Brunšwického přispěly k uspíšení toho okamžení. Prusko bylo se spojilo s Rakouskem a s německými knížaty proti Francouzům. Tento spolek, k němuž se přidál i Turinský dwůr, byl strašný, ačkoliw neobsahowal všecy mocnosti, které se w něm na počátku oučastniti chtěly. Smrt Gustawa, který byl určen za wůdce wojska, ustanoweného ke wtrnutí do Francouz, odtrhla od něho Šwědy; nastoupení hraběte Arandy, muže rozšafného a mírného, na místo ministra Blanca-Floridy, zdrželo Španěly od přistoupení; Rusko a Anglicko schwalowalo potají outok ewropské ligy, ale činně se w ní neoučastnilo. Po swrchu uwedlených wálečných událostech obě strany více se pozorowaly nežli bily. Zatím uwedl Lafayette w armádu kázeň i oddanost, a Dumouriez, který stál pod Lucknerem w táboře Mauldském, zwykal swěřeně sobě wojáky malými šarwátkami a denními prospěchy nā wálku. Tak utwořili jádro dobré armády, což bylo tím potřebnější, poněwadž bez organisace a bez důwěry nebylo lze odraziti nastáwající outok spojenců.

Wéwoda Brunšwický jej řídil. On měl nejvyšší velitelství nad nepřátelskou armádou, jenž skládala se ze 70.000 Prusů a 68.000 Rakušanů, Hesů a vystěhovanců. Plán outoku byl následující. Wéwoda Brunšwický měl s Prusáky překročiti Rýn u Koblence, táhnouti nahoru po lewém břehu Mosely, udeřiti na Francouzsko uprostřed jeho hranic, kdežto jsou nejprístupnější, a táhnouti přes Longwy, Verdun a Châlons přímo na hlavní město. Princ Hohenlohe měl na lewo od něho ke straně Metské a Thionvillské s Hessy a jedním sborem vystěhovanců oučinkowati, co zatím generál Clairfait s Rakušany a jiným sborem vystěhovanců uloženo měl, poraziti u Sedanu a Mézièresu stojícího Lafayettea, překročiti řeku Mésu a postupowati přes Remeš a Soissons ku Paříži. Tak mělo z prostředka i od obou křídel, od Mosely, od Rýna i od Nizozemska soustředně k hlavnímu městu býti hnáno. Jiné vojenské sbory, postawené na hranicích rýnských i nejwzdálenějších sewerních, měly zaměstnáwati wojska francouzská w těch stranách a tak ulehčiti centrální outok.

Dne 25. čerwence, w okamžení, w kterém se armáda od Koblence hnula, uweřejnil wéwoda Brunšwický we jménu císaře i Pruského krále manifest. W něm wytykal „těm, kteří násilně se byli uchopili wesla státního,“ že zrušili dobrý pořádek a swrhli zákonní vládu; že proti králi a rodině jeho dopouštěli se každodenně nových outoků a násilností; že libowolně odňali německým knížatům práwa i panství jejich w Holsatsku a w Lotrínkách; konečně pak že naplnili míru prohlášením wálky proti císaři a napadením jeho nizozemských provincií. On oznamowal, že spojení mocnářowé proto táhnou proti Francouzsku, aby učinili konec panující tam anarchii, chránili trůn a oltář před hrozcími jim outoky, a nawrátili králi odejmutou jemu bezpečnost a swobodu, tak aby zase wolně prowozowati mohl zákonnou swou moc. Pročež činil odpovědné jak národní obranu tak i ouřady za všechny nepořádky až do příchodu spojeného wojska. On je wybízel, aby se nawrátili k staré wěrnosti. Obywatelům měst, „kteří by se opowázili brániti,“ hrozil, že budou na místě co buřičowé podle wší přisnosti vojenského práwa potrestáni a domy jejich pobourány a spaleny; nepropustí-li město Paříž krále ihned na ouplnou swobodu, prokazujíc mu úctu jemu náležitou,

činili spojení mocnářowé za to odpovědné všechny oudy sněmu, departementu, okrsku, municipality i národní obrany osobně pod ztrátou hlavy, aby byli souzeni dle vojenského práwa a bez milosti; bude-li wtrženo do zámku anebo naň udeřeno, pomstí prý se za to mocnářowé příkladně způsobem wěčně památným, wydadouce Paříž vojenskému plenu i ouplné zkáze. Naproti tomu slibowal wéwoda obywatelům Pařížským, pakli sobě pospíší wykonati rozkazy spojenců, že tito se za ně přimluwí u Ludwíka XVI., aby jim prominul poklésky a bludy jejich.

Toto ostré a nepolitické prohlášení, které neskrýwalo ani oumysly Ewropy ani vystěhovanců, které k celému welikému národu mluwilo opravdu kromobyčejným tónem rozkazu a powrzení, které mu zřejmě ohlašowalo wšecku bídu s nepřátelským wpádem spojenou, a nad to ještě despocii a pomstu, způsobilo národní pozdwižení. Ono wíce než cokoliw jiného urychlilo pád trůnu i zamezilo dobrý prospěch koalice. Jen jedna žádost, jen jeden hlas ozýwaly se od jednoho konce Francouzska k druhému, a každý, kdo by nebyl stejně cítil, býwal by powažowán co hříšník proti vlasti a swaté její samostatnosti.

Strana lidu, přinucena jedinou spásu hledati we swém wítězství, newiděla nyní jiného prostředku, nežli zbawiti krále wšeho působení, což mohlo se státi jenom swržením jej. Ale w té straně chtěl každý dosáhnouti cíle swým způsobem: Girondini sněmowním usnešením, náčelníci luzy powstáním. Danton, Robespierre, Camille Desmoulins, Fabre d'Eglantine, Marat a j. tworili stranu odstrčenou, kterou jenom nowá rewoluce mohla z prostřed lidu pozdwihnouti do sněmu a do municipality. Tito byli prawí wůdcowé nowého hnutí, které pomocí nižší třídy čelilo proti třídě prostřední, ku které náleželi Girondini postawením i zwykem. Od té doby nastalo rozdwojení mezi těmi, kteří z nynějšího pořádku věci chtěli jenom wywrhnouti dwůr, a těmi, kteří chtěli do něho uwésti luzu. Těmto posledním nelíbil se zdlouhawý chod rokowaní. Pobouření všemi wášnemi rewolučními chystali se k zbrojenému outoku, k němuž dáwno před tím zjewně byli příprawy činili.

Podniknutí jejich bylo wícekráte uzawřeno a zase odlo-

ženo. Dne 26. čerwence mělo vypuknutí powstání; ale bylo to špatně nawlečeno a Pétion je překazil. Když přišli Marseilští spolčenci, kteří táhli do tábora Soissonskeho, měli jim předměšťáci jíti wstříc a pak všickni společně najednou k zámku se obrátili. I ten plán se nezdařil. Zatím příchod Marseilských dodal srdce buřičům Pařížským, kteří mezi sebou a pak i s vůdci spolčenců w Charentoně schůzky drželi ku překocení trůnu. We čtvrtích bylo neustále bouřeno; čtvrt Mauconseilská nejprw prohlásila swé powstání i zkázala to sněmu. W klubech bylo rokowáno o swržení krále, a 3. srpna přednesl Pétion tuto žádost sněmu we jmenu obecní rady i čtvrti. Petice tato byla odkázána na mimořádnou kommissi dwanácterskou.¹³⁾ Osmého rokowáno o žalobě na Lafayette. Wětšina však s posledním pozůstatkem srdnatosti wřele a ne bez nebezpečnstwí jeho se ujala. On byl wyproštěn z winy, ale všickni, kteří hlasowali k jeho prospěchu, opustiwše sněmownu, byli od lidu wysmáni, pronásledowáni a zneuctěni.

Druhého dne bylo jitření nesmírné. Skrze listy welikého počtu poslanců zprawen byl sněm, že minulého dne při odchodu ze sezení zneuctěni byli a smrti jim hroženo, proto že hlasowali pro wyproštění Lafayette. Vaublanc oznamowal, že jedna rota wrazila do jeho domu a prohladala jej pátrajíc po něm. Girandin zwolal: „Bez ouplné swobody mínění není žádné rokowání možné; já oznamuji swým wysílatelům, že nemohu se oučastniti w poradě, když zákonodární sbor nepojistí mně swobodu a bezpečnost.“ Vaublanc mocně dolehal na sněm, aby se uchopil co nejráznějších prostředků k udržení zákona w náležitě úctě. Žádal též, aby spolčenci od Girondinů pod ochranu wzati bez průtahu do Soissonu byli poslání. Mezi těmi řečmi obdržel president poselstwí od ministra sprawedlnosti Jolyho, který mu oznamowal, že nebezpečnstwí wystoupilo na nejwysší stupeň a že luza poštwána jest ke wšelikým wystupkům. Spolu dáwal mu zpráwu o tom, co se den před tím stalo netoliko poslancům ale též mnohým jiným osobám. „Udal jsem zločiny tyto hrdelnímu soudu,“ prawil ministr, „ale zákonný jsou bez moci; čest i poctiwost dohánějí mne, abych wám oznámil, že bez nejrychlejšího přispění zákonodárního sboru wláda nemůže býti déle odpowědnou.“ Zatím co se toto dálo, přišla zpráwa; že

čtvrt Quinze-Vingt se wyjádřila, nebude-li král ještě téhož dne swržen, že o půl noci udeří na poplach, dá bít w bubny a požene outokem na zámek. Toto uzawření bylo již sděleno wšem 48 čtvrtím a schwáleno ode všech, jedinou wyjmouce. Sněm poslal pro přednostu departementního, který jemu wil dobrou vůli a spolu bezmocnost; potom obeslal městského přednostu, který odpowěděl, že w tu dobu, kde čtvrti neodwislymi se učinily, nemá jiného působení na lid, kromě domluwou. Sněm se rozešel, žádného opatření neučinil.

Powstalci ustanowili ráno 10. srpna k outoku na zámek. Osmého byli Marseilští ze swé kasárny w Rue blanche přenesli swou zbraň, swé kusy i swůj prápor k františkánům. Byli oni na rozkaz policejní spráwy obdrželi 50.000 patronů. Hlavní sídlo powstání bylo w předměstí St. Antoine. Wečer odebrali se tam Jakobini po bouřliwém sezení průwodem, powstání počalo se organisowati. Bylo uzawřeno, zrušiti departementní ouřad, Pétiona w jeho domě uwězniti, aby byl sproštěn powinností swého ouřadu i wší odpowědnosti, a konečně nynější obecní městskou radu nahraditi municipalitou insurrekční. Zároveň odebrali se buřiči do čtvrtí předměstských a do kasáren spolčenců Marseilských a Bretaňských.

Dwůr byl již nějaký čas o nebezpečnstwí zprawen a připravowal se k odporu. Doufal snad w tomto okamžení, že netoliko odolá, nýbrž že znowa bude moci se pozwednouti. Zámek naplněn byl asi 800—900 Šwýcary, důstojníky rozpuštěné gardy a hejnem šlechticů a royalistů, ozbrojených šawlemi, kordy a pistolemi. Wrchní komandant národní obrany, Mandat, odebral se do zámku se swým štábem, poslaw dříve rozkaz práporům, které nejwěrněji při konstituci stály, aby se we zbrani přihotowily. Ministři byli též u krále, také přednosta departementu přišel k němu wečer na jeho rozkaz, který zároveň powoláwal i Pétiona, aby dal zpráwu o stawu Paříže a obdržel zplnomocnění k odražení násilí násilím.

O půl noci udeří se na zwon, bije se w bubny, powstalci se shromaždují a seřadují; wyborowé čtvrti swrhují městské přednostenstwo a jmenují prozatímní městskou radu, která se ubírá na radnici, aby powstání řídila. S druhé strany táhnou prápory národní obrany k zámku, kdežto spolu s jízdnou žandarmerií na dworích a hlawních stanowiskách se rozpo-

stawují; dělostřelci obsazují se swými kusy všechny přístupy k Tuilerím, co zatím Šwýčari a dobrovolníci střehou pokoje. Wše jest co nelépe uchystáno k obraně.

Zatím se bylo několik poslanců šturmowáním vyplašených we sněmowně shromáždilo, i započali sezení pod presidentstwím Vergniaudovým. Když uslyšeli, že Pétion je w Tuilerích, majíce za to, že tam násilně jest držen a že jest potřebí jej wyswoboditi, předwolali jej před sněm, aby dal zpráwu o stawu Paříže. Na ten rozkaz opustil zámek a postawil se před národní shromáždění, ku kterémuž zatím byla přišla deputace, která jej nazpět žádala, jsouc w témž domnění, že je wěznem w Tuilerích. S tou deputací ubíral se na radnici, kdežto však od nové rady obecní odewzdán byl k opatrowání třem stům mužů. Tato nowá rada, která w ten den anarchie nechtěla míti žádné jiné ouřady, nežli buřické, poslala pro welitele Mandata, aby jí dal zpráwu o přípravách w zámku. Mandat rozmýšlel se, má-li poslechnouti, poněwadž ale newěděl, že městský ouřad jest obnoven a powinnost jej ku poslušnosti zawazowala, odebral se po druhém wyzwání na radnici. Při wtoupení spatřil nové obličejce i zbledl. Obwiňowali ho, že zplnomocnil wojsko, střileti na lid. On se ulekl, i poslán jest na opatstwi¹⁴⁾, ale když odcházal, zawražдила jej luza na schodech radnice. Obecní rada poručila ihned Santerrowi welitelstwí nad národní obranou.

Tak zbawen jest dwůr jednoho z nejodhodlanějších swých ochranců. Přítomnosti Mandatowy i rozkazu, jaký byl obdržel k použití násilí w čas nouze, bylo newyhnutelně potřebí, měla-li národní obrana přivedena býti k boji. Pohled na šlechtice a royalisty welice byl ochladil její horliwost. Mandat sám před odchodem swým nadarmo žádal králownu, aby poslala pryč ten lid, ježž konstitucionalisté považují za aristokraty.

Ke čtvrté hodině ráno zawolala k sobě králowna přednostu departementu Roederera, který byl tu noc w Tuilerích ztrávil, i tázala se ho, co má činiti w takových okolnostech. Roederer odpowěděl, že uznává za potřebné, aby král i s rodinou swou odebral se do národního shromáždění. „Wy nawrhujete,“ řekl Dubouchange, „wydati krále jeho nepříteli.“ Roederer odwece, že před dvěma dny

wyjádřilo se čtyry sta poslanců ze šesti set pro Lafayette, ostatně že to nawrhuje pouze co méně nebezpečný prostředek. Na to dí králowna zcela odhodlaně: „Pane, my zde máme brannou moc; již jest čas, abychom zwěděli, kdo má zwítěziti, král a konstituce, anebo buřická strana.“ — „Madame,“ řekl Roederer, „tedy jest potřebí ohledati příprawy k odporu.“ Posláno pro Laschenaye, který kommandowal w nepřítomnosti Mandatowě, i tázáno se ho, zdali se uchopil prostředků, kteréby srocencům bránily přístup do hradu, zdali obsadil Caroussel. On to doswědčil, pak obrátě se ku králowně řekl pln mrzutosti: „Madame, nesmím wám tajiti, že pokoje jsou plny všelijakého lidu, kteří welice překážejí we službě a zamezují swobodný přístup ku králi, načež welice se mrzí národní obrana.“ — „To jest newčas,“ dí králowna, „já wám stojím za všechny ty lidi, co jich tu je; oni potáhnou napřed, i w řadách, jak uwidíte; jsoutě hotowi ke všemu, čeho bude potřebí. Jsou to lidé bezpeční.“ Přestáno na tom, že jsou k odvrácení nebezpečenstwí wysláni do sněmu dwa ministři, de Joly a Champion, kteří měli žádati o kommissaře i pomoc.

Již panowala nesjednocenost mezi obranci zámku, když Ludwík XVI. je o páté hodině přehlížel. Nejdříwe ohledával wnitřní stanoviska, kdežto nalezl všechny naplněné nejlepším duchem. Byltě prowázen od některých oudů swé rodiny, i byl welmi truchliw. „Já neoddělím wěc swou od věci dobrých občanů,“ prawil, „aneb spolu se zachowáme aneb spolu umřeme.“ Potom sešel s několika vyššími důstojníky do dworů. Jak mile se ukázal, bubnowáno mu ke cti i woláno: „Zdráv buď král!“ kteréžto wolání opakowáno jest od národní obrany; ale dělostřelci a prápor Croix-Rougeský odpowídali: „Sláwa národu!“ W tu samu dobu přibyli dwa nové prápory ozbrojené ručnicemi i pikami, kteří berouce se na swé stanovisko na tarasu Sekwanském, když táhli mimo krále, wolali: „Sláwa národu! zdráv buď Pétion!“ Král pokračowal w přehlídce, ne bez zarmoucení nad tímto zlým znamením. Od práporů Filles-Saint-Thomasských a Petits-Pèreských, kteří stáli na tarasu podél zámku, přijat byl nejzjewnějšími známkami oddanosti. Když se ubíral zahradou, aby ohledal stanoviska u Pont-Tournantu, pronásledowaly jej prá-

pory pikenýrské voláním: „Pryč s vetem! necht zhyne zrádce!“ Když pak se vrátil, opustily zámek, postavily se blízko u Pont-Royalu a zamířily svými děly na zámek. Dva jiné prápory, postavené ve dvořích, následovaly jejich příkladu a postavily se na place Carousselském v nepřátelský šik. Král, když opět vcházel do zámku, byl bledý a zaleknutý, královna pak zvolala: „Wše jest ztraceno!“ Tato přehlídka více pokazila než napravila.

Zatím co toto w Tuileriích se dalo, blížili se powstalci we více odděleních, použivše noci k sebrání a seřadění se. K ránu byli wrazili do zbrojnice a rozebrali z ní zbraň. Oddělení z předměstí Saint-Antoine, asi 15.000 mužů silné, pak oddělení z předměstí Saint-Marceau, asi 5000 mužů, wypravila se k šesté hodině na pochod. Na cestě přidávala se k nim luza. Na nowém mostě bylo departementní ředitelství dalo postawiti děla, aby zamezilo spojení se buřičů z obou břehů Sekwany; ale obecní prokurator Manuel poručil je od tud odstraniti, a tak byl přechod přes most swobodný. Již byly přední houfy předměstské, skládající se z Marseilských a Bretaňských spolčenců, vyšly z ulice Saint-Honoré, a postawiwše se w šik na place Carousselském zařídily děla swá proti zámku. De Joly a Champion wrátiwše se ze sněmu oznamowali, že tento neshromáždil se w dostatečném počtu, aby mohl rokowati, že sotwa jest pohromadě 60 neb 80 poslanců, kteří jim ani sluchu nedali. Nyní objewil se před powstalci přednosta departementu Roederer s oudy rady departementní, prawil, tak weliké množství že ani před krále ani před sněm nemůže býti puštěno, a nawrhoval jim, aby zwolili dwacet wyslanců ku přednešení swé žádosti. Nezdáno však nic na jeho slowa. Tu se obrátil na národní obranu a přečetl paragraf zákonu, který jí ukládal powinnost, zasaditi se násilím proti násilí; ale jen welmi malá částka národní obrany zdála se k tomu ochotnou, a dělostřelci místo wší odpovědi wyťáhli náboje ze swých kusů. Wida Roederer, že powstalci wšude wrch obdržují, že jsou pány w obecní radě, že mají k swé straně luza i zbrojnou moc, honem wrátil se do zámku w čelo wykonného ředitelstwa.

Král držel radu s královnou a ministry. Jeden ouředník municipální přišel je polekati zprávou, že kolony powstalců

blíží se k Tuileriím. „Nuže, a co žádají?“ tázal se strážce pečeti Joly. „Králowo swržení,“ odpověděl ouředník. „Necht je tedy wyřkne národní shromáždění,“ doložil ministr. — „Ale co bude následowati po swržení?“ tázala se královna. Municipální ouředník se uklonil, ničeho neodpowědě. W tom wtoupil Roederer a rozmnožil leknutí dworu zprávou, že nebezpečenství wystoupilo nejwyše, že powstalci nikoho ani wyslechnouti nechtí, na národní obranu že nelze spolehati a králowská rodina že se wydává w newyhnutelnou zkázu, neuteče-li se do zákonodárního shromáždění. „Sire,“ řekl dolehawě, „Waše Majestátnost nemá ani pět minut ke ztracení; mínění departementní rady jest, abyste se tam bez odkladu odebral; we dvořích nemáte více dostatečného mužstwa k obraně zámku, a wůle jeho není více nejlepší. Dělostřelci na pouhé napomenutí k odporu wyťáhli náboje ze swých kusů.“ Zpočátku odpověděl král, že newiděl na Carousselském place mnoho lidí, a královna doložila žiwě, že král má dosti sil k bránění zámku. A však na nowé prosby Roedererowy král, díwaw se mu několik sekund pevně do očí, obrátil se ku královně a wzchopiw se prawil: „Pojdme.“ Tu obrátila se Madame Elisabeth ku přednostowi departementu řkouc: „Pane Roederere, wy tedy ručíte za žiwot králůw?“ — „Ano, Madame, jako za swůj vlastní,“ odpověděl tento, „půjdu bezprostředně před ním.“

Ludwik XVI. opustil se swou rodinou, s ministry a radou departementální swé pokoje, a těm, kteří se byli w zámku shromáždili k jeho obraně, oznámil, že se ubírá do národního shromáždění. Mezi dvěma řadama národní obrany, které jej chrániti měly, šel skrze swé pokoje i skrze zahradu w Tuileriích; deputace sněmu, jenž zprawen byl o jeho příchodu, přišla mu wstříc. „Sire,“ prawil k němu mluwčící deputace, „národní shromáždění z ochotnosti, aby přispělo k vašemu bezpečí, podává wám i rodině waší outočiště u sebe.“ Průwod ubíral se dále a s obtíží jenom dostal se přes taras Feuillantů. který byl pokryt množstwím rozníceného lidu, jenž projewowal kletby a hrozby. Král i s rodinou swou stěží dostali se do sněmowny, kdežto se usadili na místech pro ministry ustanowených. „Pánowé,“ řekl král, „přišel jsem k wám, abych zabránil weliký zločin, i myslím, že nebudu nikdež bezpeč-

nější jako mezi vámi.“ — „Sire,“ odpověděl Vergniaud, který byl předsedou, „můžete se spolehnouti na pevnost národního shromáždění; jeho oudové přísahali, že až do posledního okamžení hájiti budou práva národu a veškerou ustanowenou moc.“ Král posadil se pak wedle presidenta. A však když Chabot prohodil, že u přítomnosti krále nelze swobodně rokowati, uchýlil se s rodinou i s ministry do lože rychlo-piscowy, která byla za místem presidentowým a odkud bylo všecko widět i slyšet.

Jak mile byl král opustil zámek, přestala všecka pohnůtka k odporu. Mimo to byly prostředky obranní odchodem národních obranců, kteří Ludwika XVI. prowázely, ztenčeny. Žandarmerie opustila své stanovisko volajíc: „Sláva národu!“ Národní obrana wáhala ku prospěchu dorážejících. Ale nepřátele stáli sobě naproti, a jakkoli nebylo již příčiny k boji, počal přece. Kolonny powstalců obklopily zámek. Marseilští a Bretanští, kteří stáli w první řadě, vypáchili bránu na Carousselském place a hrnuli se do dworů. W čele swém měli starého poddůstojníka Westermanna, který byl přítel Dantonůw a člověk nad míru odważliwý. Ten sešikowaw svůj lid obrátil se k dělostřelcům, kteří na jeho wyzwání s kusy swými k Marseilským se přidali. Šwýcaři měli obsazená okna zámecká. Obě strany stály nějaký čas naproti sobě, aniž udeřila jedna na druhou. Ba někteří z powstalců vystoupili, aby se Šwýcary na bratrství pili, Šwýcarowé zase na znamení přátelství vyhazowali oknem patrony. Powstalci wedrali se až do předsíně, kde wrazili na jiné obrance zámku. Jenom zábradlí dělilo obě strany. Zde započal boj, aniž možná bylo wyzpytowati, s které strany se stal první outok. Nyní pustili Šwýcarowé zhoubnou střelbu na powstalce, kteří se rozplašili. Carousselní plac byl wyprázdněn. Ale Marseilští a Bretaňci wrátili se brzo s větší mocí, Šwýcaři byli obklopeni a z kusů do nich stříleno, nicméně drželi se tak dlouho, až dostali rozkaz od krále, aby přestali střílet. Ale rozkacený lid neupustil od jich pronásledowání i splácel jim krwawě. Nebyl to wíce boj, byla to seč, a luza oddala se w zámku všem rozpustilostem wítězství.

Po celý ten čas nacházelo se národní shromáždění w největším nepokoji; první rány z děl přiwedly je k ustrnutí.

W stejné míře, w které se zrychlowala střelba, rostlo jitření. Byloť okamžení, w kterém se oudové sněmu měli za ztracené. Wraziltě důstojník do sněmowny, wolaje: „Na vaše místa, zákonodárci; ženou na nás outokem!“ Někteří poslancowé se wzchopili a chtěli odejít. „Nikam, nikam!“ wolali jiní, „zde jest naše místo!“ Na galleriích ihned wolalo se: „Sláva národnímu shromáždění!“ a toto odpovědělo: „Sláva národu!“ Konečně bylo slyšet wenku wolat: „Wítězství! wítězství!“ a osud monarchie byl rozhodnut.

Ihned wydal sněm prohlášení, w němž napomínal k opět-nému zawedení pokoje a zapřisáhal lid, aby šetřil spravedlnosti, wrchnosti své, práv člověčenstwa, swobody i rovnosti. Ale luza a wůdcowé její mělo všecku moc w rukou, i byli odhodláni použití jí. Nowé přednostenstwo městské objevilo se, aby se dalo uznati. Před ním neseny byly tři korouhwe s nápisy: *wlast*, *swoboda*, *rownost*. Promluwa jeho byla pánowitá a končila se žádostí, aby král byl swržen a swolán národní konwent. Deputace za deputací přicházela, přednášejíc tu samu žádost, anebo lépe, udělujíc ten samý rozkaz. Sněm widěl se nucena, vyplniti jejich wůli. Zatím však nechtěl wziti na sebe swržení krále. Vergniaud wystoupil na řečniště we jménu kommissee dwanácterské a řekl: „Nawrhují wám krok welmi příkrý, ale odwolávám se na váš zármutek, že uznáte potřebu bezodkladného jeho přijetí.“ Krok ten byl swolání nowého národního shromáždění, swržení ministrů a prozatimní odstranění krále. Sněm jednohlasně přijal nawrh. Girondinští ministrowé jsou zpět powoláni, mnohozminěné dekrety k wykonání určeny, asi 4000 přísaze wzdorujících kněží přes moře zawěženo a k wojskům kommissari wypraweni, aby se jich ubezpečili. Ludwik XVI., jemuž národní shromáždění z počátku palác Luxemburský za obydlí ustanowilo, byl od všemohoucí obecní rady pod záminkou, že jinak nemůže státi za jeho osobu, co wězeň do Templu odweden. Konečně byl 23. září ustanowen k otewření mimořádného sněmu, který měl rozhodnouti nad osudem králowské moci. Ale tato podlehla skutečně již 10. srpna, w kterýžto den powstala luza proti prostřední třídě a konstitučnímu trůnu, jako 14. čerwence byla powstala prostřední třída proti třídám priwilegowaným a neobmezené moci koruny. Desátým srpnem počíná se doba

diktatorství a libově reволuce. Při okolnostech pořád se horšících nastala válka ohromná, která žádala přímnožek důrazu; a poněvadž tento důraz jakožto z lidu vycházející nebyl sporádán, stalo se panování nižších tříd nebezpečným, obtížným a ukrutným. Otázka byla nyní zcela jiná; nejednalo se více o swobodu nýbrž o všeobecné blaho, a doba konventu od konce ústavy od roku 1791. až k okamžení, ve kterém ústava od roku III. ustanowila direktorstwo, byl toliko dlouhý boj reволuce proti stranám a proti Ewropě. Nemohlo býti jinaké. „Jak mile jedenkráte počalo reволuční hnutí,“ praví de Maistre, „mohly Francouzsko a monarchie zachowány býti toliko jakobinismem. Naši wnukové, kteří málo budou dbáti o naše utrpení a tancowati na hrobech našich, budou se muset smát nynější naší newědomosti; oni snadno oželi výstupky, jaké jsme widěli my a které zachowaly celost nejkrásnější říše.“

Departementy schwalowaly události 10. srpna. Wojsko, na které působí reволuce vždy o něco později, bylo ještě royalisticko-konstitucionální, poněvadž ale wojáci byli podřízeni stranám, snadno museli se podrobiti panujícímu mínění. Generálowé druhé třídy, jako Dumouriez, Custine, Biron, Kellermann, Labourdonnaie schylowali se ke schválení posledních změn. Oni se nebyli ještě přidali k žádné straně, a doufali od reволuce této, že poslouží k jich powýšení. Jinak bylo s oběma vůdci. Luckner neodhodlaně wáhal mezi zbouráním od 10. srpna, jež nazýwal „malým příběhem Pařížským,“ a mezi „přítelem swým“ Lafayettem. Tento, jsa hlavou konstitucionalistů i wěren přísaze swé až do konce, chtěl vždy ještě brániti překocení trůn a ústawu, které již nebylo. On měl pod sebou asi 30.000 mužů, kteří byli odhodláni věci i osobě jeho. Hlavní byt jeho byl w Sedanu. Aby měl nějaký občanský střed, ku kterémuž by se připojowati mohly ostatní departementy, smlouwal se o wywedení swého plánu s přednostenstwem toho města i ředitelstwem departementu Ardennského. Tři kommissaři, Kersaint, Antonelle a Pérally, wyslaní od zákonodárního shromáždění k jeho armádě, byli zatčeni a wrženi do věže Sedanské. Za pohnůtku k tomu kroku bylo udáno, „poněvadž sněmu stalo se násilí, tedy že musejí ti oudowé, kteří takowé wyslání přijali, newyhnutelně

býti vůdcowé anebo nástroje oné strany, která sobě podmanila sněm i krále.“ Wojsko i ciwilní ouřadowé obnowili na to přísahu k ústawě, a Lafayette hleděl dále rozšířiti okres odboje armády proti odboji lidu.

W tom okamžení myslil snad generál Lafayette více na minulost, na zákon, na společné přísahy, nežli na položení Francouzska, jenž bylo w skutku kromobyčejné. On widěl jenom zničené nejdražší naděje přátel swobody, uchwácenou od lidu státní moc i anarchické panování Jakobinů; newiděl však osudné postawení, které newyhnutelným činilo pro reволuci wítězství těchto posledních. Nebyloť snadno možná městskému stawu, který byl dosti silný k překocení staré vlády a priwilegowaných tříd, ale po swém wítězství odpocíwal, aby odolal emigraci i celé Ewropě. K tomu bylo potřebí nowého otřesení, nowé wíry, bylo potřebí četné, prudké, ještě neumdlené třídy, která wášníwě lpěla na 10. srpnu, tak jako městský staw na 14. čerwenci. S tou nemohl se Lafayette spojití, on byl za konstitujícího sněmu proti ní bojowal na Marsowě poli před 20. čerwnem i potom. On nemohl zůstatí při starém swém chowání, aniž hájiti existenci sprawedliwé, ale událostmi odsouzené strany, aby spolu newwedl w nebezpečenství wlast swou i výsledky reволuce, které tak wěrně byl oddán. Delší odpor jeho byl by rozničil občanskou wálku mezi wojskem a lidem w okamžení, ve kterém ani jisto nebylo, zdali spojené jich úsilí wystačí proti zewnitřní wálce.

Bylo 19. srpna, a nepřátelské wojsko, které se bylo 30. čerwence od Koblence hnulo, postupowalo nahoru po Moselle ke hranicem. Uwažujíce společné nebezpečenství byli francouzští wojáci nakloněni, wrátiti se pod poslušenství národního sněmu; Luckner, který byl z počátku Lafayettowi přiswědčowal, odwolal s pláčem a klením před municipalitou Metskou, a Lafayette sám cítil, že musí ustoupiti mocnějšímu osudu. On opustil armádu swou, wezma odpovědnost celého odboje na sebe. Jej prowázeli Bureau-de-Pusy, Latour Maubourg, Alexander Lameth a několik důstojníků jeho generálního štábu. Chtěltě se proplésti skrze nepřátelská stanowiska do Hollandu, a odtud odebrati se do Sjednocených obcí, swé druhé wlasti. Byl však poznán a zadržen i se swými prů-

wodci. Proti všemu práwu mezinárodnímu bylo s ním nakládáno co se zajatcem vojenským, o on nejprwé w Magdeburce a později od Rakušanů w Holomouci zalařován. Sám anglický parlament přimlouwal se zaň, ale teprw při míru Campo-Formském podařilo se Bonapartowi wyswoboditi ho z jeho wězení. We čtyřleté, těžké swé wazbě, we které trpěl nedostatek všeho, trwaje w nejistotě osudu swobody swé vlasti a wida před sebou toliko zoufalou budoucnost wězně, jewil hrdinskou statečnost. Chtěl ho propustiti, kdyby jenom některé věci odwolal, on ale raději zůstal we wězení swém, nežli by se w nejmenším zpronevěřil swaté věci, které se byl oddal.

Za našich dnů málo kdo zachowal žiwot swůj tak bezouhonný jako Lafayette; málo kteří objewili powahu tak krásnou jak on, málo kteří požíwali tak dlouho trwající a zasloužené oblíbenosti u lidu. Hájiw w Americe swobodu po boku Washingtonowě rád by ji byl tak jako on i we Francouzsku upewnil, ale tuto krásnou úlohu nebylo lze prowésti we francouzské rewoluci. Když národ bez wnitřních různic shání se po swobodě, za nepřátele majíc toliko cizince, může naleztí oswoboditele a wynésti ze sebe we Šwýcařich Wiléma Tella, w Nizozemsku prince Oranienského, w Americe Washingtona; dobýwá-li se k ní ale proti wůli swých vlastních kmenowců i při zápasu s cizinci w samém strannictwí a w samých bojích, může naleztí jenom Cromwella a Bonaparta, kteří po ukončení bojů a při zemdlení stran zmocní se diktatury. Lafayette, jehož prwní doba krise spatřila na jewišti, se zápalem prohlásil se pro její výsledky. On se stal generálem prostřední třídy, jak w čele národní obrany za sněmu konstituujícího, tak i w čele wojska za sněmu zákonodárního. S ní se byl powznesl, s ní musel tedy padnouti. Můžet se o něm říci, že, byt i některá jednání jeho w jeho postawení co chyby se ukazowala, nikdy neměl oučel jiný nežli swobodu, a vždy k tomu použíwal jen jediného prostředku, totiž zákonu. Způsob, jakým již z mládí se zaswětíl oswobození obou půlek země, slavné jeho chowání, nezwrtná jeho wytrwalost vždy ujistí mu čestné místo w historii, we které nemá nikdo o sobě dvojí powěst, tak jako w době odporných stran, nýbrž jen jedinou.

Páwodcowé 10. srpna vždy wíce mezi sebou se rozpa-

dávali, nejsouce srozuměni strany výsledků této rewoluce. Odwážná ona strana, která se byla zmocnila městského přednostenstwa, chtěla tím prostředkem owládnouti Paříž, Paříži sněm, a sněmem celé Francouzsko. Wymohši přestěhowání Ludwika XVI. do Templu dala překotiti wšecky sochy králů, wšecky známky monarchie. Poněwadž ouřad departementní měl jakýsi dohled nad municipalitou, dala jej odstraniti; poněwadž zákon předpisowal jakési wýminky k dosažení činného měšťanstwí, dala jej zrušiti dekretem, aby měla luza přístup ke wládě. Zároveň žádala ustanowení mimořádního soudu, který by soudil „spiklé od 10. srpna.“ Když sněm neprokazowal se dosti powolným, ano w prohlášeních lid zpět přiwésti hleděl ke smýšlení mírnějšímu a sprawdliwějšímu, přicházela k němu z radnice hroziwá poselstwí. „Jako občan,“ prawil jeden oud městského ouřadu, „jako předstawený lidu oznamuji wám, že dnes o půl noci bude udeřeno na zwony a bito w bubny. Lid již jest rozmrzen nad tím, že není mstěn; obáwejte se, aby sobě sám za práwo neučinil.“ — „Nebude-li we dwou neb třech hodinách,“ řekl jiný, „ustanowen předseda přisežního soudu a soud sám sestawen, bude na Paříž uwaleno weliké neštěstí.“ Aby předešel nowé nepořádky, widěl sněm se nucena, ustanowiti mimořádní hrdelní soud, který několik osob ortelowal; a wsak on zdál se příliš zdlouhawým radě městské, která zanašela se nejstrašnějšími záměry.

W čele jejím stáli Marat, Panis, Sergent, Duplain, Lefant, Lefort, Jourdeuil, Collot-d'Herbois, Billaud-Varennes, Tallien a jiní, ale hlawou té strany byl tenkráté Danton, který wíc než kdokoliw jiný byl přispěl k 10. srpnu. Po celou tu noc byl běhal z wýborů čtvrtních do kasáren Marseillanů a Bretaňců a odtud do předměstí. Co oud rewoluční městské rady wedl byl její kroky, i byl potom jmenowán ministrem sprawdlnosti.

Danton byl obrowský rewolucionář. Žádný prostředek nezawrhowal, jen když byl prospěšný; dle něho bylo wšecko možné, nač se kdo odwážil. Danton, jež nazýwali Mirabeauem luzy, měl podobnost k tomuto tribunu wyšších tříd: wyraznou twář, silný hlas, chowání prudké, smělou wýmlownost a čelo panownické. I wady jejich byly ty samé, ale

Mirabeauowy mély znak patricia, Dantonowy znak demokrata; smělé myšlénky Mirabeauowy také při Dantonu se nacházely, ale w jiném způsobu, poněwadž náležel w rewoluci jinému stawu i jiné době. Prudký, sklíčený dluhy i nedostatky, mrawů rozpustilých poddával se střídawě swým náružiwo- stem anebo swé straně; w politice byl strašný, kdykoli se jednalo o dosažení cíle, upadal však zase w leniwost, když byl dosažen. Tento weliký demagog byl smíšeninou náružiwo- sti a vlastností jim opácných. Ačkoliw se zaprodal dworu, pře- ce něbyl podlý, neboť jsou karaktery, které i sprostotě udě- lují pohled welikosti. On se přiznáwal k vyhlaowatelům, aniž byl proto krwežížniw; neuprosný naproti massám byl k jednolliwcům lidský, ba welkomyslný. * W jeho očích byla rewoluce hra, při které šlo prohravšimu o žiwot, byl-li toho potřeben wítěz. Prospěch strany jeho šel mu nad zákon ba nad samu lidskost; tím dají se wyložiti jeho zločiny po 10. srpnu i návrat jeho k mírnosti, když měl republiku za upewněnou.

W tu dobu Prušané po dwacetidenním pochodu we swr- chu popsáném pořádku překročili hranice. Armáda u Sedanu byla bez wůdce a neschopna k oddolání tak přewahující i do- bře organisované moci. Dvacátého srpna bylo město Long- wy od Prušanů obklopeno, druhý den na to bombardowáno, a 24. se vzdalo. Tricátého přitrhlo nepřátelské wojsko k Ver- dunu, obklopilo jej a počalo do něho házet. Když Verdun padl, byla cesta do Paříže otewřena. Dobyti Longwy a blíz- kost tak welikého nebezpečenství welmi pobouřily a polekaly Paříž. Wykonná rada, jenž skládala se z ministrů, powolána byla před všeobecní ochranní výbor ku poradě o nejjistější prostředky, jakých se uchopiti w tak nebezpečných okolno- stech. Jedni chtěli očekawati nepřitele u zdi hlawního města, jiní chtěli se utéci do Saumuru. „Wy wíte,“ prawil Danton, když naň slovo došlo, „že Francouzsko jest w Paříži; pusti- te-li cizincům hlawní město, wydáte w jejich ruce Francouz-

* Když městská rada pripravowala wraždění 2. září, zachowal všecy, kteří se obrátili k němu; z vlastní wíle pak propustil z wězení Duporta, Bar- nava a Karla Lametha, kteří byli jaksí osobní jeho nepřátelé.

sko i sebe. W Paříži musíme se udržeti všemi prostředky; nemohut schwálit plán, jenž čelí k jeho opuštění. Aniž pak se zdá mi lepším býti návrh druhý. Nemůžeme nikterak na to pomysliiti, abychom se bili u zdi hlawního města; 10. srpen rozdwojil Francouzsko na dvě strany, z nichž jedna přídr- žuje se králowstwa, an druhá žádá republiku. Tato poslední, která, jak sobě nebudete zapírati, činí welmi skrownou men- šinu, jest jediná, na kterou se w boji můžete spolehnouti. Onano bude se zpěcowati proti nepříteli táhnouti, i wzbouří Paříž ku prospěchu cizinců, an waši obrancowé, stojící mezi dwěma ohněmi, budou se dáwat zabíjet, aby je odehnali. Pod- lehnou-li, jakož se mi nezdá býti pochybným, tedy jest zkáza Francouzská i vaše zkáza jista; pakli proti všemu očekawání porazí koalici, samo toto wítězství stane se pro wás porážkou, neboť wás bude státi tisíce udatných, kdežto royalisté, bez toho četnější nežli my, ničeho ani na síle ani na wliwu ne- ztratí. Mé mínění jest, že se musí royalistům nahnati strach, chceme-li překaziti jejich kroky a zadržeti nepřitele.“ Výbor, který pochopil smysl těchto hrozných slow, ustrnul. „Ano, prawím wám,“ pokračowal Danton, „strach se jim musí nah- nati....“ Když výbor mlče a trna ten návrh zawrhl, smlou- wal se Danton s městskou radou: on chtěl nepřátely swé udržowati w ustawičném strachu, vždy víc a více zaplítani lid a učiniti jej spoluwinníkem, aby rewoluci nezbywala žádná cesta kromě wítězství.

S truchliwou okázalostí prohledáwaly se domy, we- liký počet osob, které stawem, smýšlením aneb chowáním swým byly na sebe podezřeni uwalily, byl uwězněn. Ne- šťastné tyto osoby wybirány byly nejwíce z obou opposič- ních tříd, duchowenstwa a šlechty, které za zákonodární- ho sněmu obwinowány byly ze spiknutí. Všickni k no- sení zbraně schopní občané rozděljeni jsou na Marsowě poli we pluky a odesláni dne 1. září k hranicím. Bito jest w bu- bny, zwoněno na poplach i střeleno z kusů, když Danton wstoupil do národního shromáždění, aby mu oznámil, jakých prostředků se uchopeno k zachowání vlasti. „Hrubá střelba, kterou slyšíte,“ prawil „nezní na wýstrahu, ona dohání k ou- toku na naše nepřátely. Čeho potřebujeme, abychom je pře- mohli, abychom je za zem powalili? Odwahu, ještě více od-

wahy a pořád samou odvahou.“ Zpráva o wzetí Verdunu přišla w noci od 1. na 2. září; w tomto okamžení, kdežto Paříž w strachu swém nepřátely již před samými branami widěla, přikročila městská rada k wykonání swých hrozných záměrů. Znowa houkala děla, zněly zvoný poplachem, zawřely se šraňky¹⁵⁾ a seč počala.

Wěznové, jenž byli chováni u Karmelitánů, w opatství, w Conciergerii, la Force a t. d., zabijeni byli po tři dni od roty asi 300 wrahů, nawádných a plácených od městské rady. S chladným fanatismem nadužíwali swatých forem spravedlnosti k vraždě; hned soudcové hned kati méně zdáli se pomstu wykonáwati jako prowozowati řemeslo; oni wraždili bez wázně, bez hryzení swědomí s přesvědčeností fanatiků a s poslušností katanů. Wzbudily-li w nich někdy neobyčejné okolnosti lidský cit, spravedliwost a milosrdenství, dali se pohnouti na okamžik, pak počali znowa. Tím způsobem zachováno bylo několik obětí, ale bylo jich welmi málo. Sněm chtěl přetrhnouti wraždění, ale nemohl; ministerstwo bylo rovně bez moci jako sněm; jenom strašná rada městská wládla všim a všecko nařizowala; přednosta Pétion byl kromě wší činnosti; wojáci, kteří střehli žalaře, báli se odporowati wrahům i nechali jim wůli; lid zdál se ne-li spoluwinným aspoň netečným; ostatní měšťané netroufali si ani jiwiti swou polekanost; i bylo by ku podiwu, že tak weliký a dlouho trwající zločin mohl býti uzawřen, wykonán a trpěn, kdyby nebylo známo, seč jest fanatismus stran a co snese strach. Leč pokuta za ohromný ten zločin neminula hlaw jeho půwodečů. Wětšina jich zahýnula w bouři, již byli prowovali, a sice tím samým násilím, jakého užíwali. *Málo kdy se stává, aby stranníci ušli osudu, jaký připravili jiným.*

Wykonawací rada, jižto w ohledu wálečných operací řídil generál Servan, poslala nowě sebrané prápory k hranicím. Chtělat pro tuto stranu, které hrozil nepřítel, ustanowiti šikowného wrečního wůdce, ale byla na rozpacích koho woliti. Z generálů, kteří se byli prohlásili ku prospěchu posledních událostí, zdál se Kellermann schopným totiko pro podřízené kommando, i byl tedy ustanowen pouze na místo nejistého a neschopného Lucknera; Cústině rozuměl málo o wálečném umění a hodil se jedině k smělému překwapení, ale nikoli

k wedení weliké armády, na které spočíwal osud Francouzsko. Ta samá wýtka wáleční prostřednosti týkala se Birona, Labourdonnaie a ostatních, kterým se ponechaly jejich sbory w dosawádním swém postawení. Nezbywal leč Dumouriez, na nějž měli Girondisté ještě jakousi zášť a jehož nad to měli w podezření ctizádných zámyslů a wúbec dobrodružné powahy, uznáwajíce spravedliwě jeho vyšší schopnosti. Poněwadž ale byl on jediný generál, který se zdál hodným tak důležitého místa, swěřila mu wykonná rada welitelství nad armádou Mosellskou.

Dumouriez w největším spěchu odebral se z tábora Maulského do tábora Sedanského. Tu swolal ihned wojenskou radu, we které všickni o tom se shodowali, aby se ustoupilo k Chalonsu aneb Remeši a tak Marna kryla. Dalek jsa toho, aby uposlechl tak nebezpečnou radu, kterou by wojsko bylo na mysli skleslo a která by w šanc byla wydala Lotrinky, troje biskupství¹⁶⁾ a část Šampaňska, i cestu k Paříži otewřela, usmyslil si Dumouriez jiný plán, který jest známku vyššího ducha. On shledal, že je potřebí rychlým pochodem wrhnouti se do lesa Argonského, kdežto neomylně lze zadržeti nepřitele. Les tento měl čtyry východy, jeden po lewé u le Chêne-Populeux, dwa w prostředku u la Croix-au-Bois a Grandpré, a jeden po prawé u les Islettes, které otwíraly i zamykaly přístup do Francouz. Prušané byli od něho šest mil wzdálení, Dumouriez dwanáct, a při tom musel tento tajiti swůj oumysl, že jej chce obsaditi. I wywedl to welmi šikowně i odwážně. Generál Dillon poslán byl se 7000 muži by obsadil les Islettes, což on wykonal; Dumouriez sám táhl do Grandpré, kdežto se s 13.000 táborem položil; též la Croix au-Bois a le Chêne-Populeux byly wzaty a některým lidem obsazeny. Tenkráte psal Dumouriez wojenskému ministru Servanowi: „Verdun jest wzat, já očekáwám Prušáky. Tábory u Grandpré a les Islettes jsou Thermopyly francouzské, ale já budu šťastnějším než Leonidas.“

W tomto postawení mohl Dumouriez nepřitele zdržeti a na posilu čekati, která se mu posílala se všech stran Francouzsko. Prápory dobrowolnické odebíraly se do táborů uwnitř země založených, odkud jsou bez odkladu k němu posílány, jak mile jen poněkud byly organisowány. Na hranicích

flanderských obdržel Beurnonville rozkaz, hnouti se s 9000 muži a do 13. září přiraziti w Béthelu k lewému křídlu Dumouriezowu. Též Duval měl se 7. září odebrati do le Chêne-Populeux se 7000 muži; konečně táhl mu od Met ku prawému jeho křídlu Kellermann s 22.000 na pomoc. Šlo jenom o to, aby se získal čas.

Wévoda Brunšwický zmocniw se Verdunu táhl třemi proudy přes Meusu; generál Clairfait oučinkowal na jeho prawém, princ Hohenlohe na jeho lewém křídle. Nemaje naděje, že přímým outokem wytiskne Dumourieza z jeho postawení, hleděl jej obejít. Dumouriez byl tak neopatrný, že celou swou sílu postawil u Grandpré a les Islettes, obsadiw jenom slabě le Chêne-Populeux a la Croix-au-Bois, což owšem byla stanowiska méně důležitá. Prusowé zmocnili se jich, a málem by ho byli zaskočili w jeho táboře u Grandpré a přinutili ke složení zbraně. Nicméně i po té hlavní chybě, která zmařila jeho prwní manévry, nezoufal we swém postawení. W noci na 4. září hnul se tajně, překročil řeku Aisnu, což by se mu bylo mohlo snadno zabrániti, couwal tak šikowně jako byl postoupil k Argonskému lesu, a setředit se w táboře u Sainte-Menehouldu. Již w Argonském lese byl zdržel pochod Prusů, postupující počastí bylo pořád špatnější, on se jen potřeboval držeti až do swého spojení s Kellermannem a Beurnonvillem, a šťastný výsledek toho polního tažení byl pojištěn. Wojsko bylo wálce přiwyklo, a po příští Beurnonvillově a Kellermannově dne 17. září počítala armáda k 70.000 mužů.

Pruské wojsko následowalo pohyby Dumouriezowy. Dwacátého udeřilo na Kellermana u Valmy, chtíc francouzské armádě zameziti ústup k Chalonsu. Hrubá střelba započala welmi živě s obou stran. Potom táhli Prusaané w kolonnách k wýšinám u Valmy, aby se jich zmocnili. Kellermann sešikowal pěchotu swou též w kolonny a rozkázal jí, aby nestřílela, nýbrž dočekajíc nepřitele bodáky jej přiwítala. Rozkaz ten prowázal zwoláním: „Sláva národu!“ a wolání toto, opakujíc se od řady k řadě, zarazilo Prusaáky wíce ještě, nežli pewné se chowání francouzského wojska. Wévoda Brunšwický zpět zawolal zástupy swé, již poněkud w nepořádek uведенé, kanonáda trwala až do wečera, pak hnali nepřítelé ještě jednou k outoku i byli odraženi. Den rozhodl se pro Francouze,

a tento skoro nepatrný prospěch u Valmy měl takowý oučinek na wojsko i na weřejné mínění we Francouzích, jako nej-ouplnější wítězství.

Od té doby počíná kleslost mysli i couwání nepřátel. Prusaané podstoupili toto tažení na ujistowání wystěhowanců jako pouhou wojenskou procházku. Jsouce bez magacínů a potravních zásob nalezali na místě otewřené země každého dne wětší odpor; neustálý déšť byl zkazil wšecky cesty, wojáci brodili se až po kolena w blátě a po čtyry dni neměli jiné potravu kromě swařeného obilí. Welikou škodu činily armádě též nemoci, pocházející od křidowité wody, od wlhkosti a nedostatku šatstwa. Wévoda Brunšwický radil k ústupu proti mínění krále Pruského i wystěhowanců, kteří se chtěli odwážiti bitwy a wzíti Chalons. Poněwadž ale osud říše Pruské wisel na její armádě a po porážce jista byla její ztráta, obdržela wrch rada wéwodowa. Začato wyjednawati, a Prusaané upouštěli od předešlých swých požadawků, přestawajíce na tom, aby král zase dosazen byl na konstituční trůn. Ale právě byl se shromáždil národní konwent, byla prohlášena republika, a wýkonná rada odpowěděla, že „francouzská republika nepřijme žádných náwrhů, pokud pruské wojsko neopustí půdu francouzskou.“

Prusaané tedy počali 30. září k wečeru swé zpáteční tažení, jsouce jenom slabě znepokojowáni od Kellermana, jehož byl Dumouriez wyslal k jich stihání, sám odebera se do Paříže, aby se radowal ze sláwy swého wítězství a smluwil se o wpád do Belgie. Francouzské wojsko opět wešlo do Longwy a Verdunu, nepřítel táhl skrze Ardenny a Luxemburk a ku konci října překročil Rýn u Koblence. Toto polní tažení wyznačowalo se wšeobecnými prospěchy. We Flandrech byl wévoda Saso-Těšínský přinucen upustiti od dobýwání Lillu, bombardowaw jej po sedm dní, což pro příliš dlouhé trwání i ne-uzitečné barbarství jest proti wšem pravidlům wálečným. Na Rýně zmocnil se Custine Trewiru, Špýru a Mohuče; w Alpách wtrhl generál Montesquion do Sawojska a generál Anselm do hrabství Nizzy. Wojska francouzská, na wšech stranách wítězná, wystupowala wšude dorážně a rewoluce byla zachráněna.

Kdybychom chtěli wylíčiti obraz státu, který právě we-

likou krisi přestál, a řekli: w tom státu byla vláda absolutní, jejíž moc musela se dát obmezit; dvě privilegiované třídy, které byly ztratily svou převahu; nesmírný počet lidu obecného, který byl sice wymaněn následkem vzdělanosti a osvěty, ale bez práv politických, kterých, když mu byla zadržována, přinucen byl sám sobě wydobyti; kdybychom pak doložili: vláda napřed odporovala, potom ale se poddala té rewoluci, ale privilegiované třídy nepřestaly s ní zápasiti, přišli bychom z toho asi k následujícím výsledkům.

Wládu to bude mrzet, lid bude jewit nedůvěru a privilegiované třídy budou, každá podle svého způsobu, dorážeti na nový pořádek. Šlechta, nemohouc ničeho poříditi doma, kde jest seslabena, wystěhuje se, aby poštwala cizí mocnosti, které budou činiti příprawy k outoku; duchowenstwo, které by w cizině prostředky svého působení ztratilo, zůstane doma a bude zde vyhledáwati nepřátele rewolucí. Lid, jemuž se z wenku hrozí a uwnitř nebezpečnstwí chystá, bude rozhořčen na emigraci, která ozbrojuje cizince, na cizince, kteří sáhají na jeho samostatnost, na duchowní, kteří pobuřují zem, jak emigraci, tak cizince i duchowenstwo za nepřátele považowati. Nejprw bude žádati přísny dohled na kněžstwo, potom wypowiedění jeho, zabrání statků wystěhowanců, konečně wálku proti spojené Ewropě, aby outok její předešlo. Prwní půwodcowé rewoluce budou z těch kroků zawrhowati ony, jenž jsou proti zákonu; naproti tomu ti, kteří rewolucí dále wedou, budou widěti w nich spásu vlasti, a neswornost vypukne mezi těmi, kteří stawí ústawu nad stát, a mezi těmi, jenž stawí stát nad ústawu. Panownik, kterého interes jeho co král, náklonnosti i swědomí powedou k zawrzení takové politiky, považowán bude za spoluwinníka protirewoluce, poněwadž se zdá že jí běre we svou ochranu. Rewolucionáři budou hledět zastrasowáním krále na svou stranu přiwést, a když se jim nepowede, zničt jeho moc.

To byla historie zákonodárního sněmu. Wnitřní nepokoje wedly k dekretu proti kněžím, wnější hrozby k dekretu proti wystěhowancům, shodnost cizích mocností k wálce proti Ewropě, prwní porážka francouzských wojsk k táboru 20.000 mužů. Když Ludwik XVI. wětší části těchto dekretů potwření své odepřel, stal se tím u Girondinů podezřelým: roz-

dwojení těchto posledních s konstitucionalisty, z nichž jedni chtěli se ukázati zákonodárci jako w čas pokoje, druzí zas nepřátely jako w čas wálky, přiwedlo neswornost mezi přívržence rewoluce. Girondinům spočíwala otázka o swobodě we wítězstwí, a wítězstwí w dekretech. Dwacátý čerwen byl pokus o jejich potwření; když se minul s oučinkem, měli za to, že se musí odřici buď rewoluce anebo trůnu, a tak způsobili události 10. srpna. Bez emigrace, která wedla k wálce, a bez církewního roztržení, které wedlo k nepokokojům, byl by ale král nepochybně ústawě přiwykl, a rewolucionáři nebyli by mohli pomyslit na republiku.

Národní konwent.

Kapitola šestá.

Od 20. září 1792. až do 21. ledna 1793.

(Prwní kroky konwentu. — Způsob jeho sestawení. — Žárliwost Girondinů a Montagnardů. — Sila a vyhliďky těch dvou stran. — Robespierre; Girondini jej winí, že touží po diktatuře. — Marat. — Nowé obwinění Robespierra skrze Louveta; obrana Robespierrowa; konwent přejde k dennímu pořádku. — Montagnardové, kteří wítězně wyšli z toho boje, žádají odstoupení Ludwika XVI. — Mínění stran o té věci. — Konwent rozhodne, že Ludwik XVI. má býti souzen, a sice od něho samého. — Ludwik XVI. w Templu; jeho odpovědi před konwentem; jeho obrana; jeho odsouzení; jeho statečnost a weselost w posledních okamžicích. — Čím byl jakožto král a co mu scházelo.)

Konwent zasedl 20. září a příštího dne započal své rokowání. Hned w prwním swém sezení odstranil králowskou moc a prohlásil republiku. Dwaadwacátého přiswojil sobě rewoluci wyjádřením, že nebude více počítati od IV. roku swobody, nýbrž od I. roku republiky. Po těchto prwních krocích, které od obou stran, jenž ku konci zákonodárního sněmu se byly rozdwojily, se všeobecnou pochwalou a jakýmsi záwodem demokratismu a zápalu přijaty byly, oddal se konwent na místě přikročení ke swým pracem, wnitřním roztržkám. Girondini i Montagnardové, dříwe než by nowou republiku ustawili, chtěli wěděti, či z nich bude, a neobyčejná nebezpeč-

nost jejich postavení nemohla zabránit bojům mezi nimi. Mělit se více než kdy před tím obáwali spojeného úsilí Evropy; Rakousko, Prusko i některá knížata německá byli před 10. srpnem napadli Francouzsko, i bylo se nadíti, že po překočení trůnu, po uwěznění Ludwika XVI. a vraždění v září též ostatní mocnářové proti němu se prohlásí. Uvnitř byl počet nepřátel rewoluce vzrostl. Ku přívržencům staré vlády, aristokracie a duchovenstwa museli se nyní připočísti i přívrženci konstituční monarchie, pak ti, jenž měli wřelý soucit s osudem Ludwika XVI., a oni konečně, kteří za nemožnou pokládali swobodu bez pořádku a pod panstwím luzy. Uprostřed tolika překážek a odpůrců, w době, w které i swornost jejich sotwa dostačowala k boji, udeřili na sebe Girondini a Montagnardové s nemilosrdným wztekem. Owšem byly obě strany nesnášeliwé a wůdcowé jejich nemohli se k sobě blížiti: tolik podnětu k nepřátelství bylo mezi nimi w sokowství panownickém i w záměrech jejich.

Girondini, událostmi k tomu donuceni, stali se republikány. Nejlépe bylo by jim slušelo, aby byli zůstali konstitucionálními. Přímot jejich smýšlení, nechť k luze, odpor proti násilným krokům, předewším ale rozšafnost, která podniká jen to, co jest možného, vše to zawazowalo je k tomu; ale jim nebylo wolno zůstati tím, čím se z počátku byli ukázali. Oni se poddali proudu, který je wedl k republice, a pomalu zwykli na tuto formu vlády. Jakkoliw horliwé a upřímně ji chtěli, přece dobře cítili obtížnost jejího zawedení a upewnění. Zdálat se jim wěc welikou i krásnou, widěli však, že se nedostává lidí pro ni. Obecný lid neměl ani tu oswícenost ani ty mrawy, jaké žádá takowý způsob wěřejně spráwy. Rewoluce, jakou byl provedl konstituující sněm, byla více pro swou praktičnost nežli pro opráwněnost schwálení hodna; ona měla swou ústawu i swé občany. Ale nowá rewoluce, která powoláwala nejnížší třídu k státní správě, nemohla býti trwanliwa. Muselat ona se dotknouti příliš mnohých interesů a mohla miti obrance jen okamžitě, poněwadž nejnížší třída, wyjma čas krise, neumí ani jednati ani panowati. Když však již se swolilo k této druhé rewoluci, bylo newyhnutelnou opřiti se o tuto třídu. Girondini toho neučinili a přišli tím do postavení zcela falešného; neboť ztratili pomoc konstitucionalistů,

nezískawše pomoc demokratů, a neměli pro sebe ani wyšší ani nižší třídu společnosti. Také twořili jen polowiční stranu, která brzo byla swržena, nemajíc žádných kořenů. Girondini byli po 10. srpnu mezi prostřední třídou a obecným lidem to, co byli monarchisté čili strana Neckerowa a Mounierowa po 14. čerwnu mezi priwilegowanými třídami a stawem měšťanským.

Montagnardové naproti tomu chtěli republiku s lidem obecným. Wůdcowé této strany, která zastíňowala wážnost Girondinů, hleděli tyto porazit, aby sami nastoupili na jejich místo. Oni byli méně oswíceni, méně wýmluwni, ale šikownější, odhodlanější a nikterak newybírawí w ohledu na prostředky. Nejobsáhlejší demokracie zdála se jim nejlepší wládou, a to co jmenowali lidem, t. nejnížší třída, bylo předmětem neustáležo jejich lichocení a nejwyšší jejich starostliwosti. Žádná strana nebyla tak nebezpečná, ale žádná tak důsledná jako tato, která pracowala pro ty, s kterými bojuwala.

Od zasednutí konwentu zaujali Girondini prawici, Montagnardové nejwyšší část lewice, odkudž i jméno jejich (montagne = hora). Girondini měli we sněmě přewahu, w celku byly wolby w departementech wypadly w jejich smyslu. Weliká část oudů zákonodárního sněmu byla zase wolena, a jakož w takowých časech spolky mnoho wáží, přišli všickni oudowé, kteří byli spolčeni s poslanci girondinskými anebo s Pařížskou obecní radou, zase s tím samým smýšlením. Jiní přišli bez soustawy, bez strany, bez přátelství a nepřátelství; ti twořili toho času tak nazwanou *rowinu* čili *bahno*. Tento spolek, neoučastníci se w bojích Montagnardů a Girondinů, přidržowal se tak dlouho strany, na které bylo wětší práwo, pokud mu bylo dowoleno zůstati mírným, t. pokud se nemusel sám o sebe báti.

Hora skládala se z poslanců Pařížských, wolených působením obecní rady od 10. srpna, a z několika welmi rozhodných republikánů z departementů; později sesílila se takowými, kteří se rozpálili událostmi anebo které strach k ní přihnál. Však jakkoli počtem slabší, byla nicméně i w tuto dobu w konwentu welmi mocna. Montagnardové pokoušeli se o to, kterak by opanowali rozličné departementy Francouzska, a k tomu konci zawedli korrespondenci mezi municipalitou Pařížskou

a jinými municipalitami, kterážto se týkala záměrů i chování; docela se jim to však nepodařilo a departementy zůstaly na větším díle nakloněni jejich odpurcům, kteří je hleděli utvzowati w tom příznivém smýšlení brošůrkami i žurnaly, jež jim posílal ministr Roland, začez nazwali Montagnardowé dům jeho *sídlem veřejného ducha* a přátele jeho *intrikány*. Kromě užšího spojení obcí, které se jim dříve neb později muselo podařiti, měli Montagnardowé pro sebe ještě Jakobiny. Tento klub, nejmocnější tak jako nejstarší a nejrozsáhlejší ze všech, přijímal w každé krisi jiného ducha w sebe nezměně svého jména; on byl vždy k službám panující straně, která z něho jinak smýšlející wyloučila. W Paříži bylo hlavní sídlo Jakobinismu, tamější klub vládl skoro mocí neobmezenou nad ostatními. Jeho se zmocnili Montagnardowé, a již byli udáváním a mrzutostmi vypudili z něho Girondiny a nahradili oudy stawu měšťanského bezkalhotáky. Girondinům zůstalo již jen ministerstwo, které však bez moci bylo w Paříži, když obecni rada proti němu pracowala. Naproti tomu měla pro sebe Hora celou opravdowou moc hlavního města, nad veřejným duchem vládla skrze Jakobiny, nad čtvrtěmi a předměstími skrze bezkalhotáky, konečně nad powstáními skrze municipalitu.

První, k čemu přikročily strany po prohlášení republiky, byl boj mezi nimi. Girondini byli naplněni spravedlivým hněvem nad vražděním w záři, a s ustrnutím widěli seděti w konwentu muže, kteří k onomu krweprolití buď radili anebo je nařizowali. Nad jiné protiwili a oškliwili se jim Robespierre, o němž se domníwali že touží po tyranství, a Marat, který od počátku rewoluce byl se učinil w listech svých apoštolem vraždy. Oni obwiňowali Robespierra s větší vášní než opatrností; posud nebyl tak dalece strašný, aby mohl býti winěn z toužení po diktatuře. Ne přátelé jeho sami zwyšowali jeho oblíbenost, když mu podkládali záměry, které byly tenkrát nepodobnými ku prawdě a nikterak dokázati se nedaly.

Robespierre, který hrál w rewoluci tak strašnou roli, počal nyní wystupowati w popředí. Až posud byli w jeho vlastní straně, při všem jeho snažení vždy jini nad něho wynikali: za konstitujícího sněmu známí jeho vůdcowé, za sněmu zákonodárního Brissot a Pétion, 10. srpna Danton. W rozličných

těchto dobách byl se prohlásil proti těm, jichž powěst a oblíbenost ho zastíňowala. Mezi slavnými muži prwního sněmu mohl na sebe obrátiti pozornost jediné podiwností swých náhledů, i jewil se tedy co přepiatý opravce; za druhého sněmu stal se konstitucionalistou, poněwadž odpurcowé jeho byli nowotáři, a mluwil u Jakobinů pro pokoj, poněwadž sokowé jeho žádali wálku. Od 10. srpna pomýšlel w tomto klubu na to, kterak by Girondiny zkazil a Dantona zhoupil, spojúc vždy wěc samolibosti swé s intereseu lidu. Tento muž obyčejných schopností a marné powahy wystoupil pro swou nepatrnost až naposledy, což vždycky jest weliká wýhoda w rewolucích; jeho pak náruživá láska k sobě samému činila, že toužil po prwním místě, že wšecko činil aby se tam dostal, a všeho se odwážil, aby se w něm udržel. Robespierre měl vlastnosti pro tyrana se hodící: ne welikého sice ale neobyčejného ducha; wýhodu, že sloužil toliko jediné vášni; wzhled wlastenectwí; zaslouženou powěst nepodkupnosti; přísný způsob žiwota a žádnou oškliwost před krwí. On slouží za příklad, že w občanských nepokojích nikoli duch, nýbrž chování zakládá politické štěstí, a že prostřednost, která přímo kráčí k swému cíli, mocnější jest nad genia, který se zastawuje. Musí se též připomenouti, že Robespierre měl za podporu nesmírnou a fanatickou sektu, po jejíž wládě dychtil a jejíž zásady zastával od skončení konstitujícího sněmu. Tato sekta pocházela z osmnáctého století, jehož některá mínění representowala. W politice byl její symbol naprostá swrchowanost¹⁷⁾ J. J. Rousseauowy *Společenské smlouwy*, a u wíře deismus obsažený w *Náboženském wyznání sawojského wikáře*, kteréž se jí později podařilo uskutečniti na okamžení w konstituci od r. 1793. a w účtě *nejwvyšší bytosti*. Byloť w rozličných dobách rewoluce více systemu a více fanatismu, nežli by kdo wěřil.

Buďsi že Girondini dáwno předzwídali panování Robespierrowo, anebo že se dali uchwátiti od swé citliwosti, oni obwinili ho ze zločinu w republice nejtěžšího. Paříž byla duchem strannickým udržowána w ustawičném hýbání; Girodini žádali zákon proti těm, kteří pobuřují k nepořádkům a násilnostem, a zároveň chtěli uděliti konwentu moc neodwislou, pocházející ode všech 83 departementů. I způsobili sestawení

komisse, která by dala zprávu i zdání své o té věci. Montagnardové powstali proti tomu kroku, který prý jest urážlivý pro Paříž; Girondini zastávali jej poukazující na plán k trojpanstwu, jakým prý se zanašeli poslancové Pařížští. „Já jsem rodem z Paříže,“ řekl na to Osselin, „jsem poslancem toho města. Mluví se o straně w jeho lůně powstalé, která žádá diktaturu, triumwirat a tribuny. Prawím, že by velmi newědomý anebo velmi přewrácený musel býti ten, jenž by chowal takové záměry. Proklet budiž ten poslanec Pařížský, jenž by se opowázil kojiti takovou myšlénku!“ — „Ano,“ zwolal Rebequi z Marseillu, „ano jest we shromáždění tomto jedna strana, která touží po diktatuře, a hlavou té strany — já ho jmenuji — jest Robespierre! On to jest, na něhož před wámi žalují.“ Barbaroux podporowal tuto žalobu swým swědectwím; on byl jeden z předních půwodců 10. srpna, on byl wůdce Marseillanů a měl nesmírný wliw na jihu. On twrdil, že w době 10. srpna, když obě strany, w které se dělilo hlavní město, o Marseillany se ucházely, přiweden byl k Robespierrowi, kdežto se k němu prawilo, aby se spojil s občany, kteří jsou nejwíce oblíbeni, a Panis jmenowitě že poznamenáwal „Robespierre co onoho cnostného muže, který se musí státi diktátorem we Francouzsku.“ Barbaroux byl stwořen pro čin. Na prawici bylo několik oudů, kteří se s ním w tom srownáwali, že jde o to, buď zwítěziti nad swými odpůrci anebo jim podlehnouti. Oni chtěli, aby se použilo konwentu proti obecní radě a departementů proti Paříži, aniž pak šetrilo slabých dosawád nepřátel, aby neměli času seslíti se. Ale wětšina obáwala se roztržky a opírala se proti důrazným krokům.

Obžalowání Robespierra zůstalo bez následků, swezlo se však na Marata, který we swých nowinách: „L'ami du peuple“ byl radil k diktatuře a schwalowal wraždění. Když wystoupil na řečniště, aby se osprawednil, pojala wnitřní hrůza celé shromáždění. „Dolů, dolů!“ wolalo se ze všech stran. Marat zůstal neohrožen. Když se hluk na chwilku utišil, řekl: „Mám w tomto shromáždění weliký počet osobních nepřátel.“ — „Wšecky, wšecky!“ — „Wyzýwám je aby se styděli; napominám je, aby nechali wzteklého křiku a neslušných hrozeb naproti mužů, který jak swobodě tak i jim prokázal wět-

ších služeb, než oni sobě myslí; když by se jednou naučili poslouchati!“ A nyní přednášel tento člověk konwentu nad jeho smělostí ustrnulému své myšlénky o proskripci a diktatuře. Po dlouhý čas byl on utíkal ze sklepa do sklepa, aby se uchránil před weřejnou nenávistí a wydanými proti němu zatykači. Jenom krwežíznivé spisky jeho vycházely, w kterých žádal hlavy a tak luzu na wraždění w září připrawowal. Nenít žádné pošetilosti, kterou by si nemohl člověk do hlavy wzíti, a která, což mnohem jest horší, nedala by se uskutečniti. Marat měl více utkwělých ideí. Rewoluce měla nepřátely, podle jeho mínění nesměla míti žádných, měla-li býti trwanliwá; pročez nenacházel nic přirozenějšího, nežli k wyhlazení těch nepřátel jmenowati diktatora, který by nic jiného na práci neměl nežli je wypisowat; oba tyto prostředky kázal zjewně, bez ukrutnosti, ale s cynismem, šetrně slušnosti tak málo jako žiwota lidského a jako slabochy pohrdaje wšemi, kteří záměry jeho nazýwali ukrutnými na místě uznávání jich za důkladné. Můžet se rewoluce wykázati muži, kteří byli skutečně žádostiwější krwe nežli on, ale žádný jiný nepůsobil tak neblaze na swůj čas. On pokazil mravní zásady stran, bez toho nehrubě prawé, a jeho byly obě ty idey, které později wybor pro obecné blaho uskutečnil swými kommisari a swou wládou: wyhlazowání w massách a diktatura.

Obžalowání Marata rovněž zůstalo bez oučinku, on wzbu-zowal více oškliwosti ale méně nenávisti nežli Robespierre. Jedni w něm widěli toliko blázna, jiní powážowali tyto hádky pouze za půtky mezi stranami, a nikoli co předmět důležitý pro republiku. Ostatně bylo nebezpečno, chtít wyčišťowati konwent anebo některého ouda jeho obžalowati; i byl to krok, jehož ani strany nemohly se tak snadno odwážiti. Danton Marata nikterak newymlouwal. „Já ho nemiluji,“ řekl, „mám zkušenost z jeho přirozené powahy: on jest wulkanický, zaprutilý a nespolečenský. Ale proč wyhledává se w tom, co on píše, řeč nějaké strany? Což má wšeobecná rozjítřenost jinou příčinu, nežli samý pohyb rewoluční?“ Robespierre zase twrdil, že málo zná Marata; před 10. srpnem že s ním jen jedinkráte rozmlouwal, načež Marat, jehož náruživé smýšlení on neschwalowal, politické jeho náhledy tak obmezené nalezl,

že ve swém časopise o něm napsal, „že nemá ani náhledy ani smělost státníka.“

Ale Robespierre sám byl předmětem prudších dorážek, poněwadž se ho více báli. První obvinění Rebequiewo a Barbarouxowo nemělo žádného následku. Brzo na to dával ministr Roland zprávu o stavu Francouzská a Paříže, w kteréžto připomínal vraždění w září, osobivost městské rady a šmejdy buřičů. „Když na nejrozsafnější a nejneohroženější obrance swobody zášť a podezření se uwaluje,“ prawil, „když veřejně wyznávají se zásady odboje a vraždy, když jim we shromážděních pochwala se uděluje a proti konwentu samému křik se zdvihá, nemůže býti w pochybnost bráno, že přívrženci staré vlády anebo ošemetní přátelé swobody, wztek i přewrácenost swou pod nátwařkou vlastenectwí ukrývajíce, učinili plán ku přewratu, kterýmžto doufají powzněsti se nad zříceninami a mrtwolami a nasytiti krví, zlatem a ukrutností!“ Ku podpoře swé zpráwy uwedl psaní, kterým jej místopředseda druhého oddělení hrdelního soudu uwědomowal, že on i nejwytečnější Girondini jsou w nebezpečenstwí, že dle wyjádření jejich nepřátel potřebí jest „ještě jednou žilou pustiti,“ a že tito lidé nechťi o nikom jiném slyšeti leč o Robespierrowi.

Při těch slowech pospíchal tento na řečníště, aby se osprawedlnil. „Nikdo,“ prawil, „neopováží se obwiniti mě do očí.“ — „Já,“ zwolal Louvet, jeden z nejodhodlanějších Girondinů. „Já, Robespierre,“ pokračowal pevně mu w oči hledě, „já tebe obwíňuji.“ Robespierre, který až posud pevnou twář byl zachowal, zalekl se; již jednou u Jakobinů byl se měřil s tímto strašným odpůrcem, jehož znal co může duchaplného, bouřliwého a neuprosného. Louvet ihned ujal se slowa a w řeči nad míru skwělé, z pátra držané, nešetřil ani činů ani jmen; on následowal Robespierra k Jakobinům, do městské rady, do wolebního shromáždění, „kdežto nejlepší vlastence osočowal, několika stům občanů co nejpodleji lichotil, nejprw je nazýwaje lidem Pařížským, pak wůbec lidem, potom swrchowancem, kdežto wěčné wypočítawání swých vlastních zásluh, dokonalostí a cností opakowal, neopomíťeje ujistowati, když byl oswědčil moc, welikost i swrchowanost lidu, že též on jest lidem.“ On jej ukázal schowaného dne 10. srpna,

a pak zase wládnoucího mezi spiklými městské rady. Potom přešel na vraždění w září a prawil: „Rewoluce 10. srpna patří nám všem! Ale,“ doložil obrátě se na některé Montagnardy ze městské rady, „ale rewoluce 2. září náleží wám, jen wám! Či jste se snad sami s ní nechlubili? Oni nazýwali nás s diwokým powržením vlastenci od 10. srpna! Sebe nazýwali w surowé pýše vlastenci od 2. září! Ó ono jim zůstane toto wyznamenání, hodné zmužilosti jejich! Zůstaniž jim k naší trwalé obraně a k jejich wěčné hanbě! Tito domnělí přátelé lidu chtěli na lid Pařížský uwaliti hrůzy, jakými znečistěn jest první týden září... Oni jej osočili nehodným způsobem. Umít bojowati lid Pařížský, ale vraždy nezná. Prawda, že jej 10. srpna wšechen bylo widěti před zámek Tuilerským; ale lež jest, že w strašný den 2. září byl před žalářemi. Jak weliký byl počet katanů uwnitř jich? Dwě stě, snad ani ne dwě stě; a kolik diwáků, přilákaných opravdu nepochopitelnou zwědawostí, mohlo se napočísti wenku? Nanejwyše dwa-krát tolik. Ale, říkají, když lid neoučastnil se w tomto vraždění, proč je nepřekazil? Poněwadž chránící moc Pétionowa byla spoutána, poněwadž Roland mluwil nadarmo, poněwadž ministr sprawedlnosti Danton nemluwil... poněwadž předsedowé 48 čtvrtných wyborů čekali na wybidnutí, kterého wrchní welitel nečinil, poněwadž municipální ouředníci w páskách swých předsednictwí wedli při těchto ukrutných poprawách. — Ale zákonodární sněm? — Zákonodární sněm! Doufám, zástupcowé národu, že jej pomstíte! Bezmocnost, ku které jsou přiwedeni waši předchůdcowé, jest při tolika zločinech nejwětší, za který musejí býti potrestáni oni wzteklci, na které před wámi žalují.“ — Pak wrátiv se k Robespierrowi líčil Louvet jeho ctížádost, jeho šmejdy, jeho nadobyčejnou moc nad lidem, a končil prudkou tuto filipiku řadou skutků, jež každý předcházela strašná formule: „Robespierre, já tě obwíňuji.“

S hlučnou pochwalou sestoupil Louvet s řečníště, na které nyní wystoupil Robespierre, aby se osprawedlnil; on byl bledý a reptání prowázelo jej. Buď že byl pomaten anebo že se obával předsudku, on žádal osmidenní lhůtu. Když pak wypršel čas, wystoupil méně co obžalowanec jako co wítěz; s ironií odwrátil od sebe wyčítky Louvetowy, pak rozšířil se w dlouhou řeč k vlastní chwále. Potřebí wyznati, že měl

málo práce s příkrýváním neb wywracováním neurčitých udání. S gallerií zněla mu zamluwená pochwala, a konwent sám, který w té žalobě nic jiného newiděl, než hádku ze samolibosti pocházející, a dle wyjádření Barnèrowa „člowěka jednodenního a malého podnikatele buřických výstupů“ se nebál, nakloněn byl učiniti konec tomu sporu. Když tedy Robespierre řeč swou taktó skončil: „Co se mne týče, já z toho neučiním žádných osobních závěrků; odřekl jsem se té lehké výhody, odpowídati na pomluwy odpůrců swých nejhroznějšími udáními; uznal jsem za dobré zamlčeti dorážnou část swé obrany. Odříkám se sprawedliwé pomsty nad swými pomlouwači, nežádaje žádné jiné kromě nawrácení se míru a wítězství swobody!“ — nastal tlekot a konwent přešel k dennímu pořádku. Nadarmo chtěl Louvet wyvrátiti Robespierrowy námítky, nemohl se k tomu dostat; rovněž marně hlásil se Barbaroux co žalobník, a Lanjuinais wzpíral se proti dennímu pořádku, nebylat ta otázka wíce před se wzata. Girondini sami podporowali denní pořádek; učiniwše chybu když přednesli žalobu, dopustili se druhé že ji neprowedli. Montagnardowé z toho získali, že nebyli poraženi, a Robespierre přiblížil se k roli, od které byl ještě tak welice wzdálén. W rewoluci stane se člowěk brzo tím zač jest jmn, a Montagnardowé zwolili jej za swého wůdce, poněwadž ho Girondini co takowého pronásledowali.

Ale ještě důležitější než tyto osobní dorážky bylo rokowání o prostředcích vlády a o chování ouřadů i stran. Girondisté propadli netoliko naproti jednotníkům, nýbrž též naproti městské radě. Žádný z jejich kroků nepodařil se; ony byly špatně nawlíknuty a špatně prowáděny. Oni byli by měli udělití wládě wíce síly, jinak obsaditi městský ouřad, držeti se w klubu Jakobinů a owládnouti jej, získati obecný lid anebo předejítí jeho wystupování; ale ze všeho toho neučinili ničeho. Jeden z nich, Buzot, nawrhl, aby se kowentu přidala stráž 300 mužů, kteří měli býti wzati z departementů. Toto opatření, které by sněm aspoň při neodwislosti bylo obhájilo, nebylo dostatečně podporowáno, aby bylo přijato býwalo. Tak učinili Girondini outok na Montagnardy a neseslabili je; na městskou radu a nepodmanili ji; na předměstí a nezničili jejich wliw. Oni dráždili Paříž, wolající o pomoc k departe-

mentům a přece ji sobě nedobudouce, a jednali tak naproti prawidlům obyčejné chytrosti, neboť wždy jest jistější činiti něco nežli tím hroziti.

Té okolnosti šikowně použili jejich odpůrcowé. Oni roztrušowali potají powěst, která musela welmi škoditi Girondinům, že oni totiž chtí přenesti republiku do jižních Francouz a ostatní říši w šanc dáti. Tenkráte započala wýčitka foederalismu, která jim později tak záhubnou se stala. Girondini jí powrhowali, poněwadž nepředzwidali nebezpečenství z toho pocházející; ona však musela tím wíce nabýwati wíry, čím slabšími se stávali oni a čím smělejšími jejich odpůrcowé. Příčinu k tomu zawdal plán, bránili se za Ligerou a přenesti sídlo vlády do jihu, kdyby sewer od nepřitele byl obsazen a Paříž wzata; dále náchylnost, kterou jewili ku prowinciím, a nenáwist jejich k buřičům hlawního města. Nic není snadnějšího, jako zostuditi nějaký krok zpletením doby, we které byl před se wzat, a w neschwalování nepořádků jednoho města nalezti oumysl, spolčiti proti němu wšeka ostatní města státu. An Girondini obwiňowali městskou radu, Robespiera a Marata, způsobili Montagnardowé prohlášení jednoty a nerozdílnosti republiky. Byl to také způsob outoku na onyno, který uwalowal na ně podezření, ačkoli oni sami přiwołowali k těm nawrhům s takowou ochotností, že se zdálo, jakoby jim líto bylo, že sami je neučinili.

Jedna však okolnost, která na pohled byla cizí těmto strannickým sporům, sloužila Montagnardům ku prospěchu ještě wětšimu. Odwážliwějšími učinění nezdařilými pokusy swých odpůrců, čekali jenom na příležitost, aby sami mohli přejítí k outoku. Konwent měl toho dlouhého rozbirání již dosyta; ti oudowé jeho, kterých se ono netýkalo, jakož i oni z obou stran, kteří nestáli w prwní radě, cítili potřebu sjednocenosti a chtěli, aby se sněm zanášel republikou. Stalo se jakési zdánliwé příměří, a pozornost sněmu obrátila se na okamžení k nowé ústawě; ale Montagnardowé uměli to způsobili, že z toho zase sešlo, aby se rozhodlo nad osudem swrženého mocnáře. Wůdcowé nejkrajnější lewice dohánění byli k tomu rozličnými pohnůtkami: oni nechťeli, aby Girondini a mírní z rowiny, kteří řídili konstituční wybor, onino skrze Pétona, Condorceta, Brissota, Vergniauda, Gensonné, tito skrze Bar-

rèna, Sièyesa, Tomáše Payra, republiku organisowali. Tito byli by zawedli panownictwí měšťanstwa a učinili ústavu jenom trochu demokratičtější nežli byla ústawa od roku 1791., kdežto onino k tomu pracowali, aby se panownictwí dostalo w moc obecného lidu. Tohoto oučele mohli však dosáhnouti jenom tenkrát, když byli na wrchu, a wrch mohli obdržeti jenom tenkrát, když prodloužili rewoluční staw Francouzská. Kromě toho že cítili potřebu, zavedení zákonného pořádku zameziti ukrutným státnickým skutkem, jakým byla poprawa Ludwika XVI., která wzbouřte všechny vášně spojila by s nimi všechny prudké strany, když by se tím ukázali co neoblomni strážcové republiky, doufali také, že Girondini, kteří neskrývali prání zachrániti Ludwika XVI., wystoupí se swým smýšlením a tak sami se zahubí w očích lidu. Byltě bezpochyby weliký počet Montagnardů, kteří w tom jednali upřímně a pouze co republikáni; w jichžto očích Ludwik XVI. wzhledem na rewoluci winen byl, a swržený král nebezpečným se zdál pro nastávající demokracii. A však tato strana byla by se powolnější prokázala, kdyžby spolu s Ludwikem XVI. nebyla chtěla zahubiti i Girondisty.

Od nějakého času působilo se wen na mysli lidu strany jeho odsouzení. Klub Jakobinů zwučel samými potupami na Ludwika XVI. kydanými, nejhanebnější powěsti roztrušowány jsou o jeho powaze, i žádáno odsouzení jeho k upewnění swobody. W stejném smyslu posílaly demokratické spolky w departementech konwentu přípisy; čtrvrtní výborové předstupowali před národní sněm, a skrze sněmownu nošení jsou na nosídkách mužowé, kteří byli raněni 10. srpna a wolali o pomstu na *Ludwika Capeta*. Nenazýwalit nyní Ludwika XVI. jinak, nežli jménem praotce jeho rodu, chtěje tak na místě titulu královského posaditi jméno rodinné.

Strannické oumysly i nenáwist lidu spojily se proti to- muto nešťastnému panowníku. Ti, kteří by před dwěma měsíci byli zawrhli myšlénku, uložiti mu jiný trest kromě ztráty koruny, byli nyní celí ztrnulí: tak rychle ztrácí se w čas krise práwo, hájiti swé mínění! Nalezení železné schránky rozmnožowalo nade všechno zuřiwost lidu a spolu slabost zastawatelů králowých. Po 10. srpnu nalezeny jsou mezi domácimi oučty králowými listiny, které dokazowaly tajná

wyjednáwání Ludwika XVI. s nespokojenými kněžními, s wstěhowanci i s mocnáři ewropskými. We zprávě, podané na žádost zákonodárního sněmu, obwiňowán byl z oumyslu, že chtěl zraditi stát a potlačiti rewoluci. Wyčítalo se mu, že 16. dubna 1791. psal biskupu Clermontskému, „kdyby obdržel nazpět swou moc, že chce zase starou vládu i duchowenstwo zříditi, jak byli před tím“; později že jen proto učinil náwrh k wojně, aby uspišil pochod swých wyswoboditelů; že sobě dopisowal s lidmi, kteří mu psali: „Wálka přinutí všechny mocnosti ke spojení se proti buřičům a zločincům Francouzsko tyranisujícím, aby potrestání jejich sloužilo za wýstrahu všem, kteří by se chtěli pokouseti o zrušení státního míru... Můžete se spolehnouti na 150.000 Rakušanů, Prusů a Říšanů a na 20.000 wstěhowanců;“ — že byl we srozumění se swými bratry, jejichžto chowání neschwalowal weřejnými kroky swými; wůbec že nepřestal bojowati proti rewoluci.

Nowé písemnosti podporowaly všechny tyto žaloby. Bylatě w Tuilerích za jednou pažbou stěnowou wylomena díra do zdi, která se zawírala železnými dwírkami. Tuto tajnou schránku wyzradil ministr Roland, i nalezly se w ní všechny důkazy pletich a piklů dworu proti rewoluci; náwrhy, kterak sesiliti konstituční moc králowu wůdce lidu a opět zawésti starou vládu pomocí aristokratů; šmejdy Talonowy, úmluwy s Mirabeauem; přijaté náwrhy Bouillého za konstitučního a jiné některé pikle za zákonodárního sněmu. Toto odkrytí zwětšilo rozhořčenost proti Ludwikowi XVI. Poprsí Mirabeauowo w klubu Jakobinském bylo roztlučeno, a konwent zahalil to, které stálo w sněmowně.

Od nějakého času byla we sněmě řeč o soudu nad panowníkem, který zbawen jsa koruny nemohl wíce soudně býti sthán. Nebylo žádného soudu, který by ho mohl ortelowati, žádné pokuty, která by mu mohla býti uložena; také přiřčená jeho osobě nedotykatelnost chybně jest wykládána, když se jednalo o jeho zákonité odsouzení. Největší chyba stran po nesprawedliwosti jejich jest, že se nechťí zdáti nesprawedliwými. Zákonodární výbor, který měl uloženo, pronésti swé mínění strany toho, zdali může Ludwik XVI. býti souzen a zdali jej může souditi konwent, wyřkl že může. Poslanec Mailhe wywstal we jménu toho výboru proti učení o nedo-

tykatelnosti; ale poněwadž učení toto panowalo w předešlé době rewoluce, předstíral, že Ludwík XVI. byl nedotykatelný co král, ale co soukromník že jím není více. On twrdil, že národ, který nemůže přijíti o garancii za skutky vlády pro nedotykatelnost králowu, učinil odpovědným jeho ministry; tam ale, kde Ludwík XVI. jednal co soukromá osoba, poněwadž odpovědnost jeho na žádného jiného nepřechází, že přestává býti nedotykatelným. Tak obmezowal Mailhe konstituční ochranu, Ludwíkovi XVI. udělenou, na jeho skutky jakožto krále. On nawrhoval, aby Ludwík XVI. postawen byl před soud, poněwadž prý swrzení jeho nebylo žádným trestem než toliko změnou we vládě; aby se to stalo wedle ustanowení trestního zákona o zrádcích a spiklých; konečně aby postawen byl před konwent a pomínut při tom způsob jiných soudů, poněwadž konwent reprezentuje národ, národ pak obsahuje všechny interesy a všechny interesy dohromady činí spravedlnost, a tedy nemožno jest, aby soud národní nešetřil spravedlnosti, následowně také zbytečno, aby se podrobil formám. Taková byla řada sofismat, jichž pomocí řečený výbor proměnil konwent w soudní stolic. Strana Robespierrowa ukazowala se mnohem důslednější, opírajíc se toliko na důwody státnické, formy pak co klamně zamítajíc.

Rokowání počalo 13. listopadu, šest dní po wyjádření se výboru. Přívrženci nedotykatelnosti twrdili, že Ludwík XVI. nemůže býti postawen před soud, jakkoli ho sami uznawali za winného. Nejpřednější mezi nimi byl Morisson; on prawil že nedotykatelnost jest všeobecná; konstituce že se nadála od Ludwika XVI. mnohem horších věcí nežli tajného nepřátelství, že předzwidala veřejný outok s jeho strany a přece i pro ten pád wyřkla jenom ztrátu koruny; že w tom ohledu národ zastawil swou swrchowanost; konwent že měl pouze úkol změnití způsob vlády, nikoli ale souditi Ludwika XVI.; proti tomu že netoliko jsou předpisy spravedlnosti, nýbrž i obyčej wáleční, který jenom w boji dowoluje zbawiti se nepřítel, jenž po obdrženém wítězství zase stojí pod zákonem; ostatně že w tom republika nemá žádného prospěchu, aby odsoudila Ludwika XVI.; ohledem naň že se musí obmeziti na prostředky obecné bezpečnosti, buď jej držeti u wězení anebo wypowěditi ho z Francouz. To bylo mínění prawice

w konwentu. Rowina srownawala se s míněním výboru, ale Montagnardové zawrhovali jak nedotykatelnost Ludwika XVI. tak i soudní zakročení proti němu.

„Občané,“ řekl Saint-Just, „pokusím se dokázati wám, že mínění Morissonowo, který zachowává pro krále nedotykatelnost, i mínění výboru, který jej souditi chce co občana, stejně jest falešné. Já prawím, že král musí býti odsouzen co nepřítel; nám méně jest ho souditi jako proti němu bojowati; poněwadž neobsažen jest we smlowě, která spojuje Francouze, tedy formy pokračowání proti němu neleží w práwu občanském, nýbrž w práwu mezinárodním; zdlouhawost, mnohé se rozpakowání jsou tu prawou nemoudrostí, a po nemoudrosti té, která by dále odkládala okamžení, jenž nám dáti má zákony, byla by největší nemoudrost odkládati s králem.“ Uwažuje vše z hledistě nepřátelství a politiky doložil Saint-Just: „Ti sami lidé, kteří wyslowí ortel nad Ludwíkem, mají založiti republiku: oni, kteří spravedliwému potrestání krále příkladají nějakou důležitost, nezaloží nikdy republiku. Občané, když národ římský po šesti stech letech cnosti a nenáwisti králů, když Welká Britanie po Cromwellowě smrti při wší swé ráznosti zase spatřila obnowení moci králowské: čehož nemusejí se mezi námi obáwati dobří občané, přátelé swobody, widouce kterak sekýra třese se wám w rukou a kterak národ hned w první den swobody swé cti upomínku na swou wazbu?“

Tato prudká strana, která na místo ortelu chtěla posaditi státnický skutek, která nešetříc žádného zákona, žádné formy, chtěla Ludwika XVI. co přemoženého wězně usmrtiti a tak nepřátelství i po wítězství trwat nechatí, tato strana tworila w konwentu velmi slabou menšinu; ale mimo něj mocně podporowána byla od Jakobinů a městské rady. Ale při wší hrůze, která z ní již tenkrát šla, zamítнул konwent wražděné její nawrhy, a přívrženci nedotykatelnosti směle kladli na wáhu swé důwody, wzaté z veřejného prospěchu, jakož i ze zásad spravedlnosti a lidskosti. Oni twrdili, že tíž lidé nemohou býti zároveň soudci a zákonodárci, žalobníci a porotníci. Mimo to chtěli, aby nastawající republika ozářila se leskem welikých cností, šlechtnosti a odpuštění; oni chtěli, aby se šlo za příkladem národu římského, který sobě swobodu

dobyl a skrze pět set let zachoval, proto že se ukázal velikomyslným, wypowiedě Tarquiny ale neusmrtě je. Ze stanoviseh politického ukazovaly se následky wzhledem na anarchickou stranu, že se tím stane odváznější, wzhledem na Ewropu, že mocnosti posud neutrální wtaženy budou do spolku proti republice.

A však Robespierre, který po celý čas toho dlouhého procesu jewil takowou smělost a wytrwalost, že z ní dala se předzwidati budoucí jeho wšewědoucnost, wystoupil na řeč-nišťe, aby podporowal mínění Saint-Justowo; on wyčítal konwentu, že znowa w pochybnost uwádí co již rozhodnuto jest powstáním, a poraženou royalistickou stranu outrpností a weřejnou obranou opět pozdwihuje. „Sněm,“ řekl Robespierre, „bezděky zaweden jest daleko od vlastní otázky. Nejedná se tu o žádný proces, Ludwik není žádný obžalowanec, wy nejste žádní soudcowé; wy jste státníci a nemůžete býti ničím jiným. Wám nepřisluší wydati rozsudek pro někoho anebo proti někomu, wy toliko máte učiniti krok, jaký žádá obecné blaho, wykonati skutek národní prozřetelnosti. Swržený král hodí se toliko ke dvěma wěcem: buď ke zrušení weřejného pokoje a podkopání swobody, anebo k upewnění obojího. Ludwik byl králem, nyní jest zawedena republika; w tom jediném slowě spočívá rozřešení celé veliké otázky, kterou se zanášíte. Ludwik nemůže býti souzen, on jest již odsouzen, on jest ortelowán, anebo republika není dowršena.“ On žádal, aby konwent prohlásil Ludwika XVI. „za zrádce Francouzů, za prowinilce proti člowěčenstwu, a bez odkladu k smrti odsoudil mocí insurekce.“

Těmito přepiatými návrhy, oblibou, s jakou přijaty byly mimo sněm od lidu, učinili Montagnardowé odsouzení Ludwika XVI. jaksi newyhnutelným; daleko předstihující ostatní strany přinutili je k následování jich, třeba z pozdálečí. Wětšina konwentu, skládající se z veliké části Girondinů, kteří si netroufali Ludwika XVI. weřejně za nedotykateľného prohlásiti, a pak z rowiny, rozhodla na návrh Pétionůw proti mínění přepiatých Montagnardů a proti přitwřencům nedotykateľnosti, aby Ludwik XVI. souzen byl od konwentu. Robert Lindet podal nyní we jménu komisse jeden a dwaceti relací o Ludwikowi XVI. Sepsána jest listina, obsahující wše

z čeho byl obwiňowán, a konwent zawolal wězně před swůj soud.

Ludwik byl již od čtyr měsíců wězen w Templu, kdežto nepožíwal té swobody, jaké mu zákonodární sněm z počátku popráti chtěl, když mu wykázal za obydlí palác Luxemburský. Podezřívá městská rada střehla ho přísně, on ale, odewzdán w osud swůj a na wšecko připrawen, newil ani netrpěliwost ani zármutek neb citliwost. Měltě při sobě jediného služebníka, Cléryho, který obsluhowal spolu celou jeho rodinu. W prwních měsících swého wězení nebyl oddělen od rodiny swé a w tom spojení nacházel ještě jakéhosi potěšení; on těšil a ukájel obě družky swého neštěstí, manželku i sestru swou; on wučowal mladého Delfina a dáwal mu naučení nešťastného muže a uwězněného krále. On četl mnoho a často wracel se k Humowě anglické historii; w ní nalezal mnoho swržených mocnářů a mezi nimi jednoho, jenž byl odsouzen od národu. Člowěk wždy wyhledává osudy, podobné k jeho vlastním. A však ta útěcha, kterou nacházel w obcowání se swou rodinou, nebyla trwanliwa; odloučení ho od ní, jak mile se začalo jednat o jeho postawení před soud. Městská rada chtěla zabrániti, aby wěznové neumlouwali se spolu strany swé obrany; dohled, jaký wedla nad Ludwikem XVI., stáwal se denně malichernějším a přísnějším.

Zatím obdržel Santerre rozkaz, aby postawil Ludwika XVI. před konwent; i odebral se tedy do Templu w průwodu městského přednosty, který oznámil králi oučel swého poselstwí tázal se ho, zdali chce jíti s nimi. Ludwik rozpakowaw se chvíli prawil: „To jest nové násilí, musíme se mu poddati.“ On odhodlal se předstoupiti před konwent, jež nezawrhl, jako učinil Karel I. se swými soudci. Když bylo w konwentu oznámeno, že král přichází, řekl Barrére: „Zástupcowé národní, wy hodláte wykonati skutek národní sprawedlnosti. Budíž chování vaše přiměřeno vašemu nowému ouřadu.“ Potom obrátiv se ke galleriím pokračowal: „Občané, wzpomeňte na hrozné mlčení, které prowázelo Ludwika, když ho nazpět wezli z Varennu, na mlčení, které předchází, když národové soudí swé krále.“ — Při swém wstoupení do sněmowny chowal se Ludwik pevně, přehlížeje shromáždění zrakem neohroženým. Když stál před zábradlím, řekl

k němu president hlasem pohnutým: „Ludwiku, národ francouzský žaluje na vás. Uslyšíte písemnost, která obsahuje vaše prowinění. Ludwiku, posadte se.“ Byl pro něho pohotově sesle, na kterou se posadil. Přes celý čas dlouhého swého wyslechu jewil mnoho pokojnosti a přítomnosti ducha; na každou otázku odpowídal slušně, nejvíce způsobem dojímavým a witězným. On wyvrátil wyčítky, které se mu činily ohledem na jeho chování 14. čerwence, připomínaje na to, že moc jeho nebyla tenkrát ještě obmezena; ty pak, jenž se týkaly jeho jednání před odjezdem do Varennu, dekretem konstitujícího sněmu, který se byl uspokojil jeho odpowědmi; konečně ony, jenž se wztahowaly na to, co činil před 10. srpнем, uwalením wší odpowědnosti za weřejné kroky na ministry, a zapíráním všech tajných, jaké se mu osobně přiřítaly. Toto zapírání nemohlo w očích konwentních oudů zničiti skutky, dokázané na wětším díle listinami od Ludwika XVI. vlastnoručně psanými i podepsanými; ale on toliko použíwal práwa, jenž přináleží každému obžalowanci. Též zapíral, že wí o železné schránce, i neuznáwal písemnosti jemu z ní předložené. Ludwik XVI. odwoláwal se na jeden zákon, který mu ubezpečowal ochranu, jež ale konwent neuznáwal; a tento hleděl jej práwodně překonati o pokusech protirewolučních, ku kterým se Ludwik znáti nechtěl.

Když Ludwik do Templu se wrátil, zanášel se konwent žádostí jeho o zástupce. Nadarmo odporowali někteří Montagnardové, konwent ustanowil, že Ludwik má dostati zástupce, i jmenowal co takowé Targeta a Troncheta; onen prwní ale omluwil se. Nyní nabízel se ctihodný Malesherbes konwentu za práwního zástupce Ludwika XVI. „Dwakráte,“ psal, „byl jsem powolán do rady toho, který býwal mým welitelem, w čas když ctižádost každého toužila po tom místě; jsem mu powinowán i tenkrát posloužití, když mnozí službu takowou za nebezpečnou powažují.“ Žádost jeho byla powolena. Ludwik XVI. byl w opuštěnosti swé hluboce dojat takovým důkazem oddanosti. Když Malesherbes k němu do pokoje wstoupil, wešel mu wstříc, objal ho a řekl se slzami w očích: „Vaše obětownost jest tím welikomyslnější, poněwadž w šanc dáwáte žiwot swůj, aniž můžete zachowati mého.“ Malesherbes a Tronchet neustále obírali se jeho obranou, a přijali ještě

Deséze co třetího; oni hleděli mysli dodáwati králi, nalezli ho však málo nakloněného k naději. „Jsem přeswědčen, že mě usmrtí, ale co na tom? Obírejme se s mým procesem, jakobych jej měl wyhráti, a já jej skutečně wyhraji, poněwadž zanechám bezouhonnou památku.“

Konečně přišel den jeho obrany, Deséze ji přednášel. Ludwik byl přítomen, hluboké ticho panowalo we sněmě i na galeriích. Deséze kladl ku prospěchu králowského klienta na wáhu wšecky důwody sprawedlnosti a newinnosti. Odwoláwaje se na přírknutou jemu nedotykatelnost prawil, že nemůže býti souzen jakožto král; zástupcowé národu, kteří jsou jeho žalobníci, že nemohou spolu býti jeho soudci. Tím owšem nic nepowěděl, co by nebylo twrzeno býwalo již od jedné části sněmu; hlavně ale snažil se osprawedniti jednání Ludwika XVI. a přiřítati mu wždy čistý a bezouhonný oumysl. Končil následujícími slawnými slowy: „Poslyšte napřed historii, která řekne ku potomstwu: Ludwik nastoupil na trůn w dwacátém roce a přiwedl naň příklad dobrých mrawů, sprawedlnosti a šetrnosti; on nepřinesl naň žádnou slabost, žádnou záhubnou wášeň, on byl stálým přítelem lidu. Lid žádal zrušení záhubné daně, Ludwik to učinil; lid chtěl zničení služebnosti, Ludwik ji zničil; lid požadowal oprawy, on je způsobil; lid chtěl změniti swé zákony, on k tomu swolil; lid žádal, aby miliony Francouzů přišly opět ku práwům swým, on jim je wrátil; lid chtěl swobodu, on mu ji dal. Nemůže se Ludwikowi upírati ta sláwa, že národu swému wstříc přicházel s obětmi, a nyní se wám nawrhuje, aby.... občané, já nedomluwím, já umlкну před historií; powažte že ona bude držeti soud nad wáším soudem, a že úsudek její bude úsudkem wěků.“ Ale wášeň byla hluchá a neschopna ku prohlídnutí do budoucnosti.

Girondini žádali zachrániti Ludwika XVI., ale oni se obáwali, aby je Montagnardové neprohlásili za royalisty. Po celý čas procesu bylo chowán jejich dosti obojetné; oni si netroufali wyslowiti se ani pro obžalowaného ani proti němu, a mírnost jejich uwrhla je w záhubu w ničem jemu neprospějíc. W tom okamžení byla jeho záležitost, již ne záležitost jeho trůnu nýbrž jeho žiwobytí, spolu záležitostí jejich. Bylot na tom, že se buď skutkem sprawedlnosti anebo činem násilným rozhodne, má-li se státi návrat k wládě zákonní, anebo má-li se

pokračowati we władě rewoluční. Wítězstwí Girondinů aneb Montagnardů spočíwalo w onom neb tomto rozhodnutí. Tito poslední byli u welikém pohnutí. Prawili že se pokračuje podle forem, při kterých se zapomíná na ráznost republikánskou, obrana pak Ludwika XVI. že jest monarchické čtení národu držané. Jakobini mocně je podporowali, a deputace žádaly od sněmu smrt králowu.

Zatím Girondini, kteří si netroufali zastávat nedotykatelnost, připadli na dobrý prostředek k zachování od smrti Ludwika XVI., odwołávající se od výroku konventu na národ. Nejkrainější prawice protestowala ještě proti tomu, aby sněm proměnil se w soudní tribunal. Ale že již dříve rozhodnuta byla příslušnost konventu, všecho úsilí neslo se k jiné straně. Salles nawrhl, aby Ludwik XVI. prohlášen byl za winného, určení pak trestu aby se ponechalo prwotním shromážděním. Buzot, obáwaje se aby tím konwent neuběhl w podezření slabosti, měl za to aby sám wyřknul trest a pak od vlastního rozsudku na národ se odwołal. Proti tomu mínění silně powstali Montagnardové i sama weliká část mírných oudů konventu, poněwadž we swolání prwotních shromáždění spatřowali občanskou wálku. Sněm byl jednohlasně wyslowil, že Ludwik jest winen, když nastala otázka strany odwołání se na národ. Dvě stě osmdesát a čtyři oudové hlasowali pro odwołání, čtyři sta dwacet a čtyři proti němu; deset zdrželo se wšeho hlasování. Nyní přišlo ke hrozně otázce o způsob trestu. Paříž byla w nejvyšší rozčilenosti, poslancům hrozeno při samém wchodu do sněmu, nowých výstupků luzy bylo se obáwati, w klubu Jakobinském wztekle kydána hana na Ludwika XVI. i na prawici. Montagnardové, jichž strana byla w konventu až posud nejslabší, hrůzou hleděla obdržeti wětšinu, i byli odhodláni, třeba se jim to nepodařilo, přes to všecho obětowati Ludwika XVI. Konečně po jmenowitém wywołávání, které trwalo celé čtyry hodiny, řekl president Vergniaud: „Občané, ohlásím wám wýsledek hlasování. Když promluwila sprawedlnost, dojde řad na lidskost. Bylo 721 hlasujících; naprostá wětšina byla 361. Trest smrti wyřknut byl wětšinou 26. hlasů. Mínění byla rozdílna: Girondini byli hlasowali pro smrt, ale s dopráním lhůty; wětší částka oudů z prawice pro wězení anebo wypowězení; někteří Montagnardové

stejně s Girodiny. Jak mile wýsledek hlasování byl znám, řekl president hlasem bolestným: „We jmenu konwentu prohlašuji, že trest od něho nad Ludwikem Capetem wyřknutý jest smrt.“ Zástupcowé králowi objewili se před zábradlím, byliť welmi zaraženi. I hleděli nakloniti sněm k citům milosrdenstwí, poukazující na malý počet hlasů, který byl rozhodl ortel. Ale otázka byla již rozhodnuta a rozřešena. „Zákony rozhodují se prostou wětšinou hlasů,“ ozwal se jeden Montagnard. „Owšem,“ odpowěděl jiný hlas, „ale dekrety mohou se odwołati a život lidský nedá se nawrátit.“ Malesherbes chtěl mluwiti ale nemohl. Wzlykání dusilo jeho hlas, on promesl toliko několik prosebných, přerwaných slow. Bolest jeho pohnula sněmem. Co posledního prostředku chopili se Girondini žádosti o lhůtu, ale ani w tom neprorazili a osudný ortel byl wyřknut.

Ludwik byl na to připrawen. Když Malesherbes w slzách se rozplýwaje přinesl mu zpráwu o jeho odsouzení k smrti, nalezl ho po tmě sedícího, an lokty o stůl opíraje twář w rukou kryl, zabrán jsa w hlubokou zamýšlenost. Při šustu příchodem jeho způsobeném wzchopil se Ludwik XVI. a prawil: „Po celé dvě hodiny přemýšlím, zdali jsem za swého panování zasloužil nejmenší wýčitky od swých poddaných. Nuže, pane de Malesherbes, přísáhám wám se wší prawdiwostí swého srdce, jakožto člověk, který brzo státi bude před Bohem, že jsem wždy hleděl blaha swého národu a nikdy jiné žádosti neměl, která by čelila naproti němu.“ Malesherbes činil mu naději, že žádost o lhůtu nebude zawržena, ale Ludwik tomu newěřil. On wyprowázal Malesherbesa a žádal ho, aby jej w posledních jeho okamženích neopouštěl. Malesherbes slíbil, že přijde zase, nemohl se však wíce k němu dostat, jakkoli se několikráte o to pokoušel. Ludwik často se naň poptáwal, i byl zarmoucen, že ho wíce newidí. Bez leknutí wyslyšel swůj ortel smrti, jež mu ministr sprawedlnosti oznamowal. Žádal o tři dni, aby se mohl připrawit ku předstoupení před Boha, pak o pomoc duchowního, kterého jmenowal, a konečně o swobodné obcowání s manželkou i dětmi swými. Toľko poslední dvě žádosti se mu powolily.

Okamžení, w kterém se zase shledala tato zarmoucená rodina, bylo srdcelomné, bolestnější však ještě loučení. Při

odchodu slíbil Ludwík druhého dne zase přijíti; když však se vrátil do svého pokoje, cítil že tato zkouška jest proň příliš veliká, i řekl, velikými kroky přes pokoj přecházej: „Nepůjdu.“ To byl jeho poslední boj, dále myslil jenom na přípravu k smrti. Tu noc před svou popravou spal pokojně; w pět hodin probudil jej Cléry, jak mu byl nařídil, a on činil svůj poslední pořádek. Přijav swátost těla Páně swěřil Clérymu poslední swá slova a odewzdal mu vše, co mu dowoleno bylo odkázati: prsten, pečeť a něco vlasů. Již bylo slyšet bubnowání i temný rachot wezených děl a hluk pomíšených hlasů. Konečně přišel Santerre. „Wy přicházíte pro mne,“ řekl Ludwík, „prosím o minutu.“ Odewzdaw pak swou poslední vůli jednomu ouředníku municipálnímu žádal swůj klobouk a řekl hlasem pevným: „Pojďme!“

Wůz potřeboval celou hodinu, než dojel z Templu na rewoluční plac. Dwojitá řada wojáků činila po cestě špalír, wíce než 40.000 lidu stálo we zbrani; Paříž byla pohřžena w hluboké ticho. Mezi lidem, který přítomen byl popravě, neozwala se ani pochwala ani politování. Wšecko mlčelo. Když přijeli na poprawišť, wystoupil Ludwík z wozu. Pevným krokem ubíral se po stupních na lešení a kleče přijal požehnání od kněze, který, jak se powídá, prawil k němu: „Synu swatého Ludwíka, vstupuj do nebes!“ Ne bez odporu dal si zawázati ruce, potom pak pokročil živě k lewé straně lešení i zwolal: „Umírám newinně, nepřátelům swým odpouštím; ty pak, nešťastný národe . . .“ W tom dáno jest znamení k udeření na bubny, rachot jejich přidusil jeho hlas, tři kati popadli jej. W deset minut po desáté hodině přestal žíti.

Tak zemřel nejlepší ale nejslabší panowník w stáří 39 let po půlswětnáctiletém panování, za kterého wyhledával wždy jenom dobro. On byl zdědil rewoluci po swých předcích. Lépe než mnohý z nich hodil se on ku předejití anebo ukončení jejímu; neboť on byl schopen býti před jejím wypuknutím opravujícím, po něm konstitučním králem. On byl snad jediný panowník, který neměl žádnou náruživost, ani pro panownictwí, a který spojowal obě vlastnosti dobrých králů: bázeň boží a lásku k lidu. On padl co obět náruživostí, w nichž se neoučastnil; náruživostí těch, kteří byli okolo

něho, jenž mu byly cizí, a náruživostí luzy, které byl nepowzbudil. Jest málo králů, jichž památka jest tak chwálná. Historie řekne o něm, že při něco wětší pevnosti ducha byl by se stal králem wzorným.)

Kapitola ^{sedmá} ~~čtvrtá~~

Od 21. ledna 1793. až do 2. čerwna.

(Politický a wojenský staw Francouzská. — Anglicko, Holland, Španěly, Neapolsko i wšecky kraje Německé říše přistoupí ku koalici. — Dumouriez táhne po dobytí Belgie do Hollandu. — On chce opět zawést konstituční monarchii. — Nehody francouzských wojsk. — Boj Montagnardů s Girondiny; spiknutí 10. března. — Powstání Wendie a pokroky jeho. — Odpadnutí Dumouriezowo. — Girondini obžalowáni co spoluminníci jeho; nowá spiknutí proti nim. — Usazení kommisie dwanácterské k zmaření záměrů spiklých. — Powstání 27. a 30. kwětna proti kommisii dwanácterské; zrušení její. — Powstání 2. čerwna proti dwa a dwaceti nejřednějším Girondinům; zabawení jejich. — Ouplná porážka této strany.)

Smrt Ludwíka XVI. učinila strany nesmířitelnými a rozmnožila wenkowské nepřátely rewoluce. Republikánům bylo bojowati proti celé Ewropě, proti četným třídám nespokojenců a proti sobě samým. Ale Montagnardové, kteří stáli tenkrát w čele pohybů, měli za to, že se příliš daleko pustili a že musí dohnati vše na samý wrchol. Nahnati strachu nepřátelům rewoluce; rozpalowati lid řečmi, hrozcím nebezpečnostwím a powstáními; wšecko wztahowati k národu, k wládě a k blahu republiky; wštěpowati lidu we jménu swobody, rovnosti a bratrstwí nejwřelejší entusiasmus; udržowati jej w tomto osudném rozničení, aby mohli použití jeho wášní a sil: to byl záměr Dantonůw a oněch Montagnardů, kteří ho sobě za wůdce byli zwolili. On rozmnožowal jitření lidu zároweň s rostoucím nebezpečnostwím republiky, a na místo zákonní swobody posadil pod jménem rewoluční wlády despotismus luzy. Robespierre a Marat šli ještě dále než on, chtíce co stárou wladu upewnití to, co Danton powažowal pouze

za pomějeje. Tento byl jenom náčelník politický, kdežto oni-no byli praví rotníci, první více ctižádostivý, druhý více fanatický.

Montagnardové dobyli katastrofou 21. ledna veliké vítězství nad Girondiny, kteří měli v politice své mnohem více mravnosti než onino, snažíce se zachovati republiku bez krvavé poškrvny. Ale jejich lidskost a cit spravedlnosti netoliko jim ničeho nepomohly, nýbrž ještě jim škodily. Byliť oni obviňováni, že jsou nepřátelé lidu, poněwadž horlili proti jeho rozpustilosti; byli nazýváni spoluviníky Ludwika XVI., poněwadž ho chtěli zachrániti; bylo jim podkládáno že chťi zraditi republiku, poněwadž schwalovali mírnost. Těmito výčitkami pronásledovali je Montagnardové od 21. ledna až do 31. května a 2. čerwna w lúně konventu s nejwytrwalejší záští. Dlouhý čas podporováni byli Girondini od centrum, které s pravíci srozumíwalo se proti wrahům a anarchistům a s lewíci pro kroky k obecnému blahu. Tato spousta, která tvořila vlastně ducha konventu jewila tak dlouho jakousi statečnost a činila záwáží naproti moci Montagnardů a obecní rady, pokud měla mezi sebou ony neohrožené a výmluwné Girondiny, kteří všecku pewnost a všecky welkomyslné oumysly s sebou do žaláře a na poprawiště odnesli.

Na okamžení nastalo všeobecné srozumění mezi rozličnými stranami sněmu. Lepelletier Saint-Fargeau byl proboden dýkou od jistého Parisa, který byl sloužil w někdejší životní stráži královské, proto že byl hlasował pro smrt Ludwika XVI. Společně toto nebezpečnstwí spojilo oudy konventu, kteří přísahali na hrobě Lepelletierowě, že zapomenou na swé nepřátelstwí; ono však brzo zase vypuklo. W Meauxu bylo stíháno několik wrahů zárowých, jichž potrestání žádali počestní republikáni. Ale Montagnardové, obávající se aby se neskoumalo jejich minulé chování, a odpůrcové jejich aby nezískali nad nimi výhody z toho odsouzení, která by jim pak usnadnila outok na ně samé, způsobili, že bylo upuštěno od toho wyšetřování. Tato beztrestnost dodala wůdcům luzy ještě větší smělosti, a Marat, který měl toho času náramné působení na ni, poštwal ji k odrancování kupců, které winil z lichwaření s potravou. We swých listech i w klubu Jakobinském prudce dolehal na aristokracii měšťanů,

kupců a státníků (tak nazýwal Girondiny), t. j. na všecky, kteří w národu anebo we sněmě zpěčowali se proti wládě bezkalhotářů a Montagnardů. Bylo něco strašného we fanaticismu a w nepřemožitelné zatwrcelosti těchto rotníků. Hned od počátku konventu přezdíwali Girondinům pletichářů, a to pro ministerialni a poněkud tajné prostředky, kterými bojowali w departementech proti odwážliwému a přímému wystupování Jakobinů.

Také je pravidelně obviňowali w klubu. W Římě opakował jistý řečník denně: „Karthago musí býti wyhlazena.“ Rowněž tak wystupował jeden Jakobin denně na řečniště, nepřonášeje ničeho jiného nežli následující slowa: „Pleticháři musejí býti wyhlazeni! Jak že? kdo nám může odolati? My bojujeme proti zločinům a proti pomějející moci bohatstwí; ale na swé straně máme prawdu, spravedlnost, chudobu a cnost... Při takové zbrani brzo řeknou Jakobini: „My tudy jen kráčeli a již jich nebylo více.“ Marat, mnohem odwážnější nežli Robespierre, který zášť i záměry swé ještě za jakýmisi formami skrýwal, byl ochránce všech udawačů a anarchistů. Mnozí Montagnardové dáwali mu winu, že škodí věci jejich swými zuřiwými návrhy a newčasnými wystupky; ale celá rota jakobinská zastáwala ho i proti samému Robespierrowi, který při swých rozmíškách s ním málokdy wrch obdržel. Drancování, jaké Ami du peuple w únoru ohledem na některé kupce „k wystraze jiným“ byl schwalował, stalo se, a Marat byl udán u konventu, který po welmi bouřliwém sezení uwalil naň žalobu. Ale toto uzawření bylo bez následků, poněwadž obyčejní soudové neměli žádné wáznosti. Tento dwojnásobný úkaz moci s jedné a slabosti s druhé strany udál se w běhu měsíce února. Brzo wedly rozhodnější události Girondiny k jejich pádu.

Wojenský staw Francouzská byl až posud uspokojující. Dumouriez byl skwělou swou Argonskou wypravu korunował dobytím Belgie. Po ústupu Prušanů byl se odebral do Paříže, aby tam umluwil wtržení do rakouského Nizozemska. Dwacátého října 1792. wrátil se k armádě a 28. hnul se s ní ku předu. Opět byl předsewzat plán, na začátku roku s tak slabými silami a tak nešťastným následkem podniknutý, a wyweden rozmnoženými prostředky. Dumouriez táhl w čele „armády

belgické“ 40.000 mužů silné, od Valencienu k Monsu, opíraje pravé své křídlo na „armádu ardenskou“, asi 16.000 mužů silnou a pod generálem Valencem stojící, která se hýbala od Givetu k Namuru, levé pak na „armádu sewerní“, která počítajíc 18.000 mužů postupovala pod generálem Labourdonaiem od Lillu k Tournayi. Postavená před Monsem rakouská armáda očekávala bitvu ve svých zákopech. Dumouriez porazil ji na hlavu, a bitwa u Jemapp otvěřela Francouzům Belgie i položila základ ku přewaze jejich zbraně w Evropě. Dumouriez, zwítěziv 6. listopadu wtrhl 7. do Monsu, 14. do Brusselu a 28. do Lutichu. Valence wzal Namur, Labourdonnaie zmocnil se Antorfu a do polowic prosince bylo celé Nizozemsko obsazeno. Francouzská armáda, jsouc páнем Meusy a Škalty,¹⁸⁾ uhostila se do zimních bytů, zahnavši Rakušany za řeku Roër, které by byla mohla zahnat až za dolejší Rýn.

Od této doby počalo nepřátelství mezi Dumouriezem a Jakobiny. Dekret konwentu od 15. září zrušil zřízení belgické a zawedl w té zemi vládu demokratickou. Jakobini poslali do Belgie jednatele, aby tam rozšířili rewoluci a zřídili kluby podle matičního spolku; a Flemowé, kteří byli Francouze s nadšením přijali, ochladli za příčinou častých břemen, jaká se jim ukládala, všeobecného drancování a nesnesitelné anarchie, jenž přicházely w průvodu Jakobinů. Celá ta strana, která byla bojowala proti vládě rakouské a pod ochranou Francouzská swobodu nalezti očekávala, pod panováním jeho mnohem více útisku snášela, i litowala toho, že je zawolala a podporowala. Dumouriez, který měl zvláštní záměry ohledem na samostatnost Flemů i na vlastní ctižádost, přišel do Paříže stěžowat si na nepolitické nakládání s podmaněnými zeměmi. On ničeho neopominul, aby se držel opatrně mezi oběma stranami; nerozhodnul se pro žádnou, děláje si naději, že použije prawice skrze přítele svého Gensonné a Montagnardů skrze Dantona a Lacroixe, a jedny jak druhé že oslepí swými wítězstvími. Při této však druhé cestě hleděl Jakobinům položiti meze a zachrániti Ludwika XVI., nemoha však dosáhnouti svého cíle wrátil se zase k wojsku, aby započal druhé tažení, welmi jsa nespokojen i odhodlán použiti nových wítězství k ukončení rewoluce a změnění vlády.

Tenkráté měly wšecky hranice Francouzská napadeny býti od ewropských mocností. Wálečné štěstí rewoluce a katastrofa 21. ledna přiměly nejwětší část až posud wáhajících a neutrálních wlád ku přistoupení k spolku.

Kabinet anglický, jak mile obdržel zpráwu o smrti Ludwika XVI., ihned nazpět poslal ministra Chauvelina, jež od 10. srpna a swržení krále uznáwati se byl zpouzel. Wida konwent, kterak Anglicko se již spojilo s koalicí a jak tedy wšecky jeho sliby w ohledu nestrannosti ničemné a klamně byly, prohlásil 1. února 1793. wálku proti králi Welkobritanskému i proti náměstku Hollandskému, který od r. 1789. zcela se byl podřídil kabinetu anglickému. Anglicko, až posud na pohled nestranně se zachowawší, použilo té příležitosti k wystoupení na bojiště. Pitt, chystaw se dáwno k wálce, wynaložil wšecky své prostředky a w šesti měsících uzavřel sedm smluw aliančních a šest smluw na subsidie. Anglicko stalo se nyní duší koalice proti Francouzsku, lodstwa jeho byla hotowa k wyplutí, ministerstwo obdrželo mimořádně 80 milionů, a Pitt hleděl použití francouzské rewoluce k utwrzení anglické přewahy, tak jako Richelieu a Mazarin použili krise anglické r. 1640. k založení w Evropě panownictwí francouzského. W kabinetu Saint-Jameském přewládaly jediné interesy anglické. Utwrzení své moci we vlastní zemi, wyhradní panownictwí w obou Indiích i na moři, ukončení rewoluce započaté proti němu od osad, na jejímžto rozšíření na ostatní námorské mocnosti welice mu záleželo, zvláště co se týkalo jižní Ameriky, aby mohlo býti prostředníkem mezi oběma od sebe neodwislými swěty, to byly ony výsledky, jaké očekáwal od mocného sražení na pevnině.

Kabinet anglický způsobil druhé wystoupení koalice. We Španělich byla se stala změna w ministerstwu, powěstný Godoi, wéwoda Alkudský, později kníže míru, postawen byl pletichami Anglicka i wystěhowanců w čelo vlády. Tato mocnost, marně se přimlouwawší za Ludwika XVI. a život králůw wýminkou nestrannosti své učiniwší, prohlásila se proti republice. Celá říše Německá oučastnila se we wálce. Baworsko, Šwábsko i kurfiřt Falcký připojili se k ostatním wálku wedoucím krajům říšským. Neapolsko následowalo příkladu swaté stolice, která se též prohlásila, a ze všech států zůstaly

neutrálními jenom Benátky, Švýcarsy, Švédsko, Dánsko a Turci. Rusko bylo ještě zaneprázdněno druhým rozdělením Polska.

Republika spatřila hranice své v nebezpečení od nejbojovnějších vojsk Ewropy. Wkrátce bylo jí zápasiti s 45.000 Rakušany a Sardy pod Alpami; s 50.000 Španěly pod Pyrenejemi; se 70.000 Rakušany a Říšáky, sesílenými od 38.000 Hollandanů, na dolním Rýně i v Belgii; se 34.000 Rakušany mezi Meusou a Moselou; se 120.000 Rakušany, Prušáky a Říšany na prostředním a hořním Rýně. Ku postavení se proti tolika nepřítelům nařídil kowent odvod 300.000 mužů. Tento krok k obraně země prováděn byl uwnitř krokem strannickým. W témž okamžení, ve kterém nowě zřízené prápory Paříž opouštějící sněmu se představily, žádali Montagnardové zřízení mimořádního tribunálu, kterýby podporoval rewolucí uwnitř, co zatím nowé wojsko ke hranicím potáhne. Tento tribunal, složený z dewíti osob, měl souditi bez porotců a bez odwolání. Girondini powstali wší silou proti tak libowolnému a strašnému ústawu, ale nadarmo; neboť oni zdáli se pracowati do rukou nepřítelům republiky, zawrhující tribunál, který určen byl ku potrestání těchto nepřátel. Wšecko co obdrželi, bylo zawedení při tom porotců a pak to, že, pokud ještě podrželi nějakého wliwu, mohli od něho odstraňowati a neškodnými činiti osoby zuřiwé.

Hlavní úsilí spojenců čelilo proti daleko rozsáhlým hranicím od sewerního moře až k Huninkám. Princ Koburský měl w čele Rakušanů udeřiti na francouzskou armádu při řekách Roeře a Meuse a wtrhnouti do Belgie, co zatím s druhé strany měli táhnouti Prušané proti Custinowi, wejiti s ním w bitwu, obklíčiti Mohuč a po jeho wzetí opakowati předešlý wpád. Obě tato hlavní wojska podporowána byla po stranách znamenitými silami. Dumouriez obíral se w ten čas, kdežto měl pouze na zřeteli míti nebezpečení Francouzská, ctižádnými záměry a zpátečnickými plány, i umínil si wzdor konwentu i Ewropě znova uwésti monarchii roku 1791. Co nemohl w čase mnohem příznivějším dowésti Bouillé pro trůn neobmezený, aniž Lafayette pro konstituční, troufal si Dumouriez sám a sám dowésti pro konstitucí zrušenou a monarchii žádnou stranu nemající. Co by měl neutrálním zá-

stati mezi stranami, jak prikazowaly okolnosti generálowi i ctižádnostiwému, raději se s nimi rozpadl, aby je! opanowal. On chtěl mimó Francouzsko utwořiti stranu, pomocí bawawských republikánů, kteří byli proti náměstnictwí a anglickému wliwu, do Hollandu wtrhnouti, Belgii od Jakobinů oswoboditi a obě tyto země w neodwislý stát spojiti, jehož politickým ochrancem by se učinil, dobyw sobě prw sláwu podmanitele. Potom chtěl strany zastrašiti, wojsko na swou stranu získati, na hlavní město táhnouti, konwent rozeznati, kluby zawřítí, opět konstitucí roku 1791. zawésti a Francouzsko králem obdařiti.

Tento plán, jež nemožno bylo wywésti w době prudkého se sražení rewoluce s Ewropou, zdál se překypujícímu a dobrodružnému Dumouriezowi snadným. Na místě bránění linie od Mohuče až k Roeře wrhl se na lewou stranu operační linie a wtrhl w čele 20.000 mužů do Hollandu. Chtětlé rychlým pochodem do prostřed sjednocených provincií wraziti, pewnosti obejiti a w Nimwegách s generálem Mirandou se spojiti, který se swými 24.000 muži zatím bez pochyby již Maestrichtu se byl zmocnil. Jiných 40.000 mužů mělo pozorowati Rakušany a kryti prawé jeho křídlo.

Dumouriez připravowal se mocně ke své wyprawě do Hollandu, wzal Bredu a Gertruydenberg a chystal se překročiti řeku Biesbos i zmocniti se Dortrechtu. A však mezi tím zakusila prawá armáda při dolní Meuse nenepatrných nehod. Rakušané sami začali do Francouzů, přešli přes Roeru, porazili Miazinského u Cách, přinutili Mirandu odtáhnouti od Maestrichtu, jež daremně byl bombardowal, překročili Meusu a dobyli u Lutichu ouplné wítězství nad wojskem francouzským, které mezi Tirlemontem a Luwání⁽¹⁹⁾ bylo ustupowalo a nyní w nejwětším nepořádku na outěk se dalo. Dumouriez obdržel od wykonné rady rozkaz, aby co nejrychleji opustil Holland a w čelo Belgické wlády se postavil; on byl přinucen poslechnouti a odřici se z části nejzpozdilejších ale nejdražších swých nadějí.

Jakobini stali se zpráwou o všech těchto nehodách ještě mnohem urputnějšími. Oni nepochopowali žádnou porážku beze zrady, zwláště po skwělých a neočekávaných wítězstvích posledního wálečného tažení, i přičítali toto neštěstí

strannickým kombinacem. Oni dávali winu Girodinům, ministrům i generálům, kteří dle jejich mínění byli srozuměni ve zradě republiky, i přísahali jim zkázu. Ku podezření přistoupila žárlivost, i žádali oni stejně wřele dostati se k wyhradnému panování, jako brániti w nebezpečenství postawenou vlast. Počali se Girondiny. Poněwadž lid nebyl ještě přiwykl myšlénce, wyhlašowati kletbu nad swými zástupci, wzali z počátku outočiště swé k spiknutí, jenž je mělo odstraniti; i uzawřeli pobiti je w konwentě, kde byli všickni pohromadě, a k wywedení toho skutku ustanowili noc na 10. březzen. Sněm se byl za příčinou weřejného nebezpečenství prohlásil za trwalý. Wečer před tím bylo ustanoweno u Jakobinů a Cordelierů, zawřítí šraňky, udeřiti na zwoy a we dwou tlupách táhnouti na kowent a na ministry. Hnuli se w umluwenou hodinu, ale rozličné okolnosti překazily záměry spiklých. Girondini, majíce o tom nawěští, nepřišli do nočního sezení, čtwerťní wyborowé jewili odpor proti tomu spiknutí, a wáleční ministr Beurnonville táhl w čele jednoho práporu Bretských spolčenců proti spiklým; wšecky tyto okolnosti a k tomu neustálý déšť rozehnaly je. Druhého dne žalowal Vergniaud na wybor insurrekční, který byl ouklad tento zosnowal, a žádal, aby wykonná rada wyšetrowala spiknutí 10. března, dala prohlídnouti protokoly klubu a zatkla oudy insurrekčního wyboru. „My kráčíme od zločinů k amnestiím,“ zwolal, „a od amnestií k zločinům. S welikým počtem občanů došlo to tak daleko, že matou odbojná powstání s welikým powstáním swobody, powažují wyzwání loupežníků za úsilí rázných duchů a loupež samu za prostředek obecné bezpečnosti. Widěli jsme, kterak se před námi wywinula podiwná soustawa swobody, podle které mluví se k wám: Wy jste swobodni, ale smýšlejte jako my, sice wás wydáme pomstě lidu; wy jste swobodni, ale sklánějte hlavu před tou modlou, které my kadíme, sice wás wydáme pomstě lidu; wy jste swobodni, ale spojte se s námi ku pronásledowání těch mužů, jejichž poctiwosti a oswícenosti se obáwáme, sice wás wydáme pomstě lidu! Občané, jest se co obáwat, aby rewoluce pomalu nespolykala jako Saturn wšecky swé děti a neporodila konečně despocii se wším neštěstím, jaké ji prowází!“ Tato prorocká slowa učinila jakýsi

dojem na shromáždění; ale kroky od Vergniauda nawržené newedly k ničemu.

Jakobini byli sice špatným výsledkem prvního pokusu proti swým odpůrcům na okamžení zadrženi, ale powstání wendijské dodalo jim nové odvahy. Wálka we Wendii byla w rewoluci událostí newyhnutelnou. Země tato, položená při moři a řece Ligeře, řídce prostoupena silnicemi, poseta wešnicemi, samotinami a panskými dwory, byla se udržela we swém starém feudálním stawu. We Wendii nebylo žádné oswěty a žádné ciwilisace, poněwadž tam nebylo žádného prostředního stawu; a prostředního stawu nebylo proto, poněwadž tam nebylo měst žádných anebo jen pořidku. Třída wenkowanů byla wyrostla toliko w ideách, jaké jim wštěpowali kněží; prospěch jejich nebyl oddělen od prospěchu šlechty. Tito prostí, silní, starému pořádku oddaní lidé nechápali ničeho o rewoluci, která byla výsledkem wíry i potřeby, jenž byli cizí jejich celému postawení. Šlechta a duchowenstwo, welmi četné w té zemi, nebyli se wystěhowali; i bylat tam skutečně strana staré wlády, poněwadž tam trwalo její učení i její společenské poměry. Dříwe neb později muselo přijiti k boji mezi Francouzskem a Wendii, jenž při tak mnohých rozdílnostech toliko jazyk společný měly; fanatismus monarchie i národní swrchowyanosti, kněžství i rozumu lidského musely proti sobě pozdwihnouti prápory swé a rozhodnouti wítězství buď staré neb nové ciwilisace.

Částečná powstání byla se we Wendii wícekrátě již zjewila. Roku 1792. připrawowal hrabě Rouairie wšeobecné pozdwižení, které wšak zmařeno bylo jeho zatknutím; ale posud bylo wše hotowo k powstání, když se přikročilo k odwadění oněch 300.000 mužů. To bylo znamení k wýbuchu. Ustanowení k odvodu porazili žandarmerii u Saint-Florensu, a obrali si za wůdce wozku Cathelineaua, marynárského důstojníka Charetta a nadlesního Stoffleta. Powstání, podporowáno jsouc od Angličanů penězi i zbrání, rozšířilo se w krátce přes celou zem; 900 obcí wzchopilo se na hukot zwoy a nyní spojili se šlechtičtí wůdcowé Bonchamps, Lescure, La Rochejacquelin, d'Elbée, Talmont s ostatními. Radowé wojsko i národní obrana, které wytáhly naproti powstalcům, byly poraženy; generál Marcé od Stoffleta u Saint-Vincentu, gene-

rál Gauvilliers od d'Elbéa a Borchampsu u Beaupréau, generál Quetineau od La Rochejacquelina u Aubiersu, a generál Ligonier u Choletu. Wendiané, zmocniwše se Chatillonu, Bressuiru a Vihiersu, chtěli se dříve jaksí organisowati, nežli by dále použili swých prospěchů. I utvořili tři sbory po 10.000—12.000 mužich, dle rozdělení Wendie w troje vojenské welitelství: první pod Bonchampsem obsadil břehy Ligery a obdržel jméno *armády angedawské*; druhý, postawený w středě, tvořil *welikou armádu* pod d'Elbéem; třetí konečně pod Charettem nazwán *armádou maraiskou*. Powstalci ustanowili radu, jenž rozhodowala nad operacemi, a zwolili Cathelineaua za nejvyššího wádce. Toto zřízení a rozdělení země dowolowalo rozdělití powstalce na pluky, zpět je posílali k jich rolím a zawoláwati je zase ku praporům.

Zpráva o tomto welikém powstání dohnala konwent ještě ku přísnějším krokům proti kněžím a wystěhowancům. On prohlásil wšecky kněze a šlechtice, jenž by se oučastnili w nějakém powstání, za wyzakoněné, a odzbrojil wšecky osoby někdejších priwilegowaných tříd. Staří wystěhowanci byli na wěky wypovězeni a návrat pod ztrátou hrdla jim zakázán; statky jejich byly w plen wzaty. Na wratech každého domu musela býti poznamenána jména jeho obywatelů; a rewoluční tribunal, který byl zatím odročen, znova započal ukrutnou swou činnost.

Spolu co rána za ránou přicházely zpráwy o nowých wálečních nehodách. Dumouriez, wrátiw se kbelgické armádě, sestředil síly swé, aby se rakouskému generálowi princowi Koburskému opřel. Wojáci jeho byli klesli na mysli a měli všeho nedostatek; on psal konwentu wyhrůžně proti Jakobinům, kteří jej obwiňowali. Dodaw armádě některými malými prospěchy opět část staré důwěry její, pustil se do všeobecné bitwy u Neerwind a prohrál ji. Belgie jest opuštěna a Dumouriez, stoje mezi Rakušany a Jakobiny, od oněch poražen a od těchto pronásledowán, sáhl k trestuhodnému prostředku pronewěry, aby uskutečnil dáwné swé záměry. I dal se do wyjednávání s plukowníkem Mackem a umluwil s Rakušany, že potáhne na Paříž, aby zawedl zase monarchii, je nechaw na hranicích, kdežto jim do zástawy postoupiti měl několik pewných míst. Zdá se, že Dumouriez posaditi chtěl

na konstituční trůn mladého wéwodu Chartreského, který w celém tomto tažení welice se byl wyznamenal; kdežto princ Koburský doufal, dojde-li protirewolucí tak daleko, že pokročí ještě dále a usadí na trůn syna Ludwika XVI. i se starou monarchií. Protirewoluce tak málo se zastawí jako rewoluce; jak mile započala, musí doběhnout. Jakobini brzo dowěděli se o Dumouriezových záměrech; on je nehrubě skrýwal, bud že chtěl zkoušeti swé wojsko aneb zastrašit swé nepřátely, anebo snad že se odevzdáwal swé přirozené lehkomyšlnosti. Pro lepší ještě přesvědčení poslal k němu jakobinský klub co deputací tři ze swých oudů: Prolyho, Péreiru a Dubuissona. Bywše k němu připuštěni uslyšeli od něho wíce nežli očekáwali. „Konwent“ prawil, „jest shromáždění sedmi set a pět a třiceti tyranů. Pokud mi zbudou čtyry palce železa, nebudu trpěti aby wládl a krew proléwal nedáwno zřízeným rewolučním tribunalem. Co se týče republiky,“ doložil, „jest to prázdné slowo; wěřil jsem w ni tři dni, ale od Jemapp litowal jsem všech prospěchů, jakých jsem byl wydobył pro tak špatnou wěc. Zbývá jen jediného prostředku k zachování wlasti, přijmouti zase ústawu od roku 1791. i krále.“ — „Můžete-liž na to pomysliti, generále?“ řekl Dubuisson, „Francouzům se oškliwí králowství, i již pouhé jméno Ludwik...“ — „Což na tom, jmenuje-li se tento král Ludwik, Jakub anebo Filip?“ — „A waše prostředky? jakých máte?“ — „Moje armáda, ano moje armáda; ona to učiní a z tábora mého anebo z některé pewnosti ozwe se, že chce míti krále.“ — „Ale váš záměr uwádí w nebezpečenství wězně Templské.“ — „Byť i poslední Bourbon byl zabit, i ti, kteří jsou w Koblenci, Francouzsko přece dostalo by krále; a kdyby Paříž přidala tuto wraždu k oněm, kterými se již zneuctila, w tu chvíli táhl bych na Paříž.“ — Wyslowiw se takto welmi neopatrně měl se Dumouriez k uskutečnění swého newywoditelného záměru. Nacházelt se w postawení welmi obtížném: jeho wojáci měli sice welikou přichylnost k němu, ale oni byli též wlasti swé oddáni. On měl postoupiti pewná místa, nejsa ještě jejich pánem, i bylo se nadíti, že podržení jemu generálowé z wěrnosti k republice anebo ze ctižádosti zachowají se k němu práwě tak, jak on sám zachowal se k Lafayettowi. První jeho pokus nebył příliš šťastný. Postawiw se u Saint

Amandu chtěl dostati ve svou moc Lille, Condé a Valenciennes, ale nepovedlo se mu. Tím špatným výsledkem zaražen počal váhati, i netroufal si sám první offensiwně vystoupiti.

Jinak bylo s konwentem, ten jednal s takovou smělostí, rychlostí, pevností, zvláště pak s takovou určitostí oučelu, že muselo vítězství býti jeho. Kdo ví co chce, a chce to rychle a pořádně, dosáhne vždy svého cíle; to ale scházelo Dumouriezovi a zdržovalo jeho odvalu i stoupence jeho mátilo. Jakmile konvent zwěděl o jeho oukladech, zawolal jej před sebe; Dumouriez odepřel poslušenství, awšak nepřešel ještě w odboj. Ihned wyslal konvent čtyry poslance: Camusa, Quinetta, Lamarquea a Bancála s wojenským ministrem Beurnonvillem, aby jej přiwedli před konvent anebo zatkli uprostřed jeho wojska. Dumouriez přijal kommissaře w čele svého generálního štábu, oni mu doručili dekret konwentu, a on přečetw jej wrátil jim jej s doložením, že staw armády jeho nedowoluje mu ji opustiti. On se nabízel, že důstojnost svou složí, i slibowal, že w pokojnějších časech sám bude žádati soudce, kterým by počet složil ze swých zámyslů i z jednání swého. Kommissaři chtěli jej pohnouti k podrobení, uwádějice mu za příklad staré generály římské. „My se wždycky zmýlíme w citátech,“ odpověděl Dumouriez, „a zpotwořujeme římskou historii, když zločiny swé wymlouváme odwoláwáním se na příklady jejich cností. Římané neusmrtili Tarquina, Římané měli pořádnou republiku a dobré zákony; oni neměli ani jakobinských klubů ani rewolučních tribunálů. My žijeme w časech anarchických, tygrowé žádají hlavu mou a já ji nechci dáti.“ — „Občane generále,“ dí na to Camus, „chcete uposlechnouti rozkaz konwentu a odebrati se do Paříže?“ — „W tu chvíli ne.“ — „Nuže, tedy wám oznamuji, že wás zbawuji vašeho ouřadu; wy nejste wíce generálem a já rozkazuji, abyste byl zabawen.“ — „To je mnoho,“ řekl Dumouriez, dal kommissary zatknouti od husarů a wydal je Rakušanům do zástawy. Po tomto odbojném kroku nebylo wíce žádného wáhání. Dumouriez znowa se pokusil o Condé, ale s prospěchem ne lepším než dříwe; on chtěl zaplésti armádu do swé zrady, ale ta jej opustila. Ještě dlouhý čas měli wojáci stawěti republiku nad swé generály; příchyllost k re-

woluci byla w swé plné wřelosti a ciwilní moc w plné swé síle. Dumouriez zkusil týž osud, když se prohlásil proti konwentu, jaký zkusil Lafayette, když se prohlásil proti zákonodárnímu, a Bouillé, když se prohlásil proti konstitujícímu sněmu. A kdyby w tu dobu spojowal byl některý generál pevnost Bouilléowu s wlastenectwím a oblíbeností Lafayettowou i s wítězstvími a prostředky Dumouriezowými, bylo by se mu přečwedlo jako jim. Rewoluce musela w tom pohybu, w jakém se nacházela, býti silnější nad strany, nad generály i nad Ewropu. Dumouriez přešel s wéwodou Chartreským, s plukowníkem Thouvenotem a dwěma šwadronami od pluku Barchiniho do rakouského tábora; ostatek jeho armády spojil se w táboře Famarském se sborem Dampierrowým.

Když konvent uslyšel o zatčení swých kommissarů, wstoupil w permanenci, prohlásil Dumourieza za zrádce wlasti, zplnomocnil každého občana k chycení neb usmrcení jeho, wysadil cenu na jeho hlavu, ustanowil powěstný wýbor pro obecné blaho a wypowieděl wévodu Orleanského i wšecky Bourbony z republiky. Ačkoliw při té příležitosti Girondini tak horliwě powstali proti Dumouriezovi jako Montagnardowé, přes to wšecko obwiňowání jsou co oučastníci jeho pronewěry, a nowá tato wýčitka přidána k ostatním. Neprátele jejich stáwali se den ode dne mocnějšími, a w dobách wřejného nebezpečenství ukazowali se nejhroznějšími. Až posud byli z každého zápasu stran wysli co wítězowé. Oni překazili wyšetřowání zářowého krweprolití a zachowali městské radě její uchwácenou moc; nejdřiw dosáhli že Ludwík XVI. byl před soud postawen, potom že byl odsouzen; únorowé drancowání a spiknutí 10. března zůstalo skrze jejich pikle nepotrestaným; oni prorazili ustanowení rewolučního tribunálu proti wůli Girondinů, neustálými pletichami wypudili Rolanda z ministerstwa, a práwě nyní slawili wítězství nad Dumouriezem. Zbýwalo jim toliko, aby odňali Girondinům poslední jejich outočistě, národní sněm: to započali 10. dubna a dokonali 2. čerwna.

Robespierre pronásledowal jmenowitě Brissota, Guadeta, Vergniauda, Pétiona a Gensonného w konwentě; Marat udáwal je we spolcích. Jakožto president Jakobinů poslal přips k departementům, we kterém přiwoláwal „hromobyti žádosti

a žalob proti zrádcům a newěrným poslancům, kteří chtěli zachrániti tyrana odvoláním se na národ anebo zawřením.“ Právice a rowina w konwentu widěly, že se musí spojití. Marat byl postawen před rewoluční tribunál. Tato zpráwa pobouřila kluby, luzu i městskou radu. Naproti tomu žádal městský přednosta Pache we jménu 35 čtvrtí wyloučení nejprřednějších Girondinů. Mladý Boyer-Tonfrède žádal býti též postawen mezi své wypsane druhy, a oudowé práwice i rowiny wzchopili se wolajíce: „My všickni! všickni!“ Tato petice, jakkoli wyhlášena za utrhačnou, byla první outok na konwet a připravowala mysli na zkázu Girondinů.

Obžalowání Marata nikterak nezastrašilo Jakobiny, oni jej prowázeli před rewoluční tribunál. Marat byl propuštěn a u wítězosláwě nesen do sněmu. Od té doby byly příchody do sněmowny obsazeny odważliwými bezkalhotáky, a posluchači z gallerií Jakobinů opanowali gallerie konwentu. Klubisti a „pletačky Robespierrowy“ bez ustání zakřikowali řečníky práwice a přetrhowali tak rokování, co zatím z wenku wyhledáwala se každá příležitost k odstranění Girondinů. Henriot, kommandant čtvrti bezkalhotáků, pobouřil prápory, které chtěly jíti sloužit do Wendie. Guadet, wida již že nelze dále přestáwati na žalowání a mluwení, wystoupil na řečníště a prawil: „Občané, an cnostní mužowé toliko wzdechají nad neštěstím wlasti, přičiňují se spiklí k jeho zkáze. Oni prawí jako Cäsar: Nechte je mluwit, my jednáme! Nuže tedy, jednejte i wy! Wšecko zlé leží w beztrestnosti spiklých od 10. března, w anarchii a w městských ouřadech Pařížských, které stejně baží po penězích jako po panownictwí. Občané, ještě jest čas, ještě můžete zachowati republiku i sláwu waši, která jest w nebezpečenstwí. Já nawrhují, aby se Pařížské ouřady zrušily, městská rada aby we 24 hodinách nahradila se předsedícími čtvrtních wýborů, náhradníci konwentu aby co nejdříve shromáždili se w Bourgesu, a ustanowení toto aby se mimořádnými kurýry rozeslalo do departementů.“ — Tento nawrh Gadetůw překwapil na okamžení Montagnardy. Kdyby se na místě bylo přistoupilo ku prostředkům w něm obsaženým, bylo weta po pánstwí městské rady a po úkladech spiklých; ale jest také podobno, žeby se byly strany hýbaly, občanská wálka dále rozšířila; žeby konwent býwal rozpu-

štěn shromážděním Bourgeským, wšecken střed činnosti zrušen, a rewoluce žeby sotwa býwala měla dosti sil k odolání wnitřním bojům i outokům Ewropy. Toho také obáwala se mírná strana sněmu. Z bázně před anarchií, kdyby se nepoložily meze městské radě, a s druhé strany před protirewolučí, kdyby lid příliš se potlačil, chtěla ráda držeti wáhu mezi oběma krajnostmi w konwentu. Z této strany skládal se wýbor pro wěřejnou bezpečnost a wýbor pro obecné blaho, wůdce její byl Barrère, který jako všickni sprawedliwí lidé slabé powahy byl pro mírnost tak dlouho, pokud jej strach neučinil nástrojem ukrutnosti a tyranstwí. Na místě rozhodných kroků Guadetowých nawrhl, aby se zřídil mimořádný sbor dwanácti oudů, který by měl uloženo skoumati chowání městské rady, wypátrati půwodce spiknutí proti národnímu sněmu a zjistiti se jejich osob. Nastoupena jest tato prostřední cesta, ale při tom zůstala městská rada w činnosti, a ta musela konečně zwítěziti nad konwentem.

Sbor dwanácterský znepokojowal wyšetřowáním swým oudy městské rady; on přišel na nové spiknutí, které mělo vypuknouti 22. kwětna, a dal zatknouti několik spiklých, mezi jinými zástupce obecního prokuratora Heberta, který byl dostižen uprostřed municipality. Městská rada, z počátku zaleknuta, chystala se k boji. Od té doby nebylo žádné řeči wíce o spiknutích, nybrž o powstáních. Obecní rada, od Montagnardů powzbuzowána, obklopila se buřiči hlawního města a rozhlašowala, že těch dwanáct chce wyčistiti konwent, a na místě tribunálu, který Marata propustil, ustanowiti jiný, protirewoluční. Jakobini, Cordelierowé i čtvrtní wýbory wstoupili w permanenci. Hnutí jewilo se nejprw 26. kwětna; den na to pak bylo již tak silné, že obecní rada mohla přikročiti k outoku. Předstoupila před konwent, žádajíc propuštění Heberta a rozpuštění dwanáctí; ji prowázely deputace čtvrtí, wyslowujíce tu samou žádost, sněmowna obklopena byla silnými tlupami. Ano čtvrt staroměstská opowázila se žádati, aby těch dwanáct postaweno bylo před rewoluční tribunál. Isnard, president sněmu, odpověděl jim tónem slawným: „Slyšte, co wám powím. Stalo-li by se jednou, žeby při některém zbowření, jaká se od 10. března opakují a o nichž ouřadowé sněm neuwědomují, národní shromáždění bylo na-

padeno, oznamuji wám we jménu celého Francouzsko, že Paříž bude zničena; ano celé Francouzsko pomstilo by se za takový zločin, a brzo muselo by se hledati, na kterém břehu Sekwany Paříž stávala.“ Tato odpověď byla znamením k velikému hluku. „Také já wám oznamuji,“ řekl Danton, „že tolik nestydatosti začíná nám býti obtížným; ale my wám odoláme.“ Obrátiv se pak ku prawici doložil: „Žádné příměří více mezi Montagnardy a oněmi zbabělci, kteří chtěli zachowati tyrana.“

We sněmowně panowal nyní nejwětší zmatek, gallerie křičely proti prawici, Montagnardové hrozili, každou chvíli přicházely nové deputace z wenku, a konwent obležen byl nesmírným množstwím lidu. Něco lidu ze čtvrti du Mail a la Butte des Moulins bylo se pod welitelstwím Raffetowým postavilo na chodbách a při wchodech, aby chránili konwent. Girondini odporowali deputacem a Montagnardům, pokud mohli. Uwnitř hrozbami obsypáni, z wenku obleženi hleděli wzbuditi newoli sněmu nad tímto násilím. Ale ministr wnitřních záležitostí, Garat, zbawil je toho prostředku; zawolán aby dal zpráwu o stawu Paříže, ujišťowal že konwentu není se ničeho báti; a toto mínění Garatowo, který powažowán byl za nestranného a jehož smířliwost jeho zawedla k obojetným krokům, dodalo Montagnardům smělosti. Isnard byl přinucen opustiti presidentskou stolicí, Héroult de Séchelles zaujal jeho místo, a to bylo Montagnardům heslem k wítězství. Nowý president odpověděl petentům, které byl Isnard až posud w mezích držel: „Moc rozumu a moc lidu jsou jedno; wy od nás žádáte ouředníka* a sprawedlnost, zástupcové národu wám je dají.“ Bylo welmi pozdě, prawice byla na mysli welmi kleslá, někteří oudowé její byli odešli; petenti, překročiwše ohradu zaujali sedla poslanců a smíšení s Montagnardy hlasowali všickni pospolu, při velikém hluku a nepořádku, pro zrušení sboru dwanácti a propuštění wěznů. Bylo půl hodiny o půlnoci, když se stalo toto uzawření při hlučném potlesku gallerií.

Býwalo by snad moudře jednáno od Girondinů, poněwadž

* Zatknutého Héberta.

w skutku nebyli stranou silnější, kdyby se nebyli dále zmiňowali o tomto rokowání. Wčerejší hnutí nesmělo míti žádných jiných následků, nežli rozpuštění dwanácti, leč by jiné příčiny je prodloužily. Ale poněwadž rozhořčenost již tak vysoký stupeň prudkosti byla dosáhla, musely se w boj pustiti obě strany, které nemohly se déle snašeti, ony musely kráčet od porážky k wítězství, rozpalowati se každým dnem více, až pak silnější rozhodné wítězství wydobyla nad slabší. Druhého dne zase opanowali bojiště oudowé prawice; oni způsobili, že wčerejší usnešení jakožto nezákonní, které se stalo uprostřed nepořádku a násilí, bylo odwoláno a sbor dwanácti zůstal. „Wčera,“ řekl na to Danton, „wykonali jste weliký skutek sprawedlnosti, ale já wám předpowídám, podrží-li sbor tu tyranskou moc, kterou doposawád prowozowal; nebudou-li oblíbení u lidu ouředníci zase na místa swá dosazeni; budou-li se dobří občané i budoucně mít obáwati libowolného zatknutí: pak, jakož jsme již dokázali, že překonáwáme nepřátely swé smělostí a moudrostí, překonáme je odwahou a rewolučním důrazem.“ Danton bál se započítí boj, neboť se strachowal tak dobře wítězství Montagnardů jako Girondinů; též chtěl hned zameziti 31. kwěten, hned následky jeho zmírniti; a však nezbywalo mu nic jiného, nežli spojití se w boji se swými a po wítězství umlknouti.

Pobouření mysli, jež bylo rozpuštění dwanácti poněkud uspokojilo, stalo se při zprávě o nowém jejich dosazení nebezpečným. S řečníst čwtrtních i klubowých sypaly se nadávky, zněl křik o nebezpečenství, hlásalo se powstání. Propuštěn z wězení objewil se Hébert zase na radnici. Tam wsazen mu na hlavu wěneč, jež položil na poprsí Brutowo; potom běžel k Jakobinům powzbuzowat ku pomstě proti dwanácti. Nyní spojili se Robespierre, Marat, Danton, Chaumette a Pache k organisowání nowého pozdwižení. Dálo se to podle příkladu 10. srpna, a použito 29. kwětna ku připrawení na to mysli. Den na to shromáždili se oudowé wolebního sboru, kommissarowé klubů a wyslancowé čwrtí w biskupském palácu, prohlásili powstání, sesadili obecní radu a hned ji zase ustanowili uložiwše jí nowou přísahu; Henriot obdržel titul nejwvyššího wůdce ozbrojené moci a bezkalhotákům wysazeno denně po 40 žoldech, pokud by byli we zbrani. To když

bylo ustanoweno, udeřeno časně ráno dne 31. května na zvon, bito na bubny, zástupy spojily se a táhly na kowent, který od nějakého času scházel se w Tuileriích.

Sněm rokował již dlouho, shromáždili se na tlukot zvonů. Ministr wnitřních záležitostí, správcowé departementů i přednosta Pařížský byli jeden po druhém před něj zawoláni. Garat podal zpráwu o pobouření Paříže, stawě se jakoby se neobával žádných zlých následků. Lhuillier ujistował we jménu departementního ouřadu, že to jest pouze „powstání mrawní.“ Maire Pache přišel naposledy a podával o počínání powstalců zpráwu lživé, prawě že wynaložil wšecky prostředky k zachování pořádku, stráž konwentu že jest zdwojnásobněna a že zapowěděl dáti znamení z kusu. Ale w tu samu chvíli bylo slyšet zdaleka jeho rachot. Leknutí a pobouření wystoupily nanejvýše. Chambon napomínal shromáždění k swornosti, on žádal ticho na galleriích. „W tak neobyčejných okolnostech,“ prawil, „jest jediný prostředek ku pokazení záměrů buřických, aby se způsobila úcta národnímu konwentu.“ — „Žádám, aby sbor dwanácterský w tu chvíli byl rozpuštěn,“ zwolal Thuriot. — „A já“ řekl Tallien, „žádám, aby meč zákonů zasáhl spiklé, kteří se nacházejí w samém lůně konwentu.“ — Girondini žádali, aby odważný Henriot sám zawolán byl před sněm, poněwadž bez nařizení konwentu byl dal dáti znamení z kusu. „Dojde-li k boji,“ řekl Vergniaud, „bude to na zkázu republiky, nechť to pak wypadne jak chce. Nechť přísahají wšickni oudowé, že chtí umřítí na swých místech.“ Celé shromáždění wzchopilo se souhlasě s návrhem Vergniaudovým. Danton wyskočil na řečniště: „Rozpusťte sbor dwanácti,“ zwolal, „dělo zahřmělo. Jste-li političtí zákonodárci, tedy to wzbouření Paříže na místě neschwalování je obrátíte ku prospěchu republiky, když napravíte swé chyby a zrušíte swou kommissi.“ Zaslechnuw pak reptání pokračował: „Obracuji se k těm, jenž mají jakousi schopnost politickou, a nikoli k hlupákům, kteří jenom swých wášní poslouchají. Prawím k nim: uvažte welikost swého oučelu; wy máte zachowati lid před jeho nepřátely, aristokraty, i před vlastním jeho hněwem. Kdyby někteří skutečně nebezpeční lidé, nechť si náležejí ke straně jakékoliw, přece protáhnouti chtěli toto hnutí, které by w tu chvíli bylo zbytečným, jakmile

byste sprawedlnost wykonali, Paříž sama uwrhne je w nicotu. Žádám chladně, aby sbor dwanácti přímo a bez wýminky rozpuštěn byl z příčin politických.“ S jedné strany bylo silně naleháno na sbor, s druhé byl slabě bráněn; Barrère a wýbor pro obecné blaho, kteří byli jeho půwodcowé, nawrhowali aby byl zrušen k wůli nawrácení míru a zachování sněmu před luzou. Mírní Montagnardowé chtěli přestati na tom kroku, w tom objevily se deputace. Oudowé departementní rady, municipality a čwtrtních wýborů, předstoupivše před konwent, žádali netoliko rozpuštění dwanácti, nýbrž i potrestání jejich a wšech náčelníků girondinských.

Tuilerie byly nyní obleženy od powstalců, a přítomnost jejich wyslanců w konwentě dodávala smělosti nejpřepjatějším Montagnardům, kteří hleděli zničiti stranu Girondinů. Robespierre, jich hlawa a mluwčí, ujal se slova: „Občané, neztratme tento den prázdňm křikem a nepatrnými kroky; jest to snad poslední den, co wlastenectwí bojuje proti tyranstwu! Spojte se, wěrní zástupcowé národu ku pojištění jeho blaha!“ On dolehal na konwent, aby učinil jak žádají petenti, a ne jak nawrhuje wýbor pro obecné blaho. Když se proti odpůrcům swým rozpouštěl w dlouhých deklamacích, zwolal naň Vergniaud: „Ukončte pak!“ — „Ano,“ řekl, „já ukončím, a proti wám! proti wám, kteří jste po rewoluci 10. srpna půwodce její chtěli přiwésti na poprawiště! proti wám, kteří jste neustáwali wyzýwati k rozboření Paříže! proti wám, kteří jste chtěli zachrániti tyrana! proti wám, kteří jste byli spiklí s Dumouriezem! proti wám, kteří jste zuřiwě pronásledowali prawě ty vlastence, jichžto hlawy Dumouriez žádal! proti wám, jichž zločinná pomsta wywolala prawě tyto hlasy hněwu, které nyní těm chcete za zločin přičítati, jenž jsou waší obětí! Nuže, ukončení moje jest návrh k obžalování wšech spoluwinníků Dumouriezowých a wšech od petentů poznamenaných!“ Při wší prudkosti toho outoku přece nezwitězila strana Robespierrowa. Powstání směřowalo jenom proti sborů dwanácterskému, a wýbor pro obecné blaho, který nawrhował jeho rozpuštění, obdržel wrch nad obecní radou. Sněm přijal dekret Barrerůw, který rozpouštěl těch dwanáct, veřejnou moc k ustawičné činnosti wyběz, a k upokojení petentů wýbor pro obecné blaho zplnomocňował wyšetřowati

pikle od nich udané. Jak mile lid konwent obstupující zpraven byl o tom uzawření, přijal je s pochwalou a rozešel se.

Ale spiklí nechtěli přestat na tomto polowičním wítězství. Třicátého kwětna byli šli dále nežli 29., a 2. čerwna šli dále nežli 31. kwětna. Powstání stalo se z mrawního, jak je nazýwali, osobním; nesměřowalo wíce proti jisté moci, nýbrž proti jednotliwým poslancům; uklouzouc Dantonowi a Montagnardům uchýlilo se k Robespierrowi, Maratowi a obecní radě. Již u wečer 31. kwětna řekl jeden poslanec jakobinský, že „teprw polowička jest wykonána, že se musí dokončiti než vychladne lid.“ Henriot nabízel se klubu, že postawí ozbrojenou moc k jeho službě. Výbor buřický zasedl blízko konwentu. Celý prwní čerwen wěnowán byl přípravám k welikému hnutí. Obecní rada psala čtwtřím: „Občané, buďte připraweni, nebezpečenství wlasti ukládá wám to za powinnost.“ Wečer odebral se Marat, hlawní půwodce 2. čerwna, na radnici a sám wystoupiw na zwonici ku poplachu udeřil na zwon; pak napomínal oudy rady, aby se newzdallowali s místa, dokud by newynutili žalobní dekret proti „zrádcům“ a „státníkům“. Několik poslanců w konwentě spojilo se a spiklí žádali, aby wydán byl dekret proti wypsáným; a však nebyli ještě dosti silni, aby jej byli mohli wymoci na konwentu.

Celá noc minula w samých přípravách; bito na poplach, bubnowáno wzhůru a zástupowé shromažďowali se. W neděli k osmé hodině ráno předstoupil Henriot před obecní radu a oznamowal swým spoluspiklým „we jménu powstalého lidu“, že nebude zbraň dříwe odložena, pokud se nedocílí zabawení spiklých poslanců. Nyní postawil se w čelo nesmírných zástupů před radnicí čekajících, a promluwiw k nim dal znamení k pochodu. Henriot postawil nejodhodlanější zástupy před zámek, a brzo byl konwent obklopen 80.000 muži, z nichž newvětší část newvěděla co se od nich žádá, wíce nakloněna jsou ku bránění poslanců nežli k outoku na ně.

Wětší část wypsáných nepřišla do sněmu. Někteří, kteří až do konce zachowali swou neohroženost, přišli, aby se posledníkrate opřeli bouři. Při otewření sezení wystoupil statný Lanjuinais na řečniště. „Žádám o slowo,“ řekl, „strany

bubnowání wzhůru po Paříži.“ Ihned přetrhl řeč jeho křik: „Dolů, dolů! On chce občanskou wálku! on chce protirewoluci! on pomlouwá Paříž! on tupí národ!“ Při wšech hrozbách, při wšem tupení a křiku Montagnardů i gallerii oznámil Lanjuinais ouklady obecní rady a buřiců; smělost jeho rostla s nebezpečenstwím. „Wy nás winíte, že pomlouwáme Paříž! Paříž jest hodna, Paříž jest čista, Paříž jest potlačena od tyranů, kteří lační po krwi a panowání.“ Tato slowa byla heslem k nejhroznějšímu wzbouření; někteří Montagnardové spěchali k řečništi, chtějí s něho strhnouti Lanjuinaisa, který pevně se držel a s tónem newwznešenější zmužilosti ještě zwolal: „Žádám, aby všickni rewoluční ouřadowé Pařížští byli swrženi; žádám, aby se zrušilo vše, cokoliw učinili w posledních třech dnech; žádám, aby všickni, kteří si osobují nowou, protizákonní moc, byli wyzákoněni, i aby každému občanu dowoleno bylo je lapnouti a usmrtiti.“ Sotwa dokončil, přišli již buřičtí petenti žádat jeho i jeho kolegů zatknutí. „Občané,“ řekli na konec swé řeči, „již to lid omrzelo, widěti blaho swé odkládané, jen na chvíli ještě nechává je w rukou wasích; zachraňte jej, sice wám oznamujeme, že se sám zachráni!“

Prawice žádala denní pořádek na tu žádost buřiců. Konwent přikročil k dennímu pořádku. Ihned odejdou petenti s hrozícími posuňky, posluchači opustí gallerie, wolá se do zbraně a wenku zawzní náramný hluk. „Zachowejte národ!“ zwolá jeden Montagnard, „zachowejte kollegy swé uzawřením prozatimní jejich wazby!“ — „Nikoli, nikoli!“ zwolá prawice a sama jedna část lewice. „Wšickni chceme se oučastniti w jich osudu,“ wolá La Reveillère-Lepeaux. Výbor pro obecné blaho, jemuž uloženo bylo swé zdání wyslowiti, uleknut welikostí nebezpečenstwí, učinil jako 31. kwětna návrh zprostředkowací, který měl uspokojiti buřice bez obětowání wypsanců. „Wýbor,“ řekl Barrère, „obrací se na wlastenectwí a welkomyslnost obwiněných poslanců, žádaje od nich, aby se prozatím odřekli swého ouřadu, poněwadž jest to jediný prostředek k ukončení roztržek, jenž wrhají w zármutek republiku, a k nawrácení jí míru.“ Někteří Girondini swolili k tomu kroku. Prwní složil swůj ouřad Isnard; již následowali Lanthéras, Dussaulx a Fauchet, ne však Lan-

juinais. „Až posud,“ pravil, „ukázal jsem tuším jakousi zmužilost; neočekávejte ode mne ani načasného ani ouplného poděkowání.“ Když pak mu prudce do řeči wskočeno, doložil: „Starí, když obětowati chtěli, owěněli obět koltáři wedenou kwitím a pentlemi; kněz ji obětowal, ale neposmíwal se jí.“ Barbaroux zůstal tak pewným jako Lanjuinais. „Já přísahal,“ řekl, „umřítí na swém stanowišti; budu státi we slowě.“ Spikli Montagnardowé powstali i proti tomuto nawrhu wýboru. Marat dokládal, že musí býti čist, kdo chce učinití obět, a Billaud-Varennes žádal, aby Girondini byli souzeni a ne jenom prozatím ouřadu zbaweni.

Mezi tímto sporem wrazi Montagnard Lacroix do sněmowny, spěchá na řečniště a oznamuje, že práwě sním bylo u dwěří hanebně nakládáno, že nebyl puštěn wen a že konwent není wíce swoboden. Welika část hory rozníti se hněwem na Henriota a jeho lid. Danton wolá: „Nešetření uražené swrchowanosti národní musí býti rázně pomstěno!“ Barrère nawrhuje konwentu, aby se ukázal lidu. „Poslancowé,“ řekl, „zachowejte swou swobodu, skončte sezení a nechte klesnouti před sebou bodáky, jenž wás obkličují.“ Celý kowent wzchopí se a kráčí wen, napřed posluhowé, a w čele jeho president, který na znamení smutku přikryl swou hlavu. Přijda k východu na Carousselské náměstí nalezl tam Henriota na koni s wytasenou šawlí. „Čeho žádá lid?“ otázal se ho president Hérault de Séchelles; „konwent zanáší se pouze jeho blahem.“ „Héraulte,“ odpowěděl Henriot, „lid nepowstal, aby slyšel prázdné řeči, on žádá aby se wydalo 24 winníků.“ — „Necht nás wšecky wydají,“ zwolali ti, jenž byli nejbliže u presidenta. Tu obrátiw se Henriot k swým wolá: „Dělostřelci, postavte se k swým kusům!“ Dwě děla zamíří se na konwent, který ustoupiw ubírá se skrže zahradu k rozličným východům, jež wšecky nalezne stejně zawřené. Wšude stojí ozbrojení wojáci; Marat běhá skrže jejich řady, powzbuzuje buřiče a dodává jim myslí. „Žádnou slabost,“ praví k nim, „neopouštějte swé stanovisko, dokud wám je newydají.“ Nyní wrátil se konwent do sněmowny, sklíčen bezmocností swou, přeswědčen o zbytečnosti swého wynasnažování a zcela podmaněn. Již nikdo neodporuje proti zabawení wypsanců. Marat, který se učinil diktátorem sněmu, neobmezeně rozhoduje nad osudem jeho oudů.

„Dussaulx,“ praví, „jest starý plácal, nehoden býti wůdcem strany; Lanthénas jest chud na duchu a nezasluhuje zmínky; Ducos jewil jenom některá omylná zdání a nehodí se za hlavu protirewoluce. Zádám aby byli wymíněni, a na jejich místo posazen Valazé.“ A Dussaulx, Lanthénas a Ducos jsou wymazáni ze seznamu, a Valazé k němu připsán. Tak ukončen jest seznam, aniž měla polowice poslanců oučastenství w tom usnešení.

Následující jsou jména slavných wypsanců. Uzawřeno jest zatčení Girondinů Gensonnéa, Guadeta, Brissota, Gorsaza, Pétiona, Vergniauda, Sallesa, Barbarouxa, Chambona, Buzota, Birotteaua, Lidona, Rabauda, Lasource, Lanjuinaisa, Grangereuwa, Lehardyho, Lesage, Louweta, Valazéa, ministra wnitřních záležitostí Lebruna, ministra daní Claviéra, pak oudů sboru dwanácterního Kervelegana, Gardiena, Rabauda-Saint-Etienne, Boileaua, Bertranda, Vigéa, Molleveaua, Henri la Riviera, Gomaira a Bergoinga. Konwent je dal do domácí wazby a postavil je pod ochranu lidu. Od té chwile nazpět byl wzat rozkaz, kterým byl sněm držen we wazbě, a lid se rozešel; ale od té chwile nebylo wíce swobodného konwentu.

Tak podlehla strana Girondinů, proslawená welikými schopnostmi a wzácnou smělostí; strana, která sloužila ke cti nowé republice swou oškliwostí před krwí, nenáwistí zločinů, nechuti k anarchii a láskou ku pořádku, sprawedlností a swobodě; strana, která měla zlé postawení mezi středním stawem, proti jehož rewolucí bojowala, a mezi luzou, jejíž wládu zawrhowala. Odsouzena k nečinnosti mohla tato strana jistou porážku oslawiti jenom statečným bojem a pěknou smrtí. S jistotou dalà se wdobě této zkáza její předzwidati. Ona byla štwána s jednoho stanoviska na druhé: z klubu Jakobinů wětřením se do něho Montagnardů; z obecni rady wystoupením Pétinowým; z ministerstwa poděkowáním se Rolanda a jeho kolegů; z wojska zradou Dumouriezowou. Zbýwal ji jediné konwent, tam ohradila se, bojowala a klesla. Nepřátelé její osnowali proti ni střídawě hned pikle hned powstání. Pikle zawdaly podnětke zřízení sboru dwanácterního, který Girondinům na oko poskytwal okamžitý prospěch, wskutku wšak tím wíce podráždil jejich odpůrce. Tito popudili lid a zrušili

nejprw moc Girondinů rozpuštěním dwanácti, pak i politickou jejich existenci wypsáním jejich vůdců.

Následky nešťastné této události oklamaly očekávání všech. Dantonisté se domnívali že strannictví pomine, a nastala občanská válka. Mírní z výboru pro obecné blaho myslili že konwent obdrží zase všecku svou předešlou moc, a on byl podmaněn. Obecní rada doufala že 31. květen přinese jí panownictví, a toto dostalo se Robespierrowi a několika jiným mužům, oddaným buď štěstí jeho anebo nejkrajnější demokracii. Konečně zůstávala jistá strana, která náležela více ke stranám poraženým, tedy k nepřátelským; a jakož 10. srpna naproti konstitucionalistům zavedena jest republika, tak po 31. květnu wywolána jest hrůza proti mírným republikánům.

Kapitola osmá.

Od 2. čerwna 1793. až do dubna 1794.

(Powstání departementů proti 31. květnu; ustawičné nehody na hranicích; prospěchy Wendianů. — Montagnardové prohlásí ústawu od 1793., a hned ji odloží, aby mohli udržeti a sesiliti rewoluční vládu. — Wšeobecné pozdwižení; zákon proti podezřelým. — Wítězství Montagnardů uwnitř i na hranicích. — Smrt králowny, dwa a dwacetí Girondinů a t. d. — Výbor pro obecné blaho; jeho moc; jeho oudové. — Republikánský kalendář. — Wítězové 31. května se rozstupují. — Ultrarewoluční strana obecní rady, čili *Hébertisté* způsobí odstranění katolictví a zawede *úctu rozumu*; její boj s výborem pro obecné blaho; její porážka. — Mírná strana Montagnardů, čili *Dantonisté*, chce zrušiti rewoluční diktaturu a zawěsti opět zákonní vládu; její pád. — Výbor pro obecné blaho zůstává samotn a wítězný.)

Bylo se nadíti, že Girondini nesnesou pokojně svou porážku a že 31. květen bude heslem ku pozdwižení se departementů proti Montagnardům a obecní radě Pařížské. Nezbywalo jim ničeho jiného mimo tento poslední pokus, a oni jej učinili. Ale při tomto rozhodném kroku jewila se ta samá nesjednocenost mezi nimi, která wěc jejich w národním shro-

máždění byla zkazila. Jest pochybno, zdali by Girondini byli zwítězili, i kdyby sjednoceni býwali, obzwláště pak, zdali by co wítězové byli obránili rewoluci. Kterak byli by sprawedliwými zákony wywedli to, co způsobili Montagnardové násilnými prostředky? Kterak byli by mohli poraziti wenkowské nepřátely bez fanatismu, držeti na uzdě strany bez hrůzy, wyžiwowati lid bez maxima, zásobowati wojska bez rekwisice? Kdyby 31. května naopak se bylo dalo, bylo by se bez pochyby již tenkrát dalo předwidati co nastalo později: slabnutí rewoluční činnosti, zdwojnásobněné outoky Ewropy, obnowené nepřátelství všech stran, dni prairialowé bez moci nad luzou, dni vendemiairowé bez ohrady proti royalistům; wpád spojenců, a dle politiky toho času obyčejné, roztržení Francouzská. Republika nebyla ještě dosti mocna, aby odolala tolikerym útokům, jak se to stalo po reakci thermidorové.

Bud tomu již jakkoli, Girondini, kteří měli buď pohromadě zůstati anebo pohromadě bojowati, neučinili toho; mírní z nich zůstali po 2. čerwnu pod záwazkem wazby, wšickni ostatní uprchli. Mezi oněmi byli: Vergniaud, Gensonné, Ducos, Fonfrède a j., mezi těmito: Pétion, Barbaroux, Guadet, Louvet, Buzot, Lanjuinais. Tito odebrali se do Evreuxu w departementu de l'Eure, kdežto Buzot požíwal mnoho wážno-
sti, a odtud do Caënu w Calvadosu. Toto město učinili středem powstání. Bretaňsko newáhala oučastniti se w něm. Powstalci, pod jménem *Caënského shromáždění spojených departementů*, utwořili wojsko, jehož wrechní vůdcowství swěřili generálowi Wimpfenowi, zatkli montagnardské kommissaire konwentu, Romma a Prieuxa, a připravowali vše ku pochodu na Paříž. Tenkrát opustila mladá, sličná a zmužilá díwka, Karolína Cordayowa, Caën, aby potrestala Marata, hlawního půwodce 31. května a 2. čerwna; chtěla ona zachrániti republiku sama sebe obětující. Ale tyranství newycházelo od jediného člověka, nýbrž od celé strany, a mělo základ w násilnickém stawu republiky. Karolína Cordayowa, wykonawši šlechetný ale neprospěšný záměr svůj, umřela s neskalenou weselostí u wědomí záslužného skutku.* Ale zavražděný

* Podáváme některé odpovědi této rekowské díwky před rewolučním tribunálem. — Jaký byl váš oumysl, když jste Marata zavraždila? — Učiniti

Marat stal se pro luzu předmětem ještě horoucnější úcty nežli za žiwa. Na veřejných náměstích klaněno se mu co nějakému swatému, poprsí jeho bylo wystawováno we všech spolcích, a konwent donucen přiřknouti mu čest Pantheonu.

W týž čas pozdwihl se Lyon; Marsilie a Burdowaly sáhly ke zbrani a více nežli 60 departementů přistoupilo k powstání. Brzo způsobil tento outok všeobecné pozdwižení všech stran, a z větších částí zmocnili se royalisté pohybu od Girondinů wzbuzeného. Hlavně hleděli royalisté řídit powstání w Lyonu, mníce tam učiniti střed pro pohyby w jihu. Toto město welmi bylo oddáno starému pořádku. Jeho rukodilny na hedbáwí, na krumplowání we zlatě i we stříbře, jeho obchod se zbožím luxowním činily je odwislým od vyšších tříd. Museloť se tedy při nejprvnější příležitosti prohlásiti proti společenské změně, která pomátla staré poměry a rukodilny snížením šlechty a duchowenstwa na mizinu přiwáděla. Již roku 1790., pod samým konstituujícím sněmem, když wstěhowaní princowé nacházeli se u dwora Turinského w jeho sousedství, pokoušel se byl Lyon o powstání. Tyto od duchowních a šlechticů způsobené pokusy byly sice potlačeny, ale duch zůstával bez proměny. Zde jako jinde měla po 10. srpnu vypuknouti rewoluce luzy a založiti swou vládu. Chálier, fanatický následowník Maratůw, stál w čele Jakobinů, bezkalhotáků a municipality Lyonské. Odwážliwost jeho byla wzrostla po wraždění zářowém a po 21. lednu. Zatím nebylo ještě nic rozhodnuto mezi nižší republikánskou a prostřední royalistickou třídou, z nichž onano měla sídlo swé moci w municipalitě, tato we čtvrtních wyborech. Když ale ku konci kwětna spory wzrůstaly, přišlo k bitce, we které zwítězily čtvrti. Radnice byla obležena a outokem wzata. Chálier, který byl utekl, jest lapen a po nějakém čase odprawen.

konec nepokojům we Francouzsku. — Zanášela jste se již dávno tím oumyslem? — Od 31. kwětna, w kterýžto den wypsání jsou poslancowé národní. — Wy jste se tedy znowin dowěděla, že Marat jest anarchista? — Ano, já wěděla, že uwádí Francouzsko w záhubu. Usmrtíla jsem jednoho člověka — doložila hlasem wyvýšeným — abych zachowala stotísic, zabíla jsem zločince, abych zachránila newinné, skolíla jsem šelmu, abych vlasti swé získala pokoj. Byla jsem republikánkou před rewolucí a nikdy se mi nenedostávalo dušewní síly.

A však wítězná strana netroufala si ještě shoditi jho konwentu, i omlouwala se u něho, že Jakobini a oudowé municipality přinutíli ji k tomu, by se jim braně opřela. Konwent, který se mohl udržeti jenom odwážným násilím, a ztracen byl jak mile powolil, nechťel slyšeti o ničem. Zatím přišly udalosti čerwnowé i zpráva o powstání w Calvadosu, a posílnění tím w duchu Lyonští newahali déle wztýčiti prápor zpourey. Připrawujíce vše k obraně opewňowali město, sebrali 20.000 wojska, přijali wstěhowance, ustanowili za wůdce nad branou moci royalistu Précyho a markýze Virieuxu a radili se o swém podnikání s králem Sardinským.

Tohoto powstání Lyonského musel se konwent tím více obáwati, poněwadž toto město opíralo se o jih, který rowněž ke zbrani sáhal, an w stejnou dobu i celý západ wzhůru se bral. W Marsilii pobouřila zpráva o 31. kwětnu wšecky stoupence Girondinů; byltě tam co nejspěšněji přijel Rebequi. Ihned swolány jsou čtvrti, oudowé rewolučního tribunálu jsou wyzákoněni, oba representanti Baux a Antiboul zatčeni a sebráno wojska 10.000 mužů, jenž mělo táhnouti na Paříž. Těch kroků byli půwodcowé royalisté, kteří jako wšude tak i zde toliko na příležitost čekali, aby swé straně zase mohli na nohy pomoci, berouce na sebe z počátku rousku republikánskou, naposledy ale jednajíce we vlastním jménu. Oni se zmocnili čtvrti, a již nedálo se hnutí we prospěch Girondinů, nybrž w interesu protirewoluce. Když se stane wzbouření, býwá na wrchu wždy ona strana, jejíž mínění jest nejkrajnější a účel nejurčitější. Rebequi, wida nowý ten obrat rewoluce, w zoufalství wrhl se do přístawu Marseilského. Powstalci dali se na cestu k Lyonu, a příkladu jejich následowaly rázem Toulon, Nimes, Montauban i wšeka čelnější města jihu. W Calvadosu wzalo na sebe powstání týž ráz royalismu od té doby, co se byl markýz de Puisaye w čele některých zástupů w rady Girondinů wloudil. Města Burdowaly, Nantes, Brest, Lorient přála wypsancům 2. čerwna a některá prohlásila se i pro ně; to ale jim neprospělo mnoho, poněwadž je zdržowala dilem strana Jakobinů, dilem nutnost boje proti royalistům na západě.

Tito rozšiřowali při skoro všeobecném powstání departementů swá podnikání. Po swých prwních wítězstvích

zmocnili se Wendiané měst Bressuire, d'Argentonu a Thouarsu. Jsouce docela pány své země uzavřeli všechny přístupy do ní, a otevřítí si jak cestu k rewolučnímu Francouzsku tak i spojení s Anglickem. Šestého čerwna táhlo wojsko wendské, 40.000 mužů silné, pod Cathelineauem, Les-curem, Stoffletem a la Rochejacquelinem proti Saumuru, jehož se násilím zmocnili. Potom chystalo se k outoku na Nantes, aby si pojistilo držení vlastní země a opanowalo běh Ligery. Cathelineau, zanechaw posádku w Saumuru, táhl dále w čele svého wojska, wzal Angers, přepravil se přes Ligeru, dělal jakoby chtěl přes Tours a le Mans, a wrhl se pak rychle stranou k Nantesu, na nějž udeřil z prawého břehu, an Charrette měl je napadnouti z lewého.

Wšecko zdálo se býti spojeno proti konwentu, aby jej udusilo. Wojska jeho byla na seweru i pod Pyrenejemi porážena, kdežto w stejné době hrozili mu Lyonští w středu, Marsilští w jih, w jednom konci západu Wendiané a w druhém Girondini, a 20.000 Piemotesů do Francouz wtrhlo. Obrat w záležitostech wálečných, který po skwělé výpravě argonské a belgické byl nastal hlavně nesjednoceností Dumourieza s Jakobiny a wojska s vládou, objevil se nyní po odpadnutí wrchního generála w podobě ještě nebezpečnější. Nebylo wíce žádné souwisnosti pohybů, žádného sjednocení mezi konwentem, příliš zabraným we své hádky, a generály na mysli kleslými. Zbytky armády Dumouriezowý spojily se sice w táboře u Famarsu pod wedením Dampierrowým; po nowé porážce však byly nuceny ustoupiti pod děla Bouchainská. Dampierre byl w bitwě zabit. Hranicem nastávalo se strany Dunkerkské a Givetské nebezpečenství od mocnějších nepřátelských sil. Custine byl rychle od moselské armády powolán k sewerní, jeho přítomnost však ničeho nenaprawila. Valenciens, brána Francouz, i Condé wzaty jsou od nepřátel; armáda, honěna s místa na místo, ustoupila za Skarpu až před Arras, což jest na zpáteční cestě poslední postawení před Pařížem. S druhé strany Mohuč, nepřitelem i hladem welice sklíčena, tratila naději w pomoc od armády moselské na nečinnost odkázané, i wzdala se, zoufajíc o další obraně. Konečně vláda anglická, widouc kterak Paříž i departementy trpí od hladu, prohlásila po 31. kwětnu a 2. čerwnu všechny přístá-

wy francouzské za zawřené, a nařídila konfiskaci všech neutrálních plawidel, která by tam přiwázela potravu. Tento krok, bez příkladu w letopisech národů, který směřowal k wy-moření hladem celého národu, dal za tři měsíce půwod zákonu o maximu. Položení republiky nemohlo býti horší.

Konwent byl jaksi nenadále přepaden. On byl we zmatku, poněwadž právě vycházel z boje a wítězowé neměli ještě kdy zaříditi swou vládu. Po 2. čerwnu wyslali Montagnardowé, než ještě nebezpečnství w departementech a hranicích tak weliké bylo, na všechny strany kommissaře, a přikročili hned k wypracowání tak dlouho očekáwané ústawy, od které mnoho očekáwali; Girondini chtěli ji dát uhlasowat před 21. lednem, aby zachowali Ludwika XVI., uwedouce zákonní pořádek na místo rewolučního stawu; před 31. kwětnem zase na to přišli, aby odwrátili kletbu od sebe samých. Ale Montagnardowé po dwakráte swedli sněm s toho rokowaní násilným způsobem, jednou odsouzením Ludwika XVI. a podruhé wyloučením Girondy. Nyní, když zůstali pány, pospíšili sobě získati pro sebe republikány ustanowením konstituce. Hé-rault de Séchelles stal se zákonodárcem Montagnardů, čímž měl býti Condorcet Girondinům. W několik dnech byla nowá ústawa přijata od konwentu a předložena ku přijetí prvotním shromážděním. Snadno sobě pomysliti, jaká musela tehdáž býti při těch ideách, které panowaly o vládě demokratické. Oudowé konstitujícího sněmu pokládáni byli za aristokraty, zákon od nich daný považowán za sáhnutí na práwa lidu, poněwadž kladl wýminky na wykonáwání politických práw, poněwadž neuwáděl ouplnou rovnost, poněwadž dáwal woliti poslance a ouředníky od wolenců a ty teprw od lidu, poněwadž w jistých případech obmezowal národní swrchowanost wylučowáním částky činných občanů od vysokých weřejných ouřadů a lidí beze všeho jmění od práw činného občanstwa; konečně poněwadž, nestawíc jediné obywatelstwo práwům za základ, vždy spolu zřetel měl na jmění. Zákon konstituční od roku 1793. stanowil pouhou vládu luzy: on netoliko uznáwal lid za pramen wší moci, nýbrž wznášel naň i její wykonáwání; neobmezená swrchowanost, neobyčejná pohyblivost ouřadů, bezprostřední wolby, w nichž každý se mohl oučastniti; prvotní shromáždění, která beze swolání se-

stupowala se w určitý čas, zástupce wolila a chování jejich kontrolovala; každého roku nový sněm, vlastně jen výbor prwotních shromáždění; to byla ústawa od roku 1793. Ponevadž stanovila vládu lidu a státní moc w ouplný nepořádek uwáděla, byla w každém čase neprůwodna, nade všecko ale w době všeobecného boje. Montagnardové potřebowali na místě nejširší demokracie co možná nejouzeji sraženou diktaturu. Proto byla ústawa, jak mile byla wydána, ihned poodložena, i podržena jest rewoluční vláda, nad to sesilena až k pokoji.

Mezi tím, co se o konstituci rokowalo a hotowá ústawa prwotním shromážděním rozesílala, zpraweni jsou Montagnardové o všech nebezpečenstwach, jaká jim nastávala. Tito neohrožení mužové neulekli se svého postavení, ačkoliw jim bylo skrotiti uwnitř tři i čtyry strany, ukončiti rozličné občanské wálky, naprawiti nehody wojsk a proti celé Ewropě se brániti. Representanti 44.000 obcí přišli přijmouti ústawu. Když předstoupilwše před sněm oznámili swolení lidu, žádali hned na to „zatčení všech podezřelých a powstání weškerého lidu. — „Nuže!“ zwolal Danton, „učiníme jim po vůli!“ Wyslancové prwotních shromáždění sami nejdříve radí k hrůzowládě! Žádám, aby konwent, který musí nyní být proniknut celou důstojností swou, neboť on w sobě spojuje weškerou moc národu, udělil kommissarům prwotních shromáždění zvláštním dekretem práwo, wyšetřiti zásoby zbraně, potravu a wálečných potřeb, učiniti prowolání na národ, rozněcowati občany a sehnati 400.000 mužů. Rachotem děl musíme swým nepřátelům oznámiti konstituci! Nyní přišla doba ke složení veliké a poslední přísahy, že chceme všickni buď obětowati se smrti anebo zničiti tyrany.“ Ihned složena jest přísaha ode všech poslanců a občanů w sněmowně přítomných. Několik dní na to nawrhl Barrère we jménu výboru pro obecné blaho, který rewolučně sestawen brzo státi se měl středem všeho podnikání a opanowati sněm, ještě všeobecnější prostředky. „Všickni občane“ prawil, „stali ze dlužniky swobody, jedni swým průmyslem, jiní jměním, jiní zas radou neb ramenem, všickni ale swou krví. Všickni Francouzové, každého pohlawí a stáří, powolání jsou od vlasti ku bránění swobody. Ji náležejí všechny hmotné

i mrawní síly, všechny politické a průmyslní prostředky; jí jsou poplatny všechny kowy a žiwly. Každý postaw se na swé místo při nastávajícím národním a wálečném hnutí. Mladíci necht bojují, ženatí necht kuji zbraně, dowážejí děla i zawazadla a připravují potravu; ženské at zhotowují šaty pro wojáky, dělají stany a wěnují raněným špitální pomoc; děti roztrěpují staré plátno a starcowé dejte za příkladem starodáwnních národů wyněsti se na veřejná náměstí a rozněcujte zmužilost mladých bojowniků, kažte nenáwist proti králům a prowolávejte jednotu republiky. Národní stawení obrátí se w kasárny, veřejná náměstí w dílny, we sklepích bude se dobywati sanytr, všechny jízdecké koně wezmou se pro jízdu a všechny tažné pro dělostřelectwo; ručnice lowecké i rozkošní, šawle, kordy a piky stačí pro službu wnitřní. Republika jest již jenom velikým obleženým městem, proto musí Francouzsko býti jen jediným velikým táborem.“ Prostředky od Barréra nawržené byly na místě přijaty. Všickni Francouzové od 18 — 25 roku chopili se zbraně; armáda doplňowána jest odwodem lidí a wyžiwována odwodem potrav. Brzo měla republika čtrnáct wojsk a 1,200.000 wojáků. Francouzsko, které bylo republikánům táborem a dílnou, proměnilo se jinak smýšlejícím u wězení. Když se táhlo proti wenkowskému nepříteli, bylo potřebí ubezpečiti se nepřátel wnitřních a tak wydán jest powěstny zákon proti „podezřelým“. Tu jsou zatýkáni cizinci pro šmejdy a uwězňowání stoupenci konstituční monarchie aneb mírné republiky, „aby byli střeženi až do času pokoje.“ Tenkrát nedálo se to ještě z jiného ohledu, leč z opatrnosti. Měšťanstwo, obchodnictwo a prostřední třída naplňowali wězení po 31. kwětnu, tak jako je byli naplňowali po 10. srpnu šlechta a duchowenstwo. Zřízena jest pro wnitřek armáda 6000 wojáků a 1000 dělostřelců. Každý nezámožný občan dostával denně po 40 žoldech²⁰), aby mohl se oučatniti we čwrtních shromážděních. Dáwana jsou wyswědčení občanského smýšlení k zjištění se všech, kteří spoluoučinkowali při rewolučním tom pohybu. Ouředníci dáni jsou pod dohled klubů, w každé čwrti zřízen rewoluční výbor, a všude šikowáno se proti nepřátelům z wenku a powstalcům ze wnitř.

Powstalci Calvadosští byli snadno pokořeni; při prwním

sražení blíže Vernonu dalo se buřické vojsko na útěk. Nardarmo snažil se Wimpfen opět je sebrati. Mírná třída, která se byla ujala Girondinů, jewila málo horliwosti a jednala bez důrazu; když pak byla ústawa přijata od ostatních departementů, použila té příležitosti k wyznání, že se mýlila, myslíc že powstává proti buřické menšině. Toto odwołání stalo se w Caënu, hlavním to středu powstání. Kommissařowé montagnardští nepoškwrnili prwní toto wítězství žádnými poprawami. S jiné strany táhl generál Carteaux w čele některého wojska proti odbůjnické armádě na jihu, a poraziw ji opětně stíhal ji až do Marsilie, kamž i wtrhl, i býwala by Prowencie tak snadno podrobena jako Calvados, kdyby royalisté po swé porážce do Toulonu utekli nebyli zawolali Angličany ku pomoci, do jichž rukou odewzdali tento klíč Francouzská. Admirál Hood wtrhl do města we jménu Ludwika XVII., jež prohlásil za krále, odzbrojil lodstvo, přiwolal přes moře 8000 Španělů, obsadil wůkolní twrze a přinutil Carteauxa, který k Toulonu postupowal, couwnouti k Marsilii.

Wzdor nemilé té události powedlo se přiwržencům konwentu odboj osamotiti, a to bylo důležité. Kommissařowé Montagnardů wešli slawně do zhouřených měst: Robert-Lindet do Caënu, Tallien do Burdowal; Barras a Fréron do Marsilie. Zbýwalo wziti toliko dvě města: Toulon a Lyon. Pominul strach umluweného outoku od jihu, západu i středu, u wnitř pak byli nepřátelé pouze na obranu obmezení: Lyon obležen byl od Kellermanna, wůdce armády alpské, tři sbory wojskové sužowaly toto město se všech stran. Oblehajícím přicházela denně posila starých wojáků alpské armády, rewolučních prápory i nowě wybraného wojska. Lyonští bránili se s udatností zoufalou; zpočátku spolehali se na pomoc powstalců jižních, když pak tito zahnáni byli od Carteauxa, kladli poslední swou naději na piemontskou armádu, která jim ku prospěchu měla způsobiti nějakou diwersí, a však od Kellermanna poražena byla. Oužejí tísnění ztratili všecka wenkowská stanoviska, hlad počal se ozýwati a mysl jejich klesala. Přeswědčení o daremnosti dalšího odporu opustili royalistští wůdcowé město a republikánské wojsko wšedši do něho očekáwalo rozkazy konwentu. Za několik měsíců padl i Toulon w ruce republikánů, ačkoli bráněn zkušnými wojáky a silně

opewněn. Prápory wlské armády, sesílené wojskem po dobytí Lyonu ke službě zůstawajícím, silně dorážely na toto město. Po opětowaných outocích a diwech udatnosti a šikownosti zmocnily se konečně Toulonu, jehož pádem skončilo se, co započalo wzetím Lyonu.

Konwent byl wšude wítězem. Wendianům sklaplo u Nantesu, kdežto ztratili mnoho lidu i nejwyššího wůdce swého Cathelineaua. Outok na toto město byl poslední dorážný čin wzmáhajícího se až dotud powstání wendského. Royalisté šli nazpět přes Ligeru, opustili Saumur a opět zajali swá stará stanoviska. Nicméně byli vždy ještě nebezpečni, a republikáni, kteří je stíhali, byli na půdě wendské znowa poraženi. Generál Biron, následník generála Berruyera, wedl tuto wálku s malými sbory k nejwětší škodě swé. Jeho mírnost i chybný způsob outoků byly příčinou, že nahražen jest Canclauxem a Rossignolem, kteří nebyli o nic šťastnější. Byli dwa wůdcowé, dvě wojska a dwa operační středy, jeden w Nantesu a druhý w Saumuru, které stály pod opácným wliwem. Ani generál Canclaux nemohl se s generálem Rossignolem, ani kommissař mírné strany Montagnardů, Philippeaux, s kommissařem wyboru pro obecné hlaho, Bourbottem, srozuměti, a nynější plán podařil se tak málo jako předešlé pro nesjednocenost w prostředcích a nesouwisnost pohybů. Tomu brzo pomohl wybor pro obecné hlaho ustanowením jediného wrečního generála Lechella, a zawedením wálky wendské u wětším rozměru. Tato nowá methoda dala wálce jiný obrat, k čemuž také přičinila se posádka Mohucká, záležející w 17.000 mužích we wálce zkušných, kterých, poněwadž dle kapitulace swé nesměli dále sloužiti proti koalicii, použíwáno bylo uwnitř země. Royalisté utrpěli po sobě čtyry porážky, dvě u Châtillonu a dvě u Choletu. Lescure, Bonchamps, d'Elbée byli smrtelně raněni, a powstalci ouplně poraženi w hoření Wendii, obáwajíce se aby nebyli zcela wypleněni, kdyby se wrhli do dolení, uzavřeli opustiti otčinu swou w počtu 80.000. Toto wystěhowání skrze Bretanii bylo jejich zkázou. Odražení u Grandvillu, u le Mansu ouplně rozptýleni, byli u Savenaye zničeni; tak že sotwa několik tisíc wrátilo se z veliké té emigrace do Wendie. Tyto nehody, které nedaly se wice we prospěch royalistů naprawiti, wzeti ostrowa Noir-

moutiersu od Charetta obsazeného, rozptýlení zástupů tohoto vůdce, smrt La Rochejacquelinowa učinili republikány pány země. Výbor pro obecné blaho, který ne bez příčiny za to měl, že nepřátelé jeho jsou jenom unaweni ale nikoli podrobeni, uchopil se ukrutného systému vyhlažovacího, aby jim nedopustil opět se pozvednoti. Generál Thurreau obklíčil Wendii šestnácti opewněnými tábory, a dwanáct pohyblivých oddělení, zle powěstných pod jménem „pekelných sborů“, procházelo zem na wšecky strany s mečem a s ohněm, prohledávalo lesy a rušilo shromážděště, rozšiřující hrůzu po nešťastné krajině.

Cizí wojska byla též odražena od hranic, na které byla uděřila. Nepřítel, zmocniw se měst Valenciennesu i Condé a obklíčil Maubeuge i le Quesnoy, obrátil se pod wéwodou Yorkským ku Kasselu, Hondscootu a Turnesu. Výbor pro obecné blaho byl nespokojen s Custinem, který mu i jinak co Girondin byl podezřelý, a dosadil na jeho místo generála Houcharda. Nepřítel až dosud wítězný poražen jest u Hondscootu a přinucen k ústupu. Odwážnými kroky výboru pro obecné blaho počalo se wálečné štěstí obracet. Houchard sám byl sesazen a vůdcem sewerní armády učiněn Jourdan, který, obdržew u Watingniesu důležité wítězství nad princem Koburským, oswobodil Maubeuge a sám w té straně počal na nepřitele dorážeti. Podobně dalo se na všech jiných stranách. Na wěky slavné polní tažení roku 1793—1794. započalo. Co Jourdan u sewerní armády, to samé wywáděli Hoche a Pichegru u armády moselské a Kellermann u armády alpské. Wšude byl nepřítel zaháněn, všude na uzdě držen. Opakowalo se nyní po 31. kwětnu, co se bylo stalo po 10. srpnu. Obnoweno jest sjednocení generálů se hlawami národního sněmu, rewoluční činnost, která byla ochabla, wzrůstala a znowa započala řada wítězství w této dlouhé době. Tak jako politické strany měla i wojska swé krise, a tyto krise byly vždy dle stejných zákonů půwodem buď prospěchů anebo nehod.

Na začátku wojny, r. 1792. byli generálowé konstitucionalisté a ministři Girondini; Rochambeau, Lafayette, Luckner nebyli w příliš dobrém srozumění s Dumouriezem, Servanem, Clavierem a Rolandem. Ostatně bylo málo ducha w armádě,

nepřítel wítězil. Po 10. srpnu nastoupili girondinští generálowé Dumouriez, Custine, Kellermann, Dillon, na místě konstitucionalních i byla shoda w oučelu, důwěře i činnosti mezi wojskem i wládou. Katastrofa 10. srpna zwýšila ráznost učinic wítězení nutným, a z toho posel plán k tažení Argonskému, wítězství u Valmy a Jemappu a wpád do Belgie. Boj mezi Motagnardy a Girondiny, mezi Dumouriezem a Jakobiny způsobil zase neswornost mezi armádou i wládou a zničil důwěru wojska, které počalo zakoušeti nenadálých i četných nehod. Na to následowalo odpadnutí Dumouriezowo, jako dříwe Lafayettowo. Po 31. kwětnu, který porazil stranu Girondinů, když výbor pro obecné blaho na místo girondinských generálů Dumourieza, Custina, Houcharda, Dillona ustanowil generály montagnardské Jurdana, Hoche, Pichegrua, Moreaua; když rewoluční hnutí obnoweno jest odwážnými kroky již zmíněnými: byla wyprawa argonská a belgická obnowena w polním tažení r. 1794., a Carnotůw genius dostihl, ne-li překonal Dumouriezowa.

Mezi wálkou tou obíral se výbor pro obecné blaho nejhroznějšími poprawami. Wojska spokojowala se usmrcowáním na bojišti, ne tak politiké strany, které w násilných položeních hledají pojištění proti nowým outokům w neuprosné přisnosti, z bázně aby po wítězství newypukl boj znowa. Poněwadž při všech wládách jest obyčej, že zachowání swé powyšují za práwo, tedy jsou všickni, kteří jim odporují, w očích jejich, pokud bojují, nepřátelé, a po swém pokoření spiklí, jež zabíjejí wálkou i zákony. Těmito wšemi pohnůtkami dohromady wedena jest politika výboru pro obecné blaho, politika to pomsty, hrůzy a vlastní obrany. Následují tuto zásady, dle kterých pokračowal proti powstalým městům: „Jména Lyon“ řekl Barrére, „nesmí býti více slyšáno; budete město toto jmenowati Městem oswobozeným (Ville affranchie), a na zříceninách toho proklatého místa postawí se pomník na znamení zločinu a potrestání nepřátel swobody. Toto jediné slowo wšecko wyřkne: Lyon zdwihl wálku proti swobodě, Lyonu není více.“ K uskutečnění té hrozné klatby poslal výbor Collota d'Herbois, Fouchého a Couthona do tohoto nešťastného města, kteří do jeho obywatelů kartáčemi střileli a přibytky jejich pálili. Podobný skoro osud zastihl powstalce

Toulonské skrze representanty Barrasa a Frérona. W Caënu, Marsilii a Burdowalech nebyly poprawy tak všeobecné a kruté, poněwadž se řídily podle důležitosti odboje, který tam nebyl w žádném ouzském spojení s cizinskem.

W středu země dotkla se diktatorská vláda všech stran, které byly s ní w boji, w tom, co měly nejwznešenějšího. Odsouzení králowny Marie Antoinetty čelilo proti Ewropě, odsouzení dwaadwaceti proti Girondinům, odsouzení rozšafného Baillyho proti starým konstitucionalistům, konečně odsouzení wévody Orleanského proti jisté straně Montagnardů, která prý zamýšlela ho powýšiti. Nejprw byla rewolučním tribunalem vydána smrti nešťastná wdowa po Ludwíkowi XVI., brzo následowali ji wypsanci 2. čerwna; ona umřela 16. října, girondinští poslanci 31. Bylo jich dwaadwacet, mezi nimi Brissot, Vergniaud, Gensonné, Fonfrède, Ducos, Valazé, Lasource, Silléry, Gardien, Carra, Duprat, Beauvais, Duchâtel, Mainvielle, Lacaze, Boileau, Lehardy, Antiboul a Vigée. Tři a sedmdesáte jejich druhů, kteří se byli opírali proti jejich zabawení, bylo s nimi zároveň uwězněno, ale sáhnutí i jim na žiwoty wýbor sobě netroufal. Při soudním jednáni jewili tito slawní obžalowanci trwalou zmužilost a weselost, Vergniaud pozwedl na okamžení wýmluwného swého hlasu, ale nadarmo. Valazé wrazil do sebe dýku, uslyšew swůj ortel, a Lasource řekl soudcům: „Já umírám w době, we které lid potratil swůj rozum; wy umřete w ten samý den, když ho zase nabude.“ Odsouzenci kráčeli ke smrti se wším stoicismem toho wěku, zpíwající marseilku s obrácením na swůj osud:

Allons, enfans de la patrie,
Le jour de gloir est arrivé;
Contre nous de la tyranie
Le couteau sanglant est levé atd. 21)

Ostatní wůdcowé té strany měli skoro všickni týž smutný osud. Salles, Guadet, Barbaroux byli nalezeni w jeskyních Saint-Emilionských a od lidu souzeni i popraweni. Pétion a Buzot bloudili nějaký čas sem a tam, pak sami sobě učinili smrt; nalezenit jsou na poli odpolowic sežráni od wlků. Ra-
baud-Saint-Etienne wydán jest od starého přítele; paní Rolandowá, též odsouzena, jewila srdnatost Římanky. Když

manžel její dowěděl se o její smrti, opustiw skryš swou usmrtil se na silnici. Condorcet, byw w několik dneh po 2. čerwnu wyzákoněn, wypátrán jest, a však ušel katům prostředkem jedu. Louvet, Kervelegan, Lanjuinais, Henri la Rivière, Lesage, la Reveillère Lepeaux byli jedini, jenž w bezpečných skryších očekáwali konec této zuřiwé bourky.

Rewoluční vláda byla ustanowena, 10. října byla od konwentu prohlášena. Před 31. kwětnem nebylo státní moci nikde, ani w ministerstwě, ani w městské radě, ani w konwentu. Bylo přirozeno, aby se státní moc sestředila w tak neobyčejném položení a době, we které se nejwíce cítila potřeba jednoty a různé činnosti. Poněwadž sněm byl jediný sbor, k němuž všecko zření swé mělo, tedy musela se diktatura usaditi w jeho lůně, provozována jsouc od panující strany, a w té zas od několika osob. Wýbor pro obecné blaho, který byl zwolen 6. dubna, aby, jak na to již ukazuje jméno jeho, kromobyčejnými a různými prostředky pečowal o obranu rewoluce, byl hotové jádro vlády. Poněwadž byl powstal za swáru Montagnardů se Girondiny, skládal se až do 31. kwětna z nestranných oudů konwentu; při jeho obnowení dostali se do něho jenom nejodhodlanější Montagnardové. Barrère zůstal w něm, ale Robespierre byl učiněn oudem, a strana jeho panowala w něm skrze Saint-Justa, Couthona, Collota d'Herbois a Billauda Varennesa. On zničil wliw několika w něm ještě zůstawších Dantonistů, jako Heraulta de Séchelles, Robert-Lindeta, získal Barrère a uchopil se vlády, přiosobiw si též obor weřejného mínění a policie. Druhowé jeho rozdělili se o swé úlohy: Saint-Just uwázal se w dohled nad stranami a w jejich udávání; Couthonowi swěřeny násilnické návrhy, které co do formy musely býti zmirňowány; Billaud-Varennes a Collot d'Herbois obstaráwali posilky do departementů; Carnotowi přiděleno wojenstwí, Chambotowi finance, Prieurowi z Côté'oru, Prieurowi od Marny a několika jiným dostalo se řízení wnitřní a spráwní; Barrère konečně byl každodenní řečník a wždy ochotný panegyrista diktatorského wýboru. Pod tímto stál co pomocník při zewrubnostech rewoluční spráwy a podřízených opatřeních wýbor pro obecnou bezpečnost, složený w témž duchu, jako veliký wýbor, a též z dwanácti oudů, jenž mohli wždy za tři měsíce znowa býti woleni, a však napořád we swém ouřadu zůstali.

w rukou těchto mužů ležela všechna moc revoluční. Saint-Just při ustanovování té decemvirální moci až do uzavření pokoje netajil ani důvody ani účel té diktatury. „Není vám ničeho více šetrnosti naproti nepřátelům nového pořádku,“ řekl, „a svoboda musí zvíťaziti za každou cenu. V těch okolnostech, v jakých se nachází republika, nemůže býti ústava zavedena; byla by ona jen podporou oukladům proti svobodě, k jichžto potlačení scházelo by jí potřebné moci. Nynější vláda jest rovněž obtížná. Vy jste příliš vzdáleni ode všech oukladů, meč spravedlnosti musí rychle kolovati, vaše rámě musí býti všude přítomno!“ Tak založena jest ona strašná moc, která pohltila napřed nepřátele Montagnardů, pak Montagnardy a městskou radu, i neustala dříve, dokud nepohltila sama sebe. Výbor vládl vším ve jménu konventu, který mu sloužil za nástroj. On jmenoval i swrhowal generály, ministry, kommissáře, soudce i porotníky; on udušoval strany, od něho vycházel popud ke všemu. Skrze kommissáře jeho byli generálové i vojska od něho odwislí, jimi provozoval w departementech moc neobmezenou; zákonem proti podezřelým vládl nade všemi osobami; revolučním tribunalem nad vši existencí, *rekwisicemi* a *maximem*²²⁾ nade vším jměním, zastrášeným konventem nad žalobami proti swým vlastním oudům. Konečně opírala se diktatura jeho na tlupy obecného lidu, které w klubech rokowały, w revolučních výborech vládl, jichžto spoluoučinkování zaplácováno bylo denním žoldem a které wyžíwowały byly *maximem*. Ony pevně držely při té vládě, která rozněcowala jejich náruživosti, naplňowala je přílišným domněním o swé důležitosti, popouštěla jim první místo a všechno pro ně učiniti slibowala.

Nowotáři, wálkou i zákony swými již odloučení ode všech států a vládních forem, chtěli se ještě více od nich vzdáliti. Pro neslýchanou revoluci uwedli zcela nový letopočet, změnili rozdělení roku, jména měsíců i dnů, zavedli republikánský kalendář na místě křestanského, dekadu na místě týhodne, a ustanowili na místo neděle desátý den za den odpočinku. Nový kalendář počínal 22. zářím 1792., jenž byl den založení republiky. Obsahoval dvanácte stejných měsíců po třiceti dnech, jenž od 22. září následowały po sobě takto: *vendemiaire*, *brumaire*, *frimaire* pro podzim; *nivose*, *pluviose*,

ventose pro zimu; *germinal*, *floreál*, *prairial* pro jaro; *messidor*, *thermidor*, *fructidor* pro léto. Každý měsíc měl tři dekady, každá dekada deset dní, každý den obdržel jméno podle swého postawení w dekadě: *primidi*, *duodi*, *tridi*, *quatridi*, *quintidi*, *sextidi*, *septidi*, *octidi*, *nonidi*, *decadi*. Ku konci roku připojilo se pět doplňowacích dní, jenž nazýwali se *sansculottides*, jsouce zaswěcení první den *dušewní wytečnosti*, druhý *práci*, třetí *činám*, čtvrtý *odměnám* a pátý *weřejnému mínění*. Ústawa r. 1793. wedla k republikánskému kalendáři, republikánský kalendář k odstranění křestanské bohoslužby. Brzo uwidíme, kterak městská rada a výbor pro obecné blaho každý swé vlastní náboženství nawrhowali, městská rada *úctu rozumu*, výbor pro obecné blaho *úctu nejvyšší bytosti*. Ale napřed musíme se zmíniti o novém boji, který vypukl mezi samými půwodci katastrofy 31. kwětna.

Tuto revoluci proti Girondinům byli způsobili městská rada a Montagnardé, ale jediný výbor měl z ní prospěch. Během těch pěti měsíců od čerwna až k listopadu, jichžto události jsme již wyprawowali, stal se výbor, který se byl všech prostředků k obraně uchopil, přirozeným způsobem první moci w republice. Když byl spor w jistém způsobu ukončen, hleděla městská rada k tomu, kterak by opanowala výbor, a Montagnardé zase k tomu, aby nebyli od něho opanováni. Strana městské rady byla posledním stupněm rewoluce. Ona w účelu swém odporowala výboru pro obecné blaho, chtěla na místě diktatury w konwentě nejrozsáhlejší místní demokracii, a na místě weřejných bohoslužeb zaswěcení materialismu. Politická anarchie a náboženský atheismus byly té straně hesly i prostředky k založení vlastní její vlády. Každá rewoluce jest oučinek rozličných soustaw, které hýbaly již wěkem ji porodiwším. Tak w krisi Francouzská representowáno jest ultramontanské katolictwí od zpurných kněží, Jansenismus²³⁾ od konstitučního duchowenstwa, filosofický deismus *úctou nejvyšší bytosti*, materialismus Holbachské společnosti *úctou rozumu a přirody*, kterou zavedla městská rada. Tak rovněž bylo i s politickým smýšlením, od králowstwa staré vlády až k neobmezené demokracii strany municipální. Tato poslední ztratila w Maratowi hlawní swou podporu i prawého wůdce, an výbor pro obecné blaho nalezl w Robespierrowi

swou hlavu. W čele jejím stáli mužové, požívající neobyčejné lásky u nižších tříd. Chaumette a náhradník jeho Hébert byli její političtí vůdčové; Rousin, velitel nad rewoluční armádou, jejím generálem; atheista Anacharsis Clootz jejím apoštolem. We čtvrtích opírala se o rewoluční výbory, w nichž nalezalo se mnoho neznámých cizinců, jež mnozí ne bez důvodů považovali za anglické jednatele, kteří měli republiku zkaziti tím, je jí hnali k nacharchii a výstupkům. Klub Cordelierů byl zcela w rukou té strany. Staří Dantonowští Cordelierové, kteří tak mocně byli přispěli k 10. srpnu a z nichž posla městská rada tehdejší doby, byli wstoupili do vlády, do konwentu, nahrazení jsouce novými oudy, jež s opowržením nazýwali „wlastenci třetího wzruchu“.

Strana Hébertowa, která w *Père Duchêne* špinawou řeč a podlé i ukrutné city w obyčej uwáděla, ku poprawám stran přidávajíc ousměšek, w krátce welice se rozširowala. Ona přinutila biskupa Pařížského i jeho wikaře, zapřítí před konwentem křestanské náboženství, a konwent sám musel ustanowiti, „že katolická bohoslužba nahrazena má býti úctou rozumu“. Kostely byly zawřeny anebo proměněny w chrámy rozumu, a we všech městech zawedeny jsou slawnosti, které nebyly ničím jiným, než pohoršiwými výjewy atheismu. Wybor pro obecné blaho polekán byl mocí této ultrarewoluční strany, i chystal se oprítí se proti ní a zničiti ji. Brzo (15. frimairu roku II. čili 5. prosince 1793.) wystoupil proti ní Robespierre na řečništi národního shromáždění. „Občané zástupcowé národu,“ prawil, „králowé proti republice spojení bojují proti nám wojsky a pletichami; proti wojskům jejím stawíme my ještě udatnější wojska, proti pletichám ostrážitost a hrázu národní sprawedlnosti. Wyslancové nepřátel wlasti naší, kteří wždy zase hledí spojití nitky swých tajných oukladů, kdykoli je ruka wlastenecká přetrhne; kteří wždy umějí šikowně použití zbraně swobody proti swobodě samé; tito wyslancové pracují nyní o to, kterak by zkazili republiku samým resublikánstwím a roznítili občanskou wálku filosofii.“ Radil on ultrarewolucionáře městské rady k wenkowským nepřátelům republiky. „Musíte zameziti tu přemrštěnost a to bláznowství,“ prawil ku konwentu, „které stýkají se s plány wenkowského spiknutí. Žádám, abyste za-

kázali místním ouřadům (městské radě) sloužiti našim nepřátelům nepředloženými kroky, i aby žádná ozbrojená moc nesměla se mísiti we věci, jež týkají se náboženského smýšlení.“ A konwent, který na žádost obecné rady pochwalu byl udělil wynuceným odpadům od wíry, ustanowil na žádost Robespierrowu, že jsou zapowězeny wšecky násilnosti i wšecky kroky, jež by čelily proti swobodě bohoslužby.

Wybor pro obecné blaho byl příliš mocný, aby nebyl zwítězil nad městskou radou, w ten samý čas ale musel se spolu opíratí proti mirným Montagnardům, kteří žádali ukončení rewoluční vlády i diktatury wyboru. Rewoluční byla zawedena jenom ku potlačení, diktatura k obdržení wítězství, a poněwadž ani potlačowání ani wítězení nezdálo se Dantonowi a stoupencům jeho wíce potřebné, hleděli zawésti opět zákonní pořádek a neodwislost konwentu; oni chtěli poraziti stranu městské rady, zastawiti činnost rewolučního tribunálu, wyprázdiniti zaláře *podezřelými osobami* naplněné, obmeziti moc wyborů anebo je rozpustiti. Tento plán milosrdnosti, lidskosti a zákonní vlády nawržen byl od Dantona, Philippeauxa, Camilla Desmoulinse, Fabra d'Eglantine, generála Westermanna a wšech přátel Dantonowých. Oni předewším chtěli, „aby republika ubezpečila se bojiště,“ awšak po wítězství aby se zase nawrátil mír.

Tato strana, která se stala mírnou, pustila z rukou swých moc, ona wystoupila z vlády anebo byla z ní wylíštna stranou Robespierrowou. Nad to zdálo se chowání Dantonowo od 31. kwětna přemrštěním wlastencům obojetné. On se byl toho dne zachowal nedbale a později neschwalowal odsouzení dwaadwaceti. Počínaly se mu wčítati jeho nepořádný žiwot, jeho zákupní náruživosti, jeho přestupowání od jedné strany k druhé, jeho newčasná mírnost. Aby utišil bouři, odebral se do swé otčiny Arcis-sur-Aube, a zdál se tam w pokoji zapomínati na wšecho. W jeho nepřítomnosti byla strana Hébertowa učinila strašné pokroky, a přátelé Dantonowi co nejrychleji ho zpět powolali. Wrátil se na začátek frimairu (prosince). Ihned wystoupil Philippeaux proti způsobu, jakým se wálka wede we Wendii; generál Westermann, který se byl we wojně té welice wyznamenal a práwě od wyboru pro obecné blaho s místa swého sesazen byl, podporowal jej, a

Camille Desmoulin vydal první svazky svého „Vieux Cordelier“. Tento skvělý a prudký mladík byl následoval všechny pohyby rewoluce od 14. června až do 31. května, a schvaloval všechny její přimrštěnosti a kroky. Při všem tom byla duše jeho měkká a jemná, jakkoli prudké bylo jeho smýšlení a ukrutné často jeho žerty. On schvaloval rewoluční vládu, poněvadž ji k utvrzení republiky měl newyhnutečně za potřebnou; on přispěl ku poražení Girondy, poněvadž se bál swáru w republice. Republice obětował všechno, i pochybnosti svého svědomí a žádosti svého srdce, spravedlnosti a lidskosti; to vše obětował straně své, maje za to, že to obětuje republice; nyní ale nemohl více ani schwalowati ani mlčeti. Ten zápal, s jakým byl sloužil rewoluci, obrátil nyní proti těm, kteří ji chtěli zničiti proléváním krve. We swém Vieux Cordelier mluvil o swobodě w hlubokém smyslu Machiavelově, o člověku w duchu Voltairowě. Poněvadž ale napomínal vládu k mírnosti, k milosrdenství a k spravedlnosti, brzo wzbouřil proti sobě fanatiky a diktatory.

Wylíčiltě trefně staw tehdejšího tyranství pod jménem dáwného. Příklady své bral z Tacita. „Tenkrát“ pravil, „stávala se slova státními zločiny, a zbývalo toliko jediného kroku, aby pouhý pohled, smutek, outrpnost, powzdech, ano mlčení samo za zločiny se wykládaly. Brzo přičítáno za welezrádu anebo aspoň za známku zpátečnictví Cremutiowi Cordowi, že Bruta a Cassia nazwal nejspatnějšími Římany; jeden potomek Cassiůw zas byl winěn ze zrady rewoluce, poněvadž měl we swém domě obraz svého praděda; Mamercus Scaurus proto, že sepsal truchlohru, jenž obsahowala některé werše, kterým se mohl podložiti dvojmysl; Torquatus Silanus proto, že příliš utrácel; Pomponius proto, že jistý přítel Sejanůw byl hledal utočiště na jednom jeho dworci; bylot považowáno za zradu rewoluce stěžowati sobě na nešťastné časy, neboť prý se tím žaluje na vládu; matce konsula Fusia Gemina pokládáno za zradu rewoluce, že oplakávala nešťastný osud svého syna.“

„Museli se lidé těšiti ze smrti svých přátel a příbuzných, nechtěli-li sami wydati se w nebezpečenství smrti. Za Neronu děkowali za to bohům mnozí, jejichž příbuzné byl poprawiti dal. Aspoň bylo potřebí ukazowati spokojenou twář,

neboť se bylo obáwati, aby bázeň sama nebyla trestána. Wše wzbuzowalo podezření tyranowo. Byl-li některý měšťan u lidu oblíben, hned byl sokem mocnářowým, který mohl způsobiti občanskou wálku. Podezřelý. — Utíkal-li jiný před přízni lidu skrýwaje se za kamna, toto samotářské žiwobyťi wzbudilo pozornost. Podezřelý. — Byl-li kdo chud, ten musel býti postawen pod dohled, neboť není podnikavější jako kdo ničeho nemá. Podezřelý. — Byl-li kdo powahy zádumčiwé a melancholické, a zanedbával-li zewnitřek swůj, ten jistě rmoutil se, že weřejné spráwy dobře stály. Podezřelý. — Udělal-li sobě který měšťan dobrý den, jsa nestřídmy w jídle a pití, ten se radoval že mocnář postonává. Podezřelý. — Byl-li kdo ctnostný a přísných mrawů, chowání jeho bylo wýčitkou dworu. Podezřelý. — Byl-li někdo mudrcem, řečníkem anebo básníkem, tuť se neslušelo, aby měl wětší powěst nežli ti, kteří wládli. Podezřelý. — Ziskal-li si konečně někdo wojenskou sláwu, byl tím nebezpečnější pro swou schopnost. Takový wůdce musel býti odstraněn anebo wzdálen od wojska. Podezřelý.“

„Přirozená smrt proslulého muže anebo jen weřejného ouředníka byla událost tak wzácná, že ji letopisci zaznamenawali na památku příštím wěkům. Smrt tolika newinných a ctihodných občanů zdála se menším neštěstím, nežli drzost a hanebné bohactví jejich wrahů a udawačů. Každý den wcházel poswěcený a nedotykateľný udawač witezoslawně do paláců mrtvých pro nějaké bohaté dědictví. Všickni tito udawači zdobili se nejpěknějšími jmény a dali si říkati Cotta, Scipio, Regulus, Saevius, Severus. Aby se wyznamenal nápadným začátkem, obžalowal Marcus Serenus svého starého již wypowězeného otce ze zpátečnictví, a nazwal se pak Brutem. Jací žalobníci, takowí soudcowé: soudy, ochrancowé žiwota a jmění, staly se jatkami, a to co se nazýwalo poprawou a plenem, nebylo nic jiného nežli wražda a loupež.“

Camille Desmoulin nepřestával na tom, že dorážel na rewoluční a diktatorskou vládu, on žádal její zrušení a nalehal na zřízení „wýboru milosti“ jakožto jediného prostředku k ukončení rewoluce a způsobení míru mezi stranami. Časopis jeho welice působil na weřejné mínění, dodával on poněkud mysl i naděje. Se všech stran bylo slyšeti otázky: „Četli

jste Vieux Cordelier?“ Stejnou dobou Fabre d'Eglantine, Lacroix, Bourdon od Oisy powzbuzowali konwent, aby swrhl se sebe jho výboru, hledíce spojití Montagnardy s prawicí k získání sněmu zase swobody a moci. Poněwadž výbory byly všemohoucí, umínili si je poznenáhlu zkaziti, což byla prawá cesta, jakou se muselo jiti. Muselo se obrátiti veřejné mínění a sněmu dodati smělosti, aby se naproti rewoluční síle opřel o mravní, naproti moci výborů o moc konwentu. Dantonisté hleděli odloučiti Robespiera od ostatních oudů výborů; Billaud Varennes, Collot d'Herbois a St. Just zdáli se jim nenapravitelnými přívrženci hrůzowlády. Barrère přidržowal se jí ze slabosti, Couthon z oddanosti k Robespierrowi. Tohoto doufali získati přátelstwím Dantonowým, jeho smýšlením o pořádku, přísným jeho žiwota způsobem, jeho veřejným wyznáním cnosti i hrdosti jeho. On se byl ujal tři a sedmdesáti uwězněných girondinských poslanců proti výborům a Jakobinům, on se odwážil wystoupiti proti Clotzowi a Hébertowi co proti ultrarewolucionářům, a wymohl na konwentu uznání nejvyšší bytosti. Robespierre byl toho času w powěsti prwního oblíbence lidu; on byl jaksi ředitelem republiky a diktator veřejného mínění; když on byl získán, byla naděje snadného wítězstwí nad výbory a městskou radou bez ublížení interesům rewolučním.

Danton, wrátiv se z Arcis-sur-Aube, mluwil s ním, i zdálo se že sobě rozumějí; když bylo naň doráženo w klubu jakobinském, Robespierre se ho zastal. Tento schwalowal, čítal i sám opravowal Vieux Cordeliera. Zároveň projewowal některé zásady mírnosti, ale nyní powstali všickni, kteří wykonáwali rewoluční vládu anebo za newyhnutelnou ji uznáwali. Billaud Varennes a Saint-Just zastáwali přímo politiku výborů. O tomto posledním byl se wyjádřil Desmoulin, „že o sobě tak mnoho myslí, že hlavu swou nosí na těle s takowou úctou jako welebnou swátost.“ — „A já“ odwece Sain-Just, „učiním, že on bude nosit swou jako swatý Diwiš.“ *) Collot d'Herbois, který byl někam wyslán, wrátil se w tom čase i ujal se strany anarchistů, která bywší na okamžení zaleknuta přítomností jeho opět nabyla smělosti.

*) Swatý Diwiš představuje se s hlavou pod páždím.

Jakobini wyloučili Camilla Desmoulinse ze swého spolku, a Barrère powstal w konwentu proti němu we jménu vlády. Sám Robespierre nezůstal ušetřen; obwinovali ho z moderatismu, a již počalo sem tam reptání proti němu.

Poněwadž ale požíwal nesmírné wáznosti a bez něho nebylo možná ani bojowati ani wítěziti, ucházely se o něj obě strany. On, použíwaje wýhody swého postawení udržowal se mezi oběma stranama, nepřidáwaje se k žádné z nich, i hleděl wůdce jejich zhoupnouti jednoho druhým.

Při té příležitosti hleděl zkaziti městskou radu i anarchisty, an výborové to samé zamýšleli s Montagnardy a stranou mírnou. Stalo se dorozumění. Robespierre wydal Dantona, Desmoulinse a jich přátele oudům výboru, a tito wydali jemu Héberta, Clotza, Chaumetta, Ronsina a jejich druhy. Takto kloně se zpočátku ke straně mírné přiwedl na zkázu anarchisty a dosáhl dvojího oučelu, přízniwého jeho panownictwí anebo pýše: zkazil stranu, již se bylo obáwati, a sprostil se soka swé rewoluční welikosti.

Prawda, že k těmto strannickým ohledům připojowaly se též ohledy na obecné blaho. W té době, kde všecko powstáwalo proti republice a wítězstwí její nebylo ještě rozhodnuto, měli výborové za to, že nepřišel ještě čas k uzavření pokoje s Ewropou a politickými jinowěrci u wnitř země, i zdálo se jim nemožným, aby wálka byla dále wedena bez diktatury. Ostatně powážowali Hébertisty za stranu špinawou, která kazí lid a anarchii cizincům dobré služby prokazuje; Dantonisty zase za stranu, jejíž politická mírnost a osobní nemravnost republiku w nebezpečenstwí uwádí a poškwřňuje. Učinila tedy vláda skrze Barrera konwentu návrh, aby se pokračowalo we wálce, ale zwýšenou činností, a několik dní na to žádal Robespierre podržení rewoluční vlády. Již u Jakobinů byl se prohlásil proti Vieux Cordieru, až posud od něho podporowanému. Hle, kterak zamítal vládu zákonní:

„Z wenku“ prawil, „obklopují wás všickni tyraní; u wnitř spolčují se všickni přátelé tyranstwí, oni budou kouti spiknutí tak dlouho, dokud se zločinstwí nezbawí wší naděje. Zadusiti musíme všecky wnitřní i wenkowské nepřátele republiky, anebo zahynouti s ní. W takowém položení musí býti tedy prwní zásadou waší politiky, wěsti lid rozumem a nepřá-

tele jeho hrůzou. Jakož podnětem lidowlády w míru jest cnost, jest jím w rewoluci cnost we spolku s hrůzou; cnost, bez které jest hrůza záhubná, a hrůza, bez které jest cnost málo-mocná. Hrůzou tedy držte na uzdě nepřátele swobody, tak osvědčíte se prawými zakladateli republiky. Wláda rewoluční jest despocie swobody proti tyranstwi.“

W této řeči obwiňowal obě strany, mírnou i ultrarewolucionárskou, že chtějí republiku uwéstí w zkázu. „Oni chodí za rozličnými prápory a po rozličných cestách, ale všickni směřují k jednomu cíli; tento cíl jest zrušení lidowlády, pád konwentu a wítězstwi tyranstwi. Jedna z těchto stran wede nás k slabosti, druhá wede nás ku přílišnostem.“ Tak připravowal mysli na jejich odsouzení, a řeč jeho, beze všeho rokowání schwálená, rozeslána byla všem demokratickým spolkům, ouřadům i wojskům.

Po takowém započeti nepřátelstwa Danton, který nebyl přetrhl swé swazky s Robespierrem, žádal tohoto o schůzku, která se stala u Robespierra, ale oba byli chladní a trpčí. Danton prudce sobě stěžowal, Robespierre držel za lubem. „Známě všecku nenáwist výboru ke mně,“ řekl Danton, „ale nebojím se jí.“ — „Wy jste na omylu,“ odpověděl Robespierre, „nikdo nezamýšlí ničeho proti wám; awšak jest dobře wyjádřiti se.“ — „Wyjádřiti se! wyjádřiti se!“ dí Danton, „k tomu jest přede vším potřebí poctiwého smýšlení.“ A wida, kterak Robespierre při těchto slowech se zamračil, doložil: „Beze wší pochyby jest, že royalisté musejí býti potlačeni, my však máme jenom takowé rány zasazowati, které jsou republice prospěšné, newinných nesmíme másti s winnými.“ — „Nuže,“ odwece Robespierre, „kdo wám řekl, že jediný newinný byl odprawen?“ — Na to obrátil se Danton k jednomu ze swých přátel, jenž ho byl prowodil, i řekl k němu s trpkým úsměchem: „Co k tomu říkáš? ani jeden newinný prý nebyl odprawen!“ — Po těch slowech rozešli se, všecko přátelstwi mezi nimi bylo pominulo.

Několik dní na to wystoupiw Saint-Just na řečniště, ještě zjewněji než posud hrozil všem jinak smýšlejícím, mírným i anarchistům. „Občané,“ prawil, „wy jste chtěli republiku, kdybyste zároveň nechtěli to, w čem ona záleží, pochowal by jí lid pod jejími ssutinami. Republika ale záleží we zni-

čení všeho, co jí protiwného jest. Prohřešuje se proti republice, kdo lituje zatknuté; prohřešuje se, kdo nechce cnost; prohřešuje se, kdo nechce hrůzu. Čeho žádáte wy, jenž nechcete cnost, abyste dosáhli blaženosti (anarchisté? — Co chcete wy, kteří nechcete hrůzu pustiti proti zločincům (mírní)? — Co chcete wy, kteří běháte po weřejných náměstích, aby si wás lidé všimali a prawili: Widíš toho, který tamto jde (Danton)? Zahynete wy, jenž běháte za swým štěstím; wy, kteří zuřiwé wzezření na se berouce na wlastence sobě hráte, aby wás cizinci podplatili anebo vláda na ouřady dosadila; wy od strany showiwajících, kteří chcete zachrániti zločince; wy od strany cizinců, kteří obracite přísnost proti občanům národu! Již jest postaráno o zjištění se winníků; oni jsou obklopeni. Děkuje geniowi francouzského národu, že swoboda wítězně wywázla z oukladu, jenž byl jeden z nejhorších, jaké na ni wymyšleno! Odhalení toho rozwětweného spiknutí, hrůza, jakou způsobí, a prostředky, jaké se wám nawrhnou, oswobodí republiku i země ode všech spiklých.“

I způsobil Saint-Just, že dáno jest vládě nejširší plnomocenstwi proti spiklým městské rady; daltě uzawřiti, že došlo na *sprawedliwost* a *počestnost*. Anarchisté newěděli čeho se uchopiti k swé obraně, oni zahalili na okamžení tabuli, na níž w klubu Cordelierů poznamenána byla práwa člowěčenská, a pokusili se o nějaký začátek powstání, ale bez důrazu a sjednocenosti. Lid se nehýbal, a výbor dal od swého kommandanta Henriota zatknouti náhradníka Héberta, rewolučního generála Ronsina, řečníka lidského pokolení Anacharsise Cloutza, Monmora, Vincenta i j. Postaweni jsou před rewoluční tribunál jakožto „cizí jednatele a spiklí, kteří chtěli státu dáti tyрана.“ Jak mile byli uwězněni wůdcowé anarchistů, opustila je smělost jejich; wětším dílem bránili se i umřeli nestatečně. Výbor pro obecné blaho rozpustil rewoluční armádu, obmezil práwa čtrvrtních výborů a přinutil městskou radu, poděkowati se konwentu za odprawení spiklých, jenž byli její spoluwinníci.

Byltě čas aby se Danton bránil; záhuba, která byla zasáhla městskou radu, hrozila i jemu. Razeno mu, aby se měl na pozoru a newáhal jednati; ale oč se mohl podepřiti, když ani tím nemohl zničiti moc diktatorskou, že pomocí žur-

nalistů a svých přátel mezi Montagnardy pozvedl opět veřejné mínění i národní sněm? Konwent sice chýlil se k jeho osobě i straně, byl však podmaněn od rewoluční moci výborů. Danton, který neměl pro sebe ani vládu, ani sněm, ani městskou radu, očekával své odsouzení, ničeho nečině k jeho odvrácení.

Prátelé jeho zapřísáhali jej, aby se bránil. „Raději chci býti guillotinován, nežli sám guillotinovat,“ odpověděl on; „ostatně život můj nestojí za tu práci, a já jsem již člověčenstva syt.“ — „Oudové výborů ukládají o tvé bezhrdli!“ — „Nuže,“ zvolal zlostně, „jestli kdy... jestli Billaud... jestli Robespierre... budouť oni proklínáni co tyrani; dům Robespierřův bude se zemí srownán, a místo kde stál posypáno solí, i postaven na něm pranýř..... O mně ale řečnou přátelé mojí, že jsem byl dobrý otec, dobrý přítel a dobrý občan; oni nezapomenou na mne.“ — „Ale ty se můžeš tomu vyhnouti...“ — „Raději chci býti guillotinován, nežli sám guillotinovat.“ — „Tedy musíš pryč odtud!“ Tu se ušklibl a powrzení i hněw trhaly ústy jeho. „Pryč odtud!“ zvolal, „což mohu vlast wzíti s sebou na podešwech?“

Zbýwaltě Dantonowi jediný prostředek, aby totiž pozvedl svého tak známého, tak mocného hlasu k obžalování Robespierřa i výborů, a pobouřil konwent proti jejich tyranství. Doleháno naň strany toho, ale on dobře wěděl, kterak těžko jest překotiti pevně založené panownictwí; on dobře znal podrobenství a strach národního sněmu, aby mohli spolehati na takový prostředek. On tedy očekával, awšak myslil — on, který tolik se byl odwážil, myslil, že nepřátelé nebudou si troufat odsouditi muže takového, jako byl on. Dne 10. germinalu (30. března) doneseno mu, že we výboru pro obecné blaho byla řeč o jeho zatknutí, a ještě jednou naleháno naň, aby uprchl. Rozmýšlew se chvíli odpowěděl: „Oni se neodwáží!“ W noci byl dům jeho obklíčen a on zároveň s Camillem Desmoulinsem, Philippeauxem, Lacroixem a Westermannem do Luxemburku odweden. Wstoupiv tam srdečně oslowil wězně k němu se hrnoucí. „Pánové,“ řekl k nim, „doufal jsem, že wás brzo uvidím odtud propuštěné; ale nyní jsem sám u wás, i newím jak se to skončí.“ Za hodinu dán byl do tajné wazby a zawřen do

téhož žaláře, we kterém byl seděl Hébert a kde w brzce i Robespierře měl seděti. Zde oddaw se bolestným rozjímáním prawil: „W ten samý čas dal jsem zawěsti rewoluční tribunal; prosím Boha i lidi za odpuštění, ale oumysl můj nebyl, aby se stal bičem člověčenstwa.“

Zabawení jeho wzbudilo temný nepokoj i všeobecné hnutí. Při započeti sezení sněmowního příštího dne šeptáno potichu, a jeden tázal se druhého, jaká jest záminka tohoto násilnického skutku proti zástupcům národu. „Občané,“ prawil Legendre, „čtyři oudové tohoto shromáždění jsou zatčeni minulé noci; že jest mezi nimi Danton, wím, jména ostatních ale neznám. Awšak občané, mámt já Dantona za tak čistého jako sám sebe, a on přece jest w okowech. Bezpochyby obávali se jeho nepřátelé, že odpowědi jeho zničily by obwinění naň uwalovaná; žádám tedy, aby dříve, nežli se nějaká relací učiní, byli zatknutí předwoláni a wyslyšeni.“ Tento návrh byl přízniwě přijat a dodal sněmu na okamžení myslí, ale dobrá wůle netrwała dlouho. Robespierře objewil se na řečništi. „Dle neobyčejného od dáwna leknutí, jaké panuje w shromáždění,“ prawil, „jakož i dle pohnutí, jež způsobila slowa předešlého řečníka, snadno jest poznati, že se jedná o wěc welmi důležitou, totiž o to, zdali dnes několik lidí má se wyše pokládati nad vlast. Uwidíme dnes, dowede-li konwent skotiti domnělou dáwno již spukřelou modlu, anebo zdali ona w pádu swém nerozkotá konwent i národ francouzský!“ Stačilot několik slow, a ticho i poslušnost wrátily se w sněm, Dantonowi přátelé jsou odkázáni w své meze, a Legendre sám odwolal. Hned na to wešel do sněmowny Saint-Just, prawázen ostatními oudy výboru. On četl dlouhou relací o zatčených poslancích, we které obwinował jich smýšlení, jich politické chowání, jich soukromý život i jejich záměry, líče je sestawením ku prawdě nepododným ale chytře nawlečeným co spoluwinníky wšelikých spiknutí a náhončí wšech stran. Sněm, wyslechnuw jej bez reptání, ano s pochwalným obdiwením, jednohlasně uzawřel žalobu proti Dantonowi i přátelům jeho. Každý hleděl dostati pro sebe lhůtu od tyranů, a wydával jim hlavy jiné, aby zachował swou vlastní.

Obžalowaní byli přiwedeni před rewoluční tribunal, i předstoupili zmužile a hrdě. Odpowídali s nadobýčejnou smě-

losti a powrhováním svých soudců. Danton odpověděl presidentovi Dumasovi, který jak obyčejně tázal se ho na jméno, stáří a byt. „Já jsem Danton, dostatečně známý w rewoluci, 35 let stár. Bytem mým bude w krátce nicota, ale jméno mé bude žiti w pantheonu historie.“ Jeho ousměšné a prudké odpowědi, Lacroixowo chladné rozbírání, Philippeauxowa vážná přisnost, Desmoulinůw zápal počínaly činiti nepokoj mezi lidem. Awšak pod záminkou, že obžalowanci odepřeli soudu náležitou úctu, ukončeno jest jednání a oni bez dalšího slyšení odsouzeni. „Obětují nás,“ zwolal Danton, „ctížádosti několika nestatečných loupežníků, ale oni nebudou dlouho požíwati owoce swého zločinného wítězství. Já potáhnu za sebou Robespiera, on mne bude následowati.“ Byli odwedeni do Conciergerie a odtud na poprawistě.

Šli na poprawu s pewností w ten čas neobyčejnou. Bylot rozpostaweno mnoho wojska a stráž jejich byla četná. Obecny lid, jindy hlučnou pochwalu jewící, byl tichý. Camille Desmoulinůw diwil se ještě na káře odsouzení swému, nemoha je pochopiti. „To tedy“ zwolal, „jest odměna prwního apoštola swobody?“ Danton nesl hlavu swou wzřuru, pokojně a hrdě wúkol se ohlížeje. U paty lešení poprawního přemohl ho na okamžení cit. „Ó má nejdražší!“ zwolal, „ó manželko má, tedy tě více nespátřím!...“ Awšak náhle sám sebe přetrhl: „Dantone, žádnou slabost!“ Tak umřeli opozdili, ale poslední zastawatelé lidkosti a mírnosti; poslední, kteří chtěli mír mezi wítězi rewolučními a milosrdenství pro přemožené. Po nich nepozwedlo se po nějaký čas žádného hlasu proti diktatuře hrůzy; rány její padaly hustěji a w tichosti od jednoho konce Francouzska k druhému. Girondini chtěli tuto násilnickou wladu předejiti, Dantonisté chtěli ji zastawiti; všickni umřeli, a wladarowé, čím více nepřátel měli, tím více obětí museli skoliti. Na tak krvawé cestě nestawí se nikdo, dokud sám není zachwácen smrtí. Po konečném pádu Girondinůw prohlásili hrůzu za swé heslo; po pádu Hébertistůw *sprawedlnost* a *poctiwost*, poněwadž byli tito nečistí stranníci; po zkáze Dantonistůw posadili na trůn hrůzu i *wšecky cnosti*, poněwadž tyto poslední nazýwali stranou showiwawců a nemrawců.

Kapitola dewátá.

Od smrti Dantonowy w dubnu 1794. až do 9. thermidoru (27. čerwence) 1794.

(Zdwojnásobnění hrůzy; příčina toho. — System demokratů; Saint-Just. — Moc Robespierrowa. — Slawnost nejvyšší bytosti. — Couthon nawrhne zákon 22. prairialu, jenž organisuje rewoluční soud; nepokoje, pŭtky, další poslušnost konwentu. — Činní oudowé wýborů rozstupují se; na jedné straně stojí Robespierre, Saint-Just a Couthon; na druhé Billaud-Varennes, Collot d'Herbois, Barrère a oudowé wýboru pro veřejnou bezpečnost. — Chowání Robespierrowo; on nechodí více do wýboru a opírá se na Jakobiny a městskou radu. — Osmého thermidoru žádá obnowení wýborů, což se mu nepodaří. — Sezení 9. thermidoru; Saint-Just obžaluje wýbory; Tallien mu přetrhne řeč; Billaud-Varennes powstane prudce proti Robespierrowi; wšeobecné powstání konwentu proti třem tyranům; zabawení těchto. — Městská rada způsobi wzbourení a wyswobodí wězně. — Nebezpečenství a zmužilost konwentu; on wyzákoni powstalce. — Čtvrti prohlásí se pro něj. — Porážka a poprawa Robespierrowa i odbojníků.)

Po čtyry měsíce pořád zběhlé po smrti Dantonowě wykonáwaly wýbory moc swou bez obmezení i bez odporu. Jediny prostředek wladní byla smrt, republika wydána byla dením a systematickým poprawám. Tenkráté wynalezena jsou spiknutí žalářů, které naplněny byly *zákonem o podezřelých*, a wyprázděny zase zákonem 22. prairialu, jenž se mohl nazýwati zákonem o odsouzencích; tenkráté kommissari wýboru pro obecné blaho wšudy w departementech dosazowání jsou na místo montagnardských poslanců, na západu Carrier, podporowaný od Billauda, na jihu Maignet, podporowaný od Couthona, na seweru Josef Lebon, podporowný od Robespiera. Houfni wyhlazowání nepřátel demokratické diktatury, wykonáwané již w Lyonu a Touloně kartáčemi, stalo se ještě hroznějším utopowáním w Nantesu a poprawami w Arrasu, w Paříži a w Oranii.

Kýž by tento příklad udělil naučení, které ku prospěchu člowěčenstwa musí dojiti wšeobecného uznání, že totiž w čas rewoluce wše záleží na prwním ustoupení anebo na prwním boji. Má-li býti oprawa pokojná, nesmí nalezti žádného odporu; sice wy pukne wálka a rewoluce rozšíří se dále, poně-

wadž celý národ powstane k její obraně. Když pak společnost takto u vnitřních hlubinách swých jest pobouřena, dostává se vítězství nejodvážlivějším, a na místě rozšafných a mírných opravců nastanou jen přepiatí a nesklonní. Zrozeni v boji chtějí se bojem udržeti: jednou rukou bojují pro zachování své vlády, druhou rukou zakládají svůj system k jejímu upewnění; usmrcují ve jménu swého blaha, ve jménu swého učení; cnosti, lidskosti, národního blaha, všeho co swatého na zemi používají za podnět k swým popravám a k obraně swé diktatury. Než pak umdlí a klesnou, pomě všecko dokromady, přátelé i nepřátelé poprav; bouře zachvátí a strozkotá celý národ w jediné rewoluci. Ptejme se, co se roku 1794. stalo z lidí roku 1789., a shledáme, že všickni zároveň uchváčení byli touto velikou zátopou. Jak mile jedna strana objewila se na bojišti, přiwolala tam ihned všecky ostatní, a ty všecky, jako ona sama, podlehly a wyhlazeny jsou jedna po druhé: konstitucionalisté, Girondini, Montagnardové i tyrani sami. Po každé porážce bylo krweprolití větší, system tyranství prudší. Mužové výboru byli nejzuřivější, poněwadž byli poslední.

Wýbor pro obecné blaho, wydán outoku Ewropy i nenáwisti tolika přemožených stran, obáwal se aby zmírnění jeho násilnosti neuwedlo jej we zkázu, pročez chtěl jedním rázem potlačiti swé nepřátely i zbawiti se jich. „Jenom mrtví newrací se více,“ prawil Barrère. — „Čím více se potí společenské tělo,“ doložil Collot d'Herbois, „tím zdravějším se stane.“ Ale oudové výboru, nemajíce vládu swou za pomíjející, snažili se založiti demokracii, a hledali w ustaweních garancii pro onen čas, w kterém by upustili od popraw. Byliť oni w nejvyšší míře nadšeni fanatismem jistých společenských teorií, tak jako w anglické rewoluci *wyznawači tisícileté říše*, s nimiž oni podobnost měli, nadšeni byli fanatismem náboženských ideí. Onino vycházeli od lidu, jako tito od Boha; onino chtěli bezvýminečnou politickou swobodu, tak jako tito ewangelickou, a toužili po *říši cnosti*, tak jako tito po *říši swatých*. Přirozenost lidská jde we všech věcech až na samý kraj, a w časech náboženských plodí křestanské demokraty, w časech zas filosofických politické.

Robespierre a Saint-Just nawrhli plán k této demokracii,

k jejímžto zásadám we všech swých řečích se přiznáwali; oni chtěli změnití mrawy, ducha i obyčeje Francouzka a udělali z něho republiku dle wzoru starých. Wláda lidu, ouřednictwo bez pýchy, občané bez náruživostí, bratrské obcování, úcta cnosti, prostota mravů, přísnost powahy byly ty věci, které chtěli zawésti. Nalezáme symbolické výrazy této sekty we všech řečích relatorů výboru, zvláště pak w řečích Saint-Justových a Robespierrowých. *Swoboda a rownost* pro vládu republiky; *nerozdílnost* pro její formy; *obecné blaho* pro její obranu a zachování; *ctnost* za první její zásadu; *nejvyšší bytost* pro její kultus; wzhledem na občany *bratrství* we wzájemných stýčnostech; *počestnost* w chování; *zdravý rozum* pro jejich ducha; *skromnost* u weřejném wystupování, jenž mělo se wztahowati pouze ke blahustátu a ne k jich osobnosti: to byly symboly této demokracie. Dále nemůže sáhati fanatismus. Páwodcowé tohoto systemu neskoumali, zdali je průwodný; oni jej měli za sprawedliwý a přirozený, a když měli jedenkráte moc w rukou, chtěli jej moci uwésti. Nebylo ani jediného z těchto slow, jenž by nebylo sloužilo k zatracení některé strany neb jednotlivé osoby. Royalisté a aristokrati byli pronásledowáni we jménu *swobody* a *rownosti*; Girondini we jménu *nerozdělnosti*; Philippeaux, Camille Desmoulin a mírní Montagnardové we jménu *obecného blaha*; Chaumette, Anacharsis Cloutz, Gobet, Hébert a celá anarchická a neznabožská strana we jménu *cnosti* a *nejvyšší bytosti*; Chabot, Bazire, Fabre d'Eglantine we jménu *počestnosti*; Danton we jménu *cnosti* a *skromnosti*. W očích fanaticů přispíwaly tyto *mravní zločiny* právě tolik k jejich zkáze, jako spiknutí jim za winu kladená.

Robespierre byl patronem této sekty, která we výboru měla ještě přemrštěnějšího a nezištnějšího horliwce, Saint-Justa, jež nazýwali apokalyptickým. On byl obličejem prawidelného s rysy hrubými a mocným, zádučiwým výrazem; pohledu pronikawého a pevného, a černých, uhlazených, dlouhých vlasů. Chowání jeho bylo chladné, jakkoli duše wroucí. Prostý we swých obyčejích, přísný, průpowědmi oplýwající, bez wáhání bral se do uskutečnění swého systemu. Sotwa pět a dwacitiletý jewil se nejodvážnějším ze všech oudů výboru, poněwadž ze všech nejvíce byl přeswědčen o swém systemu.

Náruživě zaujat pro republiku byl neunavený ve výborech, neohrožený ve svých poselstvích k vojskům, kdežto vždy dával příklad srdatosti, pochody i nebezpečností s vojáky děle. Náklonnost jeho k obecnému lidu nezaváděla ho k lichocením jeho náchylnostem; daleký toho, aby jako Hébert kroj a řeč jeho přijal, chtěl mu spíše wštípiti nenucenost, vážnost a důstojnost. Ale politika jeho činila ho ještě strašnějším, nežli jeho lidowládní smýšlení. Měť on mnoho smělosti, chladnosti, pevnosti, a uměl vždy použití prawé doby. Téměř neschopen utrpnosti uwáděl swé prostředky k obecnému blahu we formule, a ku provádění těch formulí přikračowal bez odkladu. Zdálo-li se mu potřebným wítězství, psanectwí anebo diktatura, žádal je hned. Byť on, na rozdíl s Robespierrem, člověk docela k jednání zrozený. Tento, seznaw jak welice užitečným by se mu státi mohl, brzo jej w konwentě k sobě přiwábil; Saint-Just zase lnul k Robespierrowi pro powěst o jeho neporušitelnosti, pro přísné jeho žiwobyťi a shodu jich ideí.

Lze pochopiti, jak strašné muselo býti spojení obou těch mužů při oblíbenosti, záwistnosti a wládychtiwosti jednoho i nesklonitelnosti a systematických náhledech druhého. K nim připojil se Couthon z osobní přichylnosti k Robespierrowi. Jakkoliw výraz jeho twáře byl jemný a tělo jeho napolo schromlé, nicméně byl nadšen nemilosrdným fanatismem. Ti činili we výboru samém triumvirát, který w krátce hleděl na sebe přiwésti celou moc. Tato ctižádost odcizila jim ostatní oudy výboru a uwrhla je konečně w záhubu. Prozatím wládl triumvirát konwentem i výborem. Měl-li býti národní sněm zastrašen, učiněn Saint-Just relatozem; měl-li býti překwapen, poslán Couthon. Ozýwalo-li se nějaké reptání, wáháno-li poněkud, pak ukázal se Robespierre a jedním slowem přiwedl wšecky k umlknutí, zastrašil wšecky.

W prwních dwou měsících po pádu městské rady a strany Dantonowy pracowali oudowé výboru, tehďáž jestě sworní, o upewnění swé wlády. Jejich kommissaři drželi na uzdě departementy, a na všech stranách wítězila wojska republikánská. Výborowé použili tohoto okamžení bezpečnosti a sjednocenosti k položení základu nowým obyčejům a ustawením. Nikdy nesmí se zapomenouti, že w rewolucích býwají

lidé hnáni dwoují wášní: láskou k swým ideám a chtiwosti wlády. Oudowé výboru srownáwali se na počátku we swých demokratických ideách, ku konci ale zápasili spolu o wládu.

Billaud-Varennes přednesl theorii o lidowládě i o prostředku, jak by se wojsko vždy mělo podřizowati národu. Robespierre šířil řeč o mravních ideách i slawnostech pro republiku se hodících; on zaswětíl dekádní swátky nejvyšší bytosti, prawdě, sprawedlnosti, stydliwosti, přátelství, střídmosti, wěrnosti, sláwě a nesmrtelnosti, neštěstí atd., zkrátka wšem mravním a republikánským cnostem. Tím způsobem připravowal zawedení úcty nejvyšší bytosti. Barrère dal swé zdání o vyhazení žebráctwí, též o podpoře, jakou dlužna jest republika chudému občanu. Wšecky tyto relace byly dle žádosti demokratů proměněny w dekrety. Barrère, jehož obyčejné řeči w konwentě měly za oučel, skrýwati sněmu jeho podrobenost, byl jedním z nejpowolnějších nástrojů výboru. On nadržel s hrůzowládou ani z fanatismu ani z ukrutenství; mrawy jeho byly jemné, soukromé žiwobyťi bezouhonné, a při tom byl ducha welmi mírného. Ale on měl strach, a byw před 10. srpnem konstitucionálním royalistou, před 31. kwětnem mírným republikánem, stal se chwalořečníkem i oučastníkem tyranstwa výboru. Důkaz to, že kdo nemá pewnou powahu, nemá činně wystupowati w rewolucích. Duch sám o sobě není dosti nesklonný; on jest příliš powolný a nachází důwody pro wše, byť se mu to i huusilo aneb jej lekalo; on nikdy nemí se zastawiti w prawou dobu za času takowého, we kterém musíme vždy býti připraweni na smrt, a skončiti roli swou tam kde se končí jeho smýšlení.

Robespierre, který byl powažowán za zakladatele této mravní demokracie, dosáhl nyní nejvyššího wrchole swého powznešení a swé moci. Jemu lichotila celá strana jeho, on byl *welikým mužem* republiky. Nemluwilo se leč o jeho cnosti, o jeho duchu, o jeho wýmluwnosti. Dwě okolnosti přičinily se jestě ke zwýšení jeho důležitosti. Třetího prairialu (22. března) chtěl neznámý ale neohrožený muž, jménem l'Admiral, oswoboditi Francouzsko od Robespierra a Collota d'Herbois. Celý den čekaw marně na Robespierra umínil si wečer usmrtiti Collota. Dal naň dwě rány z pistole, ale chybil. Druhého dne přišla k Robespierrowi mladá díwka, jménem Ce-

cilie Renaudowa, a snažně žádala s ním mluvit. Poněwadž nebyl doma, ona pak vždy na tom stála, aby byla předpuštěna, zatknuli ji. W malém uzlíčku byly u ní nalezeny dwa nože. „Co wás wedlo k Robespierrowi?“ tázali se jí. — „Chtěla jsem s ním mluvit.“ — „O čem?“ — „To záleželo na tom, jak bych ho byla nalezla.“ — „Znáte občana Robespiera?“ — „Neznám, chtěla jsem ho teprw poznati, abych wěděla, jak vypadá tyran.“ — „Co jste chtěla s oběma těmi noži?“ — „Nic, já neměla w oumyslu někomu ublížiti.“ — „A wáš uzlíček?“ — „Tam je prádlo ku přewlíkání se tam, kam mne odwedou.“ — „Kam to?“ — „Do wězení a odtud ke guillotíně.“ A skutečně byla tam odwedena nešťastná díwka, a zkáza její zachwátla i její rodinu.

Robespierrowi prokazowáno záwratné pochlebenstwí. U Jakobinů a w konwentě připisowáno jeho zachowání *ochrannému genu* republiky a *nejwvyšší bytosti*, jejíž jestotu byl dal uznati 18. florealu (7. kwětna). Zaswěcení nowé bohoslužby ustanoweno bylo po weškerém Francouzsku na 20. prairialu (8. čerwen). Šestnáctého jmenowán jest Robespierre jednohlasně presidentem konwentu, aby při té slawnosti mohl zastáwati místo nejwvyššího kněze. Objewilt se při tomto obřadu w čele národního sněmu s twáří zářící se radostí a důwěrou, což bylo u něho neobyčejné. Kráčeltě patnáct kroků před swými kollegy, sám a sám, *skwostně oděn*, drže w ruce kwětiny a klasy, co předmět wšeobecné pozornosti. Každý očekáwal něco od toho dne: nepřátelé Robespierrowi uchwatitelský krok, pronásledowané strany mírnější vládu od té doby. On ale sklamal očekáwání wšech, mluwě k lidu co nejwvyšší kněz skončil řeč swou, we které hledána naděje lepší budoucnosti, těmito beznadějnými slowy: „Lidé! dnes oddejme se čistě radostnému wytržení! Zítřa obnowme boj proti nešlechtnostem a tyranům!“

Dwa dni na to, 22. prairialu (10. čerwna) předložil Couthon konwentu nowý zákon. Rewolační soud byl poslušně obětowal wšecky sobě naznačené: royalisté, konstitucionalisté, anarchisté i Montagnardi byli zároweň wydáni smrti. A wšak on nejednal dosti rychle systematickým wyhlazowatelům, kteří se wěznů swých sprostiti chtěli co nejrychleji i za každou cenu. Ještě byly zachowány jakési formy, ty byly nyní

potlačeny. „Wšecka zdlouhawost,“ prawil Couthon, „jest zločin, každá showiwawá formálnost jest nebezpečná; potrestání nepřátel vlasti nemá se protahowati déle, nežli potřebí jest k jejich poznání.“ Obžalowaní měli swé zástupce, nyní nedostali žádných wíce. „Osočeným vlastencům dáwá zákon za zástupce vlastenecké porotníky; spiklým nepowoluje žádných.“ Až posud odsuzowání byli po jednom, nyní odsuzowali se hromadně. Až posud se zločiny, byt i rewoluční, přece aspoň nějak pojmenowáwaly, nyní byli za winné prohlášení „wšickni nepřátelé lidu“, a za nepřátele lidu „wšickni, kteří hleděli zničiti swobodu buď násilím anebo lstí.“ Až posud byl porotníkům při hlasowání zákon prawidlem, nyní měli „se řídití pouze swým swědomím.“ Jediný tribunal, Fouquier Thinvilla a několik porotníků, nestačil pro přírůstek obětí, jaký se dal předwídati při nowém zákonu; pročež rozdělen jest tribunal na čtvero oddělení, rozmnoženi soudcowé a porotníci, a weřejnému žalowateli přidáni ku pomoci čtyři zástupníci. Národní poslancowé konečně mohli býti před soud staweni toliko s powolením konwentu, nyní změněn jest zákon w ten smysl, aby se to díti mohlo pouhým nařízením wýborů. Zákon o podezřelých wedl za sebou zákon prairialowý.

Když Couthon skončil swou relaci, nastal šumot ustrnutí a hrůzy. „Projde-li tento zákon,“ zwolal Ruamps, „pak nám nezbywá ničeho nežli kulka do hlavy. Žádám aby se návrh ten odročil.“ Odročení bylo podporowáno, an w tom Robespierre wstoupil na řečniště. „Již dáwno“ řekl, „přikročuje konwent bez odkladu k rokowání i uzawírání, poněwadž dáwno již není podroben wládě stran. Žádám aby konwent, neohlížeje se na nawržené odročení, bude-li potřebí, do osmi hodin wečer skončil swé rokowání o zákonu jemu předloženém.“ Ihned počalo rokowání a w půl hodině přijat byl zákon po druhém čtení. Awšak příštího dne několik poslanců, polekaných wíce tím zákonem nežli wýbory, wrátilo se k wčerejšímu předmětu. Montagnardowé, kteří byli přátelé Dantonowi, obáwajíce se z nowého toho nařízení zlých následků pro sebe, nawrhli konwentu, aby se postaral o bezpečnost swých oudů. Bourdon od Oisy prwní promluwil o té věci, i byl podporowán. Merlin s chytře uwedným důwodem nawrhowal obnowení staré stráže sněmowní, a konwent přistoupil k jeho

návrhu. Poznenáhlu činily se námitky proti wčerejšímu usnešení, odwaha Montagnardů rostla, rokování nabývalo živosti. Couthon wyjel si na Montagnardy. „Nechť wědí oudowé wyboru,“ odpowěděl mu Bourdon od Oisy, „že mají-li oni sebe za vlastence, jsme my tak dobří vlastenci jako oni! Nechat wědí, že jim neodpowím s hořkostí na wyčítky od nich mně činěné! Ctím Couthona, ctím wybor; ale ctím též nezwiklatelnou Horu, která zachránila swobodu!“ Tu w podiwění nad neočekáwaným odporem pospíšil Robespierre na řečniště. „Konwent,“ prawil, „wybor, Hora, to vše jest jedno! Každý zástupce národu, který upřímně miluje swobodu, každý zástupce národu, který odhodlán jest umřítí pro blaho swé vlasti, náleží k Hoře. Bylo by to tupení vlasti, wraždění národu, kdyby se mělo trpěti, aby několik pletichářů, kteří ještě wětšího powrhování zaslужují nežli ostatní, poněwadž jsou wětší pokrytci, směřowalo k opanowání jedné části této Hory, chtěce se státi wůdci zvláštní strany!“ — „Nikdy“ odwece Bourdon, „nepřipadlo mi na mysl, státi se náčelníkem stranickým.“ — „Byla by to swrehowaná hanba,“ pokračowal Robespierre, „kdyby někteří kollegowé naši, osočowáním w omyl uwedení strany našich oumyslů a oučelů...“ — „Žádám o důkazy toho, co se twrdí,“ dí Bourdon; „dosti zřejmě padá to na mne, že jsem nešlechtník.“ — „Já nejmenowal Bourdona. Běda tomu, kdo sám se jmenuje. Ano, Hora jest čistá, wznešená, a pleticháři nepatří k Hoře!“ — „Jmenujte ty pleticháře!“ — „Budu je jmenowati, až bude potřebí.“ — Robespierrowy hrozby a rozkazující tón, podpora ostatních oudů wyboru, strach, který popadal jednoho po druhém, opět wšecko utišily. Náwrh Merlinůw, jakožto urážliwý pro wybor obecného blaha, byl zawržen a zákon prošel we swé celosti. Od těch dob nastaly tak nazwané odwody (fournées), a denně posíláno na smrt třeba k padesáti odsouzcenců. Tato hrůza w hrůze trwala ke dvěma měsícům.

Awšak konec této wlády se blížil. Sezení prairialowá byla posledni dobou swornosti mezi oudy wyborů. Od nějakého času již panowaly mezi nimi tajné různice. Dokud jim bylo společně bojowati, byli sjednoceni; jak mile wšak uwyklí na boj a wládu samotnými se spatřili na bojišti, přestalo to. Ostatně jich smýšlení nebylo docela stejné: strana demokratická byla

se po pádu obecní rady rozdwojila; Billaud Varennes, Collot d'Herbois a nejprřednější oudowé wyboru pro bezpečnost, Vadier, Amar, Vouland drželi při straně poražené a stawěli *úctu rozumu nad úctu nejwvyšší bytosti*. Též byli žárliwí na powěst Robespierrowu a nepokojní jeho moci, tak jako zase on zlobil se na jich tajné neschwalowání a na překážky, jaké kladli jeho wůli. Uměnil sobě w tuto dobu zkaziti nejpodnikawější Montagnardy: Talliena, Bourdona, Legendra, Frérona, Rovera a j., též soky swé we wyboru.

Robespierre wládl nad mocí ohromnou; nižší třída, která w něm spatřowala zosobněnou rewoluci, podporowala ho jakožto representanta swého smýšlení i swých interessů; ozbrojená moc Pařížská pod Henriotem byla jemu k službě. On panowal u Jakobinů, které sestawowal a wyčištwowal dle swé libosti; wšecka důležitá místa obsazena byla jeho twory; on sám byl ustawil rewoluční tribunal i nowé přednostenstwo obecní, dosadiw na místo generálního prokuratora Chaumetta národního jednatele Payana, a mairem učiniw na místo Pache Fleuriota. Awšak jaký byl oučel jeho při tom, že nejdůležitější místa rozdával nowáčkům a že oddělowal se od wyborů? Dychtil po diktatuře? anebo chtěl tím pouze dospěti k swé *demokrácii cnosti*, když zkazil *nemrawce* mezi Montagnardy a *buřiče* we wyboru, co jich ještě zbýwalo? Každá strana byla ztratila swé wůdce: Girondini swých *dwa a dwacet*; obecní rada Héberta, Chaumetta a Ronsina; Montagnardé Dantona, Chabota, Lacroixe, Camilla Desmoulinsa. Jakkoliw ale ortelowal Robespierre wůdce, ujímal se nicméně bedliwě mass. On byl zastáwal oněch třiasedmdesát zatknutých proti žalobám Jakobinů a nenáwisti wyboru; on se byl postawil w čelo nowé rady obecní, i neměl se obáwati žádného jiného odporu proti swým zámyslům, necht byly jakékoli, leč od malého počtu Montagnardů a od wlády konwentu. Proti této dwojnásobné překážce wynakládal w poslední době swé oučinnosti wšecky síly. Zdá se že nerozdělowal republiku od swého protektoratu, a že obě zároweň založiti chtěl na rozwalinách ostatních stran.

Wybory bojowaly proti Robespierrowi swým způsobem. Pracowalyt tajně o jeho zkáze, winíce ho z tyranstwí. Uwedení jeho bohoslužby rozhlašowali za znamení jeho uchwati-

telství; připomínali jeho hrdé chování w den opojenosti, 20. prairial, a vzdálenost, we které se držel od samého národního sněmu. Mezi sebou nazýwali ho Pisistratem, a jméno to chodilo již z úst do úst. Jedna okolnost, která by za jiné doby nepatrnou bývala, dowolila jim učiniti naň skrytý outok. Jistá stařena, jménem Kateřina Théotowa, hrála si w nějakém odlehlem koutě na prorokyni, shromáždující okolo sebe několik mystických sektářů; nazýwali ji matkou boží i zvěstowala příští „obnowujícího messiáše“. U ní nacházel se starý kollega Robespierřůw z konstituujícího sněmu, kartusian Dom Gerle, který měl od samého Robespierra občanské wyswědčení. Výbory, odkrywše „tajemství matky boží“ a prorocství její, měli za to aneb se aspoň tak stawěli, že Robespierre používá toho prostředku, aby získal na swou stranu fanatiky a dal prohlásiti své powýšení. Jméno její Théot změnili na Theos, což znamená Bůh, a co messiáše, jehož příští zvěstowala, naznačowali dosti šikowně Robespierra. Starému Vadierowi uloženo, aby we jmenu výboru pro bezpečnost podal zpráwu o této nové sektě. Ten, samolibý a zchytřalý, udal zaswěcence těch tajností, uwáděl bohoslužbu w posměch, wpletl mezi to Robespierra ani ho nejmenowaw, a způsobil, že byli fanatikové uwězněni. Robespierre chtěl je zachrániti. Chowání výboru pro všeobecnou bezpečnost rozzlobilo jej nanejvýše, i mluwil w klubu jakobinském s powržením a hněwem o řeči Vadierowě. Nowý odpor nalezl we výboru pro obecné blaho, který se zdráhal pronásledowati osoby od Robespierra naznačené. Od té doby nechodil mezi wladarské své soudruhy a jen zřídka býwal přítomen sezení konwentních. Ale pravidelně chodil k Jakobinům, a s řečnictwem toho klubu myslil zničení nepřátely své, jako byl činil až posud.

Přirozeně zádumčiwý, podezřiwý a ouzkostliwý stal se ještě trdomyslnějším a nedowěrnějším. Newycházel již leč w průwodu holemi ozbrojených Jakobinů, jenž nazwání jsou jeho žiwotní stráží. Brzo započal w demokratickém spolku své žaloby. „Wšickni tito zkažení lidé“ prawil, „musejí býti wyhnáni z konwentu;“ tím rozuměl přátely Dantonowy. Robespierre dal je střici s ouzkostliwou bedliwostí. Denně chodili w patách za nimi wyzwědači, kteří mu dávali zpráwu o všech jejich krocích, návštěwách i řečích. Netoliko na

Dantonisty wyjžděl u Jakobinů, on wystoupil i proti výboru, woliw k tomu den, když Barrère měl předsednictwí w klubu. Po sezení wrátil se tento domů s kleslou myslí. „Jsemť již syt lidí,“ řekl k porotníkowi Villatowi. — „Co měl as jenom za příčinu, že se tebe dotýkal?“ tázal se tento. — „Ten Robespierre jest nenasytňý,“ odwece Barrère, „když se mu neděje wšecko po wůli, chce si námi prokrestiti cestu. Kdyby nám mluwil o Thuriotowi, Guffroiowi, Roverowi, Lecointrowi, Panisowi, Chambonowi, Monestierowi, o celém ohonu Dantonowu, srozuměli bychom se: necht žádá ještě třeba Talliena, Bourdona od Oisy, Legendra, Frérona, budíž.... ale Duvala, Audiona, Leonarda Bourdona, Vadiera, Voulanda, k tomu nelze přiwoliti.“ Wydati oudy výboru býwalo by tolik, jako zuřiti sám proti sobě. Zůstalit oni stáli, očekawajíce outok, jakkoli se ho báli. Robespierre byl welmi strašňý, jak pro swou moc, tak pro swou nenáwist i zámysly své; jemu náleželo počíti boj.

Ale kterak to měl nawlíknouti? Byltě ponejprw půwodem spiknutí, kdežto doposawád byl kořistil ze všech pohybů lidu. Danton, Cordelierowé a předměstí byli se 10. srpna spikli proti trůnu; Marat, Montagnardowé a obecní rada spikli se 31. kwětna proti Girondinům; Billaud, Saint-Just a výbory způsobili pád obecní rady a zeslabení Hory. Nyní stál Robespierre samotén. Nemoha k swému záměru užiti wlády, ponewadž se prohlásil proti výborům, wzal outočiště své k nižší třídě a k Jakobinům. Nejpřednější mezi spiklými byli: Saint-Just a Couthon we výboru; maire Fleuriot a národní jednatel Payan w obecní radě; předseda Dumas a místopředseda Coffinhal při rewolučním soudu; welitel nad ozbrojenou mocí Henriot a demokratický spolek. Dne 15. messidoru (3. čerwence), tři neděle po wyjítí zákonu prairialowého a 24 dní před 9. thermidorem, bylo vše uzawřeno; toho dne psal Henriot mairowi: „Milý druhu, budeš spokojen se mnou i s mým chowáním w té věci; ano mužowé, jenž milují wlast, snadno se srozumějí k obrácení všech kroků swých we prospěch wlasti. Byl bych přál, ano žádám si posud, aby tajemství toho podniknutí bylo w obau našich hlavách, pak by se o něm darebáci ničeho nedowěděli. Pozdrawení a bratřstwo.“

Saint-Just byl wyslán k sewerní armádě, Robespierre

ho rychle zpět povolal. Než se navrátil, připravoval Robespierre myslí Jakobinů. W jich sezení 3. thermidoru stěžoval si na jednání výborů a na „pronásledování vlastenců“, kteréžto chrániti přísahal. „Nesmí“ pravil, „zůstatí žádné památky o strannictví ani zločinu, buď si to kdekoliw. Několik ničemníků zneuctíwá konwent, on však bezpochyby nedá se od nich potlačiti.“ Potom wyzýwal swé soudruhy Jakobiny, aby předložili národnímu sněmu „swé úwahy“ — wše jako 31. kwětna. Čtvrtého přišla k němu deputace z departementu Aisneského, stěžujíc sobě na jednání vlády, již on déle než měsíc se vzdalował. „Konwent“ odpověděl Robespierre, „w tom postawení, w jakém se nachází, rozežrán shnilou nákazou, již zbawiti se jemu nelze, nemůž wíce zachrániti republiku; ona zahyne s ním. Nyní panuje odsuzování vlastenců. Co se mne týče, já stojím již jednou nohou w hrobě; w málo dnech wkročím tam i s druhou. Ostatek leží w rukou prozřetelnosti.“ Jsa tenkrát churaw schwalně přeháněl swou kleslost myslí, swá obáwání i nebezpečenství republiky, aby podpálil vlastence a osud rewoluce spoutal s osudem swým.

Zatím wrátil se Saint-Just od armády. Robespierre zpravil ho o tom, jak stojí věci. On šel do výborů, jejichž oudové přijali ho chladně; jak mile wstoupil, skončili swé porady. Saint-Just znamenaje z jejich mlčení, z několika prohozených slow, z jich rozpačitých neb nepřátelských pohledů, že není času k ztracení, nalehal na Robespiera, aby jednal. Zásada jeho byla, jednati rázně a rychle. „Odwaha“ pravil, „jest celé tajemství rewoluce.“ Ale on chtěl přiměti Robespiera k odważnému kroku, který se nemohl podařiti, pobízeje ho k outoku na swé nepřátely, pokud jsou nepřipraveni. Moc, kterou vládl, byla rewoluční a spočíwající na veřejném mínění, ale nebyla organisována. Museltě použití buď konwentu anebo obecní rady, buď zákonní moci vlády, anebo mimořádné moci powstání. Takový byl obyčej, tak musely se diti násilné kroky. Aníž mohlo se přikročiti ku powstání dříve, pokud národní sněm neodmrštil žádost; sice scházela zá-
minka ku pozdwižení. Robespierre tedy byl přinucen, započíti boj nejdříve w konwentu. Doufá on, že swou přewahou w něm dosáhne wšeho, kdyby pak mimo nadání odporował, spolehal

na to, že lid od obecní rady wzbouřený powstane 9. thermidoru proti psancům montagnardským a výboru pro obecné blaho, tak jako 31. kwětna powstal proti psancům girondinským a kommissí dwanácti. Řídímet jednání i naděje swé vždy podle minulosti.

Dne 8. thermidoru objevil se časně w konwentě, wstoupil na řečniště a řeči welmi šikownou obwiňował výbory. „Přicházím k wám,“ řekl, „abych se ujal uražené waší wážnosti a porušené swobody. I sám sebe budu zastáwati, což wám nebude diwno, neboť wy se nepodobáte k tyranům, proti nimž bojujete. Křik uražené newinnosti neobtěžuje waše uši, a není wám nepowědomo, že tato wěc wám není cizí.“ Po takowémto úwodu stěžował si na swé osočowatele a wyjel na ty, kteří chtějí zkaziti republiku buď přílišností anebo mřností; na ty, kteří pronásledují pokojné občany, čímž naznačował výbory; na ty, kteří pronásledují pravé vlastence, čímž naznačował Montagnardy. Pochwáliw náwrhy, předšlé chování i ducha konwentu doložil, že nepřátely jeho pokládá i za swé. „Což pak jsem já, abych zasluhowal jejich pronásledování, kdyby ono spojeno nebylo se wšeobecnou soustawou jejich spiknutí proti konwentu? Což jste neznamenali, kterak, chtěje wás docela odtrhnouti od národu, prohlášowali wás za diktatory, jenž panují pouze hrůzou a jichž odřiká se mlčky žádost Francouzů? Co se týče mne, jakáž to medle jest strana, ku které náležím? Wy sami jste to. Jaká to jest strana, jenž od počátku rewoluce wšecky jiné na zem powaliwši tolik znamenitých zrádců zničila? Wy jste to, národ, zásady jsou to. To jest ta strana, které jsem oddán a proti které spolčeny jsou wšecky zločiny..... Hle, při nejmenším šest neděl již přinutila mne nemožnost, činiti dobré a zamezowati zlé, k ouplnému odřeknutí se wšeho ouředního oučinkování co oud výboru pro obecné blaho. Bylo-liž vlastenectví lépe chráněno? jsou-liž strany ostýchawější? zdaliž vlast je šťastnější? Wliw můj wždycky obmezował se na zastáwání interessů vlasti před národním zástupnictwím a tribunalem veřejného mínění.“ Snažiw se stotožniti záležitost swou se záležitostí konwentu, dráždil jej proti výborům myšlénkou jeho neodwislosti: „Zástupcowé národu, jest čas, abyste opět přijali onu hrdost a pewnost powahy, jaká wám sluší.

Wy nejste k tomu abyste byli ovládáni, nýbrž abyste sami vládlí oněmi, jimžto jste wěnowali swou důwěru.“

W tu samu dobu, co hleděl získati sněm návratem jeho moci a ukončením jeho otroctwí, obrátil se spolu ke straně mírné, připomínaje že jemu jest zawázána za obhájení tři a sedmdesáti zatknutých, a dáwaje naději že se wrátí pořádek, sprawedlnost i milosrdí. Mluwil o změně hltawého a obtížného systemu finančního, o zmírnění rewoluční vlády, o řízení její činnosti a potrestání jejích jednatelů, kteří zapomněli se nad swou powinností. Konečně oslowil národ, mluwě o jeho potřebách a jeho moci; když pak již všeho se byl dotekl, co mohlo působiti na konwent, soběctwí, naděje i bázně, doložil: „Wyřkněme to tedy, že jest spiknutí proti weřejné swobodě, které zakládá sílu swou na zločinném spolčení, w lůně samého konwentu zahrněném; že spolčení toto má spoluwiníky we výboru pro bezpečnost; že nepřátelé republiky, postawiwše tento výbor naproti výboru pro obecné blaho, dwojí vládu zawedli; že k tomuto spiknutí náležejí oudowé výboru pro obecné blaho; že spolčení takto utwořené hrozí záhubou vlastencům i vlasti. Jaký jest prostředek proti takowému zlému? Potrestání zrádců, obnowení písáren výboru pro bezpečnost, wyčištění toho výboru a podřízení jej výboru pro obecné blaho; wyčištění i samého toho výboru; ustanowení vládní jednoty pod wrchností konwentu; rozdrčení takto všech stran wáhou národní moci, aby na jejich rozwalinách wyzdwihnouti se mohla vláda sprawedlností a swobody.“

Toto ohlášení wálky přijato bylo bez nejmenšího potlesku, bez nejmenšího reptání. Mlčení, s kterým Robespierre byl poslouchán, trwalo dlouho i po skončení jeho řeči. Se všech stran wyměňowaly se we wáhajícím shromáždění nepokojné zraky. Konečně uchopiw se slova Lecointre z Versailu nawrhl, aby se ta řeč dala tisknout. Ten nawrh byl znamením k jitření, k hádce, k odporu. Bourdon od Oisy protiwowal se tisku jakožto věci nebezpečné, i bylo mu tleskáno; když ale Barrère podle obojetného swého způsobu twrdil, že wšecky řeči musejí býti uweřejněny, a Couthon žádal rozeslání její wšem obcím republiky, ustanowil konwent, zastrašen zdánlívým srozuměním obou sobě protiwných stran, aby ta řeč byla wytištěna i roseslána.

Oudowé obou obwiněných výborů, jenž byli doposawád mlčeli, widouce že Montagnardowé jsou poraženi a wětšina nejistá, cítili že jest čas k mluwení. Vadier wystoupil prwní proti řeči Robespierrowě i proti němu samému. Chambon pokročil dále. „Jest čas, aby se celá prawda wyřkla,“ prawil, „jediný člověk zadržuje wáli národního konwentu, tento člověk — jest Robespierre.“ — „Nátwarka musí se strhnouti,“ doložil Billaud Varennes, „necht skrývá se pod ní číkoliw obličej; raději necht mrtwola má za trůn slouží ctižádníku, než abych se mlčením swým učinil spoluwiníkem jeho zločinů.“ Panis, Bentabole, Charlier, Thirion, Amar též naň doráželi. Fréron nawrhl, aby konwent zlomil záhubné jho výborů. „Přišlat doba“ prawil, „k opětnému wzbuzení swobodného mínění. Žádám aby sněm zrušil swé usnešení, které uděluje výborům práwo k zatýkání národních zástupců. Kdož může mluwiti swobodně, když se musí obáwati, aby nebyl zatčen?“ Bylo slyšeti několik tlesků, ale doba ouplného wyswobození konwentu nebyla ještě přišla; muselt boj proti Robespierrowi weden býti pod ochranou výborů, aby pak tím snadněji mohly wybory samy býti swržené. Také byl zamítnut Fréronůw nawrh. „Ten, jehož zdržuje bázeň projewiti mínění swé,“ řekl Billaud Varennes pohlédna naň, „nezasluluje jméno národního zástupce.“ Opět jest obracena pozornost na Robespierra. Usnešení, které nařizowalo tisk jeho řeči, jest odwołáno a řeč poslána výborům ke zkoušce. Robespierre překwapen tímto prudkým odporem, řekl na to: „Jak že! já se odwážuji w lůně sněmu skládati prawdy, jež mám za důležité pro blaho vlasti, a moje řeč pošle se ke zkoušení oudům, jež obwiňuji!“ Odešel poněkud zaražen, a wšak w naději, že buď zase obrátí sněm, který se byl objewil kolotawým, anebo jej podmaní pomocí spiklých Jakobinů a obecní rady.

Wečer odebral se do klubu. Tam byl se zápalém přijat a přečetl řeč, kterou byl národní sněm zawrhl; Jakobini zahrnuli jej pochwalou. Potom wyprawowal o dorážkách naň činěných, aby pak ještě wíce je pobouřil, doložil: „Jsem hotow, když potřeba to káže, wypíti i koflík Sokratůw!“ — „Robespierre,“ zwolal jeden poslanec, „já jej wypiju s tebou!“ — „Robespierrowi nepřátelé“ dokládáno ze všech stran, „jsou nepřátelé vlasti; at je jmenuje, a oni přestanou žít.“

Celou tuto noc připravoval Robespierre stoupence své pro příští ráno. Bylo umluweno, aby se shromáždili na radnici a w klubu jakobinském, co zatím Robespierre se swými přátely odebere se do národního sněmu.

I výbory byly se shromáždily a radily se celou noc. Saint-Just byl přišel mezi ně. Druhowé jeho snažili se ho odvrátiti od triumvirátu; i uložili mu sepsati relací o události minulého dne, kterou jim měl předložit. Na místě toho sepsal list žalobní, který jim nechtěl zdělit, a opustil je řka: „Wy jste hluboce ranili mé srdce, já je otewru před konwentem.“
 < Výbory kladly poslední naději na statečnost sněmu a sjednocení se všech stran. Montagnardé neopominuli ničehož, aby docílili toto sjednocení. Oni se obrátili k nejwzácnějším oudům pravice i rowiny, a zapřísáhali Boissy-d'Anglasy a Durand-Maillana, jenž byli w jejich čele, aby se s nimi spojili proti Robespierrowi. Ti wáhali z počátku, i měliť takowou bázeň před mocí Robespierrowou, s druhé pak strany tak welice newražili na Montagnardy, že dwakráte odmrštili Dantonisty, ani je newyslechnouce. Konečně tito po třetí na ně nalehli, a nyní uwolila se pravice i rowina, že je bude podporowati. S obou stran bylo tedy spiknutí. Wšecky strany sněmu byly sjednoceny proti Robespierrowi, všickni spoluwinníci triumvirů přichystáni byli proti konwentu. Tak stály věci, když se otewřelo sezení 9. thermidoru (27. čerwence).

Oudowé národního sněmu sešli se dříve než obyčejně. Okolo půl dwanácté procházeli se na galeriích, dodávajice sobě wespolek myslí. Bourdon od Oisy, Montagnard, přistoupil k Durand-Maillanowi od pravice, a tiskna mu ruku řekl: „Jsout to hodní mužowé, ti od pravice!“ Rovère a Tallien přistoupili též a připojili pozdravení své k Bourdonowu. O polednách widěli skrze dvěře sněmowny, kterak Saint-Just wystoupil na řečniště. „Nyní přišla doba!“ řekl Tallien, i wstoupili do sněmowny. Robespierre byl se usadil naproti řečništi, nejspíše aby zraky swými zastrášowal řečníky. Saint-Just počal: „Já nenáležím k žádné straně, budu bojowati se všemi. Běh věci tomu chtěl, aby toto řečniště stalo se snad skalou Tarpejskou onomu, který wám řekne, že oudowé vlády opustili dráhu rozšafnosti.“ Ihned prudce přetrhl mu řeč Tallien: „Žádný dobrý občan nemůže zadržeti slze své, wida

jak nešťastnému osudu zanechává se obecné blaho. Wšude widěti jen roztržení. Wčera jeden oud vlády odloučil se od ní, aby ji obwinil. Dnes to samé čini jiný oud. Znowa má přijíti k boji, neštěstí vlasti má se množiti, vlast sama uwržena býti w propast. Žádám aby se docela roztrhla záclona!“
 „To se musí stát! to se musí stát!“ woláno se všech stran.

Billaud-Varennes uchopil se nyní slova se swého místa. „Wčera“ prawil, „byl spolek jakobinský pln wyzwědačů, neboť nikdo neměl listek; wčera osnowán jest w tom spolku plán ku poškrzení národního konwentu; wčera widěl jsem lidi kydající nejwětší hanebnosti na ty, kteří nikdy se nechýlili od dráhy rewoluce. Widím na Hoře jednoho z těch lidí, jenž hrozili zástupcům národním; tamto jest!“ — „Zatkněte ho! zatkněte ho!“ křičeno. Posluhowé zmocnili se ho i odwedli jej k výboru pro bezpečnost. „Přišla doba k mluwení prawdy,“ pokračowal Billaud-Varennes. „Národní sněm zle by posuzowal události i vlastní swé postawení, kdyby sobě tajil, že stojí uprostřed dwojí wraždy. On zahyne, okáže-li slabost.“ — „Ne, ne, on nezahyne!“ odpověděli všickni oudowé, wzchopíce se. Oni přisáhají, že chtějí zachowati republiku; gallerie tleskají wolající: „Sláwa národnímu konwentu.“ Bouřliwý Lebas žádá o slowo, aby se zastal triumvirů; odepře se mu a Billaud pokračuje. On dává konwentu zpráwu o jeho nebezpečenství, doráží na Robespiera, udává jeho spoluwinníky a odhaluje jeho chowání i jeho dychtění po diktatuře. Wsechněch zraky obracují se na tohoto. On dlouho je pewně snese, konečně ale nemoha se déle udržeti vyskočí na řečniště. Ihned powstane křik: „Dolů s tyranem! dolů s tyranem!“ jenž nedopustí mu mluwiti.

„Práwě žádal jsem,“ řekl nyní Tallien, „aby se roztrhla záclona; s potěšením znamenám, že jest docela roztržena; zpiklí jsou wyzrazeni, brzo budou zničeni a swoboda zwítězí. Wčera widěl jsem schůzku Jakobinů, i třásl jsem se o vlast. Widěl jsem, kterak se twoří armáda nowého Cromwella, i ozbrojil jsem se dýkou, abych mu prsa proklál, kdyby národní konwent neměl tolik síly, aby uzawřel jeho obžalowání!“ Při tom wyňaw dýku máchal ní před konwentem hněwem naplněným, a žádal přede vším, aby zatčen byl Henriot a sněm za stály prohlášen, což obě powoleno při hlasitém wolání: „Sláwa

republice!“ Dále wymohl Billaud zabavení tří nejodvážnějších spoluvinníků Robespierrowých: Dumasa, Boulangera, Dufřesa. Barrère dal postawiti konwent pod ochranu ozbrojených čtvrtí a nawrhl prowolání k národu. Každý nawrhl nějaké potřebné opatření. Vadier odvrátil na chvíli pozornost sněmu od nebezpečnstwí jemu hrozcících, aby ji znova obrátil na záležitost Kateřiny Theosowé. „Neuchylujme otázku od práwé věci,“ zwolal Tallien. — „Wšak já ji zpět uweudu k ní,“ křičel Robespierre. — „Zabýwejme se s tyranem,“ opětowal Tallien a znova i žiwěji naň dorážel.

Robespierre, který opět snažil se mluwiti, který nahoru dolů běhal po stupních řečniště, jehož hlas přehlušen byl křikem: „Dolů s tyranem!“ a zwoncem, jímž předseda Thuriot neustále cinkal, Robespierre učinil poslední pokus za doby krátkého utišení. „Naposledy,“ zwolal, „pustíš mě k slowu, předsedo zákeřníků?“ Ale Thuriot nepřestal zwoniti. Robespierre wrhl okem na gallerie, ale ty zůstawaly nepohnuté; na to obrátil se ku prawici: „Mužowé čistí, mužowé ctnostní,“ prawil k nim, „k wám беру swé outočistě; dopřejte mi slowo, jež mi odpírají wrahowé.“ Žádná odpověď, hrobowé ticho. Tu wrátí se sklíčen na swé místo, a přemožen namáháním a hněwem klesne na sedadlo. U huby stojí mu pěny, hlas jeho chraptí. „Nešťastníče,“ wolá naň jeden Montagnard, „krew Dantonowa tě udusí!“ Žádá se jeho zatčení, i podporuje se ze všech stran. Wzchopi se mladší Robespierre: „Já jsem tak winen jako můj bratr; já se oučastním w jeho cnostech, chci se také oučastniti w jeho osudu.“ — „Nechci se přidružití k hanbě toho uzawření,“ doloží Lebas, „i já žádám býti zatčen.“ Jednohlasně uzawře sněm zatčení obou Robespierřů, Couthona, Lebasa i Saint-Justa. Tento poslední byl dlouho wytrwal na řečništi beze změny w obličejí a pokojně sestoupil na swé místo, kdežto snesl dlouhou tuto bouři, nedaje na sobě znáti žádného zmatku. Triumwírowé byli odewzdáni žandarmům, kteří je odwedli při všeobecném jáсотu. Odcházeje zwolal Robespierre: „Republika jest ztracena, loupežníci wítězí!“ Bylo půl šesté hodiny, sezení bylo odloženo do sedmé.

Mezi bouřliwým tímto bojem byli se spoluwinníci triumvirů shromáždili na radnici i w klubu jakobinském. Maire Fleuriot, národní jednatel Payan, welitel Henriot, byli již od-

poledne na radnici. Zpočátku swolali bubnem obecní ouředníky, jsouce té naděje, že Robespierre w konwentě zwítězí a že pak nebudou ani potřebowati weliké rady ku prohlášení powstání, ani čtvrtí ku podporowání jeho. Několik hodin na to přinesl sněmowní sluha mairowi rozkaz, aby se dostawil před konwent a zpráwu dal, w jakém stawu se Paříž nachází. „Jdi a řekni swým nešlechtníkům,“ odpověděl mu Henriot, „že se zde radíme o jejich wyčištění. Nezapomeň říci Robespierrowi, aby zůstal pewným a žádný strach neměl.“ Okolo půl páté došla zpráwa o zabawení triumvirů a o dekretu proti jejich spoluwinníkům. Ihned poručeno býti na poplach, zawřítí šraňky, shromážditi welikou radu a swolati čtvrtní wybory. Dělostřelci dostali rozkaz táhnouti se swými kusy na radnici, kamž i rewoluční wyborowé powolání byli, by složili přísahu insurrekční. Posláno k Jakobinům, kteří byli schůzku swou prohlásili za stálou. Wyslanci municipální přijati byli w klubu s nejwětším enthusiasmem. „Spolek bdí nad wlastí,“ řeklo se k nim, „on přísahal, že raději wolí smrt, nežli žiwot mezi nešlechtníky.“ Stala se úmluwa s obau stran, a zároveň zawedeno rychlé spojení mezi oběma těmi středy powstání. Henriot běhal w čele swého generálního štábu po ulicích s pistolí w ruce, aby zbouřil lid, wolaje: „we zbraň!“ mluwě k luze, a wšecky, s kterými se potkával, wybízeje na radnici „k zachránění wlasti“. W tom jej zpozorowali dwa oudowé konwentu w ulici Saint-Honoré, i hned wybídli několik žandarmů we jměnu zákona, aby wykonali zatykační dekret; oni uposlechli a Henriot přiweden byl swázan před wybor pro bezpečnost.

Mezi tím nebylo s obou stran ještě nic rozhodnuto. Každá strana použíwala moci, kterou wládla, konwent dekretů, obecní rada powstání; každá wěděla, jaký následek bude míti její porážka, a to wědomí dodávalo oběma činnosti, prozřetelnosti a odwahy. Dlouhý čas byl wýsledek nejistý. Od poledne až do pěti hodin měl konwent na wrchu; i daltě zatknouti triumvirů, národního jednatele Payana a kommandanta Henriota. On byl sjednocen a obecní rada nebyla ještě sebrala swé síly; ale od šesti do sedmi obrátil se zase prospěch na stranu powstalců a konwent zdál se ztraceným. W té době byl

národní sněm rozdělen, a obecní rada zdvojnásobňovala své úsilí i svou odvalu.

Robespierre byl odveden do Luxemburku, bratr jeho k svatému Lazaru, Saint-Just do skotského kláštera, Couthon do la Bourbe, Lebas do Conciergerie. Obecní rada zakázala žaláříkům je přijímatí a vyslala municipální úředníky s ozbrojenými zástupy, aby je přivedli nazpět. Nejprv byl osvobozen Robespierre, i weden jest u vítězoslávě na radnici, kdežto přijat s největším zápalem a voláním: „Sláva Robespierrowi! zkáza zrádcům!“ Málo před tím byl odešel Coffinhal w čele 200 dělostřelců, aby wyswobodili Henriota, který byl ještě pořád zadržován u výboru pro bezpečnost. Bylo nyní sedm hodin a konwent znou se shromáždil. Stráž jeho byla sotwa asi 100 mužů silna. Přijde Coffinhal, wraží do dworů, zmocní se výborů a wyswobodí Henriota. Tento odebere se na Carousselské náměstí, promluví k dělostřelcům a dá kusy jejich zamířiti na konwent.

Sněm radí se právě o svém nebezpečnosti. Ráz na ráz přicházely zprávy o strašných prospěchách spiklých, o buřických rozkazech obecní rady, o wyswobození triumvirů, o jejich přítomnosti na radnici, o wzteklosti Jakobinů a po znenáhlém swolávání rewolučních i čtvrtních výborů. Každou chvíli očekával na sebe outok, an w tom oudowé výboru, utíkajice před Coffinhalem, všickni ustrašení do sněmowny wstoupili. Od nich zwěděli národní zástupcové, že výbory jsou obklopeny a Henriot osvobozen. Rozčilení wystoupilo při té zprávě co nejvýše. Za chvíli přiběhl rychle Amar a zwěstowal, že wedení od Henriota dělostřelci zamířili kusy své na konwent. „Občané,“ řekl president prikryw hlavu svou na znamení smutku, „přišla doba, abychom umřeli na swých stanoviskách!“ „Ano, umřeme!“ opakowali všickni poslancové. Diwáci z gallerie hrnuli se wen křičíce: „Ke zbrani! zažeňme ty nešlechetníky!“ a sněm neohroženě prohlásil Henriota za wyzákonněného.

Na štěstí pro sněm nemohl Henriot pohnouti dělostřelce k wypálení. Moc jeho obmezowala se na to, že ho následowali, i obrátil se nyní k radnici. Odpor dělostřelců rozhodl osud dnešního dne. Od té doby widěla obecní rada, která již bez mála wítězství we swých rukou měla, kterak wěc její

běře zlý obrat. Když se jí nebylo powedlo násilné přepadení, widěla se obmezenou na zdloblawý wzrůst powstání; bojiště se změnilo a brzo již neoblehala obecní rada Tuilerie, nýbrž konwent táhl na radnici. Sněm ihned wyzákonnil spiklé poslance i odbůjnu obecní radu, wyslal kommissáře do čtvrtí, aby se ubezpečili jejich podpory, jmenowal presidenta Barrasa welitelem nad ozbrojenou mocí, jemuž přidal Frérona, Rovèra, Bourdona od Oisy, Férandu, Leonarda Bourdona a Legendra, muže wesměs odhodlané, a učinil výbory středem wšech operac.

Čtvrtní výbory byly se na pozvání obecní rady okolo dewaté hodiny shromáždily; wětší část měšťanů, jenž se k nim ubírali, byli nepokojni, w nejistotě a jen zmatečně zpraveni o sporu obecní rady s konwentem. Wyslancové powstalců nalehali na ně, aby se s nimi spojili a wyslali zástupy své k radnici. Čtvrtní výbory wyslaly tam prozatím jen deputace, jak mile však objevili se před nimi kommissáři konwentu, kteří je zprawili o dekretach národního sněmu a w jeho jménu je wybízeli, majice wůdce i shromáždíště, newáhaly déle. Pomalu dostawowaly se prápory jejich u národního sněmu, jež chrániti přísahaly, a při zápaluplném wolání a radostném tleskotu táhly skrze sněmownu. „Okamžení jsou drahá,“ řekl nyní Fréron, „musíme jednatí; Barras šel k výborům pro rozkazy, my potáhneme proti buřičům. Wybídžeme je we jménu konwentu, aby nám wydali zrádce; pakli to odeprou, w rumy obrátíme to stawení.“ — „Jděte bez průtahu,“ řekl president, „aby se nerozednilo dřítwe, nežli padnou hlavy spiklých.“ Několik práporů a několik děl staweno okolo sněmowny, aby byla bezpečna před outokem, ostatek zbrojné moci táhl we dwou proudach proti obecní radě. Bylo nyní skoro půlnoci.

Spiklí byli vždy ještě pohromadě. Robespierre, který přijat byl s jásotem, se sliby oddanosti i wítězství připuštěn byl do weliké rady mezi Payana a Fleuriota. Grěyské náměstí naplněno bylo lidem, bodáky, pikami i děly. Čekalo se jenom na příchod čtvrtí, aby se jednalo. Příchod jejich deputac, wyslání k nim municipálních kommissářů činily, že na ně spoleháno; Henriot stál za wšecko. Spiklí, nadějice se jistého wítězství, ustanowili wykonawací kommissí, chystali

přípisy k armádám a spisowali seznamy. Zatím chýlilo se k jedné, a ještě nebyla se dostavila ani jedna čtvrt, ani jeden rozkaz nebyl vydán, triumvirowé seděli ještě pořád pohromadě, a lid na Grèvském náměstí počal se nad takovou wáhawostí a neodhodlaností rozpakowati. Od ucha k uchu tajně rozhlašowáno, že čtvrti se rozhodly, že obecni rada jest wyzákoneňna a že zbrojné zástupy konwentu již táhnou. Horliwost ozbrojeného toho množství byla již welice ochabla, když někteří od národního sněmu napřed wyslaní, přimísíce se mezi ně, počali prowoláwati sláwu konwentu. Opakowalo to wíce hlasů. Potom přečteno jest prowolání, jenž prohlášowalo obecni radu za wyzákoneňnou, a po přeslechnutí jeho rozprášilo se ihned všechno lidstwo. W okamžení bylo Grèvské náměstí prázdno. Brzo na to přišel Henriot se šawlí w ruce, aby dodáwal myslí swému lidu; nenalezna pak žádného zwolal: „Jak že! jest to možná? Ti darebáci dělostřelci, jenž mě před pěti hodinami od smrti oswobodili, opouštějí mne nyní!“ Opět šel nahoru, ale w tom již přicházely zástupy konwentu, obklopily radnici, obsadily w tichosti wšecky východy a zwolaly pak hlučně: „Sláwa národnímu konwentu!“

Spikli, widouce se ztracenými, hleděli pomstě nepřátel swých ujíti samowraždou. Robespierre roztráštěl si dáseň ranou z pistole; 24) Lebas učinil za jeho příkladem, ale s lepším oučinkem, neboť se zastřelil; mladší Robespierre wrhl se dolů s třetího patra a přežil swůj pád; Couthon zasadil sobě rukou nejistou wíce ran; Saint-Just očekáwal swůj osud; Coffinhal wině Henriota z wáhawosti, shodil ho s okna do strouhy a utekl. Zatím wrazi zástupy konwentu do radnice, probíhají opuštěné síně, lapají spiklé a odnášejí je u wítězosláwě do národního sněmu. Bourdon wejda do sněmowny wolá: „Wítězství! wítězství! zrádců není wíce!“ — „Zbabělý Robespierre jest zde,“ řekl president, „přinášejí ho na nosídkách; bezpochyby nechcete aby sem přišel?“ — „Nechceme! nechceme!“ woláno, „pryč s ním na náměstí rewoluční!“ Nějaký čas nechali ho we výboru pro bezpečnost, než ho odwedli do Conciergerie. Tam, rozložen na stole s twáří zne-
twořenou a krwácející, vydán na odiw, potupě i proklínání, widěl plesati nad pádem swým wšecky rozdílné strany, jenž wytykaly mu wšecky jeho spáchané zločiny. W zápasu swém

se smrtí jewil welikou necitliwost. Potom byl odweden do Conciergerie a postawen před rewoluční tribunál, který přewšedčiw se o prawosti osob, jej i spoluwinniky jeho na powrawiště poslal. Dne 10. thermidoru okolo páté hodiny s wečera posazen jest na poprawní káru mezi Henriota a Couthona, kteří byli podobně zohaweni jak on. Hlawu měl obwázanou zkrwáceným šátkem, twář zsinadou, oko téměř zhaslé. Nesmírné množství tlačilo se ku káře, jewic hlučnou a rozpustilou radost. Lidé přáli sobě štěstí, objímali se, sy-pali naň hanu a potupu, a tlačili se blíž, aby ho lépe mohli widěti. Zandarmowé ukazowali naň šawlemi. On sám zdál se pohrdati lidem; Saint-Just pohlížel naň pewným okem. Ostatní, jichž bylo dwaadwacet, byli smutni. Robespierre wstoupil poslední na powrawiště. W okamžení, když padla hlawu jeho pod guillotinou, zawzněl potlesk a trwal několik minut.

S ním skončila se hrúzowláda, ačkoliw on we swé straně nebyl nejwětší horliwec pro tento system. Toužil-li po nejwyšší moci, potřebowal po jejím dosažení mírnosti, a hrůza, která wzala konec jeho pádem, byla by rovněž konec wzala jeho wítězstwím. Mám za to, že zkáza jeho byla ne-wyhnitelná; on neměl žádnou organisowanou moc, přiwrženci jeho, ačkoli četni, nebyli po wojensku rozděleni, weliká jeho moc spočíwala pouze w mínění a hrůze; nemoha nepřátely swé násilně přepadnouti jako Cromwell, hleděl jim naháněti strachu. Když se nedařilo déle se strachem, zkusil powstání. Ale jak mile konwent, opíraje se o wybory, smělosti nabył, musely čtvrti, spolehajíce na smělost konwentu, prohlásiti se proti powstalcům. Robespierre dorážeje na wládu popudil proti sobě národní sněm; tím samým lid z uzdy pustil, a spojení obou muselo jej zkaziti. Dewátého thermidoru nebył wíce konwent, jako 31. kwětna, rozdělen a neodhodlán naproti ouzce spojené, četné a smělé straně. Wšecky jeho strany byly porážkami, neštěstím a wždy hrozícím psanstwím sjednoceny a musely se w případě hoje ouzce spojití. Nezáleželo tedy na Robespierrowi, nebýti přemoženu. Zdalíž pak na něm záleželo, neoddělití se od výborů? Rowněž ne. Kdo dospěl tak daleko jako on, chce býti samotén, i býwá ztráwen swými náruživostmi; klamán swými nadějemi a dosawádním štěstím; když pak jednou prohlášena jest wálka, jest tak málo možný

pokoj, mír a rozdělení moci, jako spravedlnost a milosrdenství, když postavena jsou popraviště. Pak bývá právě to zkázou, co sloužilo ku povýšení: stranník musí zahynouti na popravišti, tak jako podmanitel ve válce.

Kapitola desátá.

Od 9. thermidoru až do 4. brumairu roku IV. (26. října 1795.), konce konventu.

(Konvent po pádu Robespierrowě. — Strana výborů; strana thermidorská; sestavení i oučel její. — Klesnutí demokratické strany výborů. — Obžalování Lebona a Carrieria. — Stav Paříže: Jakobini a předměstí prohlásí se pro staré výbory; pozlacená mládež (la jeunesse dorée) a čtvrti pro stranu thermidorskou. — Billaud Varennes, Collot d'Herbois, Barrère a Vadier obžalováni. — Hnutí germinalové. — Zawezení obžalovaných a některých montagnardských jejich stoupenců. — Powstání 1. prairialu. — Porážka demokratické strany. — Odzbrojení předměstí; nižší třída vyloučena od vlády, zbavena ústavy r. 1793, ztratí hmotnou svou moc.)

Dewátý thermidor byl první den v revoluci, v který podlehl ti, jenž činili outok. Tato jediná známka nám ukazuje, že rostoucí revoluční hnutí dosáhlo svého vrcholu. Tímto dnem muselo počítí hnutí opáčné. Všeoobecné powstání všech stran proti jedinému muži muselo konec učiniti potlačení, v které se nalezaly. Výbory samy sebe porazily w Robespierrowi, a vláda decemvirů pozbyla kouzlo hrůzy, na němž spočívala jejich moc. Výbory oswobodily konvent, a ten oswobodil poznenáhlu celou republiku. Zatím ony myslily, že pracowaly jen pro sebe a pro prodloužení revoluční vlády, an většina jejich podpůrců měla na zřeteli konec diktatury, samostatnost sněmu a uwezení zákonního pořádku. Již druhého dne po 9. thermidoru utwořily se mezi wítězi dvě protiwné strany, strana výborů a strana Montagnardů, kteroužto poslední nazwali *stranou thermidorowou*.

Strana výborů byla ztratila polowičku svých sil, mimo ztrátu svého vůdce neměla více žádnou obecní radu, jejíž buřičtí oudové, dva a sedmdesát počtem, poslání byli na popraviště, a která po dvojnásobné své porážce pod Hébertem a Robespierrem nebyla více znova zřizena aniž jakého wliwu měla. Ale strana tato podržela vždy ještě vládu prostředkem

wýborů. Všickni její oudové oddáni byli soustavě revoluční: jedni jenom w ní nacházeli spásu, jako Billaud-Varennes, Collot d'Herbois, Barrère, Vadier, Amar; jiní báli se protirewoluce a potrestání svých kolegů, jako Carnot, Chambon, oba Prieurowé a j. W konwentě náleželi k té straně všickni wen wyslaní kommissaři, mnozí Montagnardové, kteří se byli 9. thermidoru wyznamenali, a pozůstatky strany Robespierrowy. Kromě konwentu drželi s ní Jakobini, jakož se také vždy opírala o nižší třídy a předměstí.

Strana thermidorowá skládala se z nejwětší části oudů konwentu. Celé centrum sněmu, a co ještě od pravice zbýwalo, spojily se s Montagnardy, kteří byli upustili od někdejší své přemrštěnosti. Spojení se mírných, Boissyho d'Anglas, Siyesa, Cambacérèsa, Cheniera, Thibaudeaua, s Dantonisty Tallienem, Fréronem, Legendrem, Barrasem, Bourdonem od Oisy, Rovèrem, Bentabolem, Dumontem, oběma Merliny, udělili sněmu nový ráz. Po 9. thermidoru počala strana tato upewňowati panství své w konwentě; brzo wetřela se k vládě a wytiskla ty, jenž posawád byli panowali. Nyní podporována weřejným míněním, národním sněmem a výbory, přímo kráčela k swému cíli; i jala se pronásledowati přednější decemviry a některé jejich jednatele. Majíc w Paříži mnoho přitvrzenců opírala se proti Jakobinům o mládež a proti předměstím o čtvrti. Zároveň, aby se sesílila, powolala zpět do konwentu všechny od výboru pro obecné dobré wypsane poslance, nejdříve oněch tři a sedmdesát, kteří protestowali proti 31. kwětnu, potom i oběti toho dne. Jakobini se počali plašiti; klub jejich byl zawřen; předměstí se wzbouřila i byla odzbrojena. Po pádu revoluční vlády pomýšlela strana thermidorowá na uwezení jiné, i chtěla na základě ústavy od r. III. zawěsti pořádek možný, wolný, pravidelný a trwanlivý po mimořádném a prozatímním stawu, we kterém se nacházel konvent od začátku až do nynějška. Ale to vše dalo se jen poznenáhlu.

Newáhalyt obě strany měřiti se spolu po swém společném wítězství. Nade všechny byl revoluční tribunal předmětem hrůzy a oškliwosti. Jedenáctého thermidoru přetržena jest jeho činnost, ale w témž sezení způsobil Billaud-Varennes, že uzawření to jest odwoláno. On twrdil, že jenom spo-

luwinníci Robespierrowi jsou trestu hodni, a poněwadž wětší část soudců a porotců jsou lidé bezouhonni, tedy že na tom záleží, aby byli ponecháni we swých ouřadech. Barrère učinil návrh w témž smyslu; prawiltě, že triumvirowé ničeho neučinili pro rewoluční vládu, ano že často odporowali jejím krokům; jediná péče jejich že byla usazowat swé kreatury a dáwat jim směr záměrům jejich příznivý: on nalehal na to, aby nynější vláda se sesílila a zákon proti podezřelým, rewoluční tribunal, všickni jeho oudowé i s Fouquierem Thinvillem aby se podrželi. Při tomto jménu nastalo we sněmě všeobecné reptání. Fréron wyřkl všeobecnou newoli slowy: „Žádám aby se konečně země wyčištila od takowého networa, i aby Fouquier odešel do pekla máchat se w krwi, kterou procedil.“ Tleskáno mu pochwalně, a Fouquier ihned jest obžalowán. Zatím Barrère nepokládal se ještě za poraženého; on wždy podržel naproti konwentu onen způsob rozkazowací, jehož starý wýbor wždy s dobrým oučinkem použíwal; byl to s jeho strany zvyk, ale i wypočtěnost, neboť wěděl dobře, že není nic lehčího, jako pokračowati w tom co jedenkrát započato.

Ale politické proměny Barrèrowy, který byl šlechtic a před 10. srpnem býwal royalistický Feuillant, nedowolowaly mu takowý neoblomný a rozkazowací tón. „Kdo pak jest onen president Feuillantů, který nám chce zákony dáwati?“ tázal se Merlin z Thionvillu. Po celé sněmowně rozléhala se pochwala. Barrère byl w nesnázi a opustil řečníště, a tato prwní nehoda wýborů byla znamením jejich pádu w konwentu. Rewoluční tribunal zůstal sice, dostal však nowé oudy a nowou organisací. Zákon od 22. prairialu jest zrušen a při soudech pokračowáno s takowou zdlouhawostí, s tolíka ochrannými formálnostmi a s takowou mírností, jako dříve s přenáhlením a ukrutností. Tribunal tento nesloužil wíce proti někdejším podezřelým, kteří ještě na nějaký čas ponecháni jsou we wězeních při mírnějším s nimi nakládání, pak pomalu na swobodu pouštění dle metody, jakou byl nawrhl Camille Desmoulin swým *wýborem milosrdnosti*. We wýboru pro obecné blaho scházelo mnoho oudů.

13. thermidoru zabýwáno se s vládou samou. Hérault de Sechelles nebyl nikdy nahražen, Jean-Bon-Saint-André

a Prieur od Marne byli na wýsilce; Robespierre, Couthon, Saint-Just byli práwě odpraveni. Na jejich místo jmenowáni byli Tallien, Brérand, Treillard, Eschasseriaux, Thuriot, Laloí, kteří wstoupením swým do wýboru wliw starých oudů jeho seslabili. Zároweň zorganizowány jsou znouwu oba wýbory, a učiněny odwislejší od národního sněmu, jeden od druhého však neodwislejší. Wýboru pro obecné blaho wykázany záležitosti wojenské i diplomatické, wýboru pro bezpečnost swěřena vysoká policie. W oumyslu, aby obmezením rewoluční moci skrotila se zimnice od ní podpalowaná, a luza pomalu z vlády se wytiskla, obmezeny jsou denní schůzky we čtvrtích na jedinou w dekadě, a zrušen plat 40 žoldů, který se dáwal chudým měšťanům w nich se oučastnícím.

Po provedení těchto prwních kroků obžalowal Lecointre z Versailu dne 11. fructidoru (28. srpna), čtyry neděle po padu Robespierrowě, oudy wýboru pro obecné blaho: Billauda, Collota, Barrèra, a oudy wýboru bezpečnosti: Vadiera, Amada a Voulanda. Den před tím byl si Tallien prudce wyjel na hrůzowládu, a oučinek jeho slow powzbudil Lecointra k jeho outoku. On proti nim předložil tři a dwacet žalobních článků, kladl jim za winu wšecky ukrutné a tyranské kroky, které oni swáděli na triumwiry, a jmenowal je následowníky Robespierrowými. Tato žaloba uwedla sněm w rozpaky a roznítila wšecky, kteří podporowali wýbory anebo kteří nechtěli žádných roztržek wíce w republice. „Kdyby dokázany byly zločiny, které nám Lecointre wytyká,“ řekl Billaud-Varennes, „kdyby byly rowněž podstatné jako jsou nesmyslné a domnělé, nebylo by mezi námi ani jediného, jehož hlawa nemusela by padnouti na poprawišti. Ale já wyzýwám Lecointra, aby jen jediný skutek, z kterých nás winí, dokázal buď přímo anebo hodnowěrným swědectwím.“ On wywrátil žalobní články Lecointrowy a wytykal swým nepřátelům, že jsou lidé zkažení a pleticháři, kteří je chtějí dát obětowati „paměti Dantonowě, šeredného to strojitele piklů, naději všech wražedných rotníků. A co chtějí tito lidé,“ pokračowal, „kteří nás nazýwají následowníky Robespierrowými? Wíte, občané, co chtějí? Oni chtějí usmrtiti swobodu na hrobě tyranowě.“ Žaloba Lecointrowa byla přenáhlena, skoro celý konwent prohlásil ji za utračnou. Obžalowání a přátelé jejich ndrželi na uzdě

swou newoli, která posud byla všemocná, neboť to byl první outok na ně; žalowatel byl téměř zmaten a jen slabě podporován. Billaud-Varennes a druhové jeho obdrželi tenkrát snadné wítězství.

Několik dní na to přišel čas k obnowení třetiny výborů. Los ustanowil k wystonpení z výboru pro obecné blaho Barrera, Carnota, Roberta Lindeta, z výboru pro bezpečnost Vadiera, Voulanda a Mojžiše Baile. Ti jsou nahrazeni ze strany thermidorové, a Collot d'Herbois i Billaud Varennes, kteří tam byli nyní slabi, zadali o své propuštění. Ještě wíce přičinila se ke zkáze jejich strany wěc, která welice proti nim poburowala veřejné mínění, totiž wěřejnost, udělená zločinům Josefa Lebona a Carriera, dwou prokonsulů výboru. Jeden z nich poslán byl do Arrasu a Cambraie na hranice nepřátelskému wpádu wydané; druhý do Nantu, na samý kraj powstání wendského; i wyznamenali se oni na wysílce své před ostatními tím, že jewili zvláštní ukrutnost powahy a choutky tyranské, jaké ostatně powstávají při všech, kteří wládnuou mocí neobmezenou. Lebon, mlád a dosti slabého tělesného ústrojí, byl ducha přirozeně jemného. Při první své wysílce po lidsku se zachowaw utržil sobě wýčitky od výboru, i poslán jest do Arrasu s nařízením, aby se zachowal trochu rewolučněji. Aby nezůstal pozadu za neúprosnou politikou výborů, oddal se neslychaným prostopášnostem, spojowal obžerstwí se zuřiwostí, wozil všude s sebou guillotinu, již nazýwal *swatou*, a stolowal s katem co obyčejným swým společníkem. Carrier překonával ještě Lebona, poněwadž měl wíc obětí ke skolení; on byl zlostný, fanatický a krwežíznivý. Jemu scházelo toliko příležitosti k wywedení všeho toho, co by ani obrazotwornost Maratowa nebyla se opowázila wymyslit. Poslán na hranice wzbouřeného kraje odsoudil ke smrti wšecko nepřátelské obywatelstwo, kněze, ženy, děti, starce i mladé dívky. Když poprawowání nestačilo, nahradil rewoluční tribunal wražednou rotu, Maratowou setninou nazwanou, a guillotinu lodmi s pohybliwým dnem, jejichžto pomocí obětí své w Ligeře utopowal. Hlasy, wolající o pomstu a sprawednost, ozýwaly se proti těmto zločinům po 9. thermidoru. Nejdříve udeřeno na Lebona, který byl hlavně jednatel Robespierrowým; teprw později na Carriera, který byl jedna-

telem výboru pro obecné blaho a jehož chowání sám Robespierre neschwalowal.

W Pařížských wězeních bylo čtyři a dwacet obywatelů Nantských, jenž upřímně jsouce oddáni rewoluci město své statečně proti Wendům byli bránili. Carrier poslal je do Paříže co foederalisty. Před 9. thermidorem neodwázili se postawiti je před rewoluční tribunal; nyní přiwedli je před něj, aby soudním pokračowáním odhalily se wšecky zločiny Carrierowy. Wyšetrowání Nantských dalo se schwálně s welikou okázalostí, soud jejich trwal bezmála měsíc; veřejné mínění mělo dosti času ke hlučnému se wyslowení, a když byli propuštěni, žádáno se wšech stran o sprawednost proti rewolučnímu výboru Nantskému a prokonsulowi Carrierowi. Legendre obnowil žalobu Lecointrowu na Billauda, Barrera, Collota a Vadiera, kteří welkodušně jsou bráněni od swých starých soudruhů Carnota, Chambona a Prieura, jenž žádali podstoupiti s nimi stejný osud. Žaloba Legendrowa neměla žádného oučinku, toliko oudové rewolučního výboru Nantského postaweni jsou před soud; ale přece bylo znamenati pokrok strany thermidorové. Tenkrát byli decemirowé přinuceni se osprawedniti, a na žalobu Legendrowu přešlo se jednoduše k dennímu pořádku, ona nebyla prohlášena za utrhačnou jako Lecointrowa.

Zatím byli rewolucionárští demokrati wždy ještě welmi silni w Paříži; ztratiwše obecní radu, rewoluční tribunal, konwent a wybory, podrželi ještě Jakobiny a předměstí. W těchto populárních společnostech soustředila se strana jejich, hlavně k své obraně. Carrier chodil tam pilně a wyzýwal ji ku pomoci; Billaud-Varennes a Collot d'Herbois chodili tam také, ale poněwadž se jim bylo méně obáwati, byli prozřetelnější. Wycítána jim jejich mlčeliwost. „Lew spí,“ odpowěděl Billaud-Varennes, „ale probuzení jeho bude hrozné. Klub Jakobinů byl po 10. thermidoru wycištěn a we jménu obnowených spolků byl štěstí přál konwentu ku pádu Robespierrowu a k ukončení tyranstwí. Nyní, když hlavy jeho jsou pronásledowány a w departementech množstwí Jakobinů uwězněno, we jménu všech sbratřených spolků upozorňowal na bolesný křik, rozléhající se we všech částech republiky, na hlas uti-

štěných vlastenců, uvrhovaných do žalářů, z nichž se propouštějí aristokrati.“

Konwent, daleký jsa toho, aby se srownával se žádostí Jakobinů, chtěje zkaziti jejich wliw, zakázal jim společné peticie, sbratřování i všecko dopisování matičního spolku k ostatním, a rozboural takto powěstné spolčení klubů. Jakobini, poraženi jsouce w konwentu, hýbali se w Paříži, kdežto byli ještě páni. Nyní strana thermidorová také swůj lid wybídla, požádajíc o podporu městské čtvrti. W ten samý čas wyzýwal Fréron we swých nowinách, Národní řečník zwanych, mladý lid ke zbrani a stawěl se w jeho čelo. Tyto nowé, nepravdelné sbory nazýwaly se „pozlacenou mládeží“ Fréronowou. Všickni náleželi k bohaté anebo prostřední třídě a přijali zvláštní kroj, nazwaný „krojem obětním“. Na místě kazajky jakobinské nosili kabáty do čtwerce, na krku vykrojené, daleko vykrojené střewice, wlasy po stranách wisící, w zadu pak w podobě ruliků do výšky čnějící; ozbrojeni byli krátkými, ołowem naplněnými holemi na způsob klacků. Část této mládeže i čtvrtníků smýšleli royalisticky, ostatní poddávali se okamžitému pudu, který byl protirewoluční. Tito jednali bez oučelu a bez ctizádosti, wyslowujice se pro nejsilnější stranu, zvláště když tato slibowala swým wítězstwim nawrátiti pořádek, jehož potřeba všeobecně byla cítěna. Ona pak royalistická část bojowala pod stranou thermidorowou proti starým výborům, jako bojowala strana thermidorová pod starými výbory proti Robespierrowi, očekawajíc dobu, až bude moci wystoupiti pro swůj vlastní interes, což stalo se po úplné zkáze strany rewoluční. Obě strany w prudkém swém rozjitření, w swé bázni i mstizádosti nanejvýše se pronásledowaly, napadajice na sebe w ulicích s křikem: „Sláwa konwentu!“ anebo: „Sláwa Hoře!“ Pozlacená mládež měla přewahu w Palais royalu, kdežto podporowána byla od kupců; Jakobini zas w zahradě Tuilerijské, jenž sousedila s jejich klubem.

Tyto půtky byly denně urputnější, a Paříž proměnila se w bojiště, na kterém zbrani rozhodowal se osud stran. Tento staw nepořádku a boje musel dojiti swého konce, a když nebyly strany tak moudré, aby se srozuměly, musela jedna nad druhou zwítěziti. Thermidoristé byli w pokroku, wítězstwí

muselo se dostati jim. Den na to, co Billaud w klubu byl mluwil o procitnutí lwowu, bylo welmi nepokojno w Paříži. Chystalo se k outoku na klub Jakobinů. Po ulicích rozléhal se křik: „Weliké spiknutí Jakobinů! Jakobini wyzákoněni!“ W tu dobu souzen byl rewoluční výbor Nantský. Ten wymlouwal se, že plnil jenom Carrierowy krwežizniwé rozkazy, což wedlo w konwentu k wyšetřowání jeho chowání. Dowoleno mu aby se hájil, dřiwe než ještě byl obžalowan. On swallowal ukrutnosti swé na samé Wendy a na wzteklou zuřiwost občanských wálek. „Když já jednal,“ prawil, „zdáli se ještě w powětří rozléhati se vlastenské zpěwy 20.000 mučedníků, kteří uprostřed muk swých prowoláwali *sláwu republice*. Jakž mohla lidskost, we hrozných krisech těchto odumřelá, pozdwihnouti swého hlasu? Co by na mém místě byli činili ti, jenž proti mně wystupují? . . . Já zachowal w Nantech republiku; já žil toliko pro vlast swou a budu umět pro ni umřít.“ Z 500 hlasů wyřknuly se 498 pro obžalování; ostatní dwa též rozhodli se pro ně, ale s wýminkou.

Jakobini widouce, že z podrizených jednatelů dochází na representanty samé, měli se za ztracené. Oni se pokusili o pobouření luzy, ne tak k obraně Carrierowě, jako spíše ku podpoře swé straně, již hrozilo každým dnem wětší nebezpečenstwí. Byli však na uzdě udrženi od pozlacené mládeže a čtvrtníků, kteří se odebrali do jejich shromážděště, aby klub rozplašili. Nastal boj dosti urputný. Dorážející wytloukli okna kamením, wypáčili dwěře a rozehnali Jakobiny po krátkém odporu. Tito stěžowali si u konwentu na učiněné sobě násilí. Rewbell, který měl o tom relaci učiniti, nebyl jim přízniw. „Kde jest organisowáno tyranstwí? U Jakobinů,“ prawil. „Kde mělo swé stoupence a nohsledy? U Jakobinů. Kdo uwrhl Francouzsko w zármutek, kdo uwedl zoufalstwí do rodin, kdo naplnil republiku bastillami, kdo pak zostudil vládu republikánskou, že otrok, klesající pod břemenem okowů swých, býwal by se zpouzel w ní žiti? Jakobini. Kdo lituje ohawnou vládu, pod kterou jsme žili? Jakobini. Nemáte-li dosti smělosti, abyste se prohlásili w tomto okamžení, nebudete mít žádné republiky wice, poněwadž máte Jakobiny.“ Konwent zrušil je prozatím, aby je wyčistil a znowa zorganizowal. Jednou ranou netroufáno si je zničiti. Jakobini nechtěli uznati takowý dekret,

a sešli se ozbrojeni ve swém shromáždíšti. Zástup thermidoristů, který je tam již jedenkrát byl oblehl, znova na ně udeřil, obklopil klub s křikem: „Sláva konwentu! zkáza Jakobinům!“ Tito chystali se k odporu, opustili sedadla swá s křikem: „Sláva republice!“ opanovali dvěře a učinili výpad. Zpočátku zajali několik swých odpůrců, ale brzo podlešše přewaze ustoupili z bojiště i táhli řadami vítězů, kteří je odzbrojowali a potupou, osměškem i ranami zasypávali. Nezákonní tyto skutky provázeny byly prostopašnostmi, obyčejnými při všech strannických bojích.

Druhého dne zawřeli kommissaři konwentu klub, zapečetili protokoly a papíry, a od té doby nebylo více spolku jakobinského. Tento spolek prokázal rewoluci přeweliké služby, když pro odrazení outoku Ewropy musela se vláda založiti na lid obecný a uděliti republice všecku ráznost obrany; nyní ale jen překážel zawedení nowého pořádku.

Okolnosti se byly změnily, na místo diktatury musela nastoupiti swoboda, poněwadž rewoluce byla zachráněna a nyní na tom záleželo, aby k jejímu udržení wrátila se zákonní vláda. Moc tak přílišná a mimořádní, jako bylo spolčení klubu, musela cíl swůj nalezti w porážce té strany, od které byla podporována, a tato strana musela pomínouti s okolnostmi, které byly jejím původem.

Carrier postawen byl před rewoluční tribunál, jeho proces byl weden bez přetržení a on s většší částí swých spoluwinníků odsouzen. Mezi tím powoláno bylo nazpět do národního sněmu oněch tři a sedmdesát poslanců, kteří byli z něho wyloučeni, proto že proti 31. kwětnu protestowali. Merlin z Douai žádal opětne přijeti jejich we jménu výboru pro obecné blaho; relace jeho byla s pochwalou přijata a oněch tři a sedmdesát opět zaujalo místa swá w konwentu. Ti nawrhowali nyní, aby také zpět powoláni byli poslancowé wyzákonnění, potkali se však s tuhým odporem. Thermidoristé a oudowé nowých výborů obávali se, aby tím neodsoudili rewoluci. Nad to obávali se i toho, aby neuwedli nowou stranu a neuprosné nepřátely do konwentu již beztoho rozdwojeného, kteří by snad způsobili proti nim podobnou reakcí, jako byla ta, jenž se stala proti starým výborům. Protož prudce zamitli ten návrh a Merlin z Douai neostýchal se říci: „Chcete otewřiti brány

Templu?“ Tam byl totiž uwězněn mladý syn Ludwika XVI., a pro následky 31. kwětna mícháni jsou Girondini s Royalisty. Ostatně platil 31. kwěten ještě za den rewoluční wedle 10. srpna a 14. čerwence. Zpáteční hnutí muselo jíti ještě o několik kroků dále, než se dostalo tam. Republikánská protirewoluce postoupila od 9. thermidoru (27. čerwence 1794.) až k 3. říjnu 1793., w kterýžto den zatknuto bylo oněch tři a sedmdesát, ale nikoli až k 2. čerwnu 1793., kdežto bylo zatknuto známých dwa a dwacet. Poraziwši Robespiera i výbory musela se obrátiti proti Maratowi a Montagnardům. Až do té doby muselo při geometrickém se nawracowání činnosti lidu uplynouti ještě několik měsíců.

Pokračowáno w zničowání vlády decemvirů. Dekret, wyhostující kněze a šlechtu, dvě třídy od hrůzowlády do kletby dané, byl odwołán. Zrušeno též maximum, aby ukončením obchodního tyranství nawrátila se důwěra; snaženo se, despotické utiskowání výboru pro obecné blaho nahraditi nejrozsašlejší swobodou. Dobu tuto wyznačowala též neodwislost nowin, opětne zawedení bohoslužby a upuštění od plenu, wydaného na statky foederalistů pod wládou výborů. Byla to ouplná reakce proti rewoluční wládě; brzo dosáhla Marata i Montagnardy. Po 9. thermidoru muselo se naproti Robespierrowi postawiti jméno w rewoluci welepowěstné, k tomu wolen Marat. Přiznána mu čest Pantheonu, čímž Robespierre za všemohoucnosti swé byl odkládal. Nyní počalo se na něj také dorážeti. Poprsí jeho stálo w konwentě, w diwadlech, na veřejných náměstích i w demokratických spolcích. Pozlacená mládež roztloukla je w diwadle Feydeauském. Montagnardé powstali proti tomu, ale konwent ustanowil, že „žádnému občanu nesmí se přiřknouti čest Pantheonu, aniž poprsí jeho smí postaweno býti w konwentu dříwe, než uplyne deset let po jeho smrti.“ Maratowo poprsí zmizelo ze sněmowny, a poněwadž w předměstích bylo weliké jitření, procházely je wojenské zástupy městských čtvrtí, obyčejná to posila konwentu. Naproti inwalidowně byl wrch, na kterém stála obrowská socha, předstawující Herkulesa, kterak zabíjí zlou saň. Čtvrť obilních kotců žádala její odstranění. Lewice sněmu začala proti tomu bručeti. „Tento obr“ řekl jeden Montagnard, „jest obraz lidu.“ — „Já tam widím jen wrch,“ odpowěděl mu jiný

poslanec,“ a co jest wrch²⁵⁾ jiného nežli věčná protestace proti rovnosti?“ Tato slova, provázena hlučnou pochvalou, stačila k powolení žádosti a odstranění památníku vítězství a vlády jedné strany.

W tu dobu zpět powolání jsou i wyzákonění poslanci po zrušení vydané na ně klatby. Isnard a Louvet psali sněmu, aby zase usazení byli w swá práwa; proti tomu vždy namítány následky 31. května a pozdwižení departementů. „Neučiním sněmu tu hanbu,“ řekl Chenier mluvící k jejich straně, „abych mu před oči uwedl příšeru foederalismu, w kterém smělo se nacházeti hlavní obwinění wašich kollegů. Řekne se, že utekli, že se schowali. To tedy jest jejich prowinění! Kých by k wůli blahu republiky všickni byli se dopustili toho zločinu! Proč nenalezlo se dost hlubokých jeskyň, které byly by skryly před vlastní úvahy Condorcetowy a Vergniaudowu výmluvnost? Proč nějaká pohostinská země 10. thermidoru newydala opět na swětlo tuto osadu rázných vlastenců a enostných republikánů? Ale panuje strach přede mstivostí těchto swízelemi rozhořčených mužů. Oni we škole neštěstí naučili se vzdychati nad lidskými bludy. Nikoli, Condorcet, Rabaud-Saint-Etienne, Vergniaud, Camille Desmoulinů nežadají na smířenou žádných krvawých obětí, a ne hekatombami upokojí se jich stíny.“ Lewice zawrhla návrh Chenierůw. „Wy opět wzbudíte všechny vášně,“ zwolal Bentabole. „Když sáhnete na powstání 31. května, odsoudíte 80.000 lidí, kteří se w něm oučastnili.“ — „Mějmě se na pozoru,“ odpowěděl Sièyes, „abychom skutek tyranství nemíchali se zásadami. Když lidé opírající se o moc podrženu, jenž byla sokem našim, dowedli w osudných dnech 31. května a 2. čerwna zaříditi největší ze všech zločinů, nebyl to nijaký skutek vlastenectwí, nýbrž outok tyranství; také widěli jste od té doby, že konwent byl podmaněn, většina utištěna, a menšina předpisowala zákony. Nynější sezení dělí se na tři doby: až do 31. května byl konwent potlačen od lidu; až do 9. thermidoru byl potlačen lid od konwentu, který sám byl tyranisowan; konečně od 9. thermidoru wládne spravedlnost, poněwadž konwent zmocnil se zase všech swých práw.“ On žádal zpět powolání wyzákoněných poslanců jakožto zástawu sjednocenosti sněmu a blaha republiky. Merlin z Douai

nawrhl i hned we jménu výboru pro obecné blaho jejich opětně přijetí; návrh byl přijat a po osmnáctiměsíčním wyhoštění opět zaujalo dwa a dwacet poslanců místa swá, mezi nimiž nalezáli se Isnard, Louvet, Lanjuinais, Kervelegan, Henri la Rivière, la Réveillere-Lepeaux, Lesage, zbytky to skwělé a nešťastné Girondy. Ti spojili se se stranou mírnou, která vždy více posilňowala se odpadkami rozličných stran. Všickni nepřátelé zapoměli na swůj hněw a na swé sokowství w ohledu vlády, a spojili se majíce jeden interes a jeden cíl. Byl to počátek míru mezi těmi, kteří proti royalistům zastávali republiku a proti rewolucioářům možnou ústawu. Tenkrátě byly všechny kroky proti foederatistům odwolány, a Girondini stáli w čele protirewoluce.

Zatím dal se konwent od zpátečníků příliš daleko zawěsti, i upadl w přílišnou spravedlnost, chtě všechno zase naprawiti, všechno potrestati. Po odstranění vlády výboru mělo se prohlásiti zapomenutí všeho minulého, a jícen rewoluce, pohltiw na odplatu několik obětí, měl býti zawřen. Toliko bezpečnost přiwádí mír, a toliko mír připouští swobodu. Když znouwa nastoupena jest cesta vášni, tyranství, násilnost a neštěstí přesazeny jsou jenom na jiné místo. Až posud obětowan byl staw městský luze, obchodník kupowateli; nyní dalo se naopak. Na místo maxima wstoupila peněžní lichwa, a žalobníci prostřední třídy přewýšili žalobníky luzy. Všickni, jenž se byli oučastnili w diktatorské wládě, pronásledowáni byli s největší rozhořčeností. Čtvrti městské, sídlo to měšťanstwa, žádaly odzbrojení a potrestání swých rewolučních výborů, jenž skládali se z bezkalhotníků. Powstal všeobecný křik proti „terroristům“, jichžto třída denně jest rozšiřowána. Departementy udaly všechny swé někdejší prokonsuly, a tak přiwedena jest k zoufalství četná strana, které se nebylo více báti, an již neměla nižádné moci, když jí vyhrožowáno rozsáhlými a ustawičnými repressaliemi.

Strach kletby a více jiných přičin činilo ji náchylnou ku powstání. Panowal strašný hlad. Práce a wýnos její byly sniženy od nastalé rewoluční doby, we které boháči byli uwězněni a chudina wládla; zrušení maxima způsobilo welikou krisi, které použili kupci a pachtyři k záhubnému lichwářství a samokupčení. K zwýšení obtíží stály assignaty welmi zle

a denně klesaly w ceně; byloť jich vydáno za více než 8000 milionů. Chatrná bezpečnost jejich zástawy w době rewolučních konfiskací, které byly snížily cenu národních statků, a jak známo bylo, vyjmuty měly býti z hypotekární massy; nedostatek důvěry u měšťanů, kupců atd. za vlády rewoluční, kterou považowali za prozatímní — vše to bylo cenu assignatů tak snížilo, že skutečná platnost jejich obnášela patnáctý díl jejich normální ceny. Přijímalit je velmi nerádi, a hotové peníze zakopávaly se tím bedlivěji, čím více byly hledány a čím více klesaly papírové peníze. Lid, jemuž se nedostávalo potravy, který ani za assignaty žádné koupiti nemohl, byl w bídě. On ji přičítal kupcům, pachtýřům, statkářům a vládě, a ne bez litosti spomínal na to, že nedávno pod výborem pro obecné blaho měl chleba. Konwent byl sice ustanowil zvláštní výbor k zaopatřování Paříže potravou; ale ten jenom s velikou prací a s velikým nákladem zaopatřowal denně patnáct set pytlů mouky, jichž bylo potřebí k užití toho ohromného města; a lid, jenž houfně přede dveřmi pekařů čekal na swou libru špatného chleba, každému obywateli odměřenou, stěžowal sobě a newrle reptal. Boissyho z Anglasu, presidenta výboru pro potravu, nazýwal hladovým Boissym. Takový byl staw rozhořčené a fanatisowané luzy, w době, když se ortelowali někdejší její vůdcowé.

12. ventosu (2. března), brzo po opětném wstoupení Girondinů uzawřel národní sněm zatknutí Billaud-Varennesa, Collota d'Herbois, Barrera a Vadiera. Soud jejich před konwentem měl počíti 3. germinalu (23. března). 1. germinalu 1795, jenž byla dekada a den čtvrtních shromáždění, připravowali stoupenci jejich wzbouření, aby zamezili jejich postavení před soud; nejkrajnější čtvrti předměstí sw. Antonína a sw. Marcella byly jim oddány. Odtud ubírali se napolo petenti napolo buřiči ku konwentu, od něhož žádali „chleb, ústawu od roku 1793 a swobodu zatčených vlastenců.“ Několik mladíků, které potkali, hodili do nádrží Tuilerijských. Ale brzo rozhlásilo se, že konwent jest w nebezpečnstwí a že Jakobini chtějí oswoboditi swé vůdce; přispíšila pozlacená mládež ještě asi s 5000 měšťany wnitřních čtvrtí, rozehnala předměšťáky a sloužila konwentu za stráž. Sněm, bera si výstrahu z takowého nebezpečnstwí, znova zawedl na Sièye-

sůw návrh starý wojenský zákon pod jménem „zákonu vysoké policie“.

Když se pozdwižení ku prospěchu obžalowaných nezdařilo, přiwedeni byli tito 3. germinalu před konwent. Jediný Vadier odsouzen byl pro nepřítomnost. Chowání jejich skoumáno bylo s největší vážností: wytykáno jim, že tyrannisowali lid a potlačowali konwent. Ačkoliw nescházelo žalobě důkazů, nicméně hájili se obžalowaní velmi obratně. Swáděli potlačowání konwentu i swé vlastní na Robespiera, wmlouwajíce kroky od výboru činěné a od konwentu potvrzené horujícím duchem času, obranou republiky a newyhnutelnosti s ohledem na obecné blaho. Někdejší druhowé jejich swědčili k jejich straně a chtěli se oučastniti jejich osudu. Ostatkowé Montagnardů, tak zwaní Hřebenáci (Crétois), též všemožně je podporowali. Proces jejich trwal dewět dní, a každé sezení wěnowáno bylo žalobě i obraně. Předměstí byla u velikém hnutí. Rocení, od 1. germinalu trwající, rozmnožila se dne 12. (1. dubna) a vypuklo druhé wzbouření ku přetřzení soudního pokračování, jež první powstání nebylo mohlo zameziti. Buřiči, tenkrátě četnější a smělejší, přemohli stráž konwentu a wrazili do sněmowny; na kloboucích jejich stálo napsáno křidou: „chleb, ústawu od roku 1793 a swobodu vlastenců.“ Veliká část Hřebenáků prohlásila se pro ně; ostatní poslancowé byli hlukem a nepořádkem toho wtržení zaraženi a čekali na oswobození od čtvrtí městských. Nebylo žádného dalšího rokování. Udeřeno na poplašni zwón, který po porážce obecní rady přenešen byl z radnice do Tuilerii, kde konwent swá sezení měl; výbor dal bubnowati wzhůru. Wkrátce shromáždili se měšťané nejbližších čtvrtí, táhli ozbrojeni k obraně konwentu, a podruhé jej oswobodili. Sněm odsoudil obžalované, kteří byli záminkou wzbouření, k zawezení, a uzawřel zatknutí sedmnácti oudů Hřebenu, kteří se byli prohlásili pro powstalce a tím samým za jich spoluwinníky považowání býti mohli. Mezi nimi nalezali se Chambon, Ruamps, Léonard Bourdon, Thuriot, Chasle, Amar a Lecointre, kterýžto po opětném wstoupení Girondinů zase byl přešel k Montagnardům. Druhého dne byli odsouzení i zatknutí odwezeni na zámek Ham.

12. germinal nerozhodl ničeho. Předměstí byla zahrnána

ale ne poražena; má-li ale strana některá docela pominouti, musí rozhodná porážka zbawiti je posledního zbytku síly a důvěry. Po rozhodnutí tolika otázek proti demokratům zbývala ještě jedna weledůležitá otázka o konstituci. Na té wissela přewaha mass anebo měšťanstwa. Zastawatelé rewoluční vlády wzali nyní outočiště swé k demokratické ústawě od r. 1793, která jim poskytovala prostředek k opětnému dosažení ztracené moci. Odpůrcowé jejich zase hleděli ji nahraditi ústawou, která by úspěchům jejich propůjčila trwalost wětším sestředěním vlády a přenešením ji na střední staw. Po celý měsíc chystaly se obě strany k zápasu na posledním tomto bojišti. Poněwadž ústawa od roku 1793 byla potwřzena od národu, měla pro sebe veliký předsudek. Také bylo jen s velikou opatrností na ni sáháno. Nejdříve slibowáno bezwýminečné její vyplnění; potom sestawena kommissi jedenácti oudů ku přípravowání „organických zákonů,“ které ji měly uskutečniti; později činěny námitky proti ní, že rozdrobuje moc a uznává toliko jediné shromáždění, odwislé od lidu i w zákonodárských swých krocích. Konečně odwážila se jedna čtwrtní deputace nazwati ústawu od roku 1793 „decemvirální, hrůzou předepsanou ústawou“. Všickni příwřzenci její, naplnění hněwem a strachem, způsobili powstání k jejímu udržení. Byl to nowý 31. kwěten, rovněž hrozný jako onen; poněwadž ale nebyl podporowán všemohoucí obecní radou, aniž weden jedním wůdcem, a k tomu nenalezaje ani polekahného konwentu ani powolných čtwrtí, neměl stejný wýsledek.

Poučení špatným wýsledkem powstání 1. a 12. germinalu nezapomněli spiklí na nic, co by mohlo nahraditi předešlý nedostatek organisace a oučelu. Dne 1. prairialu (20. kwětna) uzavřeli „we jménu národu, powstalého k obdržení chleba a opětného dosažení swých práw“, odstraniti rewoluční vládu, uwěsti demokratickou ústawu od roku 1793, swrhnouti a zatknouti posawádní oudy vlády, propustiti wlastence, swolati prwotní shromáždění k 20. prairialu (25. čerwnu), zákonodární pak sněm, který měl nastoupiti na místo konwentu, ke dni 25. messidoru (23. čerwence), a prozatím zrušiti weške-rou moc, newycházející z lidu. Uzavřeli wywoliti nowý ouřad městský, který by jim sloužil za společný střed, zmocniti se přichodů do města, telegrafu, poplašního děla, zwonů a bu-

bnů, a nepopustiti dříwe, dokud by nebyla pojištěna všem Francouzům wýžiwa, pokoj, štěstí a swoboda. Konečně wyzýwali dělostřelce, žandarmy, pěši i jízdné wojsko k sestoupení se pod prápory národu, a táhli na konwent.

Ten právě rokował o zamezení powstání. Denní rocení za příčinou rozdělowání chleba a rozjitřenosti lidu nedowolila mu pozorowati příprawy k velikému pozdwižení a opatřiti se proti němu. Na ručest přispísily wýbory, aby jej zprawily o nebezpečenství. Ihned prohlásil se sněm za stálý, učinil Paříž zodpowědnou za bezpečnost representantů republiky, dal zamknouti wšecky brány, wyřkl zákonní kletbu na wšecky wůdce powstalců, wolal ke zbrani wšecky měšťany ze čtwrtí, a jmenowal osm kommissarů, jenž se měli postawiti w jich čelo, mezi nimiž byli Legendre, Henri la Rivière, Kervelegan a j. Sotwa tito odešli, slyšán z wenku náramný hluk. Právě byly jedny z wenkowských wrat wypáčeny, a ženy hrnuly se na galerie křičíce: „chléb a konstituci od roku 1793!“ Konwent přijal je pevně. „Wáš křik“ řekl k nim president Vernier, „nezmění ničeho w našem chowání, aniž o jediné okamžení uspiší příwvoz potrawy, ano spíše bude mu na překážku.“ Hrozný hluk udusil hlas presidentůw a přetrhl rokowání. Poručeno gallerie wyprázdнити. A wšak powstalci z předměstí brzo dostali se až k wnitřním dweřím, a naležše je zamčené jali se do nich bouchati sekerami a palicemi. Dweře powolily a buřická rota wedrala se do prostřed konwentu.

Sněmowna stala se nyní bojištěm. Wysloužilci a žandarmowé, jimž swěřena byla stráž při sněmě, wolají ke zbrani, poslanec Anguis postawí se se šawlí w ruce jim w čelo, i podaří se mu zpočátku wytisknouti buřiče, jichž i několik jest zajato. Ale brzo wrátí se powstalci u wětším počtu a ouprkem hrnou se do sněmowny. Přiběhne poslanec Féraud, pronásledowán od buřičů, kteří dají několik ran do sálu. Zamíří též na Boissyho z Anglasu, který na místě Vernierowé sedí na presidentské stolici. Féraud chce k řečništi, aby ho kryl tělem swým, tu naň ale dorážejí pikami a šawlemi, i klesne nebezpečně raněn. Powstalci wywlekou jej na gallerie, a majíce ho za Frérona useknou mu hlavu, kterou wstrčí na piku.

Po tomto boji zmocnili se sněmowny. Wětší část po-

slanců byla se rozprehla, i zůstali jen Hřebeňáci a Boissy z Anglasu, který pokojně, s přikrytou hlavou a necitlivě potup a pohrůzek, vždy jen ve jménu konventu protestoval proti násilím luzy. Ukazována mu krvácející hlava Féraudowa, on poklonil se před ní pln úcty. S pikami na prsa jeho nasazenými chtěli jej nutiti, aby dal hlasovat o návrhách powstalců, on ale neustále co nejstatečněji odporoval. Hřebeňáci však, kteří powstání schwalovali, zmocnili se kancelářů, obsadili řečniště a při pochwale luzy přijali všechny články, obsažené v buřickém mandatu. Organem jejich učinil se poslanec Rommé. Nad to ustanowili wykonawací kommissi, již skládali Bourbotte, Duroy, Duquesnoy, Pricur od Marny, a jmenowal poslance Soubranyho wrchním welitelem ozbrojené moci. Dále chystali se znova k uchopení vlády, uzawrouce zpět powolání swých zatknutých kolegů, swržení swých nepřátel, uwezení demokratické konstitute a obnowení Jakobinů. Ale nebylo dosti na okamžitém opanowání sněmu; muselyť býti pokořeny čtvrti, neboť jenom s nimi bylo bojowati.

Kommissaři do čtvrtí wyslaní brzo je shromáždili. Prápory Butte-des-Moulinský, Lepelletierský, Piqueský, Fontaine-Grenettský, které byly nejbližší, obsadily brzo náměstí Carousselské a hlavní příchody k němu. Nyní wypadalo všechno jinak; Legendre, Kervelegan, Anguis oblehali teď v čele čtvrtí powstalce. Ještě našli nějaký odpor, ale brzo wrazili s nasazenými bodáky do sněmowny, kdežto spiklí ještě rokowali, a Legendre zwolal: „Ve jménu zákonu rozkazují ozbrojeným občanům, aby odešli.“ Chwili se ještě rozpakowali, ale příchod ozbrojené moci, která všemi dveřmi do wnitř se walila, zastrašil je, i opustili sněmownu w nepořádném outěku. Shromáždění opět se doplnilo, čtvrtím poděkowáno a znova přikročeno k rokowání. Wšecka mezi tím učiněná uzawření prohlášena jsou za neplatná, a čtrnáct poslanců, ku kterým později jiných čtrnácte jest připojeno, zatknuto jest, poněwadž powstání buď řídili anebo řečmi swými schwalovali. Nyní byla půlnoc, a o pěti hodinách ráno nacházeli se zatknutí již šest mil od Paříže.

A však po té porážce neměla se předměstí ještě za přemožená, a druhého dne táhla hlučně se swými děly proti konwentu. Také čtvrti městské shromáždily se k jeho obraně.

Již nescházelo mnoho, a obě strany byly by se do sebe daly, děla na Corousselské náměstí přivezená byla již zamířena proti zámku, když národní sněm wyslal kommissaře ku powstalcům. Začato wyjednáwat, wyslanec předměstků dostal přístup do sněmu i žádal zpočátku to samé co wečera, dolože: „My jsme odhodláni, raději umřít na místě, nežli upustiti nejmenší částku od swé žádosti. Já se nebojím ničeho, jmenuji se Saint-Léger. Sláva republice! sláva konwentu, přeje-li zásadám, jakož se domýšlím!“ Wyslanec přijat jest wlidně, i bratříčkowáno si s předměstký, určitého však nic neslibeno. Tito, jenž neměli již žádnou obecní radu, která by byla jejich zámysli podporowala, ani welitele, který jako Henriot byl by je tak dlouho we zbrani pohromadě držel, dokud by žádosti jejich nebyly powoleny, nešli dále. Ustoupili, obdržewše ujištění, že konwent bedlivě zanaší se otázkou potravní a že brzo ohlásí *organické zákony* ústawy od roku 1793. W týž den bylo patrně widěti, že weliká hmotná síla a pevně určený cíl nestačí k wítězství, nýbrž že jest také potřeba wůdců a ouřadu, kteří powstání podporuje a řídí. Zbýwala již jediná zákonná mocnost, konwent; strana, která jej měla pro sebe, zwítězila.

Šest demokratických Montagnardů, Goujon, Bourbolte, Rommé, Duroy, Duquesnoy, Soubrany, bylo postaweno před wojenskou kommissi. Oni dostawili se s pevnou odhodlaností, jsouce zaníceni pro swou wěc a téměř weskrz bez mravní ouhony. Nebylot na nich žádné jiné winy kromě powstání prairialowého, ale w době strannictwí bylo toho dosti, i byli odsouzeni k smrti. Wšickni wrazili sobě do prsou týž nůž, jež jeden druhému podával prowolawajíce sláwu republice. Rommé, Goujon a Duquesnoy byli tak šťastni, že se usmrtili, ostatní přivezeni byli na poprawiště umírající, s twáří doposawád weselou.

Zatím podržela předměstí, ačkoliw byla 1. prairialu zahnaná a 2. odmrstěna, vždy ještě prostředky ku powstání. Událost mnohem méně důležitá, nežli byla předešlá wzbouření, způsobila jejich zkázu. Féraudůw wrah byl wypátrán a odsouzen, ale 4., když měl býti odprawen, powedlo se srocenému houfu jej wyswoboditi. Jeden hlas ozýwal se proti nowému tomu zločinu, a konwent nařídil odzbrojení předměstí. Tato byla obklopena ode všech městských čtvrtí. Hotowiwše se z počátku k odporu ustoupila pak a opustila několik swých

wůdců, swou zbraň i swá děla. Strana demokratická byla ztratila swé wůdce, swé kluby, swé ouřady; i zbýwala jí toliko wždy strašná ještě ozbrojená moc a ústawy, jimiž mohla zase wšecko dosáhnouti. Následkem poslední swé nehody byla nižší třída zcela wyloučena od státní vlády; rewoluční wýbory, kdežto se shromažďowala, byly zrušeny; dělostřelci, jenž byli jejím wojskem, odzbrojeni; ústawa od roku 1793, její to zákonník, odstraněna, a tak skončila se vláda luzy.

Od 9. thermidoru až do 1. prairialu zacházeno s Montagnardy práwě tak, jako se Girondiny od 2. čerwna do 9. thermidoru. Je zasáhl nyní ten samý osud, ježž připravili těmto; nebot w době wáśniwosti neumějí se strany usrozuměti, i chtějí se toliko přemáhati. Jako Girondini, tak i oni pokusili se o powstání, aby opět zmocnili se ztracené vlády. Podlehli pak jako onino. Vergniaud, Brissot, Guadet atd. odsouzeni jsou od rewolučního tribunálu, Bourbotte, Duroy, Soubrany, Rommé, Goujon, Duquesnoy od wojenské kommissí. Tito jak onino umřeli stejně statečně, z čehož widěti, že wšecky strany jsou stejné a podle jedněch prawidel anebo podle jedné nutnosti se řídí. Od té doby uchopila se zase střední třída wesla rewolučního a konwent byl pod Girondiny tak sjednoceným, jako byl po 2. čerwnu pod Montagnardy.

Kapitola jedendctá.

Od 20. kwětna až do 26. října. Konec konwentu.

(Polní tažení r. 1793 a 1794. — Smýšlení wojsk při zprávě o 9. thermidoru. — Dobyti Hollandu; postawení na Rejně. — Pokoj Basilejský s Prusy; pokoj se Španělskem. — Přistání u Quiberonu. — Reakce přestane býti konwentní a stane se royalistickou. — Seč mezi rewolucionáři na jihu. — Direktorální ústawa od r. III. — Dekrety fructidorowé, jenž stanowují opětne zwolení dwou třetin konwentu. — Wýstupky strany royalistické we čtvrtích. — Ona se podzdwihne. — 13. vendemaire (4. říjen). — Ustanowení rad a direktorstwa. — Konec konwentu; jeho trvání a powaha.)

Wnější prospěchy rewoluce hlawně prospěly ku pádu diktatorské vlády a Jakobinů. Množícími se wítězstwími, k jakýmžto tito welmi mnoho se přičinili ráznými swými prostředky a rozníceností swou, stala se moc jejich zbytečnou. Wý-

bor pro obecné blaho mocnou a strašnou rukou wše uwnitř Francouzská na uzdě držel, síly jeho wywinowal, wojska zřizowal, generály nacházel a wítězstwí nařizowal, která ohledem na Ewropu utwrdila triumf rewoluce. Štastné postawení newymáhalo wíce předešlá usilí, a powolání wýboru bylo wykonáno; nebot má takowá diktatura do sebe tu zwláštnost, že zachowá zem i wěc, sama ale klesne tím blahem, jehož jest půwodcem. Události wnitřní nedowolowaly nám ani běžně nastíniti podnět, ježž po 31. kwětnu dal konwent wojskům, a obdržené skrže něj wýsledky.

Wšeobecné podzwížení w letě 1793 twořilo wojsko Montagnardů. Wůdcowé této strany wolili z podřizených řad generály montagnardské na místo girondinských. Tito generálowé byli Jourdan, Pichegru, Hoche, Moreau, Westermann, Dugommier, Marceau, Joubert, Kleber a j. Carnot stal se wstoupením swým do wýboru pro obecné blaho ministrem wálky a náčelníkem generálního štábu wšech republikánských wojsk. Na místě rozdrobených a s malou schodou na osamělých místech oučinkujících oddělení působil silnými woji soustředně k jednomu cíli. On uwedl způsob weliké wálky, ježž byl co kommissar konwentu s rozhodným prospěchem u Watigniesu zkusil. Toto důležitě wítězstwí, ku kterému osobně byl přispěl, wrhlo spojené generály Clarfaita a prince Koburského za Sambru a oswobodilo Maubeuge. W zimě od r. 1793 na 1794 stály obě armády naproti sobě, ničeho nepodniknouce.

Při započetí polního tažení obě odhodlaly se wpadnouti do nepřátelské země. Rakouské wojsko wrhlo se na města při Sommě: Peronne, Saint-Quentin, Arras, a hrozilo Paříži, an francouzská armáda znowa obmýšlela podmaniti Belgii. Plán wýboru pro obecné blaho byl zcela jinak zřizen, nežli neurčitý zámysl koalice. Pichegru wtrhl w čele 50.000 mužů sewerní armády do Flander a opřel se o moře a řeku Skaltu. Jemu po prawé táhlo 20.000 mužů pod Moureauem na Menin a Courtaí; generál Souham zůstal s 30.000 u Lillu, aby kryl nejkrásnější prawý bok outočního woje před Rakušany, co zatím Jourdan s armádou moselskou přes Arlon a Dinant k Charleroi se hnul, aby přirazil k sewerní armádě.

Napadení we Flandrech Rakušané, jimž nad to hrozil w zádech Jourdan, opustili brzo postawení swé u Sambry. Clairfait

a wévoda Yorský dali se u Courtraire a Hoogledu od Pichegruho, Koburk pak u Flamusu od Jourdana poraziti, kterýžto právě byl wzal Charleroi. Oba tito wítězni generálowé w krátkém čase učinili wpád do Nizozemska. Anglicko-hollandská armáda couwala k Antorfu, odtud k Bredě a dále k Hertogenbušu, ustawičně zakusujíc nehody. Odtud překročila Wahału a wrhla se do Hollandu. Rowněž marně snažili se Rakušané krýti Brussel a Maestricht; oni byli poraženi a pronásledováni od wojska Jourdanowa, které od času spojení swého bylo přijalo jméno sambro-meusské armády a nenechalo Rakušany za Roerou jako Dumourier, nýbrž přes Rýn je zatisko. Jourdan obsadil Kolín a Bonn, a lewý bok jeho pojil se ku prawému boku armády moselské, která byla do Luxemburka wtrhla a společně s ním Koblenz obsazený držela. Byloť se wykonalo všeobecné umluwené hnutí všech francouzských wojsk k hranicem rýnským. W době porážek byly zákopy Weissenburské outokem wzaty. Wýbor pro obecné blaho použil swých rychle oučinkujících politických prostředků u rejnské armády. Kommissari Saint-Just a Lebas swěřili wrchní welitelstwí Hochowi, zawedli hrůzu a wítězstwí, a w krátkém čase byli generálowé Brunšwik a Wurmser zatlačeni do swých zákopů při Lautere, a nemohouce ani tam se držeti přešli Rýn u Filipburku. Špýr a Worms opět jsou wzaty. Republikánská všude wítězná wojska obsadili Belgii, část Hollandu na lewém břehu Meusy ležící a všecka města podél Rýnu až na Mohuč a Manheim, které byly těsně sewřeny.

Alpská armáda nedobyla w tomto polním tažení žádných welkých prospěchů. Pokoušela se o wtržení do Piemontu, ale nepodařilo se jí. Na hranicích španělských počala wálka s truchliwými wyhlídkami: málo četné a we wálčení nezkušené armády východních i západních Pyrenejí, trpíce ustawičné porážky, couwaly jedna za Perpignan, druhá za Bayonne. Wýbor pro obecné blaho obrátil pozornost a péči swou dosti pozdě teprw k této straně, jenž mu nebyla tak tuze nebezpečna. Jak mile však zawedl do obou wojsk swůj system, swé generály a swou organizaci, wzaly na sebe věci jinou twárnost. Dugommier po mnohých prospěchách zahnal Španěly z francouzské půdy a wtrhl skrz Katalonii do poloostrova. Monecy wtrhl tam skrze oudolí Bastanské, druhý to otwor w Pyrenejích, a zmoc-

nil se sw. Šebestiana a Fuentarabie. Všude byla koalice poražena, a některé ze spojených mocností počaly pykati swého příliš důwěrného přístupu.

Zatím přišla k wojskům zpráva o rewoluci 9. thermidoru. Jsouce naskrze republikánskéko smýšlení obáwala se, aby pád Robespierrow neměl za následek pád demokratické wlády; pročež přijali zpráwu tu s patrnou nechutí. Že ale armády podrobeny byly moci občanské, žádná z nich se nezprotiwila. Odboje wojskové dály se jen od 14. čerwence až do 31. kwětna, poněwadž w té době byly armády outočistěm poražených stran, jichžto wůdcowé při každé krisi měli pro sebe wýhodu wětšího stáří politického a bojowali se wším ohněm k zoufalosti přiwedených stranniků. Naproti tomu pod wýborem pro obecné blaho neměli nejslawnější generálowé ani nejmenší politické důležitosti, jsouce podrobeni strašné kázní stran. Jakkoli konwent začasté w zjewném odporu s generály swými se nalezal, nikdy přece nebylo mu těžko, udržeti wojska w poslušnosti.

Brzo rozšířily se wojské wpády na Holland a na španělský poloostrow. Sjednocené provincie byly uprostřed zimy od Pychegruho s wíce stran napadeny, kterýžto wolal Batawce k swobodě. Strana náměstnictwu nepřizníwá podporowala wítězná úsilí francouzského wojska, a zároveň s rewolucí stalo se dobytí Lugdunu, Amsterodamu, Haagu a Utrechtu. Náměstek utekl do Angličan; moc jeho byla zrušena, a shromážděné generální státy prohlásily swrchowanost národu a zřídily batawskou republiku, která wešla w ouzké spojení s Francouzskem, jemuž postoupila w míru dne 16. kwětna 1795 w Paříži uzawřeném, hollandské Flandry, Maestricht, Venloo a spojené s nimi okrsky. Plawba na Rýně, Skaltě a Meuse byla swobodnou učiněna pro oba národy. Hollandsko se swým bohatstwím welmi mnoho přispíwalo k další wálce s koalicí. Důležité toto podmanění odňalo spolu Angličanům mocnou podporu i přinutilo Prusko, jemuž od Rýna i Hollandu nebezpečenstwí hrozilo, k uzawření s francouzskou republikou Basilejského míru, k němuž je od nějaké doby nehody jeho i staw polských záležitostí nakloněným činily. Též se Španělskem, jež prospěch francouzské zbraně na půdě jeho znepokojowal, uzawřen mír w Basileji dne 16. čerwence. Fi-

gueras i twrz Roses byly wzaty, a Pérignon postupował w Katalonii, an Moncey, zmocniw se Villarealu, Bilbao a Vittorie, táhl na Španěly, kteří byli couwali ke hranicem staré Kastilie. Kabinet Madridský žádal o pokoj. On uznal republiku francouzskou, která mu nawrátila dobytá místa za postoupení španělské části ostrowa St. Domingo. Obě nyní we válčení wycwičená pyrenejská wojska odešla k armádě alpské, která jimi posilněna brzo wtrhla do Piemontu a zaplawila Italii, kdežto jediná Toskana byla wešla w mír s republikou dne 9. února 1795.

Tyto částečné pokoje a nehody spojených wojsk obracely úsilí Anglicka i wystěhowanců k jiné straně. Přišel byl opět čas, hledati podporu protirewoluce uwnitě. Roku 1791, když we Francouzsku panowala sjednocenost, očekávali royalisté spásu od cizích mocností; nyní při wnitřních roztržkách a porážkách Ewropy nezbywalo jim jiné pomoci, kromě spiknutí. Jak známo nezoufají poražené strany nikdy nad nepodařenými pokusy; jenom wítězství unawí a wysílí, pročez dříve nebo později wrátí se vláda w ruce těch, kteří dobu tu očekávají.

Události prairialowé a porážka Jakobinů rozhodly protirewoluční hnutí. W tu dobu stala se reakce, od mírných republikánů wedená, naskrze royalistickou. Stoupenci monarchie byli doposawád tak rozdwojeni jako od zasednutí říšského sněmu až do 10. srpna. W zemi nepowožowali tak zwaní konstitucionalisté, kteří měli sídlo své we městských čtvrtích, skládající se z bohatých prostředních tříd, monarchii za to, co w ní widěli absolutní royalisté. Cítili oni přirozenou měšťanům řewniwost proti třídám privilegowaným i rozdílný swůj interes. Absolutní royalisté sami nesrownávali se všickni spolu; ona strana, která se byla w zemi bila, málo souhlasila s onou, jenž byla wstoupila do řad ewropských wojsk. Ale kromě neshod, jaké byly mezi Wendiany a wystěhowanci, bylo i podobných mezi wystěhowanci samými, podle doby, w které opustili Francouzsko. Dokud však všem těmto royalistům nebylo ještě smlouwati se o cenu wítězství, usrozu měli se kspolečnému boji s konwentem. Wystěhowanci i duchovní, kteří w několika měsících u welikém počtu se byli wrátili, wstoupili pod prápory čtvrtí, za jisto se domníwající, zwítězí-li

pomocí prostřední třídy, že vlastní swou vládu založí; neboť oni měli určitou hlavu i pevný cíl, což oboje scházelo čtvrtím.

Tato reakce nowého rázu byla w Paříži, kde konwent jakožto neutrální a silná moc násilnosti a osobiwost obou stran w stejné míře zamezowati hleděl. po nějaký čas na uzdě držena. Konwent, který zničil vládu Jakobinů, zadržowal také mstu royalistů. Nyní opustila jej wětší část pozlacené mládeže; buřiči we čtvrtích podněcowali měšťanstwo k boji proti národnímu sněmu, a na spolek Jakobinů následowal spolek nowinářů. La Harpe, Richer-de-Serizy, Poncelin, Troncon-du-Coudray, Marchéna a j. nawrhli organy tohoto nowého smýšlení a stali se literárními klubisty. Činné, ač nezřízené zástupy této strany shromáždowaly se w diwadle Feydeauském, na Italském boulevardu, w Palais Royalu a honily Jakobiny, zpíwající „probuzení národu.“ W těch časech bylo slowem klatby „terrorista“, pro které „pocitwý člověk“ bez ostýchání napadnouti směl rewolucionáře. Třída „terroristů“ rozšiřowána byla dle míry vášně nowé reakce, jejížto stoupenci nosili wlasý na způsob obětí (à la victime), a nepotřebující děle tajiti swé smýšlení, přijali od nějakého času kroj Chouanů, šedíwý kabát s výložky a černým nebo zeleným límcem.

Mnohem prudčí byla však tato reakce w departementech, kde nebylo žádné moci, jenž by zabraňowala wraždy. Tam byly jenom dvě strany, jedna těch, jenž byli panowali pod konwentem, druhá těch, kteří byli při tom trpěli. Prostřední třída mezi oběma opanowána byla střídawě od royalistů a demokratů. Tito poslední, předzwídající nejstrašnější odplatu, které by po swé porážce byli wydáni, drželi se pokud mohli; ale porážka jejich w Paříži způsobila i jejich pád w departementech. Zase došlo na strannické poprawy, jako za prokonsulů wýborů pro obecné blaho. Nejwíce ale wydán byl jih krutým sečem a osobní pomstě. Powstaly byly *Ježíšowý sluneční spolky*, které w základu swém byly royalistické a ukrutnou odplatu wykonávaly. W Lyoně, Aixu, Tarascóně a Marsilii zawražďení jsou w žalářích všickni, kteří měli nějakého oučastenství w minulé vládě. Skoro celý jih měl swůj 2. září. W Lyoně po prwním wražďení rewolucionářů honili oudowé spolku ty, jenž nebyli uwezneni, a kde

kterého napadli, zabili ho a do Rodanu hodili, beze wší další formy kromě slova: „to Matavon,“ kterak je nazýwali. W Tarasconě shazowali je s wěže na skále u Rodanu stojící. W dobu obrácené této hrůzowlády, když porážka rewoluční strany byla všeobecná, pokusilo se Anglicko a wystěhowanci o smělou výpravu Quiberonskou.

Wendiané byli opětowanými swými porážkami wysíleni, a však nedocela podrobeni. Mohli však učiniti jenom skrownou pomoc, jak pro utrpené ztráty tak i pro neswornost obou swých předních náčelníků, Charetta a Stoffleta. Charette wšel i we wyjednávání s republikou, a w Jusnayı byl mezi ním a konwentem uzavřen jakýsi pokoj. Markýs de Puisaye, podnikawý ale lehkomyšlný muž, schopnější ku pletichám nežli k mocným zámyslům strannickým, nawrhl na místě wyhaslého již skoro powstání we Wendii zbouriti Bretani. Od doby Wimpfenowy, pod kterým byl Puisaye také nějaké kommando měl, udržowaly se posud w Calvadosu a Morbihanu rotы chouanské, skládající se ze zbytků stran, z lidí bez powolání, z dobrodruhů a odważliwých pašerů, kteří vycházely na výprawy, ale w poli jako Wendiané držeti se nemohli. Puisaye wzal outočiště swé k Angličanům, aby mohl chouanstwi rozšířiti; on slibowal všeobecné pozdwižení w Bretani a odtud po celém Francouzsku, kdyby se wysadilo na břeh jádro armády se zbrání a střeliwem.

Anglické ministerstwo, se strany koalice oklamané, nežádalo ničeho snažněji, jako aby mohlo uwésti republiku w nowá nebezpečenství, dokud by znova newzbudilo wálečnou mysl Ewropy. Důwěřilo se tedy w markýse de Puisaye a podniklo na jaře 1795 výpravu, w níž oučastnili se nejmužnější wystěhowanci a téměř všickni někdejší námorští důstojníci, kteří omrzeni wypowězeností a bolestným se potulowáním ještě jednou zkusiti chtěli swé štěstí. Anglické lodstwo wysadilo na ostrowě Quiberoně 1500 wystěhowanců, 6000 republikánských zajatých, kteří se od nich dali nawerbowati, aby se mohli wrátit do Francouz, 60.000 ručnic a úplnou úpravu pro 40.000 mužů. Patnáct set Chouanů spojilo se s wystouplou armádou, na kterou brzo udeřil generál Hochen. Tomuto podařilo se ji obejít, republikánští zajatci opustili ji, a ona po tuhém odporu jest přemožena. We wálce,

která mezi republikou a wystěhowanci wedena byla na žiwot a na smrt, zacházeno s přemoženými jako s lidmi bez práwa, i bez milosti jsou porubáwání. Tato ztráta zasadila wystěhowancům hlubokou, nezahojitelnou ránu.

Když zmařeny byly naděje na wítězství Ewropy, na pokroky odboje a na výpravu wystěhowanců kladené, wzato outočiště k nespokojeným čtvrtím. Byla naděje, způsobiti protirewoluci prostředkem nowé, od konwentu dne 22. srpna 1795 přijaté ústawy. Tato ústawa byla sice dílem mírné republikánské strany, ale poněwadž udělowala zase přewahu prostřední třídě, doufali royalistští buřiči tím způsobem snadno se dostati do zákonodárního sněmu i ke wládě.

Tato ústawa byla ze všech posawáde uведенých anebo nawržených nejlepší, nejmoudřejší a nejprozířetelnější; byltě to wýsledek šestileté zkušenosti w rewoluci a zákonodárství. Konwent citil tehdáž potřebu zorganizování státní moci a upokojení lidu; na rozdíl od prwního sněmu národního, který we swém postawení měl jen potřebu zeslabení králowské moci a rozničení lidu. Nyní bylo všecko spotřebowáno, od trůnu až dolů k lidu; i bylo potřebí znova stawěti a pořádek zawáďeti, nechajíc při tom národu široké pole činnosti. To stalo se nowou ústawou. Ohledem na wykonávání swrchowánosti lišila se jen málo od ústawy roku 1791; ale we všem, co se týkalo wlády, dělila se od ní welice. Moc zákonodárni swěřila dwěma sborům: *sboru pěti set* a *sboru kmetů*, moc pak wykonnou pěti direktorům. Ona opět zawedla dvojí stupeň wolby, což mělo za oučel zmírniti pohyb lidu a možným učiniti oswícenější výbor, nežli se stáwalo wolbou bezprostřední. Moudré, ale obmezené wýminky jmění udělily prostřední třídě, ku které byl návrat newyhnutelný, když se zamítla luza a odstranila ústawa od r. 1793, opět politickou důležitost.

Aby se zamezil jak despotismus tak i podmaněnost jediného shromáždění, měla se založiti někde moc, která by je držela na uzdě anebo w čas potřeby hájila. Rozdělení zákonodárního sněmu na dwa sbory stejného původu, stejného trwání, toliko rozličných úkonů, dosáhlo dvojího oučelu, že lid nebyl popuzen ústawem aristokratickým a že to přispělo k ustawení dobré wlády. *Sboru pěti set*, jehož oudowé museli míti 30 let, náležela wýhradně iniciatiwa a rokowání o zákonech.

Sbor kmetů, skládajíc se z 250 oudů, kteří museli míti plných 40 let, měl uloženo, buď přijímati anebo zawrhovati je.

Aby se předešlo všeliké přehálení při úkonech zákonodárních, též aby w okamžení výbuchu lidu nemohlo býti vynuceno potvrzení od sboru kmetů, směl se tento rozhodnouti teprw po trojím čtení, mezi kterýmžto pokaždé při nejmenším pět dní muselo uplynouti. W pilných případech byl oswobozen od této formálnosti, ale on sám posuzoval, zdali je wěc pilná. Tento sbor jednal brzo co zákonodární moc, když nějaký krok ohledem na wěc neschwaloval, užívaje při tom formule: *Sbor kmetů nemůže k tomu dáti své svolení* — brzo co udržující moc, když zawrhoval návrh pouze ohledem na jeho zákonnost, při čemž užíwal formule: *Neplatno mocí ústavy*. Ponejprw přijato jest částečné obnowování, i ustanoweno obnowování sboru w každých dvou letech z polowice, aby zamezen byl příwal zákonodárců, kteří přicházejíce s přílišnou snahou po nowotách najednou proměňují ducha sněmu.

Wýkonná moc oddělena jest od sborů a nespočíwala wice we wyborech. Ještě byla bázeň před monarchií příliš weliká, aby byl oblíben president republiky. Pročež přestáno na direktorstwu pěti oudů, kteří na návrh sboru pěti set jmenování byli ze sborů kmetů. Direktori mohli býti od sborů před soud postaweni, nikoliw ale od nich swrzeni. Dána jim wýkonná moc všeobecná i neodwislá, awšak nechtělo se, aby jí nadužíwali, tím méně aby dlouhý zvyk wládnutí newedl je k uchwatitelství. Jim náležela správa ozbrojené moci i financí, ustanowování státních ouředníků, wedení diplomatického jednání; ale oni nemohli činiti ničeho sami sebou, oni museli míti ministry a generály, za jejichžto chování byli odpovědni. Každý z nich byl na tři měsíce presidentem, kdežto podpisoval a pečet wedl. Každoročně muselo býti direktorstwo z páté části obnoweno. Královské práwo od r. 1791 bylo, jak widno, rozděleno mezi sbor kmetů, který měl veto, a mezi direktorstwo, které mělo wýkonnou moc. Direktorstwo obdrželo žiwotní stráž, k obýwání národní palác Lucemburk, a jistý roční plat. Sboru kmetů, který měl za oučel zamezowati bludy zákonodární moci, uděleny byly též prostředky k zamezení uchwalitelství direktorů: on mohl přeložiti sídlo sborů i vlády.

Prozřetelnost této ústawy šla welmi daleko: ona před-

cházela jak násilnictwí lidu tak i přechwaty státní moci, a ohražowala se proti všemu nebezpečenstwí, jakých bylo poznáno w rozličných křísech rewolučních. Mohla-li se w době této upewniti nějaká ústawa, byla to zajisté direktoriální. Ona opět zařídila státní moc, připustila swobodu a poskytla rozličným stranám příležitost k míru, jak mile jenom wšecky bez wýminky odřekly se snahy po wládě, spokojujíce se společným právem a postawice se na své náležité místo w státu. Byla wšak ona rovněž málo trwanliwá, jako wšecky ostatní, poněwadž nedowedla opět uwésti zákonní pořádek wzdor stranám. Každá z těchto toužila po wládě, aby ku platnosti přiwedla system a interes swůj, a na místě vlády pořádku muselo se zase upadnouti w násilnosti. Nechtějí-li strany ukončiti rewoluci — a ty, které newládou, nikdy to nechtějí —, konstituce, byt i sebe lepší byla, nedowede toho.

W čele konwentní strany stálo jedenáct oudů kommisie, která pod prairialem neměla žádně jiné úlohy kromě připrawování organických zákonů ústawy od roku 1793, po dnech prairialowých ale wypracowala ústawu od roku III. Nebyli to ani staří Girondini, ani staří Montagnardowé. Neutrální až do 1. kwětna, pak podmaněna až do 9. thermidoru, zmocnila se nyní vlády tato strana, poněwadž po dvojnásobné porážce Girondistů a Montagnardů byla nejsilnější zůstala. S ní spojili se poslancowé obou krajních stran, kteří byli půwodem splynutí. Merlin z Douai representowal onu část této massy, která se poddala okolnostem; Thibaudeau onu, která zůstala nečinnou, a Daunou tu, která byla zmužilá. Tento poslední prohlašowal se od započetí konwentu proti weškerému násilnictwí, jak proti 21. lednu tak proti 31. kwětnu, poněwadž chtěl vládu konwentu bez naružiwého si počínání stran. Po 9. thermidoru znechwalowol prudkou rozhořčenost proti hlavám rewoluční vlády, jejíž on sám obětí byl co jeden ze *třiasedmesáti*. Čím wice blížilo se vše k zákonní wládě, tím wice nabýwal wáhy. Oswícená jeho přichylnost k rewoluci, šlechtná samostatnost, jistota a rozsáhlost jeho ideí, spojeny s nezwratnou wytrwalostí činily ho jedním z nejwáženějších mužů této doby. On byl hlavní půwodce ústawy od roku III., a konwent uložil jemu ještě s několika jinými poslanci obranu republiky w krisi vendémiaírowé.

Reakce vždy dále pokračovala, podporována jsouc od oudů pravice, kteří od počátku nynějšího sněmu byli jen náhodou republikáni. Oni nebyli nakloněni k odrazení outoků royalistických s tou samou rázností, jako k odrazení outoků revolucijních. Mezi nimi nacházeli se Boissy d'Anglas, Lanjuinais, Henri la Rivière, Saladin, Aubry a j.; oni tvořili ve sněmě jádro měšťanské strany. Staří a prudcí Montagnardové, jako Rovère, Bourdon de l'Oise a j., uchvácení hnutím protirevolucijním, nechávali trvati reakci, nejspíše proto, aby mohli v mír vejíti s těmi, proti nimž tak mocně byli bojovali.

Ale strana konventní, nemajíc se čeho báti od demokratů, vynakládala všechny své síly, aby zamezila vítězství royalistů. Uznávajíc, kterak spása republiky záleží v sestavení zákonodárních sborů, a kterak tyto, woleny od prostřední třídy, jenž poslouchala royalistické vůdce, ve smyslu protirevolucijním vypadnouti musí, musela se o to starati, aby obrana budoucí nové vlády svěřila se těm, kterým záleželo na jejím zachování. Chtěje se wyhnouti chybě konstitujícího sněmu, který sám sebe wyhostil z nejprv příštího, ustanovil konvent, aby dvě třetiny oudů jeho musely býti znova woleny. Tím pojistil sobě většinu ve sborech i usazení direktorstwa, on mohl ústavu svou uvéstí v stát a upewniti ji bez otřesení. Znova wywolení dvou třetin nebylo právě zákonní, bylo ale politické, a ono jediné mohlo zachrániti Francouzsko od vlády demokratů nebo revolucijnářů. Konvent udělil sobě mírnou diktaturu uzawřením 5. a 13. fructidoru (22. a 30. srpna), z nichžto první ustanowowalo obnowené wywolení, druhé jeho způsob. Tato však obě wýmínečná ustanowení předložena byla spolu s ústawní listinou prwotním shromážděním ku potwrzení.

Royalistické straně přišly dekrety fructidorové neočekávaně. Doufala ona přijíti do vlády ze sborů, do sborů skrze wolby, a jak mile by svou moc ustawiła, způsobiti změnu ve vládě. Ona powstala proti konventu. Royalistický wýbor Pařížský, jehož známý jednatel byl powěstný Lemaitre, novináři a buřiči ve čtvrtích wespolek se sjednotili. Nebyloť jim těžko utwořiti sobě podporu v mínění veřejném, jehož jedinými orgány se učinili, wytykajíc konventu, že chce svou moc ustáliti a sáhnouti na swrchowanost národu. Hlavní

zastawatele *dwou třetin*, Louvet, Daunou, Chénier nebyli šetřeni, i činěny všechny příprawy k velikému hnutí. Nedávno ještě tak pusté předměstí St. Germainské naplňowalo se den ode dne; houfně přibýwalo wystěhowanců, a spiklí, netajíc hrubě zámyslů swých, přijali oděw chouanů.

Konwent wida přibližowati se bouři hledal podporu we wojstě, které tworilo tehdaž třídu republikánskou, a swolal tábor blíž Paříže. Obecny lid byl na stranu odstrčen a měšťanstwem wládli royalisté. Zatím sešla se 20. fructidoru (6. září) prwotní shromáždění, aby rokowala o konstituční listině i o dekretu strany dvou třetin, které měly býti společně buď přijaty anebo zawrženy. Čtvrt Lepelletierská (druhdy Filles-Saint-Thomas) stala se střediskem všech ostatních. Na její návrh rozhodnuto, že „u přítomnosti shromážděného národu přestává weškerá moc každého konstitujícího sboru.“ Čtvrt Lepelletierská, wedena od Richer-Senizyho, la Harpa, Lacretella mladšího, Vaublanc a j., zanášela se zřizowáním insurrekční vlády pod jménem *oustředního wýboru*. Tento wýbor měl býti we vendémiaru naproti konwentu tím, čím byl tento 10. srpna naproti trůnu a 31. kwětna naproti Girondě. Wětšina čtvrtí přistoupila k tomuto kroku, jenž žrušen byl od konwentu, jehož dekret naproti tomu zase zrušen byl od většiny čtvrtí. Boj stal se docela zjewným, a w Paříži oddělena ústawní listina, která jest přijata, od dekretů strany opětneho wywolení, které jsou zawrženy.

Dne 1. vendémairu (22. září) ohlásil konwent přijetí dekretů od největší části prwotních shromáždění Francouzská. Čtvrtě se znova sestoupily k jmenowání wolenců, jenž měli woliti poslance do zákonodárních sborů. Desátého uzawřely, aby wolenci shromáždili se w diwadle francouzském (tenkrátě za mosty ležícím), kamž měla je prowoditi ozbrojená moc čtvrtí, složiwši přísahu, že je chce brániti do poslední chvíle. A w skutku zasedli wolenci 11. (2. října) pod presidentstwím wévody Nivernoisského a pod stráží několika oddělení mysliwců a granátníků.

Konwent o tom nebezpečnstwí zprawen prohlásil svou permanencí, obklopil se wojskem z tábora Sablonského a sestředil svou moc we wýboru pěti oudů, který měl uloženo, starati se wšemi prostředky o blaho obecné. Oudové tito byli

Colombel, Barras, Daunou, Letourneur a Merlin de Douai. Od nějaké doby nebylo se více čeho obávat od rewolucionářů, i byli propuštěni všickni, kteří wězeli w žalářích pro události prairialowé. Organisowáno jest asi 1500 — 1800 z těch samých, jenž w departementech anebo w Paříži pronásledování byli za doby reakce, pod jménem *práporu vlastenců od 1789*. Wečer dne 11. chtěl konwent shromáždění wolenců násilně dát rozehnati; oni však se již byli rozešli, odročiwše se na příští den.

W noci od 11. na 12. způsobil dekret, jenž rozpouštěl sbor wolenců a ozbrojowal *prápor vlastenců od roku 1789*, náramné hnutí. Bubnowáno wzhůru, čtvrt Lepelletierská hřímala proti despotismu konwentu, proti wracející se hrůzowládě, a po celý příští den ponoukala ostatní čtvrtě k boji. Wečer odhodlal se neméně pohnutý honwent k outoku se své strany, zamýšleje obklopit odbojnou čtvrt a odzbrojením jejím ukončiti krisi. Úloha tato swěřena wnitřnímu generálowi Menouowi a poslanci Laportowi. Hlavní stan buřičů byl w klášteře Filles-Saint-Thomasském, před nímž stálo w šiku asi 700—800 mužů. Ti hned jsou obklopeni od mnohem četnějších zástupů po straně z boulevardů a z předu od ulice Vivinské. Na místě odzbrojení jich dali se wúdcowé wyprawy s buřiči do wyjednávání. Umluweno, aby obě strany ustoupily; ale sotwa ucouwlo wojsko konwentu, wrátili se ozbrojenci čtvrti u wětším počtu. Bylo to pro ně prawě wítězství, které w Paříži jak obyčejně welice jest nadsazowáno, podpalujíc i rozmnožujíc jejich stoupence a udělc jim smělosti k outoku na konwent příštího rána. Tento, zwěděw o 11. w noci wýsledek podniknutí swého a nebezpečný jeho oučinek, ihned sesadil Menoua a swěřil welitelství nad ozbrojenou mocí Barrasowi, generálowi 9. thermidoru. Barras žádal we wyboru pěti za swého podwelitele mladého důstojníka, který wyznamenaw se před Toulonem od reakcionáře Aubryho místa swého byl zbawen, muže odhodlaného a duchaplného, jenž ouplně hodil se k tomu, aby sloužil republice w dobách tak nebezpečných. Tento mladý důstojník byl Bonaparte; on předstawil se wyboru, a ještě na něm nic nezvěstowalo weliké jeho powolání. Nenáležeje hrubě k žádné straně a ponejprw powolán na weliké toto dějiště, měl w cho-

wání swém cosi ostýchawého, nedosti jistého, což však ztratil při přípravách k bitwě a w jejím ohni. On dal co nejrychleji přivezti děla z tábora Sablonského, a rozestawil je spolu s 5.000 muži wojska konwentského na všeska místa, kde se bylo obávat outoku. Dne 13. vendemiairu (4. října) podobal se konwent s obwodem swým pewnosti, která měla býti outokem wzata. Čára obrany dosahowala po lewé straně Tuilerií podél řeky od nowého mostu až k mostu Ludwika XV.; po prawé ke všem malým uličkám, jenž vycházejí do ulice Saint-Honoré, od ulice Rohanské, l'Echellské, Cul-de-sac-Dauphinské až k náměstí rewolučnímu. W předu byly Louvre, zahrada infantčina, náměstí Carousselské děly obsazeny, a wzadu na mostě Tournantském a rewolučním náměstí stála záložní střelba. W takowém postawení očekáwal konwent powstalec.

Tito brzo jej s více stran obklopili. Mělit we zbrani ke 40.000 mužů, jež wedli generálowé Danican, Duhoux a někdejší žiwotní gardista Lafond. Dwa a třicet čtvrtí, které činily wětšinu, bylo postawilo swůj kontingent. Z ostatních šestnácti mělo několik čtvrtí předměstských ozbrojence swé mezi práporem od 89.; některé, jako Quinze-vingtská a Montreuilská, poslaly mezi bojem posilu; jiné, ačkoli jim wůle nescházelo, nemohly toho učiniti, jako Popindurtská; jiné konečně zůstaly neutrální, jako čtvrt Indivisibilité. Od 2. — 3. hodiny byl generál Carteaux, který se 400 muži a dvěma čtyrlikami obsazený držel most, od více kolon čtvrtních obklopen a k ustoupení až k Louvru přinucen. Tento prospěch dodal smělosti powstalcům, kteří byli na všech místech silni. Generál Danican wyzwal konwent, aby odstranil swé wojsko a odzbrojil teroristy. Wyjednatel, se zawázanýma očima do sněmu přiwedený, způsobil tam zpočátku swým poselstwím jakýsi nepokoj; více poslanců prohlasowalo se pro kroky prostředkowací. Boissy d'Anglas myslil, aby se wyjednawalo s Danicanem; Gamon nawrhl prowolání, jenž by wyzýwalo občany k ustoupení, slibujíc pak odzbrojení práporu od 89. To wzbudilo silné reptání. Chenier wystoupil na řečniště. „Diwím se,“ prawil, „že se nám mluwí o tom, co žádají buřické čtvrtě. Tu se ničeho nedá zprostředkowati: konwentu nezbywá nic nežli wítězství anebo smrt!“ Lanjuinais chtěl pod-

porowati prowolání, ukazuje na blízke nebezpečenství a na neštěstí občanské války; ale konwent nechtěl ho vyslechnouti a wrátil se na návrh Fermondůw k dennímu pořádku. Ještě nějaký čas trvalo rokování o pokojných anebo válečných prostředcích ohledem čtvrtí, když okolo půl páté slyšeti bylo výstřely z ručnic, jež učinily konec vši další poradě. Přinešeno 700 ručnic, a oudové konwentu ozbrojili se co záložní woj.

Boj počal w ulici Saint-Honoré, kterou měli powstalci obsazenou. První rány padly z domu Noailského, a zhoubná střelba rozšířila se brzo po celé té linii. Za chvíli na to táhlo s druhé strany we dvou proudech 4000 čtvrtníků pod vedením hraběte de Maulevier přes nábřeží a udeřilo na královský most. Nyní stala se bitwa všeobecnou, ale nemohla trwati dlouho, neboť místo bylo příliš silně bráněno, aby mohlo býti wzato outokem. Za hodinu byly čtvrtě hrubou střelbou konwentu a praporem vlastenců zahnáni ze Saint-Rochu a z ulice Saint-Honoré. Oddělení u královského mostu bylo z předu i po straně třikráte pozdraweno hrubou střelbou, s mostu i nábřeží, což je pomátlo a na rychlý outok obrátilo. O sedmé hodině wojsko konwentu na všech stranách wítězic ku předu postupowalo; w dewět hodin byla branná moc čtvrtí zahnána z diwadla republikánského i všech stanowišť, která ještě na blízku Palais-Royalu obsazená měla. W noci chystali se powstalci ku stawění barrikad, i wypáleno jest na ně několikráte z děl w ulici de la Loi (Richelieu), aby se dílo jejich překazilo. Druhého dne, totiž 14. vendémiairu, odzbrojilo wojsko konwentu čtvrt Lepelletierskou a přiwedlo ku pořádku ostatní.

Národní sněm, který jen pro své zachowání byl bojowal, jewil welikou mírnost. 13. vendémiaire byl 10. srpnem royalistů naproti republice, jenom že konwent mnohem silnější odpor činil měšťanstwu, nežli trůn předměstím. Postawení, we kterém se nacházelo Francouzsko, welmi přispělo k tomuto wítězství. Byla to doba, we které národ žádal republiku bez rewoluční vlády, mírnou vládu bez protirewoluce. Konwent, který byl mocí prostředkující a stejně odporowal wyhradnímu panství nižší třídy, kterou byl w prairialu zahnal, jako proti zpátečnické vládě měšťanstwa, které byl we vendémiairu od-

razil, zdál se jedině schopným k ukojení obojí té žádosti a k ukončení nepřátelství mezi stranami, které se prodlužowalo střídajícím jich wstupowáním do vlády. Toto postawení jakož i vlastní jeho nebezpečenství dodáwalo mu zmužilosti k odporu a jistou naději wítězství. Čtvrtě nemohly jej přepadnouti, neřkuli ztéci.

Po událostech vendémiairowych zanášel se konwent zřizowáním zákonodárních sborů a direktorstwa. Třetina, wyslá ze swobodných woleb, byla zpátečnická. Několik oudů konwentu, w jejichž čele byl Tallien, nawrhlo aby wolby této třetiny prohlášeny byly za neplatné, i chtělo ještě na čas odložití konstituční vládu. Thibaudeau zmařil záměr jejich s welikou zmužilostí a wýmluwností. Celá konwentní strana přistoupila k jeho mínění. Ona zawrhla všecku zbytečnou libowolnost a toužila po wystoupení ze stawu prozatímního, již tři leta trwajícího. Konwent proměnil se we *wolební národní shromáždění*, aby ze swého prostředku doplnil ony dvě třetiny. I sestawil zákonodární sbory: sbor kmetů z 250 oudů, kteří dle předpisu nowého zákona měli plných 40 let, a sbor pěti set ze všech ostatních. Sbory zákonodární ustawily se w Tuileriích. Nyní se jednalo o zřízení vlády.

Outok vendémiairowy byl ještě w dobré paměti, a strana republikánská, která nade všecko bála se protirewoluce, usnesla se na tom, aby direktori woleni byli jen z oudů konwentu, a sice z takowých, kteří hlasowali pro smrt králowu. Někteří z nejwážnějších oudů, mezi nimi Daunou, powstali proti takowému mínění, které obmezowalo wolbu a zachowáwalo wládě ráz diktatorský a rewoluční; ono však zwítězilo. Wywoleni byli z konwentu La Réveillère Lepeaux, který pro své statečné chowání 31. kwětna, pro poctiwost i mírnost swou všeobecné důwěry požíwal; Sièyes, který měl toho času nejwětší powěst; Rewbell, muž welmi činný we správě; Le-tourneur, jeden z pěti oudů wýboru w poslední krisy, a Barras, který byl wolen pro dwojí své štěstí w thermidoru a vendémiairu. Sièyes, který nechtěl býti jeden z jedenácti oudů zákonodární kommissee, zdráhal se také wstoupiti do direktorstwa, newí se, zdali z wypočtení anebo z nepřemožitelné nechuti k Rewbellowi. Byl nahražen Carnotem, jediným to oudem starého wýboru, který pro swou politickou nepoškwr-

něnost a svou velikou zásluhu při vítězstvích republiky ušetřen jest. To bylo první sestavení direktorstwa. Dne 4. brumairu (25. října) vydal konwent zákon amnestie, aby přešel k vládě zákonní, revolučnímu náměstí dal jméno náměstí swornosti, pak prohlásil sezení své za ukončené.

Konwent trval tři leta, od 21. září 1792 až k 26. říjnu 1795 (4. brumairu roku IV.). On pokračoval w rozličném směru. W prvních šesti měsících svého trvání wehnán byl do boje, jenž byl nastal mezi zákonní stranou Girondinů a revoluční stranou Montagnardů. Tato poslední obdržela převahu od 31. května 1793 až do 9. thermidoru roku II. (27. čerwence 1794). Konwent byl tehdaž podroben vládě výboru pro obecné blaho, který nejdřív zkazil své staré spojence w obecní radě a mezi Montagnardy, a pak sám zkázu wzal pro svou nesjednocenost. Od 9. thermidoru až do brumairu roku IV. (říjen 1795) wítězil konwent nad stranou revoluční i royalistickou, a wzdor oběma hleděl založiti mírnou republiku.

W této dlouhé a strašné době proměněna jest rewoluce násilnosti svého postavení we wálku a sněmowna w bojiště. Každá strana chtěla wítězstvím založiti svou vládu a ustáliti ji zawedením své soustawy. Strana Girondinů pokusila se o to a zahynula; strana Montagnardů pokusila se o to a zahynula; strana obecní rady pokusila se o to a zahynula; strana Robespierrowa pokusila se o to a zahynula. Jenom wítěziti bylo možná, nikoli pak zakládati. Tato bouře měla tu zvláštnost do sebe, že všecko překotila, co se snažilo se ustawiti. Wše bylo prozatímní, vláda i lidé, strany i soustawy, poněwadž jenom jedno bylo skutečné a možné: wálka. Strana konwentní, zmocniwši se opět vlády, potřebovala celý rok, aby uwedla rewoluci na zákonní dráhu; i dowedla to teprw po dvou wítězstvích, w prairialu a vendémiairu. Nyní teprw, když se byl konwent wrátil tam, odkud byl wyšel, vyplnil prawé své powolání, že zařídil republiku, kterou byl obhájil. Zmizel pak z dějiště ustrnulého swěta. Jakožto moc revoluční wzal svůj konec w to samé okamžení, we kterém zase nastal zákonní pořádek. Třiletá diktatura byla ztracena pro swobodu, nikoliw ale pro rewoluci.

Wýkonné direktorstwo.

Kapitola dwanáctá.

Od usazení direktorstwa dne 27. října 1795 až k násilnickému skutku 18. fructidoru r. V. (3. srpna 1797).

(Přehled rewoluce. — Druhá její stránka organisační; přechod od života veřejného k soukromému. — Pět direktorů; jejich wnitřní práce. — Upokojení Wendie. — Spiknutí Baboeufowo; poslední porážka demokratické strany. — Plán ku polní wýprawě proti Rakousku; opanování Wlach od generála Buonaparta; smlouwa w Campo Formio; francouzská republika uznána jest se swými nabytostmi a s obklopujícími jí republikami: batowskou, lombardskou a ligurskou, které w Evropě rozširují soustawu její. — Royalistické wolby roku V.; ony změni položení republiky. — Nowý boj mezi stranou protirewoluční, která má sídlo své w sborech zákonodárních, w klubu *Clichyském* a w salonech, a stranou konwentní, opírající se o direktorstwo, o klub *Salmský* a o wojsko. — Násilnický skutek 18. fructidoru; strana vendémiairowá opětně poražena.)

Rewoluce francouzská, která zrušila starou vládu a přeđešlé společenské poměry dočista obrátila, měla dvojí zcela zřetelný oučel: swobodné zřízení státu a zdokonalenější wzdělanost. W těch šesti letech, která jsme byli prawě pozorowali, hleděla každá třída francouzského národu zmocniti se vlády. Priwilegowaní chtěli zawěsti svou vládu naproti dworu a měšťanstwu podržením stawů a jich všeobecného sněmu; měšťanstwo chtělo ustawiti svou zákonníkem od roku 1791 naproti priwilegowaným i obecnému lidu; a tento zase chtěl založiti své panství ústawou od r. 1793 proti všem ostatním. Žádná z těchto wlád nemohla se udržeti, poněwadž všechny byly wýhradní. Ale při těchto pokusech zrušila každá na ten čas panující třída w třídách wyšších vše, co měli w sobě nesnáseliwého a co se proti wilo pokroku nowé civilisace.

Když na konwent následowalo direktorstwo, již znamenitě umírněn byl boj tříd. Jenom wrchol každé z nich tworil stranu,

kteřá ještě bojowala o moc a formu vládní; ale massa národu, od r. 1789—1795 tak hluboce rozřtého, toužila po míru a hleděla se wprawiti w nowý pořádek. Tato doba spatřila konec snahy po swobodě a začátek nowé snahy po civilisací. Rewolucí přijala druhou swou powahu, ráz pořádku, zakládání a pokoje, po prudkém pohnutí, nesmírné práci a ouplném hourání prwních swých let.

Tato druhá doba wyznačowala se tím, že swoboda se jaksi opouštěla. Když nemohly ji sobě osobiti strany wyhradně a trwale, pozbyly mysli a z weřejného žiwota wrhly se na soukromý. Tato druhá doba sama dělila se zase na dvě části: ona byla swobodomyslnou pod direktorstwem a na začátku konsulatu, wojenskou na konci konsulátu a za císařstwí. Rewoluce stáwala se co den hmotnější; utwořiwši nejprwe lid rotníků utwořila dále lid dělníků a později lid wojáků.

Již mnoho klamů bylo zmizelo, tolik rozličných způsobů se bylo wystřídalo, tak rychle bylo se žilo w málo letech, že wšecky mysli byly pomateny a wšecka wíra rozwiklána; vláda prostřední třídy i panstwí luzy byly pominuly jako rychle mizící příšerné obrazy. Daleké bylo ono Francouzsko 14. čerwence s hlubokou swou přeswědceností, welikou mrawností swou, se sněmem, jenž prowozowal všemohoucnost rozumu a swobody, s národními ouřady, měšťanskými gardami, s žiwým, skwělým, pokojným wzezřením, nesoucím ráz pořádku a neodwislosti. Daleké bylo ono wice zasmušilé a bouřliwé Francouzsko od 10. srpna, kde jediná třída byla se zmocnila vlády i společnosti, přenášejąc w ně swou mluwu, swé chování, swůj kroj, žiwou pohybliwost swých obávání, zanícenost pro swé idey, nedůwěru i způsob z postawení jejího wplywající. Tenkrátě žiwot weřejný w celém objemu swém docela zastoupil místo žiwota soukromého, republika podobala se hned sněmu, hned táboru; boháči byli podrobeni chudině a wíra demokracie stála po boku zasmušilé a odrané správě luzy. W každé z těchto dob panowala silná přichylnost k nějaké ideji, nejdřiw ke swobodě a konstituční monarchii, na konec k rownosti, *bratřstwí* a republice. Na začátek však direktorstwa newěřeno wice w nic; we welikém rozbití wšech stran zašlo bylo vše, jak cnost měšťanstwa tak i cnost lidu.

Seslabeno a ochromeno wyšlo vše ze wzteklé této bouř-

ky; každý s hrůzou sobě připomínal předešlou existenci politickou, a bezuzdně wrhl se w náruč rozkoši a blížícímu se tak dlouho pohřešenému žiwotu soukromému. Plesy, slawnosti, kwasy, nákladné wozy přicházely wice než kdy jindy w obyčej; byla to reakce obyčejů staré vlády. Wláda bezkalhotníků přiwołala vládu boháčů, na kluby následowaly salony. Ostatně ale bylo skoro nemožno, aby tato prwní známka znowa se wracující civilisace rowněž z míry newystoupila. Mrawy za direktorstwa byly výsledkem jiné společnosti, která se musela opět wyskytnouti, nežli nowá společnost zařídila swé poměry a wywinula vlastní mrawy. Při tomto přechodu muselo rozkošnictwí wzbuditi práci, peněžní lichwa obchod, salony sblížení stran, které jenom soukromým žiwotem snášeti se mohly, civilisace musela znouwu započítí swobodu.

Postawení republiky při usazení direktorstwa bylo powážliwé. Nebylo žádného žiwlu pořádku a spráwy. W státním pokladě nebylo peněz, kurýrowé býwali často z nedostatků nepatrných k wyprawení jejich potřebných sum zdržowáni. Uwnitř wšude bezwladí a omrzlost; papírowé peníze, dowrřiwše míru swého množstwí a swé bezcennosti, ruřily wšecku důwěru i wšecken obchod; blaď trwal napořád, když každý zdráhal se prodáwati swou potrawu, což nebylo o nic lepší nežli darowati ji; zbrojnice byly wyčerpané anebo prázdne. Za hranicemi byla wojska bez wozů, bez koní, bez zásob, wojáci nazi, a často i generálům scházal náležitý jim městěční plat osmi franků na hotowých peněžích, přídawek to naskřz newyhnutelný, ač welmi mírný, k jejich platu w assignatech. Což diwu, že wojska, s nedostatkem nespokojená a kázně prázdna, opět byla poražena a obmezena na pouhou obranu.

Tato krise nastoupila brzo po pádu wýboru pro obecné blaho, který jak při armádě tak uwnitř země předešel hlad rekwisicemi a maximem. Nikdo se neodwážil wyhraditi se z tohoto finančního pořádku, který boháče a kupce podrobował wojákům a luze, a w té době nezakopával nikdo potrawu. Později však, když přestalo násilnictwí a konfiskace, byli lid, konwent i wojsko wydáni majetníkům a špekulantům, a jakožto reakce proti maximu následowala strašná nouze. Soustawa konwentu záležela w opatrné spořiwosti při spo-

třebě nesmírného, od assignatů representovaného kapitálu. Tento sněm byl vláda bohatá, která přišla na mizinu v obraně rewoluce. Skoro polovička státních gruntů, záležejíc v ko-runních statcích a v statcích vysokého i řeholního duchowen-stwa a wystěhowané šlechty, byla prodána a výnos obrácen na užiwení málo pracujícího lidu a na zewnitřní obranu repu-bliky skrze armádu. Více než 8000 milionů assignatů bylo wydáno před 9. thermidorem, nyní přišlo k té již tak ohromné sumě ještě dalších 30.000 milionů. W takové sou-stawě nemohlo býti déle pokračováno, muselo se opět začít pracowat a nazpět přijít k opravdové minci.

Ti, jimž dostala se úloha, pomoci tak welikému nepořádku, byli nejvíce lidé obyčejní, ale oni překročili k dílu s horliwostí, odvahou a zdravým rozumem. „Když direktoři wešli do Lu-xemburku,“ praví Bailleul, „nebylo tam ani kusa nábytku. W jednom kabinetě, okolo malého, chromého stolu, jehož jedna noha wetchá byla stářím a na němž ležel záwitek listo-wního papíru a šťastnou náhodou z výboru pro obecné blaho odnešený kalamář, usadili se na čtyrech slaměných stolicích před několika špatně hořícími poleny, což vše bylo vypůj-čeno od zámeckého správce Duponta; kdo by uwěřil, že ou-dowé nové vlády při takové úpravě, uwážiwše všechny obtíže, ano, což mnohem více jest, všecku hrůzu postawení swého, odhodlali se všem překážkám se opřítí a buď zahy-nouti anebo wyswoboditi Francouzsko z propasti, w kterou bylo upadlo! Na čtvrtce listowního papíru zhotowili spis, w kterém troufali se prohlásit za ustawené a ježž ihned zaslali zákonodárním sborům.

Potom rozdělili se direktorowé o práci. Uwážiliť pohnůt-ky, z kterých byli zwoleni od strany konwentowé. Rewbell, welmi činný právník a zkušený we správě i diplomacii, ob-držel w swůj okres sprawedlnost, finance a zewnitřní záleži-tosti. Pro swou šikownost anebo rozkazowáčnost zmocnil se brzo všech civilních záležitostí w direktorstwu. Barras neměl žádných zvláštních wědomostí, on byl hlawa prostřední, která se nemohla spolehati na sebe, a lenosti zwyklý. W nebezpeč-ném okamžení hodil se swou odhodlaností ke smělému skutku, jak byl dokázal w thermidoru a vendémiairu. Schopen jsa je-dině k tomu, aby w obyčejném čase wedl dohled nad strana-

mi, jichžto šmejdy mohl znáti lépe než kdokoliw jiný, ujal se policie. Tento ouřad tím lépe pro něho se hodil, poněwadž byl obratný, přiwětíwý, bez přichylnosti k nějaké politické sektě, jsa chowáním swým spojen s rewolucionáři a rodem s aristokraty. Barras wzal také na sebe representaci direktor-stwa a zřídil w Luxemburku jakési republikánské regentstwi. Bezouhonný, mírný la Réveillère, ježž se zmužilostí spojená dobrota jeho i upřímná přichylnost k republice a k zákonnému pořádku společně a hlasitě wyslowenou wůli sněmu i weřej-ného mínění do direktorstwa uwedly, obdržel za swůj podíl mravní část spráwy: wychowání, wědy, umění, rukodělstwí atd. Letourneur, býwalý důstojník při dělostřelectwu a oud výboru pro obecné blaho za posledních dob konwentu, powo-lán byl k wedení záležitostí wojenských. Jak mile však po neswolení Sièyesowě zwolen byl Carnot, přejal také wedení wálečních operac a zanechal kollegowi swému Letourneurowi námořnictwí a osady. Jeho weliká schopnost i odhodlaná po-waha získaly mu přewahu w této části spráwy. Letourneur přilnul k němu, tak jako Réveillère k Rewbellowi; Barras stál mezi oběma. W tomto okamžení obírali se direktorowé je-dnosworně s opravou a blahem státu.

Direktorowé upřímně pokračowali na dráze jim od ústawy wykázané. Ustawiwše státní moc we středu republiky zřizowali ji i w departementech, uwádějíce všemožnou shodu oučelu mezi správami jednotlivými a swou wlastní. Stojíce mezi oběma wý-hradními i nespokojenými stranami, mezi prairialowou a ven-démiairou, hleděli rozhodným se chowáním podrobiti je takowému pořádku, který ležel uprostřed přepjatých jejich žádostí. Oni chtěli opět zawéstí zápal a pořádek prwních let rewolučních. „Wy,“ psali swým jednatelům, „jehož powo-láwáme ke společné práci s námi, Wy, který nám má pomoci při uwedení do žiwota této republikánské ústawy, Waše prwní cnost, prwní Waš cit musí býti ona wůle zřejmě wyřknutá a wíra wlastenská, které také powzbudily šťastné zanícence a činily diwy. Wše dobře se zdaří, když jenom péčí Waší ona upřímná láska k swobodě, jenž zaswětíla ranní záři rewoluce, opět ožiwi srdce všech Francouzů. Barwy swobody, jenž wláji ze všech domů, republikánské heslo, jenž čte se na všech dweřích, poskytuji zajisté wýjew zajimawý. Učiňtě

ještě více, uspěšte onen den, ve který swaté jméno republiky samo od sebe bude wryto všem do srdcí.“

Wkrátce obnovilo pevné a moudré sobě počínání vlády opět pracovitost, obchod a hojnost. Rozvážení potrawy bylo pojištěno, a když minul měsíc, sprostilo se direktorstwo zásobování Paříže, které nyní samo od sebe se dalo. Nesmírná, skrže rewoluci prowolaná činnost jala se obraceti na průmysl a orbu. Část obyvatelstwa opustila kluby a veřejná náměstí, odeberouc se do dílen a na pole, a nyní bylo patrné dobrodíní rewoluce, která zrušila korporace, rozdrobila majetnost, zničila privilegie, zečtwernásobnila prostředky k wzděláni a tím vším způsobiti musela we Francouzsku rychlý zkwět obecného blaha. Direktorstwo podporowalo tento podnět ku pracovitosti blahodatnými ústawy. Ono znowa zawedlo veřejné wystawy průmyslnické a zdokonalilo zawedenou od konwentu wychowawací soustawu. Národní institut, elementární, centrální a normální školy tvořily jeden celek republikánských ústawů. Direktor la Réveillère, který měl swěřenou mravní část vlády, chtěl nyní pod jménem *theophilanthropie* zawésti onu deistickou bohoslužbu, o jejíž zawedení marně se byl pokoušel wýbor pro obecné blaho slawnosti *nejvyšší bytosti*. On jí dal chrámy, zpěwy, formule i jakousi liturgii, ale takové náboženství mohlo býti jen osobní a nemohlo dlouho zůstatí veřejným. Nemálo posmíváno se theophilanthropům, jejichž bohoslužba protiwná byla politickému smýšlení i newěře rewolucionářů. Také bylo w přechodu od veřejných ústawů k osobní wěře, vše co býwalo swobodou, proměněno w civilsaci, a vše co bylo bohoslužbou, w mínění. Zbylo ještě deistů, ale theophilanthropů nebylo více.

Direktorstwo nedostatkem peněz a špatným stawem financí sklíčeno, wzalo swé outočiště ku prostředkům ještě poněkud kromobyčejným. Ono prodalo aneb zastawilo nejdražší říšské klenoty, aby pomohlo dolehajícím potřebám. Ještě zbýwaly národní statky, ale ty se špatně prodáwaly a jen za assignaty. Direktorstwo nawrhlo nucenou půjčku, ku které zákonodární sbory swolily; to zase byl rewoluční krok proti boháčům, ale že byl powolen s ostýchawostí a prowáděn bez důrazů, nepodařil se. Tu pokusilo se direktorstwo obnovit papírowé peníze, i nawrhlo *zemské mandaty*, které měly býti

určeny k wyměření w oběhu se nacházejících assignatů, třiceti za jednu, a k nahrazení hotových peněz. Zemských mandátů powoleno bylo od zákonodárních sborů až ke 2400 milionů. Ony měly tu wýhodu, že mohly na místě, jak je kdo ukázal, wyměněny býti za národní statky, které representowaly. Bylo jich množství prodáno, i doplnily ony takto rewoluční oučel assignatů, jichžto druhou dobou byly. Ony poskytlly direktorstwu okamžitou pomoc, a však rovněž klesly brzo w ceně, wedouce poznenáhlu k bankrotu, který byl přechodem od papírů k raženým penězům.

Wáleční postawení republiky nebylo skwělé; ku konci konwentu ulewilo wítězstvím. Obojetné postawení a slabost oustřední spráwy rovněž jako nedostatek byly porušily kázeň wojska. Nad to byli generálowé nakloněni k neposlušnosti, jak mile wyznačili swé wůdcowství wítězstvím a nebyli pobádání energickou wládou. Konwent byl uložil Pichegrumu a Jourdanowi, aby, onen w čele armády rejské, tento s armádou sambro-meusskou obklíčili a wzali Mohuč a celou linii rejskou obsadili. Pichegru byl winen, že tento plán docela jest zmařen; ačkoliw měl ouplnon důwěru republiky a toho času nejwětší wojenskou powěst, osnowal přece protirewoluční pikle s princem de Condé, a však nemohl se s ním shodnouti. Pichegru radil wystěhowanému princowi, aby s wojskem swým wtrhl do Francouz přes Šwýcarsko anebo přes Rýn, při čemž mu slibowal zůstatí nečinným, což bylo jediné, co bylo w jeho moci. Naproti tomu žádal princ, aby Pichegru nejprwé we wojště swém, které bylo celé republikánské, wztýčil bílý prápor. Tato wáhawost bez odporu škodila zámyslům zpátečníků, kteří se tenkráte chystali ke spiknutí vendémiairowému. Pichegru ale, který tak nebo onak posloužití chtěl novým swým spojencům a zraditi wlast, dal se poraziti u Heidelberku, uwedl w nebezpečenství Jourdanowu armádu, opustil Manheim, se znamenitou ztrátou upustil od oblehání Mohuče a odkryl hranice.

Direktorstwo nalezlo rejské hranice od Mohuče otwřené, wálku we Wendii znowa wypuklou, pomoří francouzské i hollandské w nebezpečenství od anglického lodstwa, konečně armádu wlaskou, která měla nedostatek všeho, sotwa lecjkas se ubraňující pod Schererem a Kellermannem. Carnot

chystal nowou výpravu váleční, která měla tenkrát uvésti republikánská vojska w srdce nepřátelských států samých. Bonaparte, po vendémiairu wnitřním kommandantem jmenovaný, postawen byl w čelo wlašské armády; Jourdan obdržel welitelství nad armádou sambro-meusskou, a Moreau nastoupil na místo Pichegruho u rejské armády. Tomuto poslednímu, jehož zradu direktorstwo tušilo, ačkoli jistoty newědělo, podáváno bylo wyslanectwí we Šwédsku, čehož ale nepřijaw odstranil se do swé otčiny Arboisu. Tyto tři weliké armády pod wůdci Bonapartem, Jourdanem a Moreauem měly udeřit na rakouské mocnářství z Wlach a z Německa, a spojiwše se u wýchodu z Tyrol postupně na Wídeň táhnouti. Generálowé připravowali se k wywedení tohoto rozsáhlého pohybu, jehožto zdar musel přiwésti do rukou republiky hlavní byt koalice na pewnině.

Generálowi Hochowi swěřilo direktorstwo welitelství nad přímořím francouzským a uložilo mu ukončení wendické wálky. Hoche změnil wáleční system swých předchůdců. Wendie byla náchylna ku podrobení se. Někdejší její wítězství nebyly wěc její přiwedly na wrch; pozdější porážky a nehody wydaly ji plenu a žhářství. Powstalci, docela zkleslí neštěstím Savenayským, ztrátou hlawních swých wůdců a nejlepších wojáků, wyhlazowací methodou pekelních kolon, rádi byli by w míru žili s republikou. Wálka spočíwala jen ještě na několika wůdcích, na Charettowi, Stoffletowi a j. Hoche uznáwal, že potřebí odwrátiti od nich lid koncessemi a pak je zničiti; i oddělil chytře záležitost royalistů od náboženství, a chowaje se welmi snášeliwě k bohoslužbě katolické použíwal kněží proti generálům. Wyslal čtyry silné woje ku prohledáwání země, pobíral obywatelům dobytek a wracel jim jej toliko na wýměnu za jejich zbraň; ozbrojeným rotám nepoprál ani oddechu, porazil Charetta we wíce bojích, pronásledowal ho od jedné skrýše k druhé a konečně se ho zmocnil. Stofflet chtěl na swé půdě znowa wztýčiti prápor wendický, byl wšak wydán republikánům. Oba tito náčelníci, kteří widěli začátek powstání, byli také přítomni jeho konci. Oni umřeli statečně, Stofflet w Angersu, Charette w Nantech, wywinuwše powahu i schopnosti, které byly hodny rozsáhlejšího jewiště.

Hoche způsobil také w Bretani pokoj. Morbihan byl obsazen četnými rotami chouanů, kteří pod swým hlawním náčelníkem Jiřím Cadoudalem činili strašný spolek; jakkoliw

nemohli se udržeti w poli, byli nieméně páni w zemi. Hoche obrátil proti nim wšecku swou moc a činnost; brzo byli zničeni anebo unaweni. Wětší část jejich wůdců odhodila zbraň a utekla se do Angličan. Direktorstwo, zpraweno o šťastném tomto upokojení, oznámilo 28. messidoru (17. čerwna 1796) oběma zákonodárním sborům skrze poselství ukončení této občanské wálky.

Tak minula zima roku IV. Ale direktorstwo nemohlo na dlouho požíwati pokoje od obou stran, demokratů a royalistů, jimžto překázelo w jejich snažení po wládě. Onino tworili sektu neoblomnou a podnikawou. Dewátý thermidor byl pro ně dnem zármutku a poroby; oni wždy chtěli neobmezenou rovnost wzdor společenským poměrům, a demokratickou swobodu wzdor civilisaci. Tato sekta byla w takowé míře poražena, že nemohla wíce panowati. Dewátého thermidoru wypuzena byla z wlády, druhého prairialu ze společnosti, i ztratila wšecku moc a možnost powstání. Jakkoli wšak rozptýlena a klatbě wydána, přece nebyla zmizela; po nešťastném pokusu royalistů we vendémiairu opět pozwedla se ze swé poníženosti.

Demokrati opět zarazili w Pantheonu swůj klub, jež direktorstwo po nějaký čas trpělo; wůdce jejich byl Gracchus Baboeuf, který sám sebe nazýwal *tribunem lidu*. Byl to smělý muž přepiaté obraznosti, neobyčejného demokratického fanatismu a welikého wliwu na swé stoupence. On připravowal w nowinách swých na *říši společného blaha*. Spolek Pantheonu množil se den ke dni a wždy wíce znepokojowal direktorstwo, které zpočátku hledělo jej držeti w mezích. Ale sezení jeho brzo až do noci se protahowala, demokrati přicházeli tam ozbrojeni a nawrhowali výpravu proti direktorstwu a zákonodárním sborům. Direktorstwo uzawřelo weřejně proti nim zakročiti; 8. ventosu roku IV. (14. února 1796) zawřelo klub Pantheonu a oznámilo to skrze poselství sborům zákonodárním.

Demokrati, zbaweni swého shromážděště, nastoupili nyní jinou dráhu: porušiwše *legii policejní*, složenou na mnoze z rewolucionářů z postawení swého wytisknutých, chtěli we spolku s ní zrušiti ústawu od roku III. Sotwa bylo direktorstwo o nowých těchto šmejdech zpraweno, propustilo legii policejní a dalo ji odzbrojiti od ostatního wojska, na které se mohlo bezpečně spolehnutí. Spikli, bywše již po dwakrátě nenadále

překwapeni, odhodlali se nyní k outoku a powstání, i zřídili *insurrekční výbor pro obecné blaho*, který skrze podřízené jednatele byl ve spojení s luzou dwanácti okrsků Pařížských. Oudové toho výboru byli Baboeuf, hlava celého spiknutí, někdejší oudové konventu Vadier, Amar, Choudieu, Ricord, representant Drouet, někdejší generálowé decemvirálního výboru Rossignol, Parrein, Fyon, Lami. Množství důstojníků bez služby, vlastencové z departementů a někdejší massa Jakobinů tvořili armádu té sekty. Wůdcové scházeli se často na jednom místě, jež nazýwali *chrámem rozumu*; tam zpíwali žalostné písně o smrti Robespierrowě a kwileli nad *porobou národu*; tam také osnowali srozumění s vojáky Grenellského tábora, přijali mezi sebe jistého setníka Grisela z téhož tábora a umluwili všechno k výbuchu.

Nejdříve ustanowili založit *společné blaho*, rozdělit k tomu konci statky a zawésti vládu *pravé, čisté, naprosté demokracie*; pak chtěli utwořit konwent, záležející z 68 Montagnardů, zbytku to psanců po reakci thermidorové, k nimž z každého departementu přidán měl býti jeden demokrat; konečně měli wyraziti ze všech okrsků města, jež měli mezi sebe rozdělené, a táhnouti zároveň na konwent i na sbory zákonodární. W noci toho powstání chtěli přilepiti dvě cedule, z nichž na jedné státi mělo: „*Ústawa od roku 1793, swoboda, rovnost, společné blaho*,“ na druhé pak wyjádření: „*Ti, kteří sobě osobují swrchowanost, musejí býti usmrceni od lidí swobodných*.“ Byliť přichystáni, prowolání wytištěna, den určen, když, jak obyčejně se stává při spiknutích, prozrazení byli od Grisela.

Dne 21. florealu (11. kwětna), w předwečer výbuchu, lapeni jsou spiklí w swém shromáždíšti. Při Baboeufowi nalezen plán i všechny papíry spiknutí. Direktorstwo wzkázalo to zákonodárním sborům a lidu oznámilo to zvláštním prowoláním. Tento podiwný pokus, nesoucí patrnou známku fanatismu, který měl býti jenom opakowáním powstání prairialského, bez prostředků i bez naděje šťastného zdaru, způsobil weliké leknutí. Obraznost lidu byla ještě postrašena nedáwno pominulou wládou Jakobinů. Baboeuf co odwážliwý buřič podával mír direktorstwu, jakkoli byl wězněm.

„Chtěli byste to powažowati za sebe nedůstojné, občané

direktoři,“ psal jim, „wyjednawati se mnou, jako jedna mocnost s druhou? Widěli jste, jak rozsáhlé důwěry jsem já středem; widěli jste, že moje strana dobře může držeti rovnováhu se stranou Waši; widěli jste, jak naše strana nesmírně jest rozwětwna. Jsem přeswědčen, že toto připomenutí Wámi zachwěje.“ Končil pak těmito slowy: „Widím jediný rozumný prostředek, jaký Wám zbývá: prohlaste, že nebylo žádného opravdowého spiknutí. Pět mužů, ukáží-li se welkými a šlechetnými, může zachowati vlast. Ručím za to, že vlastencové swými těly wás budou chrániti; oni nejsou Waši nenáwistníci, oni nenáwiděli toliko Waše nepopulární jednání. I se swé strany dám Wám garancii tak obsáhlou, jako upřímnost moje jest nezměnitelná.“ Direktorové ale místo wšeho porownání uweřejnili Baboeufůw list a postavili spiklé před vysoký soud Vendómský.

Přiwrženci jejich udělali ještě jeden pokus. W noci 18. fructidoru (10. září) okolo jedenácté hodiny táhli w počtu asi šesti neb sedmi set mužů, ozbrojeni šawlemi a pistolemi, na direktorstwo, jež nalezli chráněné od jeho stráže. Nyní ubírali se k táboru Grenellskému, jež doufali získati prostředkem udržowaného w něm srozumění. Wojáci w táboře spali, když přitáhli spiklí. Na okřiky jízdných předstráží odpowědli: „Sláwa republice! sláwa ústawě od roku 1793!“ Stráže učinily pokřik w táboře. Spiklí, spolehajíce se na prápor Gardský, jenž byl však preložen, táhli ke stanu rytmistra Malo, který dal ihned wzhůru troubiti a swé dragony napolo nahé na koně wsedati. Spiklí, uleknutí takowýmto přiwítáním, jenom slabě se bránili. Dragoni sekali do nich a zahnali je, welikou část pobiwše neb zraniwše. Toto nepodařené podniknutí bylo takřka poslední této strany; při každé porážce tratila síly i wůdce, až nabyła přeswědčení, že jest konec její wlády. Wýprawa Grenvillská byla pro ni nad míru záhubnou: mimo swou ztrátu w šarwátce trpěla znamenitě od wojenských kommissí, které byly pro ni tím, co byly rewoluční tribunaly jejím protivníkům. Kommissé tábora Grenellského odsoudila w pěti sezeních 31 spiklých k smrti, 30 k zawezení a 25 k žaláti.

Nějaký čas na to odsoudil vysoký soud Vendómský Baboeufa a spoluwinníky jeho, mezi nimiž byli Amar, Vadier, Darthé, někdejší tajemník Josefa Lebona. Žádný z nich neza-

píral své zásady; oni mluvili jako mužové, kteří se neostýchají přiznati se ke svým účelům aniž umřítí pro svou věc. Na začátku i ku konci každého výsledku prozpěwovali marseilku. Tento někdejší vítězospěw a jejich mužné chování působili mocně na mysl i zdály se je činiti ještě hroznějšími. Ženy jejich následowaly je i k soudu. Po skončení své obrany obrátí se k nim Baboeuf řekl: „Ony nás doprovodí až na popraviště, neboť nepotřebují se rdíti nad příčinou naší smrti.“ Wysoký soud ortelował Baboeufa a Darthého k smrti; když jim byl čten ortel, wrzili sobě oba dýku do prsou. Baboeuf byl poslední hlavou strany někdejší obecní rady a výboru pro obecné blaho, která, bywši před thermidorem rozdwojena, napotom se zase spojila. Tato strana každým dnem více mizela, od této pak doby hlavně počíná její rozptýlení a osamotnění. Za času reakce tvořila ještě pevnou spoustu; pod Baboeufem udržela se w strašném spolčení. Od té doby byli jenom ještě jednotliví demokrati, ale strana jejich byla roztržena.

W době mezi výprawou Grenellskou a odsouzením Baboeufa učinili také royalisté své spiknutí. Plány demokratů hnuly veřejným míněním, ale w opáčný směr nežli po vendémiairu, a nyní rostla zase protirewolučníkům odwaha. Tajní vůdcové této strany doufali naleztí pomocníky we wojsku tábora Grenellského, které bylo odrazilo Baboeufowu rotu. Tato netrpělivá a nešikowná strana, která neměla pro sebe ani ozbrojenou moc čtvrti jako we vendémiairu, ani většinu we sborech zákonodárních, jako později 18. fructidoru, použíwala třech lidí bez wliwu a bez jména; byli to abbé Brothier, někdejší parlamentní rada Lavilleheurnois a nějaký dobrodruh Dunan. Oni beze všeho obrátili se k rytmistru Malowi, chtějíce získati pro sebe tábor Grenellský a tak zawéstí zase svou starou vládu. Malo vydal je direktorstwu, které je postawilo před civilní soudy, nemohouc, jak by rádo bylo chtělo, souditi je dáti od wojských kommissi. Od soudců své vlastní strany, wywolených pod wliwem vendémiairowym, bylo s nimi nakládáno nad míru šetrně a oni jenom k lehkému wězení odsouzeni. W té době započal zápas mezi všemi oúřady, zwolenými od čtvrtí, a direktorstwem, opírajícím se na wojsko. Poněwadž každý bral moc i soudce své z vlastní strany,

wolitelství pak bylo w rukou protirewolučníků, bylo direktorstwo přinuceno powolati do politiky wojsko, což mělo pro budoucnost nesmírně škodlivé následky.

Direktorstvo, které přemohlo obě jinak smýšlející strany, zwítězilo i nad Ewropou. Nowé polní tažení započato bylo welmi šťastně. Jak mile Bonaparte přijel do Nizzy, naznačil přejmutí kommanda nejodwážliwějším wpádem do nepřátelské země. Armáda jeho byla se posud táhla podle Alp. Bylatě zbawena všeho, sotwa 30.000 mužů silna, ale nadšena duchem udatnosti a wlastenectwí, a těmito prostředky započal Bonaparte ono welikolepé překwapování lidí, které se mu dařilo po 20 let. Opustě posawádní ležení wtrhl do oudolí Savanského, chtě wyraziti do Wlach mezi Apenninami a Alpami. Naproti sobě měl 90.000 spojenců, kteří stáli w středu pod Argenteauem, na lewém boku pod Collim a na prawém pod Beaulieuem. Tato mocná armáda byla w několika dnech rozptýlena rozmyslem i udatností, jenž tvořily diwy. U Montenottu porazil Bonaparte nepřátelské centrum a wtrhl do Piemontu; u Millesima oddělil sardinskou armádu od rakouské, které co nejrychleji ustoupily do Turina a Milána, hlavních swých měst. Než se pustil za Rakušany, obrátí se Bonaparte na lewo, aby zbyl s krku sardinskou armádu; u Mondovi rozhodnut byl osud Piemontu a zastrašený Turinský dwůr pospíšil podrobiti se. W Cherasku uzavřeno jest příměří, na které brzo následował pokoj mezi republikou a králem Sardinským, podepsaný w Paříži 15. kwětna 1796, we kterém postoupeno Savojsko a hrabství Nizza a Tende. Obsazení Alessandrie, kterážto otwírá cestu do Lombardska, postoupení Nizzy a Savojska, wolná použitelnost druhé alpské armády pod Kellermannem byly owocem čtrnáctidenního tažení polního se šesti wítězstvími.

Po ukončení wálky s Piemontem táhl Bonaparte proti armádě rakouské, které nedopřál wíce oddechu. U Placencie překročil řeku Pad, u Lodi Addu. Poslední toto wítězství otewřelo mu brány Milánské a podrobilo mu Lombardii. Generál Beaulieu zatlačen jest do oužlabin tyrolských od republikánské armády, která obklíčila Mantowu a objewila se na horách říše. Na Beaulieuowo místo přišel nyní generál Wurmsler, a nowé wojsko spojilo se s rozbitinami poraženého. Wurms-

ser táhl k oswození Mantowy, chtěje opět bojiště přeložiti do Wlach; byl však rovněž jako předchůdce jeho potřen od Bonaparta, který byl upustil od Mantowy, aby se mohl obrátit proti nowému nepříteli, nyní ale ji těsněji sklíčil a předešlá swá stanoviska w Tyrolsku zaujal. Plán k dalšímu pokroku wyweden byl s welikou sjednoceností a dobrým zdarem. W týž čas, co wlašská armáda od Tyrol Rakousku hrozila, postoupily w Německu obě wojska, meusské i rejské; Moreau opráje se lewým bokem o Jourdana, málem byl by na prawém boku Bonapartowi ruku podal. Obě armády, překročiwše u Neuwiedu Rýn, postoupně roztaženy na šedesát mil ku předu se braly, ženouce před sebou nepřitele, který, ačkoli před nimi couwal, hleděl zastawiti jejich postup a proraziti jejich řadu. Již byly skoro u cíle swého podniknutí, Moreau byl obsadil Ulm, Augsburg, překročil Lech a jeho předwoj dotýkal se již ze zadu ouzlabin tyrolských, když Jourdan, který s ním w nedorozumění byl, vykročiw z řady rozražen jest od arciknížete Karla a k outěku obrácen. Moreau, na lewém boku odkryt, přinucen jest též zpáteční cestu nastoupiti a vykonal nyní swůj paměti hodný ústup. Jourdanowa chyba měla rozhodnou důležitost: ona překazila wywedení tohoto rozsáhlého wálečného plánu a udělila mocnářství rakouskému nowou lhůtu.

Widenský kabinet, který w této wálce Belgii byl ztratil a dobře uznával, jak důležito proň jest Itálii udržeti, bránil tuto zem s nejmětší urputností. Wurmser byl po nové porážce přinucen, se zbytky swého wojska do Mantowy se wrhnouti. Ještě jednou zkusil generál Alvinzi s 50 000 muži wálečného štěstí, ale newedlo se mu o nic lépe nežli Beaulieuowi a Wurmserowi. Nowá wítězství rozmnožila wykonané již zázračné skutky wlašské armády a pojistila jí dobyté kraje. Mantowa se vzdala, a wojska republikánská, majíce w swé moci Itálii, táhla přes hory k Wídni. Bonaparte měl proti sobě prince Karla, poslední naději Rakouska. Brzo probraw se soutěskami tyrolskými rozvíjel se na rowinách německých. Zatím rejská armáda pod Moreauem a meusská pod Hochem znowa pokračowaly s dobrým prospěchem w předešlém plánu, a polekaný kabinet rakouský uzavřel příměří w Lubně. On se byl docela wysílil, wšecky swé generály vystřídal, co zatím francouzská republika byla w swé plné, podmaňující síle.

Wlašská armáda dokonala w Ewropě dílo francouzské rewoluce. Toto zázračné wojenské tažení přičítati sluší shodě ducha plného wůdce a rozumného wojska. Bonaparte měl pod sebou generály, kteří byli schopni k samostatnému wůdcowství a neostýchali se zodpowídati za pohyb anebo bitwu, a wojsko wzdělaných, welkodušních občanů, kteří o záwod wykonawali skutky weliké a naružiwě zaujati byli pro rewoluci, jenž zwětšowala jejich wlast, nechávala jim i pod kázní samostatnost a každému wojáku poskytovala wyhlídku na generálstwí. S takowými muži jest duchaplnému wůdci wšecko možno. Později litowal Bonaparte při spomince na prwní swá léta, že wšecku swobodu a wšecku inteligenci osobowal sobě, že utwořil mechanické armády a generály poslušné na slowo.

Bonaparte započal třetí periodu wálky. Tažení roku 1792 dalo se ještě dle staré soustawy rozptýlenými woji, z nichž každý jednal pro sebe, neopouštěje swou řadu. Wýbor pro obecné blaho soustředil woje, nedal jim operowati před očima nepřitele, nýbrž u wzdálenosti, zrychlil jejich pohyby a řídil je k společnému cíli. Bonaparte činil pro každou bitwu to, co činil wýbor pro každé polní tažení. On přiwedl wšecky woje na rozhodné místo a zničil několik armád jediným wojskem, pouze rychlostí swých ran. Jeho wůli řídily se massy, které wywáděly pohyby swé mimo obzor nepřátelský a w určitý čas při ruce byly, když měly opanowati nějaké stanovíště anebo wyhráti bitwu. Jeho diplomacie měla rovněž přewahu jako wojenské jeho umění.

Wšecky wlády italské, wyjmouce Benátky a Janow, byly přistoupily ke koalici, ale národové klonili se k francouzské republice. Bonaparte opřel se o tyto; Piemont, jehož nemohl dobyti, udělal nečinným; Milansko, které posud bylo záwislé od Rakouska, proměnil w cisalpinskou republiku; Toskanu a menší knížata Parmského a Modenského sestabil wálečnými daněmi, nechaw jim země jejich; papež, který w době prwních wítězství Bonapartowých nad Beaulieuem byl podepsal příměří, ale při Wurmserowě příchodu neostýchal se je zrušiti, koupil pokoj postoupením Romanska, Bononska a Ferrarska, jenž byly přiděleny k republice cisalpinské; poněwadž pak aristokracie benátská i janowská koalici podporujíc w zádech wojska lid byla zbourila, změněna jest wláda obou

těchto států a učiněna od Bonaparta demokratickou, aby vládl lid naproti welmožům. Tim způsobem wnikla rewoluce do Wlach.

W preliminaríích Lubenských postoupilo Rakousko Francouzům Belgie a uznalo lombardskou republiku. Wšecky spojené mocnosti složily zbraň a samo Anglicko žádalo si wyjednawati. Francouzsko, uwnitř pokojné a swobodné, dosáhlo z wenčí přirozených swých hranic a obklopeno bylo powstáwajícími republikami, jenž jako Holland, Lombardsko a Ligurie²⁶⁾ boky jeho střeily a soustawu jeho w Ewropě rozšiřowaly. Koalice nemohla míti mnoho chuti, učiniti nowý outok na rewoluci, jejíž weškeré vlády byly wítězné, jak anarchie po 10. srpnu, tak diktatura po 31. kwětnu i zákonní moc direktorstwa, na rewoluci, která při každém nowém nepřátelství dále pokračowala na půdě ewropské. Roku 1792 šla jenom až do Belgie; roku 1794 pokročila do Hollandu a k Rýnu; roku 1796 prošla Italií a wedrala se do Němec. Měla-li we swém chodu pokračowati, bylo se obáwati od strany koalice, aby panství swé nerozšířila ještě dále. Wše tedy chystalo se ke všeobecnému míru.

A však postawení direktorstwa welice změnilo se wolbami od roku V. (w kwětnu 1797). Tyto wolby, které zákonním způsobem uwedly royalistickou stranu do prostřed zákonodárstwa i vlády, znowu uwáděly w nejistotu to, nad čím byl rozhodl boj vendémiairský. Až do té doby direktorstwo i zákonodární sbory trwali w dobrém srozumění; záležejíce z oudů konwentu, spojených stejným interessem i potřebou založení republiky po tak dlouhém zmitání w bouřkách stranických, jewili w stýčnostech swých dobrou wůli a w krocích swých sjednocenost. Sborowé byli přistoupili k rozličným žádostem direktorstwa, a kromě několika nepatrných změn schwálili jejich návrhy, týkající se financí a weřejné spráwy, i chowání jejich w ohledu na spiklé, na wojska i na Ewropu. Menšina protikonwentní činila we sborech opposici, ale tato opposice jen s ostýcháním stawěla se na odpor politice direktorstwa, očekáwajíc sesilení swé nowou třetinou. W jejím čele stáli Barbé-Marbois, Pastoret, Vaublanc, Dumas, Portalis, Siméon, Dronçon-Ducoudray, Dupont z Nemouru, nejwíce oudowé někdejší prawice zákonodárního sněmu, někteří zjewní

royalisté. Postawení jejich stalo se méně obojetným a způsobnějším k dorážce obdrženu posilou wywolenců roku V.

Royalisté činili strašný, činný spolek, mající swé náčelníky, swé jednatele, swé seznamy i swé časopisy. Oni odstranili republikány od woleb a potáhli za sebou lid, který obyčejně následuje stranu nejráznější a jehož práporu uchopili se na okamžení. Nechtělit připustiti ani wlastence prwní doby a wolili pouze zjewné protirewolučníky anebo obojetné konstitucionalisty. Strana republikánská měla tehdaž sídlo swé we vládě a we wojště, royalistická we wolebních shromážděních a zákonodárních sborech.

Dne 1. prairialu roku V. (20. kwětna 1797) ustawili se oba sborowé. Hned na začátku jewil se duch, jakým byli naplněni. Pichegru, jež byli royalisté uwedli na nowé bojiště protirewoluce, zwolen jest se zápalem za předsedu we sboru pěti set; Barbé-Marbois obdržel při stejné zanícenosti předsednictwí we sboru kmetů. Na to přikročilo zákonodárstwo k wolbě jednoho z direktorů na místo Letourneurowo, který 20. florealu (19. kwětna) tajným hlasowáním k odstoupení jest ustanowen. Wywolen jest Barthélemy, wyslanec we Šwycarích, který co muž mírného smýšlení a milovník pokoje whod byl jak sborům tak Ewropě, jehož však wzdálenost jeho z Francouz po celý čas rewoluce málo schopným činila k wládnutí nad republikou.

Na tato prwní nepřátelství proti direktorstwu a straně konwentní následowaly brzo podstatnější outoky. Bez ušetření dotýkáno se jeho spráwy i politiky. Direktorstwo bylo učinilo wšecko, co učiniti mohlo při zákonní vládě w okolnostech posud rewolučních. Wytýkáno mu pokračowání u wálce a nepořádku we financích. Zákonodární wětšina chytře použila weřejných potřeb: ona podporowala neobmezenou swobodu tisku, která dowolowala nowinám dorážeti na direktorstwo a připravowati lid na nowou vládu; ona podporowala pokoj, který odzbrojowal republiku; konečně i hospodaření.

Tyto žádosti měly swou prospěšnou a národní stránku; Francouzsko bylo unaweno a cítilo potřebu všech těchto wěcí k dowršení swé společenské náprawy, ono bylo srozuměno se žádostmi royalistů, ale z příčin docela jiných. S wětším poněkud nepokojem hledělo na kroky sborů, týkající se kněží

a wystěhowanců. Žádalo sobě sice pokoje, nechtělo však, aby co vítězové se vrátili ti, jež byla přemohla rewoluce. Sborové jewili neobyčejnou kwapnost u vydávání zákonů, přijímajících je na milost. Práwem zrušili trest zawezení aneb uwěznění duchowních pro náboženství aneb neobčanské smýšlení, ale oni chtěli obnoviti staré přednosti jejich wíry, znowa uwedenému katolictwí nawrácením zwonů opět zewnířnost udělití a kněze od přísahy veřejných ouředníků wyswohoditi. Camille Jordan, mladý poslanec z Lyonu, plný wýmłownosti a odwahy, ale newčasnému smýšlení howicí, byl hlavní chwalořečník duchowenstwa w radě pěti set. Řeč jeho o tomto předmětu zbudila weliké podiwení a potkala se s silným odporem. Zbýwající ještě zápal bylaž posud zcela vlastenecký, i bylo tedy všem ku podiwu, znowa widět wznikať zápal jiný, náboženský; poslední století a rewoluce byly mu docela odwykly, tak že ani nebyl pochopován. To byla ona doba, we které stará strana zase obnovila swou wíru, znowa řeč swou uwedla a s wírou a řečí strany oprawní je smísila, která doposawád jediné byla panowala. Z toho, jak při neočekáwaných wěcech obyčejně se děje, powstal dojem Jordanowi nepřizníwý a w posměch jej uwádějící, i nazýwáno ho Jordanem Zwonečkem. Zatím tento pokus ochranců kněžstwa se nepodařil, a sbor pěti set neopowázil se ještě na nowo uwěsti zwony anebo prohlásiti duchowenstwo za samostatné. Po některém wáhání spojila se strana mírná se stranou direktorální, i podržely občanskou přísahu s prowoláwáním sláwy republice.

Mezi tím trwalo napořád nepřátelství s direktorstwem, hlavně we wýboru pětistowém, který byl prudší a netrpěliwější nežli sbor kmetů. To vše dodáwalo smělosti straně royalistické uwnitř země. Bylo se nadíti se strany protirewoluční pomsty nad vlastenci a kupci národních statků. Wystěhowanci a zpurní kněži houfně se nawraceli, a nemouhouce sněsti ničeho, co pocházelo z rewoluce, netajili swé přewratní záměry. Wážnost direktorstwa, od středu w nebezpečenství, w departementech slabá, přiwedena jest w niwec.

A však potřeba obrany a znepokojenost všech, jenž direktorstwu a nade všecko rewoluci byli oddáni, dodáwaly wládě mysli a poskytowaly jim podpory. Dorážné sobě počí-

nání sborů uwádělo w podezření jejich přichylnost k republice, a lid, který dříve byl při nich stál, opustil je. Konstitucionalisté od r. 1791 a strana direktoriální spojily se. Založený následkem toho spojení klub Salmowský naproti postawen klubu Clichyskému, w němžto již po delší čas scházeli se přednější oudové zákonodárních sborů. Ačkoli odwoláwalo se direktorstwo na veřejné mínění, nezanedbalo přece hlavní swou moc, podporu wojska, i přiwolalo několik pluků sambromeusské armády, jenž stála pod generálem Hochem, ku Paříži. Ústawou wyznačený okolek šesti myriametrů (dwanácti francouzských mil), jež wojsku pod pokutou zakázáno bylo překročiti, jest zneušetřen, a sborové oznámili jeho překročení direktorstwu, které předstíralo newědomost welmi podezřelou a nešikowně se wýmłowalo.

Obě strany měly na sebe pěči: jedna měla stanovisko swé w direktorstwu, w klubu Salmowském a we wojsťe; druhá w zákonodárních sborech, w Clichy a w royalistických salonech. Obecný lid byl diwákem. Každá strana byla hotowa, zakročiti proti druhé na cestě rewoluční. Strana konstitucionalní a pokoje milowná, která stála mezi oběma, snažila se předejiti tento boj a způsobiti sjednocení, jenž bylo naskrze nemožné. W jejím čele stál Carnot, jehož mírné návrhy podporowalo několik oudů mladšího sboru pod wedením Thibaudauowým a dosti weliký počet kmetů. Carnot, který na ten čas representowal w direktorstwu stranu konstitucionalní, činil s Barthélemym, který byl representantem zákonodárstwa, menšinu we wládě. Carnot, muž w chowání swém nad míru přísný, we smýšlení swém nanejwýše neustupný, nemohl se srozuměti ani s Barrasem ani s pánowitým Rewbellem. K této osobní odchylnosti přistupowala ještě rozličnost soustawy; Barras a Rewbell, podporowáni od La Réveillera, nebyli nakloněni ku použití násilí proti sborům zákonodárním, an Carnot neodchylně chtěl se držeti dráhy zákonní. Tento weliký občan ouplně poznal w každé době rewoluce, jaká wláda pro ni se hodí, a toto jeho smýšlení ihned stalo se u něho utkwělou ideou. Za dob wýboru pro obecné blaho měl ideu diktatury, za direktorstwa ideu wlády zákonní. Neuznáwaje žádného rozdílu okolností byl w postawení jaksi obojetném; chtělťe pokoj w době wálečné a zákon w době násilnictwí.

Sborové, přípravami direktorstwa poněkud znepokojováni, stawěli se jakoby chtěli powoliti pod wýminkou propuštění několika ministrů, důvěry jejich nepožíwajících. Byli to ministr sprawedlnosti Merlin de Douai, ministr zewnitřních záležitostí Lacroix a finanční ministr Ramel. Naproti tomu žádali, aby zůstali w ouřadě Pétiet pro wálku, Bénésech pro wnitřek a Cochon de l'Apparent pro policii. Zákonodárstwo, jenž nemělo žádné moci w direktorstwu, chtělo se zmocniti ministerstwa. Na místě přiwolení k té žádosti, čímž by se nepřítel do wlády byl dostal, swrhli Rewbell, la Réveillère a Barras ministry od sborů chráněné, ostatní podrzewše. Za Bénésecha wstoupil François de Neufchateau, za Pétieta Hoche a brzo na to Scherer, za Cochona de l'Apparent Lenoir-Laroche, a když tento nedosti rázným se jewil, Sotin. Také Talleyrand stal se oudem tohoto ministerstwa. Za posledních dob konwentu byl co rewolucionář od roku 1791 wymazán ze seznamu wstěhowanců, a neobyčejný jeho bystrohled, jehož pomocí wždy přilnul ke straně, která měla nejwětší naději k wítězství, učinil z něho na ten čas republikána direktorstwu oddaného. On obdržel místo Lacroixowo a radou i smělostí swou mnoho přispěl k událostem fructidorowým.

Boj zdál se čím dále tím wíce newyhnutelným. Direktorstwo nechtělo žádné smíření, které by pád jeho i republiky odložilo bylo nejdéle až k wolbám roku VI. Dalot posílali od wojsk hřmicí přípisy ke sborům. Bonaparte nepokojným okem pozorowal wýwin události w Paříži. Jakkoliw byl w přátelském swazku s Carnotem a oba přímo sobě dopisowali, poslal nicméně pobočnika swého Lavaletta do Paříže, aby jej zprawil o roztržce we wládě a pletichách i spiknutích ji obklopujících. Pro ten pád, kdyby direktorstwo w opravdowém nebezpečenství se nacházelo, slíbil mu Bonaparte pomoc wojska swého. Poslatě do Paříže Augereaua, který přinášel přípisy wojska. „Třeste se, royalisté!“ prawili wojáci, „od Adize 27) až k Sequaně jest jen jediný krok. Třeste se, Waše hřichy jsou spočteny, a odplata za ně jest na konci našich bodáků!“ — „S hněwem spatřili jsme,“ psal generální štáb, „kterak pletichy royalistické hrozí swobodě. My při stínech padlých pro wlast hrdin přísáhali neukojný boj králowstwu a royalistům. To jsou naše city, jsou to i Waše, jsou to city wlastenců. Necht se

ukáží royalisté, a bude po nich.“ Proti takowým wojskowým poradám powstali sborové, ale nadarmo. Generál Richepanse, který wedl wojsko od sambro-meusské armády přicházející, rozestawil je do Versailu, do Medonu a Vincennu.

W prairialu byli zákonodární sborové dorážně wystoupili; poněwadž ale dobrý prospěch věci jejich odložiti se dal na rok VI., kdežto byla naděje, že dosažen bude bez nebezpečenství a bez boje, obmezili se od thermidoru (čerwenec 1797) pouze na obranu. Zatím přípravowali vše k boji: nařídili, aby *spolky konstitucionální* byly zawřeny, čímž sprostili se chtěli klubu Salmowského; též rozšířili moc *sboru inspektorů sněmowny*, jemuž dostala se wrchní správa zákonodárstwa a k němuž náleželi spiklí royalisté Willot a Pichegru. Žiwotní stráž sborů, jenž až dosawád byla pod direktorstwem stála, postawena jest bezpostředně pod rozkaz inspektorů sněmowny. Dne 17. fructidoru (3. září) konečně zamýšlelo zákonodárstwo zaopatřiti sobě pomoc milicie vendémiarské, a na Pichegruho návrh uzawřelo zřízení národní obrany. Příštího dne mělo býti wywedeno a sborové měli swým usnešením naříditi odstranění wojska. Bylot to tak daleko došlo, že veliký boj rewoluce a staré wlády znowa měl býti rozhodnut wítězstwím. Prudký generál Willot chtěl, aby první outok učinili sborové, wyrknuce obžalowanost na tři direktory Barrasa, Rewbella a La-Réveillère, ostatní dwa pak w lúno swé powolajíce; zdráhala-li by se wláda uposlechnouti, aby se udeřilo na zwony a se starými čwrtními ozbrojenci proti direktorstwu táhlo; dále aby w čele toho zákonního powstání postawen byl Pichegru a vše aby rychle a směle za bílého dne bylo wywedeno. Prawí se, že Pichegru wáhal, a když počet neodhodlaných wětší byl, nawržen zdlouhawější chod příprav.

Ne tak dalo se w direktorstwu. Barras, Rewbell a La-Réveillère uzawřeli bez odkladu udeřiti na Carnota, Barthélemyho a wětšinu zákonodárstwa. K wywedení ustanowen byl den 18. fructidoru (4. září). W noci před tím wtrhlo wojsko, pod Augereauem okolo Paříže ležící, do města. Plán triumviratu w direktorstwu byl, dát obsadit Tuilerie před shromážděním se zákonodárstwa, pro wyhnutí se násilnému rozehnání; swolati sbory po zatčení hlawních jejich buřičů do blizka Luxem-

burku, a dovršiti tak činem zákonodárním podniknutí násilím započaté. Byltě srozuměn s menšinou ve sborech a od obecného lidu nadál se chválení. W jednu hodinu po půlnoci přitáhlo wojsko k radnici, a rozšíříc se po nábřežích, mostech a Elisejských polích obklíčilo 12.000 muži a 12 děly Tuilerie. O čtvrté dáno znamení ranou z kusu, a generál Augereau objevil se u mříže mostu Tournantského.

Životní stráž zákonodárních sborů stála we zbrani. Inšpektorové sněmowny, obdržewše wečer před tím nawěští o tom, k čemu se chystá, byli se odebrali do národního palácu (Tuilerii), aby bránili přístup do něho. Welitel té životní stráže, Ramel, byl sborům oddán, i rozestawil swých 800 granátníků ke všem wehodům do zahrady, jejichž mříže byly zamčeny. S tak skrownou a málo jistou ozbrojenou silou bylo Pichegrumu, Willotowi a Ramelowi nemožno, opřítí se direktorstwu s nějakým prospěchem. Augereau neměl ani potřebí, wynutiti si moci přístup od mostu Tournantského; sotwa přišel ke granátníkům, zwolal: „Jste wy republikáni?“ Tito skloniwše ručnice odpowěděli: „Zdráv buď Augereau! Sláwa direktorstwu!“ a přešli k němu. Augereau táhl zahradou, wrazil do sněmowny, a zatknuw Pichegruho, Willota, Ramela i wšecky inšpektory sněmowny dal je odwěsti do Templu. Poslancové, w rychlosti od inšpektorů swolaní, ubírali se houfně na místa swých sezení, byli wšak od moci ozbrojené buď wrazení anebo zatknuti. Augereau zwěstowal jim, že direktorstwo, přinuceno hájiti republiku proti spiklým w samých sborech zákonodárních, wykázalo jim za shromážděště Odeon a školu lékarskou. Wětší část přítomných poslanců powstala proti takowému wojskému násilnictwí i uchwatitelstwí direktorstwa, byli wšak přinuceni podrobiti se.

W šest hodin ráno bylo po všem. Pařížané nalezli při swém procitnutí wojsko ještě we zbrani a přilepené cedule, jenž oznamowaly wyzrazení strašného spiknutí. Lid wybízen jest ku pořádku a k důwěře. Direktorstwo dalo wytisknouti list generála Moreaua, we kterém zewrubnou zpráwu mu dáwal o pletichách, jaké kul předchůdce jeho Pichegru s wystěhowanci; a jiné psaní prince de Condé k Imbert-Colomésowi, oudu kmetowniho sboru. Celé obywatelstwo zůstalo pokojné. Co pouhý diwák při skutku, wykonaném pouze od

wojska beze wšeho přičinění stran, nejewilo ani pochwalu ani lítost.

Bylot potřebí pro direktorstwo, aby kromobyčejný tento skutek ozákonilo, hlawně pak aby jej dokonalo. Jak mile sborové zákonodární shromážděni byli w dostatečném ku poradě počtu w Odeonu a we škole lékarské, prohlásili se za stálé. Poselstwí direktorstwa oznámilo jim pohnůtky wšech jednotlivých jeho kroků. „Občané zákonodárcowé,“ znělo, „kdyby direktorstwo bylo jediný den promeškalo, byla republika wydána swým nepřátelům. Samo místo wašich sezení bylo shromážděštěm spiklých, tam rozdávali wčera swé listky a poukázky na zbraň; tam wyjednawali tuto noc se swými pomocníky; tam anebo nedaleko odtud konečně pokoušeli se o tajné a buřické schůzky, jichž rozháněním práwě nyní se policie zanaší. W nebezpečenstwí býwala by wydána jak weřejná bezpečnost tak i wěrní poslancowé, kdyby býwali tito ponecháni mezi nepřátely wlasti w doupatech spiknutí.“ Sbor pěti set ustanowil kommissí, již skládali Sièyes, Poulain-Grandpré, Villiers, Chazal a Boulay od Meurthy, jenž měla uloženo nawrhnouti zákon strany *werejného blaha*. Zákon tento byl prostředek ostracismu; pouhé zawezení nastoupilo na místo poprawiště w této druhé době rewoluce a diktatury.

Odsouzení k zawezení oudowé mladšího sboru byli: Aubry, J. J. Aimé, Bayard, Blain, Boissy d'Anglas, Borne, Bourdon od Oisy, Cadroy, Couchery, Delahaye, Delarue, Dumére, Dumolard, Duplantier, Gibert Desmoulières, Henry Larivière, Imbert Colomès, Camille Jordan, Jourdan od ouští Rodánského, Gall, La Carrière, Lemarchand-Gomicourt, Lemérier, Mersan, Madier, Maillard, Noailles, André, Mac Cartin, Pavie, Pastoret, Pichegru, Polissard, Praire-Montaud, Quatre-mère-Quincy, Saladin, Siméon, Vauvilliers, Vienot-Vaublanc, Villaret-Joyeuse, Willot. Ze sboru kmetů: Barbé-Marbois, Dumas, Ferraud-Vaillant, Lafond-Ladebat, Laumont, Muraire, Murinais, Paradis, Portalis, Rovère, Troncon-Ducoudray. Z direktorstwa: Carnot, Barthélemy. Dále odsouzení byli: abbé Brottier, Lavilleheurnois, Dunan; býwalý policejní ministr Cochon, někdejší ouředník policejní Dossenville; generálowé Miranda, Morgan; nowinář Suard, někdejší

oud konventu Mailhe a kommandant Ramel. Několika odsouzeným podařilo se uklouznouti vyřknuté nad nimi vypovězenosti; mezi nimi byl Carnot. Větší část zavezena byla do Cayennu, ale veliký počet neopustil ostrov Ré.

Direktorstvo velmi daleko rozšiřovalo tento ostracismus. Wydawatele pětaticeti nowin obsažení jsou w deportaci. Chtěloť ono jednou ranou zasáhnouti nepřátele republiky w sborech zákonodárních, w časopisectwí, w wolebních shromážděních, w departementech, slowem všude, kam se byli wetřeli. Wolby čtyřiceti osmi departementů prohlášeny jsou za neplatné, zákony kněžím a wystěhowancům prospěšné nazpět wzaty, a zmizení všech, kteří od 9. thermidoru w departementech panowali, opět zwedlo potlačenou republikánskou stranu. Násilný skutek fructidorový neobmezował se pouze na střed, jako wítězstwí vendémiaírowé, on zničil stranu royalistickou, která předešlou porážkou byla toliko odražena. Že ale znova posadil diktaturu na místo vlády zákonní, potřebnou učinil nowou rewolucí, o které později bude mluweno.

Jest nepochybné, že 18. fructidoru roku V. (4. září 1797) buď direktorstvo zwítěziti muselo nad protirewolucí, wymýtic zákonodární sbory, anebo museli sborové zwítěziti nad republikou, swrhnuouce direktorstvo. Když tak věci stály, jest otázka, předně zdali mohlo direktorstvo zwítěziti jinak nežli skutkem násilným, a zadruhé zdali wítězstwí swého zneužilo.

Wláda neměla práwa k rozpuštění zákonodárních sborů. Když se vycházelo z rewoluce, která měla za oučel ustavení práwa w nejrozsáhlejším smyslu, nemohla se moci druhorodé swěřiti kontrola swrchowanosti národní podřízením direktorstvu w jistých případech moci zákonodární. Když ale nestávalo takové koncesse experimentální republiky, jakého tu prostředku zbýwalo direktorstvu k wypuzení nepřítelů ze srdce státu? Nemohouc wíce hájiti rewoluci podle zákona, nemělo jiného prostředku kromě diktatury; a však wezmouc k této swé utočiště spustilo s očí wyminky swé existencí, a jakkoliw zachowalo republiku, nicméně w krátce samo sebe we zkázu uwedlo.

Co se týče jeho wítězstwí, to pokalilo násilnictwím, chtěje je učiniti příliš ouplným. Zawezení wtaženo na příliš mnoho obětí; malicherné wašně lidské misily se do obrany zásad,

a direktorstvo nikoli neužíwalo libowolnosti s onou sporotou, we které jediné leží sprawedlnost násilnických skutků. K dosažení swého cíle mělo wypowiediti toliko hlavy spiknutí; a však řídko se stává, aby strana některá nenadužíwala diktatury, a majíc w rukou moc neměla odpouštění za nebezpečné. Porážka 18. fructidoru byla čtvrtá porážka royalistické strany; dvě utrpěla při hájení swé klesající moci, totiž 14. čerwence a 10. srpna; dvě zase při marném pokusu o nowé nabytí moci ztracené, totiž 13. vendémiaíru a 18. fructidoru. Toto opakování se slabých pokusů a ustawičných nehod nemálo přispělo ku poddání se této strany za konsulatu a císarstwí.

Kapitola třináctá.

Od 5. září 1797 až k 9. listopadu 1799.

(Direktorstvo upadne následkem 18. fructidoru opět we vládu rewoluční, jen o něco zmírněnou. — Wšeobecný mír, wyjma Anglicko. — Bonapartůw návrat do Paříže; výprawa do Egypta. — Demokratické wolby roku VI.; direktorstvo prohlásí je za neplatné 22. florealu. — Druhá koalice; Rusko, Rakousko i Anglicko učiní na republiku outok we Wlaších, we Šwýcarech a w Hollandu; wšeobecné porážky. — Demokratické wolby roku VII; 30. prairialu odplatí sborové starému direktorstvu swrhnuouce je. — Dvě strany w nowém direktorstvu i we sborech zákonodárních: strana mírných republikánů pod Sièyesem, Rogerem Ducosem, *sborem kmetů*; a strana přepjatých republikánů pod Moulinsem, Gohierem, *sborem pětistowým a spolkem jizdárny*. — Návrbý w rozličném smyslu. — Massena wítězí we Šwýcařích, Brune w Hollandu. — Bonaparte wrátí se z Egypta; on se srozumí se Sièyesem a stranou jeho. — 18. a 19. brumaire. — Konec vlády direktoriální.)

Hlavní následek 18. fructidoru bylo nawrácení se vlády rewoluční, ačkoliw poněkud mírnější. Obě staré privilegované třídy znova jsou wywrženy ze společnosti, zpuřné duchowenstwo opět zawáženo. Chouanové a někdejší uprchlíci, kteří byli opanowali bojiště w departementech, opět je pustili starým republikánům; všickni, jenž byli náleželi k domácímú wojsku Bourbonů, wysocí ouředníci korunní, oudové parlamentů, komanděři rádu sw. Ducha, Maltezští rytíři, všickni,

jenž byli protestowali proti zrušení šlechty a titule své podrželi, museli opustiti půdu republiky. Někdejší šlechticové anebo powyšenci mezi urozenstwo mohli teprw po sedmi letech wykonáwati práwa občanská, wydržewše dříwe takřka učednická léta francouzská. Tato strana bažením swým po vláde nazpět byla powolala diktaturu.

Direktorstwo dosáhlo nyní wrcholu své moci, po nějaký čas nemělo proti sobě we zbrani žádných nepřátel. Zbaweno všeho wnitřního odporu wynutilo na pewnině mír s Rakouskem we smlouvě Campo Formioské a s Německou říší na kongresu Rastadtském. Smlouwa Campo Formioská byla příznivější Rakousku nežli praeliminarie Lubenské. Za své belgické a wlašské země obdrželo w náhradu část benátských. Tato stará republika byla rozdělena, Francouzsko podrželo pro sebe ilirské ostrowy, popustíc Rakousku město Benátky, provincie istrianské a Dalmatsko. Tím dopustilo se direktorstwo veliké chyby. Při zanícenosti pro nějaký system lze chtít oswobodit národ, nikoliw ale nelze jej darowat. Direktorstwo, rozdělíc libowolně země malého státu, dalo příklad šantročení s národy, jenž později až přílišně jest následowán. Ostatně muselo nemoudrým postoupením Benátek panstwo Rakusanů we Wlaších dříwe neb později opět se dále šířiti.

Koalice roků 1792 a 1793 byla se rozpadla; z bojujících mocností jediné Anglicko zůstawalo ještě w poli. Londýnský kabinet nebyl nakloněn Francouzsku, proti němuž byl powstal aby je seslabil, postoupiti Belgicko, Porentruy, Nizuzu, Sawojsko, protektorát nad Piemontem, Janowem, Milanem a Hollandem. A však musel newyhnutelně ukojiti anglickou opposicí a znowa usebrati wálečné své prostředky, jal se činiti návrhy k míru; i wyslal lorda Malmesbury co plnomocníka nejprw do Paříže, potom do Lillu. Že ale Pittowý návrhy nebyly upřímné, nedalo se direktorstwo oklamati diplomatickou jeho Istí. Wyjednávání po dwakráté jest přetrženo, a wálka mezi oběma mocnostmi trwala napořád. Co zatím Anglicko w Lillu wyjednawalo, chystalo w Petrohradě trojitou alianci čili druhou koalici.

Direktorstwo zas, bez financí, beze strany uwnitř, nemělo žádné jiné podpory kromě swého wojska, žádného lesku kromě pokračování we swých wítězstwich, i nebylo w stawu

swolití k všeobecnému míru. Bylot ono rozmnožilo nespokojenost zawedením nowých daní, jakož i snížením veřejného dluhu na *konsolidowanou třetinu*, která jediné měla se vypláceti w penězích, čímž kapitalisté přiwedeni jsou na mizinu. Ono se muselo udržowat wálkou. Nesmírné množství wojska nemohlo býti rozpuštěno bez nebezpečenství. Netoliko že by se tím direktorstwo býwalo zbawilo své síly a wydalo libowolnosti Ewropy, ono býwalo by podniklo něco, co jenom w dobách ouplného pokoje a velikého wywinutí blahobytu a pracovni činnosti možná wywésti bez otřesení. Postawením swým puzeno jest direktorstwo ke wtržení do Šwýcar a k wyprawě do Egypta.

Bonaparte byl se tehdaž wrátil do Paříže. Wítěz italský a upokojitel pewniny přijat jest od direktorstwa s líčeným; od lidu s opravdowým enthusiasmem. Powoleny mu pocty, jako posud žádnému generálu republiky. W Luxemburku wyzdwižen oltář wlasti, a ke slawnosti wítězní jemu připrawené ubíral se skrze oblouk, složený z praporců we Wlaších ukořistěných. President direktorstwa měl k němu řeč, a štěstí mu práw k jeho wítězstwím wyzýwal jej, aby tak krásné žiwobytí korunowal ještě jedním podmaněním, jaké dlužen jest národ své uražené důstojnosti. Bylo to podmanění Anglicka. Wšeccko chystalo se jako ke wstoupení na jeho břehy, kdežto w prawdě byla na zřeteli wyprawa egyptská.

Takowé podniknutí whod bylo direktorstwu i Bonapartowi. Neodwislé chování tohoto generála we Wlaších, ctižádost jeho, která často skrze líčenou jednoduchost proswítala, činily přítomnost jeho nebezpečnou. On zase obáwal se, aby nečinností neztratil we smýšlení obecném, které ohledem naň již nesmírné bylo; neboť lidé žádají od těch, jež činí velikými, vždy více nežli seč jsou. An takto direktorstwo we wyprawě egyptské spatřowalo odstranění strašného generála i naději, popadnouti Angličany w Indii, widěl w ni Bonaparte obrowskou myšlénku, wysílku podle své chuti a nowý prostředek k udiwení lidí. Dne 30. florealu roku VI. (19. kwětna 1798) vyploul z Toulonu s loďstwem čtyr set plachet a částí wlašské armády, i zaměřil k Maltě, které se zmocnil, a odtud k Egyptu.

Direktorstwo, které porušowalo neutralitu otomanské

porty, aby se na Angličany dostalo, bylo již dříve porušilo neutralitu Švýcarska, aby vypudilo z něho vystěhovance. Smýšlení francouzské bylo se již rozšířilo do Ženewy a Waadtu, ale politika spolku švýcarského byla wliwem aristokracie Bernské protirevoluční. Všichni Švýcaři, kteří se jevili přívrženci republiky francouzské, vypuzeni jsou z kantonů, Bern byl hlavním bytem vystěhovanců, a odtud vycházely všecky pikle proti revoluci. Direktorstvo wedlo sobě stížnost, ale neučiněno mu dosti. Waadtští, kteří dle starých smluv stáli pod ochranou Francouzka, zawolali je ku pomoci proti tyranství Bernskému. Toto zawolání, spojené s vlastními stížnostmi a se žádostí, rozšířiti i na Švýcarsko republikánskou direktorální soustavu, mnohem více se přičinilo k rozhodnutí se direktorstwa, nežli pokušení o wzetí skrowného pokladu Bernského, jak jemu wytykáno. Wyjednáváno zbudarma, i nastala wálka. Švýcaři bránili se s velikou statečností a wytrwalostí, mníce wzkršiti dávné časy swých předků, a však podlehli. Ženewa spojena jest s Francouzskem, a Švýcarsko wyměnilo staré zřízení své za ústawu roku III. Od té doby byly dvě strany we Švýcařích, jedna rewoluční francouzská, druhá protirevoluční rakouská. Švýcarsko přestalo býti všeobecnou ohradou a stalo se silnicí Ewropy.

Na tuto rewoluci brzo následowala rewoluce římská. Generál Duphot zabit jest w Římě při jednom zbourění, a na potrestání za tento zločin, jemuž wláda papežská nebránila, proměněn jest Řím w republiku. To vše zouplnilo system direktorstwa i zjednálo mu přewahu w Ewropě; ono stálo w čele republiky helwetské, batawské, ligurské, cisalpinské a římské, které všecky byly zřízeny dle stejného wzoru. Zatím však, co direktorstwo šířilo wnější wliw swůj, nastávalo mu uwnitř nové nebezpečnstwí od stran.

Wolby florealowé roku VI. (kwěten 1798) nebyly direktorstwu příznivé; ony wypadly zcela naopak proti wolbám roku V. Od 18. fructidoru zjednálo odstranění protirewolučníků opět všecken wliw straně republikánské, která obnowila kluby pod jménem konstitučních schůzek. Tato strana panovala při wolebních schromážděních, která krom obyčeje měla wywoliti 437 poslanců: 298 do sboru pětistowého a 139 do sboru kmetů. Hned při bližení se woleb powstalo direktor-

stwo silně proti *anarchistům*. Když ale jeho prowolání nemohla zameziti wolby demokratické, odhodlalo se na základě okolnostního zákona, kterýmžto mu po 18. fructidoru přiklí sborowé práwo k posuzowání úkonu wolebních shromáždění, prohlásiti je za neplatné. Wyzwalot zákonodární sbory poselstwím, aby k tomu konci ustanowili kommissi pěti mužů. 22. florealu prohlášeny jsou wolby z větší části za neplatné. Direktorstvo porazilo nyní přepiaté republikány, tak jako před dewiti měsíci bylo porazilo royalisty.

Direktorstvo chtělo udržeti politickou rownowáhu, která wyznačowala prwní dvě leta jeho wlády, ale položení jeho bylo welmi změněné. Od posledního swého násilnického skutku nemohlo více býti wládou nestrannou, poněwadž nebylo více wládou konstituční. Osobujíc sobě osamělé postawení zbu-zowalo všeobecnou nespokojenost; nicméně žilo tím způsobem ještě až do woleb roku VII. Jewilot welikou činnost, ale obmezenou a swárliwou. Merlin z Douai a Treilhard, kteří byli wstoupili na místo Carnota a Barthélemyho, byli dwa političtí adwokati. Rewbell měl u vysokém stupni srdnatost státníka, ale bez welikých záměrů. La Réveillère obíral se sektou theophilanthropů mnohem více, nežli slušelo hlavě wlády. Barras konečně wedle direktorálního wladaření pokračowal we swém prostopášném žiwobyti, palác jeho byl shromáždístěm hráčů, záletnic a lichwářů všeho druhu. Na spráwu direktorů působila jejich powaha, ještě více ale jejich postawení, jehož nesnáž nad to zmnožena býti měla wálkou s celou Ewropou.

Co zatím republikánští plnomocníci ještě w Rastadtě s německou říší o mír jednali, wtrhla do pole druhá koalice. Pokoj Campo Formioský byl pro Rakousko pouhým příměřím. Nebylot Anglicku těžko, nakloniti tuto mocnost k nowému spojení, w němž wyjma Prusko a Španěly účastnila se větší část ewropských mocností. Subsidie anglického kabinetu a půwab západu pohnuly Ruskem; porta a státy loupežné přistoupily za přičinou wpádu do Egypta; Německá říše w naději opětného wydobyti lewého břehu rýnského, a malé wlašské státy konečně ke zkáze nowých republik. W Rastadtě rokowáno o smlowě s Německou říší, o postoupení lewého břehu rýnského, o plawbě po této řece a sboření několiká pewností na prawém

jejím břehu, když Rusové do Němce wtrhli a rakouská armáda na pochod se dala. Francouzští plnomocníci, nepřipraveni na nic, obdrželi rozkaz k odjezdu ve 24 hodinách; oni na místě uposlechli a vydali se na cestu, obdrževše bezpečný průvod od nepřátelských generálů. Nedaleko Rastadu zadrženi jsou od rakouských husarů, kteří přesvědčivše se o jich jménu a stawu, oukladně je napadli: Bonnier a Roberjot jsou zabiti, Jean de Bry zůstal ležeti za mrtvého. Toto neslýchané porušení národního práwa, tato oumyslná zákeřnická vražda tří mužů wýsady nedotykateľnosti požíwajících, wzbudily všeobecnou ošklivost. Zákonodární sborové uzavřeli wálku, i uzavřeli ji z hněwu a opowrzení proti wládám, které nesly winu tohoto ohromného zločinu.

Již bylo počato nepřátelství we Wlaších i na Rejně. Direktorstwo, zpraweno o pochodu Rusů a Rakušanům newěříc, dalo od sboru wydati zákon o braní na wojnu. *Wojenská konskripce* postavila k službě republiky 200.000 mladíků. Tento zákon, který měl newypočitatelné následky, byl wýsledkem prawidelného pořádku. Powstání w massách bylo rewoluční službou vlasti; konskripce zákonní.

Nejnetrpěliwější mocnosti, které byly předwojem koalice, byly již outok započaly. Král Neapolský postoupil proti Římu, a král Sardinský sebraw wojsko hrozil republice ligurské. Nejsouce dosti silní, aby odolali náběhu francouzských wojsk, snadno jsou přemoženi a ze swých zemí wyhnáni. Generál Championet wešel po krvawém wítězství do Neapole. Tři dni bránili se lazarónové uwnitř města, ale podlehli a prohlášena jest *republika parthenopská*. Generál Joubert obsadil Turin, a než započalo nowé polní tažení, nacházely se celé Wlachy w rukou Francouzů.

Koalice překonawala republiku w síle wojenské i w přípravách, ona udeřila na ni třemi welikými otwory od Wlach, od Šwýcar i od Hollandu. Silná armáda rakouská wtrhla do Mantuanska, porazila po dwakráte generála Scherera u Adize, a brzo spojil se s ní podiwín Suwarow, až posud wítězný. Na místo Schererowo přišel Moreau a poražen jest tak jako onen; i ustoupil k Janowu, aby střežil ohradu apeninskou a spojil se s neapolskou armádou pod Macdonaldem, který však zničen jest u Trebie. Nyní obrátila rakousko-ruská wojska

hlawní sílu swou proti Šwýcarům. Několik ruských woju spojilo se s arciknížetem Karlem, který poraziw na hořejším Rejně Jourdana chystal se překročiti ohradu helwetskou. W týž čas wystoupil na zem w Hollandu wéwoda Yorský se 40.000 Rakušany a Rusy. Malé republiky, které sloužily Francouzům za obranu, byly napadeny od nepřátel, a po několika nowých wítězstvích mohli spojenci wtrhnouti do samého sídla rewoluce.

Uprostřed těch wojenských nehod a nespokojenosti stran předsewzaty jsou wolby we florealu roku VII. (kwěten 1799); wypadly tak republikánsky jako předešlé. Direktorstwo nebylo wíce dostatečně silné proti weřejnému neštěstí a nenáwisti stran. Zákonním wystoupením Rewbellowým, na jehož místo nastoupil Sièyes, ztratilo jediného muže, který by mohl wzdorowati bouřce, a wstoupil w lúno jeho nejzjewnější protivník této zachowalé a obnošené wlády. Mírní i přepiatí republikáni spojili se, aby žádali na direktorstwu oučet z wnitřního i wnějšiho postawení republiky. Zákonodární sborové prohlásili se za stálé. Barras odpadl od swých kollegů, Outoky sborů čelily jedině proti Treilhardowi, Merlinowi a La-Réveillérowi, posledním to podporám starého direktorstwa. Treilharda swrhli, poněwadž nebyl uplynul rok mezi ouřadwáním jeho zákonodárním a direktorským, jak to žádala ústawa. Na jeho místo jmenowan ihned někdejší ministr sprawedlnosti Gohier.

Řečníci we sborech doráželi nyní silně na Merlina a La-Réveilléra, které, nemohouce jich swrhnouti, přinutiti chtěli, aby se poděkowali. Do tísně wehnání direktorové učinili ke sborům poselství, w kterém se osprawedlňowali a nawrhowali mír. Dne 30. prairialu (18. čerwna) wystoupil na řečníště republikán Bertrand (z Calvadosu), a skoumaw nabídnutí direktorůw řekl: „Wy jste nawrhli nowé spojení, já pak wám nawrhují, abyste rozwázili, můžete-li sami podržeti swůj ouřad. Milujete-li republiku, nebudete wáhat se rozhodnouti. Wy nejste schopni činiti dobře, nikdy nebudete míti důwěru ani swých kollegů, ani národu, ani poslanců, bez které nemůžete dát wykonáwat swé zákony. Wímť, že chwála ústawě jest již wětšina w direktorstwu, která požíwá důwěru národu i národních representantů. Proč wáháte uwěsti jednoťu přání a zásad w obě přednostenstwa republiky? Wždyt nemáte již

ani důvěru oněch podlých pochlebníků, kteří vám kopali váš politický hrob. Skončte běh svůj skutkem obětavosti, který jedině dobrá srdečnost republikánů bude umět oceniti.“

Merlin a La Réveillère zbavení podpory vládní vystoupením Rewbellowým, swržením Treilhardovým a odpadlictwím Barrasovým, sužování žádostmi sborů a wedení vlasteneckými pohůtkami, poddali se okolnostem a složili swá místa direktorská. Toto wítězstwí, dobyté společně od republikánů i strany mírné, bylo oběma ku prospěchu. Onino uwedli do direktorstwa generála Moulinsa, tito Rogera Ducosa. 30. prairial (18. čerwen), který rozptýlil starou vládu od roku III., byl se strany sborů oplátkou direktorům za 18. fructidor (4. září) a 22. floreal (11. kwěten). Nyní bylo oboje přednostenstwo republiky střídawě ústawu porušilo: direktorstwo wymytěním zákonodárních sborů, tito wyhnáním direktorstwa. Tento způsob vlády, proti němuž měly wšecky strany swé stížnosti, nemohl mít žádného dlouhého trvání.

Po přízniwém výsledku 30. prairialu pracował Sièyes o zkázu toho, co ještě zbýwalo z vlády roku III., aby založil vládu zákonní na jiném základě. Byl to člověk omrzělý a systematický, ale měl jakýsi cit okolností. On we zvláštní době opět wstoupil do rewoluce, maje oumysl, uzavřítí ji konečnĕ ústawou. Přičinil se k hlavním změnám roku 1789 náwrhem swým od 17. čerwna, který říšské stawy proměnil w národní shromáždění, pak náwrhem, aby na místo provincií nastoupily departemety, zachował se pak celý čas mezi tím trpně a pokojně. On očekáwal, až doba obrany státu ustoupí zase době ústawowací. Pod direktorstwem jmenován jest wyslancem w Berlině, i připisována jemu neutralnost Pruska. Po swém náwratu přijal zamítanou až posud hodnost direktora, poněwadž Rewbell wstoupil z vlády, on pak strany za dosti unawené pokládal, aby mohl podniknouti konečné upokojení a žaložení swobody. K tomu konci opíral se w direktorstwu o Rogera Ducosa; w zákonodárstwu o sbor kmetů; w národu o stranu mírnou a prostřední třídy, které žádawše zákony co něco nowého, chtěly také pokoj co nowinku. Tato strana hledala vládu mocnou a upokojující, která neměla ani minulosti ani nepřátel a mohla nyní dosti učiniti všem míněním a interessům. Poněwadž pak to, co od 24. čerwence až do 9. thermidoru od lidu we spolku

s částí vlády se dálo, od 13. vendémiairu od wojska se konalo, potřebowal Sièyes generála. I wrhl swé zraky na Jouberta, který postawen jest w čelo armády alpské, aby wítězstwími a wyproštěním Wlach získal sobě wážnou důležitost politickou.

Zatím byla útawa od roku III. udržována od direktorů Gohiera a Moulinsa, od sboru pětistowého a wně od strany *jízdarňy*. W tomto sále, we kterém prwní národní shromáždění francouzské sezení swá mělo, shromáždili se zjewní republikáni w klub. Tento nowý klub, skládající se ze zbytků klubu *Salmowského* před 18. fructidorem, klubu *Pantheonského* na začátku direktorstwa a starého spolku *Jakobinů*, přiznáwal se ku přepiatým republikánským zásadám, a nikoli k demokratickému smýšlení nižších tříd. Obě tyto strany byly také representowány w ministerstwu, které zároveň s direktorstwem bylo obnoweno. Cambacérès měl sprawedlnost, Quinette wnitřní záležitosti, Reinhard, který za Talleyrandowy ministerní meziwlády prozatím toto místo byl zastáwal, záležitosti wenkowské; Robert Lindet finance, Bourdon (z Vatry) námorstwí, Bernadotte wojenstwí, Bourguignon, na jehož místo brzo přišel Fouché (z Nantu), policii.

Tenkráte byl Barras neutralní mezi oběma půlema zákonodárstwa, direktorstwa i ministerstwa. Wida, kterak věci schylují se ke změně znamenitější, nežli byla změna 30. prairialu, měl jakožto někdejší šlechtic za to, že zkáza republiky přiwede restauraci Bourbonů, i wstoupil u wyjednávání s pretendentem Ludwíkem XVIII. Zdá se, že nezapomínal sám na sebe, když skrze důwěrníka swého Dawida Monniera wyjednáwal o nowé zawedení monarchie. Barras nepřidržował se ničeho z přeswědčenosti a wždy přihlašował se k té straně, která měla nejwětší čáku k wítězstwí. Byw před 31. kwětnem demokratický, 9. thermidoru zpátečnický Montagnard, 18. fructidoru rewoluční direktor proti royalistům, 30. prairialu přepiatý republikánský direktor proti swým kollegům, stal se nyní royalistickým direktorem proti wládě roku III.

Strana, která 18. fructidorem a pokojem na pewnině zaražena byla, také počala nabýwati mysli. Wálečné štěstí nowé koalice, zákon o *nucené pājce*, zákon o *rukojních*, který každou rodinu wystěhowanců nutil dát jistotu wládě, opět po-

pudivy ku powstání royalisty na jihu i západu. Oni se obje-
wowali w rotách, které každým dnem stávaly se strašnějsími
a opět započaly malou ale zhoubnou wálku chouanskou. Každou
chwíli očekávali Rusy i wěřili w brzké obnowení mo-
narchie. Bylo to okamžení nowé kandidatury všech stran.
Každá z nich toužila po dědictwí umírající ústavy, jak to bylo
widěti ku konci konwentu. We Francouzích zwěstuje jakýsi
politický puch, že vláda leží w posledním tažení, a všecky
strany pospíchají wrhnout se na swou kořist.

Na štěstí pro republiku wzala wálka na obou nejdůleži-
tějších hranicích, na hořeným i dolním Rejně, jiný obrat.
Spojenci, opanowawše Itálii, chtěli skrze Šwýcarsko a Hol-
land wrhnouti do Francouz, ale generálowé Massena a Brune
zastawili postup jejich až posud wítězný. Massena táhl proti
Korsakowu a Suwarowu. We dwanácti dnech welikých kom-
binací a následujících po sobě wítězství, kdežto brzo pospi-
chal ku Kostnici brzo k Curichu, odrazil outoky Rusů, při-
nutil je k ústupu a potrhal koalici. Rowněž i Brune porazil
wéwodu Yorského w Hollandu a přinutil jej opět na lodi wse-
dnouti a upustiti ode všeho pokusu wniknutí do země. Jenom
wlaská armáda byla méně šťastna. Ona ztratila swého gene-
rála Jouberta w bitwě u Lodi, když osobně wrhal se na Ra-
kušany a Rusy. Ale tato od středu události příliš vzdálená
hranice nebyla ani po porážce u Novi protržena, a Champion-
net obratně ji bránil. Brzo měla ji zase překročiti republikán-
ská wojska, která, byť i na okamžení poražena, při každém
obnowení nepřátelství opět nabýwala swou přewahu a znovu
započínala swá wítězství. Ewropa, opětowanými swými ou-
toky vždy wíce cwiku dáwajíc wojsku francouzskému, pokaždé
schopnějším je činila k dalšímu postupu.

Uwnitř zatím ničeho se nezměnilo. Roztržení, nespoko-
jenost a nelibost trwaly napořád. Zápas mezi mírnými a pře-
piatými republikány byl zjewně prowolán. Sièyes obrátil swé
záměry proti těmto. Při výroční památce 10. srpna powstal
na Marsowě poli proti *Jakobinům*. Lucian Bonaparte, který
we sboru pětištowém pro swou powahu, swé schopnosti i pro
wojenskou důležitost podmanitele Wlach i Egypta u weliké
wážnosti byl, nakreslil we sboru tomto strašný obraz *hrázo-
wlád*, prawě, že Francouzsku hrozí nebezpečenství jejího

náwratu. Asi w tu dobu dal Sièyes swrhnouti Bernadotta, a
Fouché s jeho přiwolením zrušil spolek *jízdrny*. Obecny lid,
jemuž toliko bylo potřebí ukázati hrozný obraz minulosti k jeho
zastrašení, přidal se ke straně mírných z bázně před hrázo-
wládou; a přepiatí republikáni, kteří jako ku konci zákono-
dárního sněmu chtěli dát prohlásiti že wlast jest w nebezpe-
čenství, nemohli s tím proraziti. Sièyes ale, ztratiw Jouberta,
ohlížel se po generálowi, který by přistoupil k jeho záměrům
a ochránil republiku, nestana se jejím potlačowatelem. Hoče
byl již déle než rok mrtew; Moreau hyl obojetným swým cho-
wáním k direktorstwu před 18. fructidorem, a tím, že naje-
dnou udal starého přítele swého Pichegruho, jehož zradu byl
po celý rok tajil, podezření proti sobě wzbudil; Massena ne-
byl žádný politický generál; Bernadotte a Jourdan byli oddáni
straně jízdrny; i neměl tedy Sièyes nikoho a odložil násilni-
cký swůj skutek, poněwadž mu k tomu scházelo muže.

Bonaparte byl se na východě skrze bratra swého Lu-
ciana dowěděl o stawu francouzských záležitostí a sklonku
direktorské vlády. Wýprawa jeho, jejíž podrobnosti pomi-
neme, byla skwělá, ale bez výsledků. Poraziw Mameluky a
wládu jejich w dolním i hořením Egyptě zničiw postoupil do
Syrie, ale špatný prospěch obležení Akkonu přinutil jej wrátiti
se do prwní swé dobyté krajiny. Tam zničil tureckou armádu
na přímoří Abukirském, kteréžto rok před tím tak zhoubným
se bylo prokázalo francouzskému lodstwu, pak odhodlal se
k opuštění této země wypowězenství a sláwy, aby nowé krise
Francouzska použil k swému powýšení. Poručiw generálowi
Kleberowi spráwu nad wojskem we východě přeploul na fre-
gatě středozevní moře anglickými koráby naplněné. Dne 17.
vendémiairu roku VIII. (9. října 1799) wystoupil na břeh u Freju-
su, dewatenáct dní po bitwě u Berghenu, kdežto zwítězil Bru-
ne nad Angličany a Rusy pod wéwodou Yorským, a čtrnácte
dní po bitwě Curichské, we které Massena porazil Rakušany
a Rusy pod Korsakowem a Suwarowem. On projel Fran-
couzsko od břehu středomorského až do Paříze u wítězném
práwodu. Podniknutí jeho téměř báječné bylo překwapilo, i
zaměstnáwalo obraznost lidu a zwýšilo ještě sláwu jeho, již
tak welikou podmaněním Itálie. Oboje toto podniknutí daleko
wywýšowalo jej nad ostatní generály republiky. Na odlehlém

wálečném dějišti mohl započítí dráhu swé samostatnosti a moci. Co wítězný generál, co wyjednatel pokoje, jehož ustanowení schwalowána jsou a poslouchána, co twůrce republik chowal se obratně ke všem interessům, mírně ke všem wírám. Čině daleké příprawy ke swým ctížadostným záměrům nepřiznal se k žádné soustawě i šetřil všech, aby se mohl powzněsti jejich swolením. Od času swých italských wítězství pěstowal tuto myšlénku uchwatitelskou. 18. fructidoru umínil sobě, kdyby direktorstwo poraženo bylo od sborů zákonodárních, že potáhne proti těmto se swou armádou a zmocní se protektoratu nad republikou. Po 18. fructidoru widěl, že direktorstwo tuze jest mocné, pro něj pak nečinnost na pewnině nebezpečná, pročez podnikl wyprawu egyptskou, aby nesklesl u wážnosti anebo docela zapomenut nebyl. Obdržew zpráwu o roztržení direktorstwa ihned spěchal na jewiště těch dějů.

Příchod jeho wzbudil zanícení při mírné většině národu, všeobecná přání štěstí uwítala jej, a strany, které ho chtěly získati, jedna přes druhou se o něj draly. Generálowé, direktori, poslancowé i sami republikáni z jízďárny nawštěwowali ho, chtěce jej wypátrati. Dáwány jemu ke cti slawnosti a kwasy; on jewil se wážným, prostým, ne příliš nadbihawým a toliko vše pozorowal; již ukazowal w důwěrném obcowání jakousi wznešenost a bezděčný zvyk rozkazowání. Při všem nenadcházení i při wší nesdílności wždy bral na sebe smělou twárnost, i bylo na něm znáti, že obmyslí nějaké spiknutí. Ničeho newyzradiw dáwal na uhodnutí, co se státi, co se očekáwati musí. On nemohl se opřítí o republikány z jízďárny, kteří nechtěli ani násilný skutek ani diktatora, a Sièyes právem se obáwal, aby mu přílišná ctížadost nezbráňowala přistoupiti k jeho konstitucionálním nawrhům; také wáhal Sièyes smluwiti se s ním. Konečně však, když společní přátelé na ně dolehali, sešli a usrozuměli se. Dne 15. brumairu (5. listopadu) ustanowili se na plánu, podle kterého chtěli učiniti outok na konstituci od roku III. Sièyes wzal si za úlohu, připrawiti na to zákonodární sbory skrze *kommissé inšpektorů*, která měla w něj neobmezenou důwěru. Bonaparte měl získati na swou stranu generály i rozličné w Paříži ležící wojské sbory, kteří jewili weliký zápal i oddanost k jeho

osobě. Ustanoweno, aby se mírní oudowé sborů mimořádně swolali, kmetům aby se wylíčilo weřejné nebezpečenství a žáдалo od nich ukazowáním na blízko hrozící Jakobinismus přeložení zákonodárstwa do Saint-Cloudu a jmenowání generála Bonaparta, jakožto jediného člověka, který může zachowati republiku, nejwvyšším wůdcem ozbrojené moci; potom aby pomoci nové moci wojské direktorstwo se swrhlo a zákonodární sborowé na místě rozpustili. Wywedení toho určeno bylo na 18. brumairu (8. listopadu).

Po tyto tři dni wěrně zachowáno jest tajemství. Barras, Moulins a Gohier, jenž činili většinu w direktorstwu, jehož presidentem byl tehďáž Gohier, mohli zmariti nástawající násilný skutek, kdyby jako 18. fructidoru byli předešli spiklé. Ale oni wěřili sice w nějaké jejich naděje, ne však již w pewné uzavřené záměry. Ráno dne 18. byli oudowé kmetowského sboru mimořádně skrze inšpektory swolání, oni odebrali se do Tuilerií a počali sezení swé pod předsednictwím Lemercierowým okolo sedmé hodiny. Cornudet, Lebrun a Fargues, tři z nejwážnějších spiklých we sboru, líčili weřejný staw věci co možná strašně; ujišťowali, že Jakobini houfně se hrnou do Paříže ze všech departementů, chtěce znowa zawěsti rewoluční wládu; že hrůzowláda opět bude pustošiti republiku, nebude-li sbor míti tolik opatrnosti a smělosti, aby nawrat její zamezil. Jiný spiklý, Régnier (od Meurthy) žádal na trnouchách již kmetech, aby dle práwa swého konstitučního přeložil zákonodárstwo do Saint-Cloudu a wykonání toho přeložení swěřil Bonapartowi spolu s welitelstwím nad sedmnáctým wojským oddělením. Buď si již, že celý sbor kmetů byl spoluwinným, anebo že po tak spěšném swolání a tak znepokojících řečích skutečná bázeň se ho zmocnila, slowem, on powolil vše, co spiklí žáдали.

Bonaparte netrpěliwě čekal we swém domě na wýsledek této porady, obklopen jsa od generálů, od kommandanta direktorální žiwotní stráže Lefébvra a tří pluků jízďných, nad nimiž chtěl držeti přehlídku. Dekret kmetů w osm hodin wyslý doručen mu byl půl hodiny později od státního posla. Všickni, jenž byli okolo něho, přáli mu štěstí; důstojníci tasilí kordy na znamení wěrnosti. On postawil se w jich čelo i táhli k Tuileriím; před sborem kmetů složil přísahu

wěrnosti a Lefébvre, welitele direktorální gardy, jmenowal swým zástupníkem.

To však byl jenom začátek šťastného konce. Bonaparte byl sice vůdcem ozbrojené moci, ale ještě stála výkonná moc direktorstwa a zákonodární moc sborů. Bylo nejisto, zdali w boji, který newyhnutelně nastati musel, wrch obdrží wítězná až posud síla rewoluce. Sièyes a Roger Ducos odebrali se z Luxemburku do zákonodárního i vojenského tábora w Tuileriích a složili swé ouřady. Barras, Moulins a Gohier, kteří trochu později dowěděli se o tom, co se bylo stalo, chtěli užiti swé moci a ubezpečiti se swé gardy; že ale Bonaparte této poslední již byl sdělil dekret kmetů, odepřela poslušens'wí. Barras ztratil všecku mysl, zadal swé odstoupení a odejel na swůj statek Gros-Bois. Direktorstwo bylo dle skutku rozpustěno, a bylo w boji o protiwníka méně. Toliko sbor pětistowý a Bonaparte stáli nyní naproti sobě.

Dekret kmetů a prowolání Bonapartowa přilepena jsou na zděch Pařížských. Bylo znamenati we welikém tomto městě ono hýbání, jaké prowází kromobyčejné události. Republikáni ne bez příčiny obávali se nemálo o swobodu. Jewili-li však nepokoj nad záměry Bonapartowými, w němžto spářowali *Cæsara* aneb *Cromwella*, odpowídáno jim vlastními slowy generálowými: „Špatné rolle, obnošené rolle, nehodné muže rozumného, nejsou-li již vůbec nehodné muže poctiwého. Byla by to myšlénka bohaprázdná w století oswěty a swobody, chtít něco podniknouti proti wládě representatiwní. Jenom blázen mohl by nechat prohrát sázku republiky proti králowstwu, podporowaw ji sám s jakousi sláwou a jakýmsi nebezpečens'wím.“ Zatím byla vždy důležitost, jakou si w prowoláních swých přikládal, zlým znamením. Wycítaltě direktorstwu postawení Francouzka způsobem welmi nápadným. „Co jste učinili“ prawil, „z tohoto Francouzka, jež jsem wám zanechal tak skwělě. Já wám zanechal pokoj a nacházím wálku; já wám zanechal wítězstwi a nacházím porážky; já wám zanechal miliony z Wlach a nacházím všude loupežné zákony a bídu! Co jste učinili s oněmi sto tisíci Francouzi, které jsem znal, wěrnými to druhy mé sláwy? Oni jsou mrtwi... Tento staw wěcí nemůže trwati, w třech letech přiwedl by nás k despotismu.“ Bylo to ponejprw od desíti let,

že jediný člověk všecko wztahowal na sebe, žádaje oučet z republiky jako z majetnosti swé. Jest to bolestné překwapení, když widíme, kterak nowáček z rewoluce pošlý uwarzuje se w pracně wydobyté dědictwí celého národu.

Dne 19. brumairu odebrali se oudowé obou sborů do Saint-Cloudu. Sièyes a Roger Ducos prowázeli Bonaparta na nowé toto bojiště; šlit oni do Saint-Cloudu w oumyslu, podporowati zámysly spiklých. Sièyes, který rozuměl taktice rewoluční, chtěl, aby pro lepší jistotu hlavy sborů byly žatčeny a jenom mírná wětšina do nich puštěna, ale Bonaparte zpouzel se proti tomu. On nebyl žádný stranník, a oučinkowaw i wítěziw posud pouze vojenskými pluky, měl za to, že bude moci zákonodární sbory uchwátiti s sebou jako armádu pouhým komandem. Marsowa gallerie byla zřizena pro radu kmetů, oranžerie pro radu pětistowou. Znamenitá ozbrojená moc obklopowala sídlo zákonodárstwa, jako 2. čerwna obklopowal konwent lid. Republikáni shromažďowali se w tlupách w zahradě a očekáwali započeti sezení; byli plni šlechetného hněwu nad surowostí wojenskou, jakou jim hrozeno, i sdělowali sobě plány swé k odporu. Mladý generál, prowázen několika granátníky, chodil po dworech a skrze pokoje, a před časem podáwaje se powaze swé prawil jako dwacátý král nějaké dynastie: „Nechci wíce žádných stran, to musí wzíti konec; dokonce žádných nechci wíce.“ Ke druhé hodině s poledne shromažďili se sborowé, každý we swém sále, při hluku hudby hrající marseilku.

Sotwa otewřeno jest sezení, wystoupil na řečniště we sboru pětistowém Emil Gaudin, jeden ze spiklých, a učinil návrh, aby sboru kmetů složily se díky za učiněný krok a žádalo od něho wyjádření strany prostředků k zachowání republiky. Tento návrh byl znamením k nesmírnému hluku, se všech stran powstává křik proti Gaudinowi. Republikánští poslanci oblehali řečniště i kancelář, kdežto presidowal Lucian Bonaparte. Spiklí Cabanis, Boulay (od Meurthy), Chasal, Gaudin, Lucian a j. zbledli na swých sedadlech. Po dlouho trvající bouřce, we které nikdo nemohl sobě sluchu zaopatřiti, nastal na chvíli pokoj a Delbred nawrhl, aby se obnowila přísaha na ústawu roku III. Když proti návrhu tomu žádného hlasu se nepozdwišlo, složena přísaha s takowou je-

dnosworností a takovým zápalom, že bylo spiknutí na wáhách.

Zwěděw Bonaparte, co se děje we sboru pětistowém a kterak se nachází w nejwětším nebezpečenství swržení a porážky, objevil se we sboru kmetů. Byltě ztracen, kdyby tento, který se klonil ke spiknutí, byl se dal uchwátiti zanícením sboru pětistowého. „Zástupcowé národu,“ řekl, „wy se nenacházíte w obyčejných okolnostech, wy stojíte na sopce. Wčera byl jsem pokojný, když jste mne zawolali, abyste mne ohlásili dekret ku přesazení sborů a mne wywedení jeho uložili. Ihned shromáždil jsem druhy své, a pospíšili jsme wám ku pomoci. Nuže! dnes mne obsypávají pomluwami! mluví se o Cäsarowi! mluví se o Cromwellowi! mluví se o wojenské wládě. Kdybych byl chtěl potlačiti swobodu vlasti, nebyl bych se podrobil rozkazu od wás obdrženému; nebyl bych měl potřebí, přijmouti moc tuto z wášich rukou. Přisáhám wám, zástupcowé národu, že vlast nemá horliwějšího hájitele nade mne; ale na wás jediné spočívá spása její. Není žádné wlády wíce: čtyři direktorowé složili ouřady své, pátý (Moulin) jest pro bezpečnost swou dán pod stráž; sbor pětistowý jest rozdwojen, zbývá toliko sbor kmetů. Necht jedná, necht mluví, stojím zde, abych slova jeho vyplnil. Zachraňme swobodu, zachraňme rovnost!“ — Tu wzczopil se republikánský poslanec Linglet a prawil: „Generále, my schwáľujeme wáše slova, prisáhejte s námi wěrnost ústawě r. III., která jediné může udržeti republiku.“ Weta bylo po něm, kdyby návrh tento přijat býwal tak jako we sboru pětistowém. Sbor byl překwapen a Bonaparte na okamžení zaražen. Brzo ale sebraw se odpowěděl: „Ústawy od roku III. nemáte wíce. Wy jste ji porušili 18. fructidoru, wy jste ji porušili 22. florealu, wy jste ji porušili 30. prairialu. Ústawa! Wšěcky strany odwolávají se na ni a wšěcky porušily ji; ona nemůže nám býti žádným prostředkem blaha, nejsouc wážena od nikoho; proto že ústawa jest porušena, potřebí nowé smlouwy, nowých garancí.“ Sbor kmetů přiswědčil k wýčítkám Bonapartowým a wywstal na znamení swého schwálení.

Bonaparte, oklamán lehkým swým wítězstwím we sboru kmetů, měl za to, že pouhá přítomnost jeho upokojí bouřliwý sbor pětistowý. I odebral se k němu w čele několika granát-

níků, které nechal státi u dwěří, ale uwnitř sálu, a sám postoupil dále s kloboukem w ruce. Při spatření bodáků wzczopil se rázem celý sbor. Zákonodárci, kteří wstoupení jeho měli na znamení k wojenskému násilí, jali se w tu dobu kričeti: „Wyzákoněn! pryč s diktátorem!“ Několik poslanců přikwapí k němu a republikán Bigonet chopí ho za ruku wolaje: „Co činite, odważliwče? Nazpátek! wy porušujete swatyni zákonů!“ Bonaparte zbledl, zarazil se, couwnul, a granátníci, kteří byli w průwodu jeho, wywedli ho wen.

Wzdálením jeho neutišilo se bouřliwé pohnutí sboru. Wšickni poslancowé mluwili najednou, nawrhující prostředky k obecnému blahu a k obraně. Lucian Bonaparte zasypán jest wýčítkami; on zastával swého bratra, ale ouzkostráně. S welikou těží dostal se na řečníště i wyzýwal sbor, aby bratra jeho posuzowal méně přisně. Ujištowal, že nezamýšlí ničeho proti swobodě, i připomínal jeho služby. Ale hned zase ozwalo se wíce hlasu: „Práwě připravil se o wšěcku cenu jejich! Pryč s diktátorem! pryč s tyranem!“ Hluk rostl wždy wíce, i žádáno, aby generál Bonaparte byl wyzákoněn. — „Cože!“ zwolal Lucian, „wy chcete, abych dal kletbu wýřknouti na swého bratra?“ — „Ano, ano, kletbu! ta náleží tyranu!“ Nawrženo a uprostřed zmatku k hlasowání přiwedeno, aby sbor prohlásil se za stálý, aby se na místě odebral do swého paláceu w Paříži, aby wěškeré w Saint-Cloudu shromážděné wojsko přidělené bylo ke stráži sborů zákonodárních, a welitelstwí nad nimi aby swěřeno bylo generálowi Bernadottowi. Lucian, ohlušen wšemi těmito nawrhy a wýřknutím kletby, o které také myslil, že již přijata jest, opustil stolicí presidentskou a wystoupiw na řečníště prawil w nejwětším pohnutí: „Kdežto nemohu sobě w tomto okresu wydobyti sluchu, s nejhlubším citem uražené důstojnosti skládám známky swého národního ouřadu.“ Při těch slowech odložil klobouk, plášt i pásku.

Zatím musel se Bonaparte, opustiw sbor pětistowý, poněkud pracně spatowati od swého zaleknutí. Nezwyklý wýjewům demokratickým byl hluboce dojat. Důstojníci jeho obklopili jej, a Sièyes, který wíce byl zwyklý rewolucem, radil mu, aby nemařil času, nýbrž hned k násilí sáhl. Generál Lefebvre poručil w tu chvíli, wywěsti Luciana ze sboru.

Oddělení vojáků vešlo do sněmowny až ke stolici, kterou byl znova Lucian zaujal, a vezmouc ho mezi sebe vrátilo se s ním k vojsku. Jak mile byl Lucian wenku, wsedl wedle bratra na kůň, a jakkoli již zbawen zákonní swé důstojnosti, promluwil k vojsku co president. We srozumění s Bonapartem wymyslil si opakowanou potom často báchorku, že w radě pětistowé napraženy jsou dýky na generála, i zwolal: „Občané wojínové! President sboru pětistowého zwěstuje wám, že nesmírná wětšina jeho nachází se w tuto chvíli pod hrůzou několika poslanců s dýkami, kteří oblehají řečniště, kollegům swým smrti hrozí a nejhanebnější uzawření wynucují!... Generále, a wy wojáci, i wy wšecky občané uznáte jenom ty za zákonodárce Francouzská, kteří se odeberou ke mně. Ty, kteří zůstanou w oranžerii, necht wpuďí násilí. Tito zbojníci nejsou wíce zástupcowé národu, nýbrž zástupcowé dýk.“ — Po tomto wzteklém wyzwání vojáků od spoluspiklého presidenta, který dle obyčeje osočowal ty, jež zkaziti chtěl, přejal Bonaparte slowo: „Wojáci,“ řekl, „já wás wedl k wítězství, mohu se bezpečiti na wás?“ — „Ano, můžete! zdráv buď generál!“ — „Wojínové, bylo se nadíti, že sbor pětistowý wlast zachowá; on ale naopak ji zůstawuje tuhému boji stran; buřiči chtějí jej popuditi proti mne! Wojínové, mohu se na wás bezpečiti?“ — „Můžete, můžete! zdráv buď Bonaparte!“ — „Nuže, tedy je přiwedu k rozumu!“ I dal pak hned rozkaz několika štábním důstojníkům, kteří byli okolo něho, aby dali wyprázdnit sněmownu sboru pětistowého.

Co byl Lucian odešel, nacházel se sbor w nejwětší ouzlosti a neodhodlanosti. Někteří jeho oudowé nawrhowali, aby wšickni rázem odešli a ochranu hledali w Paříži uprostřed národu. Jiní nechtěli, aby zástupcowé národu opustili swá místa, nýbrž aby wzdorowali wšem urážkám násilí. Ještě se o to rokowalo, tu wtrhl do sněmowny zástup granátníků, postupowal zwolna a důstojník jej komandující zwěstowal sboru rozkaz, aby se rozešel. Poslanec Prudhon připomenul důstojníkowi i vojákům úctu národním zwolencům powinnou; rovněž generál Jourdan uwáděl jim na mysl ohromnost takowého zločinu. Chwili stojí zástup neodhodlán, ale přitáhne posila w těsném šiku. Generál Leclerc wolá: „We jménu generála

Bonaparta, zákonodárstwo jest rozpuštěno; kdo je dobrý občan, odejdiž. Granátníci, ku předu!“ Křik hněwu a newole nastane po wšech lawicích sněmowny, ale rachot bubnů jej ohluší. Granátníci postupují zwolna s bodákem w pád celou šířkou oranžerie. Tak ženou před sebou zákonodárce, kteří ještě vycházejíce prowoláwají sláwu republice. O půl šesté hodiny 19. brumairu roku VIII. (9. listopadu 1799) nebylo wíce žádného národního zástupnictwa.

Tak dowršeno jest porušení zákonnosti, poslední rána zasazena swobodě. Nastala wláda surowého násilí. 18. brumaire byl 31. kwěten armády proti národnímu zástupnictwu, toliko s tím rozdílem, že nečelil proti žádné straně, nýbrž proti moci národní. Jest wšak slušno činiti rozdíl mezi 18. brumairem a jeho následky. Mohlo se tenkrátě ještě mysliti, že armáda není nic jiného nežli pomocník rewoluce, jako 13. vendémiairu anebo 18. fructidoru, i nebylo se nadíti, žeby tato newyhnutelná změna wypadla ku prospěchu jediného člověka, který brzo proměnití měl celé Francouzsko w jeden pluk, a we swětě, jímž až dosud hýbala tak weliká morální roznicenost, ničeho nedat slyšeti nežli krok wojska a hlas rozkazu swého.

K o n s u l a t.

Kapitola čtrnáctá.

Od 10. listopadu 1799 až do 2. prosince 1804.

(Naděje rozličných stran po 18. brumairu. — Prozatimní vláda. — Ústava Sièyesowa, zpotvořena w ústavu konsulární roku VIII. — Zřízení vlády; pokojné oumysly Bonapartowy. — Wálečné tažení wlascké; wítězství u Marenga. — Wšeobecný mír: na pevnině smlouwu Lunevillskou, s Anglickem smlouwu Amienskou. — Splynutí stran; wnitřní blahobyť Francouzcka. — Ctižádostný system prwního konsula; on opět ustawí kněžstwo w státu konkordatem roku 1802; on založí rytířský řád čestné legie a dowrší tento pořádek věci dožiwotním konsulátem. — Nowé započetí wálky s Anglickem. — Spiknutí Georgesowo a Pichegraho. — Wálka a pokusy royalistů jsou záminkou k založení cisarství. — Napoleon Bonaparte, jmenowán dědičným cisarem, pomázán jest od papeže 2. prosince 1804 w chrámě Notredámském. — Znenáhlé odstraňowání rewoluce a pokroky absolutní moci we čtyřletém konsulatu.)

Osmnáctý brumaire měl nesmírnou populárnost. Newiděno w té události powýšení jediného nad zástupnictwo národní, newiděn konec welikého hnutí od 14. čerwence, kterým započala samobyťost národní. 18. brumaire jewil se pouze we swětle naděje a obnowy. Jakkoliw národ byl welmi unawen a málo schopen k hájení swé swrchowyanosti, jejíž wykonáwání bylo mu břemenem a která byla i w posměch wešla od té doby, co wykonáwána od luzy: nicméně tak málo wěřil w despotismus, že nemysлил, by kdo w stawu byl jej podmaniti. Cítěnat potřeba, zotawiti se pod rukou šikownou, a k tomu hodil se Bonaparte co weliký muž a wítězný generál.

Z té příčiny prohlásilo se weškerenstwo, wyjmouce republikány direktorstwu oddané, pro poslední tuto událost. Nesětření zákonů a násilnictwí proti sněmům byla w běhu rewoluce tak častá, že obecenstwo bylo zwyklo, posuzowati je ne wíce podle jejich zákonnosti, nýbrž podle následků jejich.

Od strany Sièyesowy až k royalistům od roku 1788 přáli sobě všickni štěstí k 18. brumairu, oswojujíce sobě budoucí politické prospěchy této změny. Mírní konstitucionalisté měli za to, že konečně založena bude swoboda; royalisté, kteří tuto dobu francouzské rewoluce nepřiměřeně porownáwali s dobou roku 1660 rewoluce anglické, chowali naději, že Bonaparte začíná hráti roli Monkowu a w krátce obnowí monarchii Bourbonckou; obecný lid málo rozumný a pokoje žádostiwý očekáwal návrat pořádku pod mocným protektorem; třídy wyobcowané a ctižádostníci amnestií anebo powýšení. W prwních třech měsících, které následowaly na 18. brumaire, bylo schwalowání a očekáwání wšeobecné. Zřízena jest prozatimní vláda tří konsulů, Bonaparta, Sièyesa a Rogera Ducosa, pak dvě kommisce zákonodární, jenž měly uloženo, připrawowati konstituci a koneční pořádek.

Konsulowé a obě kommisce byli usazeni 21. brumairu. Prozatimní vláda zrušila zákon o rukojmích i nucenou půjčku; dowolila se nawrátiti duchowním od 18. fructidoru wyobcowaným, a wystěhowance, kteří ztroskotáním lodi wrzení na břeh Kaletský již čtyry leta we Francouzích u wězení seděli, trpíce tuhý trest za ozbrojené wystěhowání, propustila z wězení i ze země. Wšecky tyto kroky přijaty jsou welmi přízniwě. A však zhrozilo se weřejné mínění pokuty wyřknuté na přepiaté republikány. Sedmatřicet jich bylo odsouzeno k zawezení do Guiany, jedenadwacet pod dohled dánou w departementu dolní Charenty, a sice pouhým nařizením konsulů na zpráwu od policejního ministra Fouchého podanou. Nebylit oblíbeni lidé, jež vláda trestala, ale zpouzeno se proti tak libowolnému a nesprawedliwému skutku. Také sami konsulowé ustoupili od wlastního díla, změnice trest zawezení nejprwe w dohled policejní, později pak upustice i od toho.

Nedalot na sebe čekati rozdwojení mezi půwodci 18. brumairu za trwání prozatimní vlády; nečinilo však welikého hluku, poněwadž se stalo w luně zákonodárních kommissí. Podnět zawdala k tomu nowá ústawa. Sièyes a Bonaparte nemohli se srozuměti: onen chtěl Francouzcko uříditi, tento nad ním panowati.

Ústawní návrh Sièyesůw, který w konsulární ústawě roku VIII. zpotwořen jest, zasluhuje býti znám, byt třeba jen

co zákonodárni pamětihodnost. *) Sièyes rozdělil Francouzsko na troje politické oddělení: na obce, krajiny čili departementy a stát. Každé z nich mělo své správní a soudní ouřady v hierarchickém pořádku: obce municipální ouřady a smírné soudy jakož i soudy první instance; departementy národní prefektury a soudy odvolavační; stát oustřední vládu a kassační dwůr. K obsazování rozličných ouřadů w obci, w departementu a w státu byl trojí seznam *notablů* (jakoby řekl vzácníků). Ti, jenž w nich byli obsazeni, byli toliko kandidati, od národu nawrzení.

Wykonnou moc měl *prohlašující wolitel* (proclamateur-electeur), nejvyšší to ouředník, který byl nesvržitelný, neodpowědný a měl na starosti wnější representaci národu a sestawování vlády, jenž skládala se ze státní rady a odpowědného ministerstwa. Prohlašující wolitel vybíral z kandidátních seznamů soudce od smírných soudů až ke dworu kassačnímu, a správní ouředníky od maira až k ministrům. On sám však nemohl vládnouti, státní rada řídila, ministerstwo wykonywalo vládní moc.

Zákonodárstwo lišilo se od formy doposawád užíwané; nebylo wice shromážděním poradným, nýbrž mělo se státi soudním tribunalem. Před ním zastawala *státní rada* we jménu vlády a *tribunát* we jménu národu své nawrhy. Jeho rozsudek byl jako zákonem. Zdá se, že měl Sièyes za oučel, zameziti násilné úchwaty stran, nechaje sice swrchowanost při národu, ale obmezenou sebou samou; což wyswitá ze zapleteného složení jeho politického stroje. Prwotní shromáždění, jenž skládaly se z desetiny celého obywatelstwa, ustanowovala seznam *kandidátů obecních*. Sbory wolenců, rovněž z těch shromáždění wyslé, sestawowaly ze seznamů obecních wysší *seznamy krajinské* a z těch opět seznam *kandidátů národních*. We všem, co se týkalo vlády, dála se wzájemná kontrola. Prohlašující wolitel vybíral své ouředníky z kandidátů od národu nawržených, a národ mohl ouředníky swrhnouti nepodrzew je w seznamech kandidátů, z nichž prwní

*) Tuto ústawu sdělil nám jeden oud konwentu, který z častých rozmluw se Sièyesem o té věci dokonale mohl odhaliti wšecky pružiny tohoto posud málo známého politického stroje.

obnowován byl každá dvě leta, druhý každých pět a třetí každých deset let. Ale při wolení tribunů a zákonodárců, jichž ouřady byly dočista národní, nemohl prohlašující wolitel míti žádného wliwu.

Abý však moci této přidal záwazí we vlastním jejím lůně, oddělil Sièyes nawrhování zákonů a rokování o nich, které náležely tribunátu, od jejich přijímání, jenž náleželo zákonodárnímu shromáždění. Ale kromě této rozličnosti práw nebyly zákonodárni shromáždění a tribunát ani na stejný způsob wolený. Tribunát skládal se zákonně z prwních sto oudů *seznamu národního*, an zákonodárni sbor bezpostředně wolen byl od woleneckých sborů. Tribunowé, kteří měli býti činnější, bouřliwější a populárnější, jmenováni byli na čas žiwota, a sice způsobem welmi zdlouhawým, aby nemohli se dostati do ouřadu w okamžení rozbouřenosti a se zámysly přewratnými a mstiwými, jakož posud skoro při všech sněmích se bylo zkusilo. Při druhém sboru, jemuž příslušelo toliko pokojné a nezištné uwažování zákonů, nebylo podobného nebezpečenstwí, pročež byly wolby bezpostřední a moc jeho pomíjející.

Konečně co dowršení všech ostatních ouřadů byl ještě sbor zachowawací, který nemohl ani rozkazowati ani jednati, a pouze k tomu byl ustanowen, aby pečowal o prawidelné trwání státu. Byl to sbor *konstitučních porotců* (le jury constitutionaire) čili zachowawací senát, který pro zákon politický měl býti tím, co byl kassační dwůr pro zákon občanský. Tribunát a státní rada odwoláwaly se k němu, když rozsudek zákonodárniho sboru nesrownáwal se s ústawou. Mimo to mohl přijmouti w sebe příliš ctižádstiwého wladaře anebo příliš populárního tribuna *prawem wssání* (droit d'absorption), a kdo byl senatorem, nesměl zastawati žádný jiný ouřad.

Sud si již kdo chce jak chce o této ústawě, která zdá se tuze prawidelně spořádanou, aby ji možná bylo wywésti, nelze přece popírati podiwnou sílu ducha ano i weliké praktické wědomosti jejího půwodce. Sièyes při tom málo se ohlížel na lidské náruživosti. On činil z lidí příliš rozumné twory a poslušné nástroje. Chytrými wýmysly hleděl zameziti wšecko nadužívání lidských ústaw a wšecky brány zawřiti před smrtí, totiž před despotismem, nechť si přicházela odkudkoli. Já málo wěřím w oučinnost ústaw; w takové době wěřím jen

w sílu stran, w jejich vládu a časem w jich se porovnání. Ale také to uznávám, hodila-li se kdy která ústawa pro nějakou dobu, že to byla ústawa Sièyesowa pro Francouzsko roku VIII.

Po zkoušce desetileté, která ukazovala pouze výhradní vládu po každém násilném přechodu od konstitucionalistů r. 1789 k Girondinům, od Girondinů k Montagnardům, od těchto k straně zpátečnické, od té zase k direktorstwu, od direktorstwa k zákonodárním sborům, od těch k ozbrojené moci, mohly jenom při té ústawě mír a veřejný život obsáti. Spotřebovaných ústaw měl národ dosyta. Sièyesowa byla nowá; výhradních stranníků nechtěl více, a ona swým způsobem hlasování zamezowala náhlý přístup jednak protirewolučníkům jako na začátku direktorstwa, jednak příliš ohnivým demokratům jako na konci jeho. Byla to ústawa mírných, schopna k ukončení rewoluce a k usazení národu. Ale právě proto, že to byla ústawa lidí mírných, právě proto, že neměly strany již tolik prudkosti, aby mohly chtít utvrdit zákonem nadvládu swou, musel se naleztí muž, který silnější jsa nad poražené strany i nad mírné zákonodárce, zawrhl tuto ústawu anebo ji přijaw nadužíwal jí. Tak se i stalo.

Bonaparte býwal při poradách konstitujícího výboru; wšeho, co ze Sièyesových ideí mohlo sloužití jeho záměrům, zmocnil se přirozeným pudem násilnictwí, ostatek dal zawrhnouti. Sièyes ustanowil pro něj ouřad welikého wolitele se šesti miliony ročních příjmů, životní stráž 3000 mužů, palácem Versailleským co obydlím a celou wnější representací republiky. Wlastní však vláda býti měla při dvou konsulech, jednom pro wálku a jednom pro pokoj; roku III. nemyslíl Sièyes na konsuly, ale roku VIII. přijal je, nepochybně aby se podal ideám času. Bonapartowi ale nikoli nelíbil se nepatrný ten ouřad. „Kterak jste mohl jenom pomyslití,“ řekl, „že člověk jen poněkud schopný a citliwý cti podwolí se s několika miliony seděti na krmníku jako prase?“ Od té doby nebylo více o tom řeči; Roger Ducos a většina oudů prohlásili se pro Bonaparta, a Sièyes, který byl nepřitelem wšeho rozbírání, nemohl anebo nechtěl zastáwati swou myšlénku. Widěltě, že zákony, lid, Francouzsko zůstaweni byli libowolnosti muže, k jehož powýšení byl přispěl.

Dne 24. prosince 1799 (4. nivosu roku VIII.), pětáčtyřecet dní po 18. brumairu, prohlášena byla konstituice r. VIII.; bylyť to rozbitiny ústawy Sièyesowy, zpotwořené w ústawu služebnosti. Wláda wložena do rukou prwního konsula, jemuž přidání byli co rádcowé jiní dwa konsulowé. Senát, pro prwníkrát od konsulů wolený, wybíral sám z národního seznamu oudy tribunátu a zákonodárního sboru. Wládě jediné néleželo nawrhování zákonů. Nebylo tedy více žádných wolenců, kteří by wolili kandidáty rozličných seznamů, tribuny a zákonodárce; žádných více neodwislých tribunů, kteří by z wlastního popudu zastáwali wěc národní před sborem zákonodárním; žádného více sboru zákonodárního, který z národu pošlý jenom národu byl by odpowědným; slowem, nebylo více žádného politicky opráwněného národu. Na místě toho byl všemohoucí konsul, jenž wládl wojskem i státní mocí, generál a diktator; státní rada, ustanowena, aby se stala předwojem usurpace; a konečně senát osmdesáti oudů, jichž jedinou práci jest, činiti národ ničím a woliti tribuny bez moci a němé zákonodárce. Žiwot přešel od národu na vládu. Ústawa Sièyesowa stala se též zámínkou špatného pořádku wěcí. Musí se totiž připomenouti, že až do roku VIII. wšecky ústawy zakládaly se na smlouwě společenské, odtud pak až do roku 1814 na ústawě Sièyesowě.

Nowá vláda ihned se usadila. *Bonaparte* byl prwním konsulem, a za druhého a třetího konsula přibrál sobě *Cambacérèsa*, práwníka a druhdy ouda rowiny w konwentu, a *Lebruna*, někdejšího spolupracowníka kancléře *Maupeoua*. S jich pomocí doufal působiti na rewolucionáře i na mírné royalisty. W stejném oumyslu ustanoweni jsou *Talleyrand*, druhdy k vysoké šlechtě náležející, a někdejší *Montagnard Fouché*, za ministry wnějších záležitostí a policie. Sièyesowi bylo welice proti mysli použití *Fouchého*, ale *Bonaparte* tak chtěl. „My twoříme nowou dobu,“ prawil, „z minulosti musíme se rozpominati toliko na dobré a zapominati na zlé.“ Jemu málo na tom záleželo, za jakým praporcem kdo dříwe byl táhl, jen když se přihlásil nyní k jeho praporci, a hlawně když táhl za sebou staré druhy royalismu anebo rewoluce.

Nowí dwa konsulowé jmenowali společně s odstupujícími, nečekajíce teprw na seznamy kandidátů, šedesát senatorů, tito

wolili sto tribunů a tři sta zákonodárců; původové 18. brumairu dělili se o státní ouřady jako o kořist vítězství. Musí se však říci, že při tom dělení převahovala strana mírně liberální, a že Bonaparte, pokud wliw svůj podržela, panoval mírně, prospěšně a republikánsky. Ústawa roku VIII. byla národu ku přijetí předložena a od 3,011.007 občanů schválena. Ústawa roku 1793 byla obdržela jenom 1,801.918 hlasů, a ústawa roku III. 1,057.390. Nowý zákon upokojil mírnou většinu, které méně záleželo na garanciích nežli na pokoji, kdežto základní zákon roku 93. jenom w nižší třídě byl přívrženců nalezl, onen pak od roku III. zawržen byl jak od demokratů tak od royalistů. Jediná ústawa roku 1791 byla se potkala se všeobecným schválením, a jakkoliw nebyla podána jednoliceům ku přijetí, přísáhala na ni celé Francouzsko.

Aby wyhowěl žádosti republiky, učinil první konsul Anglicku návrh k míru, jež ale toto zamítlo. On s dobrou rozvahou stawěl se na pohled mírným, i chtěl vládě své, dříve než by wyjednáwal, uděliti lesk nových vítězství. Bylo tedy uzavřeno další wywedení wojny, a konsulové vydali prohlášení, které proto jest powšimnutí hodné, že se odvolávalo k novým citům národu. Až posud býwal wolán ke zbrani k obhájení swobody, nyní powzbuzován jest we jménu cti. „Francouzové, wy žádáte pokoj, vaše vláda jej žádá ještě snažněji; první její přání, neustálá snaha její směrowaly k tomu. Anglické ministerstwo jej zawrhuje; anglické ministerstwo wyzradilo tajemství své ohavné politiky. Aby Francouzsko roztrhlo, přístawy a loďstwo jeho zničilo, aby je wyhladilo z mapy Ewropy anebo ponižilo za mocnost druhé třídy; aby všechny národy na pevnině w rozbroji zachowávalo a tak samo se zmocnilo obchodu všechněch a obohatilo jejich loupeží; aby těchto ohavných prospěchů dosáhlo, vyhazuje Anglicko peníze, plýtvá sliby, znásobňuje své pletichy. Na wás jest poroučeti pokoj, k tomu ale potřebí peněz, železa a wojáků; necht pospíši všickni složiti příspěwek, kterýžto dlužni jsou obecní obraně! Necht wzchopí se mladí občané! Ne již ku prospěchu stran anebo pro wolení tyranů mají se ozbrojiti, nýbrž pro udržení toho, co mají nejdražšího, pro čest Francouzska, pro nejdražší interesity člověčenstwa!“

Holland i Šwýcarsko byly w minulém polním tažení za-

bezpečeny proti nepřátelskému wpádu. Protož spojil první konsul všechny zbrojné síly republiky na Rejně a pod Alpami. Moreauowi swěřil spráwu nad armádou rejnskou a sám táhl do Italie. Dne 16. florealu roku VIII. (6. kwětna 1800) vydal se na tuto skvělou výpravu, která trwala jenom čtyřecet dní. Záleželo mu na tom, aby na začátku panování svého ne-wzdalował se na dlouho od Paříže, a zvláště aby wálku ne-nechával nerozhodnutou. Polní maršál Melas měl we zbrani 130.000 mužů, i držel obsazenou celou Italií. Republikánská armáda, naproti němu stojící, obnášela sotwa 40.000 mužů. Melas zanechal polního podmaršála Otta s 30.000 muži před Janowem, a sám táhl naproti woji Suchetowu; zmocniw se Nizzy chystal se ku překročení Varu a ku wtržení do Pro-wencie. Tu přestoupil Bonaparte veliký Swatý Bernard w čele 40.000 mužů, wtrhl za zády Melasowými do Wlach, wešel 16. prairialu (5. čerwna) do Milana a přiwedl Rakušany mezi sebe a mezi Sucheta. Melas, jehož operační čára byla pro-tržena, honem wrátil se do Nizzy a odtud do Turina, přeložil hlavní byt svůj do Alessandrie a odhodlal se k bitvě, aby obnovil své spojení. Dne 9. čerwna dobyl francouzský před-woj u Montebella slavné vítězství, jehož hlavní zásluha ná-ležela generálowi Lannesowi. 14. čerwna (25. prairialu) roz-hodnut jest osud Italie na rowině u Marenga, Rakušané byli rozprášeni. Nemohše vítězstvím dobytí si přechod přes Bor-midu stáli bez outočiště mezi armádou Suchetowou a wojskem prvního konsula. 15. powoleno jim zatahnouti se za Mantowu po wydání všech pevných míst w Piemontu, w Lombardsku a w legacích; tak wydobyta jest celá Italie vítězstvím u Marenga.

Osmnáct dní na to byl Napoleon zase w Paříži. Přijat jest se všemi výjewy obdiwu, jakého zasluhowala tak ohrom-ná činnost a tak rozhodná vítězství; z vlastního popudu o-swětleno město a lid hrnul se k Tuileriím, aby ho spatřil. Všeobecný ples zvýšen byl ještě nadějí brzkého pokoje. První konsul přítomen byl 25. messidoru při výroční slavnosti 14. čerwence. Když mu odewzdávali důstojníci praporce nepříteli odňaté, řekl: „Při swém návratu do tábora řekněte wojákům, že pro 1. vendémiaire, kdežto budeme slawiti výroční památku republiky, očekává národ francouzský buď prohlášení pokoje,

anebo, pakli nepřítel w cestu mu položí nepřemožitelné překážky, nowé praporce co kořist nowých wítězství.“ A však pokoj dal ještě déle na sebe čekati.

W době od wítězství u Marenga až k uzavření všeobecného míru zanášel se první konsul hlavně usazením lidu a zmenšením počtu nespokojenců, otevíra cestu k návratu wyobcowaným stranám. Welmi powolným jewil se ke stranám oněm, jenž odřekly se své soustavy, a nad míru štědrým k náčelníkům, jenž odřekli se svých stran. Kdežto byla tehdáž doba zjištnosti a ochablosti, dařilo se mu vše bez obtíže. Již byli odsouzení od 18. fructidoru zpět powoláni až na několik royalistických spiklenců, jako Pichegru, Willot a j. Ano Bonaparte i k ouřadům powýšil takové wypowězence, kteří jako Portalis, Siméon, Barbé-Marbois, více byli se ukázali co protivníci konwentu nežli co protivníci rewoluce. Ziskali i odpůrce jiného druhu. Poslední buřiči Wendští, powěstný Bernier, farář Sain-Lóský, který byl oučastníkem celého powstání, Chatillon, d'Autichamp a Suzannet byli se podrobili smlouwu Mont-Luçonskou (17. ledna 1800). Též obrátil se k náčelníkům bretaňských band, k Georgesowi Cadoudalowi, k Frottému, k Laprévelayowi a Bourmontowi. Pouze tyto poslední uwolili se podrobit. Frotté byl přepaden a zastřelen; Georges, poražen u Grand-Champu od generála Bruna, kapitulowal. Wálka na západě byla tedy na čisto ukončena.

Ale chouanové do Angličan utekli, kteří neměli žádnou jinou naději kromě smrti toho, w němž soustředila se moc rewoluce, uzavřeli jej usmrtiti. Někteří z nich wystoupili na francouzský břeh a tajně odebrali se do Paříže. Poněwadž nebylo možná, nalezti tak snadno přístupu k prvnímu konsulowi, odhodlali se k spiknutí w skutku strašném. Dne 3. nivosu (23. prosince) měl Bonaparte w osm hodin večer jeti do opery ulicí Saint-Nicaisskou. Spiklí položili soudek s prachem na malou káru, s kterou zastawili cestu, a Saint-Régent, jeden z nich, měl uloženo zapáliti jej, jak mile obdrží znamení, že první konsul se blíží. W ustanowenou hodinu wyjel Bonaparte z Tuilerii a jel ulicí Saint-Nicaisskou. Wozka jeho byl tak obratný, že projel mezi károu a zdí, ale knot byl již podpálen, a sotwa byl wůz na konci ulice, wylítl *pekelný stroj*,

pokryl zříceninami čtvrt Saint-Nicaisskou a wozem tak silně zatřásl, že rozdrtil okna.

Policie, které případek ten neočekáwaně přišel, ačkoli w stála pod wedením Fouchéowým, přičítala toto spiknutí demokratům, k nimž první konsul mnohem wětší měl nechuť, nežli k chouanům. Byloť jich více uwězněno, a sto a třicet pouhým usnešením senátu, w noci požádaným a wymoženým, k zawezení odsouzeno. Konečně wyzrazení jsou prawí půwodwocowé spiknutí, z nichž někteří ortelowáni jsou k smrti. Při té příležitosti zawedl první konsul specialní wojenské soudy. Tu oddělila se od něho strana konstitucionální a započala swou ráznou, ale marnou opposicí. Lanjuinais, Grégoire, kteří mužně byli odporowali přeplaté straně w konwentu, Garat, Lambrechts, Lenoire-Laroche, Cabanis, a j. powstali w senátu proti nezákonnému odsouzení sto a třiceti demokratů; a tribunowé Isnard, Daunon, Chénier, Benjamin Constant, Bailleul, Chazal a j. proti specialním soudům. Ale slawný pokoj w zapomenutí uwrhl nowý tento přechmat moci.

Rakušané, u Marenga přemoženi a w Němcích od Moreaua poraženi, odhodlali se ke složení zbraně. Dne 8. ledna 1801 uzavřena jest w Lunevillu smlouwa mezi republikou, Wídenským kabinetem a Německou říší. Rakousko potwrdilo wšesky wýminky smlouwy Campo-Formioské, a nad to postoupilo Toskanu infantowi španělskému. Německá říše uznala neodwislost batawské, helwetské, ligurské a cisalpinské republiky. Brzo stal se mír všeobecným smlouwu Florentinskou (18. února 1801) s králem Neapolským, který postoupil ostrow Elbu a knížectwí Piombinské; smlouwu Madridskou (20. září 1801) s Portugalem; smlouwu Pařížskou (8. října 1801) s císařem Ruským; konečně preliminarie (9. října) s portou otomanskou. Když pewnina složila zbraň, bylo též Anglicko přinuceno k okamžitému pokoji. Pitt, Dundas a lord Grenville, kteří byli udržowali krwawé tyto boje s Francouzskem, wystoupili z ministerstwa, jak mile nemohlo dále býti pokračowáno dle jejich systemu. Místa jejich zaujata jsou od anglické opposice, a 25. března 1802 dowršila smlouwa Amiensská pokoj swětový. Anglicko přiwolilo ke všemu, co francouzská republika na pewnině dobyla, uznalo podržžené republiky a nawrátilo francouzské osady.

Za námorské války s Anglickem bylo francouzské loďstvo skoro docela zničeno. Tři sta a čtyřcet lodí bylo buď vzato anebo zkaženo, větší část osad padla do rukou Angličanům. Ostrov San Domingo, nejdůležitější ze všech, swrhl se sebe jeho bělochů, pokračowaw takto w rewoluci amerikánské, která počawši u anglických osad musela se skončiti se španělskými a tak přeměnití nový swět w neodwislé státy. Nyní chtěli černochové na San Domingo udržeti swobodu swou proti materské zemi, wydobywše ji na osadnicích a ubráníwše ji proti Angličanům. W čele jejich stál jeden jejich kmenowec, známý Toussaint Louverture. Francouzsko muselo přiwoliti k této rewoluci, která již dosti mnoho byla stála člowěčenstwo. Wláda materské země nemohla býti poznowu uwedena w San Domingu, muselyt se pevněji utužiti obchodnické swazky s touto dáwnou osadou, čímž jediné možná bylo nabyti oněch prawých prospěchů, které na ten čas může míti Ewropa z Ameriky. Msto této moudré politiky pokusil se Bonaparte o wojenskou výpravu k podmanění ostrowa. Čtyřcet tisíc mužů bylo k tomuto nešťastnému podniknutí na koráby posazeno. Černochové nemohli na začátek odolati takowé armádě; ale po prwních wítězstwích počal klimat jewiti zhoubné swé působení, o nowá powstání pojistila neodwislost osady. Francouzsko utrpělo dvojí ztrátu: ztrátu armády a ztrátu obchodnických swazků.

Bonaparte, jehož hlavní oučel bylo až dosud splynutí stran, obrátil nyní všecku swou pozornost na wnitřní blahobyť republiky a organisací státní moci. Staří priwilegowaní šlechticowé a duchowní byli se nawrátili do země, netwořice žádných wíce tříd. Zpurní duchowní, složili-li přísahu poslušnosti, mohli wykonáwati swé služby boží a brali plat od vlády. Ku prospěchu těch, kteří byli obwiněni z wystěhowání, wydána amnestie, a zůstal toliko seznam asi tisíce jmen oněch, kteří přichylní zůstáwali rodině a práwům pretendentowým. Dílo míru bylo dokonáno. Bonaparte dobře wěda, že nejbezpečněji vládně se nad národem, když se blahobyť jeho rozmnožuje, podporowal wywinowání se průmyslu a nadržowal wenkowskému obchodu, který tak dlouho byl potlačen. S politickými swými podněty spojowal záměry wyšší i upínal sláwu swou na blaho Francouzská; on cestowal po departemen-

tech, dáwal wykopáwati průplawy a přístawy, stawěti mosty, opravowati silnice, wyzdwihowati pomníky a znásobowati prostředky spojowací. Hlavně sobě zakládal na tom, aby se ukazowal co ochrance a zákonodárce soukromých interestů. *Občanský, trestní a obchodní* zákonník, které w tu dobu anebo trochu později zhotowowati dal, doplnily w tomto ohledu dílo rewoluce a sporádaly wnitřní existenci národu způsobem stawu jeho dosti přiměřeným. Při všem politickém despotismu mělo Francouzsko za vlády Bonapartowy občanské zákonodárství, které daleko wynikalo nad zákonodárství všech ostatních ewropských států, jenž při absolutní vládě udržowaly na větším díle ještě občanský staw středowěku. Wšeobecný pokoj, všestranná snášeliwost, návrat pořádku a utwoření systemu finančního w krátce udělily republice jinou twářnost. Počato zanašeti se silnicemi a průplawy. Civilisace wywinowala se neobyčejným způsobem, a w tom ohledu pokračowal konsulát w periodě direktorstwa od jeho započeti až k 18. fructidoru zwyšenou silou.

Zwlastě po uzavření míru Amiensského položil Bonaparte základ k budoucí swé moci. On sám prawí w pamětech pod jeho jménem wyslych *): „Myšlénky Napoleonowy byly pevné; ale on potřebowal k jejich wywinutí času a příležitosti. Organisace konsulatu nebyla s nimi w odporu; ona zwykala jednotě, a to byl prwní krok. Jak mile ten učiněn byl, dbal Napoleon málo o formy a jména rozličných ustanowených ouřadů. On byl cizincem w rewoluci . . . Jeho moudrost záležela w tom, že pokračowal co den, neuchýle se od pevného punktu, polární to hwězdy, ku které Napoleon směrem swým čelil, aby mohl uwěsti rewoluci do přístawu, kde ji míti chtěl.“

Na začátku roku 1802 přikročil Napoleon ku provedení trojho welikého záměru, čelícímu k témuž konci. On chtěl organisowati bohoslužbu a zaříditi duchowenstwo, které již jenom náboženskou existencí mělo; založiti čestnou legii wojenský řád we wojště stálý, a učiniti vlastní swou moc nejdríw dožiwotní, pak dědičnou. Bonaparte byl se usadil w Tuileriích, kdežto pomalu obnowowal způsoby a obřady staré

*) Memoires pour servir à l'histoire de France sous Napoleon, ecrits à Sainte Helene. Dil I. str. 248.

monarchie. Již pomýšlel na to, jak by mezi sebou a národem utvořil korporace. Od nějakého času vyjednával s papežem Piem VII. o církevních záležitostech. Powěstný konkordát, který utvořil dewatero arcibiskupství a čtyřceti jedno biskupství s kapitolemi, který uweďl duchowenstwo w stát a zase je podrobil wenkowské moci papežowě, podepsán byl w Paříži 15. čerwence 1801 a 15. srpna téhož roku w Římě potwřzen.

Bonaparte, který byl zrušil swobodu tisku, zawedl výmíneční soudy a wždy wíce se wzdalowal od zásad rewoluce, uznáwal, že se musí docela odřici liberální strany od 18. brumairu, nežli pokročí dále. We ventósu roku X. (březnu 1802) byli nejráznější tribunowé pouhým nařizením senátu wyloučení. Tribunát obmezen jest na osmdesát oudů, a podobně wybrakowán i sbor zákonodární. Asi za měsíc na to, dne 15. germinalu (6. dubna 1802) předložil Bonaparte, který se žádného odporu wíce neobáwal, sborům těmto, jejichžto poslušnosti zmíněným způsobem se byl ubezpečil, konkordát ku přijetí. Sborowé přijali jej s náramnou většinou. Tu opět jsou zawedeny neděle i čtyry weliké náboženské swátky, a od těch dob přestala vláda držeti se soustawy dekadní. Ponejprw odstoupeno od republikánského kalendáře. Doufalte Bonaparte, že tím k sobě upoutá stranu kněžskou, zwyklou nad jiné trpnému poslušenství, a odwrátí tak od royalistické opposice duchowenstwo a od interessů koalice papeže.

Konkordát zaswěcen jest w kostele Notredamském s welikou sláwou. Senát, zákonodární sbor, tribunát i vysoké ouřednictwo přítomni byli při nowém tomto obřadu. Prwní konsul jel tam we wozech někdejšího dworu s průwodem i etiketou staré monarchie; wýstřely z děl zwěstowaly tento návrat privilegii a pokus o králowství. Kardinál Caprara měl welikou mši, a k lidu mluweno we zvláštním prohlášení řeči dáwno neslyšanou. „Rozum i příkladowé mnohých století“ praweno, „radili outočiště wzíti k papeži, aby se sblížila smýšlení a smířila srdce. Hlawa církwe uwážila w moudrosti swé i w interessů církwe návrhy we prospěch státu učiněné.“ Wečer bylo oswětlení a koncert w zahradě Tuilerijské. Wojáci nerádi šli k této zaswěcowací slawnosti a weřejně jewili swou nespokojenost. Wrátiw se do paláce tázal se na to Na-

oleon generála Delmasa: „Jak se wám líbil ten obřad?“ — „Byla to pěkná kapucinada,“ odpověděl Delmas; „scházel při tom milion lidí, kteří obětowali život za zrušení toho, co wy opět zawádíte.“

Za měsíc na to, 25. florealu roku X. (15 kwětna 1802) dal Bonaparte předložiti návrh k *založení čestné legie*. Tato legie měla se skládati z patnácti kohort dožiwotních oudů hierarchicky seřaděných, majíc swůj střed, zvláštní organizaci i příjmy. Prwní konsul byl náčelníkem legie. W každé kohortě bylo sedm weledůstojníků, dwacet welitelů, třicet důstojníků a tři sta padesát legionářů. Oučel Bonapartůw byl založení nové šlechty. On obrátil se na newyhaslý ještě cit nerownosti. Rozbíraje w státní radě návrh tento neostýchal se wyjewiti aristokratické swé záměry. Státní rada Berlier neschwalowal ústaw duchu republiky tak welice odporující a prawil: „Wýznaky jsou hračkou monarchů.“ — „Wyzýwám každého,“ odpověděl prwní konsul*), „aby mně jmenowal nějakou starou anebo nowou republiku, we které by nebylo wýznaků. Nazýwá se to *hračkou*. Ba owšem, *hračkami* wládne se nad lidem. Na řečništi bych to newyslowil, ale w radě mudrců a státníků musím to říci. Newěřím, že národ francouzský miluje swobodu a rownost. Deset rewolučních let nezměnilo w tom Francouze, oni mají jenom jediný cit, cit pro čest. Tento cit musí se tedy pěstowati, a k tomu potřebí wýznaků. Jen hleďte, kterak se lid koří těmto *wýplywkám* cizinců; tito byli překwapení a neopomíjejí je nositi Wšeccko jest zrušeno, nyní běží o to, aby se znowa tworilo. Jest vláda, jsou i moci státní; ale co jest celý ostatek národu? Zrnka písku. Mámeť we swém středu někdejší privilegowané, kteří jsou organizowáni w ohledu na zásady a interessy swé, a dobře wědí co chtějí. Neprátely naše mohu počítati. My ale, my jsme rozptýleni, bez systemu, bez spojení, bez stýčnosti. Pokud mne tady jest, stojím sice za republiku, ale musí se hledět na budoucnost. Myslíte, že republika stojí pevně? W tom byste

*) Toto místo wyňato jest z paměti Thibaudeauových o konsulatu. W těchto welmi zajímavých pamětech nacházejí se politické rozmluwy Bonapartowý, zewrubnosti jeho wnitřní vlády a nehlavnějších sezení státní rady, jenž mnoho swětla wrhají na tuto dobu.

se welice mýlili. My jsme w stawu upewniti ji, ale ještě jsme toho neučinili, a neučiníme to dříwe, pokud nehodíme na pádu francouzskou několik žulových balwanů.“ Tak ohlásil Bonaparte vládní soustavu, která naprosto přičila se oné, již chtěla založiti rewoluce a jižto žádala nowá společnost.

Při wší powolnosti státní rady, při všem wybrakowání, jakému byl podlehl tribunát i zákonodární sbor, přece všechny tyto sbory žiwě odporowaly zákonu, který uwáděl zase newrownost. Čestná legie obdržela w státní radě toliko 14 hlasů proti 10, w tribunátu jen 38 proti 56, a w zákonodárním sboru jenom 166 proti 110. Weřejné mínění ještě zjewněji prohlášowalo se proti tomuto nowému rytířskému řádu: ti, kteří jej nejdříwe obdrželi, styděli se skoro zaň a přijali jej jaksí s ousměškem. Ale Bonaparte kráčel swou protirewoluční cestou, nedbaje na nespokojenost, která nemohla wzbuditi více žádného odporu.

On chtěl pojistiti swou moc uwedením priwilegií, a utwrditi priwilegie trwalostí swé moci. Na návrh Chabotůw (od Allieru) wyřkl tribunát přání: „aby se generálowi Bonapartowi, prwnímu konsulu, dal *skwělý důkaz* národní uznalosti.“ Na tuto žádost ustanowilo organické usnešení senátu Bonaparta konsulem na dalších deset let.

Ale prodloužení konsulatu nezdálo se Bonapartowi dostatečným, a tři měsíce později, 2. srpna 1802 wydal senát dle rozhodnutí tribunátu a zákonodárního sboru a s přiwolením národu, weřejnými protokoly tázaného, následující dekret:

1. Francouzský národ ustanowuje a senát prohlašuje Napoleona Bonaparta za dožiwotního prwního konsula.

2. Socha míru, držící w jedné ruce wítězný wawřín, w druhé dekret senátu, doswědčowati bude potomstwu uznalost národu.

3. Senát wyjewí prwnímu konsulowi wyjádření důwěry, lásky a obdiwu francouzského národu.

Tento přewrat downřen jest, když pouhým organickým usnešením senátu ústawa dočasného konsulatu, již dosti despotická, přiměřenou jest učiněna konsulatu dožiwotnímu. „Senatorowé,“ řekl Cornudet předkládaje nowý zákon, „Grachům musí nawždy býti zamezen přístup k weřejným místům. Přání občanů strany politických zákonů, jimž podrobeni jsou, wy-

slowuje se we všeobecném blahobytu; garancie práv společnosti wznášá učení o swrchowanosti národu bezwyminečně na senát, který jest swazkem národu. To jest jediné prawé učení o společnosti.“ Senát přijal toto nowé učení o společnosti, zmocnil se swrchowanosti a chowal ji až ke whodné době, kdežto ji přenesl na Bonaparta.

Ústawa 10. thermidoru roku X. (3. srpna 1802) odstrčila národ od státu. Ouřadowé weřejní a správni stali se neměnitelnými, tak jako ouřadowé vládní. Wolenci byli jmenowáni na čas žiwota, prwní konsul mohl počet jejich rozmnožiti; senát měl práwo měniti zřízení, rušiti na čas porotní soudy, prohlašowati w departementech staw wymineční, ničiti wyroky soudů, rozpustiti zákonodární sbor i tribunát; státní rada jest rozmnožena; tribunát wybrakowáním beztoho ztenčený wždy ještě zdál se dosti nebezpečným, aby seslaben byl na 50 oudů. Tak hrozné pokroky učinilo we dvou letech wysadnictwí i neobmezenost. Ku konci roku 1802 nacházelo se wšecko w rukou dožiwotního konsula, který měl w duchowenstwu oddané přiwřzence, w čestné legii wojenský řád, w státní radě správni ouřad, w zákonodárním sboru stroj na dekrety a w senátu stroj na ústawy. Netroufaje si na ten čas docela zničiti tribunát, kde až posud ozýwala se časem slowa swobody a odporu, zbawil jej nejzmužilejších a nejwymluwnějších oudů, aby wůle jeho učeliwě opakowána byla ode všech sborů národních.

Tato wnitřní uchwatitelská politika wztahowala se i na wnějšek. Bonaparte spojil 26. srpna ostrow Elbu a 11. září 1802 Piemont s Francouzskem. 9. října obsadil uprázdňenou smrtí wéwody Parmu, 31. října konečně poslal do Šwýcar wojsko 30.000 mužů ku podpoře spolkowní ústawy, která pořádajíc wnitřní zřízení každého kantonu byla zbudila nepokoje. Tím dal Anglicku, které nebylo upřímně w mír wešlo, záminku ke zrušení jeho. Anglický kabinet byl toliko citil potřebu přiměří, a brzo po uzavření smlouwy Amiensské připrawowalo třetí koalici, právě tak jako po smlowě Campo-Formské a za kongresu Rastadtského. Již položení a interessy Anglicka musely wěsti k roztržce, kterou urychlilo zabírání zemí od Bonaparta a wliw jeho na sousední republiky, jenž podle posledních smlow měly býti docela neodwislé.

Bonaparte zase, který toužil jenom po slávě vojenské, který chtěl Francouzsko rozšířiti wydobytými zeměmi a wítězením dovršiti své vlastní powznešení, Bonaparte nemohl se zatratiti ku pokoji, on musel míti wálku, poněwadž nechtěl míti swobodu.

Oba kabinety wyměňowaly od nějakého času welmi trpké diplomatické noty. Anglický wyslanec lord Witworth opustil konečně Paříž dne 25. florealu roku XI. (14. kwětna 1803). Pokoj konečně zrušen jest a s obou stran chystalo se k wálce. Dne 26. kwětna wtrhli Francouzowé do kurfiřtstwí Hanowerského. Německá říše, jsouc na posledním sklonku, nečinila žádného odporu. Strana wystěhowaných chouanů, která od dob pekelného stroje a míru na pevnině ničeho více nebyla podnikla, byla nowým započítím nepřátelstwí znova k činnosti powzbuzena. Příležitost zdála se býti přízniwa, i zosnowala s powolením anglického kabinetu spiknutí w Londýně, w jehož čele stáli Pichegru a Georges Cadoudal. Spiklí wystoupili tajně na francouzský břeh a rovněž tajně odebrali se do Paříže. Tam smluwi se s generálem Moreauem, kterého manželka jeho byla získala straně royalistické. Ale w tom samém okamžení, we kterém chtěli wywésti swůj ouklad, byla jich wětší část zatčena od policie, která byla wypátrala spiknutí jejich a jim po stopě šla. Georges trestán jest smrtí, Pichegru nalezen w žaláři uskrčen, a Moreau odsouzen na 20 let do žaláře, kterýžto trest změněn we wypowězení.

Toto uprostřed února 1804 wyzrazené spiknutí učinilo obecnému lidu w nebezpečenstwí postawenou osobu prwního konsula ještě milejší; on dostával přípisy ode všech ouřadů státních i ze všech departementů republiky. Asi w tu dobu zasáhl wznešenou oběť. Dne 15. března zabawen jest wéwoda d'Enghien od eskadrony jezdectwa w zámku Ettenheimském na půdě Badenské několik hodin od Rýna. Prwní konsul domníwal se z udání policejních, že princ tento byl strůjcem posledního spiknutí. Wéwoda d'Enghien odweden jest rychle do Vincennu, w několika hodinách od vojenské kommissee odsouzen a w zámeckém příkopě zastřelen. Tento čin nebyl skutek uchwatitelské politiky, nýbrž ukrutnosti a rozhněwanosti. 18. brumairu mohli royalisté mysliti, že prwní konsul studuje roli Monkowu; ale w prošlých čtyrech letech uzdrawil je od

té naděje. Neměltě více potřebí ani tak krwawým způsobem s nimi se rozpadnouti, aniž, jak se prawilo, upokojiti Jakobiny, jichž více nestáwalo. Mužowé, kteří ještě drželi se republiky, báli se nyní více despotismu nežli protirewoluce. Zdá se podle všeho, že Bonaparte, u něhož měli malé ceny jak žiwot lidský tak i práwo mezinárodní, a jemuž již zwykem se byla stala prudká a rychle oučinkující politika, skutečně měl prince za spiklého a hrozným příkladem konec učiniti chtěl spiknutím jakožto jedinému nebezpečenstwí, jaké na ten čas hrozilo jeho moci.

Wálka s Welikou Britanií a spiknutí Georgesowo a Pichegru sloužili Bonapartowi za stupně od konsulatu k císařskému trůnu. Dne 6. germinalu roku XI. (27. března 1804) wyprawil senát, když obdržel zpráwu o spiknutí, poselstwí ku prwnímu konsulowi. President François de Neufchateau wyjádřil se takto: „Občane prwní konsule, wy zakládáte nowý letopočet, ale wy jej musíte zwěčniti; lesk není ničím bez trwání. Nemůžeme o tom pochybowati, že jste se již zanášel welikou tou myšlénkou, neboť tworící duch wáš obsahuje wšeccko a na nic nezapomíná. A však neodkládejte to, dohánit wás čas, události, spiklenci a ctižadostiwci; dohání wás w jiném smyslu nepokoj, jenž naplňuje národ francouzský. Wy můžete opanowati čas, opanowati události, ctižadostiwce odzbrojiti, celé Francouzsko upokojiti udělením jemu zřízení takowého, které by upewnilo wáši budowu a též na děti přeneslo to, co jste učinil pro jejich otce. Občane prwní konsule, buďte přeswědčen, že k wám zde mluwí senát we jménu všech občanů.“

Bonaparte odpowěděl senátu ze St. Cloudu 5. florealu r. XII. (25. dubna 1804): „Wáš přípis newyšel mi z mysli, bylťe předmětem neustálého mého přemýšlení. Wy jste za potřebnou uznali dědičnost prwního ouřadu státního, aby národ pojistěn byl proti pletichám našich nepřátel a proti nepokojům, jenž pocházíwají ze ctižadosti soků. Také zdají se wám rozličná naše zřízení potřebowati oprav, aby na wždy pojistila wítězstwí rovnosti a weřejné swobody a jak národu tak wládě poskytla onu dwojnásobnou garancii, jaké potřebují. Čím více jsem se obral těmito welikými předměty, tím více cítil jsem, že při tak rovněž nowých jako důležitých okolnostech

potřebí mám rady i zkušenosti vaši, abych se w mysli své ustanovil. Wyzývám vás tedy, abyste mi úplně sdělili všechny vaše myšlenky.“ Na to odpověděl senát 14. florealu (3. května): „Senát má za to, že jest nanejvýše prospěšno pro národ francouzský, aby vláda republiky svěřila se *Napoleonovi Bonapartovi* co dědičnému císaři.“ Tato umluvená komedie byla úvodem k založení císařství.

Tribun Curée započal o tom rokování w tribunátu řádným návrhem, i uváděl ty samé důvody jako senatoři. Návrh jeho přijat byl s velikou ochotností. Jediný Carnot měl tolik smělosti, že powstal proti císařství. „Daleký jsem toho,“ pravil, „abych zlehčovati chtěl chválu prvnímú konsulowi udělenou: a však buďtež si vlasti jakékoliw služby od kterého občana vykonané, jsou jisté meze, které jak čest tak i rozum klade uznalosti národu. Obnowil-li tento občan swobodu, utvrdil-li blaho vlasti své, má-liž se mu za odměnu podávati w obět ta samá swoboda, a nebylo-liž by to ničení vlastního díla, kdyby tato vlast učinila se dědičným jeho vlastnictwím? Od té doby, co francouzskému národu navrženo hlasowat o dožiwotnosti konsulátu, snadno mohl každý poznati, že ještě něco jest za lubem; množství patrně monarchických zřízení bylo widět po sobě následowat. Dnes konečně odhaluje se oučel tolika předběžných kroků: my jsme powoláni, abychom se vyjádřili o řádném návrhu k obnowení monarchie a wznešení dědičné císařské důstojnosti na prvního konsula. — Což byla swoboda jenom ukázána člověku, aby jí nikdy nepožíwal? Nikoliw, nemohu k tomu přiwoliti, aby toto wůbec nade vše jiné kladené zboží považowáno bylo za pouhý klam! Srdce moje mi praví, že swoboda jest možná, že vláda její snadnější jest i trwanliwější nad jakoukoliw libowolnou vládu. Já hlasowal proti dožiwotnímu konsulátu, rovněž hlasuji proti obnowení monarchie, jakož to za swou powinnost mám co tribun.“

Ale Carnot byl jediný, který tak smýšlel, a kollegové jeho powstali o záwod i s podiwením proti mínění jediného muže, který byl zůstal swobodným. Potřebí sobě powšimnouti w řečích oné doby změny podiwu hodné, jaká se byla stala w myšlenkách i mluvě. Rewoluce byla ucouwla až ku politickým zásadám staré vlády: bylo ještě právě tolik přepjatosti a fa-

natismu, ale byla to přepjatost pochlebenství, fanatismus služebnosti. Francouzové wrhli se w náruč císařství, jako před tím w náruč rewoluce. Dříve všechno wztahowali na oswobození národů, na wěk rozumu; nyní rozprávěli jenom o welikosti jediného muže, o wěku Bonapartově, a brzo na to bojowali pro usazowání králů, tak jako byli dříve bojowali pro zakládání republik.

Tribunát, zákonodárni sbor a senát hlasowaly o záwod pro císařství, kteréžto prohlášeno bylo 28. florealu roku XII. (18. května 1804) w St. Cloudu. W týž den usnešením senátu změněna ústawa, učiněna jsouc přiměřenou nowému pořádku wěcí. Císařství muselo míti lesk; i přidání mu francouzští princové, weledůstojníci, maršálowé, komorníci a pázata. Wšecka weřejnost jest zrušena. Swoboda tisku byla již podrobena censurní kommissí, zbýwalo toliko řečníště, a to umlklo. Sezení tribunátu stala se částečnými a tajnými jako sezení státní rady, a počítaje od toho dne bylo Francouzsko řízeno po celých deset let při zawřených dweřích. Josef a Ludwík Bonaparte uznáni jsou za francouzské prince. Berthier, Murat, Moncey, Jourdan, Massena, Augereau, Bernadotte, Soult, Brune, Lannes, Mortier, Ney, Davoust, Bessières, Kellermann, Lefèbvre, Pérignon, Serrurier jmenowáni jsou říšskými maršály. Departementy posílaly přípisý, a duchowenstwo přiwownáwalo Napoleona s nowým Mojžíšem, s nowým Matatyášem, s nowým Cyrusem atd. W powýšení jeho spatřowalo *prst boží*, prawíc, že jemu náleží poslušnost jakožto panowníkú nade všemi, ouředníkú pak jeho jakožto jeho wyslancú, neboť takowé jest ustanowení prozřetelnosti. Papež Pius VII. přišel do Paříže, aby zaswětíl nowou dynastii. Dne 2. prosince, w neděli, dálo se korunowání w chrámě Notredamském.

Tato slawnost byla dlouhý čas připrawowána, a obrády konaly se při tom podle dáwných obyčejů. Císař ubíral se w průwodu své gardy do metropolitánského chrámu, sedě s císařownou Josefínou we woze osmi koňmi taženém, nad kterýmžto wznášela se koruna. Papež, kardinálowé, arcibiskupové, biskupové, i všickni wysocí ouřadowé očekáwali ho w katedrali, která k tomuto mimořádnému obrádu skwostně byla wykrášlena. U dweří držány byly řeči, a on pak, oděn

císařským pláštěm, s korunou na hlavě a žezlem v ruce usadil se na trůnu, v pozadí chrámu wyzdviženém.

Veliký almužník, jeden kardinál a jeden biskup přišli pro něj a uwedli ho k oltáři, kdežto byl pomazán. Papež mu pomazal třikráte hlavu a obě ruce, říká následující modlitbu: „Wšemohoucí Bože, který jsi powolal Hazaela ku panování nad Syrskem a Jehu za krále Israelského, zjewiw jim vůli swou skrze Eliáše proroka; který jsi skrze Samuela proroka wyliči dal swaté pomazání královské na hlavu Saulowu a Dawidowu, wylej nyní skrze ruce mé poklady swé milosti a swého požehnání na služebníka swého Napoleona, kterého dnes, ačkoliw osobně nehodni, we jménu twém za císaře poswěcujeme.“

Papež wedl jej slawně nazpět ke trůnu, a po složení na ewangelium predepsané w konstituci přísahy zwolal prwní erbowní hlasatel: „Nejslawnější a nejwznešenější císař Francouzský jest korunován a na trůn usazen! Žiw buď císař!“ Ihned zněl chrám tím samým woláním, hřímala střelba a papež zapěl *Te Deum*. Po několika dní trwaly slawnosti; ale w těchto nařízených slawnostech, w těchto slawnostech neobmezené moci newanula ona čilá, srdečná, národní, všeobecná radost prwního spolčení od 14. čerwence; a jakkoliw byl národ kleslý, přece nepozdrawil počátek despotismu tak jako byl pozdrawil počátek swobody.

Konsulát byl poslední periodou trwající republiky. Rewoluce wstoupila do mužného věku. W prwní době konsulární vlády připoutal k sobě Bonaparte strany wyobcowané powoláním jich nazpět; on nalezl lid ještě všemi vášněmi zmitaný, jež přiwedl práci ku pokoji, obnowením pořádku k blahobytu; on přinutil konečně po třetí přemoženou Ewropu k uznání swého powýšení. Až do času smlouwy Amiensské nazpět uwedl w republiku wítězství, jednotu a blahobyt bez oběti swobody. Nyní, kdyby byl chtěl, mohl se učiniti represantantem tohoto velikého století, jenž žádalo zaswěcení rozumné rovnosti, moudré swobody, wywinutější civilisace, šlechtnou to soustavu lidské důstojnosti. Národ byl w rukou velikého muže anebo despota, na tomto záleželo, bude-li jej chtít zachowat při swobodě anebo podmanit. On ale raději chtěl jiti za soběckými swými záměry, sám sebe slawě nade všecko člowěčenstwo. Wyrostlý pod stanem, pozdě do re-

woluce přišlý, pochopowal jenom hmotnou a soběckou její stránku; on newěřil ani w mravní potřeby, které jí byly půwod daly, ani we smýšlení, která jí zmitala a která dříve neb později musela se wrátit a jej zahubit. On widěl jen powstání ku konci se chýlicí, ochablý národ, který byl w jeho milosti, a na zemi korunu, kterou mohl zwednouti.

C í s a r s t w í .

Kapitola patnáctá.

Od založení císařství roku 1804 až do roku 1814.

(Powaha císařství. — Proměnění republik od direktorstwa zřízených w králowství. — Třetí koalice; wzetí Widně; wítězství u Ulmu a Slawkowa; pokoj Prešpurský; utwoření králowství Baworského a Wirtemberského naproti Rakousku. — Spolek rýnský. — Josef Napoleon stane se králem Neapolským, Ludwik Napoleon králem Hollandským. — Čtvrtá koalice; bitwa u Jeny; wzetí Berlína; wítězství u Jilowa a Friedlandu; pokoj Tilžský; pruské mocnárství o polowici zmenšeno; utwoření králowství Saského a Westfálského naproti Prusku. — Westfálsko obdrží Jeroným Napoleon. — Wznikne veliká říše se swými podřízenými králowstvími, rýnským spolkem, šwýcarským prostřednictwím a velikými leny, uzpůsobena dle wzoru říše Karla Velikého. — Kontinentální uzawřenost; Napoleon poažiwá stawení obchodu ku pokorení Anglicka, tak jako použíwá zbraně ku podmanění pewniny. — Wpád do Portugalu a do Španěl; Josef Napoleon králem Španělským; Murat dosedne na jeho místě na trůn Neapolský. — Nowé události: národní pozdwižení na poloostrowě; náboženský boj s papežem; obchodní odpor Hollandska. — Pátá koalice. — Wítězství u Wagramu; pokoj Widenský; zasnoubení Napoleonowo s arcikněžnou Marií Ludowikou. — Prwní pokus odporu zmařen; papež sesazen, Hollandsko wtěleno k říši francouzské a we wálce španělské rázně pokračowáno. — Rusko odstoupí od kontinentální soustawy; polní tažení roku 1812; wzetí Moskwy; nešťastný ústup. — Reakce proti moci Napoleonowě; polní tažení roku 1814; všeobecné odpadnutí. — Koalice celé Ewropy; ochablost Francouzska; podiwuhodné polní tažení roku 1814. — Spojenci w Paříži; Napoleon odstoupí we Fontainebleau. — Powaha Napoleonowa; jeho úkol we francouzské rewoluci. — Závěrka).

Od založení císařství stala se státní moc libowolnější a společnost opět se utwořila na aristokratický způsob. Veliké hnutí nowého stawění, započaté 9. thermidoru, napořád ještě rostlo. Konwent byl odstranil třídy, direktorstwo porazilo

strany, konsulat získal lidi, císařství porušilo je význaky a privilegii. Tato druhá perioda byla opak první. W této byla vláda výborů w rukou mužů vždy na tři měsíce wolených, kteří bez žiwotní stráže, bez platu, bez okázalosti žili denně od několika franků a osmáct hodin při jednoduchém ořechowém stolku pracowali; w oné objewovala se vláda císařská s celým strojstwem správním, skomorníky, šlechtici, se swou stráží praetoriánskou, swou dědičností, swým nemírným příjmem a s hlučnou swou okázalostí. Činnost národní výhradně obracela se na wálku a práci. Wšecky hmotné interesity, wšecky ctižádné wášně pořádal se hierarchicky pod jedinou hlavou, která obětowawši swobodu založením neobmezené moci, zrušila rownost šlechtictwím.

Direktorstwo učinilo ze všech sousedních států republiky, Napoleon musel je zřiditi podle wzoru císařské říše. Počaltě s Itálií. Státní rada cisalpinské republiky uzavřela zawěsti dědičnou monarchii ku prospěchu Napoleonowu. Její místopresident Melzi donesl mu toto uzavření do Paříže. Dne 26. ventósu roku XIII. (17. března 1805) přijat byl w Tuileriích we slavné audienci. Napoleon seděl na swém trůnu, obklopen dworem i wším leskem swrchowané moci, jež rád okazowával. Melzi podával mu korunu we jménu swých spoluobčanů. „Sire,“ prawil ku konci swé řeči, „raďte wyplniti žádost shromáždění, jehož mám čest býti presidentem. Co tlumočník citů, jenž ožiwují wšecka srdce wlaská, skládá wám ono jich nejupřímnější hold. S radostí zwěstuje jim, že přijetím toho holdu dvojnásobně utužil jste swazky, které wás poutají na zachowání, obranu a blaho wlaského národu. Ano, Sire, wy jste chtěl, aby byla republika italská, a ona byla. Chtějte, aby monarchie italská stala se šťastnou, a ona se takowou stane.“

Císař šel uwázat se w toto králowství, a 26. kwětna 1805 přijal w Miláně železnou korunu Lombardů. Místokrálem italským jmenowal swého přijatého syna, prince Ewgena de Beauharnais, načež odebral se do Janowa, kterážto republika rowněž odřekla se swrchowanosti swé. Dne 4. čerwence wtělena jest k říši francouzské a twořila tři departementy: Janowský, Montenotský a Apeninský. Též malá republika Lukká zahrnutá jest w tuto monarchickou rewoluci. Na žádost

swého gonfaloniera dána jest w ouděl princowi Piombinskému a manželce jeho, která byla sestra Napoleonowa. Po této králowské cestě šel Napoleon zasě přes Alpy, wrátil se do hlavního města swé říše a brzo na to odebral se do tábora Bouloňského, kdežto připrawowala se wýprawa do Angličan.

Tento plán, nawržený od direktorstwa po míru Campo Formském a od prvního konsula po míru Lunevillském, byl od nowého vypuknutí wálky s welikou horliwostí obnowen. Na začátek roku 1805 shromážděna byla w přístawech Buloňském, Etaplesském, Wimereuxském, Ambleteusském a Kalletském flotilla 2000 malých plawidel se 16.000 marynářů, jenž nesla armádu 160.000 mužů, 9000 koní a četného dělostřelectwa. Císař urychlowal swou přítomností námorskou tuto wýprawa, an w tom se dowěděl, že Anglicko, aby odwrátilo od sebe hrozící jemu záhubu, znova bylo Rakousy přimělo k wálce s Francouzskem a že celá wojenská síla Rakušanů ku předu se hnula. 90.000 mužů pod arciknížetem Ferdinandem a generálem Mackem bylo překročilo Inn, obsadilo Mníchow a zahrnalo kurfirta Baworského, Napoleonowa spojence; 30.000 mužů pod arciknížetem Janem stálo w Tyrolsku, a arcikníže Karel postupowal s 100.000 k Adizi. Dwě ruské wojska chystala se přiraziti k Rakušanům. Pitt byl wynaložil wšecku swou sílu, aby způsobil tuto třetí koalici. Zřízení králowství Italského, spojení Janowa s Francouzskem, zjewný wliw císařůw na Holland i Šwýcarsko přiwedly znova do zbraně Ewropu, která se nyní bála ctižádnosti Napoleonowy, jako před několika lety zásad rewolučních. Spolkowní smlouwa mezi anglickým ministerstwem a kabinetem ruským podepsána byla 11. dubna 1805, a Rakousko přistoupilo k ní 9. srpna.

Napoleon opustil Buloň, wrátil se rychle do Paříže, wstoupil 23. září do senátu, obdržel 80.000 rekrutů a den na to odejel do pole. Dne 1. října překročil Rýn a 6. wtrhl se 160.000 muži do Bawor. Massena zdržowal we Wlaších arciknížete Karla, an císař ouprkem wedl wálku w Němcích. W několika dnech překročil Dunaj, wešel do Mníchowa, zwítězil u Werting a přinutil u Ulmu generála Macka ke složení zbraně. Tato kapitulace rozptýlila rakouskou armádu. Napoleon kráčel dále po wítězné swé dráze, obsadil 13. listopadu

Wídeň a táhl do Morávy proti Rusům, s nimiž se byly spojily rozbitiny poražených vojsk.

Dne 2. října 1805, na výroční den korunování vrazila na sebe obě vojska na rovině Slawkowské. Nepřátelé měli 95.000 mužů pod svými praporcei, Francouzové 80.000. S obou stran bylo dělostřelectvo strašné. Se slunce východem počala bitwa. Ohromné massy hnuly se, ruská pěchota nedolala prudkému náwalu francouzského vojska a manévrum jeho vůdce. Nejdříve odtržen jest levý bok nepřítelůw, císařská garda ruská přišla obnovit spojení a docela jest zničena. Stejný osud potkal střed, a v jednu hodinu s poledne dokončilo nejouplnější vítězství toto polní tažení. Druhého dne pozdravil císař na samém bojišti armádu zvláštním provoláním. „Wojinové,“ pravil, „jsem s vámi spokojen; wy jste nesmrtelnou slávou owěncili orly své! Armáda 100.000 mužů, wedena od císařů Ruského a Rukouského, roztržena a rozprášena jest w méně než we čtyrech dnech; co mezi našemu ušlo, zahynulo w jezerech. Čtyřecet praporců, korouhew ruské gardy, 120 děl, dwacet generálů, více než 30.000 zajatých jsou výsledkem na vždy slavného tohoto dne. Onano tak wyhlášena pěchota nemohla odolati našemu outoku, již se wám není více báti žádného soka.“ Tak přemožena jest a roztržena we dwou měsících tato třetí koalice. S Rakouskem uzavřeno příměří, a Rusům, které by Napoleon byl mohl zničiti, powoleno jest ustoupiti wyměřenými pochody.

Mír Prešpurský následowal na vítězství Ulmské a Slawkowské. Dům Rakouský, ztratiw wenkowské své krajiny Belgii a Milánsko, welice tenkrát ztenčen jest w samém Německu. Postoupil Dalmatsko s Albanii království Italskému; hrabství Tyrolské, město Augsburg, knížetství Aichstatské, část Pasowska a všecky své šwabské krajiny, Brisgau i Ortenow kurfiřtstwím Baworskému a Wirtemberskému, jenž učiněna jsou královstvími. Též welkowévodství Badenské obdrželo část kořisti. Smlouwa Prešpurská dowršila ponížení Rakouska, započaté smlouwou Campo Formskou a dále wedené pokojem Lunevillským. Císař owěncený tak velikou slávou, stal se po svém návratu do Paříže předmětem tak všeobecného i wřelého obdiwu, že přemožen veřejnou zaníceností sám štěstím svým se opojil. Státní ouřa-

dové záwodili w poslušnosti a pochlebenství. On obdržel příjmení *welikého*, a senát zaswětíl mu zvláštním dekretem wítězný pomník.

Nyní upewnil se Napoleon ještě více w přijatém systému. Wítězství u Marenga a pokoj Lunevillský potwrdily konsulát; wítězství u Slawkowa a mír Prešpurský zaswětily císařství. Odřeknuto se posledních pozůstatků rewoluce. Dne 1. ledna 1806 po čtrnácti letech zaweden zase na místě republikánského kalendáře kalendář Řehořůw. *Pantheon* opět obrácen w katolický chrám a brzo pomínil i tribunát. Císař ale zvláště si dáwal záležeti na tom, aby rozšířil panství své na pewnině. Země krále Neapolského Ferdinanda, který za poslední wálky byl zrušil pokoj s Francouzskem, jsou obsazeny, a 30. března jmenowán *Josef Bonaparte* králem obou Sicílií. Brzo na to, 5. čerwence 1806, učiněn Holland královstwím a obdržel za panowníka jiného bratra císařowa, *Ludwika Bonaparta*. Již nestáwalo více žádných republik od konwentu neb direktorstwa zřízených. Napoleon, který usazowal podřízené krále, obnovil hierarchicko-wojenskou vládu i titule středního věku. Dalmatsko, Istrii, Furlansko, Cadore, Belluno, Coregliano, Treviso, Feltre, Bassano, Vicenzu, Padowu, Rovigo učinil wéwodstvími, jenž byla velikými leny říše. Maršál Berthier obdržel knížetství Neufchátelské, ministr Talleyrand knížetství Beneventské, princ Borghese a manželka jeho wéwodství Guastalské, Murat welkowévodství Clewo-Bergské. Netroufaje si zničiti republiku Šwýcarskou prohlásil se Napoleon za jejího prostředníka, i dowršil organizaci svého wojenského státu podřízením sobě staré německé říše. Dne 12. čerwence 1806 sestouplo čtrnáct knížat jižního a západního Německa w *rejnský spolek* a uznalo Napoleona za svého ochrance. Prvního srpna oznámili sněmu Řezenskému své odstoupení od říše Německé; této říše nebylo více, a František II. odřekl se císařského titule zvláštním ohlášením. W usnešení 15. prosince we Widni podepsaném postoupilo Prusko krajiny Anšpachskou, Clevskou a Neufchátelskou za kurfiřtství Hanowerské.

Celý západ počítwal w rukou Napoleonových. Neobmezený pán Francouzska a Wlach jakožto *císař a král* byl jim i we Španělich powolností tamějšího dwora, w Neapoli a

Hollandu skrze oba své bratry, we Švýcařích smlouwu prostředkowací; w Němcích byli mu ke službě králowé Baworský a Wirtemberský i rejnský spolek naproti Rakousům a Prusku. Po míru Amiensském mohl se udělati ochrancem Francouzská a ředitelem Ewropy, kdyby byl chtěl udržeti swobodu. Když ale hledal sláwu swou w panování a činnost w dobývání, odsoudil se k dlouhému boji, který musel se skončiti buď odwislostí pewniny anebo vlastní jeho zkázou.

Toto násilné se rozšiřování způsobilo čtvrtou koalici. Prusko, které od Basilejského míru bylo zůstalo nečinným, za poslední války již chystalo se přistoupiti k rakousko-ruskému spolku. Jenom přerýchlá wítězství císařowa zdržela je tenkrát; nyní ale, polekáno wzrostem císařské říše a spolehající na zřízení swého vojska, spojilo se s Ruskem k wyhnání Francouzů z Němec. Berlínský kabinet žádal pod wyhrůžkou války, aby vojska císařowa ustoupila za Rejn. Zároveň chtělo w sewerním Německu zříditi spolek naproti jižnímu. Císař, jsa w době swého štěstí, w mladosti swé moci a národní oblíbenosti, táhl proti Prušanům, daleký jsa toho, aby se podrobil posledním jeho wýminkám.

Polní tažení započato w prwních dnech říjnowých. Napoleon podle swého zvyku porazil koalici rychlostí swých pochodů a pádností swých ran. Dne 14. října zničil u Jeny pruský wojenský stát rozhodným wítězstwím, 16. složilo w Erfurtě 14.000 Prusů zbraň swou, 25. wtrhla armáda francouzská do Berlína a konce roku 1806 použito ke wzetí pruských pewností a k tažení do Polska proti wojsku ruskému. Tažení polské bylo méně spěšné a stejně skwělé jako pruské. Po třetí měřilo se Francouzsko s Ruskem. Jako u Curichu a Slawkowa wítězilo též u Jilowa a Friedlandu. Po těchto památných dnech dal se císař Ruský do wyjednávání a 21. ledna 1807 uzavřel příměří w Tilži, načež 7. čerwence následowala konečná smlouwa.

Pokoj Tilžský ještě dále rozšířil na pewnině francouzské panství. Prusko jest o polowici zmenšeno. W jižním Německu byl naproti Rakousům utwořil Napoleon králowství Baworské a Wirtemberské; nyní dále na sewer utwořil dvoje lenní králowství, Sasko a Westfálsko naproti Prusům. Saské králowství utwořeno z kurfiřtství téhož jména a z pruského Polska na

welkowéwodstwi Waršawské powýšeného; králowství Westfálské obsahowalo země Hessen-Casselské, Brunšwické, Fuldu, Paderborn a wětší část Hanowru a dáno *Jeronymu Napoleonowi*. Císař Alexander, který ke všemu tomu swolil, opustil Walašsko a Multany. Zatím zůstalo Rusko jedinou nedotknutou, ačkoli přemoženou mocností. Napoleon vždy více wstupoval do šlépějí Karla welikého. W den pomazání swého dal nésti před sebou korunu, meč i žezlo krále francouzského; papež byl přišel přes Alpy zaswětit jeho dynastii; země pak swé zřizowal na způsob rozsáhlé říše onoho podmanitele. Rewoluce chtěla obnoviti starobylou swobodu, a Napoleon obnowil středowěkou hierarchii wojenskou; ona tworiła občany, on many; ona proměnila Ewropu w republiky, on dělal z ní léna. Jsa weliký a silný a wystoupiw po otřesení, jenž swětem zachwějíc jej ochabilo, mohl na čas zříditi vše podle swého smyslu. *Weliká říše* powznesla se uwnitř se swou soustawou správní, jenž nahražowala vládu národních sněmů, se swými speciálními soudy, swými licey, kde wojenské wychování wstupilo na místo republikánského wychování w oustředních školách; se swou dědičnou šlechtou, která r. 1808 dowršila obnowení nerownosti; swou ciwilní kázní, která celé Francouzsko jako nějakou armádu podrobowala dennímu rozkazu; z wenčí zase s podřízenými swými králowstvími, spolenými státy, welikými lény a nejwyšší swou hlawou. Napoleon, nikde více odporu nenalezaje, mohl táhnouti a rozkazowati od jednoho konce pewniny k druhému.

W tuto dobu obracowal císař wšecku pozornost swou na Anglicko, jedinou to mocnost, ku které nemohl přikročiti. Pitt byl již rok nebožtíkem, ale britický kabinet wywáděl s welikou horliwostí a urputností plány jeho proti Francouzsku. Marně způsobiw třetí a čtvrtou koalici přece nesložil zbraň. Šlo o boj na žiwot a na smrt. Anglie byla wyřkla blokus nad Francouzskem, a tím dala císaři sama na ruku prostředek, jak by ji podobným způsobem wyloučiti mohl ze všeho obchodu s Ewropou. *Zawření pewniny*, které počalo roku 1807, bylo druhou dobou systemu Bonapartowa. Aby došel všeobecného, neodolatelného panství, použíwal proti pewnině zbraně a proti Anglicku zástawy obchodu. A wšak zapowěděw státům pewniny wšecken obchod s Anglickem sám sobě

natvořil nových těžkostí, a brzo přistoupil k nepřátelství mínění, despotismem jeho prowolanému, a k nenávisti států, jižto se vydával svou podmanivostí, ještě rozhořčenost soukromých interessů a vážnutí obchodu co následky blokady.

Zatím zdály se všechny mocnosti spojeny k témuž cíli. Anglicko dáno jest do kletby ewropské, pokud nebude uzavřen všeobecný mír. Rusko a Dánsko v mořích sewerních, Francouzsko, Španěly a Holland v moři středozemním a v oceanu prohlásily se z donucení proti němu. To bylo okamžení nejvyššího stupně císařské moci. Napoleon vynakládal všechnu svou činnost i napínal celého ducha svého, aby utvořil moc námorskou, která by mohla váhu udržeti naproti námorstwu anglickému, jenž skládalo se z 1100 válečných lodí všeho druhu. On dal vykopávat přístawy, opewňowati břehy, stawěti koráby a všechno k tomu připravowal, aby w několika letech wystoupiti mohl na nowém tomto bojišti. Než by však přišel tento čas, chtěl ještě opanowati španělský poloostrow a usaditi tam svou dynastii, aby tam založiti mohl pevnější a více osobní politiku. Výprawa do Portugalu roku 1807 a wtržení do Španěl roku 1808 počínají pro něj i pro Ewropu nowou řadu událostí.

Dlouho byl Portugal vlastně jenom osadou anglickou. Císař ustanowil we srozumění s Bourbony Madridskými smlowou Fontainebleauskou od 27. října 1807, že dům Braganzský přestal panowati. Francouzské wojsko pod Junotem wtrhlo do Portugalu. Princ wlaďař odploul do Brasilie, a Francouzové obsadili 30. listopadu 1807 Lissabon. To však byla jenom cesta do Španěl. Kráľowská rodina nacházela se w největší anarchii: milowník Godoi byl proklínán od národu a princ Asturský, Ferdinand, kul pletichy proti milostníku otcowu. Jakkoliw císař nepotřebowal se hrubě báti takové wlády, přece znepokojen byl w čas pruské wálky newčasným zbrojením se Godoie.

Tenkrátě bezpochyby umyslil si, posaditi na španělský trůn jednoho ze swých bratří; měltě za to, že snadno odstraní rozdwojenou rodinu a překotí hynoucí monarchii i obdrží k tomu swolení národu, jež nawrátiti hodlal wzdělanosti. Pod záminkou námorské wálky a blokady wtrhla wojska jeho do poloostrowa, a obsadiwše přímoří i nejdůležitější pevnosti

postawila se nedaleko Madridu. Na to dáno na srozumění kráľowské rodině, aby podle příkladu domu Braganzského ustoupila do Mexika. Ale národ zpouzel se proti tomu, všeobecně nenáwiděný Godoi byl w největším nebezpečení a princ Asturský prowolan za krále pod jménem Ferdinanda VII. Císař použil tohoto dworního přewratu, aby wywedl swůj. Francouzové wešli do Madridu a on sám odebral se do Bajonnu, kamžto powolal španělské prince. Ferdinand nawrátíl korunu swému otcí, který se jí odřekl we prospěch Napoleonůw, a tento dal jí skrze nejvyšší juntú, skrze radu Kastilskou a Madridskou municipalitu přiřknouti swému bratru Josefowi. Ferdinand zawřen jest na zámek Valencayský a Karel IV. bydlel w Compiegni. Na místo Josefowo powolal Napoleon šwagra swého Murata, welikého wévodu Bergského, na trůn Neapolský.

W ty doby nastal prwní odpor proti wládě císařowě a soustawě kontinentální. Reakce objewila se we třech až posud s Francouzskem spolčených zemích a wzbudila pátou koalici. Římský dwůr byl nespokojený, poloostrow uražen w národní swé pýše wetřením cizího krále a we swých obyčejích zrušením klášterů, inkwisice a grandezzy; Hollandsko trpělo blokádou ujmu we swém obchodu, a Rakousko netrpěliwě snášelo svou ztrátu a podřízené swé postawění. Anglicko, čekající na nejmenší příležitost k opětnému roznicení boje na pevnině, wyzýwalo Řím, poloostrow i kabinet Widentský k odporu. Papež byl od roku 1805 chladný k Francouzsku; doufaltě, že za náhradu swé pontifikální powolnosti při pomazání Napoleonowě nazpět obdrží krajiny od direktorstwa s cisalpinskou republikou spojené. Zklamán w té naději opět připojil se k ewropské protirewoluční opposici, a roku 1807 i 1808 byly země papežské shromáždíštěm anglických emisarů. Po některých dosti důtkliwých domluwách dal císař rozkaz generálowi Miollisowí, aby obsadil Řím; papež hrozil mu kletbou, a Napoleon odejmul mu legaci Ankonskou, Urbinskou, Macerátskou a Kameninskou, které wtělené jsou ku kráľowstwu Italskému. Legát opustil Paříž dne 3. dubna 1808, i nastal náboženský boj o swětské interessy s hlavou církwe, která buď neměla býti nikdy uznána anebo nikdy oloupena.

Wálka s poloostrowem byla ještě mnohem powážliwější.

Španělowé uznali dne 27. května 1808 ve shromáždění provinciální junty držaném w Sewille Ferdinanda VII. za krále, a we všech krajinách neobsazených od Francouzů zbraně se chopili. I Portugalci pozdvihli se dne 16. června w Oportě. Oboje toto zbouření dařilo se zpočátku co nejšťastněji a bralo na sebe náhlý vzrůst. Generál Dupont složil zbraň u Baylenu w království Kordowském, a tato první nehoda francouzského vojska zbudila zápal i naději we Španělich. Josef Bonaparte opustil Madrid, kdežto povolán jest Ferdinand VII.; a w tu samu dobu uwolil se Junot, nemaje dosti vojska k obhájení Portugalu, smlouvou w Cintře uzavřenou opustiti tuto zem se vši cti wojskou. Anglický generál Wellington obsadil toto království s 25.000 muži. Mezi tím, co se papež prohlásil proti Napoleonowi, co španělstí powstalci wtrhli do Madridu, co ostrowané wkročili na pevninu, objevil se král Švédský co nepřítel cisarsko-ewropského spolku a Rakousko znamenitě zbrojilo se k nowému boji.

Na štěstí pro Napoleona zůstalo Rusko wěrně spolku i záwazkům Tilžským. Císař Alexander byl tehdež celý zaujat obdivem a náklonností pro tohoto mocného a neobyčejného smrtelníka. Napoleon, dříve nežli by powolal vojska, z poloostrova, ubezpečiti se chtěje seweru, měl w Erfurtě dne 27. září 1808 schůzku s Alexandrem. Oba tito pánowé západu a seweru garantowali sobě pokoj a podmanění Ewropy: Napoleon táhl do Španěl, a Alexander wzal na sebe Švédsko. Přítomnost císařowa brzo dala wálečnému štěstí na poloostrowě nowý obrat; on přiwáděl s sebou 80.000 we službě zkušených wojinů z Němec. Četná wítězství učinila ho pánem wětší části španělských provincií. On wjel slawně do Madridu a představowal se obywatelům poloostrova ne jakožto pán, nýbrž co wyswoboditel. „Já“ prawil, „zrušil jsem onen soud inkwisiční, jemuž wěk i Ewropa odporují. Kněží mají řídití swědomí, nesmějí však nad spoluobčany swými wykonáwati žádnou wnějši ani tělesnou právomocnost. Já zrušil práwa feudální, a každý může zakládati hospody, pekařské pece, mlýny, lowiti bahníky a jiné ryby a swobodného wzletu popříti swému průmyslu. Zištnost, bohactwí a štěstí několika škodily rolnictwí našemu wíce nežli parno psích dnů. Jako jest jenom jeden Bůh, tak má býti we státu jenom jedna sprá-

wednost. Wšecky zvláštní právomocnosti byly uchwacené a protiwné právům národu; já je zničil Nynější pokolení může se různiti we swém smýšlení, neboť jest zbuzeno příliš mnoho wášní, ale wnukowé waši žehnati mně budou co vašemu nowozroditeli a počítati ony dny, w které jsem přišel mezi wás, mezi nejpamětnější; těmito dny započne blaho Španělska.“

Takový w skutku byl oukol Napoleonůw na poloostrowě, který jenom návratem ciwilisací přijiti mohl k lepšímu bytu a ke swobodě. Zawedení neodwislosti dá se tak málo najednou wynutiti jako cokoliw jiného; a když je některá země newědomá, opozdilá, chudá, kláštery pokryta a mnichům poddána, musí se dříve zlepšiti společenský její staw, nežli pomyslití lze na její swobodu. Napoleon, který potlačowal národy wzdělané, byl pro poloostrow prawým opravcem. Ale obě strany, strana politické swobody a strana náboženské podrobenosti podaly sobě ruce ke společnému odporu, jakkoliw byly sobě w oučelu swém protiwné. Onano stála w čele wyšší a prostřední třídy, tato w čele sprostého lidu, a obě o záwod rozněcowaly Španěly citem neodwislosti a náboženského fanatismu. Katechismus, jehož použíwali kněží, zněl takto:

„Powěz mi, mé dítě, kdo jsi? — Španěl z boží milosti. — Kdo jest nepřitelem našeho blaha? — Francouzský císař. — Kolikeré jest powahy? — Dwojí: lidské a dábelské. — Kolik jest císařů Francouzských? — Jeden opravdowý we třech klamných osobách. — Kterak se jmenují? — Napoleon, Murat a Manuel Godoi. — Kdo jest nejhorší z těch tří? — Všickni tři jsou stejní. — Odkud pochází Napoleon? — Od hříchů. — Odkud Murat? — Od Napoleona. — A Godoi? — Ze smilstwí obou dwou. — Jaký jest duch prvního? — Pýcha a despotstwí. — Druhého? — Loupežiwost a ukrutnost. — Třetího? — Zrada a hloupost. — Co jsou Francouzowé? — Staří křestané, kteří se pokaceřili. — Zdali jest hřích zabiti Francouze? — Není, pane patere, usmrcením jednoho z těch kacírských psů získá se nebeské králowství. — Jaký trest zasluhuje Španěl, který powinnost swou zanedbá? — Smrt a bezčestnost zrádců. — Kdo nás wyswobodí od našich nepřátel? — Wzájemná důwěra w sebe a zbraň.“

Napoleon se byl pustil w podniknutí dlouhé a nebezpečné,

při kterém byl celý jeho váleční systém na zmar. Wítězství nezáleželo zde více w porážce nepřátelského wojska a w držení hlavního města, nýbrž w obsazení celé země, a co bylo ještě obtížnějšího, w podmanění myslí. Nicméně chystal se Napoleon k pokoření národa toho neodolatelnou swou činností a neumořitelnou wytrwalostí, an zpět wolán byl do Němec páťou koalicií.

Rakousko bylo použilo jeho i wojsk jeho vzdálenosti. Seberouc všecku sílu swou postavilo i s obranou zemskou 550.000 mužů a na jaře 1809 wtrhlo do pole. Tyrolsko powstalo, král Jeronym wyhnán jest od Westfálu z hlavního swého města; Italie se wiklala a Prusko očekávalo jenom nějakou nehodu Napoleonowu, aby znova sáhlo ke zbrani; ale císař byl ještě w plné síle žiwobytí i štěstí swého. On pospíšil z Madridu a zkázal na začátek února všem oudům rejnského spolku, aby swé kontingenty měli pohotowě. Dne 12. dubna opustil Paříž, překročil Rýn, wtrhl do Němec, zwítězil u Eckmühlu a Eslink, podruhé obsadil Wídeň dne 13. kwětna a wítězstwím u Wagramu zmařil nowou tuto koalicií po čtyřměsíčním tažení. W tom čase, co hnál před sebou rakouská wojska, wstoupili Angličané na ostrow Walchern a objevili se před Antorfem; ale sebrání se národních gard postačilo k zmaření wyprawy jejich ke Skaldě. Wídeňský pokoj od 14. října 1809 odejmul Rakousku ještě několik zemí více a wymohl na něm přistoupení k soustawě kontinentální.

Tato perioda wyznačila se nowou powahou boje. S ní počala reakce Ewropy proti císarství, i naznačujet ona spolek dynastií, národů, kněžstwí a obchodu. Wšecky nespokojené interessy zdwihly se k odporu, jehož první pokus musel se nezdařiti. Napoleon od zrušení pokoje Amiensského nastoupil dráhu, na jejímž konci naleztí musel opanování anebo nepřátelstwí celé Ewropy. Uchwácen swou powahou i swým postawením utwořil proti národům správní system nesmírně prospěšný pro vládu; proti Ewropě system podřízených monarchií a welikých len, jenž podporowal zámysly jeho podnikatelské; konečně proti Anglicku blokádu, která přetrhla obchod jak jeho tak pewniny. Nic ho nezdržowalo od wywádění jeho ohromných ale nesmyslných záměrů. Portugalsko zacházelo s Angličany, on je obsadil; kráľowska rodina špa-

ňelská byla mu pro swé rozbroje a swou nejistotu nebezpečná w zadu říše, on přinutil ji k odstoupení, aby přiwedl poloostrow ke smělější a méně kolotawé politice; papež měl dorozumění s nepřitelem, za to jest dědictwí jeho skráceno; on uskutečnil swou wyhrůžku bullou a r. 1809 složen jest ze swětského panownictwí; Holland konečně stal se po wítězstwí Wagramském a Wídenském pokoji z potřeby swého obchodu skladem anglického zboží, a císař odejmul toto kráľowstwí swému bratru i wtělil je 1. čerwence 1810 k císarské říši. On se nerozpakowal, když se jednalo o obsazení některé země, neboť nechtěl nikde trpěti ani odporu ani wáhawosti. Wšecko muselo se podrobiti, spojenci jako nepřatelé, hlawa církwe tak jako kráľowé, jeho bratři tak jako cizinci. A však jakkoli byli tenkráté poraženi, čekali nicméně všickni, kteří byli wstoupili w nowý ten spolek, toliko na příležitost k opětnému se pozdwižení.

Zatím Napoleon po míru Wídenském wždy šířil rozsah a množil moc swé říše. Šwédsko, kdežto byla nastoupila wnitřní rewoluce a jehož král Gustaw Adolf IV. přinucen byl k odstoupení, přistoupiło k soustawě kontinentální. Bernadotte, kníže Ponte-Corvský, zwolen jest od říšských stawů za dědičného prince Šwédského a král Karel XIII. přijal ho za syna. Blokáda zachowávána jest w celé Ewropě, a císarská říše, rozmnožena římskými zeměmi, ilirskými krajinami, Wallisem, Hollandem a městy Hanseatskými, měla 130 departementů a wztahowala se od Hamburku a Gdánska až k Terstu a Korfu. Napoleon, který zdál se zachowáwati odważnou ale nesklonnou politiku, uchýlil se w tu dobu od swé dráhy druhým swým sňatkem. Daw se rozwěsti s Josefínou, aby říši dědice dal, zasnoubil se 1. dubna 1810 s Marií Ludowikou, arcikněžnou rakouskou. To byla skutečná chyba. On opustil postawení i úkol swůj co panownik nowě se zwedlý a rewoluční, který wystupowal w Ewropě proti starým dworům, tak jako republika proti swým wládám; on se přiwedl w zlé položení proti Rakousku, které musel buď po wítězstwí swém u Wagramu rozkotati anebo po swém zasnoubení s arcikněžnou usaditi zase w předešlou držbu. Trwanliwé spolky spočiwají toliko na skutečných interesech, a Napoleon neuměl kabinetu Wídenskému odejmuti ani wůli ani sílu k nowému

boji proti němu. Tento sňatek změnil také povahu jeho vlády a ještě více ho oddělil od interestů národních; on opět vyhledával staré rodiny, aby dvě jeho zdobily, a všemožně přičiňoval se ke smíšení staré šlechty s novou, tak jako směřoval dynastie. Slawkow byl zasvětil císařství bezšlechtické, Wagram dal vznik císařství šlechtickému. Narozením syna dne 20. března 1811, který obdržel titul Římského krále, zdála se upewněna moc Napoleonowa, když pojištěn mu nástupce.

Španělská válka roku 1810 a 1811 wedena jest s důrazem. Půda poloostrowa hájena jest krok za krokem, a města musela býti outokem wzata. Suchet, Soult, Mortier, Ney, Sebastiani zmocnili se wicerych provincií; a španělská junta, nemohši se déle udržeti w Sewille, zawřela se do Kadixu, ježž jala se obléhati francouzská armáda. Nowé tažení do Portugalu bylo méně šťastné. Massena, který je wedl, přinutil zpočátku Wellingtona k ústupu a zmocnil se Oporta a Olivenzy, ale anglický generál okopal se w silném postawení u Torres-Vedras, a Massena nemaje k němu přístupu jest přinucen opustiti zemi.

An válka na poloostrowě wedena jest s prospěchem, ale bez rozhodných následků, připravowalo se nowé polní tažení na sewer. Rusko widělo se blížiti k sobě říši Napoleonowu. Uzawřeno we vlastních swých mezích zůstávalo bez působení i bez přirostku, trpíc blokadou bez užitku z války. Ostatně s netrpěliwostí snášel ruský kabinet nadwládu, po které sám dychtil a k níž od časů Petra I. pomalu ale nepřetrženě se nesl. Ku konci roku 1810 jal se rozmnožowati swá wojska, opět s Anglií wcházal we swazky obchodnické, a nezdál se býti daleký od zrušení míru. Celý rok 1811 uplynul u wyjednávání, která newedla k ničemu, a s obou stran chystáno se k wálce. Císař, jehož armády stály tehďaz u Kadixu, a který se spolehal na pomoc západu i seweru proti Rusku, horliwě obstaráwal příprawy ku podniknutí, které mělo pokořiti jedinou od něho ještě nedotknutou mocnost a doněsti wítězně jeho orly až do Moskwy. On obdržel pomoc Rakouska i Pruska, kteréžto mocnosti uwolily we smlouwách od 24. února a 14. března 1812 ku postawení pomocných wojsk třiceti a dwaceti tisíců mužů. Wšecka wojenská moc Francouzská, která

byla pohotově, hnula se na pochod. Usnešení senátu rozdělilo národní gardu we tři sbory ke službě uwnitř země a sto kohort prwního sboru (téměř 100.000 mužů) ustanowilo k činné službě wojenské. Dne 9. března odešel Napoleon z Paříže k této ohromné výpravě; po několik měsíců byl dworem w Drážďanech, kamžto odebrali se císař Rakouský, král Pruský a všickni panowníci němečti kořit se před jeho štěstím. Dne 22. čerwna prohlášena wálka proti Rusku.

Napoleon řidil se w této výpravě zásadami, kterými až posud byl wítězil. Wšecky swé wálky byl skončil rychlou porážkou nepřitele, obsazením jeho hlawního města a uzawřením pokoje, ježž rozkouskował jeho země. Záměr jeho byl, založením králowství Polského učiniti Rusko odwislým, tak jako to učinil s Rakouskem po bitwě Slawkowské založením králowství Baworského a Wirtemberského, a s Pruskem po bitwě Jenské zřízením Saského a Westfálského králowství. K tomu konci ujednal s Widenským kabinetem we smlouwě od 14. března wýměnu Haliče za provincie ilirské. Obnowení králowství Polského prohlášeno jest we Waršawě od říšského sněmu, ale neouplně, a Napoleon, který podle swého obyčeje wše jedním tažením chtěl skončiti, wtrhl do srdce Ruska, na místě opatrného zřízení proti němu polské ohrady. Wojsko jeho bylo na 500.000 mužů silné. Dne 23. čerwna překročil Němen, wzal Wilno a Witepsk, porazil Rusy u Ostrowa, Polocku, Mohilewa, Smolenska, u řeky Moskwy, a 14. září wjel do Moskwy.

Ruský kabinet spolehal se při swé obraně netoliko na swá wojska, nýbrž i na rozsáhlé swé země a swé podnebí. Poražená jeho wojska na ústupu swém před Francouzi zapalowala města, plenila zemi a tím weliké obtíže pripravowala Napoleonowi w případě nehody anebo ústupu. Podle té soustawy obranné spálena jest Moskwa od swého ředitele Roztopšina, tak jako před tím Smolensk, Dorogobuš, Wiazma, Gžač, Možaisk a weliký počet měst a wsí. Císař měl uznati, že tato wálka neskončí se tak, jako ostatní; poněwadž byl ale wítězem a pánem nepřátelského hlawního města, kojil se w naději w pokoj, we kteréžto chytře od Rusů jest potwřowán. Zima se blížila, a Napoleon prodloužil pobytí swé w Moskwě skoro na šest neděl. Následkem klamného wyjednávání Rusů

odkládal své pohyby a teprv 19. října odhodlal se k ústupu. Tento ústup byl nešťastný a započal otrěsení císařské říše. Napoleon nemohl býti swržen rukou lidskou, neboť který vůdce byl by mohl wítěziti nad tímto vůdcem neporownatelným, které wojsko bylo by mohlo přemoci wojsko francouzské? Ale nehody jeho ležely na nejkrajnějších mezích Ewropy, na mezích ledových, kde podmanitelská vláda jeho měla přestati. Ku konci polního toho tažení ztratil, ne porážkou, nýbrž zimou a hladem starou swou armádu i kouzlo swého štěstí uprostřed pustin a sněhů ruských.

Ústup dál se ještě s jakýmsi pořádkem až k Berezíně, kdežto proměnil se w nepořádný-outek. Po přechodu přes tuto řeku odejel Napoleon, který až posud armádu byl prowázal, na saních a we wší rychlosti do Paříže se wrátil, kdežto w jeho nepřítomnosti bylo vypuklo spiknutí. Generál Mallet byl sobě s několika lidmi usmyslil přewrci tuto ohromnou moc. Podniknutí jeho bylo nad míru odważné, a poněwadž spočítwalo na lži, totiž na smrti Napoleonowě, bylo by se mnoho lidí muselo dát oklamat, kdyby byl měl dosáhnouti swého oumyslu. Ostatně stála říše ještě pevně a překotiti nemohlo ji žádné spiknutí, jediné zpoznenáhlé a všeobecné odpadání. Malettowo spiknutí zmařeno jest a vůdcowé jeho popraweni. Při swém návratu nalezl císař národ překwapený tak neobyčejnou nehodou. Ale nejvyšší ouřadowé prokazovali mu vždy neobmezenou poslušnost. Dne 18. prosince přijel do Paříže, obdržel 300.000 rekrutů, rozněcował k obětem, w krátkém čase s podiwuhodnou činností nowou armádu postavil a 15. dubna 1813 wtrhl znowa do pole.

Od ústupu z Moskwy však wešel byl Napoleon w nowou řadu událostí. Roku 1812 stalo se klesání jeho říše patrným. Všickni, s jichžto přiwolením se byl powznesl, obrátili se proti němu. Kněži od té doby, co se s papežem rozdwojil, kuli tajné spikle. Osm státních wězení zřízeno bylo ouředně proti jinak smýšlejícím této strany. Massa národu byla již omrzena podmaňowáním tak jako dříwe strannictwím. Očekáwajíc od něho šetření soukromých interessů, wzrost obchodu, účtu před právem lidským, widěla se potlačenou wojskými odwody, daněmi, blokádou, přewotálnými soudy a obnowenými wýhradami, newyhnutelnými to následky soustawy pod-

manitelské. Odpůrcowé jeho nebyli toliko ti, kteří byli wěrní zůstali politickému oučelu rewoluce a jež on *ideology* nazýwal, nýbrž všickni, kteří bez určitého smýšlení užíwati chtěli lepšího prospěchu wzdělání. Wně úpěli národowé pod jařmem wojským, a pokořené dynastie opět hleděly se pozwednouti. Celý swět byl omrzelý, a nowá nehoda musela způsobiti všeobecné powstání. „Já“ prawí Napoleon sám mluwě o předešlých swých wojnách, *) „wítězil mezi nebezpečenstwými vždy nowě vznikajícími. Já neustále potřebowal stejně chytrosti co sily Kdybych nebyl zwítězil u Slawkowa, byl bych ihned celé Prusko dostal na krk; a kdybych nebyl wyhrál u Jeny, byly by se Rakousy a Španělsko w zádech proti mne prohlásily; kdybych nebyl porazil Rakušany u Wagramu, což nebylo žádné tak rozhodné wítězství, musel bych se byl obáwati, že mě opustí Rusko, že powstane Prusko, a Angličané byli již u Antorfu.“ Takový byl jeho osud: čím dále pokračował na swé dráze, tím rozhodnějších wítězství potřebowal. A w skutku, jak mile poražen byl, opustili ho králowé, které byl podmanil, králowé, které byl usadil, spojenci, které byl zwětšil, státy, které byl k říši wtělil, senátorowé, které mu tak často byli pochlebowali, i soudruhové jeho, jeden po druhém. Bojiště, přeložené r. 1812 do Moskwy, ustoupilo roku 1813 k Dráždanům a roku 1814 ku Paříži; tak náhlý byl přewrat štěstí.

Odpadání započal kabinet Berlínský. Dne 1. března 1813 spojil se s Ruskem i s Anglickem, které činily *šestou koalici*, k níž brzo i Šwédsko přistoupilo. Zatím císař, jehož měli spojenci za kleslého následkem posledních nehod, započal wálku nowými wítězstwými. Bitwa u Lützenu, wyhrána 2. kwětna od nowáček, obsazení Dráždan, wítězství u Budešína a přeložení wálky k Labi zarazilo koalici. Rakousko, od roku 1810 w stawu míru trwající, znowa se zbrojilo; již počalo mysliti na proměnu alliance a nabídlo se za prostředníka mezi císařem a spojenými mocnostmi. Náwrh jeho jest přijat. Dne 4. čerwence uzavřeno příměří w Pleswicích a w Praze shromažďowal se kongres k wyjednávání pokoje. Bylo však nemožno se usrozumět. Napoleon nechtěl sestoupiti se swé výše, a Ewropa

*) Mémorial de Sainte-Hélène. Díl III. str. 221.

rowněž nechtěla mu zůstatí podrobenou. Spojenci žádali we srozumění s Rakouskem, aby říše francouzská obmezena byla na Rýn, na Alpy a na Meusu. Jednatelé rozešli se ničeho nezawřewše. Rakousko přistoupilo ke spojencům, a znova počala wálka, kterou jedině odstraněny mohly býti tyto obtíže.

Císař měl jenom 280.000 mužů proti 520.000; on chtěl zahnat nepřítelē za Labe a nowou tuto koalici podle obyčeje swého roztrhnouti rychlostí a pádností swých ran. Zpočátku zdálo se mu wítězství býti přízniwo. U Dráždan porazil spojená wojska nepřátel, ale porážky jeho komandujících generálů zmařily jeho záměry. Macdonald byl přemožen we Slezsku, Ney u Berlína, Vandamme u Chlumu. Wida Napoleon, že nemůže odolati nepřítelē, který ze všech stran jej obkličiti se chystal, pomyslíl na ústup. Toto okamžení zwolili knížata rejnského spolku k odpadnutí. Při veliké bitwě mezi oběma armádama u Lipska přešli Sasowé a Wirtemberáci na samém bojišti k nepřítelē. Toto odpadnutí a moc spojenců, kteří se byli naučili obratněji a w těsnějším sražení wálčiti, přinutily Napoleona po třídenním boji k couwnutí. Armáda ubírala se u velikém zmatku k Rejnu, kdežto Bawoři, též odpadlí, chtěli jí cestu zastoupiti. Ty však porazila u Hanawy a 30. října wrátila se na půdu císařské říše. Konec tohoto polního tažení byl tak nešťastný jako konec předešlého. Francouzsku hrozil outok na vlastní jeho hranice jako roku 1799; ale ono nemělo již onu zanícenost pro neodwislost, a ten muž, který je byl zbawil jeho práw, nalezl je w této veliké krisi neschopné ku podporowání jej a k vlastnímu se uhájení.

Napoleon wrátil se 9. listopadu 1813 do Paříže. Obdržew od senátu 300.000 rekrutů chystal se s nejwětší horliwostí k nowému polnímu tažení. Swolaltě zákonodární sbor, aby jej podporowal při společné obraně, a předložiw mu listiny na Pražský kongres se wztahující wybízeli jej k nowému a poslednímu wynasnažení, aby se slawným způsobem pojistil Francii wšeobecně žádaný pokoj. Ale zákonodární sbor, až posud němý a poslušný, wolil tuto dobu k odporu proti Napoleonowi. Byl on sklíčen wšeobecnou ochablostí a sám o tom newěda nacházeli se pod wliwem strany royalistické, která se počala potají hýbati od té chvíle, co klesání říše císařské zase obnowowalo jejich naděje. Výbor, jež skládali Lainé,

Raynouard, Gallois, Flaugergues a Maine de Biran, podal welmi nepřízniwé zdání o nawržených od wlády prostředcích a žádal upuštění od podmaňowání a návrat swobody. Tato w jiný čas welmi sprawedliwá žádost sloužila nyní jenom k tomu, že se nepřátelům usnadnil wpád do země. Ačkoli spojenci na oko za wýminku pokoje kladli upuštění od Ewropy, byli nicméně nakloněni u wítězství swém pokračowati až na kraj. Napoleon rozhněwán tímto neočekáwaným a znepokojujícím odporem, ihned zákonodární sbor rozpustil. Tento začátek odporu zwěstowal odpadnutí uwnitř. Rozšířiwši se toto od Ruska přes celé Německo, mělo se nyní wtáhnouti též na Italii a Francii. Ale jako dříve tak i nyní záleželo vše na tom, s jakým štěstím se powede wálka, která nebyla přetržena nastalou zimou. W to skládal Napoleon wšecky swé naděje, a 25. ledna 1814 odebral se z Paříže k tomuto nesmrtelnému polnímu tažení.

Císařská říše byla se všech stran napadena. Rakušané postupowali w Italii; Angličané, kteří w posledních dvou letech celého pyrenejského poloostrova se byli zmocnili, překročili pod generálem Wellingtonem Bidassou a objewili se u Pyrenejí. Tři armády dorážely na Francouzsko od východu i seweru. Veliké sjednocené wojsko, 150.000 mužů silné, wy-nořilo se pod Šwarcenberkem ze Šwýcar; slezská armáda pod Blücherem, čítajíc 130.000 mužů, wkročila do země od strany frankfurtské, a sewerní armáda 100.000 mužů pod Bernadottem zaplawiwši Holland wtrhla do Belgie. Nyni nepřátelē obcházelí pewností, a wyučeni od přemožitele swého táhli na hlavní město. W tu dobu, když Napoleon opustil Paříž, již již chystaly se obě armády, Šwarcenberkowa i Blücherowa, ke spojení swému w Šampaňsku. Zbawen podpory národu, který nečinně pozorowal běh událostí, zůstal Napoleon samotē proli celému swětu s hrstkou starých wojínů a se swým duchem, který ani smělosti ani síly nebyl pozbyl. Krásné jest podíwání na něj, an w této době ne již co potlačowatel ani co podmanitel krok za krokem nowými wítězstvími brání vlasteneckou půdu spolu s říší a sláwou swou.

Táhl do Šampaňska oběma velikým wojskům wstříc. Generál Maison zdržowati měl Bernadotta w Belgii, Augereau Rakušany u Lyonu, Soult Angličany na hranicích španělských, a princ Eugen brániti Italii. Císařská říše, ačkoli we středu

swém napadena, zasahowala nicméně skrze zarýnské posádky dalekými swými rameny ještě hluboko do Němec. Nepochybowałtě o tom Napoleon, že mocným obratem wálečného štěstí wyžene tato nepřátelská hejna z Francouz a opět zasadí orly swé na půdu cizinskou. Postawiw se šikowně mezi Blüchra, který táhl podle Marny, a mezi Šwarzenberka táhnoucího podle Sekwany, spěchal od armády k armádě a porazil obě. Blücher byl u Champaubertu, u Montmirailu, u Chateau-Thierry, u Vauchampu na hlavu potlučen, a po zničení armády jeho wrátil se Napoleon k Sekwaně, kdežto Rakušany u Montereau poraziw před sebou hnál. Kombinace jeho byly tak hluboké, činnost jeho tak weliká, rány jeho tak jisté, že nescházelo mnoho k dowršení ouplného rozptýlení obou strašných armád a tím samým ke zničení koalice.

A však, byl-li on všude wítězem kamkoli se obrátil, za to všude kde nebyl postupowali nepřátelé. Angličané wešli do Burdowal, kdežto jedna strana prohlásila se pro rodinu Bourbonskou; Rakušané obsadili Lyon; armáda pak belgická spojila se rozbitinami wojska Blücherowa, který se znowa objewil Napoleonowi w zádech. Pronewěra dostala se i do jeho vlastní rodiny, a Murat následowal w tu dobu we Wlaších příkladu Bernadottowa, přistoupě ke koalici. Wysocí generálowé říšští sloužili mu ještě, ale nedbale, a jenom při nižších generálech a neunawených swých wojácích nacházel ještě starou horliwost a bezpečitelnou wěrnost. Napoleon znowa táhl proti Blücherowi, který mu byl po třikráte ušel: na lewém břehu Marny náhlým mrazem, jímžto zamrzla bahna, do kterých se byly Prušáci zapletli a kde by byli jistou záhubu našli; u Aisny wzdaním se Soissonu, který jim otewřel cestu právě w tu dobu, když nemohla již nikudy ujíti; u Craonnu chybou wéwody Dubrownického, který překazil rozhodnou bitwu, daw se nenadále w noci přepadnouti. Po tolika nehodách, které mařily jeho plány, plány nejbezpečnější, Napoleon špatně podporowán od swých generálů a od spojenců zaskakowán umínil si wywésti smělý kousek, i táhl se k Saint-Dizieru, aby nepřátelům zastoupil cestu z Francouz. Tento odwážný a geniální pochod zarazil na okamžení spojené generály; a však wybízeni tajnými domluwami táhli na Paříž, nedbajíce ničeho, co se děje w jich zádech.

Toto weliké město, které jediné z hlawních měst pewni-ny nebylo posud od nepřitele obsazeno, spatřilo wojsko celé Ewropy rozléwati se po jeho rowinách a mělo zakusiti obecné pokoření. Bylot zůstaweno samo sobě. Císařowna, před několika měsíci za wladařku ustanowena, byla je právě opustila, odeberouc se do Bloisu. Napoleon byl daleko. Oné zoufalosti a onoho wzruchu swobody, které jediné pudí národy k odporu, nebylo, poněwadž wálka nebyla více wedena od národů, nýbrž od wlád, a poněwadž císař wšechen veřejný interest přenesl byl na swou osobu a wšecky prostředky odporu wložil w mechanické wojsko. Ochablost byla weliká, toliko cit hrlosti, hrlosti to welmi sprawedliwé, bolestným činil přibližowání se cizinců a skličowal každé francouzské srdce při pohledu na vlastenskou půdu pokrytou wojsky tak často přemoženými; ale tento cit nebyl dosti silný k pozdwižení massy obywatelstwa proti nepříteli, ježto pletichy royalistické strany, které se byl kníže Beneventský w čelo postawil, do hlawního města wolaly. Zatím 30. března swedena půtka pode zdmi Pařížskými, ale 31. otewřeny jsou brány spojencům, kteří následkem kapitulace do města wešli. Senát dowršil toto weliké odpadnutí od císaře, i opustil starého swého pána, weden od knížete Talleyranda, dáwno u císaře w nemilost upadlého. Tento newyhnutelný působitel při každé státní krisi prohlásil se proti němu. Bez přichylnosti k některé straně, bez wší politické wíry předzwídal s podiwuhodnou bystrostí na dlouhý čas pád každé wlády, wzdalowal se w pravý čas, a když přišla doba jejího oupadku, použíwal k tomu swých prostředků, swého wliwu, swého jména i swé moci, o které, aby mu docela neuklouzla, s bedliwostí se byl postaral. Byw za konstitujícího sněmu pro rewoluci, 18. fructidoru pro direktorstwo, 18. brumairu pro konsulát, roku 1804 pro císarství, prohlásil se r. 1814 pro opětne usazení rodiny králowské. Pod jeho wliwem zřídil senát prozatímní wládu, prohlásil Napoleona za trůnu zbaweného, dědičné práwo jeho rodiny za zrušené a národ francouzský i wojsko za sproštěné záwazku wěrnosti k němu. On za tyрана prohlásil muže, jehož despotismus byl podporowal swým pochlebenstwím.

Zatím byl Napoleon na domluwy wšech, kteří okolo něho byli, upustil od pochodu k Saint-Dizieru a rychle blížil se

w čele 50000 mužů hlavnímu městu ku pomoci, jsa té naděje, že je uchrání před nepřitelem. Když však přitáhl 1. dubna, obdržel zprávu o kapitulaci den před tím uzavřené, i soustředil se okolo Fontainebleau, kdežto mu zvěstováno odpadnutí senátu a swržení jeho. Nyní, wida kterak všecko okolo něho pod neštěstí se sklání, národ jak senát, generálowé jak dwořané, umínil si odstoupiti w prospěch swého syna. I wyslal ke spojencům co plnomocníky wévodu Vicenzského, knížete Moskewského a wévodu Tarentského, jenž na cestě měli s sebou wzíti wévodu Dubrownického, který zvláštním wojem kryl Fontainebleau.

Napoleon mohl swými 50.000 muži a pevným swým wojenským postawením wynutiti na spojencích uznání swého syna za krále. Ale wévoda Dubrownický opustil swé stanowíště, wyjednawal s nepřitelem a nechal Fontainebleau odkrytý. Nyní byl Napoleon přinucen, přijmouti wýminky spojenců, jejichž požadawky rostly s jejich mocí. W Praze nechawali mu císařskou říši po Alpy a Rýn; po wtržení do Francouz podawali mu na kongresu Chatillonském pouze země staré monarchie; později ani s ním nechtěli nic míti a wyjednawati toliko we prospěch jeho syna; nyní ale byli odhodláni ke zrušení všeho, co ještě w ohledu na Ewropu od rewoluce zbýwalo, wydobytků Napoleonowych i jeho dynastie, a přinutili ho ku bezwýmínečnému se poděkowání. Dne 11. dubna odřekl se pro sebe i pro děti swé trůnu francouzského i wlaského, a obdržel za rozsáhlou swou říši, jejíž meze ještě nedáwno dosahowaly od úžiny Kadixské až k Baltickému moři, malý ostrow Elbu. Dne 20. rozžehnal se pohnutliwě se swými wojáky a odebral se do nowého swého knížectwí.

Tak klesl tento muž, který po čtrnáct let sám jediný byl naplňowal celý swět. Podnikawým a pořádaným swým duchem, pevností žiwota i wúle, láskou ke sláwě a nesmírnou mocí od rewoluce w ruce jeho wloženou stal se byl nejowbrotnější bytostí nowého wěku. Čím by osud někoho jiného stal se byl neobyčejným, to při něm má sotwa jaké wáhy. Pošlý ze stawu nepatrného, powýšen k wrchnímu důstojenstwí, z pouhého dělostřeleckého důstojníka učiněn hlawou nejwětšího národu odwážil se pomysliti na všepanstwí, i uskutečnil je na okamžení. Dosáhna swými wítězstwími císařské říše

chtěl Ewropu podmaniti Francouzskem a Anglicko pokořiti Ewropou, i zřídil naproti pevnině soustawu wojenskou a naproti Weliké Britanii soustawu blokádní. Tento plán dařil se mu po několik let, a od Lissabonu až k Moskwě podrobowal národy i panowníky denním swým rozkazům wojenským a rozsáhlému sekwestru, jaký byl nařídil. Ale tím způsobem minul se s powoláním obnowowatele, w jaké se byl uwázal 18. brumairu. Užíwaje obdržené moci k vlastnímu prospěchu, saháje na swobody lidu despotickými ústawy, na neodwislost států wálkou popuzowal proti sobě smýšlení a interessy lidského pokolení; on si wzbudil všeobecné nepřátelstwí, národ wzdržel se od něho, a po dlouhé wítězosláwě, za jejíž trwání byl zarazil praporce swé na všech hlawních městech a každou bitwou králowstwí wydobyl, jediná nehoda spojčila proti němu celý swět a on podlehl na důkaz, jak nemožný jest despotismus za našich dnů.

Zatím však Napoleon wedle neblahých výsledků soustawy swé dal pevnině nesmírný popud; wojska jeho rozšířila při prospěchách swých obyčeje, myšlénky i pokročilou wzdělanost Francouzská. Ewropské státy zachwěly se w starých základech swých. Národové smísili se častým obchodem, mosty přes pomezni řeky, weliké uprostřed Alp, Apenin a Pyrenejí wystawěné silnice sblížily k sobě země, a Napoleon učinil pro hmotný prospěch států to, co byla učinila rewoluce pro ducha lidského. Blokáda dowršila popud podmanitelstwím udělený, zdokonalila průmysl pevniny k nahrazení anglického a na místo obchodu kolonialního postawila obchod rukodělnický. Tak přispíwal Napoleon podněcowáním národů k jejich oswětě. W ohledu na Francii byl despotismem swým protirewoluční; swým však podmanitelským duchem stal se u wzťahu na Ewropu obnowitelem, a nejeden národ před jeho příchodem dřímající užije budoucně žiwota, jaký mu přinesl. W tom ale poslouchal Napoleon jen swou přirozenost. Z wálky zrozen měl wálku za rozkoš a panownictwí za oučel; on musel panowati nad swětem, jež okolnosti do rukou mu wložily, aby ho použil k swé existenci.

Napoleon zawedl we Francouzích, jako Cromwell na okamžení w Angličanech, wládu wojska, která wždycky wznikne tam, kde jest boj proti rewoluci; tato pak změni pomalu

swou powahu, a bywši na počátku občanská, stane se wojenskou. We Weliké Britanii, kdežto pro zeměpisnou polohu kraje od jiných států odděleného wnitřní wálka nebyla spojena se žádnou wálkou wenkowskou, wstoupilo wojsko z bojiště ihned do vlády, jak mile přemoženi byli nepřátele oprawy. Že pak jeho wkročení příliš kwapné bylo, nalezl generál jeho Cromwell strany ještě při wší wzteklosti swých náruživostí, při wšem fanatismu swé wíry, a zaměřil tedy wojenskou spráwu swou jediné proti těmto. Francouzská rewoluce, způsobena na pewnině, widěla národy náchylné ke swobodě a panowníky spojené ze strachu, aby se národové neoswobodili. Ji nebylo bojowati proti nepřátelům pouze wnitřním, nýbrž i proti wenkowským, a w tu samu dobu co armády její odrážely Ewropu, swrhowala w národních shromážděních jedna strana druhou. Wojenské wkročení nastalo později, a Napoleon, který nalezl strany kleslé a wíru jejich téměř pomínulou, snadno zjednal sobě poslušenství u národu a zaměřil vládu wojenskou proti Ewropě.

Toto rozdílné postawení mělo weliký wliw na chowání i powahu obou těchto neobyčejných mužů. Napoleon, jemuž k službě byla nesmírná moc a neodolatelná síla, bezpečně se poddával obsáhlým swým záměrům a úloze podmanitelské; kdežto Cromwell netěše se z přiwolení národu, poslého z jeho ochablosti, a neustále napadán od stran, obmezen byl na to, kterak by jednu pomoci druhé neutralisowal a až do konce jewil se co wojenský diktator stran. Jeden směřowal duchem swým ku podnikáním, druhý k odporu; i měltě též onen příměst a rozhodnost moci, tento oukladnost a pokrytství ctižádosti. Toto postawení muselo zničiti jejich panowání. Wšecky diktatury jsou jen pomíjející, a jest nemožno, i při nejwětší síle a moci, na dlouho udržeti strany w podrobenosti a země w opanowanosti. To muselo dříwe neb později způsobiti pád Cromwellůw (kdyby déle byl na žiwě zůstal) wnitřními spiknutými, Napoleonůw pak pozdwižením Ewropy. Takowého osudu docházejí vlády, které ze swobody pošlé přestanou se o ni opíratí.

Roku 1814 bylo císarství zrušeno; stran rewolučních nebylo již od 18. brumairu; vlády této politické doby byly wysíleny. Senát powolal zpět starou rodinu králowskou. Již málo oblíben otrockým swým chowáním zničil se docela u we-

řejném mínění, když oznámil ústawu sice dosti swobodnou, we které však plat senatorů na rowno stawěl s garancími národu. Hrabě Artoisský, který nejdříwe byl Francouzsko opustil, wrátil se také nejdříwe co generální zástupník králowství. On podepsal 23. dubna *Pařížskou konwenci*, která půdu francouzskou obmezowala až na její hranice od 1. ledna 1792, tak že Belgie, Sawojsko, Nizza, Ženewa a nesmírné zásoby wojenské přestaly náležeti Francouzům. Ludwík XVII. wystoupil 24. dubna u Kalet na břeh a 3. kwětna 1814 slawně wjel do Paříže, daw od sebe 2. kwětna *deklaraci Saint-Ouenskou*, která uznáwala zásady representatiwní ústawy, a na kterou následowalo 2. čerwna oznámení charty (listiny ústawní).

S touto dobou počíná nowá řada událostí. Rok 1814 byl mezníkem welikého pohybu, trawšího celých minulých pět a dwacet let. Rewoluce byla politická, poněwadž směřowala proti neobmezené moci dworu i přiwilegiím tříd, a wojenská, poněwadž byla napadena od Ewropy. Reakce, která se tenkrát objewila, zasáhla toliko císarství a zawedla w Ewropě koalici a we Francouzích vládu representatiwní: to musela býti prwní její perioda. Později pustila se do boje proti rewoluci i utwořila swatou alianci proti národům a vládu jedné strany naproti ústawě. Tento zpáteční pohyb musí míti běh i konec swůj. Budoucně možná trwale vládnouti we Francouzích jen tím, když se dosti učiní dvojité potřebě, která byla podnětem k rewoluci. Při vládě potřebí skutečné politické swobody a w poměrech společenských materiálního blahobytu, který jest výsledkem neustále se zdokonalujícího wdělání.

Wysvětlení překladatelowo.

¹⁾ *Marsowo pole*. Tak nazývalo se u Franků Gallii opanováších všeobecné shromáždění lidu k jednání o záležitostech veřejných, podobné k starodávným našim sněmům, k nimžto právo měl choditi každý otec neb správce rodinný (wládyka).

²⁾ *Lit de justice* jmenowalo se parlamentní sezení, jemuž přítomen byl král w majestátu swém na trůnu. I měltě král w takowém sezení práwo, pouhým wyjewením swé wôle dáti wregistrowati swé rozkazy, čímž ony w zákonní platnost wešly. Takowé slawné sezení rozeznáwalo se od tak zwaného králowského sezení (séance royale) tím, že při tomto posledním nesesedl král we swém majestátu, a porada i hlasowání jako jindy se konaly.

³⁾ *Ediktem Nantesským* pojistil Jindřich IV. francouzským Huguenotům swobodu jejich náboženství, kterýžto edikt Ludwík XIV. odwolaw všecky nekatolíky z říše swé wypudil.

⁴⁾ Dříve nečinila Paříž jedinou obec, teprw w rewoluci ustanowena celému městu jedna obecní rada, w jejímž čele stál maire (mayor = Maier), což ale již po pádu hrůzowlády zase pominulo, když ouřad maira jest zrušen a Paříž na dwanaćt samostatných okrsků rozdělana.

⁵⁾ Robespierre i pozdější někteří jeho stoupenci seděli sice již tenkrátě we sněmě, a však nebyl ještě čas ku prowadění jejich nepraktických idealů.

⁶⁾ t. sněmowních, které předložené předměty dříve uvažowali, než byly wznešeny na plný sněm, jemuž o nich zdání swé oznamowaly.

⁷⁾ *Delfinem* (dauphin) nazýwal se dědic francouzského trůnu od krajiny Delfinatu (la Dauphinée), tak jako dědic španělské koruny nazýwá se princem Asturským od králowství Asturského, a dědičný princ anglický princem Waleským od knížectwí Waleského.

⁸⁾ Zrušením provincií a rozdělením Francouzska na departementy slit jest w jedno národ francouzský, a toto bratrské spolčení mělo býti veřejně slaweno, k čemuž všecky departementy poslaly swé representanty i zvláštní sbory tak zwaných spolčenců.

⁹⁾ *Oriflama* (l' oriflamme), čerwený prápor francouzských králů.

¹⁰⁾ *Wakační komory* (les chambres de vacations) zastáwaly soudní úkony parlamentů w čas, když tyto pohromadě nebyly.

¹¹⁾ *Předběžný dotaz* (question préalable), totiž aby se hlasowalo, zdali o té věci má býti we sněmě jednáno.

¹²⁾ Zde i wšude později, kde mluweno o ředitelstvu departementu, rozuměj departement Sekwanský (departement de la Seine), we kterém leží Paříž.

¹³⁾ *Kommisie dwanaćterská* (commission de douze), dle počtu oudů tak zwaná, jeden z odboru sněmowních.

¹⁴⁾ *Opatství* (l' abbaye), jedno z wězení Pařížských, tak jako conciergerie (la conciergerie) a j.

¹⁵⁾ Šraňky ceľní u předměstí (les barrières), aby nikdo z města nemohl.

¹⁶⁾ t. kraje Metský, Toulský a Verduňský, jenž býwaly někdy knížecími biskupstwími říše Německé, a však již w šestnáctém století od ní jsou odtrženy.

¹⁷⁾ *Le contract social*, wýtečný to spis J. J. Rousseaua, který učí, že jediné prawým základem státu jest smlouwa.

¹⁸⁾ l' Escaute, Scheld, Schelde = Skalda.

¹⁹⁾ franc. Louvain, něm. Löwen = Luwán.

²⁰⁾ sous, solidus, Sols = zold.

²¹⁾ „Wzhůru, děti vlasti, wzešel den sláwy; tyranství pozdwihuje krwawý nůž proti nám.“

²²⁾ Zákon o *maximu* ustanowowal nejvyšší cenu; za kterou směly býti prodáwány všední potřeby žiwotní, čímž měla se zameziti drahota způsobowaná ziskuchtivostí jednotlivců.

²³⁾ *Jansenisté* byli za Ludwika XIV. strana protijesuitská mezi katolíky we Francouzích.

²⁴⁾ Dle jiných nezadal sobě Robespierre tu ránu sám, nýbrž obdržel ji we šrůtce.

²⁵⁾ Narážka na stranu Montagnardů. Montagne = wrch, hora.

²⁶⁾ *Ligurie*, tak zwal se nyní Janow.

²⁷⁾ Adige, Etsch = Adize.

O b s a h.

	Stránka
Předmluva	VII
Úvod	1
Konstituční sněm.	
<i>Kapitola I.</i> Od 5. května 1789 až do noci 4 srpna	18
<i>Kapitola II.</i> Od noci 4. srpna až do 5. a 6. října 1789	49
<i>Kapitola III.</i> Od 6. října 1789 až do smrti Mirabeauově v dubnu 1791	65
<i>Kapitola IV.</i> Od měsíce dubna 1791 až do 30. září, konec konstitučního sněmu	88
Zákonodárni sněm.	
<i>Kapitola V.</i> Od 1. října 1791 až do 21. září 1792	102
Národní konvent.	
<i>Kapitola VI.</i> Od 21. září 1792 až do 21. ledna 1793	151
<i>Kapitola VII.</i> Od 21. ledna 1793 až do 2. června	173
<i>Kapitola VIII.</i> Od 2. června 1793 až do dubna 1794	196
<i>Kapitola IX.</i> Od smrti Dantonovy v dubnu 1794 až do 9. thermidoru (27. července 1794)	223
<i>Kapitola X.</i> Od 9. thermidoru až do 2. prairialu r. IV. (20. května 1795)	246
<i>Kapitola XI.</i> Od 2. prairialu až do 2. brumairu roku IV. (26. října 1795), konec konventu	264
Wykonné direktorstwo.	
<i>Kapitola XII.</i> Od ustavení direktorstwa dne 27. října 1795 až do násilného převratu 18 fructidoru r. V. (3. srpna 1797)	281
<i>Kapitola XIII.</i> Od 5. září 1797 až do 9. listopadu 1799	308
K o n s u l a t.	
<i>Kapitola XIV.</i> Od 10. listopadu 1799 až do 4. prosince 1804	324
C i s a r s t w i.	
<i>Kapitola XV.</i> Od založení císařství r. 1804 až do r. 1814	345

O p r a v y.

Na str.	14	v řád.	3 shora	na místě:	vážnosti	čti:	povážlivosti
—	—	—	9-10	—	novoty	—	opravy
—	53	—	8 zdola	—	odborech	—	odborech ⁶⁾
—	—	—	3	—	frondou ⁶⁾	—	frondou
—	54	—	4	—	ulehčilo	—	ulehčil
—	60	—	5	—	delřina. ⁵⁾	—	delřina. ⁷⁾
—	69	—	14	—	ulořila	—	ulořil
—	84	—	1 shora	—	odepřelo	—	odepřel
—	93	—	9 zdola	—	ķteré	—	ķterá
—	—	—	8	—	nebyly	—	nebyla
—	—	—	7	—	nebezpečnými	—	nebezpečnou
—	—	—	6	—	mohly	—	mohla
—	94	—	6	—	pronářel	—	porářel
—	95	—	2 shora	—	ķakým	—	ķakými
—	102	—	17 zdola	—	události	—	událostí
—	112	—	4 shora	—	powzneseme	—	powznesme
—	124	—	2	—	ozbrojený	—	ozbrojeným
—	125	—	11 zdola	—	winou	—	winnou
—	132	—	5 shora	—	obrářili	—	obrářiti
—	150	—	18 zdola	—	předeřlo	—	předeřel
—	—	—	11	—	ķrál	—	ķrále
—	160	—	13 shora	—	řlekot	—	řleskot
—	162	—	1	—	řena	—	řera
—	—	—	—	—	Payra	—	Payna
—	166	—	9	—	wřewědowcnost	—	wřemohowcnost
—	173	—	5	—	řtwrtá	—	ředmá
—	174	—	18	—	ķonwentu	—	ķonwentu,
—	175	—	16	—	My	—	My
—	182	—	8	—	angedawské	—	andegawské
—	184	—	13	—	Bancála	—	Bancala
—	186	—	7	—	Tonfrède	—	Fonfrède
—	188	—	7 zdola	—	sedla	—	sedadla
—	195	—	13 shora	—	Grangereuwa	—	Grangeneuwa
—	—	—	7 zdola	—	Pétinowým	—	Pétinowým
—	199	—	10 shora	—	Virieuxu	—	Virieuxa
—	200	—	13	—	ķe	—	ķej
—	202	—	9	—	sesřlena	—	sesřlena,
—	205	—	5	—	započalo	—	započato
—	207	—	14	—	Jurdana	—	Jourdana
—	213	—	11	—	Rewoluční	—	Rewoluční wřláda
—	219	—	4	—	(anarchisté?)	—	(anarchisté?)
—	—	—	18	—	země	—	zemi
—	233	—	13 zdola	—	Tleuriot	—	Fleuriot
—	239	—	12 shora	—	na Hoře	—	nahoře
—	243	—	7 zdola	—	wřítěřství	—	wřítěřství,
—	262	—	13 shora	—	ķmenowal	—	ķmenowali
—	263	—	19	—	podporuje	—	podporují
—	264	—	4 zdola	—	prospěly	—	řpřěly
—	277	—	17	—	Popindurřská	—	Popincourřská
—	287	—	1 shora	—	wřyměření	—	wřyměření
—	290	—	21	—	ķonwent	—	ķonwent
—	292	—	6 zdola	—	swě	—	ķich
—	306	—	12	—	musel	—	muse
—	322	—	12 shora	—	wřřecky	—	wřřickni
—	339	—	5 zdola	—	připrawowalo	—	připrawowal
—	349	—	19	—	Coregliano	—	Conegliano
—	352	—	1 shora	—	přistowpil	—	přistowpila

Nepatnějši omlyly sobě laskawý řtenář sám pooprawil.

W Praze.

Tiskem a w komissí u Jar. Pospíšila.

1850.

REV 15

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 0 0 8 8 1